UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01455483 6

SMÍCHOVSKO A ZBRASLAVSKO

NA OSLAVU PANOVNICKÉHO JUBILEA.

1898.

SPOLEČNOU PRACÍ UČITELSTVA.

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO

from
the estate of

Marie Pick

UNIVERSITY OF TORONTO
APR
29
1988

Praktickou potřebou odůvodněný a ve stálém konferenčním výboru upravený návrh, aby společnou prací učitelstva pořízen byl popis okresu Smichovského a Zbraslavského, učiněn okresní poradě učitelstva r. 1896, v níž jednomyslně přijat s dodatkem, že spis má býti věnován oslavě památného panovnického jubilea Jeho Veličenstva. Zároveň zvolen redakční odbor, jemuž bylo určiti směr i obsah spisu a získati souhlas i přispění c. k. okresní školní rady.

Finanční odbor s ředitelem Ferd. Drůbkem jako předsedou zjistil předem počet předplatitelů, jichž přičiněním sborů učitelských přihlášeno na 700, učitelstvo okresu v to počítaje.

Když takto nemalý náklad na chystané dílo částečně zabezpečen, sestavil redakční odbor obšírný dotazník, který učitelskými sbory s láskou k věci vyplněn a s hojnými příspěvky redakčnímu odboru vrácen.

Došlý materiál přidělen pak referentům k zpracování takto:

Popis přírodní řediteli Josefu Kořenskému,

pravěk učiteli Em. Neumanovi,

vznik, vývoj a povšechné dějiny okresu, popis a dějiny míst řídícímu učiteli, Josefu Košťálkovi,

národopis řídícímu učiteli, Josefu Cyterákovi,

školství řídícímu učiteli, Karlu Taubenekovi,

statistika řídícímu učiteli, Josefu Teppovi.

Obrazovou část upraviti svěřeno učiteli měšť. školy, Oskaru Fialovi.

Redakce celého díla se ujal prof. František Hansl, c. k. okresní školní inspektor.

O postupu prací vykonaných podána zpráva okresní učitelské poradě r. 1897 a 1898.

Přes to, že bylo látky velmi mnoho, a že referenti mohli se věnovati jejímu zpracování jen ve chvílích mimo školní své zaměstknání, pokračovala jejich práce zdárně. Velikou vzpruhou bylo jim jednak nadšení, s nímž se úkolů

svých podjali, jednak laskavé rady i vlídné přispění, za něž tímto vroucí díky buďtež vzdány důstojným správám duchovním, slavným úřadům samosprávným v obou okresech, slavné obchodní komoře v Praze, vysoce důstojnému velmistru ryt. řádů Křižovníků, Dru. Václ. Horákovi, vysoce důstojnému metrop. kanovníku, Dru. Fr. Královi, P. T. pánům: prof. Dru. Ant. Fričovi, prof. Dru. Jos. Velenovskému, prof. Dru. Ant. Vřešťálovi, prof. Dru. Jos. Píčovi, prof. K. Koulovi, prof. Dru. Fil. Počtovi, Dru. Č. Zíbrtovi, důst. ThC. J. Paulymu, Dru. K. Eysseltovi z Klimpély, řediteli Břetislavu Jelínkovi, c. k. vrchn. inženýru, Vil. Weingärtnerovi, řediteli inž. Ad. Duchoňovi, okr. tajemníku, Ferd. Hausovi, měst. koncipistovi, J. Trávníčkovi, inženýru Fr. Matějovskému, okres. inženýru, Jos. Srbovi, fotografu T. B. Žížalovi, paní M. Ryznerové v Roztokách, sl. Herm. Pilbaurové a mn. j.

Redaktoru části obrazové zvláště pomocni byli P. T. pp. Karel Černý, říd. učitel v Řeporyjích, a Josef Bareš, učitel v Řeporyjích, sl. spolek fotografů amatérů, ct. nakladatelské firmy Fr. Šimáčka a Dra. Edv. Grégra v Praze, P. T. pánové: P. Lev Mojžíš v Břevnově, Jindř. Baar, kaplan v Úněticích, Čeněk Hora, učitel v Dejvicích u Brusky, Tom. Šrajer, učitel v Liboci, Bedř. Machan na Smíchově, J. Kolecký, c. k. adjunkt techn. fin. kontroly v Modřanech, Dr. Jos. Němeček, inž. Mladějovský a Otto Šetele v Praze, archit. Jos. Fanta na Smíchově, účet. V. Mandík v Praze a mnozí učitelé v okresu.

Reprodukci vyobrazení a tisk díla nejpečlivěji provedly ct. firmy Husníka a Häuslera na Král. Vinohradech, J. Vilíma a Edv. Beautorta v Praze.

K důstojné úpravě celého díla učiněno také po stránce finanční příslušné opatření: vydáno provolání k obcím, korporacím, velkostatkářům, průmyslníkům a zámožným jednotlivcům Smíchovska i Zbraslavska ve příčině příspěvků peněžitých, jichž laskavou podporou předsedy c. k. okresní školní rady, P. T. pana c. k. okresního hejtmana Alfreda Pokorného, sešlo se celkem 1666 zl., jak výkaz podán v »Úředním listě.«

Za tak štědrou podporu buďtež vroucí díky vzdány: Slavnému okresnímu výboru na Smíchově (500 zl.) a na Zbraslavi (100 zl.), slavnému městskému zastupitelstvu na Smíchově (200 zl.) a na Zbraslavi (10 zl.), slavné Občanské záložně na Smíchově (100 zl.), sl. Okresní hospodářské záložně na Smíchově (10 zl.), sl. Akcionářskému pivovaru na Smíchově (25 zl.), nejdůstojnější vždy věrné metropolitní kapitole u sv. Víta v Praze (20 zl.), sl. akciové železářské společnosti v Libšicích (20 zl.), sl. správě statků J. J. knížete Morice z Lobkovic (25 zl.), vys. důst. Maltézskému konventu v Praze (15 zl.), sl. knížecí Schwarzenberkské administraci statků v Praze (15 zl.), sl. obecnímu zastupitelstvu v Dobřichovicích (10 zl.). P. T. pánům: Karlu svob. pánu ze Schirndinga ve Mníšku (100 zl.), Bartovi a Tichému, továrníkům v Hlubočepích (50 zl.), cís. radovi Karlu Dimmrovi na Smíchově (50 zl.), Arnoštu Pickovi, továrníku v Hlubočepích (50 zl.), baronu Ringhofferovi na Smíchově (50 zl.), Dru. Br. Čtvrtečkovi, opatu

Břevnovskému (20 zl.), L. P. Dietzovi, továrníku ve Vokovicích (20 zl.), H. Fuchsovi, továrníku v Praze (20 zl.), Josefu Hellerovi, majetníku cukrovaru v Zakolanech (20 zl.), Karlu Hrazánkovi, řediteli pojišťovny v Praze (20 zl.), Janu Stejskalovi, majetníku pivovaru na Smíchově (20 zl.), J. Dlouhému, statkáři v Dol. Mokropsech (15 zl.), Al. Elhenickému, starostovi města Smíchova (15 zl.), Ant. Peluňkovi, okresnímu starostovi na Smíchově (15 zl.), Jos. Donátovi, starostovi města Košíř (10 zl.), Fr. Hejtmánkovi, majetníku realit na Smíchově (10 zl.), Alex. Kotlerovi, soukromníku v Praze (10 zl.), Al. Kreidlovi, továrníku v Praze (10 zl.), R. Kubíkovi, továrníku v Bubenči (10 zl.), Al. Lannerovi, majetníku pivovaru v Košířích (10 zl.), Kl. Magnietovi, majetníku domu na Smíchově (10 zl.), M. Reisrovi, továrníku v Podbabě (10 zl.), M. Schlöchtovi, majetníku realit v Bubenči (10 zl.), J. J. knížeti Karlu ze Schwarzenberka (10 zl.), Vinc. Švehlovi, kanovníku na Smíchově (10 zl.), Dru. A. Wertherovi, majetníku cukrovaru v Radotíně (10 zl.), Fr. Bečkovi, sládku v Košířích (5 zl.), Josefu Bečkovi, staviteli na Smíchově (5 zl.), Iv. Čížkovi, majetníku realit v Roztokách (5 zl.), Jos. Gottwaldovi, továrníku v Praze (5 zl.), Ant. Malcovi, děkanu v Bubenči (5 zl.), Ant. Dvořákovi a Fischerovi, továrníkům v Libšicích (3 zl.) a Dru. Mir. Krajníkovi, advokátu v Praze (3 zl.).

Tak vlídnou i štědrou dobrotivostí četných příznivců, nezištností redaktorů i spolupracovníků možno bylo vydati obsáhlý a zajisté i důstojně upravený spis v upomínku památného dne jubilejního v ceně k vnitřní i vnější úpravě nepoměrně levné.

Tím způsobem dojde asi také vyplnění vroucí přání vydavatelů, aby dílo toto hojně se rozšířilo a plnou měrou dostálo úkolu již v úvodu naznačenému.

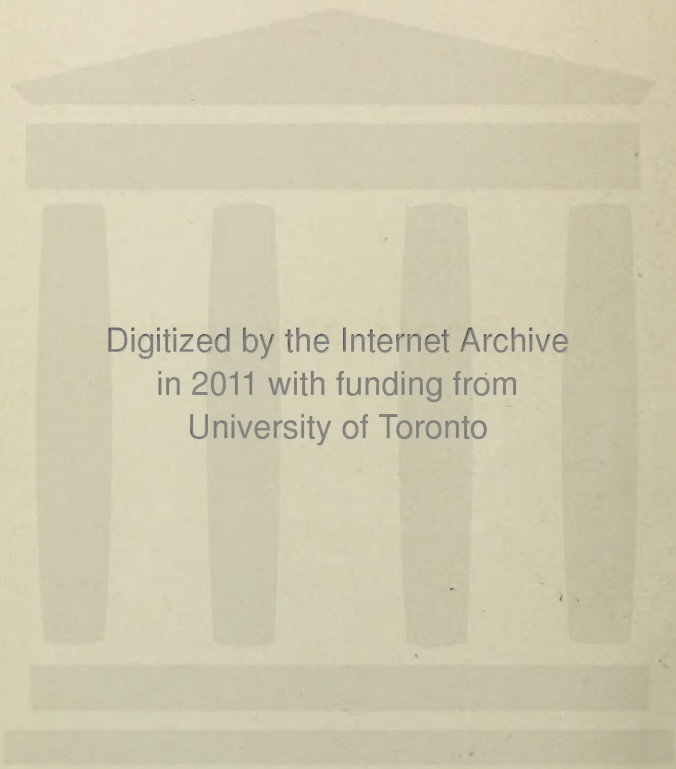
Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/smhovskozbrasl00czec

Popis přírodní.

I. Zeměpisná poloha, rozloha a hranice.

Smíchovské c. k okresní hejtmanství rozkládá se mezi
49° 48' 10" a 50° 12' 51" sev. šířky a
31° 50' 35" a 32° 7' 8" vých. délky
od ostrova Ferrského.

Nejsevernější místo jeho leží severozápadně od Libšic nad hájem při nádraží státní dráhy, nejjižnější u Slap nedaleko osady Buše z okresu Dobříšského.

Nejvýchodnější místo tvoří pobřeží zátoky Vltavské pod Štěchovicemi, nejzápadnější jest u Bělok.

Největší délka vzdušné čáry od severu na jih měří asi 46 km, od východu k západu asi 16 km.

Přirozenou hranici Smíchovského hejtmanství činí na východě Vltava, že území jeho rozkládá se z největší části při levém jejím břehu.

Na pravém břehu náleží k hejtmanství Smíchovskému toliko malé území v okolí Modřanském a Vranském.

Politickou hranici tvoří
na východě Praha a hejtmanství Karlínské, Vinohradské a Benešovské,
na západě Kladenské a Hořovické,
na severu Slanské a
na jihu Příbramské.

Okresní hejtmanství Smíchovské zavírá v sobě

1. samosprávný, soudní a berní okres Smíchovský, jenž v rozloze 245 km² má 52 obce místní, 62 obce katastrální (mezi nimi města Smíchov a Košíře, městys Roztoky), úhrnem s 84.351 obyv.;

2. samosprávný, soudní a berní okres Zbraslavský, jenž nyní na rozloze 243 km² čítá 31 obec místní, 39 obcí katastrálních (mezi nimi město Zbraslav, městyse Davli, Dobřichovice, Mníšek, Řevnice a Štěchovice), úhrnem s 23.986 obyv.

Celková rozloha hejtmanství Smíchovského jest 488 km² s 108.337 obyv. dle posledního úředního sčítání v r. 1890, od kteréž doby ovšem počet ten nemálo stoupl rozšířením měst, četnějším zalidněním okolí jejich i míst průmyslových.

II. Horopis.

České horstvo náleží dle roztřídění prof. Krejčího čtyřem soustavám.

K I. počítá se prahorní horstvo jižních Čech a krajin pohraničních.

Ke II. náleží středočeská kopčina se zkamenělými ostatky bytostí ústrojných, řečená krátce palaeozoická.

Ke III. počítají se roviny a planiny křídového útvaru od severu až do středu s třetihorní pánví mezi Krušnými horami a Středohořím.

Ke IV. soustavě náleží Středohoří čedičové s horami téhož původu dále na západ i na východ.

Horstvo Smíchovského hejtmanství zastoupeno jest prvními třemi soustavami.

K prahornímu dílu dlužno přičísti toliko nejjižnější cíp hejtmanství, složený ze žuly, jejž po většině vyplňuje horstvo porfyrové. Některé části území zvedají se do výše i několika set metrů a berou na sebe ráz kraje horského. Ale ani nejvyšší body prahorní té pahorkatiny nepřesahují nadmořské výše 500 m. Červená hora u Slap je toliko 486 m vysoká, Chlum na jihu od Štěchovic 448 m.

Největší rozlohu zaujímá v hejtmanství Smíchovském kopčina palaeozoická, známá jako Brdy. Nejvyšší Brdské hory nedosahují ani 550 m. Střední výška jejich činí 300—400 m. Na jihu a na západě vypínají se Brdy nejvíce. K nejvyšším bodům náleží Skalka u Mníška (549 m), Brdavý (514), Babka (506).

Křídové planiny Smíchovského hejtmanství pokrývají výšiny Brdských hor a jsou z daleka zřejmy svým vodorovným uložením. Náležejí k nejjižnějšímu horstvu křídovému celých středních Čech.

Výšky křídových planin nepřesahují u nás 400 m. Bílá hora leží ve výši 389 m, Píska u Zlejčína 389 m, na Vidoulích u Jinonic 365 m, Velký Břevnov 360 m.

Seznam výšek

v hejtmanství Smíchovském a jeho nejbližším sousedství.

Místo	Blízká obec	Metry
Holubice		278
Těšín	Libšice	284
U kříže	Libšice	303
Chejnov		242
Budeč	Zakolany	285
Na kopci	Zakolany	328
Kovary		238
Tursko		295
Ers (Kozinecký háj)	Tursko	310
Na Zabitém	Tursko	311
Sv. Jan	Noutonice	313
Okoř hrad	Noutonice	289
Řivnáč	Roztoky	290
Levý Hradec	Roztoky	244
Roztoky		227
Chlumec	Úholičky	303
Na vršcích	Únětice	296
Sv. Salvator	Čičovice	335
Středokluky		323
Tuchoměřice		317
Sv. Rozalie	Tuchoměřice	285
Kozí hřbety	Horoměřice	322
Čermákův mlýn	Kněževes	328
Na Pučalce	Horoměřice	333
Podbaba		227
Sv. Matěj	Šárka	282
Háj	Div. Šárka	361
Špičaté skály	Jenerálka	331
Vokovice		296
Malý vrch	Liboc	375
Hvězda	Liboc	363
Liboc horní		328
Strahov	Malá Strana	352
Sv. Vavřinec	Malá Strana	322
Červený vrch	Dejvice	323
Pernikářka	Dejvice	319
Bubeneč		207
Král. Obora	(Stromovka)	178
Na Letné	Praha	224
Trestnice	Řepy	356
Bílá hora		380
Kotlářka	Košíře	306
Západní nádraží	Smíchov	199
Akciový pivovar	Smíchov	192

Místo	Blízká obec	Metry
Kinského tř. u Palack. tř. č.66	Smíchov	195
Městská radnice	Smíchov	192
Austrie, střed silnice	Smíchov	193
U hradu, střed silnice	Smíchov	192
Vrata Kinské zahrady	Smíchov	193
Motoly		275
Ladronka	Malá Strana	363
Na Vidoulích	Jinonice	365
Malvazinka	Radlice	278
Mexiko	Radlice	289
Na pískách	Stodůlky	389
Krteň	Řeporyje	349
Stodůlky		358
Sv. Prokop	Hlubočepy	285
Klukovice		301
Dalejský mlýn	Hlubočepy	261
Slivenec		365
Draha	Slivenec	368
Sv. Jan	M. Chuchle	286
Ořech		362
Kopanina Zadní		341
Lomy mramorové	Kopanina Zadní	326
Valtrova zahrada	Vel. Chuchle	183
Modřany		207
Mezi horami	Modřany	256
Komořanské lesy	Modřany	313
Čihadlo	Modřany	382
U lip	Lochkov	334
Kulivá hora	Třebotov	386
Kosoř		355
Velký háj	Kosoř	348
Vrch Rudlost	Chejnice	383
Sv. Kateřina	Choteč	344
Škrábek	Chejnice	351
Na pískách	Kosoř	329
Zbraslav		190
Havlín	Zbraslav	267
Vltava řeka	Zbraslav	189
Zámek	Zbraslav	190
Deska Nickerlova	Zbraslav	230
Altán	Zbraslav	333
Hradiště	Zbraslav	389
Radotín		200
Řevnický les	Řevnice	471
Červená hlína	Černolice	465
Mokropsy Dolní		196
Humenská kopanina	Jiloviště	409
Vrané		202

Místo	Blízká obec	Metry
Hřibov	Vrané	253
Chlumík	Skochovice	346
Jiloviště		359
Trnová		340
Babka	Řevnice	506
Brdavý	Řídká	514
Kolnice	Lišnice	412
Lišnice		360
Klinec	Trnová	299
Vrška	Klinec	357
Sloup	Davle	345
Suchý vrch	Sloup	381
Skalka	Mníšek	549
Babka	Sv. Kilian	397
Hvozdnice	Sv. Kilian	343
Myslivna	Hradištko	320
Medník	Davle	417
Červený kříž	Mníšek	539
Zlatý vrch	Mníšek	452
Mníšek		392
Hora	Čisovice	444
Děšina	Zahořany	416
Bojanovice	Štěchovice	434
Žižkův vrch	Štěchovice	400
Na Klinku	Masečín	320
Masečín	Štěchovice	282
Chlum	Štěchovice	448
Šedivý vrch	Štěchovice	394
Homole	Štěchovice	387
Červená hora	Štěchovice	486
Slapy		403

Pozn. Dle přesného měření zjistěny byly na Smichově tyto výšky:

Západní dráha . . . . . 198·99 m

Třída Kinského a Palackého č. 66 . . 194·92 m

Most Palackého, nejvyšší bod . . . . 199·07 m

Viz: Nové výsledky zeměměrství v Čechách. Věstník akademie, roč VI., 1897.

III. Geologie.

1. Útvar prahorní.

Prahory jsou zastoupeny v našem okresu žulou normální barvy šedé a složené ze světlého živce orthoklasu, vzácnějšího oligoklasu, hojného křemene a obou druhů slíd, světlého phengitu a tmavého biotitu. Rozšíření tohoto útvaru jest však obmezeno toliko na nepatrný cíp u Slap. Délka jeho činí od východu k západu asi 2 km, od severu k jihu asi 1·5 km. Další pokračování tohoto žulového útvaru zabíhá do sousedního okresu. Nejvyšší bod v žulové té krajině měří u Slap 403 m.

Zařadíme-li však Barrandovy vrstvy (etaže) silurské A a B mezi útvar prahorní, potom ovšem zaujímaly by prahory v hejtmanství Smíchovském velikou část jeho území. Na jihu náležela by k nim břidličnatá krajina mezi Záběhlicemi, Štěchovicemi, Slapy a Míškem, na severu od Prahy krajina přivltavská mezi Šárkou, Letkami, Holubicemi, Kovary, Zájezdem, Čičovicemi a Běloky.

Prahorní ty vrstvy, uváděné jako útvar huronský neboli huron, skládají se na jihu hlavně z Příbramských břidlic (Barrandova etaž B), označených tak i na mapách říšského ústavu geologického z roku 1897.

K huronskému útvaru bylo by zařaditi též divoké skály buližníkové, počítané od Barranda k silurské etaži B.

Kromě břidlic Příbramských*) čítají se k prahornímu útvaru huronskému také fyllity. V hejtmanství Smíchovském vyplňují fyllity toliko nepatrný trojhran na levém břehu Vltavy u samých Štěchovic. Tím větší rozlohu zaujímají však jako pokračování na pravém břehu, jsouce místy proraženy pruhy porfyrovými a dioritovými.

Jméno fyllity jest odvozeno z řeckého slova, znamenajícího na česko lupen. Vrstvy fyllitové mají skutečně uložení lupenité a vypadají jako břidlice

*) Silurské pásmo B označeno jest na geologické mapě okolí Pražského od Krejčího a Helmhackra (1887) jako etaž C. Také prof. Klvaňa přidržel se jí ve své práci »Údolí Vltavské mezi Prahou a Kralupy« (v Praze 1893).

mladší, ale zevrubnějším ohledáním lze poznati, že jsou krystalické. Na jasném světle třpytí se fyllity stkvěle, jako by byly hedvábné. Barvu mívají šedou, zelenavou, modravou i nahnědlou. Ve skladbě fyllitu vyskytují se mikroskopicky malé lupénky slídové a chloritové, potom zrnéčka živcová a křemenitá. Zvětráním fyllitů vzniká půda hlinitá, ve vlhku bažinatá a kyselá. Pevných fyllitů užívá se jako břidlice krycí na střechy. K takovým účelům hodí se však na př. fyllity čili prahorní břidlice u Železného Brodu, nikoli však fyllity okresu našeho.

* * *

Samota Mandát u Davle.

V sousedství žuly u Slap objevuje se vyvřelý porfýr a pokrývá všecko území mezi zátokami Vltavy od Štěchovické Homole na jih až ke Slapům. Hranici západní určila by čára vedená od Homole k Porostlinám. Nejvyššími body na porfyrovém tom terénu jsou Červená hora (486 m) a Chlum (448 m). Pokračování porfyru lze sledovati dále na pravém břehu Vltavském. Mezi příkrými stěnami porfyrových skal hučí památné proudy Svatojanské.

Táhlé a úzké pruhy porfyrové prorážejí Příbramské břidlice na Zbraslavsku severně od Štěchovic až skoro k Záběhlicum. Celkem počítá se pět pásů vyvřelého toho kamení. Nejdelší pruh porfyru měří 7 km. Největší šířka

pruhu nepřesahuje 400 m. Skoro všecky táhnou se ve směru jihovýchodním a protínají řečiště Vltavské, aby se opět objevily na pravém břehu.

První pruh porfyrový jde od Šedivého vrchu přes Masečín a Šlemín ke statku Mandátu.

Druhý pruh táhne se od Žižkova vrchu ke sv. Kilianu, Davli a Volešku.

Třetí pruh míří od Babky k Sloupu, Měchenicům a Hladomoři.

Čtvrtý pruh prostírá se od Bojanovického potoka u Klince k Holubovu mlýnu a do Ameriky u Skochovic.

Pátý pruh je nejdelší; počíná východně u Jiloviště, vroubí levý břeh Vltavský a končí Čihadlem (383 m) u Točny.

Za které doby porfyrové kamení to vyvřelo, nelze určitě říci. Zdá se, že i žula, jež proráží středočeské břidlice prahorní, jest původu eruptivního. Patrno to jest zvláště u Kamenného Přívoza a Žampacha na Sázavě, kde rozvětvuje se v žíly, jež se kdysi prodraly břidlicemi, v ní se rozlily a utuhly. Tam lze viděti místy fyllity i pod žulou uložené.

V téže době, kdy vyvřely porfyry na jihu našeho okresu, prodralo se zajisté huronskými břidlicemi také eruptivní kamení na severu u Šárky, Podbaby, Selce a Libšic, uváděné brzy jako porfyr, brzy jako afanit, felsitový porfyr a diorit. Určitěji označil je ve svém díle prof. Klvaňa.

Břidlice těchto krajů jsou na některých místech zvláště černé a lesklé jako tuha (odtud břidlice grafitické) a zavdaly podnět ke kutání na uhlí v okolí Libšic.

* * *

Romantického rázu propůjčují huronským břidlicím skály buližníkové. V hejtmanství našem rozloženy jsou hlavně v severní části okresu Smíchovského. Kostrbaté a lysé jejich stráně a hroty činí je zdaleka patrnými. Ježto jest hlavním složivem buližníků křemen, zvětrávají takové skály jenom pomalu a poskytují velmi málo živné půdy vyššímu bylinstvu. Zřídka kde zachycuje se na nich křoví lískové, habří, bělostná bříza a trsy drobných květin, traviny, mechy a lišejníky.

Barva buližníků bývá černá nebo červenavá. Zhusta je prostupují žíly čistého křemene, někdy i drobně krystalovaného. Krystaly veliké bývají řídky. Zcela černá odrůda buližníku známa jest jako lydit, ačkoli se tímto jménem označuje nověji také buližník vůbec.

Pro kostrbatý ráz dostalo se buližníkovým skalám u Horoměřic jména Kozích hřbetů s nejvyšším bodem triangulačním 322 m. Táhlé to pásmo buližníkové prostírá se souvisle od Horoměřic až k Únětickům.

Buližníkové útesy má také okolí Žalova (244 m), Řivnáče (290 m), Ouholiček, Chejnova, údolí Divoké Šárky s památným Džbánem, okolí Kněževeské, Bělocké, Středoklucké, Číčovické, sv. Salvator (335 m),

okolí Noutonické, Velkých Přílep, Ers č. Kozinecký háj (triang. 340 m) u Turska, okolí na jihu Kozince s nejvyšším bodem 332 m, okolí na jihu Kovar, na jihu Zakolan, na východě Trněného Újezda a Holubic.

Buližníkové skály vynikají strmě nad ostatní krajinu také na pravém břehu Vltavy a jsou patrny, hledíme-li na ně s výšin našeho okresu. Zvláště znatelny jsou Ďáblická hora (356 m), potom buližníkové skály u Troje a Bohnic.

Nejdále na jihozápad rozprostírají se v našem hejtmanství buližníkové útesy v Mníšku.

Divoká Šárka.

2. Útvar silurský.

Útvar silurský má jméno po někdejším národě Silurů, kteří obývali kdysi na území nynějšího Waleska v Anglii. Zkaměněliny tamější popsal svého času anglický zeměpytec Murchison a vydal o nich dílo zvané Siluria. Po něm poznali ten útvar jinde i jiní přírodozpytci.

Český silur rozložen jest po obou březích Berounky a částečně i Vltavy. Hlavní osa eliptičné pánve jeho směřuje od Domažlic k Ouvalům, malá osa od Rakovníka k Příbrami.

Prozkoumáním českého siluru zjistil Barrande, že horniny jeho jsou rozličné, místy buližníky, místy křemence, břidlice nebo vápence, některé beze zkamenělin, jiné se zkamenělinami. Dále zjistil, že vrstvy ty spočívají nad sebou v určitém pořádku a že některé z nich provázeny jsou zkamenělinami, jež se v jiných vrstvách neobjevují. Z uložení vrstev bylo patrno, že spodní jsou staršího původu, hoření mladšího.

Barrande shledal v českém siluru osmero hlavních vrstev neboli stupňů, dal jim jmeno e t a ž e a označil je dle stáří od zdola nahoru písmeny alfa-

Diabasová homole v Karlíku u Dobřichovic.

beticky seřaděnými. Nejstarší a tedy nejspodnější etaže nazval A, B. Vrstvy ty jsou beze zkamenělin.

Střední silur obsahuje etáže C, D. Etaž C vyznačuje se břidlicemi, D silnými vrstvami křemencovými.

Svrchní silur složený z etaží E, F, G, H obsahuje z větší části vápence, potom břidlice.

Zkameněliny silurské náležejí hlavně zvířatům. Rostliny zachovaly se v siluru po skrovnu. Vrstvy beze zkamenělin nazval Barrande a z o i c k ý m i, vrstvy se zkamenělinami p a l a e o z o i c k ý m i. K prvním počítají se etaže A, B.

Některé etaže rozdělil Barrande opět v několik vrstev různého stáří geologického a označil je písmeny malými. V etaži E rozeznává ještě e_1, e_2, v etaži F ještě f_1, f_2, v G g_1, g_2, g_3, v H h_1, h_2, h_3.

Spodní silur vychází na den hlavně po hranicích silurské pánve, svrchní uložen jest uvnitř.

Prof. Krejčí a Lipold pojmenovali jednotlivé stupně dle význačných nalezišť. Etaž A sluje dle nich Plzeňské pásmo, B Příbramské, C Jinecké, D Brdské a j. Ač se Barrande proti tomu ohradil, vytýkaje názvům, že jsou nepřípadny, přece se pojmenování to ujímalo.

Někteří geologové počítají nejspodnější vrstvy Barrandova siluru k prahorám a označují je jako fyllity. Nejvyšší pásma svrchního siluru (F, G, H) pokládají někteří zeměpytci za usazeniny moře devonského. Ale ti, kteří náhled ten projevili a silurské etaže za devon vyhlásili, sami přišli mezi sebou do rozporu, tak že boj ten není posud dobojován. Z té příčiny přidržel jsem se zúmyslně rozdělení Barrandova*.

Rozšíření jednotlivých pásem silurských znázorňuje ve hlavních rysech přiložená mapka.

Bohatství rozmanitých silurských zkamenělin na Smíchovsku jest veliké. Hojny jsou korály, zvláště voštinám podobná Calamopora (nyní Favosites), jež vytvořovala do nedávna u Hlubočep (na Švagerce) ohromný skalní útes, oživený kdysi pod hladinou silurského moře myriadami drobných polypů. Přečetně vyskytují se též polypové pernatí (Graptolithes, třpytící se zhusta náletem kyzu železného, hojní na př. v lupenitých břidlicích u Vyskočilky u Chuchle. Vzácněji se nalézají mořští ježkové, hvězdice a celé lilijice s pohárem i stvolem, červi, tím více však korýšové trojlaločni čili trilobiti, z měkkýšů mlži, plži i hlavonožci, vyplňující místy skrz naskrz některé druhy vápenců (mramoru) hlavonožcových č. cefalopodových, jak ukazuje obrázek. Jako vzácnost chová v sobě náš silur též ostatky ryb.

Rod trilobitu jest pro silur zkamenělina nejvýznamnější. Tělo jejich složeno jest z hlavy, trupu a ocasního štítu. Zhusta objevují se na hlavě překrásně zachované složené oči. Z hromadného objevování trilobitů jde na jevo, že vyhynulí tito korýšové, podobní žijícím lupenonožkám, žili v tichých zátokách mořských u velikém množství asi jako nynější perloočky. Mnozí trilobiti mohli i své tělo schouliti do kola, zakrývati tak své křehké ústroje vnitřní a chrániti jich před pohromou. Hlavní části těla trilobitího souvisely zajisté pomocí tenké blány, jež se rozrušila, jakmile zvíře pošlo. Tím způsobem mohl lehký pohyb vody jednotlivé částky snadno od sebe odděliti a poruznu na jiných místech uložiti. Jen tak lze si vysvětliti, že v některých našich skalách vyskytují se pohromadě samé hlavy, jinde zase jenom ocásky (pygidium).

*) Tak učinil i dr. Počta ve svých Geologických výletech do okolí Pražského, vydaných r. 1897.

Zvláště pěkné zkamenělíny vyskytují se v křemenitohlinitých chuchvalcích, jež se objevují tu onde na polích roztroušené. Zajisté, že byly tyto pecky a kuličky součástí břidličnatých vrstev a že se po rozpadnutí měkčí

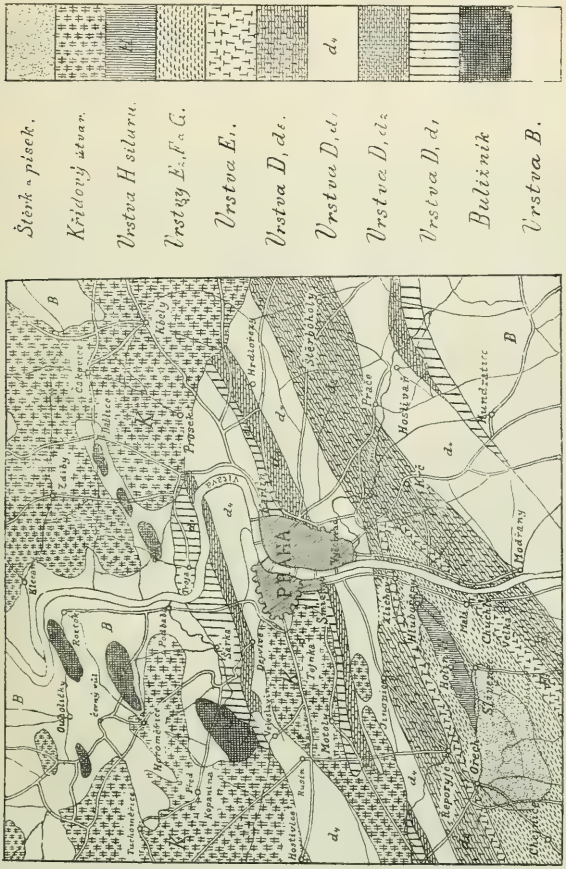

Geologický náčrtek okolí Smíchovského.

horniny matečné až do dneška v pevném stavu zachovaly. Chuchvalce takové nalezají se zvláště hojně v okolí Rokycan (Oseku) a jsou známy jako Rokycanské kuličky. Náležejí etaži Dd_1. Pásmo to lze sledovati v okolí Šáreckém, jakož i na Smíchově samém a v Košířích.

Význačnou zkamenělinou pro toto pásmo jest trilobit Placoparia Zippei. Byl nalezen též v břidlici, když kopaly se základy ke stavbě kláštera řeholnic srdce Ježíšova v Karlově ulici na Smíchově. Nálezem tím zjistil jsem tak svého času etaž Dd_1, tehdy jenom tušenou.*)

V posledních letech byly sbírány rokycanské kouličky hojně zvláště v okolí Šáreckém a to u Vokovic. Tamější pole mají za podklad břidličnaté pásmo Dd_1, a ornice jejich obsahuje v sobě množství řečených pecek křemenitých. V roztlučených těch kuličkách vyskytují se zvláště pěkně zachovaní trilobiti z rodu Illaenus, Placoparia a Dalmanites. Vyobrazení těch zkamenělin viz v dílku Počtově.

Hlubočepské údolí.

Podoby některých zkamenělin ze siluru našeho okolí jsou předvedeny v přiložených obrázcích, jež mi prof. Frič pro tuto stať zapůjčil. Více jich chová v sobě příruční spis Počtův, vydaný jako pomůcka k vycházkám po Smíchovském okolí. Začátečním pěstitelům geologie doporučuji dílko to co nejvřeleji.**)

Jako zvláštnost uvésti jest o českém siluru, že některé zkameněliny, objevující se z pravidla toliko ve svrchních pásmech, našly se výminečně také v některých etažích spodního útvaru silurského a to jenom v jistých osamělých místech. Tak na př. vyskytly se zkameněliny pásma E ve vrstvách D. Barrande se domnívá, že zvířena pásma E žila již téhož času, když

*) Jos. Kořenský: Über die Auffindung von Placoparia Zippei am Fusse des Lorenziberges am Smíchov. Zasedací zprávy král. čes. spol. nauk 1877.

**) Dr. Filip Počta: Geologické výlety do okolí Pražského. V Praze 1897. Bursík a Kohout.

zvířena pásma D usazovala se jinde na místě vzdálenějším, a že některí živočichové změnou vodní hladiny své soudruhy pásma E opustili a se vystěhovali, aby žili společně se zvířenou D jako přistěhovalci v nějaké osadě. Leč nové bydliště nesvědčilo přistěhovalé zvířeně, a osadníci cizí zvířeny v tom místě brzy vymřeli, kdežto hlavní kmen rozvinoval se znamenitě. Tento zjev pozoroval Barrande již v letech čtyřicátých a zjistil jej poprvé v Brusce na Malé Straně v Praze. Zakládáním silnice přišlo se mezi břidlicemi Dd_4 na ložisko vápence, v němž byla zvířena spodního siluru pomíchaná se zvířenou svrchního siluru. Místu tomu dal Barrande jméno

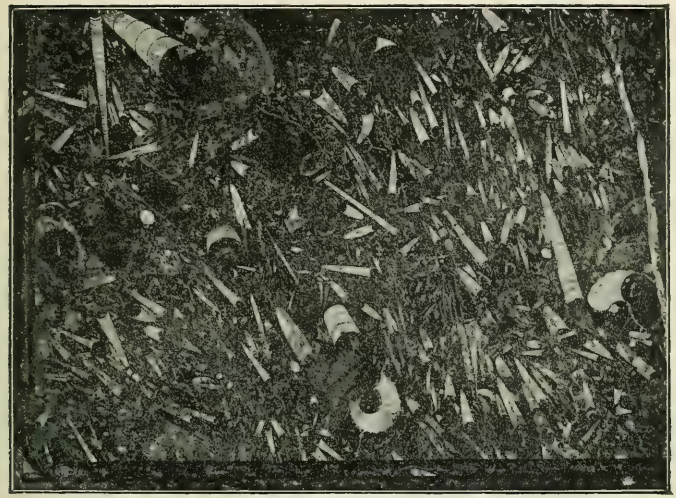

Vybroušená deska silurského vápence hlavonožcového.

kolonie Zippovy a uctil tak památku svého vědeckého odpůrce profesora Zippe. Později objevil Barrande kolonie ještě na místech jiných

Domněnka o koloniích proslovená Barrandem byla předmětem vědeckých hádek a rozprav, jichž účastnili se horlivě prof. Krejčí a báňský rada Lipold, kteří tvrdili, že zvířena starší pomíchala se se zvířenou spodní po vržení a převrácení vrstev neboli dislokací. Barrande hájil svého názoru neustupně, ba tvrdošijně a vydal o tom 4 svazky nadepsané Défense des Colonies (Obrana kolonií). Z té příčiny dal prof. Krejčí s Lipoldem veřejné prohlášení, že se mýlil, a spor byl tak vyrovnán.*) Bar-

*) Ale v důvěrném hovoru proslovil se Krejčí nejednou i po svém prohlášení, že v Barrandovo učení o koloniích přece nevěří.

rande poděkoval zase Krejčímu za deklaraci a oznámil v posledním svazku, že prohlášení takové jest čestným dukazem vědecké svědomitosti, a nazval k jeho uctění jednu geologickou osadu kolonií Krejčího.

Agnostus integer C

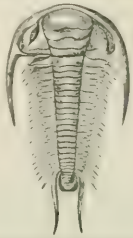

Paradoxides bohemicum C

Hydrocephalus carens C

Oba zápasníci jsou nyní již na věčnosti.

O sporných koloniích mohu opakovati jenom vlastní slova Barrandova: Pokoj vládne v českých osadách silurských. Pravda a čas dovršily své dílo sice pomalu, ale jistě, a přivodily přesvědčení a smíření.

Conocephalites Sulceri C

Arionellus ceticephalus C

Placoparia Zippei Dd_1

Pro Smíchovsko jsou památny kolonie u Beránka v Motolích, kolonie Archiacova v Řeporyjích, kolonie Haidingrova a kolonie Krejčího u Velké Chuchle, kolonie Cottova u Jinonic, kolonie Lahovská u Radotína.

Barrandia crassa Dd_1

Amphion senilis Dd_1

Didymene bohemica Dd_1

V kolonii Řeporyjské byla nalezena na malém prostranství směsice zvířeny starší i mladší pohromadě v sousedství zelenokamene, křemence pásma Dd_2, graptolitových břidlic a vápenců hornosilurských.*)

*) O jiných koloniích viz Geologii od Krejčího, str. 418.

Mezi vyvřelými horninami silurského útvaru mají největší rozlohu zelenokameny. Zelenokamen (diabas) označují čeští skalníci dle zvláštní jeho barvy jménem žabák. Eruptivní tato massa vyvřela, když byly již některé silurské vrstvy usazeny, a proráží nejen etaže spodního siluru, ale vniká místy do pásma Ee_1, ba také jako řídký zjev až do pásma Dalejského (Gg_2).

Po vyvření diabasu usazovaly se v týchž místech namnoze vrstvy nové, břidličnaté nebo vápencové, a zakrývají vyvřelou horninu často docela, tak že je patrna teprve, zakládají-li se lomy nebo silnice.

Ogygia disreta Dd_1

Dionide formosa Dd_3

Homalonotus bohemicus Dd

Diabas skládá se z trojklonného živce a augitu. Vedlejšími součástkami bývají magnetovec, železo titanové a jehlice apatitu, někdy též tmavá slída, olivín, křemen, kyz železný. Složením svým podobá se diabas čedičům živcovým nebo melafyrům, liší se však na první pohled od nich tím, že nemá v sobě skelného nebo poloskelného tmelu. Ve zvětralých diabasech proměňují se živcové součástky v kaolin, augit v zelenavý viridit. Pukliny

Aeglina rediviva Dd_3

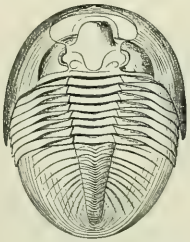

Asaphus nobilis Dd_4

Illaenus Panderi Dd_4

diabasu vyplňuje často vápenec s hojnými zkamenělinami. Diabasy takové mají vzezření jiné a slují diabasové tufy, někdy mandlovce. (Viz Vrbův článek v Ottově slovníku VII, str. 449). Drobivější tufy vznikly nepochybně již za erupce samé, když se pomísila massa se součástkami bahnitými, nebo později, když jejich pukliny a trhliny pronikla voda minerální, bohatá bytostmi ústrojnými.

Zelenokamenné skály vynikají tu onde z břidličnatých vrstev jako balvanité strmniny s holým úbočím, na němž zapustila své kořeny jenom nízká květena.

Takového rázu skály lze spatřiti nejblíže Smíchova u Motol. Nejvyšší z nich zdobena jest na svém vrcholu křížem a slove Kalvarie. Viz její obrázek na str. 30. Barva pustých těch skal jest tmavozelená až černě zelená a pochází od augitu.

Skály diabasové dosahují až k samé silnici Motolské a kupí se tam jako obrovské hranoly, upomínajíce na vyhráněné massy čedičové a znělcové.

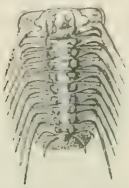

Acidaspis Buchi
Dd_4

Remopleurides radians
Dd_5

Areia Friči
Dd_5

Motolské diabasy mají do sebe tu památnou zvláštnost, že prorážejí vrstvy siluru spodního a nikoli vrchního, a že přece jsou tam kulovité pecky vápencové, bohaté zkamenělinami siluru svrchního.

Pamětihodné to naleziště nazval Barrande kolonií u Beránka v Motolech. Ve jmenovaných shlucích vápencových byli objeveni někteří hlavonožci, mlži, plži a z trilobitů Acidaspis, Cheirurus a j.

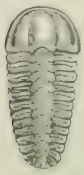

Carmon mutilus
Dd_5

Arethusina Konincki
Ee_1

Phillipsia
parabola Dd_5

Ampyx Rouaulti
Ee_1

Silnice vedoucí údolím motolským skrze skály diabasové vystupuje potom na vysokou pláň, přechází u Chrášťan na půdu hejtmanství Kladenského a vede dále osadou Dušnickou k Berounu.

Na rovné pláni té neujde pozorovateli putujícímu silnicí Dušnickou homolovitý kopec s kostelíkem. Ráz jeho ukazuje zřejmě k původu umělému. S tím shoduje se i Hájkova pověst, mezi lidem rozšířená.*) Když prý v letech 1179 byla bitva u Lodénic dobojována a vůdce nepřátelského vojska zajat, pochovali vítězové zajatého vojevůdce za živa a v celém výzbroji i s koněm,

*) Horopisné obrazy okolí Pražského. Od J. Krejčího. V Praze 1857, str. 10.

nanesše naň ve svých přilbicích tolik země, až byl hrob jako kopec. Nyní vypíná se na něm »kostelík sv. Jiří na homoli.«

Výška zajímavého toho kopce travou zarostlého měří dle štábních map 391 m. K zjištění původu bude třeba založiti štolu.

Pustě vyjímají se diabasové skály ve Svatoprokopském údolí u Butovic, odrážejíce se nápadně černou barvou od vápencových pásem horního siluru.

Staurocephalus Murchisoni
Ee_2

Lichas palmata
Ee_2

Cyphaspis Burmeister
Ee_2

Kromě těchto diabasů pozorovati lze blíže Smíchova také žabákové skály mezi statkem Konvářkou a Zlíchovem, dále pak na jih u Vyskočilky blízko Malé Chuchle při cestě z Malé Chuchle do Velké. Téměř veškera pahorkatina, na níž vypíná se kostelík sv. Jana, složena jest ze tmavého diabasu, majíc za podklad graptolitové břidlice s vápencovými koulemi a ještě níže ji pásmo Dd_5.

Cromus Beaumonti
Ee_2

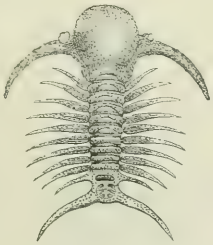

Deiphon Forbesi
Ee_2

Bronteus palifer
Ee_2

Další pásmo diabasové lze sledovati severozápadně od Radotína, jihozápadně od Zbuzan a Dobříče, severně od Černošic. Zvláště dlouhé pruhy diabasového kamení táhnou se od Babky (u Černošic) k Vonoklasům, dále za hranice našeho hejtmanství přes Karlík do Třebáně a Litně, aby dosáhly v okolí Suchomast, Koněprus, Tmáně a Měňan největšího rozšíření.

Jiným druhem zelenokamenů jest v našem okresu diorit.

Diorit jest vyvřelá hornina, složená z trojklonného živce a amfibolu. Živec trojklonný bývá v něm někdy zastupován orthoklasem, amfibol tmavou

slídou, a pak podobá se žule nebo syenitu. Vedlejšími součástkami dioritu bývají magnetovec, železo titanové, apatit, augit, křemen, vápenec, pyrit, granát a j. Sklovité hmoty v dioritech není, tak jako nebývá v diabasech. Dosti hojná jest však v dioritech hmota chloritická, zvaná viridit.

Diority mívají barvu černě zelenou a mohou se zváti zelenokameny amfibolovými naproti zelenokamenům augitovým neboli diabasům. Diority slohu celistvého slovou diority afanitové. Jsou-li

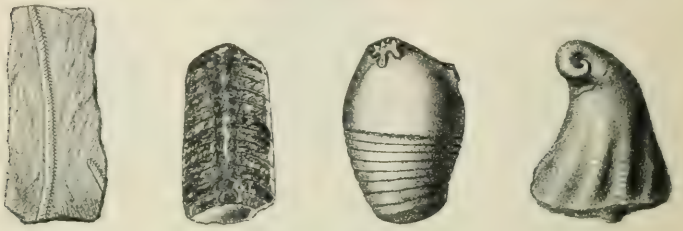

Zkameněliny ze svrchního siluru.

Graptolit Monograptus colonus. | Podélný průřez orthocerasu. | Phragmoceras Panderi. | Platyceras elegans.

živce porfyricky vyloučeny, vzniká dioritporfyr. Diority křemenem bohatší mají jméno křemenné porfyry. Jiné jsou slídnaté porfyry, zvané minetty.

Různé povahy a rozličného složení jsou zvláště vyvřelé horniny (porfyry, diabasy, diority, syenity) v údolí Vltavském od Prahy do Kralup, popsané

Otisk mořské chaluhy č. fukoidu z břidlic pásma H od Hlubočep.

v díle prof. Klvaně. Název jeho jest: »Údolí Vltavské. Petrografická studie«. Spis vyšel r. 1893 jako IX. díl Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech. Profily tam uveřejněné objasňují zřejmě složení půdy, sklánějící se příkře k řece Vltavě. Čtenáře odkazujeme ke spisu řečenému.

Převládající hornina, do níž vyvřelé kamení ve zmíněném údolí vniklo, jest černošedá a celistvá břidlice (drobal) pásma B. Je složena z drobných zrnek křemenitých, spojených hmotou kaolinovou. Zhusta ji prošlehávají bílé

žilky, skládající se z vápence, dolomitu nebo křemene. Častým průvodcem bývá kyz železný, někdy i vyhráněný, zvláště mezi vápencovými žilkami. Takového rázu jest droba u Podbaby a Sedlce. Podobného složení jsou břidlice u Roztok, Letek a Libšic, jakož i břidlice na břehu protějším.

Ze silurských skal našeho okresu náležejí Chuchelské skály k nejpamátnějším úkazům geologickým a těší se pozornosti všech zeměpytců z ciziny, kdykoliv z nich některý do Prahy zavítá. Významnější místo k uctění památky velikého Barranda nemohlo býti voleno. Ale také oko všedního turisty podivuje se divokému shroucení a klikatině vápencových vrstev, přiléhajících k sobě jako zborcené listy knihové. Vlnité jejich křivky nachylují se k rovině brzy kolmo, brzy šikmo, srázně nebo povlovně, vytvořujíce záhyby, úpady a sklony rozličných úhlů. Obrazotvornost může v nich spatřovati takřka zkamenělé vlnobití. Zdá se, jako by v těch místech pravěké moře nejdivočeji se bylo vzedmulo a opět do propasti střítilo, neboť sousední vrstvy vápencové jen o několik kroků dále již zapadají mírně a dotýkají se silnice.

Silnice, jež nyní vede podél silurských skal do Chuchle, byla založena r. 1742 od Francouzů. Tehdy mělo býti pořízeno lepší spojení vojenské mezi Prahou a Zbraslaví. Překážkou byly skály, jež dosahovaly až k samému břehu řeky Vltavy. K odstranění skalnatého pobřeží užilo se střelného prachu. Potom nebylo již třeba ubírati se namáhavou cestou, jež vedla příkře od Zlíchova po skalnatém úbočí do Chuchle.

Kaplička, postavená při nynější silnici, sloužila kdysi Svatohorským poutníkům za štaci, ale časem proměnila se ve skladiště, v němž skalníci ukládají své náčiní.*)

Zářezem silničním vyšla vrstevnatost hornosilurských skal tím zřetelněji na jevo. Francouzské vojsko usnadnivši tam průchod podél Vltavy za války s Rakouskem, otevřelo vysoce zajímavý pohled do útrob siluru a započalo geologickou panoramu, kterou dovršily práce konané při zakládání trati železniční. Také skalníci dělí se o zásluhy, že nitro silurských skal bylo tam obnaženo a bádání zeměpytců přenecháno. Svědectví o silurském moři, jež v pravěkých dobách zasahovalo tichou zátokou až do našich krajů, podaly tam Barrandovi četné zkameněliny.

Zeměpytci jali se vysvětlovati nápadné převraty skalní, jež u Chuchle vynikají měrou vrchovatou, a vyslovují o původu těch zjevů rozličné domněnky. Jedni hledali příčiny vyzdvižených a různě zprohybaných vrstev (usazovaných prvotně z moře zajisté vodorovně) v působení sil ohněrodých, jimiž ocitla se roztopená hmota kamenná z hlubin zemských na povrchu, prorazivši násilně pevnou kůru kamenných vrstev již usazených. Domněnka

*) Pro výletníky upravil J. Turnovský průvodní knížku: Z Prahy do Svatojanských proudů. Nákladem J. Otty 1888. Se 34 vyobr. Cena 36 kr.

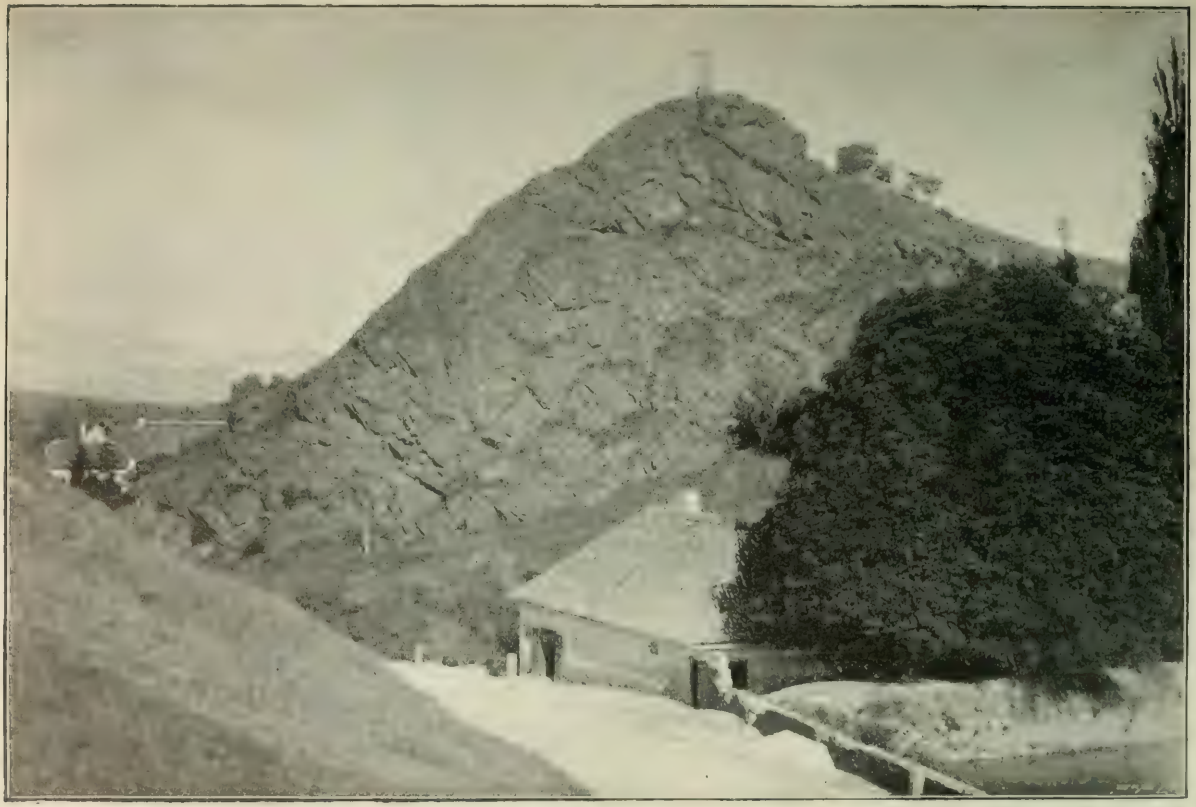

Diabasové skály u Motol.

ta podobala se pravdě, neboť v samém sousedství zborcených skal Chuchelských vyskytuje se hornina původu vyvřelého, zelenokámen. Černavá a lysá úbočí těchto diabasových skal liší se nápadně od sousedních vrstev vápencových, náležejících k etaži Ff_1 a majících pod sebou a po stranách starší vrstvy etaže E, z nichž e_1 skádá se z graptolitových břidlic, bohatých koulemi vápencovými, a e_2 z vápenců živičných č. bituminosních s bohatou zvířenou. Ale zelenokámen neproráží u Chuchle samé vrstvy Ff_1, nýbrž toliko sousední vrstvu E a obmezuje se na pásmo graptolitových břidlic. Nelze tedy přičítati zborcení vrstev vápencových vyvřelému diabasu, poněvadž vydral se z hlubin dříve, nežli se usazovaly vrstvy vápence živičného z pásma Ee_2. Nad to pak proráží diabas i jiná podobná místa, a přece se tam podobné zborcení nepozoruje.

Jiní zeměžpytci hledají příčiny podobných zjevů v pozvolném svrašťování a stahování kůry zemské uvnitř, tak že povrchní vrstvy její pukají, tlačí na jednotlivé stěny skalní a je zborcují. Praktické pokusy, připomínané v dynamických geologiích, to potvrzují.

Opět jiní vyslovují domněnku, že zkroucení vzniklo prostupováním vody. Voda vnikající do skal vyluhuje hmotu nerostovou a prodírá se hloub a hloub, aby tam rozpuštěné součástky zase usazovala. Přibýváním hmoty v uzavřeném prostoru způsobuje se takový tlak, že vrstvy původní povolí, řásnatí a bortí se. Tedy botnání a vcezování vody zavdalo podnět k podivuhodnému zjevu, jaký se spatřuje na stěnách skály Barrandovy.

Zásluha o prozkoumání českého siluru náleží znamenitému Barrandovi. Stůj zde o něm zpráva podrobnější.

* * *

Joachim Barrande*) narodil se dne 10. srpna r. 1799 na rodinném statku blízko městečka Sangues, rozloženém na jihofrancouzských prahorách u pramenů řeky Allier. Rodina Barrandova jest nepochybně původu starofrancouzského a přistěhovala se již v dřívějších stoletích do Francie, když nad některými částmi jejími vládly dynastie španělské. Až posud žije ve Španělsku hraběcí rodina téhož jména.

V létech 1819—1824 studoval Joachim Barrande na polytechnické škole v Paříži a přijal místo praktického inženýra. Účasten byl zvláště staveb mostů. S oblibou pěstoval přírodovědu. Pro svou důkladnost ve vědeckých pokrocích byl pak povolán jako učitel věd mathematických a přírodních ke dvoru dědičného prince Jindřicha hraběte ze Chambordu, vnuka Karla X. Od té doby lnul Barrande ke královské rodině francouzských Bourbonů s celou duší a sdílel se s ní o všecky trpké osudy ve vyhnanství. Chambordové měli v něm nejvěrnějšího sluhu, přítele a rádce až do posledního vzdechu.

Po červencovém zbouření r. 1830 provázel Barrande královskou rodinu do Edinburka ve Skotsku a usídlil se tam s dvorem, když anglický král vykázal Karlu X. hrad za útočiště. Ale již rok na to vidíme vyhnaného dědice

*) Více jiných zpráv o Barrandovi jest uloženo v mém článku: Joachim Barrande a jeho díla (Osvěta 1879) a v tištěné přednášce prof. Krejčího: Joachim Barrande. — V Praze 1884. nákladem Musea království českého.

trunu francouzského v Buštěhradě v Čechách. Tamější zámek hostil královské uteřence na krátkou dobu. S nimi přišel také oddaný Barrande, aby prince Jindřicha na dále vyučoval.

Ze zámku Buštěhradského přesídlila se rodina Bourbonů na hrad Pražský a našla tam útulek jako nejeden vypuzený kurfirst a vévoda. Slavné kdysi sídlo knížat slovanských mělo nahrazovati francouzským vyhnancům ztracený Versaille. Na Hradčanech žil dvůr Karla X. jako ve Francii.

Markýz de Villeneuve, jenž v roce 1835 navštívil v Praze krále svého, vypravuje o tom ve svých memoirech takto: »Etikety šetřilo se na Hradčanech zrovna tak přísně, jako ve Versaillu. Musilť jsem zaslati písemnou žádost za audienci, která nejen že mi byla milostivě udělena, nýbrž král pozval mě v laskavosti své také k tabuli, které účastnili se veškeří členové královské rodiny bourbonské, přináležející třem generacím, a sice král, syn jeho a malý vnuk. Tabule byla bohatá, však vína pramizerná, ačkoli byly na

Graptolites
Ee_2

Orthoceras Ee_2

Cardiola
interrupta
Ee_2

lahvích nalepeny etikety velmi vzácné. Dvořenínstvo totiž krále hanebně podvádělo. Při tabuli podal král markýzovi vlastnoručně mísu s pečení a pobízel jej, aby si vzal. Po obědě rozdělila se společnost ve skupiny whistové. Hrálo se o stříbrné dvacetníky, a kdo prohrál, musil ihned zaplatiti. O desáté hodině celá společnost se zvedla, ačkoli král měl nejednou chuť k další hře. Leč přísná dvorní kázeň tomu nedovolovala. Princ a ostatní společnost čekali na desátou každého dne s dychtivostí, poněvadž se při hře nesmírně nudili. Když král do ložnice se ubíral, kráčel pokaždé před ním vrchní hofmistr hrabě Blacas, kdežto ostatní společnost utvořila špalír a zdravila krále tak hlubokou poklonou, jako za dnů největší slávy ve Versaillu.«

V Praze měl Barrande příležitost seznámiti se s našimi domácími učenci, zvlášť se stýkal s hrabětem Kašparem Šternberkem, Zippem, Dobrovským a Palackým, jenž učil po nějakou dobu prince Jindřicha německému jazyku.

Geologická stavba okolí Pražského zajímala Barranda velice. Díla slavného zeměpytce anglického Murchisona poskytla mu k náležitému pochopení nejlepší průpravy.

R. 1833 vzdal se Barrande úřadu učitelského při dvoře Bourbonů a navrátil se na čas ke svému povolání původnímu, k inženýrství. Podnět zavdala k tomu stavba prodloužené koňské železné dráhy, vedené z Prahy do

Křivoklátských lesů. Prodloužená trať měla jíti podle Berounky až do uhelné pánve u Radnic a potom dále do Plzně. Vyměřování trati bylo svěřeno Barrandovi. Štěstěna tomu chtěla, že povolání zaneslo ho právě do české krajiny u Týřova a Skrej nad Berounkou, památné znamenitým bohatstvím trilobitů, prvních svědků z dávných dob silurského moře. Zkameněliny tam nalezené nebyly pro Barranda novinkou, jež by ho byla ke studiu siluru nadchla, neboť poznal silurské zkameněliny našeho okolí již před tím. První silurské zkameněliny našel Barrande v okolí smíchovském r. 1833 na procházce pod Dívčími hrady u Zlíchova v rokli, jež slove Bílá skála. Nalezené zkameněliny náležely rodu trilobitů a hlavonožců: byly to Dalmanites a úlomky měkkýšů zvaných Orthoceras. Tyto ostatky po vyhynulé zvířeně silurské učinily počátek k založení velkolepého díla vědeckého.

Po nedlouhé práci, prožité v životě praktickém, navrátil se Barrande zase ke dvoru Bourbonů a spravoval jmění svých pánů, ale vědeckého zkoumání nezanechal a věnoval studiu českého siluru všechen volný čas, jsa ve stálém spojení s předními zeměpytci světa. Občasné návštěvy Paříže utužovaly vě-

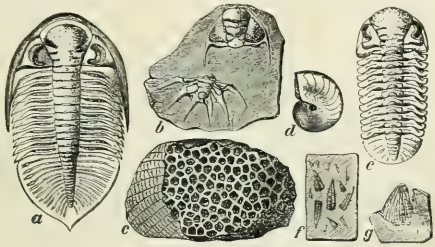

Zkameněliny silurského pásma G a H.
a) Dalmanites Hausmanni, b) Cheirurus Sternbergii, c) Koral Calamopora (Favosites) bohemica, d) Goniatites, e) Phacops Sternbergii, f) Tentaculites elegans, g) Číšnatý korál Petraia bohemica.

decké styky. Jako rozený Francouz překonal Barrande překážky a obtíže českého jazyka a naučil se mu poněkud od skalníků, jež stále zaměstnával. Česky rozuměl, ale mluvil neobratně. Zběhlejším byl v němčině, ač i tu lámal po francouzsku. Čítával český »Pražský denník.« Českým skalníkům kynul od příchodu velkého mistra nový a vydatný pramen výživy a výdělku, ježto se palaeontologii otvíraly dokořán dvéře jak ve veřejných ústavech vědeckých, tak i u četných soukromníků.

Barrande chodil od místa k místu, sbíral, dával sbírati a dobývati zkameněliny po všech končinách české silurské pánve a jako pilná včela se vracel z výletů, obtěžkán velkým bohatstvím přírodnin. Nalezené zkameněliny vkládal do sítě, a maje kromě ní přes rameno také torbu s kladívky, odnášel na svých bedrách mnoho břemen. Na výlety své zásoboval se kávovou essencí z Paříže, potom troškem vína, houskou a pečení. Na pochodu opíral se o hůl ze španělského rákosu (rotanu). Španělka byla ohnutá, aby si ji mohl za jiné práce na sebe zavěsiti. Barrandův kroj býval i na výletech týž, rázu staromodního.

Barrande zaměstnával hledáním zkamenělin několik skalníků. Byli to Marek, Karýzek, Škoda, Hons, Srpek a j.*) Z počátku najímal je jako děl-

*) Viz dra. Friče: Skalníci Berounští a Pražští. Živa 1863.

níky s týdenní mzdou. Za nálezy vzácné platíval jim zvláštní odměny, neboť někteří celí trilobiti vyskytují se až posud velmi pořídku. Skalníci nabyli brzy v dobývání zkamenělin bohatých zkušeností a osvojili si i jejich vědecké názvy. Ale obyčejně nazývali zkameněliny jmény českými. Dle nápadné podoby říkali některým rak s krejcarovou hlavou (Remopleurides), metlák (Acidaspis), špičák (Paradoxides), podkováček (Harpes), vějíř (Bronteus), umrlčí hlava (Sphaerexochus) a j.

Záliba sbírati silurské zkameněliny šířila se časem též u jiných vzdělanců v Praze, a skalníci prodávali jim je pod rukou. Z té příčiny propustil Barrande skalníky ze stálé mzdy a platil jim nálezy dle potřebných kusů. Kapitál, jejž Barrande vydal za zkameněliny, šel do mnoha tisíců zlatých.

Ježto se vzácní trilobiti platívali draze, pětkou i desítkou, připadli někteří skalníci na myšlenku, aby je padělali a padělky za pravé prodávali. Pravý exemplář odlili a z kadlubů nadělali libovolný počet odlitků. Kaši na odlévání odlitků připravovali z příslušné břidlice nebo vápence. Tak dodávali dělaným zkamenělinám přirozeného vzhledu. Málo zkušení sběratelé bývali tím zhusta šizeni.

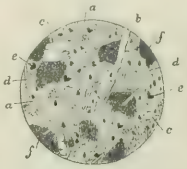

Výbrus diabasu 25kráte zvětšený.
a) augit, b) žíla vápencová, c, d) živec, e) magnetovec, f) viridit.

Znamenité sbírky silurských zkamenělin měli zvláště sládek Šáry, prelát Zeidler, podkrajský Havle a j.

Sbírka Barrandova čítala již r. 1846 mnoho set zkamenělin; mezi těmi byla hojnost tvarů pro Čechy zcela nových. Proto překročil Barrande k vydávání publikací. Příspěvky na ně povolila cís. akademie věd ve Vídni. Ale materialu přibývalo, a bylo třeba pomýšleti na veliké souborné dílo o českém siluru. Záštitou nového toho podniku byl Barrandovi hrabě Chambord. Nápis proslulého toho díla jest: Système silurien du centre de la Bohême.*)

Ale již před tím oznámil Barrande zjevně svůj úmysl, že chystá dílo o siluru. Zpráva ta vzrušila všecky domácí přírodozpytce, kteří chtěli míti prioritu na české půdě. Proto odhodlali se stůj co stůj, že předstihnou Barranda a vydají dílo sami na základě názoru a sbírek svých. Práci tu podnikli Havle, gubernialní rada kraje Berounského, a Corda, kustos Českého musea. Dílo vyšlo r. 1847 a obsahovalo v sobě vypsání Českých trilobitu. Ale vědecký ten podnik neobstál v přísné kritice, neboť byla to práce ukvapená. Nyní má jen cenu historickou.

Také první velký svazek díla Barrandova zavíral v sobě popis trilobitů. Své věnování na počátku díla tištěné končí Barrande těmito slovy: »S upřímnou lítostí připomínám si tu badatele Cordu, jenž z vědecké horlivosti dokonal

*) Nyní čítá Barrandovo dílo 24 svazků o 1237 tabulích. Popsáno jest dosud 4630 druhů zkamenělin.

nešťastně život svůj ve vlnách Atlantického oceánu. Vyznávám, že jeho dílo o českých trilobitech bylo mi pohnutkou rozšířiti svá bádání.« Potom s pohnutím podivuje se vděčně velikému dílu Stvořitelovu, a vyjadřuje pocity, jichž blahodárný vliv sílil, oživoval a okouzloval ho v jeho studiích a na-

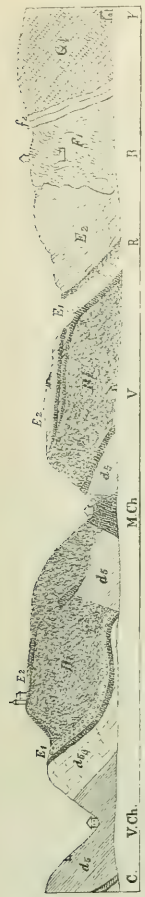

Průřez silurských vrstev podél silnice od Hluboček do Velké Chuchle.
K někdejší kaplička, B Barrandova dueka, R černá rokle, V hostinec Vyskočilka, MCh Malá Chuchle, VCh Velká Chuchle, C kolonie Krejčího.

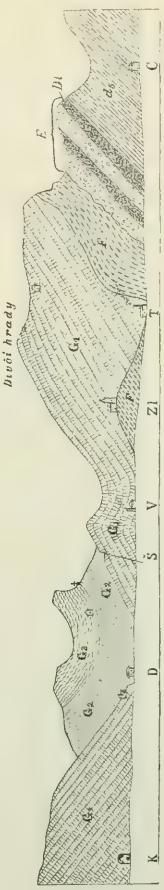

Průřez silurských vrstev podél silnice ze Smíchova do Hlubočep.
C cihelna, T lihovar, Zl kostelík na Zlíchově, V vápenka Hergetova, Š Švagerka, D hostinec u Dědků, K někdejší kaplička.

plňoval vroucí láskou k Tomu, o Němž kamení mluví, a Jenž proniká srdce i ledví naše. První ten díl vyšel r. 1852.

Vědeckému svému dílu žil Barrande po celý život a proslavil jím naši vlast do té míry, že ji učinil klassickou zemí silurského útvaru. Vědeckému

svému zaměstnání obětoval všechen čas, všecko pohodlí, všecky své příjmy a jmění. Kromě hlavního spisu o siluru vydal Barrande řadu pojednání a zpráv většího i menšího objemu.

Barrande byl přesvědčen o stálosti a neproměnlivosti druhů; proto odporoval nauce Darwinově houževnatě.

Když jsem o výročí osmdesátých narozenin Barrandových napsal článek o vědeckých pracích slavného kmeta, poslal mi věhlasný Barrande list tohoto obsahu: »Právě jsem četl s pozorností v Osvětě zprávu, týkající se mých bádání o silurském útvaru v Čechách. Práce Vaše oceňuje spravedlivě všecky choulostivé okolností, vztahující se k učencům, jichž sobě velice vážím. Ze všeho poznávám s potěšením, že jste mi velmi nakloněn. Náklonnost ta se shoduje s tímž citem, jejž projevoval jsem ke všem, kteří přispívají k oslavě Čech, v nichž Prozřetelnost Božská nasila tolik vědeckých pokladů. Mám se za šťastna, že jsem byl z dálné vlasti své povolán, abych odkryl alespoň část těch pokladů a mohl pokračovati až do dnešního dne v líčení památných těch nálezů.

Přijměte, velectěný pane, všecko uznání . . . .«

Průřez silurských vrstev v Hlubočepích.

Prohledávaje tajeplné folianty českých skal a hor vynesl Barrande na světlo přemnoho pokladů ze zašlého světa silurského a slávu svého jména sloučil se jménem Čech pro všecky časy. Proputujte palaeontologická musea evropská i jiná po všech krajích světa, a všude pozdraví vás jméno české dědiny, zadíváte-li se v mumie vyhaslého světa silurského. Kamenným těm ostatkům vdechl Barrande nový život a zobrazil jejich tisícivěkou minulost v jasné přítomnosti. Kamenní svědkové z dob pravěku byli mu hieroglyfickým písmem, jež on svým důvtipem šťastně rozřešil a sebe nesmrtelným učinil. Pamětníci silurského moře nastoupili pouť z Čech do všech končin světa a promlouvají k nám i za mořem řečí slovanskou, českou. Zaradujeme se v duši, čteme-li v některém museu na pevnině americké nebo v Australii nápisy: Vlasta, Bohemica, Sláva, Šárka, Královna, Panenka, Pantáta, Maminka, Vévoda, Synek, Tetinka, Zdimír a j.

Když vydal Barrande poslední svazek svého díla jako nový přírůstek veliké své duševní stavby, pojmenoval některé zkaměněliny posud nepopsané a nepokřtěné jmény českými. Tak měl nový zdroj názvu, když byl již ze slovníku řeckých a latinských skoro všecka jména vyčerpal. Novota taková vyvolala spor mezi geology, a v Bologni bylo r. 1881 usneseno, že názvy zkaměnělin smějí býti jenom latinské nebo latinisované. Avšak Barrande protestoval, nedal se snesením odstrašiti a tím horlivěji pěstil názvosloví slovanské. Hájil jen vědecké volnosti.

Leč dokončení svého díla, postaveného na mohutných základech, Barrande se nedočkal. Heroické práce podobné odvažují se jenom veliké sbory učenců. Barrande však sám k svému dílu ruce přikládal a po půl století ne-

unavně budoval si pomník vědecké slávy. V hlubokých studiích zbělely zbytky vlasů, uběhla osmdesát tři léta jeho věku, ale přes to stále sedával u skrovného stolku svého a pracoval o závěrečném kameni, jenž měl korunovati jeho dílo. Jen málo let, a byl by mohl zvolati: Dokonáno jest!

Maje poslední věci člověka stále na paměti, ukládal svoji závěť na bezpečné místo. »Tamo jest poslední vůle má,« říkával své hospodyni.

Za svého života Barrande nikdy vážně nestonával. Kromě kašle nepoznal snad nikdy žádné jiné nemoci. Nějaký domácí lék zaháněl brzy lehkou nemoc. Jen někdy dával se léčiti homeopaticky.

Asi rok před smrtí svou počal Barrande scházeti, ač toho sám nepozoroval a nechtěl pozorovati. Ale kdo ho znali z let minulých, shledávali, že se postava jeho poněkud nachylu e a že má chůzi obtížnější. Také hluchota se ohlašovala. Jednou vraceje se z obvyklé procházky, byl na Újezdě na Malé Straně postižen závratí a klesl k zemi, takže musil ho strážník odvésti domů. Jakmile však vstoupil na schody a spatřil svou hospodyni s hůry přicházeti, vytrhl se strážníkovi a vyběhl ako mladík do třetího poschodí. Polekanou hospodyni ubezpečoval, že mu nic není, že to byla jen okamžitá slabost. Byl to začátek konce.

Velikou bolest měl Barrande, když jeho pán, hrabě Jindřich Chambord, ve Frohsdorfu u Vídně onemocněl a na smrtelném lůžku odpočíval. Barrande spěchal do Vídně a do zámku Chambordova, ale několik dní na to pretendent francouzského trůnu skonal. V poslední vůli ustanovil hrabě svého věrného sluhu a učitele vykonavatelem testamentu.

Barrande oznámil obsah kšaftu pozůstalým v rodinném shromáždění. Z počátku četl slova poslední vůle hlasem silným a zmužile, ale když přišel k místu, kde mu pán děkuje za věrné služby, nemohl pro lítost dále.

Za této návštěvy nastudil se učený kmet v netopeném pokoji, kašlal a znaven starostmi ulehl. Do Prahy napsal: »Jsem trochu unaven. Bůh s Vámi!«

Na lůžku pronesl Barrande tato poslední slova: »Pán můj nebe mi ukázal. Půjdu za ním.« Z lůžka toho Barrande již nepovstal a šel za »pánem svým«. Dne 5. října 1883 zemřel zánětem plic. Marné byly pokusy přivésti ho k životu. Pečetní vosk kapaný za horka na jeho tělo nepůsobil již v čivy mrtvého.

V rakvi vypadal zesnulý kmet jako živý. Princezna oplakávala u rakve věrného sluhu a přítele. Zemřel svoboden na zámku ve Frohsdorfu a pochován je na tamějším hřbitově.

Když přišla zpráva o smrti Barrandově do Prahy, byl jeden hlas, co se stane s jeho sbírkami. S rozechvělou myslí očekávali jsme příchodu jeho bratra Josefa. A již dne 17. října mohl jsem šířiti radostnou novinu, že Barrande učinil dědicem svých sbírek české museum. V závětí své dí o nich Barrande: »Z České země pocházejí, České zemi nechť náležejí.«

Veliká dvorana Českého musea přechovává v sobě originály slavného díla Barrandova, a »Barrandeum« est jeho nehynoucím pomníkem.

Na dokončení svého díla povolanými odborníky odkázal Barrande 10.000 zl. v hotovosti. Jedním z povolaných a Barrandem určený byl dr. Novák. I bude potom obsahovati celé dílo 26 velikých dílů asi o 2000 tabulích.

Domu Barrandova neopouštěl nikdo neobdarován, a když sám štědrý dárce překročil práh pozemského života, obdařil svou pozůstalostí český národ, Tak naplnila se i v náš prospěch slova, jež si obral Barrande za své heslo když há il svých názorů o koloniích: Nemo indonatus abibit.

Joachim Barrande nevyhledával za svou práci oslavování a odměny světské. Bylo mu nejmilejší, byl-li každé veřejné oslavy ušetřen. Také naše Praha chtěla vzdáti povinný hold uctivosti svému veleučenému obyvateli již před mnoho lety. I byla vyslána deputace, složená z prof. Krejčího, Kořistky a Šáryho, aby oznámila Barrandovi, že ho chce hlavní město učiniti čestným občanem. Barrande byl návštěvou a zamýšlenou poctou potěšen, ale odpověděl: »Čtěte, pánové, miluji Prahu jako svou druhou vlast a honosil bych se tímto vyznamenáním, avšak dle zákonů francouzských musil bych se vzdáti dříve státního občanství francouzského, chtěje se státi občanem třeba jen čestným v jiné zemi. Já však chci zůstati Francouzem a zemříti jako Francouz.

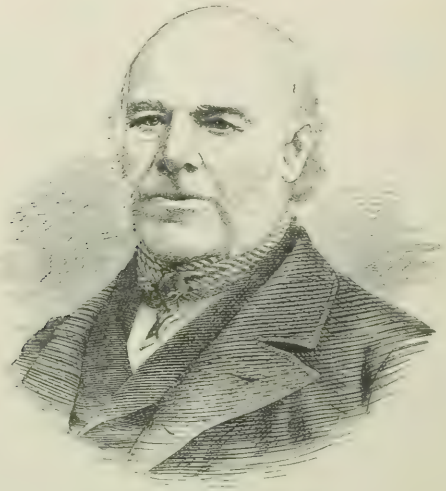

J. Barrande

Město Smíchov uctilo památku zesnulého vědce tím, že pojmenovalo jednu ulici Barrandovou.

Přírodovědecký odbor Českého musea sešel se brzy po pohřbu Barrandově, aby oslavil posmrtnou památku velikého zeměpytce. Prof. Krejčí zakončil řeč slovy: »Památka Barrandova nezanikne u nás nikdy a bude žíti v naší vlasti potud, dokud v ní bude zbývati jediný kamének silurský, jako svědek jeho činnosti.« Potom mluvil prof. Frič: »Nastává nám povinnost, abychom dali na jevo hlubokou úctu oslavenci. Navrhuji, aby se zasadila obrovská pamětní deska se zlatým nápisem Barrande na skalách Chuchelských tam, kde strmí proslulá stěna shroucených vrstev silurského pásma D_1. Zároveň oznamuji s potěšením, že českomoravská továrna v Libni dodá

desku zdarma, radujíc se z toho, že může míti tak účastenství při oslavě jména Barrandova. Náš sbor přijme zajisté ochotně na se úlohu, aby se postaral o provedení.«

Dne 14. června 1884 byla pamětní deska odhalena.

O 4. hodině odpolední vyjeli prof. Krejčí, dr. Ant. Frič a zvaní hosté na velkém parníku ke skalám Chuchelským. Odhalení desky dálo se bez okázalosti v souhlasu se žitím a působením zesnulého učence. Když zastavil parník před deskou pamětní, která upevněna jest ve výši 20 m, přivítal předseda sboru prof. Krejčí shromáždění a vytknul vřelými slovy důležitost působení Barrandova: »Vykonávaje čestnou úlohu, vítám Vás všechny srdečným pozdravem ve jménu přírodovědeckého odboru Českého musea, jenž postavil sice skrovný, avšak svým umístěním významný pomník ku cti vědeckého velikána Jachyma Barranda. Zasadili jsme desku se stkvoucím jeho jménem na vynikající skále onoho útvaru, jejž on svým bádáním tak oslavil. Jest tomu více než 50 let, když Barrande do Čech zavítal a po celou tu dobu půlstaletého pobytu v naší vlasti rozvinoval u prozkoumání dávno vyhynulého tvorstva ve skalách, v jichž středišti právě stojíme, velkolepou činnost vědeckou, jíž zahájil nejenom novou éru přírodovědeckého výzkumu Čech, nýbrž i veškerý obor nejstaršího tvorstva naší zeměkoule jasně zářícími paprsky své učenosti osvětlil. Pronášeje ve jménu Českého musea nejvřelejší dík a největší úctu památce slavného muže povznešeným srdcem, připomínám velkolepou povahu jeho duševní a mravní, jíž dle důmyslnosti rozumu, dle velkomyslnosti svých účelů a dle jemného citu svého srdce jevil se jako eden z nejušlechtilejších vzorů svého národa, velkého a slavného národa francouzského. Památka jeho v České naší vlasti nevyhyne, pokud tyto skály kolem nás se nerozpadnou. Volám z hloubi srdce: Věčná sláva a nehynoucí dík Barrandovi!«

Na to promluvil prof. Frič: »Oslavujeme památku muže, který věnoval celý život svůj vědeckému bádání ve vlasti naší. Tiše jako genius ubíral se po mnohá desítiletí roklemi a pláněmi, které skrývaly neznámé nám dříve doklady k dějinám o pravěku země České. Tichá a vážná jako on, jako jeho práce budiž také dnešní slavnost naše. Z Francie, kolébky vznešených myšlenek, zanesl on k nám paprsek světla vědy geologické, paprsek, který nám umožnil probírati se listy dějin dávných věků, vrstvami zemskými, v nichž zkameněliny jako písmo mluví. Barrande provedl výzkum útvaru silurského v Čechách velkolepě a poctivě. Poctivě, neboť heslem jeho bylo: »To jest, co jsem viděl.« Nedal se unésti bujnou obrazotvorností, nedal se másti vynikajícími theoriemi, ale držel se pouze zlaté stezky prosté pravdy. Byl nám vzorem pravého muže vědy, jehož čisté působení se neřídí ani osobní marnivostí, ani honěním se za hmotným ziskem. Jest nám vzorem mecenáše, odkázav museu našemu veškeré své sbírky a literární pomůcky. Nepřipustil, aby poklady ony odňaty zemi České odveženy a rozptýleny byly za hranice vlasti naší až přes dálný ocean. Proto každý zdárný syn země České bude si s úctou a vděčností jména Barrande, které stkví se tamo zlatými písmeny na stěně skalní nad stříbropěnnou Vltavou. Památce jeho budiž nehynoucí sláva.«

Ku konci poděkoval předseda sboru všem, kteří se o zasazení desky přičinili, zejména Českomoravské továrně, jakož i panu Maxu Hergetovi, jenž přišed snaze sboru se vzácnou příchylností vstříc, nejen zasazení desky na pozemku svém, ale i knihovní pojištění její dovolil. Neméně je sbor zavázán p. Leštinovi, kamenickému mistru na Smíchově, za bezplatné vedení prací spojených se zasazením desky, a p. O. Vaněčkovi, mistru tesařskému, za obe-

zřelé provedení lešení a obtížné i nebezpečné vytažení desky do výše. Rovněž upřímný dík vzdává velectěnému p. Vojt. Fričovi, advokátu v Praze, za bezplatné provedení knihovního vtělení. S vděkem připomenul řečník též vzácného projevu amerických přírodozpytců, kteří značným darem přispěli na desku Barrandovu.

Deska Barrandova jest ulita ze železa, 4·8 m dlouhá a 1·5 m vysoká. Váží 16 centů. Zadělána je na příkré skalní stěně ve výši 20 m.

Barrande byl učenec řídkého rázu a zasluhuje toho plnou měrou, abych ukázal i k životní jeho povaze. Pokládám to i za svou povinnost rozšířiti o něm vědomosti podrobnější, aby z nich mohlo učitelstvo našeho okresu čerpati a vybírati z údajů to, co by uznalo za dobré předkládati mládeži ve škole. Jen tak přestanou nářky, že výletníci ubírajíce se do přírody krajem Chuchelským nevědí ani, co věští zlatá písmena na skalním útesu.

Již prve bylo řečeno, že kroj Barrandův byl rázu staromodního. Hlavu pokrýval šedivým cylindrem, v létě měkkým šedivým širákem. Na krku nosil bílý nebo strakatý šátek, kolkolem obvázaný. Kabát míval šosatý. Za chladu oblékal na se plášť s rukávy a chodil v něm asi po 30 let, od té doby, co přišel do Čech z Francie. Bez rukavic nevycházel nikdy. Čistoty si hleděl velice. Umýval se denně několikrát. Vlasy dával střihati jenom doma v bytě. Vousům jeho byly licousy. Ostatní vousy holil si každý den. Život vedl přísný, pravidelný. Žil střídmě a zbožně. Vstával časně a pracoval od božího rána. Snídával polévku nebo kávu dle určitého pořádku týdenního. O 11. hodině požíval kousek chleba s máslem nebo jablka. O 12. hodině konal obvyklou procházku, od níž ho neodvrátila žádná návštěva a žádná nepohoda. Z procházky vracel se o 2. hodině. O 3. hodině obědval. Ovoce nescházívalo při tabuli. Jídal je rád čerstvé nebo sušené, jako fíky, hrozinky, ořechy. Pivo píval míchané s vodou a přidával do něho kousek cukru. Též víno píval, ale vše v míře nepatrné. Po obědě pil černou kávu, načež trochu podřimoval při stole. Potom opět věnoval se svým studiím až do večera. Po celý rok večeřel toliko mléko a housku. Musel-li nocovati na svých výletech na venkově, žil mnohdy o pouhém mléce a kusu chleba. Ta strava bývala zhusta jeho obědem a šla mu jak náleží k duhu. O svých pracích pro nový den mluvíval si sám nahlas, říkávaje, co bude dělati zítra. Po večeři pracoval jen za mladších let, později zanechal již každé práce při lampě a šel záhy spat. Nekouřil, nešňupal. Ve skrovné své kuchyni prožil mnoho času, ač měl veliký byt o několika pokojích. Poslední dobou žil dlouhá léta v Řetězové ulici na Malé Straně ve 3. poschodí. Všecky pokoje jeho byly naplněny zkamenělinami a knihami. O vlastní pohodlí nestál. Na pohovce si nikdy nehověl, ale zasedal nejraději k malému stolku v kuchyni, aby na něj svou lysou hlavu skláněl a o předsevzatých pracích uvažoval. Tak činíval i večer. Prostá lampa jako u nejchudšího studenta stávala na obráceném hrnečku plechovém. Hospodyně jeho marně mu nabízela lampu pěknější. Také veškerá výzdoba pokoju byla velmi skrovná. V zamilované jeho kuchyňce byla okna okrášlena několika květináči s kaktusy. Mezi nimi míval své místo také pes, který na nového hosta neštěkal, protože neměl hlasu.

Barrande byl jako pravý křesťan mysli velice zbožné. Neděli světil podle přikázání božího a chodil pravidelně na půldvanáctou do chrámu sv. Mikuláše. O sv. Janě dával vyzdobovati sošku patrona České země květinami a stuhami a osvětlovati ji lampičkami.

Po svém návratu říkával své hospodyni: »Dnes jsem seděl zase mezi ženskými. K dámám choval se vždycky dvorně i uhlazeně a nezapřel ani tu pravého Francouze.

Hospodyni své tak uvykl, že snášel velmi těžce její nepřítomnost. Kdykoli odcházela z domu nakoupit, připomínal jí pravidelně: »Přijďte brzy, mně by se stýskalo!« Hospodyně doprovázela svého pána na všech vycházkách, ba i do Paříže, kam rád zajížděl, aby okřál ve své rodné zemi. Pro své návštěvy konané do Paříže každá dvě léta měl ve světovém městě stále najatý byt.

Barrande byl nájemníkem tichým, jako by ho v domě ani nebylo. Sousedé si o něm vypravovali, že je Francouz, jenž leží stále v knihách a sbírá kameny. Sám nikoho si v domě nevšímal a s nikým hovoru nezapřádal. Pozdravil-li ho někdo v domě, poděkoval zdvořile, ale plaše a zmizel rychle.

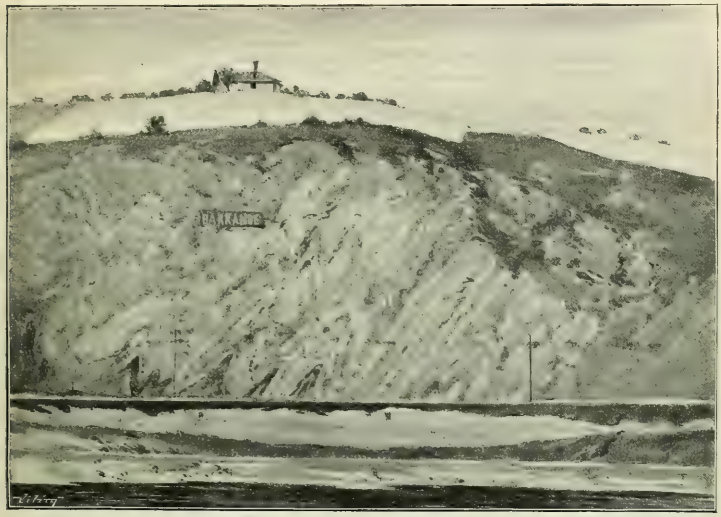

Barrandova skála u Chuchle.
Kreslil Oskar Fiala.

Chodil krokem pevným, vojanským, ne však hřmotně. Vysoké své tělo nosil vzpřímeně. Neublížil ani kuřeti a uměl se usmívati, když toho třeba bylo, ač všecko jeho jednání bylo vážné a odměřené.

Bez dárku neodcházel od něho žádný žebrák. Přál zvláště mladým drotarům. V sobotu dostávali od něho pravidelně po »čtyráku«. Jiných dobrodiní prokázal mnoho. Potřebným půjčoval peníze na věčnou oplátku.

Při vší své učenosti byl Barrande velmi skromný. Pýchy a domýšlivosti v něm nebylo. Skromnost jeho byla tak veliká, že se ctitelé jeho marně pokoušeli, aby získali od něho podobiznu pro illustrovaný list. Nepodařilo se to ani nejlepším jeho přátelům. Také bylo těžko dopátrati se o něm nějakých udajů životopisných. Byl Barrande jen v sebe uzavřen a skrýval se před světem a společností. Proto nebylo o něm v žádném slovníku ani zmínky.

Sám nikdy si nepřál blýskati se okázale na veřejnosti a zavrhoval, aby se vynášely zásluhy člověka za jeho života.

Veřejný ruch společenského života nevyrušoval Barranda z jeho práce. Politické změny mysli jeho nepohnuly. Za zlé brał prof. Krejčímu, že se obírá kromě studií zemězpytných také politikou. Koncerty, divadla a jiné zábavy pro Barranda nebyly. Mužové, kteří si obrali za cíl života veliké úkoly, jsou si vědomi, že jest jim třeba každé chvilky. Neruda napsal o Barrandovi ve svém feuilletonu dne 21. října 1883: »Kdykoli si myslím muže naprosto opravdového a myslitele velikého, tane mi na mysli tvář Barrandova, tvář nesmrtelná.«

Osobně znal Barranda málo kdo v Praze. Tím lépe ho však znali skalníci.

Barrande přál si, aby z každého mladého jinocha českého stal se usilovný pracovník na roli národu našemu předem potřebné. Proto špatně ho pochodil kdysi mladistvý Neruda, když mu přinesl svou první sbírku básní tiskem vydanou. Barrande přijal knihu a za několik dní řekl básníkovi: »Četl jsem Vaše verše, a některé se mi líbily. Ale víte, básně psáti, není nic pro Váš národ. Snad Vám budou kamarádi připíjeti, Vy však, chcete-li svému národu opravdu prospěti, nechte veršů a chopte se přísné vědy!«

Váhavost v doktorských studiích snášel u svého učedníka a potomního professora geologie na české universitě dra. Nováka těžce a nepřestával ho vybízeti, aby konečně dosáhl doktorátu. Maje ho u veliké lásce, již si Novák získal bystrým pojímáním silurské stavby a zkamenělin, doléhal na něho slovy dutklivými a vyjadřoval se o doktorátu v ten smysl, že jest branou, kterou se vchází do nového života. Novák konečně byl za doktora povýšen, a Barrande byl jediným hostem při jeho promoci.

3. Útvar kamenouhelný.

Útvar kamenouhelný č. karbon zastoupen jest v hejtmanství Smíchovském jenom nepatrně a to v severozápadní části okresu Smíchovského v okolí Zakolan a Kovar. Větší území karbonu prostírá se v sousedním hejtmanství Kladenském. Pamětihodno jest zvláště blízké okolí Votvovické s několika šachtami na dobývání uhlí.

Horniny, jež se v oboru tohoto útvaru vyskytují, jsou hlavně arkosy č. žernovy, t. j. kamenouhelné pískovce s tmelem kaolinovým. Křemenitá zrna jsou místy hrubší a mají ráz slepenců č. konglomeratů. Arkosy spočívají buď přímo na uhlí, nebo jsou odděleny vrstvou břidlic zvaných mydláků. Hned pod nimi objevují se flece uhelné. Pod flecemi jsou vrstvy břidlic a lupků. Místy spočívají uhelné flece na silurských břidlicích. Směr flecí jest vesměs severovýchodní a úklon k severozápadu. Na pokraji zapadají uhelné flece příkřeji (asi 14°), dále od kraje zmírňuje se sklon až na 4—5°.

Dle zprávy horního inženýra p. Františka Mladějovského jest flec kamenouhelná mezi Zakolany a Votvovicemi průměrně 6·15 m silná. Z toho vypadá na uhlí 4·45 m a na jalové vložky břidličnaté a hlinité (lupky) 1·7 m. Některé z těchto lupků slovou modravky, velká opuka,

malá opuka a vzdorují ohni. Proto se jich užívá jako součásti k výrobě zboží šamotového.

Nejvíce zkamenělin kamenouhelných vykazuje okolí Votvovické, pak okolí Zakolanské.

Památno jest, že vrstvy uhelné a vložky jejich chovají v sobě místy četné pecky hlinitého sferosideritu, tvaru zhusta bochníkovitého. Jádrem jejich bývají vyhráněné kyzy železné (pyrity).

Co do jakosti jest uhlí ve spodu břidličnaté, výše ke stropu čistší a čistší.

Uhlí dobývalo se v okolí Zakolan (Votvovic) již v minulém století a to pro sklárnu, jejíž stříceniny posud jsou patrny severovýchodně za Trněným Újezdem blízko háje. Tehdejší doly jsou většinou již vyčerpány. Posud pracuje se v dolech náležejících Votvovické sklárně, otevřených štolou a větrnou (i zároveň vodní) jamou, leč v rozměrech velice skrovných, způsobem co nejprostším. Nedotknuta jest toliko západní část pole prostírající se od Ryšánkova parního mlýna k Zakolanskému cukrovaru a otevírající se štolou založenou v nejhlubším místě Votvovické pánve.

Uložení uhelné jest v této části dosud naprosto neznámo. Dolovalo se sice dlouhá léta na slabší uhelné fleci štolou na Janě, založené naproti Zakolanské stanici, ale pro nevhodné umístění musila býti opuštěna. Zdá se, že tato flec nesouvisí s flecí Votvovickou a že náleží ku flecím středním, kteréž u Blevic se vyskytují. As 80 m nad touto flecí vyskytuje se východně od cihelny na Radosti flícka uhlí as 20 cm mocná, rozdělená bílým hlinitým proplástem na dvě flícky. Flícka ona jest v souvislosti s flecí u Blevic a Nelahozevsi, která již několikráte zavdala podnět k nevydatnému dolování. Nad flíckou tou uloženy jsou šedé lupky a jemné pískovce slídnaté. U Blevic byla v hloubce 24 m objevena flícka patřící k střední poloze a silná asi 55 cm. Zdá se býti ve spojení s flíckou na Janě, ač není-li flecí Votvovickou. Podobné seslabení uhelné sluje bylo objeveno hloubením jámy u Kolče r. 1857, umístěné ve směru k Zakolanům mezi silnicí a tratí Pražsko-Duchcovské dráhy. Když byla r. 1850 na 220 m od ní směrem k nynější cihelně na Radosti v hloubce 150 m navrtána uhelná flec 7·42 m silná, přišlo se ve zmíněné jámě ve hloubce 123 m na černou břidlici, prorostlou dvěma flíckami uhelnými. Jáma tato byla vyzděna nepromokavě do kruhu o průměru 3·8 m a potom opuštěna.

Někteří zeměpytci čítají výše zmíněné střední flece ke spodnímu útvaru permskému. Ke svrchnímu se čítá ona flec uhelná v nejvyšší poloze přicházející, na kterou se od mnoha let na Slánsku doluje, a kterou provází ono význačné zbarvení půdy na červeno. Toto zbarvení půdy možno pozorovati i v našem okruhu na třech místech, pokrytých červenými slínitými pískovci: za hostincem »na Růžku« v Zakolanech směrem k cukrovaru, v obci Týnici a severozápadně za Kolčí.

4. Útvar křídový.

Z patera stupňů křídového útvaru, jež slovou dle francouzských zemězpytců 1. Neokom, 2. Galt, 3. Cenoman, 4. Turon a 5. Senon, jsou vyvinuty v našem okresu Smíchovském toliko vyšší dva stupně a to Cenomanský a Turonský. Jméno své dostaly od někdejšího města Cenomana (nyní Mans) a od krajiny Turonie (la Touraine) při řece Loiře.

Čeští zemězpytci Frič a Krejčí rozčlenili český útvar křídový vůbec dle význačných nalezišť na osmero stupňů. Jména jejich jsou: 1. vrstvy Perucké, 2. Korycanské, 3. Bělohorské, 4. Malnické, 5. Jizerské, 6. Teplické, 7. Březenské a 8. Chlomecké. Chová pak v sobě český

Cenoman: vrstvy Perucké a Korycanské,
Turon: vrstvy Bělohorské, Malnické, Jizerské a Teplické, a
Senon: vrstvy Březenské a Chlomecké.

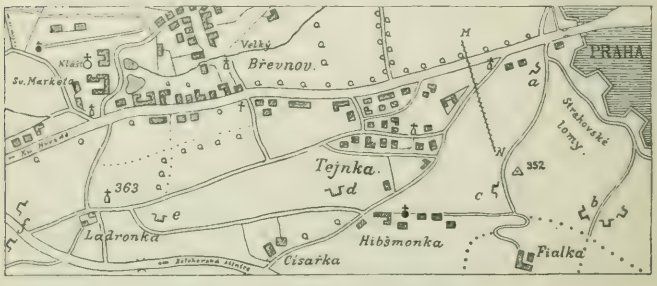

Mapka opukových lomů na Bílé Hoře.

Na Smíchovsku sledovati lze z křídového útvaru vrstvy 1. Perucké, 2. Korycanské a 3. Bělohorské.

1. Vrstvy Perucké skládají se na Smíchovsku ze slepenců jako horniny nejspodnější. Křemičité valounky a jiné úlomky jejich bývají obyčejně stmeleny cementem železitým. Nad slepenci toho pásma spočívají tmavošedé lupky, chovající v sobě vrstvy lesklého uhlí. Dle zkamenělých zbytků lze souditi, že vzniklo z kapradin a rostlin jehličnatých. Rozpadnutím řečených lupků vytvořily se tu onde na silurské vysočině ohnivzdorné žíly, dobývané k účelům keramickým. Tak tomu jest na př. »V Hlinkách« v rokli nad Malou Chuchlí, na pláni Hlubočepské, u Slivence a j. Bílé hlinky z rozpadlých lupků Peruckých užívá se k modelování, na Smíchově a v Praze k potírání kamenných schodů. Při výrobě šamotového zboží a cementu osvědčují se hlinky Perucké znamenitě. Továrny na takové zboží jsou ve Vokovicích, ve Strnadě u Vraného a v Hlubočepích.

K podobným účelům hodí se hliniště Klinecké u Trnové. Až dosud není však na mapách geologických mapováno jako útvar křídový, nýbrž jako náplav, ale nálezy železitých slepenců v těch místech ve objevujících jsou dokladem pro rozpadlé lupky Perucké. Byly-li v lupcích tamějších nalezeny otisky křídových bylin jako nad Chuchlí, nemohl jsem se pro nedostatek času v místě samém přesvědčiti. Bylť mi z Klineckého hliniště dodán slepenec teprve za doby, když byla tato zpráva chystána do tisku.

Klinecký ostrov Peruckých usazenin jest nejjižnější ostatek křídového útvaru v našem okresu.

Perucké lupky zakryty jsou shora drobnozrnným pískovcem, nemajícím žádného tmele vápnitého, za to však hojnost lupínků slídových.

Dle otisků, jež se v Peruckém pásmu vyskytují, možno říci, že jsou původu sladkovodního, a že bylinstvo bujelo při samém pobřeží někdejšího moře křídového.

Pěkně zobrazil v přítomnosti minulý život křídové květeny pásma Peruckého Velenovský.*) Poutník prohledávaje otisky po někdejší floře bloudí s ním v duchu po krajích podobných nynějším pásům teplým a horkým a rozhlíží se po časích, kdy člověk nebyl ještě člověkem. Z jediného lístku, snítky, květu a plodu poznáváme celou bylinu, jež tu žila život již před mnoha tisíciletími. Jděte jen do »Hlinek« na Chuchelskou pláň a uzříte v nich nejednou krásné rysy a věrnou podobu rostlinstva, které již dávno v Evropě dožilo a vymřelo, aby se pak objevilo v jiných dílech světa a tam své potomstvo až na dnešní časy zachovalo. Podaří se vám snad najíti dlanitě zpeřené listy araliové a rozpomínati se na země asijského východu, kde rostliny toho rodu posud bují v paprscích subtropického nebe. Z příbuzenstva aralií zbyl nám tu jen břečťan, ostatní spřízněné rody pyšní se svou svěží zelení v pasech teplých a tropických. Představu o zkamenělé aralii z křídových lupků Chuchelských si učiníme, zadíváme-li se na aralie živé, přinesené k nám snad z říše žaponského mikada a pěstované zhusta pro vytrvalé listy v kořenáčích za oknem. Kromě aralií vyskytují se v lupcích Chuchelských též otisky břečťanu jakož i takových rostlin, jež jsou posud domovem v Americe, Africe a Australii. Zkušené oko zeměpytcovo poznává srovnáváním, že zkamenělý ostatek náleží rodu Dryandra, Grevillea, Credneria aj. Najdeme snad i zřetelné otisky magnolií a liriodendronů, pěstovaných u nás jako cizinské bylinstvo v parcích velmožů, určíme snadno i ostatky po vavřínech, vrbách a jiných svědcích z doby křídového moře, podobných velice těm, jež se objevují i v potomním útvaru třetihorním.

Dlouhé bylo by vypočítávati všechny zkamenělé rostliny, jež byly v křídových lupcích Malochuchelských nalezeny. Ale jisto jest, že v těch místech

*) Vesmír, roč. XI. XII., XIII. XV.

bujely kdysi hvozdy s vavříny, ebeny, myrtami, kameliemi, magnoliemi, akaciemi; jen snad palmy chyběly. Tím hojnější byly však za křídové květeny cykasům podobné zamie, zvláště rod Podozamites, hojný v Chuchli. Našly se z nich četné listy i šišky. K zajímavé té květeně křídové družily se v těch dobách podivuhodná salisburie, hojná nyní ještě v Žaponsku, tisovitý Podocarpus, pěstěný u nás ve sklenících, památná wellingtonie čili sekvoje, jež posud trčí k nebesům kalifornského nebe jako jehličnatý strom počítaný k nejstarším na světě (zjistilo se několik tisíc let), něžná widdringtonie z rodiny cypřišovitých, jedle, smrky, borovice, jalovec, tis, chvojky a m. j.

2. Vrstvy, jež u nás spočívají nad sladkovodními slepenci, lupky a pískovci Peruckými, chovají v sobě lastury rázu mořského. Tak tomu jest

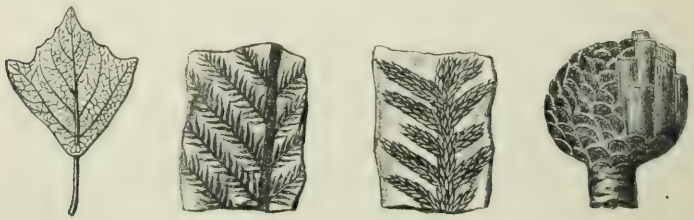

a b c d

Zkamenělíny pásma Peruckého.

a Credneria bohemica, b Walchia pinniformis, c Walchia Flaccida, d Cranera mirabilis.

v pískovcích, jež vycházejí na den na úbočí pláně Bělohorské, Vidovelské a j. Rozpukané ty pískovce v podobě ohromných kvádrů vidět velmi dobře při silnici za Strahovskou branou jakož i v Kinské zahradě a Liboci, kde mají ráz pískovce kvádrového. Podle Korycan (nedaleko Kralup) nazváno jest toto pásmo Korycanské. Zkamenělíny z tohoto pásma nejsou na Smichovsku všudy hojny. Z rázu jejich soudíme, že pocházejí ze živočichů mořských. Korycanské vrstvy prostírají se kromě uvedených míst ještě u Ounětic, Chlumce, Statenic, Čičovic, Černoviček, Kněževsi, Kněžívky (s mnohými zkamenělinami), Přední Kopaniny, Horoměřic, Lysolej, Nebušic, Div. Šárky. Rozlehlejší prostranství zaujímají Korycanské vrstvy kolem Řep, Zlejčína, Stodůlek.

Převládající horninou Korycanského pásma jest v našem okresu drobnozrný žlutavý pískovec se zelenavými zrnky glaukonitu.

Tmel pískových částí je buď hlinitý nebo křemitý. Pro sypkost nehodí se pískovec ten k pevným stavbám. Tím více potřebuje se písku z něho připraveného k drhnutí. Rýpáním písku ve skalách vznikly v našem okolí umělé jeskyně a pece, častý to útulek pobudů na př. na Vidoulích.

Zrnka nerostu glaukonitu skládají se z kyseliny křemičité spojené se sloučeninami hlinito-železitými a draselnatými. Zdá se, že zrnka glaukonitová jsou jádra skořápek dírkonožců (foraminifer), zbylá po vyluhování vlastní skořápky živočichovy. Obsahuje-li glaukonit více kysličníku draselnatého, užívá se ho k mrvení polí, jindy jako zelené barvy (Prosík u Prahy).

3. Korycanské pískovce pokryty jsou v našem okresu zhusta vrstvami hlinitovápnitými, známými všudy jako opuka. Součástmi jejími bývají též zrnka písková. Po prastarých lomech založených na Bílé hoře slove toto pásmo křídové Bělohorským. Mocnost jeho činívá místy několik metrů. Místy objevují se v opuce pecky vápnité chovající v sobě vyhráněný vápenec. Uložení opuk bývá vodorovné. Jednotlivé vrstvy jejich tvořívají několik lavic nad sebou a usnadňují skalníkům dobývání. Spotřeba opuky k účelům sta-

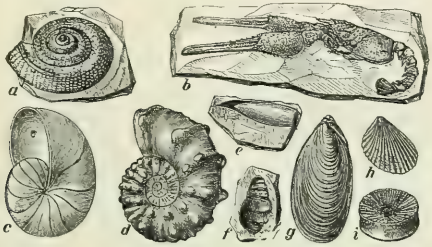

Zkameněliny vrstev Bělohorských.

a Pleurotomaria seriatogramulata, b Enoploclytia Leachii, c Nautilus sublaevigalus, d Ammonites peramplus, e zub ještěří, f rybí koprolit, g Inoceramus labiatus, h Lima elengata, i obratel žraločí.

vebním bývá veliká. Bývalo tak již za starodávna. K nejstarším lomům náležejí zajisté opukové lomy za Strahovskou branou a Petřínem, kde veškera svrchní část Bělohorské pláně jenom z opukových vrstev se skládá. V Kronice Sázavské čteme, že r. 1134 dal Sylvestr, opat kláštera Sázavského, vydlážditi tamější kostel hlazenými kameny přivezenými až z Petřína. Prvotně byla tam pole kláštera Strahovského, ale časem valně jich ubylo, dílem pro kamenné lomy, dílem zakládáním vinic, jež byly dle nařízení Karla IV. přenechávány lidu s podmínkou, že bude odváděti desátek.

Když byla opuka z Bělohorských lomů (zakládaných zhusta pod zemí) vybrána, vznikaly v těch místech propadliny, jež jsou příčinou, že kdysi rovná pláň za Strahovem proměnila se v povrch zvlněný.

Bělohorské opuky vytvořují v našem okresu kromě pláně táhnoucí se od Petřína na západ až za Bílou horu (379 m) také pláň Vidovelskou (365 m) nad Jinonicemi. Vidoule jako křídový ostrov vyčnívají srázně nad okolní vrstvy silurských břidlic etaže Dd_4, majíce za podložku pískovce Korycanské. Dále na jihu se již opuky v našem okresu nevyskytují, a jsou tedy Vidoule nejjižnějším ostrovem opukovým.

Zvláště jemná a spolu pevná opuka barvy šedožluté, zvaná u kameníků zlatou opukou, láme se u Kopaniny za Šárkou. Hodí se nejenom na stavební kámen, ale také k pracím sochařským a kamenickým. Zlaté opuky užilo se na zhotovení oltářů a náhrobků v chrámě sv. Víta a sv. Vojtěcha v Praze, Karlíně a j.

Zkamenělíny vyskytují se ve vrstvách Bělohorských hojně, nejčastěji měkkýši hřebenatky, inoceramus, nautilus, obrovští amoniti, pleurotomaria, někdy též celé ryby nebo jejich části, jako jsou šupiny, zuby (žraločí), koproliti, častěji klepeta račí (Enoploclytia Leachii), vzácněji zbytky po ohromném ještěru Polyptychodon interruptus, jehož délka odhaduje se až na 10 m. Z kořenonožců objevují se tyto rody: Flabellina, Cristellaria, Globigerina a j. Dle těchto zkamenělin lze souditi, že vrstvy Bělohorské se usadily z moře.

Skořápky kořenonožců č. foraminifer z útvaru křídového.

a Vaginulina, b Flabellina cordata | v přirozené velikosti. e Cristellaria, f Globigerina | zvětšené, dole v přirozené velikosti.

Za mušličky žádají skalníci Bělohorští asi po 10 haléřích, za zbytky račí 50 h, za kus ryby 2 koruny, za celou rybu několik zlatých, za amonita 40 h.

V rozsedlinách opukových nachází se místy hnědá ruda železná. Kromě ní objevují se též kulovité tvary kyzu železného, zhusta již zvětralého. Železných těch rud neužívá se teď k dobývání železa, ale dělo se tak nepochybně dříve.*) Svědčí o tom nálezy starých železných pecí a škvárů v okolí Klukovic a j.

Objevení slabých uhelných flecí v křídovém útvaru na Smíchovsku dalo podnět ke kutání na uhlí, ale naděje podnikatelů se nevyplnily, a kutiště bylo zase opuštěno, ježto křídové uhlí mívá v mocnosti toliko několik centimetru, objevujíc se zhusta toliko v krátkých peckách. Výchozí takového uhlí znamenati lze na úbočích opukových plání na Petříně, Vidoulích u Stodůlek, Přední Kopaniny, Střešovic, Veleslavína, Řep a j. Dlouhá štola k dobývání uhlí byla založena asi před 40 lety v Hlásku u Horoměřic, ale práce byla marná.

Geologické složení křídových plání okolí Smíchovského vysvítá z připojeného profilu, jak se jeví u osady Tejnky za Strahovskou branou. Na průřezu tom lze rozeznati:

*. Josef Vála a R. Helmhacker: Rudy v krajině železné mezi Prahou a Berounem. Práce geol. od r. 1874.

1. silurské vrstvy pásma D d_4, tvořící podklad silnice a objevující se též, zakládají-li se studnice;
2. Perucké lupky s vrstvičkami uhlí;
3. Perucký pískovec;
4. Korycanský pískovec s hnědou rudou železnou, vzniklou zvětráním kyzu železného;
5. slíny, jílovité opuky;
6. opuky zvané dle uložení zpodky, mydláky, kudrnáče, kulkáče, kostky, lupáky, železňáky, plocháče, odkryvka;
7. bílé slíny se skořápkami kořenonožců;
8. žlutou cihlářskou hlínu a
9. ornici.

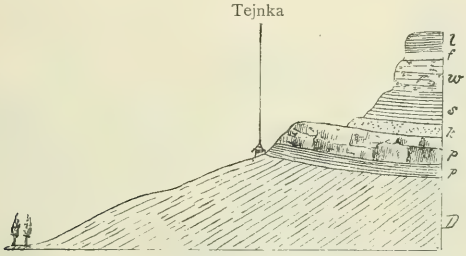

Průřez vrstev u Tejnky.

Dd_4 břidlice Zahořanská, P lupky Perucké, P_4 Perucký pískovec (kvádr), k pískovec Korycanský, s slíny Semické, v Vehlovické opuky, f Bílé slíny, l žlutá hlína cihlářská, T Tejnka.

5. Útvar naplavenin starších.

Naplaveniny starší č. diluvium objevují se na Smíchovsku a Zbraslavsku buď jako štěrky a písky nebo jako hlíny.

Povaha štěrků naší krajiny jest rozdílná. Některé nánosy štěrkové skládají se ze silurských valounů křemencových, buližníkových a břidličnatých o mocnosti několika metrů. Obyčejně zaujímají místa nižší, zvláště při řece Vltavě. Dle všeho představují tyto usazeniny nánosy říční.

Jiného původu jsou štěrky na návrších a pláních silurských, pokryté na svém povrchu zhusta ještě železitým cementem. Tyto štěrky dlužno pokládati za rozpadlé slepence křídové z pásma Peruckého. Že tomu tak, o tom podávají svědectví větší kusy železitých slepenců roztroušených zvláště po silurské vysočině okolí Smíchovského.

Diluvialní štěrky a písek pokrývají na Smíchovsku a Zbraslavsku místy rozsáhlé plochy, jako na př. v záhybu Vltavském mezi Žalovem a Roztoky, v návrší severovýchodně od Sukdola a západně od Sedlce, v okolí Podbaby, na pláni Letenské, v okolí Ořecha a Zadní Kopaniny, Zmrzlíka, Chejnice,

Třebotova, severně od Dolních Mokropes, západně a východně u Řevnic, na pláni Slivenecké a Chuchelské, v okolí Modřanském, Žabovřesk a Lipence, u Záběhlic a j.

Diluvialní hlíny zaujímají u nás rovněž velké plochy, zvláště na Smíchovsku. Rozlehlá hliniště diluvialní má okolí Holubické, Turské, Lichocevské, Stodulecké, Řeporyjské, Zbuzanské, Libšické, Letecké, Bubenečské, Břevnovské, Košířské, Smíchovské, Jinonické, Kosořské, Jílovišťské, Klinecké, Měchenické, Davelské a j.

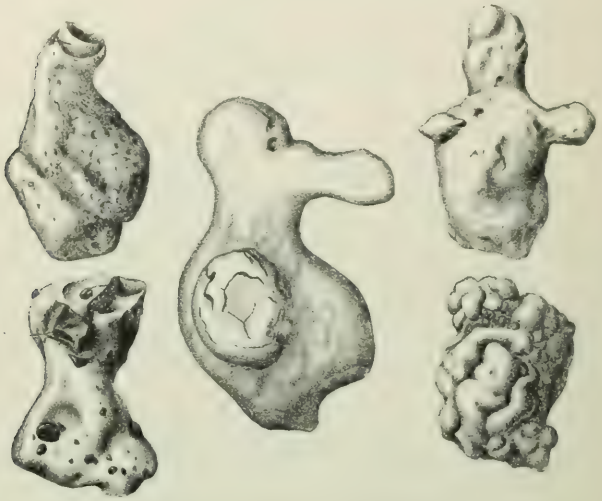

Rozličné podoby cicvárů z diluvialních hlin.

Diluvialní hlíny jsou bohaty ostatky předpotopních zvířat. Zhusta je provázejí skořápky sladkovodních měkkýšů z rodu Helix, Pupa, Clausilia, Bulimus a j.

Jako zvláštnost naplavených hlin třeba uvésti cicváry.

Cicváry mívají tvar kulovitý, vejčitý, ledvinitý neb i pitvorný, tak že vypadají jako loutky. Odtud německé jejich jméno Lösspuppen a Lösskindeln. Mnohdy jsou duty a úlomky v dutinách obsažené chřestívají, zatřepeme-li cicvárem. Cicváry skládají se z hmoty vápenité. Uhličitan vápenitý spojen bývá s jinorodými součástkami, přibranými nepochybně z hlíny. Cicváry objevují se v hlínách ojediněle uprostřed naplavených vrstev hlinitých. Původ jejich není ještě bezpečně vysvětlen.

Dle jedněch vznikly cicváry soustředěním uhličitanu vápenitého, obsaženého v hlíně. Jádrem bývá mu někdy nějaká zkamenělina nebo cizí hor-

nina. Tak na př. cicvár z hliniště na Kotlářce měl v sobě zavřenou lebku syslí. Ve velikých cicvárech našly se též hnáty velkých ssavců. Častěji vyskytují se v nich skořápky měkkýšů. Cicvár z Podbaby měl v sobě kousek porfyru.

Dle jiných vytvořily se cicváry z kusů hornin, jež obsahovaly v sobě mnoho uhličitanu vápenatého a náhodou se do hlíny dostaly. Působením vody, teplotou a rozkladem vzaly na se různé podoby a spojily se s částmi okolní hlíny, jejíž barvu přijaly.

Přimísením vápnitých cicvárů cihly pálením praskají a proto se cicváry bedlivě z hlíny odstraňují.

* * *

Kosti předvěkých zvířat vykopávají se z naplavených hlin a štěrku na mnohých místech okresu Smíchovského. Cihláři narážejí na ostatky takové velmi často a uschovávají je pečlivě, aby je ve vhodné chvíli odevzdali na pravé místo a pokud možno i zpeněžili.

Obrovské hnáty připisovali lidé dřívějších dob předvěkým obrům, kteří nynější plémě předcházeli. V tom smyslu píše i Balbin ve své památné historii*) z let 1679, an dí: »Když před několika lety v klášteře Břevnovském u Prahy něco stavěli a trochu hlouběji do země kopali, objevila se zvláštní jeskyně, v níž ležely kosti obrů a čtyři úplně zachované kostry lidské. Kosti ty viděli a vlastníma rukama ohmatali dva jezovité z našeho pražského kláštera.« Balbin držel se při tom zajisté slov biblických, neboť čteme: »Obrové pak byli na zemi v těch dnech!« (Genesis, kap. 6, 4). »Nemodlili se za hříchy své pravěcí obrové a pohubeni jsou, doufajíce v sílu vlastní!« (Sirach, kap. 16, 8).

Ale srovnávací životopis objasnil pravý význam nalezených kostí a vytlačil i z mysli prostého lidu všecky smyšlénky o báječných tvorech. Vykladatelé prostonárodního zeměpytu získali si při tom mnoho zásluh, a malá geologie či nauka o vrstvách kůry zemské od dra. Friče, vydaná poprve na světlo právě před 30 lety v Matici lidu, vykonala znamenité služby.

Veliké vzrušení mezi dělníky v cihelnách nastává zvláště, vykopají-li se obrovské kosti po pravěkém slonu mamutu (Elephas primigenius), nyní již dávno vymřelém. Diluvialní ten slon překonával velikostí i nynějšího příbuzence indického. Zvláště nápadny jsou při odrostlých jedincích ohromné tesáky, mívající v délce i několik metrů. Mamutí kel, nalezený v hliništi Řeporyjském při železniční trati a chovaný ve sbírkách měšťanské školy dívčí na Smíchově jako dar p. Nesměráka, správce v Řeporyjích, má v délce přes 2 m.

Podrobnější známky vyhynulého mamuta byly zjištěny, když se podařilo vynésti na světlo celé zvíře s masem, kožl a srstí. Objev ten učinil poprvé prof. Adams r. 1806 u výtoku sibiřské řeky Leny. Masa dobytého z ledové půdy požírali psi s chutí. Jiné části nalezeného obra ohryzli a pozřeli polární medvědi a lišky. Kostra památného toho kolosa stojí v Petrohradském museu. Stažená kůže, pokrytá srstí na $^1/_2$ metru dlouhou, odpočívala ještě za mé návštěvy r. 1886 v museu, schoulena vedle kostlivce. Nedávno však vycpali také kůži, nahradili zničené části její a představili sibiřského mamuta ve věrném vzezření.

*) Miscellanea historica regni Bohemiae, v první knize, kap. 49.

Po Adamsovi našli celé mamuty i jiní účastníci výprav, pořádaných do nejsevernějších končin sibiřských, a zjistili v zažívacích útrobách je ich ostatky pokrmu, mezi jiným též ratolesti z jehličnatých stromů. Zamrzlá půda zachovala předchůdce nynějších slonů ve vší neporušenosti a zjevila nám minulost tisíce let v jasné a neklamné přítomnosti.

Slonovina mamutích klů neutrpěla pohromy ani prodlením tisíců let a poskytuje materiálu k takovému zpracování jako slonovina z nynějších časů.

Mamutí kosti užívalo se za slonovinu již v dávných dobách, jak o tom poznamenali staří zeměpisci arabští. Zjevno z toho, že již v dřívějších dobách byly známy cesty k nejsevernějším krajům sibiřským. Nyní sou známa naleziště mamutích klů z mnohých krajin a ostrovů sibiřských. Nánosy přechovávají místy tolik mamutích klů, že zuby ty náležely kdysi několika tisícům mamutů. Vyslovuje se domněnka, že stáda tehdy živých mamutů zahynula v nehostinných končinách vánicemi sněhovými a našla svůj společný hrob.

Nalezené slonoviny fossilní ze Sibiře lze užiti k výrobě uměleckých výtvorů.*

Ostatky mamutů vykopaných v našem okolí a vůbec v krajích teplejších rozpadávají se brzy, jakmile byly delší dobu na vzduchu ponechány, a proto je třeba udržeti je pohromadě řídkým klihem. Mnohé z nich jsou již tak setlelé, že se podobají shnilému dřevu. Mamutí tesák nalezený v hliništi na Šmukýřce u Košíř byl podajný jako bláto.

Menší kel mamutí byl nalezen v hrubém štěrku na Říhovce u Hluboček zároveň se špičákem od jeskyňové hyeny. Části toho nálezu chovám ve školní sbírce. Část klu mamutího našla se též v hliništi Stodůleckém.

Zachovanější bývají stoličky mamutí. Našly se též v naplaveninách při kopání základů na Smíchově.

Ložiska, ve kterých se různé ostatky po mamutech vyskytují, nejsou původní, nýbrž druhotná. Kosti ocitly se tam zajisté odplavením, když zvíře shnilo a povodní jinam po kusech bylo rozneseno. Celá kostra mamutí se posud u nás nenašla, jinde v Evropě jsou však již takové případy zaznamenány.

Že byl současníkem živých mamutů také člověk, vysvítá z některých nálezů. Jako bezpečný doklad uvádím na př. zajizvenou ránu, způsobenou pazourkovým šípem, jenž zároveň v ráně zarostl.**)

S kostmi mamutími objevuje se zhusta zároveň vymřelý tvar nosorožce, zvaný obyčejně Rhinoceros tichorhinus, jakkoli někteří osteologové rozlišují v něm dva typy (uváděné jako Atelodus antiquitatis a A. Merckii). Také diluvialní nosorožec vystrojen byl proti drsnému podnebí dlouhou štětinatou srstí. Jinak podobal se africkému druhu se dvěma rohy na nose. Nálezy celých těch zvířat vykopaných ze zamrzlé půdy severosibiřské to potvrzují. Lebky, zuby a hnáty vyskytují se na Smíchovsku zhusta. Stolička nosorožčí byla mi darována ze základu domu p. Kohouta na Smíchově, jiné stoličky z jeskyně Svatoprokopské.

*) Ukázky takových prací, jako řezby figurální, těžítka, nože na papír a j. chovám ve svých sbírkách. Pocházejí z výrobny Tobolské a jsou zhotoveny z různobarevné mamutiny. Některá je hnědá, namodralá i čistě bílá. Zbarvení pochází od složení půdy, v níž kosti odpočívaly.

**) Velice zajímavý ten úkaz viděl jsem na vlastní oči na mamutí kostře postavené v museu Tumenském v Sibiři.

V cihelně na Konvářce u Smíchova zjistil prof. Voldřich typ Atelodus antiquitatis. Obdržel z něho celou spodní čelisť i se zuby. Týž*) typ našel na Bulovce u Smíchova. Hnáty a obratle nosorožčí (R. tichorhinus) našly se také v jeskyni Řeporyjské, v hliništi v Stodůlkách a v náplavech štěrku a hlíny uložených na vápencích vrstev E a F u Řeporyj.

Ostatky po koni diluvialním objevují se nepochybně ve všech starých náplavech zdejšího okresu a náležejí obyčejně druhu Equus caballus fossilis. Celé jeho čelisti nejsou u nás žádnou vzácností. Z Bulovky uvádí Voldřich též druh E. caballus fossilis minor. Týž byl zjištěn řed. Maškou také v jeskyni Řeporyjské, v Přední Kopanině a j. Kromě koně vyskytly se v jeskyni Řeporyjské i ostatky po oslu, a to hnáty a kopyta.

Říďčeji objevují se zbytky po kozorožci (Capra ibex), divoké ovci (Ovis argaloides) a sajce (Saiga prisca). Ovci nebo sajku uvádí Voldřich z Bulovky. Kozorožce uvádí ve své zprávě prof. Laube. Pravdě se podobá, že zuby nalezené v jeskyni Řeporyjské náležejí také kozorožci. Z antilopy zvané Antilopa rupicapra určil řed. Maška růžky a kosti, nalezené v jeskyni Řeporyjské.

Z dvoupaznehtníků vyskytují se na Smíchovsku častěji parohy jelení (Cervus elaphus) a zbytky po sobu (Rangifer tarandus), jenž neliší se od svého druhu nynějšího, rozšířeného jen na vysokém severu. Stoličku z něho obdržel jsem z jeskyně Svatoprokopské. Častěji objevují se v našich hlinistích parohy sobí. Z Bulovky uvádí Voldřich sobí hnát. Laube**) zmiňuje se o parohu sobím z Panenské, zpracovaném rukou lidskou. Hojnější jsou ostatky po sobu z jeskyně Řeporyjské. Našly se zuby i hnáty, některé zúmyslně roztříštěné. Rovněž objeveny byly části parohu v jeskyni v Přední Kopanině, a zuby, hnáty a paroh v hliništi Řeporyjském.

Zhusta vynášejí se z diluvialních hlin na světlo kosti předpotopního tura (Bos primigenius), zvláště rohy. Obrovský ten skot žil dle všeho ještě za doby Plinia, Tacita a Caesara a byl tedy vyhlazen za doby historické.

Z Bulovky uvádí Voldřich jenom hnát. V Jenerálce vykopány byly turí ostatky několikrát, též v jeskyni Svatoprokopské. V jeskyni Řeporyjské našlo se mnoho turích hnátů rozštípaných a ohlodaných. Některé ostatky náležely dle určení řed. Mašky zubru (Bos priscus). Zbytky z něho vykazuje též jeskyně v Přední Kopanině a hlinitě Řeporyjské. Stáda živých zubrů lze viděti již jen ve hvozdech litevských na Rusi. Jinde zubři již vymřeli.

Ostatky po diluvialních šelmách byly zjištěny na Smíchovsku a vůbec v Čechách teprve za posledních 25 let. První zprávu ze Smíchovska podal jsem tiskem r. 1877. Týkala se jeskyňové hyeny (Hyaena spelaea), a to špičáku, nalezeného ve štěrku v Hlubočepích. R. 1883 zjistil jsem hyení zbytky v eskyni Svatoprokopské a brzy na to četné zuby, čelisti a hnáty, jež náležely jeskyňovému medvědu (Ursus spelaeus). Lebka a několik spodních čelistí a jiných kostí z hyeny našlo se v jeskyni Řeporyjské. Z jeskyňového medvěda byly tam zjištěny zuby, čelisti a hnáty, jež náležely druhům Ursus spelaeus a U. arctos.

Vymřelý ten druh medvědů byl asi o třetinu menší nežli nynější medvěd hnědý a rozeznával se od něho příkrým čelem a silnými kostmi jařmovými, u medvědice mírněji vyvinutými. Bohatý material srovnávací poskytly překva-

*) Fossille Steppenfauna aus der Bulovka nächst Košíř bei Prag. Neues Jahrbuch für Mineralogie etc. 1897.

**) Spuren des Menschen aus der Quartärzeit in der Umgebung Prags. Lotos 1882.

pující nálezy dra. Wankla, jenž učinil moravské jeskyně cílem svého bádání a vynášel z nich na světlo doklady o někde šim životě jeskyňových troglodytu. Diluvialních kostí předpotopních zvířat vynesli najatí dělníci tolik, že se mohly odvážeti na vozích. Našly se i celé kostry medvědů starých i mladých vedle ostatků z hyen, lvů, rosomaků, mamuta, nosorožce a j.*) Nálezy ze Smíchovska byly do nedávna jenom ojedinělé a vzácné. Teprv novější dobou se rozhojnily, zvláště horlivým přičiněním p. Nesměráka.

Lev jeskyňový (Leo spelaeus) žil v jeskyni Svatoprokopské ve společnosti jiných druhů šelem, a mnoho se po něm nezachovalo. Mohl jsem stanoviti z něho jenom ohromný spičák.

Z menších druhů šelem kočkovitých našly se ostatky v jeskyni Řeporyjské. Byly určeny Felis fera a F. minuta a to čelisti, celé lebky a hnáty.

Kunovitého rosomáka Gulo borealis, zatlačeného nyní na dálný sever evropský hostila v sobě jeskyně Řeporyjská. Ředitel Maška z Telče určil šelmu tu z několika zubů. Jí náleželo nepochybně též několik hnátů vykopaných společně s jinými kostmi.

Po vlku (Lupus vulgaris) ostalo v jeskyni Řeporyjské mnoho hnátů, čelisti a lebka. (Špičák z něho zjistil jsem též z jeskyně Tetínské. Byl nalezen zároveň s kostí lví určené jako druhý metatarsus levé zadní nohy.)

Z jiných psovitých šelem objevených v jeskyních Řeporyjských uvádím polární lišku Leucocyon lagopus fossilis.

K pozoruhodným nálezům diluvialních hlodavců na Smíchovsku počítati jest objevení svišťů, kteří zachovali své potomstvo až na nynější časy. V Alpách, na Tatrách a v Pyrenejích objevuje se doposud svišť alpský (Arctomys marmota), na travnatých rovinách a pahorkatinách jihoruských i sibiřských svišť stepní Arctomys bobac. Oba druhy liší se od sebe jen nepatrně. Zdá se, že předchůdcem obou těch druhů byl svišť diluvialní, označovaný jmenem Arctomys primigenius. Ostatky po svištích našly se v hliništi na Jenerálce, Řeporyjích, Konvářce, Kotlářce, Bulovce, Noutonicích, Julisce, v jeskyni Svatoprokopské a Řeporyjské. Z poslední jeskyně jest známo několik lebek a hojnost jiných kostí.

S kostmi stepních svišťů diluvialních vyskytují též zbytky jiné zvěřeny stepní, zvláště syslové rozličných druhů. Vedle našeho sysla Spermophilus citillus zjištěn byl i sysel orenburský (S. rufescens), žlutý (S. fulvus) a j. Známi jsou teď z Kotlářky, Julisky (u Podbaby), Bulovky, Jenerálky.

K zajímavému nálezu kostí svištích přičísti jest také ostatky po lumíku (Myodes lemmus), rozšířeném až dosud jen v severních končinách evropských a asijských po chladných tundrách a fjeldech. Lebky a množství jiných kostí našly se v jeskyni Řeporyjské.

Všeliké druhy hrabošů (Arvicola) známe nyní jak z Bulovky tak z hlin Řeporyjských.

Zajícovitá pišťucha (Lagomys pusillus) byla zjištěna Voldřichem na Bulovce. Nalezeny byly tam z ní dvě přední části lebeční a několik spodních čelistí. Za nynějších dob zmizela již pišťucha s povrchu evropské pevniny a rozšířena jest ještě jenom ve střední a severní Asii a Americe. Znamenitý

*) Ve slepějc Wanklovy vstoupili a mnoho nového o jeskyňové zvěřeně vybádali ted Maška, dr Kříž, Jan Knies a j. Srovnej článek o diluvialních ssavcích od Kniesa v Časop. mus. spolku Olomouckého 1897

Pallas udává, že dosahuje jmenovaný hlodavec nejdále na západ až k Volze, ale nynější zoologové ruští už ho tam nepozorovali. Snad od té doby z pravého břehu Volhy vymizel nebo byl přehlédnut.

Ze stepních ssavců hlodavcovitých nechyběl v dřívějších dobách v našem kraji ani tarbíkovitý frček (Alactaga jaculus), jenž jest domovem na Krymu a vůbec v jižní Rusi mezi Donem a ústím Dunaje, na Volze a stepích jak evropských tak asijských, podobaje se ustrojením zadních noh a skákáním klokanu. Ostatky frčkovy vyskytují se na Kotlářce, Podbabě, Julisce, Bulovce, v jeskyni Řeporyjské a j.

Nález ostatku po dikobrazu (Hystrix) z hliniště na Kotlářce jest na Smíchovsku pokud mi známo dosud jediný. Kafka*) popisuje ve svém díle svrchní čelist a dva řezáky. Vzácnost toho tvaru vysvětluje se tím, že také dnešní stepi volžsko-uralské a uralsko-kaspické hostí dikobraza jen zřídka kde.

Vedle kostí náležejících zvířeně diluvialní vyskytují se i hojné zbytky zvířeny, jež se dožila i časů nynějších. Tak na př. byli zjištěni v jeskyni Řeporyjské liška, hranostaj, tchoř, kuna, jezevec, veverka, sysel, všecky tři druhy našich plchů, křeček, hraboši, myši, zajíci, králíci, netopýři, ryskové, krtkové a jiní přímí předchůdcové diluvialních tvarů ze skupiny ssavců. Podobné nálezy uvádí Voldřich z Bulovky u Košíř.

Hromadné nálezy kostí objevovaných v nejrůznější směsici rodů a druhů živočišných mluví zřejmě, že zvířata, jimž ostatky náležejí, nežila současně za doby diluvialní, a že jest rozeznávati několik epoch, v nichž se jisté tvary vystřídaly. Dle povahy zjištěných živočichů a dle klimatických poměrů následovaly po sobě zajisté různé zvířeny: předledová, ledová, stepní, pastevní a lesní**) Pravdě se podobá, že některé fauny žily současně, ale nikoli na témž místě.

Hojnost materialií pro objasnění doby diluvialní poskytly na Smíchovsku některé sluje a jeskyně ve skalách silurského vápence. Lámáním kamene vzaly však již mnohé za své nebo jsou již blízky svého úplného zničení. Z té příčiny kladu sem podrobnější vylíčení obrazu bývalého nebo nynějšího, jakého naše okolí buď poskytovalo nebo ještě na krátko poskytuje.

Jeskyně Svatoprokopská.

Hynou svědkové dávné minulosti, a jen pověst žije v ústech lidu. Národní podání přechází z pokolení na pokolení a otvírá dalekou vyhlídku do zašlých časův. Věkové urychlují přetvary přírodní, a čas i hory sbližují a vyrovnávají propasti.

Rozhlížíme-li se po okolí Smíchovském, nechť po skalách Zlíchovských nebo po stráni Chuchelské a památném údolí Svatoprokopském, všudy se jeví obraz změněný.

Kde jsou ty časy, když oznamovalo se v Mikovcově Lumíru: »V neděli bude za Oujezdskou branou až za Zlechovem u Butovic výroční slavnost svatého Prokopa, pravá to národní slavnost, ku které se sejde několik

*) Hlodavci země české, žijící a fossilní. Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech. V Praze 1892.

**) Přehled fauny obratlovců z českého massivu za éry anthropozoické. Věstník Král. Čes. spol. nauk. V Praze 1897. — O přechodních dobách předhistorických. Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 1896.

tisíc lidí v půvabném romantickém údolí Dalejském a od bílého rána až do pozdního večera tam meškati bude. Pobožní navštěvovatelé pouti té mají toho dne hlavně na zřeteli hlubokou jeskyni ve vápenné skále, ve které obraz sv. Prokopa pod křížem a na skále kostelík, témuž patronu českému věnovaný r. 1711 od vrchnosti Jinonické, Adama knížete ze Švarcenberka, a v němž za letní doby a hlavně v oktav sv. Prokopa služby boží se odbývají od duchovního z Butovic.«

A přece uplynulo od té doby jenom asi 40 let. Údolí ovšem nezmizelo, ale kdysi vábné kouzlo jeho nejímá již tolik mysli poutníkovy. Ráz údolí valně již se změnil. S jedné strany rozrývá jeho boky železniční trať dráhy Pražsko-

Vápencové lomy v údolí Svatoprokopském.
a. jeskyně, b. sluj s diluvialní zvířenou.

duchcovské otevřená roku 1873 (Praha-Slané), s druhé strany pronikají skalníci útroby horské, a trhajíce bez přestání vápenné skály, ničí víc a více útulné zátiší, k němuž víže se stará pověst slovanská.

Výletníci, kteří utíkávali se před lety v ta vábná místa, »by ke cti sv. Prokopa veselili se ve mlejně (zal. l. 1732) pod skalou při mléku, pivě a chlebu s máslem«, vyplašeni byli znenáhla ze zamilovaného údolí dýmem a kouřem, jenž hustě vyvaluje se z četných pecí vápenných. Nad to parní lodi otevřely pohodlnější cestu do údolí Povltavských.

Teď jen skrovná bývá tam společnost za letních dnův. Ubírává se v ta místa také po vysoké pláni silurských vápenců, jež zvedá se nad Radlicemi, vypínajíc se nejvýše u Dívčích hradů.

Veseleji bývalo v údolí Svatoprokopském před lety v neděli 8. července po výročním svátku sv. Prokopa (4. července). Den ten slavil se velkou mší svatou, a zlatá hodinka tancem v hostinci vedle mlýna.

Ale také horský mlýn ustal ve své činnosti, a klepotání jeho nerozléhá se údolím již od několika let. Před dvacíti pěti lety mlýn doklepal. Vantroky, jež někdy vodou se plnívaly k pohybování mlýnského ústrojí, proměněny jsou v malou zahrádku, obehnanou proutím vrbovým, a žlábek, jímž voda dopadávala tryskem na korečkové kolo, vystlán jest roštím a proutím. Malého potoka proudy odvedly se jinudy do jalové strouhy.

Potom došlo také na poustevnu. Dlouho stála na strmé skále u samé jeskyně, a kříž vysoko se pnoucí označoval místo posvátné. Ale ruka lidská stírá nelítostně paměti starobylé, a spekulacím dává se v oběť i starožitnost národní.

»Poustevna« byla skrovná chaloupka, jež povznášela se nad zděnou klenbou, a schůdky v kamení vytesané a zábradlím provázené ukazovaly cestu k ní.

Než cíl cesty poutníkovy v poustevně nebýval. Chodec vstupoval s utajeným dechem do nitra skalního, ubíral se mimo chaloupku a upjatě pronikal temnotu podzemní chodby. Světlo pochodně nebo svíčky ozařovalo kostrbatou chodbu šikmo vzhůru vedoucí, a třepetání vyplašeného netopýra poiekalo nejednoho navštěvovatele jako nějaký přelud vybájené příšery.

Světlo denní padalo s hora v temnotu jeskyně. Pověst vypravuje, že tou děrou čerti z jeskyně vylítli, když svatý Prokop do skalní sluje vstoupil.

Pověst taková o Českém patronu zaznívá již ve veršované legendě, když sv. Prokop na Sázavě obydlí ve skále si vyhledal:

»V tej skále ďáblové přebývachu
a mnoho zlosti ukazovachu.
Svatý Prokop vida jich zlosť,
vstúpi proto u věčší čstnosť;
proti hřiechóm bojováše
a těm psóm otpovědáše,
řka: »Nelze vám zdě jmieti moci,
když mi Bóh ráčí spomoci.«

Také Hájek k pověsti téhož obsahu ukazuje, promlouvaje o tom ve své kronice takto: »Knieže jeden svietsky, rodem ze vsy Chotounie, jménem Prokop, přijal na se zákon a odiev svatého Benedikta, a oblíbiv sobie místo jedno v skále nad řekou Sazavú, odtuď tisíc ďabluov, jenž tu přebývali, vypudil.«

Těch a podobných podání připomínal si výletník, stoupal-li širokou chodbou, jež se dále súžovala, aby přešla v úzkou a kostrbatou stezku podél skalní rýhy, řečené »Čertova strouha«. Od této rozsedliny bývala již

cesta obtížnější, a poutník shrbeně vrávoral mezi hranatou půdou vápencovou, opíraje se v pravo i levo o nakupené balvany, povlečené sraženým vápencem. Po namáhavé té cestě došlo se klikatým průchodem ke kameni, jemuž lid dal jméno »Čertova hlava«.

Hned vedle této vybájené nestvůry ukazovaly se navštěvovatelům vyhlazené dolíčky a prohlubně, které ovšem nemohly jinak vzniknouti než mocí čertovou: čert brousíval prý si tam z dlouhé chvíle drápy tak pilně a pečlivě, až důlky v kamení vybrousil. Vše to bavívalo školní mládež velice, když jsem ji v dřívějších letech do tajemného podzemí vodíval a podsvětí Svatoprokopské světlem magnesiovým osvěcoval.

Geologická povaha těchto vrstev vápencových má tu zvláštnost, že složeny jsou z peckovitých shluků od sebe snadno odpryskujících.

K místu, kde prý svatý Prokop přebýval, nebylo již potom daleko. Sv. Prokop nebyl by tam měl mnoho pohodlí, ubíraje se na své »lože« ve tvrdém kameni. Lid kromě toho domníval se viděti v jednom balvanu obraz sv. Prokopa, an klečí pod křížem v poustevnickém hávu.

Mezi lidem obecně se vypravuje, že v té jeskyni žil sv. Prokop jako poustevník a »psal jest svú rukú« svaté písmo.

Slavné evangelium Prokopské, obsahující v sobě zlomek staroslovanského překladu (psaný písmem cyrilským) a pontifikální čtení ze starého i nového zákona (psané písmem hlaholským), mělo do sebe tolik uctivosti, že králové francouzští přísahali na ně o korunovaci v Remeši, když podivnými cestami dostalo se tam z naší vlasti.

Památka svatého Prokopa, zakladatele kláštera Sázavského, v němž slovanští mnichové církevní obřady slovanské konali, ctila se potom a ctí se posud v Čechách velice. Vyniklí sv. Prokop a druhové jeho nejen zdělávání půdy, než i pěstováním umění literního, tak že řehole Sázavská proslula za řízení svého opata počátkem 11. století v písmě slovanském.

Ačkoli svátek svatého Prokopa pozbyl za císaře Josefa II. rázu zemské slavnosti, nepřestal národ český vzývati ho jako patrona své vlasti.

Že by sám svatý Prokop v tomto údolí byl přebýval,*), nikde zaznamenáno není, ale pravdě podobá se velice, že tam nějací poustevníci snad žili. Jisto jest, že za starých časů až do Josefa II. čtvero poustevníkův bydlelo ve dvou poustevnách, z nichž jedna stávala u vchodu do jeskyně, druhá na protější stráni uprostřed listnatého háje, jenž připomíná se tam

*) Jeskyně byla spojena se jménem sv. Prokopa nejspíše za doby nejpozdější, když tam kostelík (1711) měl býti vystaven. Žádný zajisté z letopisců, kteří o Praze psali, ani Beckovský, za jehož živobytí vzal vznik kostelík ten († 1725), nepoznamenal ničeho o pověstech těch v údolí Dalejském, tak že chumáč pověstí těch z Chotouně na Poděbradsku a od Sázavy v místa ta byl přenesen. Ostatky sv. Prokopa přeneseny byly l. 1588 do Prahy, kdež odpočívají nyní skoro nepovšimnuty blíže vchodu do kaple Všech svatých.

již v listině z let 1437: Zikmund zastavil Janovi z Přetova i dětem jeho »dvuor menší v Butovicích s dědinami, s lukami, s chrastinami, s potoky a s druhé strany potoka polovici háje v Daleji se vším příslušenstvím v 100 kopách grošů.« Před tím měl tam Smíchovský klášter Kartouzů dva dvory a půl háje nad potokem Dalejským proti jeskyni svatého Prokopa.

Poustevny Svatoprokopské není více; bývalý vchod do památné jeskyně rozbořen a roztrhán jest na dobro.

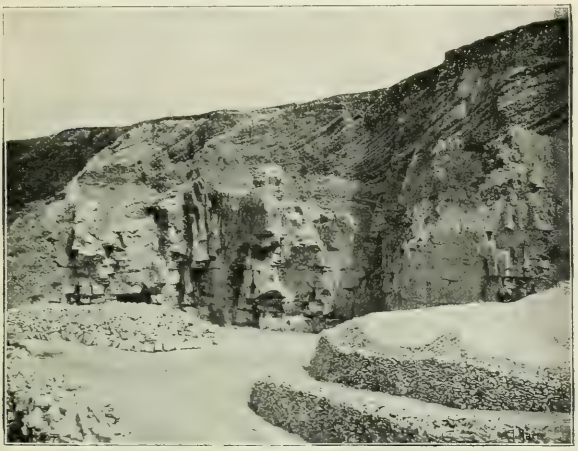

Lomy na opuku u Strahova.

S utrženým dnem objevila se v prostranní sluji diluvialní hlína a v ní několikero kostí a zubů, náležejících jeskynnímu medvědu, koni, sobu a nosorožci. Bylyť jeskyně bezpečným úkrytem a dědičným pelechem pokolení medvědího, kolébkou jejich života, ale též pohrobním místem po záplavě diluvialní, kdež kosti jejich trvale se zachovaly, chráněny jsouce před všelikými nepohodami živelními.

Jiné zbytky diluvialních ssavců byly spečeny sraženým vápencem v pevnou hmotu (breccii), v níž rozeznal jsem špičák medvěda jeskynního, stoličku hyeny jeskynní a stoličku soba a j. Chovám je až posud ve sbírkách školních. Nad všecky tyto ostatky byly však zvláště zajímavy kostní slepence, v nichž jsem poznal hnáty a zuby člověčí, pomíchané místy drobty dřevěného uhlí a popelu. Překvapující byl však nález spodní čelisti člověčí, jejíž ráz neliší se od člověka nynějšího. Zajímavý ten nález odevzdal jsem do sbírek Čes. musea. Jisto je, že pochází z člověka pravěkého. Mezi spečenou směsí lze pozorovati též kůstky z ruky a obratel.

Jiné ostatky po zvířeně jeskynní dostaly se do rukou prof. Voldřicha a prof. Friče. Zkoumáním jejich byli určeni pak ještě nosorožec, mamut, tur a ostatky zvířeny nynější, jako je na př. plch lískový, kuna, vepř, zajíc, veverka a j.

Dle všeho byla jeskyně Svatoprokopská navštěvována hojně různou dravou zvěří. Kromě rozptýlených částek uhelných nebylo tam nic po kul-

Pískovcové lomy na Vidouli.

turní činnosti pravěkého člověka pozorováno. Některé z nalezených hnátů vyznačují se sice rýhami a jizvami, ale ty jsou zjevně buď původu pathologického nebo vznikly ohlodáním, když si na nich hlodavci zuby brousili.

Skála jeskyně Svatoprokopské představuje klenbu silurských vápenců etaže F, na něž nejvýše (kostel) přiléhají vrstvy G_1 a na západním svahu pod kostelem rozsypané pískovce křídové (Perucké).

Zajdeme-li výše do »Daleji,« uvidíme vrstvy pojmenované dle toho údolí pásmem Dalejským (G_2), vinoucím se od Hlubočep k lesíku naproti kostelu Svatoprokopskému.

Jeskyně Řeporyjská.*)

Byla objevena r. 1892, když majetníci lomů v Řeporyjích pp. Barta a Tichý jali se skály odstřelovati. Pracemi těmi přišlo se ve výši 15 m na sluj, jež měřila v délce asi 30 m a ve výšce až 3·5 m. Průměrná výška byla asi 2 m. Dno jeskyně bylo pokryto náplavem žluté hlíny jílovité. Na ní spočívala vrstva říčního písku, potom žlutá hlína cihlářská, promísená zbytky dřevěného uhlí. Nejvýše ležel náplav žluté hlíny smísené s hrubozrnným pískem říčním a konečně náplav štěrků vápencových. Tento štěrk vnikl tam nepochybně malými rozsedlinami, jež vedly z jeskyně na povrch skály. V nánosech jeskynních nalezeny kosti zvířat již vyhynulých, výše pak zvířena rázu nynějšího.

V nalezených kostech poznal ředitel Maška z Telče na Moravě, zasloužilý zkoumatel tamějších jeskyní, zvířenu velmi rozdílnou. Jmenuji tu jenom nosorožce, soba, jelena, tura, zubra, koně, osla, antilopu, kozoroha, ovci, vepře, hyenu, vlka, psa, rosomaka, lišky, jeskyňové medvědy ve dvou druzích, kuny, hranostaje, sviště, lumíky, sysly, plchy, frčka, hraboše, netopýry a j. Nejpamátnější však z nalezených ostatků jsou zbytky po člověku. Bylyt nalezeny: část pravé čelisti spodní s jedním zubem, část dětské čelisti horní se třemi stoličkami a ramenní kost ohlodaná od hlodavců. Ostatky po člověku vyneseny byly ze středních vrstev náplavu zároveň s hyenou, medvědem, sobem a nosorožcem. V hořejších vrstvách byla hojnost zbytků po ptácích, žabách a hlemýždích. V dolejších vrstvách objevovaly se pohromadě kosti hyeny a rosomaka.

Zdá se, že jeskyně tato souvisela s větší jeskyní, jež bývala kdysi naproti. Malé údolí vodou vymleté je dělí. Pokračování to lze na protější skále posud znamenati. Podobá se pravdě, že z této větší jeskyně byly náplavy zaneseny do jeskyně menší.

Komíny, jež vedly z Řeporyjské jeskyně k povrchu, byly dva. Větší komín měl v šíři 25 cm a byl ucpán sraženým vápencem. Ve vápenité hmotě té našly se spečené kosti z hyeny, koně a skotu.

Většina kostí z jeskyně Řeporyjské byla dodána do Českého musea.

Nyní, když kámen po pět let byl tam lámán, zmizela sluj skoro nadobro, a stihl ji podobný osud jako jeskyni Svatoprokopskou.

Památek, jež by upomínaly na kulturní práci, vyneseno bylo ze sluje pramálo, všeho všudy jen dva kostěné nožíky.

*) Na základě zpráv, jež o této a následující jeskyni zaslali kol. Neuman a správce lomů Řeporyjských, pan Jos. Nesměrák.

Jeskyně v Zadní Kopanině.

Tato sluj jest v údolí Radotínského potoka, na jižní stráni proti mlýnu Fialovu. Kámen počal se tam lámati v březnu 1896. Jeskyně byla skoro úplně zanesena náplavem. Hořejší vrstva skládala se z vápencového kamení a lesní hlíny, promíchané ostatky menších živočichů, jako jsou plch, veverka, křeček, kuna, jezevec, liška. Vrstva ta měla v tloušťce asi 1 m. Pod ní byla uložena vrstva splavených štěrků, pomísených s hlinou a popelem v tloušťce asi 1·5 m. V tomto horizontu našlo se mnoho střepů z nádob hnětených v rukou a vypálených do šeda. Některé střepy opatřeny byly uchem tvaru kulatého. Kosti zvířeny lesní byly rozštípány. Spodní vrstva obsahovala v sobě žlutou hlínu mastnou.

Zvířena z náplavu jeskyně vykopaná skládala se z těchto rodů a druhů: Ze soba našla se část parohu a hnáty, ze zubra hnáty, z koně též zuby, z jelena paroh, kosti a zuby, z křečků a plchů čelisti a jiné kůstky. Nejzajímavějším nálezem je však nástroj pazourkový kromě tří špiček kostěných a jednoho nehotového nožíku z křemene. Množství rozštípaných kostí svědčí o lidské práci.

Pozůstatky po lidské činnosti našly se též v náplavech, pokrývajících u Řeporyj vápence pásma E a F. Kromě kostí z nosorožce, tura a koně objeveno bylo ve žluté hlíně dlátko kostěné. R. 1896 našla se v lomu Karlově též člověčí kost ramenní a později jiné části kostry, mezi nimi též rozmačkaná lebka. Spodní čelist má jen dvě stoličky. Nález ten chová ve své sbírce p. Nesměrák.

Člověk diluvialní.

Nálezy ostatků po člověku z hlin diluvialních bývají vždy událostí překvapující. Takovou bylo i odkrytí*) lidské lebky v hliništi Podbabském nedaleko sladovny r. 1883. Po ohledání místa prof. Fričem bylo zjištěno, že pochází ze starých náplavů, z hloubky asi 3 m pod povrchem zemským. Ornice sama měla v mocnosti 1 m. Z týchž míst přinesl dělník před tím kel mamutí. Zevnějšek lebky prozrazoval barvou a povahou kostí ráz kostí nalezených zvířat diluvialních: mamuta, nosorožce a soba.

Doklady o diluvialním člověku na Smíchovsku uvádí též prof. Voldřich**) a to z Jenerálky v Šárce. Kopáním zjistil v diluvialní hlíně ohniště i kulturní vrstvu a získal kromě kostí po diluvialních zvířatech asi 150 kusů přitloukaného pazourku a křemenných nástrojů. Znali tedy pravěcí obyvatelé našeho kraje křesací kamének již v prvých dobách své vzdělanosti, ač se vyskytuje nejblíže u Baltického moře. Či byl to pazourek, jenž se objevuje také v řečišti při hořením toku Labském (Děčína), jak jsem

*) Vesmír 1883, str. 195 se 3 obrazy.

**) Věstník České akademie, roč. V., 1896.

o tom podal zprávu již v »Osvětě« r. 1882? Ostatky po člověku našel Voldřich vedle kostí soba, mamuta a nosorožce.

Rovněž zajímavý jest nález Libocký. MUC. Jíra přinesl z těch míst kosti a kostěné nástroje, jež byly vykopány z diluvialních hlin.*)

6. Útvar naplavenin mladších.

Naplaveniny mladší č. alluvium pokrývají v našem okresu veliké plochy, jež přiléhají v údolích k řece Vltavě a Berounce. Leč i všecky přítoky vroubeny jsou vrstvami alluvialními (štěrkem, pískem, bahnem, ornicí), jako dílem vlastní činnosti jejich. Rozlehlé vrstvy mladších naplavenin lze pozorovati na Královské louce u Smíchova, zvláště však v širokém údolí mezi Chuchlí a Modřany, Radotínem, Zbraslaví, Lipany, Karlíkem, Dobřichovicemi, Řevnicemi.

V alluvialních nánosech Královké louky vyskytují se i takové valouny hornin, jež nejsou domovem v nejbližším okolí. Dle povahy oblázků lze však stanoviti, zda byly tam zaneseny vodou z krajin pra horních nebo silurských, či byly-li připlaveny z krajin Poberounských nebo Povltavských.

V nánosech Vltavských vyskytují se velice po skrovnu i zrnéčka zlata, jež dala podnět k rýžování i v samém okolí Smíchova (na Královské louce. Viz o tom zprávu v kapitole o nerostech!

Ostatky ústrojné nalezené v alluviu náležejí zvířeně a květeně doby nynější. Zbytky po zvířeně diluvialní se v mladších naplaveninách nevyskytují, ježto počítáme k alluviu jenom ty usazeniny, jež se tvořily po vyhynutí fauny diluvialní.

Alluvialního původu jsou též vápencové tufy u nás hojně se tvořící, zavírající v sobě zhusta okoraviny, otisky rostlin a skořápky měkkýšů z doby nynější. Dobou alluvialní počíná zároveň doba, k níž sáhají zápisky historické.

*) Srovnej článek: O zbytcích diluvialního člověka v Lubné u Rakovníka. »Živa« 1892, roč. II.

IV. Nerostopis.

Bohatství nerostů není veliké ani na Smíchovsku ani na Zbraslavsku. Celkem zjistil jsem asi 30 rozličných druhů minerálů, nepočítaje mezi ně horniny. Jména těch nerostů jsou: albit, aluminit, analcim, anthracit, aragonit, arsenopyrit, azurit, axinit, baryt, dotolith, dolomit, galenit, haematit, chabasit, kalcit, křemen, laumontit, limonit, malachit, natrolit, ozokerit, prehnit, pyrit, pyrrhosiderit, rohovec, sádrovec, siderit, vápenný tuf, wad, zlato.

Některé z nich provázejí pravidelně jisté útvary. Tak na př. v prahorní formaci objevují se živce, křemen, amfibol a j. jako součásti hornin. V útvaru silurském vyskytují se zhusta pyrit a zvětráním jeho rozličné síran y (Glauberova sůl), rudy železné, baryt, dolomit, ve vyvřelých horninách silurských analcim, laumontit, zlato. V útvaru kamenouhelném nalezají se pyrity a sferosiderity, v křídovém pyrity, kalcit, sádrovec, železné rudy a uhlí*).

Historicky zajímava jsou zvláště naleziště a dobývání z l a t a jak v okresu Smíchovském tak i Zbraslavském.

Zprávy o dobývání zlata týkají se různých míst. Snesl je poslední dobou s velikou horlivostí dr. Jindřich Barvíř.

V okolí S l a p s k é m kopali po zlatě již ve 14. století. Drahý ten kov provází tam pruh diabasu, jenž počíná severně od Jílového a prochází v délce asi 12 km k osadě S l a p s k é, aby zakončil své rozšíření v sousedství žulovém. V jednom místě říkají posud »Ve štolách«.

Vyskytuje-li se zlato také v D a l e j í c h za Sv. Prokopem mezi Hlubočepy a Butovicemi, není z novějších výzkumů známo, ač nespolehlivý Hájek mluví v České Kronice vydané r. 1541 o nálezech zlata v Dalejském lese. Udaj ten podobá se pravdě, ježto diabas rozšířen jest na blízku velmi hojně a zhusta bývá jinde zlatonosný.

*) Josef Klvaňa: Nerosty království Českého. V Uherském Hradišti 1886.

Po zlatě kopalo se také kdysi v okolí Zbraslavském ve zvětralém diabasu na vrchu Hradišti v západní části jeho proti osadě Záběhlické. Několik starých nehlubokých jam podává o tom svědectví. Z rozpadlé té horniny pocházela nepochybně ona zrnka zlata, jež zanesena vodou do potoka Břežanského byla příčinou, že se počalo u Závisti zlato ryžovati. Ostatky po někdejších ryžovištích se nezachovaly.

Zlatonosným nebývá však jenom diabas, ale také porfyr, jak tomu jest u Štěchovic v »Kobylích drahách« na pravém břehu Vltavy a na vrchu Žižkově blízko Hvozdnice u Davle na levém břehu.

Skrovné stopy zlata zjištěny byly též ve Zlatníku nedaleko Břežan. Nepochybně pocházejí z pásma Příbramských břidlic.

Vápencové lomy u Radotína.

Zbytky povrchní práce zlatokopů spatřují se dále u Měchenic blízko Davle, zvláště nad severním krajem vesnice. Možná, že hledané zlato pocházelo z rozvětraného porfyru, jehož žílu lze sledovati trochu dále na jih*).

Dr. Barvíř, pátraje po někdejších zlatých ryžích a dolech českých**), našel hluboké dolíky též blízko dvorce Konvářky mezi Smíchovem a Zlíchovem. I vyslovuje domněnku, že by to mohly býti prastaré kopaniny po zlatě. Řečený badatel zjistil mezi tamějšími drobty břidlic také zbytky zvětralého diabasu, jenž se táhne řadou všech prohlubin jako souvislá žíla. Dost možná, že tento (zlatonosný) diabas přispíval k nánosům zlatých zrnek, jež vedly k ryžování na Královské louce (u Smíchova), neboť jest jisto, že se tam zlato opravdu ryžovalo. Nyní jsou ovšem ryžovnické kopečky na

*) O zlatokopných pracech u Vltavy. Podává dr. Jindřich Barvíř. Věstník král. Čes. spol. nauk. 1897. Též v Živě, roč. VII., str. 198.

** O výskytu zlata na některých důležitějších naleziskách českých. Věstník král. Čes společ. nauk. 1896.

Královské louce již dávno s ostatní zemí srovnány nebo odplaveny jako jiné zbytky bývalých ryžoven v údolí Berounky.

Královská louka má za podklad náplav drobného písku, složeného ze zrnek křemene, alkalických živců a šupinek zvětralé slídy. Na ryžovnu tu pamatoval se ještě prof. Krejčí. Že písek Vltavský obsahuje v sobě trošinku zlata, o tom přesvědčil prof. Preisa podniknutý rozbor.

Zda-li souvisí jméno usedlosti Zlatnice nad údolím Šáreckým blízko Dejvic s dolováním na zlato, nelze povědětí. Po nějakých ostatcích marně se tam pátralo.

Zlato kutáno bylo kdysi také na Zlatém vrchu u Mníška (nad Zadním rybníkem). Posud viděti tam dva hluboké dolíky vedle několika menších. Kopáno bylo po křemenných žilkách druzovitého slohu, uložených v pásmu Příbramských vrstev. Vyvřelá hornina se v sousedství neobjevuje.

Zlato ryžovalo se kdysi také u Dobřichovic. Balbín viděl tam i zaházené dolíky nebo příkopy, jež prozrazovaly, že se tam po zlatě kopalo. Skupina stavení nedaleko Dobřichovic slove podnes Brunšov. Podobá se pravdě, že ve jméně tom skrývá se německý název Brunseif = Brunseifen, t. j. ryžoviště Brunovo. Jméno to bylo známo již za časů Balbínových v Krkonoších, podobně jako Hermannsseif.

Pátrati po zlatě při řece Vltavě počal před několika málo lety inženýr Theodor Procházka a vyhlédl si mezi jiným též krajinu u Libšic (Letky, Větrušice). Ale všecky jeho pokusy, podnikané ve tmavých břidlicích (obsahujících v sobě trochu kyzu železného), skončily nešťastně, jako nešťastný byl osud jeho vlastní. Z počátku domníval se Procházka, že našel vydatné flece uhelné, později kromě zlata také platinu! Všecko jeho blouznění, v němž i fotografie domnělých dolů a hor v knihkupectvích veřejně vystavoval, rozplynulo se v nivec.

Jiné nerosty, jež se na Smíchovsku a Zbraslavsku vyskytují, uvádím v následujícím soupise dle jednotlivých nalezišť, jak se o nich jednotliví odborníci v různých spisech zmiňují. Není pochybnosti, že bedlivějším pozorováním počet nalezišť valně se rozhojní.

Hlubočepy.

Kalcit, v pěkných krystalech, zhusta naběhlých barev duhových. Též jako vápenec štěpný, zažloutlý, ve velikých plotnách a kusech, někdy čirých a zřejmě dvojlomných.

Chuchle Malá.

Albit, na trhlinách zelenokamene v podobě malých, mléčných krystalů.

Aluminit, bílý, na trhlinách vápence v sypké směsi hnědé rudy železné, sádrovce a j., v kusech ledvinitých.

Analcim, v malých hráních pohromadě s kalcitem na trhlinách zelenokamene.

Axinit, v drobných krystalech barvy nahnědlé na zelenokameni.

Baryt, na rozhraní mezi etaži E a F v čirých krystalcích s kalcitem pohromadě.

Datolith, v bílých hráních na trhlinách zelenokamene.

Dolomit, bílý, žlutavý, šedobílý, jemnozrný, v ohromných kusech na vápencích na cestě z Chuchle do Slivence, několik set kroků od lázní. Z pravidla jako součást silurských vápenců.

Chabasit, s analcimem pohromadě, vzácný, patrný teprv po odleptání vápence, na trhlinách diabasu.

Kalcit v krystalech a povlacích. Částky hnědé rudy železné činí jej zhusta naběhlým duhovými barvami.

Křemen, vyvinuté krystalky, obyčejně barvy dýmové až černé mezi břidlicemi a vápenci, zvláště na trhlinách.

Křemencové lomy na dlažební kámen u Dobřichovic.

Laumontit, stébelnatý s kalcitem na vápenci.

Natrolith, v polokulovitých, paprskovitých shlucích na puklinách diabasu. Také v kuličkách na téže hornině zvětralé.

Ozokerit, v podobě zhuštěné hmoty ve vápencových koulích graptolitových břidlic, jakož i v dutinách hlavonožců. Uváděný zhusta brzy jako nafta, brzy jako petroleum.

Prehnit, v tabulkách kosočtverečných, patrných po odleptání kalcitu, pohromadě s analcimem a chabasitem na trhlinách diabasu.

Pyrit, v koulích vyskytujících se v graptolitových břidlicích. Vznikl snad rozložením síranu železnatého a působením hnijících organismů.

Sádrovec, vyhráněný.

Tuf vápenný. Usazuje se z vody tekoucí až dosud a pokrývá utonulé listí, větvičky, a lodyhy rostlin, že vypadají jako zkamenělé. Lid říká tomuto vápenci »stydlá voda« a užívá jí ke zhotovení skalisek do akvarií. V rokli Chuchelské nad lázněmi vytvořuje tuf pobřeží potoka. Vápenitá jeho

voda pokládána byla dříve za léčivou. Znamenitý lékař a rektor university Pražské J. A. Scrinzi napsal o ní učenou rozpravu r. 1760.

Tuf vápenný vyskytuje se též ve Velké Chuchli, často ve tvarech krápníkových.

Mníšek.

Baryt, v krystalcích a štěpných destičkách v trhlinách červené rudy železné.

Haematit, slohu semínkového, jikernatého nebo čočkovitého. Přechází místy v lesklou rudu železnou. Doluje se v souvrství silurského pásma Dd_1. Dobytá ruda odváží se do hutí Dobříšských.

Siderit, v podobě žilek proniká červenou rudu železnou.

Sv. Prokop.

Kalcit, vyhráněný, též štěpný.

Rohovec jako černá beztvárná hmota ve vápencích.

Tufy vápenné objevovaly se v jeskyni Svatoprokopské jako tmel kosťová, (breccie). Strop jeskyně vyzdoben byl místy drobnými krápníky.

Radotín.

Analcim, na diabasech.

Anthracit, v puklinách zelenokamene.

Datolith, zelenavé barvy, na diabasech.

Dolomit, ve společnosti vápenců.

Řeporyje.

Siderit, v táhlých shlucích v šedých slínech a slínovitých pískovcích křídového útvaru nedaleko mlýna; celistvý, šedohnědý.

Limonit, jako kůra na shlucích sideritu.

Slivenec.

Kalcit, v pěkných krystalcích mezi vápenitými vrstvami etaže Ff_2, mnohdy duhově naběhlých.

Celistvý kalcit jako červený mramor lámal se ve Slivenci již za dávných časů. Nejstarší památníky zhotovené z tohoto mramoru lze viděti ve Zbraslavském kostele. Pocházejí z doby Václava IV. V dřívějších dobách dovážel se do Prahy v hojnosti v podobě kostek a ploten na mosaikové chodníky, ale šamotové zboží mramor poněkud zatlačilo.

Šárka.

Aragonit, v podobě malých jehliček na buližníku.

Haematit, v podobě jikernaté v křemencovém pásmu etaže Dd_1.

Křemen. Na jihozápadním boku buližníkových skal Šáreckých u památného vrchu řečeného Džbán lámal se r. 1883 kámen na štěrkování okresní silnice. Lomy pana Šestáka z Liboce založeny byly tam na několika místech.

Buližník z nich dobývaný hodil se výborně k dotčenému účelu. Když skalníci hlouběji vnikali do lomu krajního, zaduněla skála neobyčejně, a ozvuk její ukazoval ke skalní dutině. Ta potom skutečně se objevila a měla zdélí asi 6 m, 2 m výšky a tolikéž zšíří. Nitro dutiny poseto bylo na všech stěnách druzami křemene, jehož krystaly měly různou velikost, v našem okolí nikdy nevídanou. Některé z nich vážily i několik kilogramů, nejtěžší pak $3^1/_2$ kg a chová se ve sbírkách měšťanské školy dívčí na Smíchově. Větší krystaly byly nahnědlé, krystalky nejdrobnější třpytily se však jako jasné diamantky marmarošské.

Patrně byla dutina buližníkové skály naplněna v dávné době kapalnou hmotou křemenitou, z nichž vyhráněné tvary vyloučily se na stěnách jeskyně.

V témž lomu buližníkovém objevoval se přehojně modravý azurit jako povlak pokrývající bud buližníky nebo křemeny z buližníků vyloučené. Nerost tento uváděl se všudy dříve jako kalait, ale prostý rozbor kvalitativní ukázal, že to jest azurit. Rozbory ty byly provedeny teprve, když jsem předložil odborníkům množství kusů buližníkových, potažených na celém povrchu povlakem domnělého kalaitu. Některá místa silničních hromádek modrala se tímto nerostem a budila tím více moji pozornost.

Klvaňa uvádí kalait ve svém soupisu »Nerosty království Českého« nejen ze Šárky, ale též z Kněževsi. Zajisté, že i kněževeský kalait bude azurit.

Dle domnění prof. Vrby pochází azuritový nálet buližníků Šáreckých z rozložených bronzů, jež se v tamějších hrobech hojně vyskytují.

Malachit, v zelených jehličkách nahloučných paprskovitě jako povlak na buližnících.

Nakrit, jako bílý zemitý povlak na trhlinách v křemencích.

Sádrovec, bezbarvý nebo zelený, zbarvený malachitem.

Siderit, čočkovité krystalky v buližníku.

Štěchovice.

Arsenopyrit a galenit objevují se na trhlinách porfyrů. Žíla tohoto vyvřelého kamení směřuje od Čihadla (na pravém břehu Vltavy) k Jilovišti na levém břehu a vroubí částečně pobřeží Vltavské.

Zbuzany.

Kalcit, v rudách železných v podobě žilek a krystalků, též jako tuf.

Haematit, prostupuje místy siderit, též jikernatý v křídových stínech mezi Zbuzany a Dobříší.

Křemen, v žilách limonitu, též jako jaspisovitý v hnědé rudě železné.

Limonit, ve slínitých pískovcích křídových západně od Zbuzan, v podobě chuchvalců, tvrdý, proniknutý ocelkem a křemenem.

Pyrit, v zrnkách a nezřetelných krystalcích v ocelku, též v žilách a druzách.

Pyrrhosiderit, barvy světle hnědé, v chomáčcích.

Sádrovec, krystalovaný ojediněle v hlíně.

Siderit pronikal původně lože vápencové a zbyl po vyloužení sám mezi vápenci na rozhraní vrstev $E\,e_1$ a $E\,e_2$. Mění se na povrchu v hnědou rudu železnou.

Wad, na trhlinách limonitu.

Z hornin zastoupeny jsou v hejtmanství Smíchovském tyto: žula, fyllity, břidlice, křemenec, buližník, porfyr, diabas, diorit, vápenec, pískovec, slepenec, opuka, uhlí, arkosa, hlína, štěrk, písek.

Z těžení některých hornin plyne našemu okresu vydatný užitek.

Veliké lomy na žulu založeny jsou dále na jihu od Slap. Dobytý material plaví se vodní cestou našeho okresu zvláště do Prahy k velikým stavbám vodním. Památné lomy žulové jsou zvláště u Kamýka a Orlíka při Vltavě. Ze žuly přivážené od Kamýka zbudovány jsou pilíře a klenutí mostu Palackého. Také pilíře nové zakládaného mostu Františkova vystavěny jsou ze šedé žuly Povltavské.

Skalní partie u Černolic.

Rozsáhlé lomy porfyrové má okolí Davelské. Vyvřelá tato hornina vyniká nad jiné kamení našeho okresu velikou pevností a hodí se zvláště k betonování. Porfyrovým štěrkem jsou vybetonovány základy obou nových kamenných mostů v Praze. Cena 1m³ porfyru na místě 4 zl.

Jako stavební kámen do základu brává se u nás kromě porfyru též žabák čili diabas. Na Smíchov a do Prahy přiváží se z lomů přiléhajících k řece Vltavě.

Šárecké diority afanitové osvědčují se jako dobrý štěrk na silnici, témuž účelu slouží silurské břidlice etaže B, buližníky a křemence. Cena 1 m³ štěrku břidlicového v Podbabě 2·35 zl., v Záběhlicích 3·03 zl., cena štěrku křemencového ve Vokovicích 3·35 zl., na Demartince v Košířích 2·35 zl.

Některé silnice okresu Smíchovského štěrkují se čedičem, jakkoli se tato vyvřelá hornina na Smíchovsku nevyskytuje. Nám nejbližší vrch čedičový je Slanská hora. Za 1 m³ čedičového štěrku platí se na místě dle udání vrchního inženýra p. Weingärtnera 4·75 zl. Čedičem štěrkována jest u nás erární silnice Velvarsko-Teplická (za Bruskou přes Dejvice, Jenerálku, Horoměřice) a Dobříšsko-Vimperská č. Pasovská (ze Smíchova ke Zlíchovu).

Buližníku a břidlic Příbramských užívá se též jako kamene stavebního, ale jenom do základu a na hrubé zdivo.

Křemencové vrstvy silurského pásma D d_1 vycházejí na den nápadně zvláště na Skalce na Smíchově, na Skalce v Košířích, u Všenor, na Skalce a Babce u Mníška a j. Rozsáhlejší lomy znamenati jest v okolí Všenor. Všenorský křemenec brává se nejen k štěrkování silnic, ale i ke dlažbě ulic v podobě štípaných kostek. V poslední době zatlačován jest u nás dlažební křemenec kostkami žulovými.

Mocnější lavice křemencové spatřují se také v silurských břidlicích Zahořanských (D d_4), prostoupených tu onde vyvětralou solí hořečnatou. Poučné profily spatřiti lze zvláště na stráni Letenské.

Železná ruda červená slohu seménkového tvoří mohutná ložiska v pásmu D d_1. Rudonosné ty vrstvy patrny jsou v našem okresu pod Skalkou u Mníška. Ruda těží se tam ze dvou šachet a vyváží se do Dobříše. Mníšecké doly na železnou rudu jsou jedinými v celém hejtmanství Smíchovském a zaměstnávají asi 12 dělníků. (Vydatná ložiska seménkové rudy Nučické náležejí půdou k hejtmanství Kladenskému).

Nejvydatnější výtěžek plyne z lomů na silurský vápenec. Rozsáhlé lomy jsou založeny u Zlíchova, Hlubočep, u sv. Prokopa, Řeporyj, Butovic, Radotína, Slivence a j. Některé vrstvy silurského vápence obsahují shluky černavého křemene rohového či rohovce. Tato odrůda křemene vyskytuje se hojně ve vápencích etaže Gg_1.

Vápno pálené ze silurských vápenců okolí Pražského požívá slavné pověsti již od nepamětných dob. Daleko široko vyhlášené Pražské vápno nepálí se však nyní toliko na pravém břehu Vltavském u Bráníka, nýbrž také na protějším břehu na Zlíchově a v Hlubočepích. Není pochybnosti, že silurské skály obou nynějších břehů v dávných dobách spolu souvisely, a že Vltava valila tam své vody peřejemi, slapy a prahy. Průřezy skalní, jevící na obou březích totožné uložení, zřejmě tomu nasvědčují. Také zachovalo se podání, že vápencová skála Bránická sáhala ještě za paměti lidské až do samé Vltavy, a že jen tak mohl s ní skočiti zoufalý sedlák do řeky, když nerozvážně prodal Bránické lomy obci Pražské za vrtel stříbrných grošů.

Nový zdroj příjmů vzešel držitelům vápencových lomů silurských, když se počalo užívati zdejších vápenců k výrobě cementu. Prvním podnikem toho druhu byla v našem okresu cementárna v Radotíně. Později došlo na vyrábění cementu i v jiných místech.

Z počátku netěšil se český cement dobré pověsti, ježto nemohl obstáti v soutěži s pravým cementem portlandským. Příčiny toho bylo hledati v nesprávném postupování při výrobě samé, prováděné toliko od oka a empyricky, ne však za stálé a potřebné kontroly chemické.*) Ale ježto chemické složení silurských vápenců jest již skoro od přírody takové, jakého třeba při směsi umělé, byla naděje ve šťastný výsledek nejlepší a také se po několika pokusech vyplnila. Drahý cement portlandský, přivážený z daleké Anglie,

*) Viz o tom podrobné zprávy ve spise »Podolská cementárna«. Nákladem České akciové společnosti k vyrábění a zužitkování staviva v Praze. 1898.

zatlačen pak byl českým cementem portlandským. Potřebné množství součástí hlinitých doplňuje se u silurských vápenců přidáním hlíny. Dle sdělení ředitele Podolské cementárny p. Čurby osvědčují se znamenitě také graptolitové břidlice.

Na Smíchovsku zabývají se výrobou portladského cementu kromě Radotínské firmy Maxe Hergeta též společníci Barta a Tichý v Hlubočepích.

Barevných vápenců silurských užiti lze jako mramoru. Památným stal se zvláště červený mramor Slivenecký a černý Kosořský. Firma Barta a Tichý vyrábí z nich sloupy, schody, desky, žlaby, obruby, kříže, mezníky, umyvadla, dlaždice, chodníkové mosaiky a j.

Mosaika z červených a černých kostek mramorových, kdysi v Praze všudy zaváděná, ustoupila nyní valně dlaždičkám šamotovým. Černé kostky štípají se z páchnoucího vápence živičného č. bituminosního.

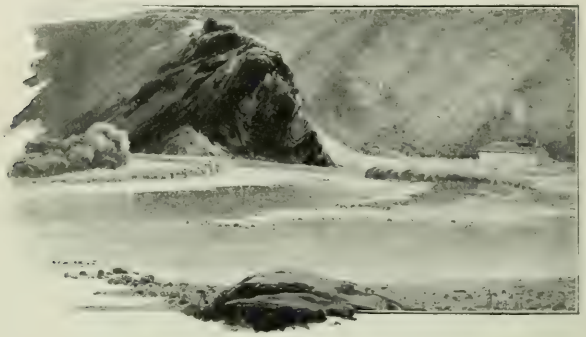

Ústí Sázavy do Vltavy.

Z kamenouhelného útvaru těží se na Smíchovsku pískovec žehrovák, jehož se užívá za kámen stavební i k účelům kamenickým.

Z křídového útvaru těží se na Smíchovsku hlavně opuka jako kámen stavební, některé pak její odrudy jako kámen sochařský. Z nedostatku lepšího vápence vypaluje se tu onde vápno z opuky, jako na př. v Holubicích a j.

Křídový pískovec našeho okresu neosvědčuje se pro svou sypkost jako kámen stavební, tím více však hodí se na písek rozmělněný za součást malty. Takovým účelům slouží pískovec Libocký, z Vidoulí a j.

Hlíny vzniklé z rozpadlých lupků křídových využije se znamenitě při výrobě zboží šamotového a hliněného. Továrny toho druhu jsou ve Vokovicích, Hlubočepích a Strnadě. K výrobě jemnějších předmětu keramických přivážejí se tam jako součásti také hlíny cizí.

Továrna Dietzova ve Vokovicích užívá ohnivzdorné hlíny z jam, jež jsou otevřeny naproti továrně v obci Veleslavínské, ohnivzdorných hlin z krajiny Zlonické a Zakolanské, kamenouhelných lupku Kladenských, hlin z pásma hnědouhelného od Bíliny, barevné hlíny ruznobarevných hlin ze Saska, Durynska a Porýnska, glasury z Anglie. Zboží Vokovické vyváží se až do krajin zámořských. Výrobou jeho zaměstnáno jest 150 dělníku; při otevření továrny (1881) toliko 20 lidí.

Znamenitě osvědčují se hlíny z okolí Letek u Libšic k výrobě různého zboží keramického. Továrna pánů Dvořáka a Fischera vyrábí ne en obyčejné cihly a tašky, ale také dlaždice lisované, trubky trativodové, tašky drážkové a j. K výrobě jemnějšího zboží dává firma přivážeti některé hlíny z ciziny.

Podnikatelé Barta a Tichý přivážejí výbornou hlínu z rozpadlých lupků křídových hlavně z okolí Sliveneckého. Vrstvy tohoto jílu mají v jámě, náležející rolníku Horovi, v mocnosti 7 m.

Výnosné je těžení písku z náplavů, zvláště z vrstev alluvialních. Po této stránce je dno řeky Vltavy skoro nevyčerpatelno. Vrstvy nánosu štěrkového ve Vltavě při Střeleckém ostrově v Praze mají v mocnosti několik metrů.

Písku vypraného z náplavu Radotínského jali se užívati při výrobě skla, ale ježto se jakost jeho neosvědčila, bylo od dalšího dobývání upuštěno. Sklárna Zlíchovská kupuje na dále písek ze Saska.

V. Vodopis.

Veškeré řeky, říčky a potoky hejtmanství Smíchovského náležejí pořící Vltavskému.

Největšími přítoky Vltavinými jsou Berounka a Sázava.

Řeka Vltava, pospíchajíc z českého jihu a majíc v celé délce od pramenů až k ústí do Labe 410·4 km, dotýká se půdy Smíchovského okresu severovýchodně od Slap.

Ve Svatojanských proudech súžuje se její koryto v délce 9 km velmi těsně místy až na 30 m a vody valí se ve hlubokém žlebu, vroubeném příkrými skalami porfyrovými. Peřeje Vltavské mají tato jména: Hořejší slap, U Křemelu, Strejčky, U Bednářů, U Roháče, Bílá Skála, peřeje Žižkovy ve Vosinách (rychlost vody 2 m), Duša a Beránek. Od Svatojanských proudů zabočuje Vltava ve třech obloucích na východ a obrací se ku Štěchovicům. Nad Štěchovicemi prorývá skály fyllitové, plyne při malebném statku Mandátu, vytvořuje mohutný ostrov u sv. Kiliana, přijímá v sebe Sázavu u Davle, teče ke Vranému a obtéká tam rovněž ostrov. Na celé cestě od Štěchovic až po Zábčhlice vroubena jest Vltava po obou březích azoickými vrstvami pásma B, načež prorážíc si cestu silurskými vrstvami etaže D. Pustá a skalnatá úbočí dávají tamější krajině ráz horský a povyšují se nad hladinu Vltavskou přes 150 m. U Měchenic má hladina Vltavy 195 m nadmořské výše, ale břehy tam ji svírající 351 m, Jarov u Vraného 330 m nejvyšší bod nad Zalužankou u mythického Marobuda (hradiště) 389 m. Přijavši do sebe Berounku vstupuje

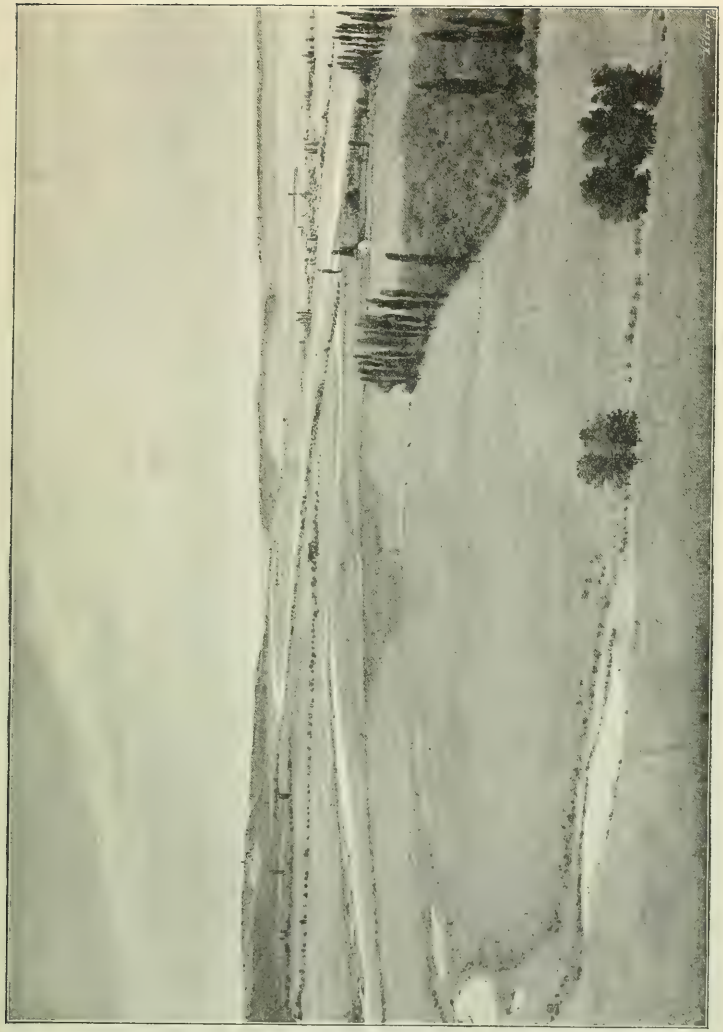

Údolí Vltavy a Berounky u Zbraslavi.

Vltava do rozlehlé kotliny, ohraničené u Zbraslavi částečně strmým Havlínem (267 m), rozlévá své vody do veliké šíře a zúžuje se nápadně teprve pod Zlíchovem.

V geologických dobách uzavíraly ji tam nepochybně vápencové skály, když ještě spolu souvisely s protějšími útesy Bránickými, a vody Vltaviny i Berounčiny podobaly se zajisté jezerní pláni.

Pohled na tuto kotlinu představuje obraz nakreslený kol. Fialou. Od toho času, kdy podobný pohled vzal si vlastenecký umělec Edvard Herold za motiv svého tvoření v díle Wenzigově a Krejčího*), uplynulo právě 40 let.

Na svém dalším toku vytvořuje Vltava u Prahy čtyři nádrže po sobě, způsobené jezy, vyniká proto velikou šířkou i hloubkou, zbudovavši svým nánosem několik ostrovů. Pod Karlínem zatáčí se Vltava velikými oblikami při úpatí pláně Holešovické, dělí se u Libně ve tři ramena, potom opět se spojuje a opět ve dvě se dělí u Troje, vytvořujíc Císařský ostrov. Když se pak obě větve u Podbaby zase sjednotily a u Roztok vzniknouti daly novým ostrůvkům, opouštějí vody Vltaviny blízko Libšic půdu našeho hejtmanství.

Průměrná rychlost řeky Vltavy ve Svatojanských proudech činí

za vteřinu	2 m
u Štěchovic	1·3 »
u Davle před ústím Sázavy	0·62 »
u Modřan nad ústím Berounky	0·65 »
pod ústím Berounky	0·58 »
v Praze	0·4 »

Spád vodní hladiny Vltavské

od Kamýka ke Štěchovicům	68·178 m	na 51·8 km,	poměr	1 : 759
» Štěchovic k ústí Sázavy	3·942 »	5 »	»	1 : 1268
» ústí Sázavy k ústí Berounky	6·872 »	15 »	»	1 : 2182
» Štěchovic do Modřan	10·814 »	20 »	»	1 : 1849

Množství vody, které řečištěm Vltavským za vteřinu uplyne, činí dle výpočtů Harlachrových za nejmenšího odtoku

od vtoku Sázavy	14·71 m³
» ústí Berounky	22·22 » ³

Měřením zjistily se ve Vltavě tyto hloubky a šířky:

u Štěchovic	1·13 m hloubka a	72 m	šířka
v Praze pod Střeleckým ostrovem	1·6 » » a	319 »	»
největší hloubka u téhož ostrova		3·8 m	
u Davle nad ústím Sázavy		0·9 m	hl.
pod ústím Sázavy		0·89 »	»
u Modřan nad ústím Berounky		1·23 »	»
pod ústím		0·68 »	»

*) Die Umgebungen Prags. Orographisch, pittoresk und historisch geschildert von Jos. Wenzig und Johann Krejčí. V Praze 1859. Se 20 obrazy.

Prodlením posledních 64 let rozvodnila se Vltava v Praze

do výše	200 cm	25kráte
přes	300 »	5 »
»	400 »	3 »

Velká voda na Vltavě vzniká hlavně srážkami zimními. Povodně v Praze vyšší než 2 m pocházejí ze tří čtvrtin roztálého sněhu. Deště letní ztrácejí se za pravidelných poměrů z větší části v podobě výparů.

Paroplavba provozuje se u nás na Vltavě toliko mezi Prahou a Štěchovicemi (od r. 1865) za větší vody. Za nízkého stavu plavívají se parolodi jen do Davle.

Rozměry člunů plavených od Budějovic do Prahy bývají až 41·7 m (délka), 4·7 m (šířka) a 0·8 (výška) s nosností 45 tun. Nad Prahou až po Mělník užívá se člunů v rozměrech 34·1 m, 5·7 m 0·95 m s nosností až přes 67 tun, od Mělníka dále 37·9 m 6·6 m 0·95 m s nosností až 112 tun.

Přítoky, jež do sebe Vltava přijímá se strany levé, jsou tyto:

Potok Přestavlcký pramení se v žulové vysočině u Slap, vstupuje severně od Lahoze do skal porfyrových a vlévá se do Vltavy nad Svatojanskými proudy.

Potok Kocába temení se u Dubna východně od Příbrami ve výši 500 m, protéká několik rybníků, vstupuje u Lečic do hluboké rokle, plyne romantickou krajinou Příbramských břidlic, zakrytých lesnatými chlumy, a klikatě vine se na severovýchod, aby se vlil u Štěchovic do Vltavy, když byl v sebe přijal silný pramen plynoucí od Masečína a druhý od Bojanovic, potom pramen, jenž přicházeje z lesů Slapských a Třebenických protéká část Štěchovic, zvanou »Zadní Konce«.

Bojanovický potok sbírá své vody jako potok Mlýnský u Mníška, teče k Čísovicům stále Příbramskými břidlicemi, potom k Bojovu, obtéká úpatí Babky (397 m), prorážeje pásmo porfyrové a spěje v půvabném údolí k Měchenicům a do Vltavy. Zátiší Bojanovického údolí oživeno bylo nyní železnou drahou, vinoucí se podél potoka. Skrovnější údolí vytvořena jsou pramenem Mělky, Kopřivky, Kesíře a j.

Potok Jiloviťský přichází od Jiloviště, teče azoickými břidlicemi ve směru východním a ústí do Vltavy naproti Skochovicům.

Berounka vstupuje na půdu Smichovského hejtmanství u Řevnic, plyne v širokém údolí silurského pásma D k Dobřichovicům, Mokropsům, Černošicům a k Radotínu a vlévá se u Lahoviček do Vltavy, vytvořujíc za svého toku četné luhy, výspy a ostrůvky. Jakkoli jest po Labi a Vltavě největší řekou v Cechách, ostává přece po obchodní stránce za Orlicí, Lužnicí i Otavou, neboť může býti splavnou málo kde. Četné zátočiny ve středním toku a mělčiny na toku horním překážejí splavnosti.

Prvotně vlévala se Berounka do Vltavy u samé Zbraslavi, ale r. 1829 opustila staré řečiště a razila si koryto nové, nynější, aby ústila do Vltavy blízko Lahoviček. Řečiště staré naplňuje se vodou toliko za povodní, a voda udržuje se v něm po celý rok, vytvořujíc shnilé rameno zvané »Rasovna«. Místy udržují se po dlouhou dobu letní tůně. Vlhká místa pobřežní zelenají se vrbovým luhem. Časté zaplavování způsobuje v bařinatých sídlech okolí Zbraslavského zimnice. Za povodní pokrývají vody Berounčiny celé široké údolí od Černošic až k Lipanům, Lahovicům a Chuchli. Vodní pláň podobá se té doby jezeru.

Potok Řevnický vzniká spojením potoka Babského č. Moklického a Nezabudského. Prameniskem jejich jsou Brdské pláně blízko Babky (506 m), Červeného kříže (539 m) a Skalky (549 m). Z počátku prorážejí menované potoky silurské křemence pásma Dd_2, potom mladší vrstvy téže etaže a plynou jako potok Řevnický do Vltavy, do níž vlévá se také blízký potok Kejnský.

Potok Karlický č. Stříbrný, zvaný na počátku své cesty také Studený, sbírá své vody u Vysokého Újezda, rozrývá hornosilurské vápence pod Trněným Újezdem a Roblínem, proudí skalnatou roklí u Karlíka a vlévá se do Berounky u samých Dobřichovic.

Vltava u Záběhlic.

Potok Všenorský, zvaný na štábních mapách a v Ottově slovníku Praslavský (ač toho jména lid neužívá), pramení se u Řídké a vine se v oblouku údolím, vroubeným lučinami a nevysokými chlumy, rozrývá si koryto v Příbramských břidlicích (B) a v silurském pásmu D a vlévá se pod Všenory do Berounky.

Švarcava č. potok Černošický vzniká u Kuchaříka a vlévá se nad Černošicemi do Berounky.

Potok Radotínský temení se u Ptic, brázdí si koryto ve skalách hornosilurských a vyvřelého žabáku a ústí u Radotína do Berounky.

Spodní vody údolí Radotínského jsou velmi hojny a zavdaly podnět k pokusům, aby se jich užívalo jako vody pitné pro Prahu. Přes 20 zkušebných studní založených na pudě okolí Radotínského svědčí posud o pokusech před nedávnem prováděných.

Potok Slivenecký vzniká na vysočině Slivenecké, pospíchá do hluboké rokle zvané »Přídolí«, rozrývá hornosilurské vrstvy, protéká Velkou Chuchlí a vlévá se pod ní do Vltavy (182 m). Potokem tím odvádí se voda z rybníka Sliveneckého na návsi jakož i vody několika studánek, vyvírajících v zahradách pod »Chaloupkami« Sliveneckými. Profily, jaké se geologovi jeví v údolí na cestě ze Slivence k Chuchli, jsou velmi zajímavy.

Potok Malo-Chuchelský vzniká ve zřídle Panny Marie, jehož voda odtéká jednak do blízké nádržky mlýnské, jednak odvádí se potrubím do »Lázní« a do některých bydlišť. Vodě z pramene Panny Marie připisuje se moc léčivá.

Vltava u Vraného.

Potok Dalejský sbírá své vody ve výšinách spodního siluru v okolí Chrášťanském, razí si cestu níže u Třebonic, pospíchá podél Krteňského kostelíka k Řeporyjím, smývá na blízku vyvřelé skály žabákové, rozrývá si koryto hornosilurských vápenců a teče malebným údolím Svatoprokopským, aby v sebe přijal u Klukovic spojené potoky Stodůlecký a Butovický. Pravý břeh potoka Dalejského vystupuje tam srázně jako zalesněné úbočí, levý břeh vytvořuje pak v těch místech zelenou plošinu zvanou »V Dalejích« a zvedá se teprve příkře nad železniční tratí dráhy Duchcovské. Protější tyto stráně sou pusty a holy a odívají se drobnou květenou teplomilovnou jenom málo kde. Jako pokračování těchto pustých skal jest i vápencový útes, nad nímž vypíná se kostelík sv. Prokopa. Také další stráně na levém břehu Dalejského potoka jsou téhož rázu. Lomy v nich založené poskytují geologovi nejlepší příležitosti zadívati se v profily silurských vápenců etaže G. Velikou oklikou u Hlubočep vlévá se potok Dalejský do Vltavy.

Potok Stodůlecký vine se lučinami směrem jihovýchodním, vstupuje u Klihárny do rokle hlubší, spojuje se s potokem Butovickým u Nové Vsi a vlévá se s ním společně do potoka Dalejského nedaleko osady Klukovické. V Jinonicích napájejí se vodou potoka Stodůleckého dvě nádržky (rybníky), v Butovicích jedna.

Potok Radlický vzniká na vápencové vysočině u Dívčích Hradů, plyne hlubokým úvalem Radlickým a vlévá se u Královské louky do Vltavy.

Potok Motolský pramení se na silurské pláni Chrášťanské, proráží žabákové skály u Bílého Beránka, vine se šťavnatým údolím podél Plzeňské silnice, vstupuje do Košíř, smývá úpatí Věnečku a jednu stranu hřbitova, prochází Smíchovem a vlévá se do Vltavy u mostu Palackého, zván též potokem Košířským.

Kamenо Vltavy u Podbaby.

Potok Brusnice má svůj pramen v památné studánce kláštera Břevnovského, jejíž jméno Vojtěška. Z ní odtéká krytou stokou pod klášter a napájí tam 2 rybníčky. Potom teče z nich zase jako slabý, ale stálý potok do údolí, jež táhne se ke Střešovicům, prochází Jelením příkopem v Praze a vlévá se blízko Strakovského ústavu do Vltavy. Na této pouti plní se vodami Brusnice nádržky při villách řečených »Kajetánka« a »Petinka«. Lid připisuje vodě z Vojtěšky zvláštní moc a má v ni důvěru zvláště při léčení neduhů očních.

Potok Litovický pramení se na křídové vysočině u Jenče a Litovic, rozrývá si pak hned koryto v silurském pásmu břidlic D, napájí rybníky Litovické, běží k Hostivicům, mělkým úžlabím k Ruzíni a Dolní Liboci pod příkrými svahy pláně Bělohorské. Protékaje Ruzíň a Dolní Liboc vytvořuje na návsi rybníky. Na další své pouti rozbíhá se potok Litovický ve dvě ramena.

Přirozený odtok rybníka plyne dále k Vokovicům, zatáčí se klikatě nazpět k západu a vstupuje do skalních divočin buližníkových. Jako potok Šáreckÿ plyne lučinami a ovocnými sady k Jenerálce, na které cestě

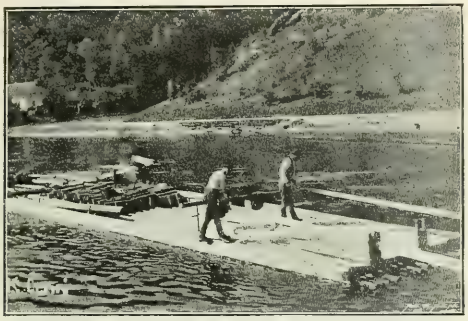

Plavba vorů na Vltavě.

hnával kdysi několik mlýnů, nyní již zaniklých, pospíchá opět ke skalnaté Podbabě blízko kostelíku sv. Matěje a vlévá se potom brzy do Vltavy.

Větší díl vody odvádí se z Libockého vodojemu cestou umělou. O to postaral se již svého času císař Rudolf II., založiv otevřený vodovod, jehož

Studánka Vojtěška v Břevnově

vodou naplňují se podnes vodojemy Hradčanské a Malostranské. Kromě toho jsou c. k. dvorní prameny, jichž voda se sbírá ve vodojemu podzemním, aby se odváděla trubami jako pitná voda do královského hradu v Praze. Přebytečná voda jde z vodojemu stokou do obecní studánky.

Potok Únětický vzniká na křídové vysočině zvané Dlouhá míle, rozložené mezi Nebušicemi, Dobrovízí a Hostivicemi. Prorývaje si hluboké koryto, přijímá do sebe potok, jenž plyne od Kněževsi do Kněžívky a Tuchoměřic, teče sesílený ke Statenicům a Černému Volu a brázdí si žlab malebnější teprve pod Úněticemi. Široký úval, v němž se potok vine, svírá se u Trojanova mlýna a rozšiřuje se dále pod ním opětně. Potom spějí vody Únětického potoka »Tichým údolím«, po obou stranách zalesněným, a vlévají se skalnatým ústím u Roztok do Vltavy.

Partie při Šáreckém potoce.

V tichém údolí vyvírá na břehu potoka Únětického živý pramen, pokládaný u lidu za léčivý.

Potok Žalovský vzniká na výšinách Roztockých, protéká Žalovem a vlévá se u železniční zastávky do Vltavy.

Potok Zakolanský sbírá své vody na opukových pláních u Hostouně jako potok Sulavický a Dolanský, vniká u Bělok a Středokluk mezi Příbramské břidlice, střídající se místy s divokými útesy buližníkovými, proudí směrem severním, přijímá u Koníčkovic mlýna potok Lidický, protéká Čičovicemi, plyne k romantické zřícenině Okořské, napájí rybník Okořský, jako potok

Okořský přijímá v sebe na levém břehu potok Vřetovický nedaleko Kovar, objímá úpatí staroslavné Budče, teče od Zakolan na rozhraní mezi silurem a útvarem kamenouhelným a vlévá se u Kralup do Vltavy.

Na pravém břehu má Vltava tyto přítoky:

Potok Zahořanský, tekoucí na půdě hejtmanství Vinohradského, vlévá se do Vltavy naproti Davli. Při jeho ústí leží »Libřice«, náležející k obci Davelské.

Sázava jako nejmocnější přítok Vltavy ústí do Vltavy naproti Davli, dosahujíc tam šířky 35 m. Spád její činí od prameniska až k ústí 212 m na 161·8 km (1 : 763). Při Sázavě leží též tré čísel popisných náležejících k Davli.

Potok Zvolský pramení se u Zvole, rozrývá si koryto v Příbramských břidlicích a vlévá se do Vltavy u Vraného. Pitnou vodou zásobuje se tato obec z jediné studánky, ležící již v okresu Jílovském.

Potok, vyvírající u Dolních Břežan a vylévající se do Vltavy u Závisti, brázdí si koryto své ve hluboké rokli, složené hlavně z Příbramských břidlic pásma B. U desky Nickerlovy proráží pruh porfyrový.

Potok, pramenící se na Petrovské struze, vlévá se do Vltavy u Komořanského zámku.

Potok Libušin pramení se u Libuše a ústí do Vltavy u Modřan.

Rybníků rozsáhlejších nemá ani Smíchovsko ani Zbraslavsko. V některých chovají se také obvyklé druhy ryb; ostatní jenom jsou vodojemy. Více rybníků vykazuje okres Smíchovský. Rozloha jejich jest patrna z přiložené tabulky, dodané laskavostí okresního inženýra p. Srba.

Soupis rybníků v okresu Smíchovském.

Číslo řadové	Jména rybníků	Obec, při níž leží	Rozloha		
			Hekt.	ary	m□
1	Pivovarský rybník na Sádkách	Břevnov		43	34
2		Čičovice Velké		80	85
3	Mlýnky	Dejvice		28	05
4	U Svatojanského kříže	Dobříč		12	05
5		Dobrovíz		20	50
6		Holubice		27	51
7	U Kalousů	Choteč		30	32
8	Radotínský	Chejnice		8	63
9	U Čermákova mlýna	Kněževes		32	19
10	Císařský	Liboc	3	08	59
11	U rybníčku	Motoly		3	78
12	U dubového mlýna	Nebušice		57	83
13	U rybníku	Okoř	5	03	28
14	Vencovský	Statenice		22	30
15		Stodůlky		6	76
16		Středokluky		12	05
17	Panský rybník	Tuchoměřice		62	58
18	Náveský rybník	Tursko	1	40	88
19		Úholičky		10	25
20		Třebonice	1	17	97
21		Zbuzany		7	80
22	Velký rybník	Zlejčín	2	27	49

Větší rybníky na Zbraslavsku jsou: Sychrovský u Čísovic, 3 zámecké rybníky u Mníška, Roblínský u Třebotova, 4 rybníky v Trnové a j.

VI. Podnebí.

Podnebím náležejí okresy Smíchovský a Zbraslavský k nejteplejším krajům českým.*) Zajímajíce část středních Čech, překonávány jsou co do teploty toliko nížinami severočeskými. Polohou svou náleží Smíchovské hejtmanství do podnebního okresu Vltavského, jehož kraje vyznamenávají se suchostí a nevelikými srážkami vodními. Některá jeho místa vykazují ročně sotva 50 cm srážek, kdežto vysoké hory na českých hranicích mají až třikráte tolik srážek. Nejvíce srážek připadá na léto, nejméně na zimu.

Malé množství srážek vodních připočísti jest v Čechách na vrub vysokých hor pohraničních, jež zabraňují, aby mořské větry vnikaly dále do středních Čech a přinášely jim hojnou vláhu. Největší množství vody padá ze vzduchových proudů hned na horách. Na další cestě pozbyly větry hlavní vláhy a přicházejí do středních Čech i do našeho kraje valně vysušeny. Proto náležejí střední Čechy vůbec k nejsušším částem střední Evropy.

Dní s oblohou úplně zakrytou bývá na Smíchově asi 60, třikráte tolik co dní úplně jasných.

Absolutní vlhkost vzduchu činí 6·9 mm, v lednu 3·8 mm, v červenci 10·8 mm, relativní vlhkost 74·4%, největší v lednu 85%, nejmenší v červenci 65%.

Větrové vanou nejčastěji západní, potom jihozápadní, jižní, severozápadní a konečně severní.

*) Viz Čechy v Ottově slovníku.

Dešťoměrných stanic jest na Smíchovsku*) toliko 7. Tři z nich jsou stanice třetího řádu:

Radotín (pozorovatel Zelenka, ředitel cukrovaru),
Štěchovice (» L. Koubek, říd. učitel) a
Třebotov (» G. Eyberger, lesní) a

čtyři stanice čtvrtého řádu:

Břevnov (pozorovatel K. Kutzer, zahradník klášterní),
Čísovice (» V. Lorenz, lesní),
Mníšek (» Fr. Morávek, lesní příručí) a
Skalka (» Em. Kulhánek, lesní).

Stanic řádu 1. a 2. na Smíchovsku není.

Záznamů o tlaku a teplotě vzduchu na Smíchovsku není, a proto bylo třeba položiti sem alespoň meteorologická pozorování, konaná na rozhledně Petřínské.**) Dle nich lze vypočísti přibližnou teplotu pro místa rozličných výšek, přijme-li se poučka, že na každých 100 m výšky nad mořem přibývá teploty asi o $^1/_2{}^0$ C.

Meteorologická pozorování na rozhledně Petřínské.

(Výška 325 m nad mořem).

Rok 1897 měsíce	Tlak vzduchu v m/m					Teplota vzduchu v ° C				
	prům.	nejv.	dne	nejniž.	dne	prům.	nejniž.	dne	nejv.	dne
leden	729·56	745·3	2.	711·5	23.	−2·2	4·4	17.	−7·7	24.
únor	35·71	47·3	16.	12·8	2.	0·5	12·1	26.	−8·8	5.
březen	27·96	37·6	9.	12·4	29.	5·3	13·2	24.	−0·7	5.
duben	30·01	41·8	16.	11·9	1.	7·8	22·0	30.	−1·5	4.
květen	29·60	38·0	8.	18·5	28.	11·3	20·8	31.	2·2	13.
červen	33·86	43·2	12.	25·0	19.	17·4	29·1	30.	9·5	11.
červenec	31·43	38·8	11. 12.	25·0	20.	17·3	29·4	1.	11·8	29. 30.
srpen	32·25	37·8	4.	26·8	16.	17·4	26·4	12.	10·5	27.
září	32·92	41·1	26.	20·8	19.	12·9	26·6	2.	6·5	20.
říjen	38·03	46·3	27.	27·4	12.	6·7	17·0	1.	−0·2	6.
listopad	39·64	49·7	21.	9·3	29.	1·2	13·8	18.	−7·6	12.
prosinec	35·95	46·9	21. 22.	20·7	8.	0·1	6·6	1.	−9·5	30.
Rok 1897	733·08	749 7	21. list.	709·3	29. list.	8·0	29·4	1. čc.	−9·5	30. pros

*) Výroční zpráva c. k. ústřední kanceláře hydrografické. III. roč. 1895. Ve Vídni 1897.

**) Prof. Augustin ve Věstníku České akademie císaře Františka Josefa. V Praze 1897.

Přehled záznamů dešťoměrných.

Jméno stanice	Povodí	Nadmořská výška v m	Zeměpisná		Roční úhrn srážek v mm	Maximum srážek	
			délka od Greenwiche	šířka		v měsíci	množství v mm
Radotín	Berounka	200	14° 21′	49° 59′	530	květnu	101
Štěchovice	Vltava	210	14° 24′	49° 51′	548	červenci	89
Třebotov	Berounka	380	14° 17′	49° 58′	569	květnu	128
Břevnov	Vltava	352	14° 21′	50° 5′	631	květnu	111
Čisovice	Vltava	335	14° 19′	49° 52′	588	květnu	93
Mníšek	Vltava	390	14° 5′	49° 52′	573	květnu	102
Skalka	Vltava	549	14° 15′	49° 53′	686	červenci	112

VII. Zvířena.

Zvířena Smíchovska a Zbraslavska vykazuje některé druhy, jichž jiné české kraje nemají, avšak většina živočichů objevuje se nejen v celých Čechách, než i také v celé střední Evropě, protože fauna Česká jest jen částí zvířeny středoevropské. Výjimku činí ve jmenovaných okresích zvláště některé tvary nižších živočichů, kteří, vyskytujíce se pravidelně v jižní Evropě, dosahují kolem Prahy nejsevernější šířky. Zvláštnost tato podmíněna jest zajisté teplým podnebím, jímž okolí Pražské vyniká před jinými českými krajinami. Proto pojal jsem do této kapitoly jen takové živočichy, kteří nejsou domovem ve všech krajích českých. Ale i tento výčet zvláštností zoografických jest jen kusý, ježto zprávy v některých skupinách živočichů jsou velmi skrovny. Známo jest, že ne všecky druhy živočichů těší se rovné přízni horlivých sběratelů, a že zkušenosti sběratelské zřídka podávají se veřejnosti tiskem.

Ssavci.

Ze 17 druhů letounů v Čechách zjištěných dlužno uvésti netopýra řasnatého (Vespertilio Nattereri) z údolí sv. Prokopa (jeskyně). Kromě toho naleziště uvádí se jen ještě Mšeno.

Ze šelem připomínám jako zvláštnost velkoměstského života kunu skalní (Mustela foina), která, nelekajíc se šumu a ruchu, přebývá také v samém Smíchově. Byla několikráte chycena do pasti v botanické zahradě. Vídá se za noci i na střechách domů.

Vydra (Lutra vulgaris) objevuje se ještě zhusta při Vltavě a jejich přítocích. V posledních letech bylo chyceno několik kusů v okolí Zbraslavi.

Jezevec (Meles taxus) vídán bývá i v samé blízkosti Smíchova. R. 1891 dodán mi byl exemplář živý. Choval jsem jej v zajetí přes pět čtvrtí roku. Za léta trávil zajatec smutný život ve veliké kleci na školním

dvoře, za zimy v těsném brlohu ve sklepě. V létě bavívaly jej žakyně veselým rejem a zpěvem na nádvoří. Vrozené mrzoutství jeho tou dobou přestávalo, a dívky mohly se obdivovati akrobatickým kouskům vypaseného vězně. Za tuhých mrazů podřimoval jen v přestávkách několika dní. V tuhý spánek zimní ani neupadl. Příznivec naší školy pan Vendelín Mácha, pekař na Smíchově, dodával jezevci po celou dobu jeho zajetí housky a učinil ze šelmy přísného vegetariana. Denně spotřeboval náš zajatec asi

Lovci vyder na Berounce.

10 housek. Jako pamlsek dostával občas vajíčko nebo vrabce. V létě puštěn byl zase do Dalejí v údolí Svatoprokopském. Tam byl před tím polapen.

Hlodavci. Ze tří druhů plchů, objevujících se v Čechách dosti vzácně, byli na Smíchovsku všickni zjištěni. Zaručené udaje týkají se povltavských krajů. Plch obecný (Myoxus glis) chycen byl v Závisti, plch zahradní (M. quercinus) u Davle a plch lískový (M. avellanarius) v Chuchli a Závisti. Dle udání kol. Reisnera vyskytuje se též v Sloupu u Trnové a dle udání dra. Braunera také v Roztokách.*) (Černá

*) Kafka: Hlodavci země české. Archiv. V Praze 1892, str. 59.

odrůda plcha obecného došla do Českého musea z Dobříše. Zbarvení zvířete na černo uvádí se jménem melanismus a vyskytuje se častěji u zajíců a šelem kočkovitých). Podoby našich tří druhů plchů představeny jsou obrázkem, pořízeným fotograficky dle vycpaných exemplářů.

Jako upomínku na vymřelé bobry v Čechách zaznamenávám zprávu málo známou a blízkého okolí našeho se týkající. Že nežil bobr toliko v jižních Čechách, nýbrž i na Oharce, dokazuje nález lebky u Žatce. Kromě toho udává univ. prof. V. Kahlert r. 1836, že bobr žil ještě té doby u Nezdašova a Bechyně a že se pěstoval uměle na rozličných místech, jako na Stráži, v Chlumci, v rybníce kláštera Oseckého na

1. Plch lískový. 2. Plch zahradní. 3. Plch obecný.

Litoměřicku a j. V létech třicátých našeho letopočtu zatoulalo se několik bobrů po Vltavě až ke Praze a hrozně prý řádili na zdejších ostrovech. V překladu zní Kahlertova zpráva takto: »Před několika lety ukázalo se několik bobrů zcela blízko našeho města, totiž nedaleko Újezdské brány na tak zvaném Židovském ostrově, rozloženém u mlýna. Byli to bezpochyby uprchlíci z bobroven, jež se tu a tam na Vltavě a Lužnici objevují. Přistěhovali se po proudu, aby se tu usadili. Ale jsouce vyrušováni na tomto malém ostrově, přebíhali sem tam a ukazovali se brzy na ostrově Střeleckém, brzy na Maltézském. Jako hosté hospodařili po svém způsobu zle: poráželi stromy a ohlodávali křoví na břehu. Mlynář marně jal se zvířata loviti, a poněvadž jich usmrtiti nemohl, vedl si stížnost veřejně. Stížnosti ty byly předmětem policejního vyšetřování, při němž se na ostrově našly poražené stromy jako rámě silné, dále ohlodané křoviny a jámy na břehu, ale bobr

žádný zjištěn nebyl. Když pak se chystala opatření k vyhubení škůdců, činil u zemské správy hrabě z Dietrichštejna námitky proti tomu, neboť měl v úmyslu přistěhovalé bobry tu kolonisovati a je v náležitém dozoru míti. Avšak bobři unikli všem nástrahám i zamýšlené kolonisaci a odstěhovali se na Štvanici, kde však byli znovu znepokojováni, až konečně zmizeli na dobro.«

Ptáci.

Pěvci. Zajímavým zjevem pro Smíchovsko jest z vrabcovitých pěvců **strnad zahradní** (Emberiza hortulana), jenž od nějaké doby oblibuje si Čechy severozápadní, západní a střední víc a více. U nás byl pozorován na Vidoulích u Jinonic a v Štěchovicích.

Zvonohlík (Serinus hortulanus), jenž býval před lety v Čechách velmi řídkým úkazem, táhne ze své jihoevropské vlasti neustále severněji a pozoruje se u nás častěji. Na Smíchovsku jest mi znám udaj týkající se toliko Chuchle, ač byl i jinde v okolí Pražském zjištěn.

Havranovitý **ořešník** (Nucifraga caryocatactes), jenž k nám táhne z chladnějších krajů evropských na podzim pro neúrodu limbových semen na Uralu a jinde, pozorován byl kolem Štěchovic. Bylo by žádoucno zjistiti, zda-li tam také hnízdí.

Kurovití. **Jeřábek** (Tetrao bonasia), jenž v Čechách stále více mizí, objevuje se na výšinách u Černošic a Řevnic, **tetřev hlušec** u Mníška a Řevnic.

Plazi.

Z 9 druhů českých plazu význačná jest pro Smíchovské okolí **ještěrka zelená** (Lacerta viridis). Vyskytuje se na výslunných stráních u Chuchle, Závisti, v údolí Šáreckém a sv. Prokopa. (Kromě toho jen v středních Čechách, hojněji v jižní Evropě.)

Že se vyskytuje **zmije** (Pelias berus) na Smíchovsku, uvádí se udaj dra. Glückseliga z dávných let, jenž jako naleziště zaznamenává údolí sv. Prokopa a Dobřichovice, ale mnohé zprávy z novější doby, že tu a onde na Smíchovsku byla chycena zmije, ukázaly se po bližším setření mylnými. Za udaj zaručený lze pokládati zprávu kol. Reisnera, jenž zjistil zmiji na Skalce u Mníška. Také se vyskytuje u Štěchovic v revíru u Červeného kříže. Pes, jenž byl jí uštknut, zahynul. Dle udání prof. Bauše rozšířena je zmije také na pravém břehu řeky Vltavy při Sázavě. Byla chycena na památném Medníku.

Obojživelníci.

Z 13 druhů českých obojživelníků památna jest pro Smíchovsko žába **blatnice smrdutá** (Pelobates fuscus). Jako naleziště udávají se tůně Královské louky. Jinak jest známa jen z Polabí. Ve vodách stojatých přebývá jen v době páření. Podrážděme-li ji, zapáchá po česneku, odtud také

její jméno blatnice česneková. Vyrovnáním Královské louky tůně teď vymizely, a řečený druh najde se tam nyní stěží.

Jihoevropský tvar skokana štíhlého (Rana agilis), nalezeného u Kunratic a jinde u Prahy, bude třeba na Smíchovsku zjistiti. Zdá se, že žába ta zdomácněla u nás teprve poslední dobou. Popis její viz v Prodromu českých obratlovců od dra. Bayera.

Mlok obecný (Salamandra maculosa) jako horský obyvatel vyskytuje se na Smíchovsku u Štěchovic. Larvy jeho bývají v čistých vodách pramenitých. Vylíhly se tam z oplozených vajíček, jež tam samička snáší teprv potom, když je v sobě po celý rok nosila. Hned po snesení vajíček líhnou se mláďata s vnějšími žábrami. Vyvinutý mlok zdržuje se ve stinných, vlhkých místech. Po dešti objevuje se zvláště hojně.

Ryby.

Z ryb, jichž počítá se v Čechách na 40 druhů*), zasluhují u nás zvláštní pozornosti tyto:

Sumec obecný jako největší ryba českých řek přichází proti proudu vltavskému až do Prahy. Jezy jsou mu tu překážkou, že nemůže dále proniknouti. Že by byl sumec chycen také výše nad Pražskými jezy, neslýchá se. Zprávy, jichž jsem si od některých škol zvláště vyžadoval, zněly vždycky záporně, a třeba za to míti, že se sumec nevyskytuje výše nad Prahou, ani ve Vltavě ani v Berounce.

Sumeček zakrslý (Amiurus catus) byl vypuštěn do Berounky jako ryba severoamerická péčí rybářského klubu. Stalo se tak r. 1895. Jak se vypuštěným těm cizincům v české řece daří, není mi známo. Také nemohl jsem pro krátkost času vypátrati, kolik sumečků bylo v Berounce nasazeno.

Mřeňka (Nemachilus barbatula) objevuje se v potocích, jež vlévají se do Vltavy, již jen pořídku. Pražanům jsou známy mřeňky, jmenem »grundle«, leč místo pravých »grundlí« předkládají výletníkům již dávno jiný rod rybky, zvané řízek (Gobio vulgaris). Ubývání těchto drobných rybek pozoruje se zvláště v potoku Šáreckém a to pro znečištění vod cukrovarem Ruzíňským. Za kampaně lekají rybky hromadně.

Hořavka (Rhodeus amarus) jest známa jenom z některých říček a rybníků. U nás objevuje se v potůčku Svatoprokopském. Podivuhodno jest, že samička vkládá veliké své jikry dlouhým kladélkem do lastur, škeblí a perlorodek, aby se v nich mláďata vyvíjela mezi lístečky žaberními.

Placka (Alosa vulgaris), též podmořanka zvaná, objevuje se jako mořská ryba sleďovitá až v Praze v měsíci červnu společně s lososy.

*) Viz Práce zoologického oddělení od dra. Friče. Archiv přírodovědecký. V Praze 1871. — Dr. Bayer: Prodromus českých obratlovců. V Praze 1894.

Sotva že však se chytne, leká již pod vodou a nesnese zajetí. Že by pronikla s lososy dále nad Pražské jezy, není známo.

Sekavec č. sykavec (Cobitis taenia) vyskytuje se ve Vltavě u Prahy velmi vzácně. Chytí-li se do ruky, syčí. Vylovil-li se již také výše nad Pražskými jezy, třeba teprve zjistiti. V potoce Šáreckém objevuje se zřídka jako druh následující.

Piskoř (Misgurnus fossilis), chovaný zhusta jako věštitel blízké bouřky, kterou oznamuje nepokojnými pohyby, vyskytuje se u nás vzácně až u jezů Pražských. Třeba konati další pozorování, ve kterých přítocích nad Prahou se ještě objevuje.

Jeseter obecný (Acipenser sturio) jako tažná ryba mořská přichází za veliké vody až k samé Praze. Výše nad jezy pozorován nebyl. Kusy chycené vážily až po 70 kg.

Mihule mořská (Petromyzon marinus) přichází rovněž jen až ke Praze. Výše ve Vltavě ještě se nepozorovala.

Měkkýši.

Známosti o měkkýších okresu Smíchovského jsou dosti kusé, neboť dosud prozkoumány jen krajiny podél Vltavy, Berounky a lesy u Mníška. Pozorovatelům uniká většina měkkýšů pro malé rozměry a také proto, že ve dne a za sucha ukrývají se pod kameny, korou, mechem, listím a mezi kořeny. Zjištěno jest, že ve zdejších okresích žije více než 100 ze všech druhů v Čechách pozorovaných, jichž jest asi 170, četné odrůdy v to nepočítaje.

Ač nejvyšší místa na Smíchovsku nepřesahují 550 m výše, přichází tam řada horských druhů, z nichž mnohé k nejvzácnějším v Čechách náležejí.*)

Nejvýznačnější jsou:**)

Odrůda největšího českého slimáka Limax maximus var. unicolor Heyn s jednobarevnou nohou byla nalezena u Trnové.

U Slap a Trnové žije mezi kamením a dosud jen tam pozorovaná odrůda skelnatky hladké (Hyalinia glabra var. striatia West.), jejíž teninká, rudě olivová skořápka dosahuje 14 mm šířky.

V týchž místech vyskytují se skelnatka průzračná (Hyalinia diaphana Stud.) se skořápkou jako sklo průhlednou, a skelnatka průhledná (H. crystallina Müll), shodná ve tvaru se švýcarským druhem H. Dubreilli. Velikost skořápek 4·5 mm.

V rokli u Svatojanských proudů vyskytuje se jeden z nejkrásnějších českých měkkýšů, zemoun skalní (Zonites verticillus Fer.), jehož žlutohnědá skořápka bývá 3 cm široká.

*) Reisner: Měkkýši v okolí Svatojanských proudů. Vesmír XX., roč. 1891.

**) Obšírnější výčet nalezišť jest obsažen ve spise: Měkkýši čeští od prof. Josefa Uličného.

U Štěchovic, Trnové a Všenor sbírán a teprv r. 1893 popsán měďově červený a 20 mm dlouhý plzák Vejdovského (Arion Vejdovskyi.)

U Klince objevuje se ojediněle odrůda zrnovky bezzubé (Pupa edentula var. turricola), nalezená dosud jenom v Krkonoších. S ní vyskytuje se velmi hojně horská zrnovka rýhovaná (Pupa substriata).

V Mníšku na zámecké skále a v údolí Šáreckém jest vzácná hrotice obrácená (Balea perversa).

Ze vřetnatek žijí u Štěchovic, Klince a Trnové vřetnatka tlustá (Clausilia tumida), jejíž nápadně baňaté skořápky 14 mm vys. a 4 mm široké známy jsou ještě jen z jediného naleziště kromě okresu Smíchovského. V týchž místech žije na vlhčinách vřetnatka drobná (Clausilia filograna), vys. 8·5 mm, šir. 2 mm, a u Svatojanských proudů temně červenohnědá 2 mm šir. vřetnatka malá (Cl. parvula Stud.)

Skoro jen z vápenců zdejšího okresu známa je vřetnatka starožná (Cl. vetusta).

Z vodních druhů zasluhují zmínky jantarka úhledná (Succinea elegans) a odrůda plovatky kalužní (Limnaea palustris var. corvus), jejíž povrch jest mřížovitě zprohýbán.

V rybníku u Slap nalezena trnitá odrůda 4 mm širokého okružáka žebrového (Planorbis crista var. spinulosa).

Hmyz.

V okolí Smíchovském vystřídala se v posledních desítiletích řada sběratelů, kterým přísluší nemalá zásluha o šíření vědomostí, týkajících se české zoografie. Jedni spokojovali se toliko s horlivou činností sběratelskou, druzí však přikládali také ruce k dílu, pozorování svá vědecky zpracovaná v odborných listech u veřejnost uvádějíce. Zvláště byl pěstován s neobyčejným zápalem hmyzozpyt č. entomologie. Tím vznikaly i přátelské kroužky, v nichž seznamoval druh druha s novými objevy a nálezy z říše hmyzu.

Z konkurence sběratelské vyvinovala se zároveň řevnivost i nedůvěra, která rostla, když po některých vzácnostech živočišného světa zatoužili také hmyzoznalci z ciziny a dobře je platili. Tak přecházela činnost sběratelská a vědecká i v obchod, z něhož plynul slušný výdělek nejednomu Pražskému entomologovi.

Většina sběratelů obracela pozornost k většímu hmyzu, a jen někteří všímali si také minucií, zvláště pak drobných hostí mravencomilných, neboli myrmekofilních, známých tehdy jenom z málokterých míst a zemí. Naleziště těchto nových forem tajil šťastný sběratel leckdy tak úzkostlivě, že udával v okolí Pražském zcela jiná místa, nežli srovnávalo se s pravdou.

Mnozí ze starších entomologů Pražských nejsou již mezi živými, a nových přibylo málo. Na památku uvádím tu jména těch, kteří se v posledních desítiletích entomologií zabývali, nehledě k tomu, zdali tak činili za účelem vědeckým nebo z pouhé libůstky: Nickerlové, Kheil Nap., Lokajové, Duda, Skalický, Fleischer, Srnka, Haury, Maloch, Klepsch, Hübel, Jirát, Hüttenbacher, Juraski, Müller, Hoffmeister, Rodt, Vlček, Haeckle, Kreiszel a j.

Váhným místem Pražských entomologů byla zvláště Chuchle a Závist u Zbraslavi. Starší sběratelé získali tam mnoho zajímavých zkušeností, ale písemných dokladů o jejich výzkumech přírodnických máme po ruce jen velmi málo. Zprávy jejich záležejí hlavně jen v ústním podání, jiné roztroušeny jsou ojediněle po odborných časopisech.

Mezi četnými druhy motýlů, kteří se objevují v Závisti, vyniká nade všecky jiné okáč ovsový (Satyrus Phaedra) se čtyřmi modrými skvrnami na předních hnědých křídlech. Rokle vedoucí do Břežan jest jeho útulkem, pokud mi známo, jediným v okolí Pražském.

Některé druhy denních motýlů, jež se vyskytovaly dříve v Závisti, byly náruživými sběrateli zcela vyhubeny, jako na př. jasoň dymnivkový (Parnassius Mnemosyne). Nyní vyskytuje se ještě u Nové Huti. Druh ten poletoval kdysi častěji na louce u Zalužanky při březích Vltavinách. Jmenovec jeho jasoň červenooký (P. Apollo) objevuje se v Čechách kolem Železného Brodu.

Neméně zajímavý jest pro Závisť půvabný otakárek ovocný (Papilio Podalirius), jenž dočekává se za horkého léta druhého pokolení a zbarvuje se v této generaci jako odchylná varieta známá jménem Papilio Zanclaeus. Poletuje v měsíci srpnu u druhého glorietu na stráni Vltavské. V jižní Evropě bývá ovšem zjevem obyčejnějším jako drobný motýlek z rodu zavíječů zvaný Botys castalis, jenž jsa vzácným na Závisti, znám jest ještě z Dalmacie a Andalusie.

Mezi četnými druhy molů, které zesnulý prof. Nickerl sbíral na svém oblíbeném stanovišti (na pláni blízko nynější desky pamětní) a jako nové, v Čechách před tím neznámé druhy určil, vynikají ladným zjevem zvláště Harpella bracteela a Dasycera Oliviella. Poletují v dubovém mlází za doby večerní.

Ze vzácných můr, jež vyskytují se v okolí Pražském, třeba vytknouti na prvém místě druh travařky Apamea Nickerlii. První exemplář objevil prof. Nickerl asi před padesáti lety ve Stromovce, později našel housenky její v kostřavě (Festuca) na Letné. Nedávno byl chycen druh ten u Vraného. Zdá se, že je Apamea Nickerlii obmezena jen na kraj při Vltavě.

Brouci a blanokřídlíci.

Okolí Vraného jest pro studium života mravenčího a příslušných hostí, kteří bývají důležitým činitelem v mravenčí domácnosti, pravým eldoradem. Zvláště jsou to návrší nad Vraným po pravé straně řeky Vltavy. Výšiny ty jsou i památny Homolí, pokládanou v podání lidu za mohylu knížecí dcery Kaši. V těch místech mají svá hnízda mravenci různých rodů, z nichž jest pro sběratele brouku zvláště zajímavý drobný a obyčejný druh Tetramorium caespitum. Mravenec ten zakládá osady v zemi a zařizuje východy

svých podzemních staveb pod kameny. Nestaví hluboko, ale na šířku mnohdy až několik metrů. V koloniích těchto mravenců objeveni byli příživní broučkové zvláště ze skupiny nedokrytek (Pselaphidae). Jsou to Claviger, Centrotoma, Chennium a j. Někteří z nich byli známi dříve toliko z Porýnska a Francie.

Z jiných brouků památni jsou pro Závisťské okolí ještě tito: Tesařík obrovský (Cerambyx heros), objevující se v údolí Břežanském na olších, jihoevropský tesařík Agapanthia asphodeli na diviznách při úbočí Vltavském, krascovitý Capnodis tenebrionis na trnkách v okolí Pražském a j. Posléze menovaný krasec dosahuje u Prahy své nejsevernější šířky.

Odkryjeme-li kámen, jenž kryje východy zmíněné mravenčí kolonie, najdeme na spodní straně kamene mnoho černohnědých mravenců, kteří počnou se kvapně rozutíkávati a odnášejí své hýčkané broučky. Jen někteří vytrvají v samém rozčilení na místě déle a chrání svým tělem nehybných milých hostí, krmíce je ve své domácnosti co nejvěrněji, zvláště jsou-li již od přírody slepí, jako na př. kyjorožec. Konečně podaří se sběrateli poznati na kameni mezi divokým rejem poplašených mravenců hledaného broučka, a učiniti jej vzácnou kořistí. Je-li to kyjorožec, uvidíme lupou na jeho hřbetě za krovkami dva chomáčky chloupků podobné malým copánkům. Z těch vyměšuje zajisté nějakou sladkou šťávu, pro niž si jej mravenci chovají ve svém hnízdě, česajíce jeho chloupky svými čelistmi co nejněžněji, jako to činívají mšicím jiní druhové mravenců.

Památno jest, že první kyjorožce objevil přírodozpytcům hormistr a entomolog Jan Daniel Preissler ve Stromovce asi před sto lety v místech, kde se vypíná nyní uprostřed parku kopeček se starými duby (bývalý ostrov někdejšího rybníka). Odkryv kámen našel Preissler mezi četnými mravenci spářené dva broučky, jichž posud nikdy neviděl. Poznal v nich hned nové zjevy, o nichž nebylo nic známo ani nejpřednějším entomologům. Nepsal o nich ani Linné, ani Fabricius, Pallas, Herbst a j. Proto nezbývalo Preisslerovi nic jiného, jak píše ve svém spise*) — než aby dal nově objevenému broučku také nové jméno: Claviger testaceus.

Nedokrytky z rodu Centrotoma sbíral v okolí Závisti již před třiceti lety senior Pražských entomologů Emanuel Lokaj. Jiní ho následovali a činili na nedokrytky pravé honby. Náruživost jejich dala podnět k sepsání divadelní veselohry »Brouček.« Sepsal ji syn Antonín Lokaj.

Na výšinách Vranských, kde má své osady mravenec Tetramorium, našel dr. Otokar Nickerl 22. máje 1891 oplozenou královnu mravenčí z rodu Anergates atratulus. Jak již řecké jméno značí, nemají mravenci toho rodu ve svých osadách žádných pracovnic a odkázáni jsou na pomoc jiných soudruhů, dávajíce se krmiti cizími mravenci otrokářskými. Zadeček nalezené královny byl tak nabubřelý, že se královská roditelka na zemi stěží pohybovala. Jsouc pak v zajetí chována, scvrkala se nápadně. Průsvitné a žlutavé její břicho připomínalo vykrmené mravence medonosné z krajů tropických.

Nález královny*) z rodu Anergates jest pro Čechy i Rakousko zcela nový a jediný. Bezkřídlí a šedožlutí samečkové toho druhu podobají se larvám, že neupomínají svou tvářností ani na mravence. Otroci, chovaní v jejich osadách, náležejí mravencům rodu Tetramorium. Jejich povinností jest přená-

*) Verzeichniss böhmischer Insekten von Joh. Daniel Preissler. V Praze 1790.

šeti oplozené královny a krmiti je co nejpečlivěji. Neoplozeným samičkám věnují pozornost mnohem menší, ale proto je také krmí a hledí si jich podobně, jako se mají k larvovitým samečkům, neboť kdykoli se s nimi setkají, zastavují se u nich, líbají je jaksi a na všech stranách hladí. Rozmazlenému mravenci se líbí takové hejčkání velice, roztahuje při hlazení všecky nožičky a blaženě rozčilen chvěje se mírně na celém těle, jako dělávají i někteří drabčíkovití broučkové druhu Lomechusa strumosa, Atemeles emarginatus, A. paradoxus a j., hostění leckdy u mravenců rezavých Formica rufa, F. sanguinea a j.. Samým hýčkáním proměňují se mravenci z rodu Anergates v takové rozmazlence, že neumějí sami ani žráti a umírají, přestanou-li je otroci jako chůvy krmiti. Tu pravdu potvrzují všickni zpytatelé mravenčího života: žádný z nich neviděl, že by se mravenec Anergates sám živil.**)

Z otrokářských mravenců vyniká nad jiné pověstný rod Polyergus, rozšířený v Evropě od Švédska na severu až ke krajům Středozemního moře, ale hlavně ve střední části pevniny evropské. Druh Polyergus rufescens pozorován byl a chytán poslední dobou také v okolí Pražském. Dle sdělení okresního lékaře dra. Lokaje objevuje se v Šárce.

Povolání mravenců polyergů záleží toliko v zotročení mravenců z jiných rodů. Loupežný kmen polyergů podniká honby za teplého odpoledne červnového až do září, nejraději mezi 2.—5. hodinou. Zástupy těchto loupeživých bašibozuků čítají několik set hlav. Slabý nepřítel vyhýbá se jim zdaleka a nechává jim své příští potomstvo, pupy, na pospas. Těch zmocňují se polyergové jako zběsilí a odnášejí je jako válečnou kořisť do svého mraveniště. Z uloupených pup vylíhnou se v cizí domácnosti mravenci, aby sloužili potom těm, kteří je zavlekli do otroctví. Na štěstí není osud takových otroků neblahý, neboť stálá práce v cizím hospodářství zdá se jim býti vrozena. Tím více však zvykají lenosti a pohodlí otrokářští páni jejich, neboť kdyby nebyli od otroků krmeni, pošli by hlady. Zahynuli by i obklopeni samým blahobytem. Provozujíce otrokářství, pozbyli polyergové všech společenských pudu a zachovali si jenom bojovnost a hrozná kusadla. Jiné práce nejsou schopni právě tak, jako divocí kočovníci, kteří umějí vládnouti železným mečem, ne však železným rádlem.

Ze **síťokřídlého hmyzu** objevuje se v Závisti jižní forma památného mravkolva Ascalaphus macaronius. Veliká jeho křídla barvy jasně citronové s tmavohnědými skvrnami a dlouhá tykadla na špičce sploštělá dodávají mu podoby denního motýle tak nápadně, že byl dříve zařaďován od některých přírodozpytců mezi motýle. Mravkolev ten vídá se za horských měsíců na výsluní pobřežní louky a na horském svahu u Zalužanky.*) Larva jeho nežije v písečných dulcích, nýbrž na lukách mezi mechem a lupením, živíc se hlavně mšicemi. Týž druh mravkolva chytán byl u kostelíka sv. Prokopa za palčivého slunce.

---

* Vyobrazení královny a samečka rodu Anergates atratulus viz ve spise Wasmannově: Die zusammengesetzten Nester und gemischten Kolonien der Ameisen Münster i. W. 1891.

**) Bohatá literatura o mravenčím životě obsažena jest ve spise jesuity Wasmanna: Kritisches Verzeichniss der myrmekophilen und termitophilen Arthropoden. V Berlíně 1894. Dle spisu toho bývají hostěni u mravenců brouci (993 druhy), žilnokřídlici (39), housenky (26), larvy much (18), polokřídlici, pavouci a j.

Jiný druh mravkolva zvaný Myrmelon formicalynx bývá vídán v písčité půdě blízko památní desky Nickerlovy nad roklí, jež odbočuje k Točné.

Třetí druh mravkolva zvaný Myrmeleon formicarius chytán byl poslední dobou u Košíř. Jeho larvy uschovávají se v důlcích sypkého písku, aby se vrhaly na hmyz (mravence, mouchy), jenž do jamek zapadává. Ve smrtonosných kleštích kousavé larvy mravkolvové hyne uchvácená kořist velmi brzy. Sběratelé těchto larev, odevzdávajíce je do závodu p. V. Friče, jenž z nich vychovává další stadia vývojová, nazývají je vhodně jamkaři. Týž druh chytán byl na návrších u sv. Prokopa. V zajetí krmí se jeho larvy mouchami.

Zoografie hmyzu **polokřídlého** v Čechách byla znamenitě objasněna nálezy zesnulého prof. Dudy, a počet zjištěných druhů blíží se již k šestému stu. Pro okolí Pražské jest zvláště význačná ploštice Pirates hybridus barvy korálově červené. Známa jest až posud ze dvou míst českých. Jedním z nich jest stráň Vltavská u Závisti. Také z jižní Evropy k nám zalétající křís manový (Cicada orni) byl u Prahy chycen.

Udaje, jež vztahují se k zoografii země české, obsahuje v sobě článek Fr. Vejdovského.**)

Korýši.

Z korýšů uvésti jest vysoce zajímavý druh slepého blešivce, jenž byl objeven v podzemních vodách Radotínského údolí. Jméno eho jest Crangonyx subterraneus, t. j. blešivec podzemní. Z hlubin zemských ocitl se na denním světle, když se konaly u Radotína pokusy, aby se čerpáním zjistily prameny pitné vody k zásobování Prahy.***) Je to jediné známé naleziště na pevnině evropské.

Červi.

Z červů jsou v okolí Pražském památny některé druhy ploštěnek čili turbellarii.†) V údolí Jarovském u Zbraslavi nalezen byl nový druh Prorhynchus hygrophilus a Rhynchodemus terrestris. Z podzemních vod údolí Radotínského zjištěna byla Planaria cavatica, u Chuchle, Závisti a Roztok Planaria gonocephala a v hořejším toku pod chuchelským pramenem druh Planaria alpina.

* * *

Poslední dobou objeveny byly v údolí Jarovském u Zbraslavi nové druhy††) nízkých organismů, kteří žijí jako zevní cizopasníci na zemních beruškách z rodu

*) Jméno Zaluzanka vzalo prý původ po domku, jenž náležel kdysi proslulému botanikovi Zalužanskému. Za jedné povodně bylo stavení odplaveno, a název přešel na potomní hájovnu. Nevím, zakládá-li se ta legenda na pravdě.

**) Dnešní stav zoografie české. Živa, roč. I. 1891.

***) F. Vejdovský: Über einige Süsswasser Amphipoden. Zasedací zprávy král. Čes. spol. náuk 1896.

†) F. Vejdovský: Zur vergleichenden Anatomie der Turbellarien. Zeitschrift für wissensch. Zoologie LX. 1. V Lipště 1895.

††) O ectoparasitech Ligidia. Podává B. Němec. Věstník král. české společnosti nauk. 1895.

Ligidium agile. Příbuzní jejich drží se zhusta jako příživníci vodních korýšu, ale u suchozemských berušek jsou živočišné ty tvary zjevy vzácnými a pozoruhodnými. Beruška Ligidium agile líbuje si v místech vlhkých, a vlhký povrch jejího těla zajisté postačuje parasitním hostům, aby mohli býti živi. Z nových rodu a druhu nízkých těch forem živočišných budtež uvedeny: Discella Ligidii, Chilodon longidens, Opercularia epistyliphormis a Callidina branchicola.

VIII. Květena.

Květena Smíchovská nemůže býti pokládána za ohraničený celek, což platí také o květeně celých Čech, které jsou toliko částí veliké flory, vyplňující střední a severní Evropu. Nicméně vyskytují se v našem okresu přece některé rostlinné tvary, jichž bychom jinde v Čechách marně hledali. Rázovitost jejich vynikla jednak z poměrů klimatických, jednak ze složení půdy. Památna jsou v našem okresu školním zvláště některá naleziště, vyhledávaná od Pražských rostlinozpytců. Ukáži tu jenom k nejvýznamnějším. Takovými místy jsou na př. údolí Vltavské kolem Štěchovic, údolí Svatoprokopské, stráně Chuchelské, Šárka, Cibulka a jiné. Floristické vylíčení těchto krajin podal prof. Velenovský*) ve svém znamenitém spise »Mechy České«.

O okolí Pražském vyjadřuje se řečený botanik asi takto: »Silurská pánev, pokrytá tu onde útvarem křídovým a zanesená v údolích, hlinami diluvialními, přechovává nejbohatší vegetaci tajnosnubných rostlin České země. Více nežli rostliny jevnosnubné vybírají si mechy jisté druhy hornin ke své existenci. A poněvadž okolí Pražské oplývá největší rozmanitostí hornin,

*) Mechy České. V Praze 1897. Rozpravy České akademie. Stran 348.

je v něm zároveň rozmanitost životních podmínek. Tu trčí skály buližníkové, tam fyllity, jinde břidlice různého složení, vápence, pískovce křídové a kamenouhelné, opuky, staré náplavy, jíly, porfyry, zelenokameny a nánosy říční. Každá z těchto formací živí jinou společnost mechů. Pukliny a těsné skalní rokle vápencové, odevšad proti větru chráněné a nejohnivějším sluncem pražené, jsou místečky tak teplými, jako vídáme v daleké Dalmacii a Přímoří. Není divu, že bují na nich vegetace rázu jižního.

Kromě mechů všímá si autor na svých vycházkách také života vyššího rostlinstva a vystihuje jeho ráz v obšírném líčení. Bližšímu studiu svému podrobil prof. Velenovský ve své knize okolí Karlštejnské a Svatoivanské, Tetínské, údolí Svatoprokopské, Šárecké, Vltavské a j. Kdo chceš poznati podrobněji květenu okolí Smichovského a Zbraslavského, neopomeň prostudovati Mechy Velenovského, a nabudeš jasného přehledu nejenom o poměrech bryologických, ale také o významných typech rostlin jevnosnubných.

V následujících řádcích dotknu se jenom některých rostlin pro náš okres charakteristických a dle známých nalezišť uvedených. Nepochybuji, že bedlivějším pátráním bude ještě mnohé jiné a posud neznámé stanoviště některých rostlinných tvarů zjištěno.

Údolí Vltavské. Nejpamátnější bylinou tohoto údolí jest brutnákovitá rostlina plicník měkký (Pulmonaria mollis). Byla objevena ve skalní kotlině v údolí Měchenickém. Je to jediné stanoviště v Čechách dosud známé.

Křižokvětá osívka zední (Draba muralis) objevuje se na příkrých úbočích při Vltavě. V horských výšinách roste lněnka chlumní (Thesium alpinum). Tamže daří se dobře penízku hornímu (Thlaspi alpestre) a hvozdíku sivému (Dianthus caesius). Kolem Štěchovic, Trnové a Zbraslavi zdobí chlumnatá úbočí lýkovec vonný (Daphne cneorum), lýkovec obecný (D. mezereum), a na strmých stráních u Štěchovic bují ojedinělé mlází památného tisu (Taxus baccata).

Tisy rostoucí ve volné přírodě jsou v Čechách i v Evropě zjevem vzácným. Mohutné stromy tisové vyskytují se již málo kde. Co se kde z tisů zachovalo, jest jen ostatek z někdejších lesů tisových, svého času hojně rozšířených. Podle toho stromu vzala nejedna starobylá osada své jméno. U nás je to Tis, Tisá, Tisek, Tisov, Tisovec, Tisovka, Tisovice, v Polsku Cis, v Němcích Eibau a j. Nyní vymírá tis již po celé Evropě.

Nejčastěji lze viděti u nás tis křovitý, mnohdy jako živý plot nebo výzdobu parků, zřízených podle starofrancouzské módy zahradnické. Dva starobylé stromy tisové jsou v Košířích ve dvoře Turbově, jiné tisy na Cibulce. Jeden z tisů na dvoře Turbově, náležejícím nyní staviteli panu Linhartovi, měří v objemu 190 cm.

Četné pařezy tisové spatřují se kolem Slap a v revíru Třebenickém u Štěchovic.

Že se tisovému lesu u Slap dobře dařilo, ukazuje ještě jméno Tisová stráň, vzdálená asi půl hodinky cesty od Sloupu. Abych ji poznal z vlastní zkušenosti, navštívil jsem ji v průvodu p. Fikara, nadlesního panství hraběte Westphalena. Řečená stráň zvedá se příkře nad hluboké údolí, jímž vede nyní trať železnice Pražsko-Dobříšské. Úpatí stráně smývá potok Bojanovický. Porostlá je duby, habry, buky, jedlemi, smrčím, šípkem. Místy jeví se břidlice obnažené. Porfyry, které ji prorážejí, nakupeny jsou tam v divoké shluky. Pocházejí částečně z opuštěných lomů. Mezi jmenovaným stromovím a křovím prokmitají ojedinělé tisy ve věku asi 30—40 let. Tmavou svou zelení a význačným charakterem odrážejí se nápadně od jiných stromů jehličnatých. Jsou nyní jedinými potomky někdejšího lesa tisového, jenž tam ještě v letech padesátých pokrýval celé úbočí. Dle katastrálních map, předložených mi panem polesným Aloisem Zemanem v Sloupě, vykáceny se všecky staré tisy na Tisové stráni r. 1852. Kmeny jejich byly tak silny, že se jich užívalo na stavbu krovů. Rovněž byla porostlá tisovým lesem sousední Stará hora, vyklučená v letech 1860—61. Z té doby zachovalo se na jejím svahu roztroušené mlází tisové. Pařezy po nich zbylé bylo mi těžko v závějích sněhu sledovati. Dle písemné zprávy nadlesního p. Fikara změřen byl objem starého pařezu v »Haberně« a činil 82 cm. Ke zvláštní mé žádosti zaslal mi revírník ze Sloupů, p. Zeman, špalek tisový, který po vyleštění ukázal, že tis, z něhož pařez pocházel, čítal u věku přes 100 let. V průměru měl 2 dm. Také spočítal jsem léta výhonků, jež z něho vyrazily. V průřezu jednoho výhonku majícího 6 cm v průměru, napočetl jsem 40 let.

Že by také Čísovice nedaleko od Sloupu vzaly své jméno od tisu, nemohu tvrditi. Zprávy tamějších polesných ukázaly, že se v okolí Čísovic žádné památky po někdejších tisech nevyskytují.

Tisy v revíru Třebenickém roztroušeny jsou dle zprávy polesného p. Maška ojediněle jako keře o výši asi 2 m. Věk jejich lze páčiti na 30 let. Mnohé z nich bují na strmých úbočích nepřístupných skal podél Svatojanských proudů.

Hlubočepy. Na vápencových stráních tohoto údolí objevovala se do nedávna dle Čelakovského pyskatá rostlina včelník rakouský (Dracocephalum austriacum) s nádhernou korunkou barvy fialové, ale byla prý na dobro vyplněna. Leč touž dobou, co jsem tyto řádky k tisku připravoval, bylo mi na jisto tvrzeno, že se tam opět jmenovaný včelník našel.

V hojné míře objevuje se včelník rakouský v **údolí Radotínském** u Kosoře a Kopaniny (dle ústního sdělení prof. Velenovského). Tamže vyskytuje se svízel jarní (Galium vernum), penízek horní, lýkovec obecný, netřesk skalní (Sempervivum soboliferum) a pryšec hranatý (Euphorbia angulata).

Chuchle. Nápadnou rostlinou diabasových skal Malochuchelských jest okoličnatá bylina dejvorec východní (Caucalis orientalis), původně na Krymu a Kavkazu, a zdomácnělý na jmenovaném stanovišti již od delší doby. Na vápencových skalách objevuje se nyní již vzácný kosatec český (Iris bohemica), známý v Čechách jenom od Mladé Boleslavi a z čedičových skal Českého Středohoří. Tytéž stráně vyzdobují se místy teplomilným bodlákem, zvaným bělotrn obecný (Echinops sphaerocephalus), a četnými zárazami (Orobanche). Od nedlouhé doby vyskytuje se na škrobatinách Chuchelského okolí zdivočelá rostlina jirnicovitá, původu severoamerického, zvaná Collomia grandiflora.

V nejbližším okolí Smichova jest nad jiné zajímavá jihoevropská jarva mířikovitá (Cnidium apioides), rostoucí na **Nebozízku**. Je to jediné stanoviště v Čechách známé. Okoličnatou tu rostlinu objevil tam r. 1883 Velenovský. Čelakovský pokládá jižní ten typ za zdomácnělý, Velenovský za původní.

Ze **Hřebenek** nad městem Smichovem uvádím jako zvláštnost jedlý kaštan (Castanea vesca). Z družiny několika stromů, rostoucích volně při cestě, zachoval se již jenom jediný. Zajisté že pochází z týchž časů jako četní sousedé na blízkém Petříně.*)

Okolí **Motolské** jest v botanickém ohledu pamětihodno malým rašeliniskem. Rašelinové lučiny bývaly kdysi nad Cibulkou, ale vysušeny vzaly za své. Živé rašelinky lze spatřiti doposud nad Motoly. Je to zajisté jediné stanoviště v suchém a skalnatém okolí Pražském. Vydatná rašeliniska jsou uprostřed lesů mezi Ouvaly a Běchovicemi poblíž dráhy. Z jara hostí okolí Motolské některé rostliny vstavačovité, jako je vstavač obecný (Orchis morio), širolistý (O. latifolia) a bradáček vejčitý (Listera ovata), ze složnokvětých hadímord nízký (Scorzonera humilis). Za léta poseta bývají tam lučinatá místa tolijí bahenní (Parnassia palustris). Na stráních vřesem porostlých žloutne se z jara vzácný křivatec český (Gagea bohemica), a na skalách bělává se kavyl tenkolistý, známý jen ze tří stanovišť Pražského okolí.

Zajímavým stanovištěm botanickým jest také údolí Svatoprokopské, za palčivých měsíců vypráhlé a na jižních stráních vápencových za léta prosté kvetoucího kvítí. Vynikající bylinou protější stráně severní, porostlé listnatým hájem je lomikámen vyvýšený (Saxifraga Hostii), rostlina původně alpská a přenesená tam před 50 lety hrabětem Berchtoldem. K ní druží se lomikámen vždyživý (S. aizoon), mající své stanoviště kromě údolí Svatoprokopského jenom ještě na vápencových skalách u sv. Ivana a ve Středohoří Litoměřickém. Mezi travami vyniká tam nad své příbuzenstvo kavyl Grafův (Stipa Grafiana), rozšířený jenom kolem

*) Kaštan jedlý, strom původně maloasijský a k nám přinesený, prospívá jen v teplejších krajích českých, zvláště u Chomutova. Dobře se mu daří též u Nasavrk v Chrudimsku.

Loun, Litoměřic a Bíliny, jakož i druhá rozšířenější specie, kavyl péřitý S tipa pennata č. Stipa Joannis), milující skály vápencové a čedičové, potom pěchava modrá (Sesleria coerulea). Ze vstavačovitých mají v tomto údolí své stanoviště okrotice (Cephalanthera pallens), okrotice červená (C. rubra) a hlístník (Neottia nidus avis). Ke vzácné této společnosti přidružuje se tam dále lněnka obecná (Thesium intermedium), oman srstnatý (Inula hirta), devaterník skalní (Helianthemum oelandicum), sesel sivý (Seseli glaucum), křížokvětá bylinka huseník brukvolistý (Arabis brassicaeformis), žlutucha smrdutá (Thalictrum foetidum) a j. Jako zvláštnost jest připomenouti, že údolí Svatoprokopské má také zdravý borový les, složený z borovice černé (Pinus Laricio č. austriaca). Je to jediný jehličnatý strom, jenž na vápencových skálách výborně prospívá, připomínaje nám borovice téhož druhu, rostoucí zdatně v Alpách.

Ve **Hvězdě** u Liboce objevuje se význačný hrachor chlumní (Lathyrus montanus) s korunou světle nachovou, za odkvétání špinavě modrou, z hub podivuhodná jelenka (Phallus impudicus), nalezená kol. Reisnerem také ve **Slapech**. Zasloužilý Presl píše o této houbě, že je svým tvarem znamenitá a že vydávajíc sliz páchne mrchou náramně.

Šárecké údolí prosto jest rozmanitých tvarů vegetačních. Jednotvárná a neúrodná půda divočin bulíznikových dává vyrůstati květeně jenom chudičké. Ve hluboké rokli skalnatého Džbánu bují za to v plné síle osladič, (Polypodium vulgare). Z mechů památný je tam druh Schistostega osmundacea, jenž svítívá světlem smaragdově zeleným zvláště na podzim. Týž druh objevuje se hojně na skalách **Horoměřických**.

Mnoho cizokrajného rostlinstva sneseno jest ze všech konců světa do **Stromovky**. Studium exotické té květeny jest příslušnými nápisy každému pozorovateli valně usnadněno. Podrobné popsání některých zvláště památných rodů a druhů rostlinných v Královské Oboře rostoucích zavírá v sobě práce prof. Velenovského*).

Jako zvláštnost uvésti jest, že blízko nádraží **Dobřichovického** vyskytuje se od nedlouhé doby mezi tamními ploty rostlina, jejíž vlastí jsou kraje jižní a jihozápadní Evropy, zvláště Francie a jihozápadní Německo. Jméno té rostliny jest dymnivka žlutá (Corydalis lutea). Byla tam zajisté zavlečena a rozhojnila tak českou květenu o pátý druh dymnivek, liší se od ostatních kořenem větevnatě mrcasatým a korunou citronově a sytě žlutou. Kvete od června do podzimku. (Zdivočile vyskytuje se dymnivka žlutá pod zříceninou na Polavských vrších na Moravě.)

Cikánské údolí u Všenor památno jest bledulí jarní (Leucojum vernum). Mokřiny tamější jsou jedině známým naleziště jarního tohoto kvítka v okolí Pražském.

* * *

*) Živa VIII., 1898.

Vynikající úloha ve floře obou zdejších okresů přísluší stromoví lesnímu.

Lesy zaujímají na Smíchovsku rozlohu skrovnou, za to v hojné míře jsou zalesněny krajiny Zbraslavska.

Na Smíchovsku jsou největší lesy mezi Tuchoměřicemi, Statenicemi a Přední Kopaninou. Druhé místo přísluší Kropanskému lesu v údolí Radotínském a hájům mezi Chotčí a Chejnicí, potom lesům Šáreckým, okolí Libšickému, Chejnovskému, údolí Zakolanskému, stráním Povltavským při výtoku Únětického potoka, Hvězdě u Dolní Liboce, návrším v okolí Nebušic, Stromovce, Ersu, údolí Svatoprokopskému, Podmoráni, stráním Holubickým, údolí pod Malými Čičovicemi, úbočím v okolí Bělok, v údolí Košířském, Klamovce, návrším Motolským a j.

Největší lesy na Zbraslavsku prostírají se mezi Báněmi, Horními Mokropsy, Dobřichovicemi, Řevnicemi, Skalkou, Řídkou, Všenory, Klincem a Trnovou, skládějíce se do údolí Vltavského. Jiné rozkládají se u velikému pruhu mezi Měchenicemi a Zahořany, při Vltavě od Davle ke Štěchovicům a vyplňují skoro všecko území mezi Štěchovicemi a Slapy. Menší rozlohu mají lesy u Roblína, Vonoklas a Černošic, u Radotína, Kosoře, Závisti, Komořan, Modřan, Chuchle, Skochovic a j.

Dle spisu vydaného výborem pro statistiku polního a lesního hospodářství v království Českém*) rozdělují se Čechy na 11 přirozených krajin českých**). Smíchovský okres náleží České nížině, Zbraslavsko hornatině Berounska a Brd.

Svršek lesní půdy jest na Smíchovsku složen z písčité hlíny, přecházející místy v pouhé hlíny a jíly.

Také lesní půda na Zbraslavsku jest převahou písčitá hlína a obsahuje místy až 10% prsti.

Na jehličnaté stromoví připadá v okresu Smíchovském 60%, na Zbraslavsku rovněž asi tolik. Ostatních 40% jsou v obou okresích stromy listnaté. Z jehličnatých pěstují se v obou okresích borovice, smrk, jedle, modřín, z listnatých dub, buk, habr, bříza, olše, akát, javor, osyka, jasan, jilm, vrba, lípa, topol. Staleté duby lze viděti na jihu Zbraslavska (u Trnové v »Anglické zahradě« o věku až 300 roků).

Ve výšinách 150—300 m nad mořem probouzí se lesní stromoví k životu asi o 14 dní dříve, nežli ve výšinách nad 300 m.

Lesní půda zabírá na Smíchovsku dle zmíněné statistiky 1027 hektarů, t. j. 4·2% veškeré plochy, na Zbraslavsku 9865 hektarů, t. j. 38·3%.

*) Příspěvky ku statistice lesů v Čechách. V Praze 1885.

**) I. Česká nížina. II. Jižní pohoří Sudet. III. Dolní pořící Ohře a Středohoří IV. Horní pořící Ohře a Tepelské pohoří. V. Hornatina Berounky a Brd. VI. Plzeňská pánev. VII. Pánev Budějovická. VIII. Českomoravská vysočina. IX. Horská krajina Sudet. X. Horská krajina Rudohorská. XI. Horská krajina Šumavská.

Z 1027 hektarů lesa na Smíchovsku náleží 811 ha lesu vysokému a 216 ha lesu nízkému.

Z 9865 ha lesa na Zbraslavsku náleží 5315 ha lesu vysokému a 4550 lesu nízkému.

Mezi křovím zasluhuje zmínky vrba, které se za posledních desítiletí věnuje v okolí Zbraslavi, Radotína a Černošic zvláštní péče, aby se využilo proutí k účelům pletařským. Jednotlivé druhy vrb označuje lid zvláštními jmény místními. Vrba košařská (Salix viminalis) slove konopina, vrba bílá (Salix alba) rakovice.*) Jiné druhy slovou hloušina, zelnice.

Půda příznivá k pěstění vrbového proutí vedla svého času k založení školy košíkářské ve Zbraslavi.

Réva vinná pěstuje se nyní na Smíchovsku a Zbraslavsku málo kde, ač se dle starých letopisů pěstovala hojně na půdě nynějšího okresu Smíchovského. Celé prostranství blíže řeky Vltavy, kde nyní Smíchov se rozkládá, byla krajina otevřená. Vinice a chmelnice střídaly se tam s poli. Ani za Karla IV. nebylo v těch místech nynějšího Smíchova ještě žádné osady.

Vinicemi byla pokryta zvláště celá stráň Petřína v celé délce, ode zdi městské až k Motolům. Kde nyní Kinská zahrada se prostírá, byla dříve vinice Plaského kláštera, připomínaná v listině již r. 1146. S vinicí tou souvisela jiná u Košíř, majíc více než 80 korců výměry.**) Dlouhý břidličnatý hřbet na protější straně údolí, na Věnečku nad hřbitovem byl rozdělen veskrz na vinice.

Jako údolí Košířské, tak užší souběžné údolí Radlické bylo zdobeno vinicemi. Dnes zbyla skoro již jen pouhá jména, upomínajíce toliko slovy na někdejší vinařství.

Vinice v nejbližším okolí Smíchova má teď stavitel p. Bečka na Kotlářce. Rozsáhlejší vinice jsou v Podbabě, u Modřan a j.

Chmelařství se neprovozuje ani na Smíchovsku, ani na Zbraslavsku.

Z hospodářských rostlin polních pěstují se v obou okresích samosprávných všecky druhy v Čechách obvyklé: pšenice, žito, ječmen, oves, luštěniny, brambory, cukrovka, řepa krmná, jetel, vikev, řepka.

Výrobou cukru z cukrovky zaměstnány jsou na Smíchovsku 3 cukrovary, na Zbraslavsku 2.

—

*) Josef Lehmann: Statististické popsání okresu Zbraslavského. V Praze 1879.

**) Tomek: Dějepis Prahy II., 268. Zoubek: Smíchovské upomínky. Výroční zpráva škol Smíchovských 1875.

Dle statistických výkazů*) jeví se u nás tento stav pěstovaných plodin polních:

Okresy	Pšenice			Žito			Ječmen			Oves			Jetel			Zemčata			Cukrovka		
	Osetá půda v hektarech	z 1 hektaru	Výnos zrna v hektolitr. úhrnem	Osetá půda v hektarech	z 1 hektaru	Výnos zrna v hektolitr. úhrnem	Osetá půda v hektarech	z 1 hektaru	Výnos zrna v hektolitr. úhrnem	Osetá půda v hektarech	z 1 hektaru	Výnos zrna v hektolitr. úhrnem	Osetá půda v hektarech	z 1 hektaru	Výnos v metr. ct. úhrnem	Osázená půda v hektar.	z 1 hektaru	Výnos v hektolitrech úhrnem	Osázená půda v hektar.	z 1 hektaru	Výnos v metr. ct. úhrnem
Smíchovsko	2400	15	36820	820	14	11730	4825	18	86850	1335	16	21360	438	18	7884	1260	60	75600	4200	240	1008000
Zbraslavsko	1565	10	15200	2605	9	23415	1870	18	33660	1640	12	19680	565	20	11300	1640	60	98400	710	160	113600

V pěstění stromoví ovocného a ozdobného vyniká v našich okresích obchodní firma Valtrova v Chuchli.

Významné místo v pěstění květin pod širým nebem i ve sklenících zaujímají sady dvorní firmy Dittrichovy (Donátovy) v Košířích. Tisíceré keře růží pěstovaných na rozlehlém jižním svahu Košířského údolí rozhojňují se každým rokem víc a více. Nádherná květena teplých skleníků stále rozšiřovaných vábí do Košíř nejpřednější odborníky, aby se podivili dovednému umění zahradnickému. Majitel uměleckého toho závodu pyšniti se může zvláště znamenitými výsledky v pěstění spanilých orchidejí a různobarevných odrůd památných chrysanthem. Skleníky orchidejí nemají sobě v celé říši naší rovných.

Josef Kořenský.

*) Zprávy statistické kanceláře zemědělské rady pro království České za rok 1896—7.

Pravěk.

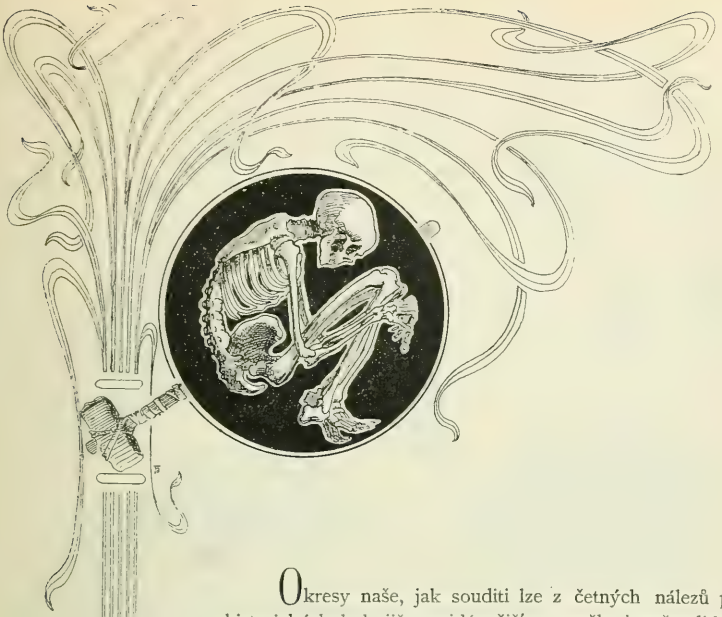

Okresy naše, jak souditi lze z četných nálezů předhistorických, byly již v nejdávnějším pravěku hustě zalidněny. Ostrohy údolí Vltavského, rovněž i stráně a výšiny při údolích potoků do Vltavy ústících chovají přemnohé stopy života předvěkého. Předhistorická naleziště v Podbabě a na Řivnáči, řadové hroby v údolí Únětic, Noutonic a Číčovic, nálezy na Levém Hradci, v Šárce, Vokovicích, Řeporyjích a Modřanech, jakož i naleziště dále uvedená, ač po většině náhodná, mají neklamné znaky, svědčící pokolením několika, a jsou namnoze totožná s pozdějšími sídly historickými. Proto také nedají se mnohá z nich přesně zařaditi v určitou dobu předhistorickou, ježto se v nich zhusta památky různých dob předvěkých pohromadě vyskytají; důležitost jejich však žádá, aby zvýšenou bedlivostí k nim bylo přihlédnuto, a tak necelý řetěz nálezů dosavadních, které již počínají zprávami Beckovského v Poselkyni příběhů Českých« o nálezech v Bubenči, Balbínovými v »Miscellaneích« o hrobech v Břevnově a P. S. J. Vávry v »Pamětní knize« Tuchoměřické o starožitnostech na Levém Hradci, a končí výzkumnými pracemi, vykonanými odborníky zejména v posledním desítiletí, doplněn byl dalšími památkami v zemi ještě skrytými. Tak jen bude možno soustavně souditi o předhistorické minulosti drahé nám půdy, v níž obýváme.

První stopy člověka na území nynějšího Smíchovska patrny jsou již záhy v dávné době ledové. Z nálezů výše dotčených, pocházejících z diluvialní stanice člověka doby ledové, důležity jsou především četné pazourkové nože, škrabadla a šídla, jichž dobyto v hliništích údolí Šáreckého, zejména na Jenerálce*). Stopy člověka téže doby objeveny také v Podbabě, na Panenské**), v Jinonicích, v Liboci a v jeskyních Kopaniny Zadní.

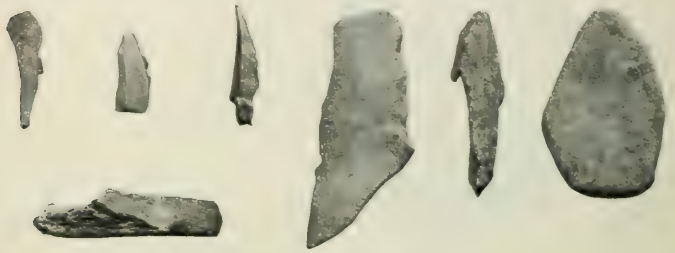

Z jeskyň Kopaniny Zadní.

Starší doba kamenná jako alluvialní přechod od poledového stupně lesního chová jen zřídka v nalezištích našich se vyskytující nástroje kamenné a pazourkové; za to hojněji nalezeny nástroje z parohu, kostěné jehlice a hrubé střepy v nejspodnějších vrstvách hrazené osady doby této na ostrohu »Řivnáči« u Levého Hradce. Pracovité obyvatelstvo sidliště toho považováno dosud za nejstarší v Čechách.***) Bydlelo v jamách, nad nimiž se zvedaly boudy z proutí, přiházeného hlinou. V jamách těch zachováno nám bohaté svědectví o životě tehdejším. Byloť v nich nalezeno množství nožíků pazourkových, štípaných kostí, kamenných nástrojů a klínů, hliněných závaží a přeslenů, provrtaných zubů a lastur, hrubých střepů, kostěných jehel, pilek, palic a jiných zbraní nejvíce z kostí sobích a tuřích. K důležitým nálezům těmto počítají se též mimo kameny, na nichž brouseny jehlice, zvláště ucha nádob se dvěma růžky (ucha měsíčná, ansa cornuta), shodná s podobnými uchy na nádobách, objevujících se hojně zvláště v kolových stavbách na suchu v Italii, které od druhého tisíciletí do polovice prvního tisíciletí př. Kr. se kladou.†)

Kostěné dláto ze Šárky.

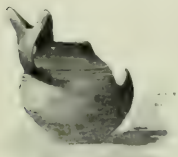

Ucho měsíčné.

*) L. Niederle: Lidstvo v době předhistorické.
**) Týž.
***) J. Píč: Výzk. arch. 1894.
†) L. Niederle: Lidstvo v době předhistorické.

Svrchní vrstvy sídliště Řivnáčského a prostory prokopané mezi tamními chýžemi svědčí, že pradávná osada tato byla po dlouhé věky obydlena: nalezeny v nich totiž věci také z pozdějších dob kovových. Na Řivnáči vykopané*) četné slitky bronzové, zvláště kadluby rourovité, jehlice, dýky, spony z bronzu a drátu mosazného, jakož i střepy pozdější potvrzují mínění, že osadníci na těchto těžce přístupných místech vytrvali v dobách míru dlouho do dob pozdních, až z příčin neznámých hradiště dobrovolně opustili a níže do Žalova přesídlili. Tak objevují se nám Řivnáč i okolní naleziště předměty svými z rozličných, daleko od sebe ležících dob: náušnicemi, udicemi a železnými hroty asi z počátku středověku, jehlicemi a dýkami z doby bronzové, nástroji kamennými z doby ještě starší,**) jako nepřetržitý obraz života předvěkého a počítají se proto k nejdůležitějším starým sídlištím nejen našeho okresu, nýbrž celé vlasti, ba i střední Evropy.

Kamenné nástroje.

Stopy pazourkových nástrojů přitloukaných, hlazených i vrtaných z mladší doby kamenné jeví se v některých nálezech na hradišti Šáreckém, v hrobech Podbabských, Bubenečských a Nebušických. V dobu kamennou spadá asi také nález, učiněný nedávno na písčitém břehu Berounky mezi Radotínem a Lahovicemi. V místě řečišti blízkém objevena vrstva tmavé země kulturní, která, soudíc dle četných zbytků dřev v ní obsažených, vznikla ze zetlelých kolů dřevěných a smísila se pak s popelem pohřebiště předvěkého. Ve vrstvě té nalezena malá popelnice zvící pěsti a kamenný nůž práce neumělé.

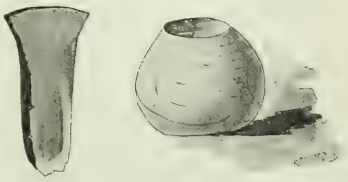

Z hradiště Šáreckého.

Kulturní jámy, které stářím svým spadají na konec doby kamenné nebo záhy po ní, prozkoumány v okresích našich hlavně na Levém Hradci, u Vel. Čičovic, v Černém Volu, v Šárce, na Kotlářce u Košíř, v Řeporyjích a v Modřanech. Objevují se nejhojněji v cihelnách, ve žlutce pod

*) Ryzner: Pam Arch. XII.

**) L. Šnajdr: Počátkové předh. místopisu.

povrchem ornice, na níž často znatelny jsou černými nebo šedými okrouhlými skvrnami. Popelovité jámy tyto ustriny) mívají podobu kotlovitých, trychtýřovitých, hruškovitých nebo okrouhlých děr a bývají různě veliké a hluboké (0·5—2 m.). Vyplněny jsou zbytky uhlíku, střepy hrubými i tuhovanými, nádobami zřídka celými, drobnějšími nástroji, nejvíce jen kostěnými, kamennými dlátky a škrabadly, úlomky kostí zvířecích, někdy též kostrami lidskými, představujíce pak chýši a hrob zároveň. *)

V jamách kulturních na jih od V. Čičovic vykopány byly velké nádoby hrubé, nejspíše zásobnice obilné, a skvostný bronzový nůž, srpovitě zahnutý.

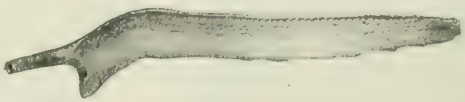

Nůž z V. Čičovic.

V cihelně u silnice z Černého Vola k Vel. Přílepům jest dosud množství popelovitých jam, v nichž objevují se nejvíce střepiny hrubé, někdy jen velmi jemně tuhované, pěkně dubkované i rýhované. Odtamtud pochází vzácná hlava býčka, uložená nyní v museu. Četněji vyskytají se zajímavé kostěné nástroje dubkovací, »ručičkami« přezvané, jimiž pravěcí vyrabitelé nádoby rýhovali a ozdobovali. Hliněné a tuhové přesleny, střepiny a kaménky s vrtanými dírkami, jakož i korály jantarové zřídka tam nalézti. Četné řady jam, od jmenované cihelny do okolních polí daleko se táhnoucí, byly v r. 1892 zejména na panském poli Statenickém, v »Brčkolích« zvaném, parním pluhem po většině prořízuty, na povrch obráceny a tak pro budoucnost zničeny.

Hlava býčka z Černého Vola.

Ze starších jam na Levém Hradci jsou střepiny rýhované a s ozdobou píchanou. Z podobného sídliště v Šárce pocházejí mimo četné nástroje kostěné a pazourkové i pěkné sekyromlaty, hliněný kruh pro výrobu nádob dna kuželovitého, četné střepy a ozdobné nádoby, z nichž zvláště zajímava je nádoba s řadami pupíků.

Také v cihelně za Košířemi pod Kotlářkou r. 1889**) našly se četné jámy a hroby s velkými nádobami, z nichž však jen některé menší, poklo-

*) Niederle: Lidstvo v době předh.

**) Bř. Jelínek: Mittheil. d. Anthrplg. Gesellschft 1891.

peny jinými, byly zachráněny. Mnohé misky, džbánky, přesleny kamenné a kostěné nástroje odtamtud spadají v mladší dobu kamennou.

Rozsáhlé starší sídliště, v němž odkryto již přes dvě stě kulturních jam, jest jihovýchodně od Řeporyj, »na Manouškách,« kde poznal již P. Krolmus vydatné naležiště pravěké. V hliništi cihelny Štěpánkovy bývají na dně jam ohniště se zbytky dřevěného uhlí, hrubě otlučené kameny, jichž jako různých nástrojů se užívalo, střepy hrubé, v ruce urobené, promísené množstvím kostí zvířeny domácí. V hořejších vrstvách jam nalezena často neporušená i rozbitá obilní drtidla z pískovce. Pozoruhodny jsou odtamtud střepiny s ozdobou motouzkovou, střep se závitkovou rytou okrasou, zvláště však střep, který svým ozdobením neobyčejně se shoduje s typy nádob kolových staveb, zejména z Blat Lublaňských.

Nádoby z jam na Kotlářce.

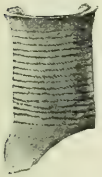

Střep s ozdobou motouzkovou.

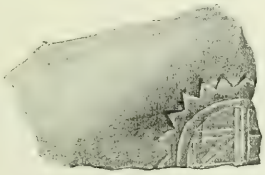

Střep obdobný s typy nádob z Blat Lublaňských.

Střep z Řeporyj.

S tímto sídlištěm souvisí četné jámy kulturní v polích jižně od Ořecha, dosud málo prozkoumané, které ukazují střepinami svými na starou dobu přechodní.

Také v Modřanech nad nádražím východně od hrobů z doby pozdější objeveno mnoho jam kulturních. Spodek jejich vyplněn jest jílem, jenž chová hojně střepů z nádob velikých. Jen v jedné jámě nalezena necelá nádobka velmi malá, mající v průměru 5 cm. Kamenné nástroje zhotoveny jsou z břidly, kostěné hlavně z parohů jeleních. Hliněná závaží objevují se hromadně, není však na nich známek, že jich bylo upotřebeno. Přesleny a zlomky pazourku jsou dosti hojné. Nádoby hotoveny byly z hrubé hlíny většinou jen v ruce. Největší nalezená nádoba měří v objemu 164 cm.

Jsou-li u starších nádob okrasy, bývají na části hořejší. Rázovitých okras, v nichž převládá lomená přímka, napočítati lze do padesáti. Některé nádoby jsou natřeny tuhou. Byla-li nádoba taková přikrývkou nádobě jiné, bývá vytuhována uvnitř, jinak jen zevně.

Nádoba ze Smíchova.

K nádobám úmyslně nátěrem opatřeným náleží nádoba, která vykopána byla na Smíchově při stavbě domu č. p. 30. U hlavy kostry ve hrobě na znak položené byla vásovitá nádoba bez ucha, leskle celá barvou červenou natřená, se stkvělou píchanou okrasou, provedenou špičatým nástrojem.*) Vzácné nádoby rázu podobného roztroušeny jsou po celé Evropě a byly k nám dováženy bezpochyby již v době kamenné.

Všechny shora uvedené nálezy, zejména střepiny s píchanými ozdobami, kamenné mlaty, klíny, sekyrky různé velikosti i tvarů z dalších kulturních jam nebo z hrobů starších sídlišť v Šárce, Vokovicích, Kněževsi, Bubenči, Podbabě (v cihelně Mailbekově a »Šutrovníku«), v Roztokách, Holubicích, na Tursku spadají v nejstarší dobu osídlení Smíchovska. Náležejí v dějinách národu sice neznámému, ale u nás po člověku doby ledové nejprve určitě vystupujícímu, který pochovával mrtvé v poloze skrčené. V pohřebištích jeho, zakládaných poblíž**) obytných jam a starších sídlišť, vyskýtá se záhy také bronz. Hroby usedlého již národa toho bývají buď prostě vyhloubeny pod úrovní země neb jsou obloženy hrubým kamením, někdy i deskami, aby hrob se nerozvalil, a chovají v sobě skrčené kostry těl, která sedě nebo leže pochována byla. Svérázností vynikají jediné milodary v hrobech těch se vyskýtající. Nádoby z nich mívají nejčastěji malé

Typická nádoba skrčenců z Únětic.

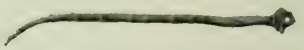

Jehlice z Únětic.

dno, náhle se rozšiřující, s uchem na boku dolním. Ze zbraní vyskýtají se široké dýky s nýtky, zřídka meč. Hojné jsou ozdoby z korálů jantarových neb z trubkovitých svitků drátu bronzového. Nejvýznačnější jsou však v hrobech těch jehlice s hlavičkou v podobě obráceného kužele s přidělaným úškem na konci hořejším a s mírně ohnutou špičkou dole. Jehlice ta na-

*) Bř. Jelínek: Mitth. d. Anthrp. Gesellschft. XXI.

**) Viz přílohu: Mapa archeol.-histor. od spisovatele této stati.

zvána »Únětickou« dle pohřebiště u Roztok nejdříve soustavně prozkoumaného. Jí označena jest přesně určitá kultura národopisná, a při význačném tvaru svém i pro neobyčejnou hojnost svou u nás jeví se specielním typem českomoravským.*)

Jmenované pohřebiště při polní cestě z Roztok do Unětic, také »řadové hroby Únětické« zvané, čítalo ve dvou skupinách více než 70 hrobů 1·5 m širokých a méně než 1 m od sebe vzdálených. V každém byla lidská kostra obličejem k východu, a při ní nádoba vyplněná hlinou. Kostry většinou ženské zdobeny byly bronzovými náramky, jehlicemi, náušnicemi a skvostnými nákrčníky z korálů jantarových. V jednom hrobě nalezen i zlatý prsten.

Na úbočí ostrohu v oklice potoka Zakolanského za Malými Číčovicemi byla objevena v různých dobách tři pohřebiště se skrčenými kostrami. Posledně r. 1893 prozkoumáno pohřebiště »na klíně,« které v šesti řadách čítalo na 30 hrobů, většinou kamenem obložených. Pozoruhodný byl hrob děcka, jehož kostra ležela v nádobě, a hrob s dvěma kostrami; jinde do hrobu přidána byla cizí lebka bez těla. Z nástrojů a zbraní nalezeny předměty kamenné, bronzové jehlice, náramky, nákrčníky a dvě bronzové dýky. Velmi cenná je krásná náušnička ze zlatého dvojitého drátu. Z nádob zajímavy jsou zlomky kostěného poháru, ozdobeného vrytými kolečky, a vzácný pohárek hliněný s okrasou motouzovou.**)

Nové pohřebiště skrčenců objeveno roku loňského nedaleko Noutonic. Kostry v hrobech byly většinou zetlelé, a nalezeno při nich mezi milodary sedm bronzových jehlic typu Únětického, dvě jehlice s hlavičkami na plocho vytepanými, zvláštní jehlice s řetízkem o desíti kruhovitých článcích, v Čechách dosud u skrčených koster po prvé zjištěná, bronzové šídlo oboustranné, čepel malé dýky, šest náramků oblých, otevřených, dva široké náramky s rýhováním závitkovým, osm náušnic z drátu bronzového, čtyři nákrčníky z korálů jantarových, střídajících se s bronzovými svitky, pět zlatých náušniček a pět nádob typu Únětického bez rytých okras, povrchu tuhovaného. Pohřebiště náleželo as ku sídlištím nad mlýnem Starodolským.

Mezi kulturními jamami bývají ojediněle hroby skrčenců pochovaných sedě.

V Zájezdě***) a v Holubicích na pozemku »u Božích muk« vyskytly se tři skupiny hrobů se skrčenými kostrami, při nichž nalezeny četné jehlice s hlavičkou buď kulatou neb roztepanou v destičku, jejíž okraje se stran byly přiklepány, mimo to pěkný palstav (zbraň bronzová, obyčejně tvaru dláta) ušlechtilé formy. Dva hroby skrčenců se skvostnými náramky bron-

*) J. Matiegka: Bronz. jehly s úškem, Čsp. společ. přát. starož. čes. 1897.
**) J. Pič: Arch. Výzk. 1894.
***) L. Niederle: Lidstvo v době předh.

zovými zjištěny byly v Modřanech. V Řeporyjích nalezena v hrobě nádoba zvláštního tvaru s okrasou dosud málo známou. Hroby skrčenců, dosud přesně nezjištěné, uvádějí se také v Dobřichovicích, Řevnicích a Slapech.

Nádoba z Řeporyj.

Do nejstarší doby bronzové náleží také 170 kotlových hrobů, které se objevily na výstavišti v Královské Oboře při stavbě pavillonů a trati koňské dráhy. Mimo četná drtidla a nádoby se síťovým dnem vykopáno tam hojně bronzových jehel, kruhů a náramků. Lebky z tohoto naleziště jsou přechodního typu od dlouholebých ku krátkolebým*)

V střední dobu bronzovou, jinak Hallstadtskou zvanou, spadají na Smíchovsku mimo hroby v Černovičkách, kde nalezen bronzový meč, také některé nálezy u Vel. Číčovic.

Z hrobů v Černovičkách.

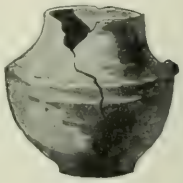

Nádobka z Třebetova

Hroby popelnicové, mělko v zemi uložené, mívají ve velké nádobě zbytky kostí spálených nebožtíků; k nim položeny bývají jako dary pohřební nepatrné, ohněm porušené nástroje a nádoby různých velikostí u větším počtu. Nádoby ty po většině baňaté, popelnice ostrou hranou vyznačené a nádoby s válcovitým hrdlem, přikryté jinými nádobami (mísami), označují u nás rázem svým hroby Lužické. Hroby ty náležely novému národu, který od Polabí až na Smíchovsko zasahoval, a proto právem považuje se u nás za prvotní obyvatelstvo slovansko-české.

Menší nálezy ze žárových pohřebišť učiněny byly v Holubicích a na Tursku. Nevelké žároviště objeveno na západní a severní straně Vel. Číčovic v poli »na pokladech«. Naleziště to jest pro vědu archeologickou veliké důležitosti. Svědčí totiž nezvratně, že pokolení české žárových hrobů slezsko-lužických, přistěhovavši se do země naší, nalezlo v ní obyvatelstvo starší, přizpůsobilo je obřadem pohřebním, snad i nábožensky a národně. To vy-

*) Bř. Jelínek: Materialien z. Vorgesch. Böhm. 1894.

světlovalo by také zároveň, jakým způsobem objasniti se má zahadné ono pokolení skrčených koster, výminečným obřadem pohřebním v poloze skrčené ještě i za první doby křesťanské v jistém procentu v našich českých pohřebištích se vyskytující*).

K hrobům takovým náležely i četné mohyly s popelnicemi »v Háji« u Roztok. Nádoby v mohylách těch, obložené kameny, obsahovaly buď zbytky osob nejspíše vznešených, na žárovišti spálených, potom shrabaných a přikrytých, nebo pozůstatky osob prostších, jednoduše v okrouhlém hrobě spálených, k němuž jednotlivé nádoby přidány. V hrobech těch vyskytuje se již kromě srpů a nástrojů bronzových i železný meč. Do té doby spadá i žárovíště, objevené za kostelem Roztockým »v Solnikách«.

K pozoruhodným žárovištím přičísti jest také hroby na západ od Bubenče na novém hřbitově tamním, kde se vykopala nádoba s ulomeným úškem zvláštního tvaru kahancovitého a s malým hrdlem nahoře; k čemu jí užíváno, jest záhadno.

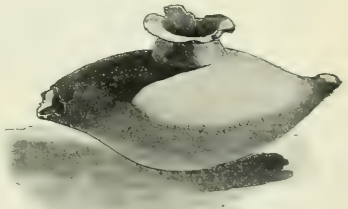

Nádoba z Bubenče.

Pohřebiště v cihelně Veleslavínské, po 20 let jako »hroby Vokovické« známé, bylo r. 1893-94 znova a soustavněji prozkoumáno. V něm kromě mnohých hrobů kostrových nalezena i žárovíště dosud nerozluštěná. Řadí se však nejvíce uměleckými pracemi (artefakty) svými ke kultuře Ténské, nejmladší době bronzové. Podobně i objevy žárovišť na Kotlářce, v Řeporyjích, v Ořechu a ve Zbuzanech jeví se úpravou a hliněnými výrobky svými (keramikou) jako přechodní stupeň k téže době, v níž vyskytají se již hojně také nástroje, zejména zbraně železné.

Ténská spona.

*) J. Píč: Výzk. Arch. 1893.

V době kolem narození Kristova podrobil si nový bojovný národ, jak pádné meče v hrobech jeho tomu nasvědčují, obyvatele severních a středních Čech. Mrtvé, které na sídlištích starších nebo blíže nich porůznu nalézáme, ukládal na znak natažené v zemi směrem od severu k jihu. Po stranách mají zbraně a na kostech vroubkované, po většině z dutých polokoulí záležející náramky, které dle hromadného naleziště slovou »Duchcovskými.« Hroby rázu Duchcovského vykopány byly před lety u Okoře nad mlýnem Rybovým, na Jenerálce pod Džbánem, na »Julisce« v cihelnách Podbabských a v Královské Oboře. Větší nálezy doby Ténské učiněny v Letkách, ve Veleslavíně, v Řeporyjích a v Modřanech.

V Letkách dosud nejsou z hlinišť strojní cihelny tamější vykopány všecky kostry pohanů se železnými zbraněmi, bronzovými sponami a náramky otevřenými neb vroubkovanými. Pěkné jsou odtamtud tři meče se závěsnými řetízky a kování štítů.

Na zmíněném již pohřebišti Veleslavínském získáno z desíti hrobů několik celých mečů i úlomků mečů železných, mnoho spon a náramků bronzových, jednak hladkých, vroubkovaných a krásně modelovaných, jednak z vydutých polokoulí, v nichž ještě pískovitá černá hmota od slévání tkví, kromě toho četné náramky železné a mnoho nádob povrchu hladkého. V jednom hrobě nalezen náramek ze zlatého drátu, stočeného ze dvou písmen S v podobu srdcovitou.*)

V hliništích severozápadně od Řeporyj vykopáno před krátkým časem v hloubce 2·5 m šest hrobů kostrových. V nohou koster nalezeno po nádobě bez okras. Ve čtyřech hrobech pochovány byly ženy, jež měly na rukou bronzové náramky s rytými hlavicemi, jeden železný, jiný z bronzového, kličkovitě pletěného drátu, kromě toho železný nožík a pěkně ozdobené hliněné vřeténko. Tři spony z hrobů těch byly na terčích svých ozdobeny emailem, nýtky připevněným. V ostatních hrobech pohřbeni muži. Při kostře jedné nalezen železný meč rázu Ténského, 90 cm. dlouhý, s porušenými již částmi pochvy a závěsnými kroužky.

Také sídliště Modřanské, které se táhne od potoka Břežanského až k »Vinici«, od břehu Vltavy až za nový hřbitov, ukazujíc vývojem svým na nepřetržité obydlení, chová mimo popelnicové hroby žárové četné hroby kostrové s mnohými bronzovými nástroji a šperky rázu kultury Ténské,**) u nás asi do konce II. století po Kr. trvavší.

Na to v době železné užíváno k nástrojům a zbraním převahou již jen železa; z bronzu, později též ze stříbra a zlata vyskytají se pouze věci ozdobné. K těm druží se hojněji stále se objevující skleněné a smaltové perly, nejvíce žluté, modrými oky nebo bradavkami pestře kráslené. Již před dobou tou vyráběny byly asi některé ozdoby i nástroje u nás

*) Popsal: J. Jíra, Časop. společ. přátel. starožit. čes. II.

**) Pam. Arch. XI.—XIV.

doma, jiné přiváženy kupci, kteří styky obchodními a svým krajanstvím na tvary výrobků domácích zajisté různě působili. Z té příčiny kladou se některé žárové hroby (Merovejské) u Holubic a Modřan*) v dobu kultury za císařství Římského. Ojedinělé nálezy u Libochoviček (kostry s mečem), ve Vel. Přílepech a Svrkyni spadají rovněž v dobu Merovejskou. Některé předměty z hrobů Veleslavínských opět označovány bývají jako typy uherské.**)

Z popelnicových hrobů Modřanských.

Po pádu říše římské nabyla v Čechách vrchu kultura germánská. Při stěhování národů usadil se nový lid ve skupinách různých na krátko jen u nás; proto nacházíme v hrobech z doby té vždy jen po jedné nebo několika kostrách, jeví se i nový způsob pohřbívání, nové ozdoby a tvary, které dle soudu bar. J. de Baye přičísti jest kupcům franckým, proti nimž Samo válčil.

Jediné znamenité pohřebiště z dob těch táhne se po jižním úbočí vrchu od kostela Šáreckého k Vltavě a prostírá se také na úpatí jeho. K němu náležela germánská osada, rozkládající se na místech nynějšího »Šutrovníka« v Podbabě.***) Pohřebiště toto chovalo nejednu vzácnost předhistorickou. Hroby v řadách vyhloubeny byly prostě v žlutce cihlářské a obsahovaly jen kostry lidí dospělých, pochovaných směrem od západu k východu. Lebky všecky, vyjma jednu velmi šišatou, blížily se středolebosti. Spony v podobě záponky, deštičky a ptáčka, které zároveň byly nalezeny, svědčí, že pohřebiště toto pochází z V.—VI. století po Kr. Nádoby odtamtud mimo bronzové misky, dosti nedokonale zhotovené na dobu, z níž pocházejí, mají nahoře hrdlo užší a spodek kulatě baňatý. Ze zbraní nalezeny v hrobech mužských součásti dvou štítů, hrot oštěpu, mnoho železných kopí a šípů; dýky a nože spíše jen pro okrasu se nosily. K nej-

*) L. Niederle: Lidstvo v době předh.

**) Týž.

***) L. Šnajdr: Osada přísl. k pohř. v Podbabě. Časopis společ. přát. starožitností českých IV.

pěknějším nálezům náležejí věci ozdobné. Stkvělé bronzové spony v podobě ptáčka se zahnutým zobákem, většinou pozlacené a granátky nebo červeným emailem vykládané, pestrobarevné perly z mléčného zelenavého skla, koraly smaltové i prsteny nosily ženy. Nejskvostnější ozdobou však jsou hřebeny z kosti uměle zhotovené, řezané, prolamované a v pouzdrech uschované. Nalezená přazka stříbrná*) svědčí neklamně, že hroby ty jsou již z doby pozdní.

Předposlední, slovanská doba knížecí, trvala asi od r. 600 po Kr. do úplného, ovšem ne všude současného obrácení všeho národa Českého na víru Kristovu.

Plán hradiště u Butovic.

Hradiště jako předchůdci hradů župních a zemských prostírala se nejčastěji na bezpečných výšinách a byla obklopena valy hliněnými nebo kamennými.

Nádoby a střepy, na hradištích velmi hojně se vyskytající, jsou již na kruhu točeny a ozdobou okružitou nebo složitou čarou vlnitou okrášleny.

K hradištím starším, již v dřevnějších dobách osídleným, počítá se hradiště na »Džbánu« v Divoké Šárce a hradiště u Butovic.

Slovanská hradiště jsou na Smíchovsku a na Zbraslavsku zvláště tato: Budeč i s valy nad Kovary, Liběchrad nad Libšicemi, Levý Hradec nad Žalovem, Dívčí Hrady u Zlíchova a Kazín, jehož zbytky na nynějším Havlínu u Zbraslavi do nedávna byly znatelny. K ozdobám doby té druží se hojné bronzové záušnice podoby S a šperky stříbrné, jež jsou podstatným znakem hrobů slovanských.

*) J. Píč: Výzk. arch. 1893.

V době knížecí byly mrtvoly spalovány, milodary však do hrobů vkládány zřídka. Proto z hrobů takových jen málo nálezů se získá.

Ve starém hradišti Šáreckém nejméně 1800 let starém nalezeny na skalním okraji »Džbánu« kromě památek, v dobách předešlých již uvedených, celty (bronzové sekerky s tulejkou) i palstávy bronzové, jantarové i skleněné koraly a jako zvláštnost také šípy měděné.*) Nejvzácnější jest bron-

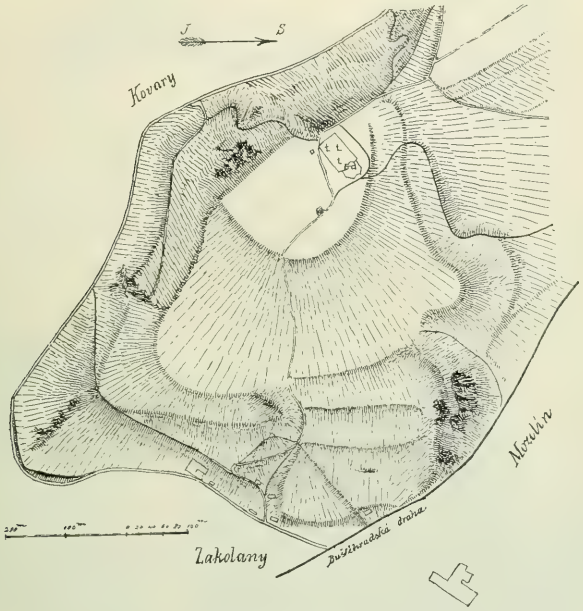

Plán hradiště Budečského.

zový kančík. Valem kamenným ohrazená osada ta dělila se na část vyšší pro oběti a pohřby, a na nižší, kde byla bydliště, a kde se vyráběly předměty od mnoha pokolení pocházející.

Ostroh skalní »na Hradišti« u Butovic a Nové Vsi nad údolím Dalejským tvořil přirozené sídliště, jemuž vyházené náspy (valy) byly předhradím, nyní již úplně rozoraným. O sousedních »Hrobcích« zmínku činí i Hájek z Libočan v pověsti o velikém boji křesťanů Pražských s pohany Dalejskými. Věci tam v hlíně nalezené jsou velice drobné a podávají jen skrovný obraz života na hradištích.

*) Pam. Arch. VII.

Značnější jsou nálezy v okolí Budče, kde vyorávány bývají kosti se zeleným povlakem bronzovým (patina), střepiny a nádoby s vlnitou ozdobou slovanskou; odtamtud pocházejí také bronzové náušničky typu černomořského ve sbírkách musejních. Budeč sama jako nejstarší místo ve příčině místopisné i historické řadí se mezi nejdávnější hradiště slovanská. Hradiště Budečské chráněno bylo valy více než 5 m vysokými, které dosud znatelny jsou mezi Kovary a Zakolany.

Levý Hradec, který jako pohanské božiště, žároviště a pohřebiště valy i kolovými hradbami byl obehnán, vzal původ v dávné době pohanské a zachoval se, obydlen jsa s blízkým Žalovem jako knížecím podhradím, do doby křesťanské. Proto od mnoha let až podnes vyskytají se tam při výzkumných pracích četné starožitnosti v různých vrstvách neb i promíšené z dob nejstarších až do století dvanáctého. Z věcí zhusta se objevujících jsou zajímavy tyto: hojný počet šídel kostěných a bruslí z kostí provrtaných, hliněné přesleny, velké množství různých střepin nejvíce se slovanskou vlnitou okrasou a dna nádob se znaky kříže; z bronzu náramky a kruhy

Náušnice ze Slivence, L. Hradce a Zakolan.

podoby *S*, jehlice i kadlub na jich slévání; ze zlata pěkná náušnička; ze železa meče, nože s ozdobnými střenkami a malé podkovy. Konečně stříbrem pokládané náušnice a stříbrné denáry knížete Břetislava (1037—1055) označují dobu, kdy as Levý Hradec, pozbývaje knížecího významu, stával se malým hrádkem (parvum oppidum), jak jej zve r. 1132 Kosmas, uváděje, že v té době již mezi valy jeho pole se zorávala.

Přehlédnuvše veškeré doby předvěké od začátku pravěku a prvotního obydlení krajin našich člověkem, přecházíme ve věk historický dobou křesťanskou, ve které pochováváno již způsobem podobným našemu. Kostry v hrobech křesťanských bývají uloženy buď prostě v zemi neb v rakvích ze dřeva a z prken sroubených. Skrovné milodary hrobů těch, jichž stáří se určuje dle mincí v nich nalezených, záležejí mimo mince nejčastěji z náušniček v podobě *S* a z barevných skleněných i jantarových korálů.

Se zbytky rakví objeveno bylo v Libšicích 14 hrobů, z nichž známa jest žlutá hedvábná látka, nitovitým dracounem zdobená.

Křesťanské hroby se skrovnými milodary jsou též na Levém Hradci, ve Stodůlkách a Zbuzanech,*) v Řeporyjích a v pískovinách mezi Chaby a Třebonicemi u Krtně, kde slovanské nádoby křesťanské zřejmě již kříži na dně vyznačeny bývají.

Z křesťanských hrobů v Krtni.

Ojedinělé nálezy učiněny byly v Břevnově, v Kamýku, v Lipanech, v Řepích, v Statenicích, na Zbraslavi a na Zlíchově.

Slévárny bronzu zjištěny v údolí Roztockém, staré pece na tavení železa v Bubenči, v Košířích a zvláště v Zadní Kopanině, kde na zahradách

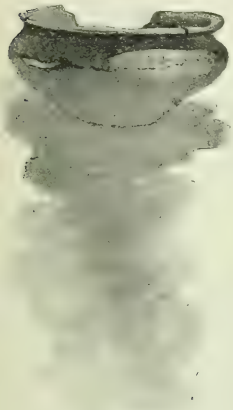

Z nálezu Zbraslavského.

Kachlíky ze Zadní Kopaniny.

statků i v polích objevují se válcovité pece na tavení železa z rudy. Ohromné množství zbylých trusek (škvárů) svědčí, že rozsáhlé tavení dlouhý čas se provozovalo. Podání lidové přivádí jméno blízké obce Slivenecké ve spojení s výrobou dotčenou.

*) L. Niederle: Lid v době předh.

V Zadní Kopanině nalezeny nedávno též jámy se zbytky kachlů, z nichž dosud poznáno pět druhů červených, nepolévaných, a dva zelené, polévané. Nejčetněji se vyskytují kachlíky s pěkným poprsím urozené ženy, s postavami rytířskými, s hrnčířem, jenž vlastní svou práci znázorňuje. Některé mají gotickou výplň ozdobnou. Hojnost zbytků těch souditi dá rovněž na rozsáhlou středověkou dílnu keramickou

O dalších starožitnostech a vzácných památkách uměleckých z doby křesťanské, které při hrubém nešetření starých památek drahocenných za časů nedávno minulých přece v počtu dosti značném v okresích našich se uchovaly, pojednáno slovem i obrazem v následující stati tohoto spisu.

Em. Neuman.

Vznik, vývoj a povšechné dějiny okresu.

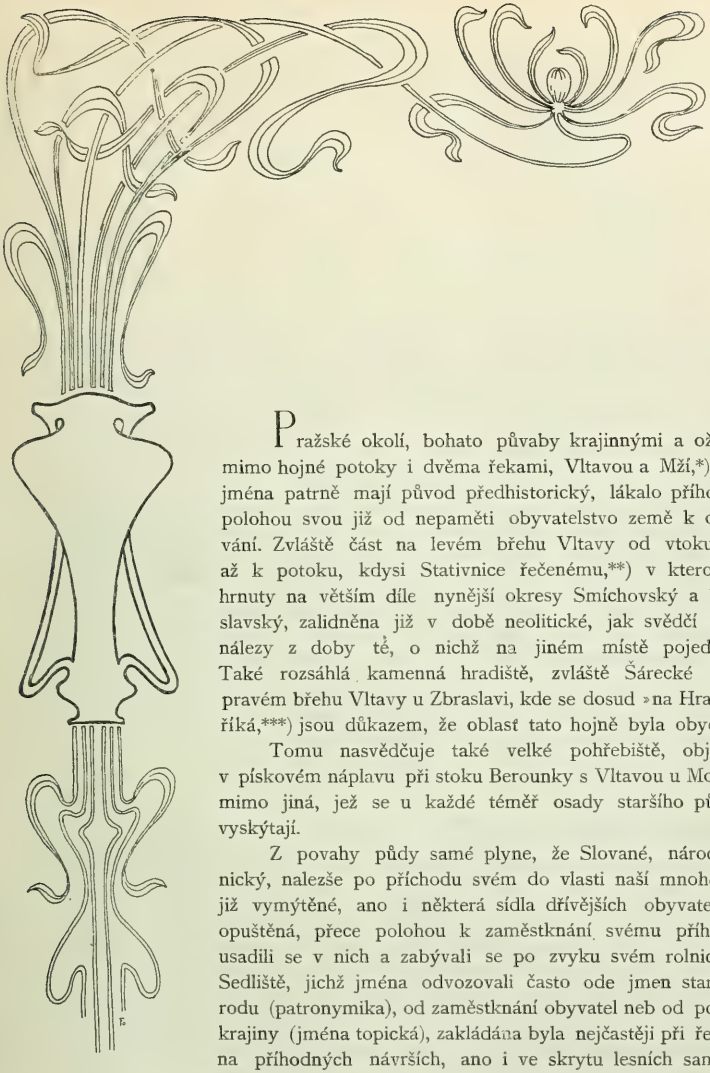

Pražské okolí, bohato půvaby krajinnými a oživeno mimo hojné potoky i dvěma řekami, Vltavou a Mží,*) jichž jména patrně mají původ předhistorický, lákalo příhodnou polohou svou již od nepaměti obyvatelstvo země k osazování. Zvláště část na levém břehu Vltavy od vtoku Mže až k potoku, kdysi Stativnice řečenému,**) v kterou zahrnuty na větším díle nynější okresy Smíchovský a Zbraslavský, zalidněna již v době neolitické, jak svědčí hojné nálezy z doby té, o nichž na jiném místě pojednáno. Také rozsáhlá kamenná hradiště, zvláště Šárecké a na pravém břehu Vltavy u Zbraslavi, kde se dosud »na Hradišti« říká,***) jsou důkazem, že oblast tato hojně byla obydlena.

Tomu nasvědčuje také velké pohřebiště, objevené v pískovém náplavu při stoku Berounky s Vltavou u Modřan, mimo jiná, jež se u každé téměř osady staršího původu vyskytají.

Z povahy půdy samé plyne, že Slované, národ rolnický, nalezše po příchodu svém do vlasti naší mnohé lesy již vymýtěné, ano i některá sídla dřívějších obyvatel, ač opuštěná, přece polohou k zaměstknání svému příhodná, usadili se v nich a zabývali se po zvyku svém rolnictvím. Sedliště, jichž jména odvozovali často ode jmen starešiny rodu (patronymika), od zaměstknání obyvatel neb od povahy krajiny (jména topická), zakládána byla nejčastěji při řekách, na příhodných návrších, ano i ve skrytu lesních samot.†)

*) Cosmas, lib. I., p. 24.
**) Pam. arch., II., 308.
***) Pam. arch. I., 72.
†) Jireček v Pam. II., 363.

Pilní těhaři a rataji (rolníci a oráči) zúrodnili půdu v krajině, kde se usadili, proměnili lada v žírná pole a sady, mýtili lesy, v mýtinách louky zaseli, a rozdělivše půdu v lány, učinili ji bydlištěm jednoho rodu neboli přátelstva. Jest obecně známo, že staří Čechové bydleli v otevřených vsích okolo hradů župních, které jednotlivým rodům náležely. Jmění rodů těch bylo společné a nedílné.

Všecky záležitosti rodinné i náboženské obstarával starosta plemena neboli vladyka. Jeho poslouchali vlastní členové rodiny, vykonávajíce uložené práce, muži polní, ženy domácí.

Pole nikdy nezorané slulo niva; zděláním, t. j. vyoráním brázd na lánu (asi 60 jiter), proměněna niva v roli (o-roli). Odtud také název rolník. Orná dědina měřena té doby na popluží (aratura), což byla míra půdy ke dvorci náležité, asi $1^1/_3$ lánu, více nebo méně, ne všude stejně.

Přirozenými hranicemi byly jednotlivým osadám potoky, vrchy, údolí a t. d. Uměle utvořily se hranice nanesením kopců buď z prsti a hlíny neb náspem z kamenů. Také jednotlivé stromy, skalky s lihami t. j. znameními do nich vrytými, vřezanými nebo vroubenými v podobě šípů, kol a j., kameny do země zasazené, sádky zvané, bývaly od starodávna hraničnými znaky společného i osobního majetku.

Hojné lesy poskytovaly mohutných trámů na stavbu ohrad, božnic, tvrzí i obydlí, jichž tvar a úprava obecně jsou známy. I o kamenných stavbách děje se zmínka již za prvních Přemyslovců.*)

Kromě otevřených osad (vsí) byly v zemi hrady (hradiště), jež vhodnou polohou svou k obraně vlasti se hodily. Za jisté míti lze, že předkové naši neopevňovali toliko hradišť nových, nýbrž že také osazovali hradiště po dřívějších obyvatelích země, zvláště tam, kde nepřátelských vpádů bylo se obávati.

Mimo různá, nyní již sotva znatelná hradiště, jichž jména časem z paměti lidské vymizela, vyniká starobylostí hrad Děvín, vyskytující se již za prvních dob křesťanských jen v pověstech lidových jako dávný soupeř posvátného Vyšehradu.**)

Po osazení země slovanskými Čechy připomínají se v obvodu nynějších okresů našich hrady Kazín, Budeč a Levý Hradec,***) jenž znám i z prvních počátků křesťanství. Po Kazínu zbyly jen mlhavé stopy v národních bájích a zkazkách. O památné Budči jakož i o jiných místech, za šerého dávnověku v území našich okresů se vyskytujících, učiněna zmínka v předcházející části tohoto spisu.

Zajímavo je sledovati vznik osad do nejdávnější minulosti. Místní jejich jména čítati dlužno k nejstarším památkám našeho jazyka, a bádání v ta-

*) Č. Čes. Mus., 1878., 516.
**) Cosm. lib. I., p. 37. Pam. arch. VI. 245.
***) Cosm. lib. I., p. 10., 24. Památky II. 308—312.

kové vlastenecké topografii odhaluje nám často temnou clonu ze šedé dávnověkosti národa. Také prostonárodní výklad jmen těchto jest po nejedné stránce zajímavý; přičiňuje k nim lid namnoze různé pověsti, což příznivě svědčí o vnímavém jeho smyslu pro historickou minulost.

K nejstarším osadám našim přičísti sluší ty, jimž dávána jména po otci rodu, který se tam usadil. Jsou to jména otecká (patronymická), přinesená z původní vlasti a proto všem Slovanům společná*): Černoš-Černošici, Nina-Ninonici a t. d. Jmen těch vyskýtá se u nás dosti; jsou to: Butovice, Bojanovice, Černošice, Černomice (Černovičky), Dobřichovice, Jinonice, Nebušice, Noutonice (Neútom-Nútomice), Čečovice, Štěchovice, Libčice, (Ljub-

Kazín u Černošic.

čice), Stativnice (Tatenice?), Hoholice, Tuchoměřice (také stč. tuch = bořiti), Vokovice (Ojkovice), Skochovice, Klukovice, Třešovice (Třasovice), Radotín, Lochkov, Zléchov, Zlýčín, Zbraslav, Třebotov, Třebenice, Třebonice (stč. třeb = práce, bohoslužba), Šárka, Veleslavín, Kněževes (kňazja-kněžje ves), Svrkyň.

Původu mythologického zdají se jména: Tursko, (tur, božstvo; srovnej tuřice), Moráň, Modřany (Mořany) Komořany, Žalov.

Ku jménům oteckým řadí se jména odvozená od zaměstknání obyvatel: Košíře (Kossuře), Řeporyje, Kovary, Radlice, Hlubočerpy, Jiloviště, Kosoř, Středokluky (klučiti = káceti), Okoř (okořiti = ohraditi); od vlastností obyvatel a nahodilých událostí, často i směšných (příslotek, přezdívka):

*) Jireček: Antiqua Boh. Top. Hist., 183. Památky II. 313.

Mokropsy, Černolice, Horoměřice (Hořeměřice také od Horymíra), Bojovy ne, že bojovali, ale že se báli), Všenory, Motoly, Chaby, Běloky, Zmrzlíky, Holy, Zbuzany, Solopisky, Lysolaje, Zabčhlice, Žabovřesky, Měchenice, Masečín, Kuchařík (Kuchárky), Holubice, Kozinec, Řítka, Radost, Veselka.

Zašlé osady jsou Kuromrtvy, Honojedy, Hospřídy, Korutany, Vevernice (Vervenice).

Pozornosti zasluhují i jména místní (topická), jichž starožitné názvy ukazují, že vznik jejich do dávnověkosti položiti jest. Odvozují se buď z přírody nebo polohy místní: Lipany, Lipence, Léštnice (léšči = lískovči), Slivenec, Ořech, Řepy, Trnová, Tisovice (Čisovice), Hřebnice (Řevnice), Ohrada, Hroblín (Roblín), Vráž, Klínec, Vrané, Kopanina, Daleje, Suchdol, Roztoky, Davle, Přílepy, Břevnov, Kamýk, Chuchle, Vysoká, Točná, Homole, Lety, Letky, Holiň, Ruzíň, Sedlec, Zájezd, Zakolany (za koly, ohradou Budče), Stodůlky, Hvozdnice, Sloup, Únětice, Úněklasy (stč. úněj = lepší), Chýnice (stč. chyn = šáliti), Lichoceves (stč. lich = nerovný, zlý), Dobrovíz.

Z doby křesťanské jsou osady: Mníšek, Sv. Kilian a Karlík. Za osady nejmladšího původu považovati jest Újezdy, Lhoty a Lhotky.

Újezd (objezd) byl větší kus země s poli, lesy, lukami a t. d., při jehož objezdu (koňmo) ustanovovaly se hranice. Ku konci 12. věku vznikly Lhoty a Lhotky. Aby totiž snadněji osadníky přilákali, dávali jim majetníci větších statků i duchovních obročí osazovati pustá rokytí, lesy i trati nezorané a povolovali jim lhůty ku placení dávek a konání robot.

Vesnic toho jména v našich okresích není, až na zaniklou Lhotku, nyní na »starých vsích« u Baní, a Lhotu-Řítku, která druhé jméno podržela. To svědčí o dávném osazení a původu osad, rovněž i o hustém zalidnění oblasti této v dobách nejstarších.

Původu novějšího jsou: Nová Ves a Nový Dvůr. Nejmladší osadou jsou Baně teprve ze století minulého. Též nynější Tejnka a Břevnov Malý vznikly v době nedávné na místě osad kdysi zašlých.

Z písemných památek na naše časy dochovaných dosti jasně poznati možno, jak rozděleno bylo tehdejší území Čech mezi jednotlivé kmeny, jichž prvotních i pozdějších sídel šíře známých tuto vytýkati netřeba.

Ve středu země obýval kmen vlastních Čechů. Vojvodové tohoto kmene byli zároveň knížaty celého národa. Starešinové i vojvodové větších kmenů, jichž sídla se dělila na menší okrsky, řečené župy, byli ovšem v dosti volném poměru ku knížatům zemským; často i v boji o nadvládu v zemi s nimi se utkali.*)

*) Tomek v Památkách IV., 14.

Úřad správce župy konali od nepaměti nejstarší nebo nejváženější členové oněch rodů, jimž byl župní hrad údělem. Sídlívali na hradě župním, který byl společným majetkem celé župy a zároveň střediskem náboženským i národním. K opravě hradu i k vydržování čeledi branné povinen byl každý obyvatel župy dávkami a robotami, neboť se zřízením župním souvisela i obrana země.*)

K robotám bylo na kmety uvedeno »právo«, aby po svých kobylích polích hlídali koně knížecí vedle svých pro potřebu zemskou, aby ke žni, kosení a orání robotníky vysílali, aby pomáhali při tom knížecím, aby přijímali u sebe knížete i úředníky jeho, rovněž jeho lovčí, psáře a psy, aby po vůli knížete vozili a doprovázeli jej i čeleď jeho, což slulo »pojezd«. K pohostění družiny knížecí, k němuž náležel i »nocleh« a »osep«, dávka píce pro koně knížecí, vybit byl dobytek sedláků, což zváno »nářez«. V listině Přemysla Ot. I., r. 1224 kláštera sv. Jiří vydané, zaznamenáno jest o této robotě, více pohanské než křesťanské, že jí župan Vyšehradský na vesnicích kláštera vyhledávati nemá.**)

Mimo to byli povinni dle starodávného práva českého »porukou«, totiž závazkem společným k úhradě škod a pokut za zločiny spáchané v obvodu sídla jejich. Pokuty byly často značné, zvláště pokuta z vraždy »hlava«. V privilegiu kláštera Břevnovského ze dne 10. března r. 1222 nařizuje král Přemysl Otakar I., aby v případě tom, že by se někdo zabitý neb uškrcený v obvodu kláštera našel, chudina křivě pokutována nebyla. Také pokutu z »hlavy« snížil na 200 penízků.

Zhusta se stávalo, že při »svodu« nebo »nároku«, svedení nářku krádeže (lice), při čemž pátrali dva úředníci župní a dva osadníci po ukradené věci až k tomu, kdo nemohl se vykázati, odkud ji má, zaplatil vinník nejen škodu krádeží postižcnému, ale i pokutu 300 penízků do komory královské. Nemohl-li, zaplatila celá osada.***)

Mezi roboty zemské, velké či obecné, jež vyňaty byly z privilejí klášterům r. 1222 od krále Přemysla Otakara I. vydaných, patřilo stavění hradů a kopání příkopů, jakož i »přeseka«, robota známá jen v Čechách a směřující k tomu, aby vymýtěny byly lesy uvnitř země.

Jmění žup bylo společné a záleželo od nepaměti v občinách a dědinách. Občiny, k nimž náležely lesy, řeky a vody, pastviště a palouky, byly pro pastýře a lovce; dědiny s půdou ornou, se zahradami, štěpnicemi a lukami, »kam pluh a kosa zabírá«, pro dědinníky nebo rolníky. Ve století 11. považovány však již občiny a lesy, lovectví i rybníkářství za regalie (majetek koruny.†).

*) Tomek: Děj. Pr. I, 39.
**) Č. Č. Musea 1837., str. 106.
***) Palacký v Č. Č. M. 1837.
†) Pam. arch., II., 78. — Č. Č. M. 1837., str. 103.

V původním tomto řádu slovanském nastaly značné změny přijetím křesťanství. Dosavadní domácí náboženství sice jen pomalu ustupovalo vítězícímu kříži; mnozí přívrženci staré víry opouštěli raději rodné dědiny, ubíhajíce do hlubokých hvozdů uvnitř země, kde na místech méně přístupných nová sídla zakládali, aby tam odvěkým bohům sloužili; avšak kníže i větší část mocných rodů, přijavše s novou vírou částečně i nové způsoby a mravy, zatoužili po změně poměrů společenských dle vzoru ciziny. Uvedeny totiž křesťanstvím, zakládáním kostelů a klášterů nebývalé výsady právní v národ, jenž po zákonech dávných rozdílu stavu a majetku před tím neznal. Výsad těchto domáhali se pak přední rodové v zemi pro sebe i své potomky, což vedlo později k značnému obmezení moci knížecí.*)

Kazín u Zbraslavi.

Všimněme si blíže rozsahu tehdejších žup, s nímž by se asi obvod nynějších okresů našich shodoval. Byla to za časů nejstarších župa Pražská na levém břehu Vltavy, od potoka Stativnice až po řeku Mži k Letům a Solopiskům,**) dále župa (Osecká?), jejíž sídlem byl báječný hrad Kazín blíže hory Oseka.***) Župa tato obsahovala také část pozdější župy Podbrdské se sídelním hradem Tetínem. Hranicemi proti župě Tetínské na levém břehu řeky Mže byly Lety, na pravém Mokropsy, Léštnice a Slapy.†) Na hoře Oseku nad nynější Zbraslaví při staré cestě z Prahy do Bechyňska stával dle pozdějších zpráv hrad, z něhož zbyl jen nynější kostel sv. Havla, asi jako na hradišti Levého Hradce kostelík sv. Klimenta. Hrad ten s celou rozsáhlou krajinou

*) Cosmas, I., 195—198.
**) Palacký, Diplomatář Č.
***) Cosmas, lib. I., p. 54.
†) Č. Č. M. 1852., str. 41.

Zbraslavskou byl majetkem mocných Slavníkovců a dle pověsti sídlem Izbaslava, syna Cheboslavova z rodu Bivojova, zakladatele Zbraslavě.*) Za posledních let vlády své přemohl kníže Boleslav II. (995) rod ten, zabral hrad i celé jeho okolí**) a zlomiv po té moc předních rodů v zemi, přivlastnil si jmění žup, pokud nebylo majetkem osobním. Takovým rozmnožením knížecího jmění nastala pronikavá změna jak ve zřízení obecním tak i ve zřízení, župním, a vláda knížete stala se jaksi v celé zemi neobmezenou.***) Počet rodin se svobodným jměním se značně zmenšil, přestalo patriarchální zřízení a většina obecného lidu žila pak v rozličných způsobech poddanství. Poddaní byli buď osobně svobodní sedláci (rustici), kteří měli statky dědičně s povinností odváděti určité platy roční a vykonávati roboty pro vrchnost, buď osadníci, kteří podobně jako sedláci vládli půdou svobodně, ovšem s jistým obmezením, majíce rovněž povinnosti k vrchnostem. Neseděli však na statcích od nepaměti, nýbrž byli uváděni na své statky při zakládání nových vsí.

Konečně byli osobně nesvobodní parobi, náležející pánům dědičně se všemi potomky; paroby stávali se z počátku po většině jen váleční zajatci, kteří se nemohli ze zajetí vykoupiti. Poklesnutím zřízení župního, kdy přestal úřad dědičných županů, a kníže dosazoval na hrady župní svoje úředníky, přibyli k poddaným také bezzemkové, k nimž náleželi po vymizení řádů rodových osobně svobodní dvořané knížecí a čeleď šlechtická, pak nižší úředníci a téměř všickni, kdo dříve dleli na hradech župních v poměru služebném jako druhové, panoši, služebníci atd. Ti stali se darováním dědičně služebnými, jak tomu bylo u klášterů, zastávali různé práce při polním hospodářství a provozovali řemesla na prospěch svých pánův.†)

Obce vesnické skládaly se té doby ze statků poddaných, jež drželi kmetové. Mimo dědiny a lány selské vybývalo v každé vsi něco půdy orné, luk, pastvin i lesů, jež kmetům k jednotlivým statkům postoupeny byly za přídavky, nebo uděleny podsedkům, novému druhu neoprávněných údů obce vesnické.††)

Se zřízením župním souviselo i částečně první církevní rozdělení země, jehož stopy sledovati lze dle Kosmy do počátku století jedenáctého. V r. 1039 přisáhl kníže Břetislav s lidem svým na hrobě sv. Vojtěcha, že lid český ku památce světce toho odříká se bludů pohanských. Tehda jmenováni poprvé arcikněží neboli arcijahnové, kteří měli dozírati na jednotlivé kraje. Teprve však r. 1143—45 za pobytu legata papežského Quidona

*) Pam. arch. I., 72.
**) Pertz.: Monum. VI., 606.
***) Tomek: Děj. Pr. I., 40.
†) Pam. arch. II., 74.
††) Pam. arch. II., 74.

v Čechách rozdělena byla země v řádné farní obvody a dekanaty.*) Jméno děkana přikládáno jednomu z farářů, kterému svěřen byl bezprostřední dozor na ostatní duchovenstvo téhož okresu děkanského.**) Hranice dekanatů shodovaly se po většině s hranicemi župními. Svědčí o tom i jména oběma společná k. př. dekanat Řípský, Pražský, Podbrdský atd.***)

Dle seznamů arcidiecese Pražské k vybírání desátků papežských, jichž od r. 1352—1405 několik na naše časy se dochovalo, náležela k dekanatu Pražskému (později Ořechovskému) †) zajisté již dle staršího rozdělení církevního v území nynějších našich okresů tato kostelní místa, vesměs na levém břehu řeky Vltavy: Butovice, Stodůlky, Krteň, Ořech, Řeporyje, Kopanina, Liboc, Středokluky, Tuchoměřice, Černomice (nynější Černovičky), Třebotov, Dobřichovice, Slivenec, Mokropsy, Černěšice, Jiloviště, Trnová, Léštnice, Slapy, Sv. Kilian, sv. Havel nad Zbraslaví, Radotín, Chuchle, Zlíchov, Řepy, Újezdec v Šárce ††). Přibereme-li ze sousední župy Vyšehradské, z níž zřízen byl dekanat Říčanský, Modřany a Vrané, že župy Podbrdské dekanatu Tetínského Řevnice a Mníšek, ze župy Řípské, jejíž sídlem byl nepochybně Levý Hradec †††), Holubice, Tursko (Černuc), osadu Libšickou, Únětickou a Noutonickou, z dekanatu měst Pražských Ovenec a kostel sv. Jakuba na Smíchově, a zmíníme-li se ještě o Budči *), jejíž význam i po stránce kulturní v příslušné stati tohoto díla náležitě jest oceněn, shledáme se takto skorem se všemi kostelními místy nynějšími na Smíchovsku a Zbraslavsku.

O klášteřích víme, že vyňaty byly z pravomoci děkanů.

Jak již uvedeno, zabral kníže Boleslav II. většinu statků, které dříve jednotlivým mocným rodům náležely, avšak nenechal jich ve své moci a majetku. Víme bezpečně, že většiny statků těch dostalo se klášterům, které byly zakládány od Boleslava II. a jeho nástupců až do století 14. Máme tu na mysli předem slavný klášter Břevnovský, jejž Boleslav II. nadal listinou ze dne 14. ledna 993 všemi v nejbližším okolí kláštera, proto také v obvodu našich okresů. Byly to vsi: Břevnov, Veleslavín, Liboc, Ruzíň, část Kuromrtvic, nyní zašlých; dále Radotín, Vrané a Skochovice v krajině Zbraslavské, panství někdy Slavníkovcův**). K nadání tomu přibyl v r. 1045 za Břetislava jeden poddaný v Zlýčíně. V pozdější době přivtělil Jan IV.,

*) Č. Č. M. 1858., str. 227.
**) Libri visitationum.
***) Pam. arch. X., 418.
†) Viz listinu z r. 1337. — Tomek: Děj. Pr. I., 47.
††) Palacký: Děj I., 2. str. 370.
†††) Tomek: Děj. Pr. I., 46.
*) Pertz: Monum VI. 214.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 83—84.

biskup Pražský, r. 1318 pravomoci kláštera kostely v Liboci a ve Svrkyni. Klášteru náležely nepovědomo z které doby Řepy (Žepy), Třebonice, Hole, Újezdec v Šárce (ves zašlá), část Libčic a Neutomic, podací právo ve Vraném i v Trnové, ves Mirešice a plat 23 kop ze Zlýčína, nějakou dobu také Roztoky.*)

Klášteru Svatojiřských jeptišek (973) náležely z daru knížecího zcela nebo z části Statenice, Suchdol, Kamýk, Lichuceves, Neutomice s podacím kostelním, Okoř, díl dvora v Motolech (1146), Kněževes, Košíře, Solopisky, Mokropsy H. s podacím kostelním, Mokropsy D., Lety, dřívější vesnice Týnec s vinicí na Panenské (1228), podací kostelní na Levém Hradci a u sv. Jakuba (na Smíchově), praebenda v Přílepích (1228), v Ovenci dvůr a do r. 1395 také mlýn (nyní Císařský).**)

Kapitule Pražské kostela sv. Víta náležela ode dávna buď k nadání hodnostářů (praebendy, obedience) nebo ku prospěchu kapituly samé tvrz ve Stodůlkách s dvojím poplužím, část Butovic, Dehnice, v Ovenci dvůr s jedním poplužím, rybníkem a zahradami, v Šárce dvůr s půldruhým poplužím a dědiny v Sedlci za Babou; dále Únětice (1132) s kostelním podacím, Tuchoměřice, část Kněževsi a Kněžívka.***) Statky tyto dávány byly členům kapituly za jistý plat k užívání. Praebendy kanovníků byly: v Holubicích od r. 1204 (na 47 kop ročního výnosu ceněná), v Nebušicích, v Přílepích, Bělokách, Okovicích. V r. 1298 mlýn a chmelnice u Libčic †). Nadání kaple u sv. Václava v témž kostele náležel v Ruzíni dvůr s poplužím, v Onoklasích dvůr s 18 jitry a zahradou. Oltář P. Marie nadán byl 5 kopami platu v Bělokách a oltář sv. Chrysogona nějakými dědinami a platy v Letkách a Statenicích. Kustos kapitulní měl zboží v Lysolajích a v Modřanech, děkan Kuchárky a scholastikus plat v Středoklukách.

Kapitule Vyšehradské od její založení (1088) náležely Komořany na Vltavě a Jinonice. Za Václava I. nabyla dvora v Statenicích s poplužím, platy, lukami a porostlinami. Otakar II. daroval kapitule kostel v Budči se Zakolany a jiným hojným nadáním. Jmění kapitulní rozmnoženo dále o Modřany (1178), o dědiny v Hlubočepích a na Zlíchově (1251) s poddanými lidmi, o Zakolany (druhou část l. 1282) a Čečovice (1352). Dle stvrzovací listiny Karla IV. od r. 1356 přibyla část Kněževsi a zvoníci v Modřanech. Kustodovi náležela od r. 1384 Kosoř. ††)

*) Pam. arch. II. 313.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 53. 128.
***) Tomek: Děj. Pr. III., 52. 72.
†) tamže III. 56. 74.
††) Erben Regesta B. l. 1115 a 1186.

Benediktinům Kladrubským daroval Vladislav I. (1115) Zbraslav, Zaběhlice, Crnlice a obojí Chuchel.*) Zboží koupil od kláštera biskup Jan II. a od něho král Přemysl Ot. II., který k němu přivtělil ještě Lipence a Žabovřesky. Král Václav II. daroval statky tyto nově založenému klášteru Zbraslavskému, jemuž dle stvrzovací listiny ze dne 21. května 1304 náležely mimo shora jmenované osady ještě Lahovice, Vidim (ves l. 1186 známá, nyní zaniklá), Komořánky, Radotín, obojí Černčice a Lipany.

V župě Kamýcké měl klášter Zbraslavský Řevnice, ves trhovou, Lety, Slapy a Štěchovice. Později nabyl klášter směnou nebo koupí vsí Léštnice a Klince v lese Brdském, části Libšic a Letek na Vltavě.

Klášteru Strahovskému (1140) náležely zcela nebo z části vsi: Třešovice, Horoměřice s lesy Stražištěm a Chotolem, Nebušice, poplužní v Kněževísce, část v Kněževsi s mlýnem a krčmou, části vsí Motol, Košíř, Hlubočerp a Šárky, Štěchovice městečko o jednom poplužní s hojnými lesy, třemi lukami a dvěma mlýny o 8 složeních. (Platy poddaných činily 36 kop 59 grošů, 8 kur a 11 vajec**)

Křižovníkům stvrzeno králem Václavem I. r. 1237 Tursko z odkazu Bohuslavy, vdovy Zvěstovy, po svolení syna rytíře Sulislava, a v témž roce i Dobřichovice.

R. 1252 nabyli Slivence a Holině k opravě mostu Pražského.***) Král Václav I. daroval klášteru část Řevnic r. 1253 a královna Kunigunda ostatní část téže vsi roku 1271. Směnou získali Křižovníci roku 1337 Roblín.†)

Klášter Ostrovský na Vltavě měl mimo městečko Davli vsi Měchenice 999), Hvozdnici, Bratřínov a Třebenice (1055—1061), Masečín, Sloup, Bojanovice (1107—1109), dvůr v Dobříči se dvěma poplužími (1205), část městečka Štěchovic††) a v pozdější době také Muráň a Sedlec pod Roztoky na Vltavě.

Johanitům náležely od roku 1159 Motoly, Letky a přívoz u Radotína.†††)

Panenský klášter u sv. Ducha řádu sv. Benedikta v Praze měl 6 kop platu na Libochovičkách r. 1362 a klášter sv. Anny na Starém městě r. 1378 Radlice. Dvůr v Chýnicích náležel jeptiškám u sv. Magdaleny a dvůr v Kopanině za Slivencem klášteru sv. Anny na Malé Straně.

*) Pam. arch. I, 73. 77.
**) Urtář Strahovský. Pam. Arch. II. 74.
***) Erben Reg., 609, 610.
†) Tomek: Děj. Pr. I. 439—440.
††) Erben: Reg., I. 36., 87., 222.
†††) Tomek: Děj. Pr. III., 112.

Klášteru Kartouzskému na Újezdě (nynějším Smíchově) náležel r. 1341 Zléchov se dvorem, polnosti v Hlubočepích a dva dvory v Butovicích s polovicí háje v Dalejích.*)

Takovým ztenčením knížecího jmění, jež mimo tato nadání značnou újmu vzalo ještě různými úděly statků zemských v manské výsluhy neb dědičné držení panstvu Českému za válečné služby, oslabena také moc knížecí**). Naopak zase vzrůstala moc šlechty i na škodu lidu poddaného, jemuž vrchnosti sice vymáhaly osvobození od robot zemských ano i od různých dávek, avšak jen proto, aby tím spíše pro ně robotovati mohl.***) Když pak král Václav I. župní hrady s pozemky i lidem pracovním daroval rodinám šlechtickým v držení dědičné, dosáhla moc šlechty vrcholu. V tom asi hledati jest počátek i původ šlechtických jmen rodových a základ erbovní urozenosti panské.

V poměrech lidu selského nastaly důležité změny uváděním Němců do Čech za Otakarů a osazováním kolonistů těch ve statky právem zákupním (purgrecht).†)

Sedláci, zvláště kolonisté němečtí ve vsích usazení, nebyli dle německého práva toho dědičnými nájemníky půdy jako valná většina dosavadních usedlíků, nýbrž zákupními (emfyteutickými) majetníky pozemků, které koupivše pod určitý plat roční neboli úrok od pánů, mohli volně zase prodávati, ovšem s výhradou předkupu prvotních majetníků nebo jejich dědiců.††) Proto slulo také toto německé právo v Čechách právem zákupním (emfyteutickým). První zmínka děje se o něm u nás r. 1234. Sedláci, poznavše jeho výhody, domáhali se ho na škodu zřízení domácího, že po stu letech málokterá vesnice osazena byla na jiném právu než na zákupním. V urbáři Strahovském jmenují se výslovně ve 14. století vsi Motoly a Štěchovice s právem českým a Kněževíska s právem zákupním. Zajímavou ukázku, jak vsi vysazovány byly právem zákupním, podávají paměti Řevnické.

Majestátem ze dne 5. listopadu r. 1335 vysadil král Jan věrnému svému Přibyslavovi ze Scheder (?) ves Řevnice právem purkrechtním a nařídil: »Ves tato držeti má 48 lánů; z těch aby bylo 8 svobodných, z nichž držeti má rychtář té vsi 3 lány a farář 2 lány; tři ostatní celá ves k pastvě.« Aby se tam mohli obyvatelé více a více usazovati, dána jim svoboda (lhota — lhůta) na 12 let ode všech platů a úroků. Po vyjití této lhůty měli sedláci z lánu, který té doby držel 90 strychů osevu jarního i ozimního, platiti 1 hřivnu, t. j. 56 grošů českých, a to půl hřivny před sv. Jiřím a druhou polovici o sv. Havle; nad to bylo jim odváděti každého roku 6 strychů rži, 8 strychů ovsa s 8 kurami do komory královské. Přibyslavovi

*) Tomek: Děj. Pr. III.134—137.
**) Č. Č. Mus. 1837., 163.
***) V témž r. 1857., 210.
†) Tomek: Děj. Pr. I., 165. 184.
††) Pam. arch. II., 86.

dána jest dědičně rychta s krčmou, pekařem, řezníkem, pastýřem, lazebníkem, mlynářem, zahradou po 6 strychů, loukou též po 6 strychů a třemi lány výše připomenutými beze všeho úroku. Ze soudu měly náležeti dva penízky do komory královské a třetí rychtáři. Konečně dána Přibyslavovi milost, aby mohl rychtou dědičně vládnouti a s ní jako s vlastní učiniti.*)

Ve městech, jichž správa té doby nejvíce v rukou německých měšťanů se ocitla, nabývali cizinci z přízně královské jmění a tím také působení na záležitosti veřejné i právní ku nemalé škodě domácího obyvatelstva. Usilováním Otakara II. odňat vládě zemské v Čechách její staroslovanský ráz a osvětové zásady tehdejšího světa západního, přizpůsobeny částečné poměrům domácím, vtiskly jí tvářnost novou. Povržením zřízení župního bylo změněno soudnictví krajské i zemské, čímž přestalo starodávné zapisování do register soudních. Veškeré trhy neboli prodeje statku, postupování jich, jinak dobré vůle, jakož i ostatní věci soudnictví příslušné zapisovány od té doby v desky zemské.**)

Za panování rodu Lucemburského dosáhla moc vladařská v Čechách nejvyššího stupně, a z té doby také datuje se patrný rozdíl někdejší rovnosti stavů. Šlechta tehda dělila se již na stav panský a rytířský. I měšťané, toužíce po větší moci, domáhali se v odměnu za časté válečné berně všelijakých privilegií***) Tak nacházíme na počátku 14. století již mnoho vsí v nynějších okresích našich v rukou měšťanů Pražských, po většině Němců. Byly to grunty, zvané šosovní, jimiž měšťané ti za jakýs plat komoře královské osobně vládli.

Již za krále Václava I. získal koupí Pražský měšťan Frovín ves Řepy od kláštera Břevnovského. V r. 1341 prodal klášter Plaský ves Řeporyje s podacím kostelním a veškerým příslušenstvím vdově Rodlině Billungové. Majetníkem vsi Statenic a Letek jmenuje se r. 1347 měšťan Pražský Budek, jehož rodině náležely také Běloky a nyní již zaslá ves Černomice (Černovičky) s podacím kostelním, a r. 1356 i Tuchoměřice. Šimona Bohuslavova z rodu Olbramovicův majetkem byly r. 1369 1374 Roztoky, Albrechta Chotka Kopanina.†) Mikuláš od Králů měl část Nebusic a Václav z Milostína Kněževes od kláštera Strahovského††); od téhož kláštera obdržel Václav Řek, zlatník v Praze, právem zákupním dvůr (Krichuv) v Třešovicích (1381). Trnovou u Zbraslavi koupil týmž právem Václav Albrechtův z rodu Velflovicův od kláštera Břevnovského. Na Okoři seděl od r. 1361 František Rokycanský, po něm pak od r. 1380—1399 syn jeho Jan. Synové měšťana Ortla, Mikuláš a Jakub, měli část vsi Ořecha (1379) a Fran-

*) Pam. arch. IV., 44
**) Čas. Č. Mus. 1835., str. 437.
***) V témž r. 1837., str. 89.
†) Tomek. Děj. Pr. II., 4264-28.
††) Pam. arch. II., 86.

tišek Bavorův vsi Třebotov a Roblín s podacím kostelním v Třebotově (1365). Středokluky náležely i s právem podacím synům Velflovice Frenclina Jakubova (1354—1370), Mikuláš Domažlický měl dvůr v Přílepích a Ludvík apotékář vsi Čečovice obojе (1416).*)

Tou měrou, jak vzmáhal se stav městský, hynul a v porobu upadal stav selský. Nebylo ovšem ještě pravomoci statkářů nad obcemi; mělať každá větší obec, ať s právem českým neb emfyteutickým, často i několik menších obcí dohromady svého rychtáře, většinou dědičného a své zvolené konšely. Rychtáři se připomínají r. 1380 v Modřanech Vacek, ve Slivenci Zifrid, v Mníšku Pešík, v Jilovišti Mikuláš, v Léštnici Žehlin**), v Horoměřicích a Újezdci Šáreckém r. 1397 rychtáři jména neznámého.***) Na Zbraslavi konšelé Bernart kovář, Hodek švec od přívozu, Václav Hertl a Vavřinec vinař, v Lipencích Vávra a Štěpán, v Lipanech Jakub a Tomáš, v Zaběhlicích Štěpán a Mach.†)

Lid selský podléhal sice po zrušení pravomoci žup buď nově založeným městům, pod jichž ochranu obce vesnické se dávaly, neb popravcům krajským, pánům a rytířům, jimž výkonná moc nad lidem byla svěřena; avšak již za Karla IV., kdy zakládány byly hojně nové obce vesnické po způsobu lhot zákupních, vymiňovaly si vrchnosti, na jichž pozemcích osazování se dálo, panství nad nimi t. j. právo i povinnost jich ochraňovati.††) Hůře bylo ještě, když panovník ten, jinak osvícený, vydal všecky lidi, kteří na statcích šlechty žili, soudní pravomoci majetníků mimo pře hrdelní, které slušely soudu zemskému.†††) Rozmnožením majetku šlechty, zastavováním zemských hradů i statků panstvu a rytířstvu postupovalo zřízení patrimonialní (dědičně panské), jež utvrzeno bylo potom zákonem z r. 1333.*)

Před husitskými bouřemi tvořil jádro národa nesčíslný téměř počet svobodných zemanů a dědinníků, větších statkářů jen králi poddaných; ale válkami a zmáháním se šlechty vyšší prořídl počet ten značně. Ostatní selští poddaní, do času krále Václava IV. pouze úročníky, ocitli se již pod Vladislavem II. a za vlády rodu Jagellonského (1471—1526) ve kruté porobě**), o čemž na místě příslušném doklady budou uvedeny.

Zlá pohroma stihla jmění klášterů i majetek německých měšťanů v bouřích husitských. Že nebylo šetřeno budov velepamátných a nenahraditelných, netřeba široce vykládati. Tak pobořeny a vybity byly v okresích našich klášter Kartouzský na Újezdě, nynějším Smíchově, kláštery Břevnovský,

*) Tomek: Děj. Pr. II. 426.
**) Libri visit.
***) P. arch. II. 86.
†) Libri visit.
††) Č. Č. M. 1835., str. 437.
†††) Jireček: Codex jur. Boh. I., 68.
*) Tomek: Děj. Pr. I. 536.
**) Č. Č. Mus. 1837., str. 70.

Zbraslavský a Ostrovský, skorem všecky kostely v okolí Pražském, mnoho tvrzí, dvorů klášterních i majetku soukromého. Čeho bylo ušetřeno, zmocnily se obce Starého i Nového města Pražského. Řádem tím zabrány všecky statky a vsi měšťanů strany protivné blíže města, též veškery statky duchovenské; ostatních vzdálenějších zmocnili se mnozí pánové čeští a erbovníci, jimž pak je Zikmund zapsal za některé služby prokázané a za peníze na vedení války zapůjčené.*)

Břevnovu pobrány byly rozsáhlé zahrady kolem stavení klášterního se dvorem Týnkou, blízké dvory v Liboci, Ruzíni, Mirešicích a vzdálenější Holy. Strahov přišel o dvory v Nebušicích, Horoměřicích a o vinice u Brusky. Klášteru Kartouzskému zabrán mimo rozsáhlá pole, zahrady, vinice a chmelnice na Smíchově také dvůr v Zléchově, dva dvory v Butovicích s hájem a lukami v Dalejích. Jeptišky Svatojiřské pozbyly vinice za klášterem v Brusce a v Týnce, polovice dvora v Mirešicích, dvorů v Kamýce, Neutomicích a Lichucevsi. Křižovníkům vzato Tursko a dle jména i Dobřichovice; kostelu Pražskému z majetku probošta dvory ve Stodůlkách, Dehnicích, Ovenci a Šárce; z důchodu děkanství Kuchařík; z praebend a obedience kanovnických dvory v Lysolajích, Nebušicích, Kněževsi a Holubicích. Kapitula Vyšehradská ztratila Choteč, Hlubočepy, Jinonice, Kněževes. Proboštství sv. Apollinářiše zabrán dvůr v Ounětičích.

Zbraslavskému klášteru mimo značné škody na budovách a majetku učiněné pobrány Lahovice, Slapy, Lipany, Klínec a část Léštnice.**)

Statky klášter Ostrovského v nejbližším jeho okolí rozchvátili panští sousedé, ves Dobříč zabrala města Pražská.

Měšťanům Pražským pobrali Pražané statky a tvrze v blízkém okolí. Reinhartovi Remeškému vzali Roztoky, Názovi dvůr Názovský v Košířích, podíl po biskupu Churském Názovi; Petru Mezířičskému Středokluky, Běloky a poddaného v Zájezdě; Mikuláši Domažlickému dvory v Přílepích s příslušenstvím v Hospřidech (vsi nyní zašlé) a Ounětičích. K tomu pak majetníkům jména neznámého ze stavu měšťanského dvůr v Klukovicích, ves Dobrovíz, ves Chýnov u Libčic. Pražané zmocnili se také Okoře, tvrze někdy pana Jindřicha Lefla z Lažan. Tak soustředila se v rukou Pražanů valná část majetku, který podrželi s malými změnami přes sto let; teprve v r. 1547 byly jim statky ty pro vzpouru proti císaři Ferdinandovi konfiskovány a, pokud náležely klášterům, po většině jim navráceny.***)

Ku konci století 15. za Vladislava II. (1472—1516) stala se usnesení sněmovní, jimiž svobodné přecházení lidu v zemi zamezeno; po válkách husitských uvolnily se totiž svazky poddanské v míře značné. I přikázáno, že každý čeledín a člověk míti má svého pána.†) Od té doby člověk poddaný

*) Archiv český I., 501 atd.
**) Tomek Děj. Pr. IV., 171.
***) Tomek: Děj. Pr. IV., 170—174.
†) Pam. arch. VI., 26.

jako zboží nehybné v ceně 10—20 hřiven vkládán do desk zemských, a jen málo svobodníků s dávnými právy a zápisy podrželo volnost osobní i majetkovou.

Svobodníků bylo té doby na celém Podbrdsku jen sedm se dvory za 2400 kop; při tom se ještě o svobodníku v Třebotově pochybovalo, že skutečně svobodníkem je.*)

Vrchnostem dostalo se vedle pravomocnosti soudní také moci politické v obcích poddaných. Tak utuženo bylo zřízení patrimonialní v takovém rozsahu, v jakém s nepatrnými změnami potrvalo až do r. 1848.

Poddanství a člověčenství. Poměry vlastnické. Člověk kmetcí, pánu svému člověčenstvím zavázaný, jinak robotník neboli poddaný, neměl volnosti ani osobní, ani majetkové. Mínil-li se na gruntech jiných pánů buď koupí, výměnou nebo přiženěním usaditi, bylo se mu vykázati listem výhostným a zachovacím od pánů dřívějších.

Také poddanství nebo člověčenství sliboval novým pánům. Uvedeme některé příklady: Jan Tošek, přiženiv se r. 1570 do Újezda Trněného, vykázal se listem zachovacím i výhostným a slíbil poddanství i člověčenství; ale velké dobroty nedělal. Byl ještě téhož roku dán i s rychtářem do vězení, že si z »pánů« posměch činili.**)

Úředníkům mostu Pražského slíbili poddanost a člověčenství při rozprodávání dědin Smíchovských r. 1602 Václav Kolář i syn jeho Jiřík. Tak učinil i Václav Maulík, koupiv dvorec na Smíchově za 150 kop grošů v počtu čtvrtý vedle dvorce někdy Jana Jenštejnského.***)

V r. 1636 prodala vrchnost Zbraslavská spustlý grunt Dvořákovský v Lipanech, pro zlé činy dřívějšího majetníka na vrchnost spadlý, Diviši Landovi, ševci z Král. Nového M. Pražského. Ten, ač měštěnín, přece slíbil poddanost a člověčenství za sebe i své potomky, ježto vrchnost nechtěla míti svobodníků na panství.†)

Odešel-li beze zmíněného výhostu a dovolení člověk poddaný na panství jiné, pozbyl práva na spravedlnost (dědictví), a nepřestávaje býti poddaným, mohl býti i násilně zpět přiveden. Že tak se dálo a zajisté ne pro dobré časy, nasvědčuje usnesení sněmovní z r. 1585 nařizující, aby s odběhlými poddanými mírně bylo nakládáno, a návrat k majetku bezpečně a bez trestu jim zaručen. O sto let později bylo i v tom poddaným velice přiostřeno. R. 1698 uběhl člověk poddaný pana Adama Běšína ve vsi Trnové, kovář Tomáš Fiala, do vsi Měňan, panství pana hraběte Kuňaty Jaroslava z Bubna. Na snažnou žádost pana Běšína byl ke kovárně v Trnové násilně vrácen. Odběhl-li poddaný a nevrátil se, spadl grunt na pány. Ve Slivenci ujal r. 1628

*) Kniha I. desk svobodnických z r. 1550. Pam. arch. VII., 294.
**) Winter Dr. Zikm.: Kultur. obr. čes. měst II., 538. 544.
***) Archiv m. Prahy: Kniha záp. jurisd. most. od r. 1591., fol. 8.
†) Gruntovní knihy panství Zbrasl. l. 1617 č. 23.

spuštěný grunt na pány prelláty jako odběžný spadlý, — neb Václav Třecha svévolně odběhl, rozprodal z něho a pobral všechny věci, — Pavel Novotný za 150 kop.*)

Že i manželka od muže odvedena býti mohla, nezjednala-li si dříve výhostu, svědčí událost tato: Jan Kladrubský, opat kláštera Ostrovského u sv. Kiliana a sv. Jana ve Skále, dověděl se, že poddaná jeho Dorota z městečka Davle provdala se bez jeho dovolení za Květoně Duchka a na panství kostela Pražského sv. Mikuláše ve vsi Kojeticích meškají. I psal úředníkům Svatomikulášským, proč ji tam přechovávají proti zřízení zemskému. Páni se omlouvali, že se tak stalo omylem, a žádali opata, aby, co se proti vůli jeho od lidí nerozumných stalo, jako pán rozumný a osoba duchovní mimo sebe pustil, že se mu budou hleděti odměniti. Konec zajímavého psaní je: »Jestli-že by pak žádost tato naše slušná a křesťanská při V. Msti místa míti nemohla (ač nejsme té naděje), tedy bychom i tak chtěli učiniti a dotčenou Dorotu, když by pro ni vysláno bylo, vydati. Ale jak by to věc chvalitebná, náležitá i poctivá a neslýchaná i nepříkladná byla, manželství P. Bohem zařízené rušiti a loučiti, toho V. Msti k bedlivému uvažování podáváme. Dáno po neděli Jubilate r. 1591.**)

Byla-li propuštěna matka-vdova z poddanství, nebyly tím vždy propuštěny i dítky, sirotci. Příslušely dle tehdejšího právního zvyku děti tam, kam matka, když se dítko narodilo. Vdala-li se vdova po majetníku gruntu nebo dcery po něm pozůstalé bez vědomí pánů, propadly spravedlnosti svou. Tak učinily r. 1627 na panství Slapském kláštera Zbraslavského vdova po Jírovi Kurkovi a dcery její, Anna a Lída. V zápise, jímž poručníkem nezletilého Jiříka Kůrky a mocným hospodářem na statku Kůrkovském učiněn Václav Kokeš, připomenuto, že Eva a dcery její, Anna a Lída, provdavše se bez vědomí J. M. Pána, spravedlnosti svou na ten statek propadly. Náleží to všecko J. M. Pánu po nich.

Vdala-li se poddaná žena na panství jiné, bylo jí zaplatiti zvláštní poplatek, zvaný čechelné.

Přiženěním na grunt byl ženich za určité věno zápisem k hospodářství připuštěn. Martin Ortman, služebník J. M. P. opata Zbraslavského, přiženil se r. 1680 ke vdově po Janovi Dlouhém na chalupu Vrátnovskou na Zbraslavi. Věna donesl 40 kop, jež sirotkům u J. M. Pána do vzrůstu uloženy.***)

Také druhdy ženich nemajetný přijat byl za hospodáře z lásky. Václav Růžička ze vsi Vokovic vždy věrné kapituly u sv. Víta, přiženiv se k Lidmile, dceři po Janu Kolínském, byl od ní jako vlastnice z lásky ke gruntu připuštěn r. 1666. Přijal jméno Kolínský.†)

*) Urbář kapit. sv. Vítské z r. 1610., fol. 122.
**) Honejsek: Z dějin nepatrné č. vesnice.
***) Urbarní kniha panství Zbraslavského l. 1617. č. 23.
†) Velká urb. kniha kap. sv. Víta z r. 1660.

V době té nebylo nynějšího označení domů čísly popisnými. Číslování domů počalo teprve r. 1770. Dříve dostávaly grunty a chalupy jména po držitelích, kteří do hospodářství valnou většinou zpustlých po válce třicetileté skoro násilně byli uváděni. Jména živností pro určitost knihovního zápisu přecházela často na nové majetníky a udržela se i po několik století.

Zajímavo jest, že statek z pravidla skorem postupován byl synu nejmladšímu. Nechtívalo se asi hospodářům tak brzo na výměnek, ač časy byly dosti svízelné. Starší syny vybývali věnem, ti přiženili se do živností nejvíce v rodné obci neb, nebylo-li tam vhodné nevěsty, do jiné obce na panství. Dálo se tak ovšem s vůlí vrchnosti, která nerada propouštěla poddané, zvláště majetné.

Zemřel-li hospodář bez dědice neb učinil-li poslední pořízení (kšaft) bez vědomí pánů, neměl kšaft platnosti, a majetek přešel jako odúmrť na pány. Neměl-li dědic po zemřelém hospodáři let, hospodařila s ním matka. R. 1688 zemřel v Klinci na panství kláštera Zbraslavského Jakub Kreperát, zůstaviv vdovu Mandalénu. Statek kšaftoval se svolením »vrchnostlivým« na nedospělého syna Tomáše tak, aby matka do jeho let hospodařila. Matka měla až do smrti své při něm obydlí míti, item 2 krávy, 5 ovec, zahrádku za ovčínem a něco obilí, jež se výslovně uvádí.

Podíly sirotků kladeny bývaly před jiné požadavky, jež tížily grunt. Peníze sirotčí po Václavu Junkovi v Modřanech skládal Vít Plichta r. 1617. u rychtáře Petra Píši za přítomnosti konšelů. Splátky tyto kvitoval Píša Junkovi na vrubech a odevzdával vrchnosti, panu opatovi na Zbraslavi, při rychtářském jednání nebo při soudě obecném, ku kterému pan opat dvakráte do roka na rychtu dojížděl.

Podruhům a služebným, kteří na čas do služeb cizopanských vstupovali, bylo se vykázati listem fedrovním. List takový zněl, že kdekoli a na čichkoli gruntech lidem posluhujíce do roka obydlí svá míti a živiti se mohou.*) Pan opat Zbraslavský Jiří Junker propouští r. 1688 takovým listem fedrovním Marianu Novákovou z Měchenic na grunty pana opata Strahovského.**)

Smlouvy o kup a prodej pozemků, postupy živností a podobné záležitosti konaly se u rychtáře. Zápisy do knih gruntovních činěny se svolením vrchnosti, třeba i po čase: »L. P. 1660 urozený a vysoce učený pán, pan Jan Ignatius Claudius, obojích práv doktor, J. M. Cís. nad Apelationi na hradě Pražském radda, od velebné kapituly slavného kostela sv. Víta na hradě Pr. koupil chalupu vdovy Šimůnkové v Letkách dne 24. aprilis 1655 za 100 kop na míšeňsko.«***)

Odhad při prodeji vykonávali nejvíce sousední rychtáři s místním jako důvěrníci. Na soudě Slapském, obecním, dne 26. aprilis r. 1611 podali

*) Sněmy IV. 163.
**) Pam. arch. V., 93.
***) Urbář kap. Svatovítské z r. 1660.

rychtáři Krámský a Slapský J. M. P. zprávu o prošacování gruntu Ždanského ve Slapech, jejž J. M. P. kněz Adam Urat ráčil jest prodati za 400 kop Daneši Kokšovi. Kupující položil 6 kop vejrunku. Obyčejně nekladla se kupní cena najednou. Dán pouze závdavek (vejrunk, věrdunk) a určily se lhůty, ve kterých se peníze měly klásti.

Opat zbraslavský dvakráte do roka dojížděl do vsí kláštera »na soud«, při němž se projednávaly veškeré správní záležitosti poddaných. Pán staral se o sirotky po usedlících, ustanovoval poručníky a hospodáře na gruntech, přijímal úroky a peníze sirotčí, dával listy fedrovní, výhostné a povolení k ženitbě. Řád takový byl na panstvích a gruntech všech pánů, někde jen pána zastupoval úředník.

Grunty odhadovány také někdy pro válečné berně. R. 1541 nařízeno usnesením sněmovním šacování gruntů a uloženo sedlákům platiti ze statku ceněného v kopách grošů »s kopy groš.«.*) Odhad takový šel ovšem pod cenu. »Šacunk« neb cena odhadní řídila se také tím, kolik »svršků« bylo při gruntě, a jak velkou spravedlnosť bylo z gruntů vybývati.**)

Výměra polí určovala se v předešlých stoletích dle záhonů neb lih. Kopa záhonů měřila 5 až 6 korců. Dvanáct kop byl lán. Výměra luk určovala se dle fůr sklizeného sena. Lesy měřeny na léče; léč lesa čítala 18 tenat po 40 sáhách. Výměra taková byla ovšem dosti neurčitá a dávala příčinu k častým sporům. U Modřan jmenuje se dosud trať polí »v Soudných«. O pole tato soudila se vrchnosť Březanská, pan Krištof Želinský ze Sebuzína, r. 1617 s usedlíky Modřanskými, poddanými k panství Zbraslavskému. Spor ten nebyl ještě vyřízen, když statky po Želińském připadly komoře královské; až teprve r. 1662 zakročením J. M. Pána (opata Jiřího III.) domohli se sedláci svých práv, a pole jim byla k užívání přiřčena.***)

Osev polí býval jako dosavad dvojí. Skoro polovička polí ležela úhorem; větší část druhé polovice osévala se ozimem. Také přisívati na svých gruntech dávali sedláci buď za třetinu výtěžku neb na srážku dluhu.†)

Po válkách švédských zpustla pole tak, že výměra určována po paměti. V Krchně (Krtni) praví se r. 1651 o jednom poli, že je zádušní, nad paměť lidskou zamlčené. V Léštnici ztratilo se r. 1658 kněžské pole docela. Konšelé aspoň vyznali při výjezdu pana opata, »že o tom poli čistě nic nevědí«. Také grunty ztratily na ceně. Hospodáři z vypálených i zpustlých živností ubíhali a často chytáni, ba i v okovech zpět byli přiváděni. Ve starých zápisech té doby čteme zhusta poznámku: »ten grunt je nyní zpustlej«. — R. 1617 koupil o soudě Slapském Adam Vrbovec od J. M. P. opata grunt Vrbovský za 90 kop; r. 1651 ujal grunt ten Tomáš Vrbovec »jsouce hrubě zpustlý« jen za 70 kop.††)

*) Sněmy České I., 515.
**) Grunt. kn. klášt. Zbrasl. r. 1582., č. 21.
***) Tatáž r. 1617., č. 23.
†) Libri visit.
††) Grunt. kn. kl. Zbrasl. r. 1658., č. 18.

Ku konci 18. století a počátkem tohoto století nabývaly grunty opět ceny, která však finančním patentem z r. 1811 značně klesla. V Záběhlicích na panství Zbraslavském ceněn grunt Bečvařovský r. 1593 ve 200 kopách; r. 1657 byl zpuštěný; r. 1744 ujat ve 100 kopách; r. 1790 odevzdává Veruna Malíková dceři své Anně grunt ten, »poněvadž pro nedostatek se svým manželem Vojtěchem déle hospodařiti sobě netroufá«, v ceně 116 zl. 40 kr. R. 1802 oceněna tato živnost na 1000 zl., v nových gruntovních knihách r. 1803 již na 5117 zl. 17½ kr. Paní Anna Vrchlavská zaplatila za ni r. 1805 více než 10 tisíc zl., Jan Smolka v březnu 1811 dokonce 15 tisíc. Za to v r. 1828 klesl grunt na cenu 1600 zl.

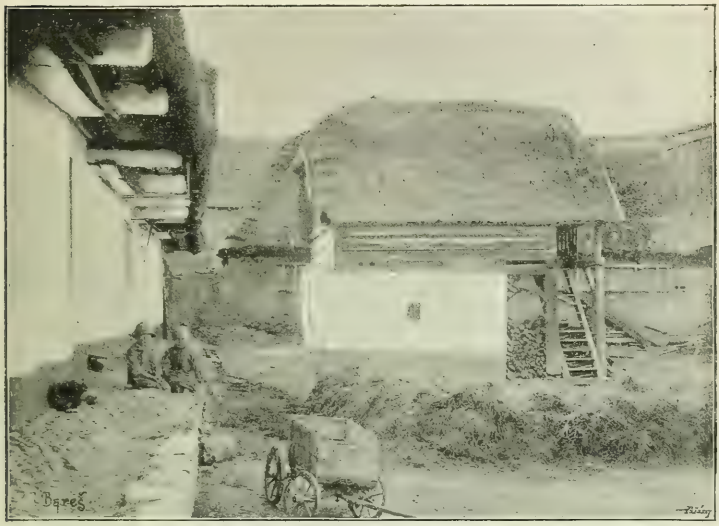

Statek v Lišnici.

Za několik roků ovšem ceny pozemků zase stouply, že již v r. 1832 grunt ten oceněn na 3354 zl. a při výkupu r. 1851 na 8200 zl.

Výstavnost gruntu před válkami švédskými nebyla valná. Statek selský lišil se ovšem od chalupy na první pohled svou rozsáhlostí, kamennou podezdívkou a různými přístavky, mezi nimiž přední místo měl »špejchárek« nad kolnou, který často, nebylo-li při gruntě chalupy výměnkářské, hodil se za výměnek; úprava vnější byla celkem stejná.

Stavělo se ze dřeva a krylo šindelem nebo došky. Jen málokterá stavení byla »od kamene«; byly to obyčejně dvorce svobodníků.

I nízké stodoly s nezbytným svislem nebo přístodolkem a se zdviženou střechou nad vraty vyhlížely proti nynějším velice skromně. V dobách těch nebylo větších stodol třeba, neboť orné půdy bylo polovice nynější a nad to ještě polovička polí úhorem ležeti se nechávala.

Stavení selská byla někdy v pořádku nevalném. V Újezdci Trněném a Zakolanech napomínali r. 1591 páni sedláky, aby opravili střechy hrubě potrhané. Napomenutí to připustili si však Zakolanští málo. V témž roce vykázána pánům úředníkům při jednání obecném k noclehu chalupa, do níž teklo podlahou i stropem.*)

Ve svízelných časech třicetileté války utíkali lidé ze živností nejvíce zbořených a vypálených. Dle manuskriptu, sepsaného krajským komisařem Berounským 25. března 1649 při komisi k vyšetřování škod na majetku kláštera Zbraslavského, byly Řevnice, Lisnice, Klínec, Slapy a jiné vsi kláštera, počtem 28, tak zpustošeny, že nikde z citelného nedostatku lidu i dobytka ozim zaset nebyl. V Řevnicích bylo 5 gruntů; sedláci měli 9 klisen a 10 hřibátek, s kterými se nemohlo robotovati; chalup bývalo tam 9; z těch bylo 5 vyhořelých a 3 neobydlené. V Záběhlicích ze 12 usedlostí byla jedna zcela opuštěna, dvě od mnoha let pusty a při jedné toliko kus světnice. V každé obci uvádí se v době té několik poustek a z mnoha názvů místních tratí a polí »Na pustým«, »V poustkách« a pod. jde na jevo, že vesnice bývaly před tím rozsáhlejší a hustěji obydleny.

Když po válce lidé mocí dohánění byli, aby živnosti zpustlé a vypálené vystavěti a obdělati pomohli, nedbáno tuze výstavnosti. Nedostávalo se času, a tehdejší vrchnosti nebyly by ani hovědy staveb nákladnějších. Lidu českému nastala doba krutých útisků a tuhé poroby.

Robota, jak svrchu uvedeno, náležela ode dávna valná část nynějších nasel. obcí, k panství knězskému, jemuž byla za válek husitských odňata a králem Zikmundem v r. 1436—1437 buď městům Pražským, buď uchvatitelům šlechtickým zapsána; někteří páni i bez královského zápisu vládli statky dříve duchovenskými. V dobách pozdějších, zvláště za Ladislava Pohrobka, nabyly kláštery jmění svého opět, daleko ne však v té míře, jak původně jim náleželo. Také po konfiskacích r. 1547 za Ferdinanda I. a zvláště po bitvě bělohorské vráceny za levný peníz klášterům některé z bývalých jejich statků.

Válka třicetiletá se všemi svými hrůzami dolehla těžce na kraj náš, a ze zápisů klášterních, ovšem jen skrovně zachovaných, i z tehdejších gruntovních (urbárních) knih zjevno, že mimo nejbližší okolí Pražské, které válkou nejvíce utrpělo, také vzdálenější Zbraslavsko daleko široko zpustošeno bylo.

Z pohromy těchto zotavovaly se kláštery jen pozvolna. Zbraslavský klášter získal z konfiskací pobělohorských po r. 1648 koupí nebo postupem

*) Winter: Kult. obr. č. měst. II., 542.

od královské komory mimo Slivenec s Holiní a Dobřichovice, které zůstaly řádu křižovnickému, celý okruh nynějšího Zbraslavska, některé vsi kláštera Ostrovského, tehda již u sv. Jana pod Skalou, a Kosoř, majetek kapituly Vyšehradské. Světské vrchnosti měly na Zbraslavsku panství Mníšecké s Čisovicemi a Bojovy, Trnovou, Jiloviště a manský statek Řídku. V nynějším okresu Smíchovském náležely vrchnostenské pravomocnosti kanonie Strahovské a kapituly u sv. Víta okolní osady; také Jesuité vládli před zrušením řádu několika statky, a klášter Břevnovský aspoň ve svém nejbližším okolí některé podržel. Ze vzdálenějších osad náležely Trněný Újezd, Kovary a Zakolany kostelu Týnskému, Tursko Křižovníkům. Jiným vrchnostem Ovenec (zemským stavům), část Smíchova (té doby ovšem vojskem Pasovských r. 1611, později Švédy spálená a zpustošená) Staroměstským, Holubice s Libšicemi Lobkovicům, Roztoky a Úholice Lichtensteinovi, Statenice Talmberkům, Svrkyň Buštěhradu a t. d.

Majetkové i poddanské poměry lidu selského a neusedlých robotníků od století 14. poznati lze z urbářů klášterních, z nichž Ostrovský z r. 1390, Břevnovský z r. 1406 a Strahovský z r. 1410 pochodí. Jak rozmanity byly roboty selské, poznáme také z urbáře statků arcibiskupských z r. 1390.*)

Nejobyčejnější byly práce v polích a na lukách: orání, vláčení, setí a sklízení ve žních, sečení a sušení sena i otavy, dílem také dovážení sklizně do dvorů panských; někde práce zahradnické, ve chmelnicích, vinicích, trhání brachu, lnu a konopí. Ze vsí robotných bylo i na kolik hodin cesty ke dvorům docházeti neb dojížděti. Další povinností robotníků bylo dovážeti dříví i kámen ke stavbám a nahánětí při honech zvěř.

Z některých robot vyňati byli osadníci buď dle starodávných zvyklostí nebo řádem společných úmluv. Tak Třešovičtí poddaní kláštera Strahovského jako starodávní dědicové na usedlostech svých měli do století 15. zvláštní starožitné řády vesnické. Platů klášteru neodváděli, ale byli povinni robotou ke zvláštním potřebám opata a kláštera. Jim totiž slušelo vzdělávati vinici u Třešovic, skliditi všecko obilí na polích okolo kláštera, na 7 mil vzdálí konati poselství na statky klášterské a dovážeti řeholníky na vozech svých na fary a dvory, voziti z Prahy do kláštera sůl, sádlo, lůj, slanečky, víno, pomáhati čeledi klášterní při vytahování dříví z řeky, když se připlavilo z lesů klášterských, slámu přivážeti ze dvorů, ovce práti a stříhati dvakráte do roka. Také Sedlečtí prali a stříhali ovce. Nebušičtí robot neměli.**)

Libočtí poddaní kláštera Břevnovského neplatili také žádných dávek. Za robotu měli vytahovati dříví, které z Kostelce, klášteru tehda náležejícího, po Vltavě se plavilo, a rovnati je na břehu na Újezdě pod Petřínem. Kromě toho sloužili opatovi nápravníci (manové, chudší zemani), jeden v Liboci

*) Emler: Decem registra censuum boh. 1881. Tomek: Děj. Pr. III., 41.
**) Pam. arch. II., 73—77.

a v Řepích, dva ve Veleslavíně. Každý nápravník měl za výsluhu neb léno jednu nebo více usedlostí, které byly osvobozeny od platů i robot.*)

Jiné byly poměry na statcích pánů světských. R. 1484 robotovalo 7 usedlých v Řeporyjích, každý 36 dní do roka; v Mokropsích 4 poddaní pana Vrábského, každý po dva dni v týdnu.**)

Ve vsích s právem českým dostávali robotníci stravu: ženci hrách s uzeninou, po krajíci chleba a pivo.***)

Poměry ty potrvaly až do konce století 15. Zřejmo to ze všelikých zápisu na statky duchovenské i zemské Zikmundem počínaje; všude opakuje se výminka, že zápisník nemá novými, nespravedlivými, a lidem neobyčejnými robotami a poplatky proti jejich vůli býti obtížným.†)

Nálezy sněmovními byly časem svobody lidu poddaného zrušeny. Stávalo se, že byly některé roboty, pro válečné časy zapomenuté, obnovovány. Také o svobodnících, ač si zboží do desk zemských kladli, uznáno zřízením zemským r. 1500, že pod vrchností jsou.††)

Ze století 16. máme zprávu o zvláštní robotě Trněno-Újezdských, Kovarských a Zakolanských. Bylo jim odvážeti bláto a led od kostela Týnského. Jak svědomitě to činili, ukazuje stížnost pánů úředníků záduší z r. 1586, »že v náležitý čas bláta neodvezli«. R. 1590 bylo jim dokonce pohrožено, budou-li bláto voziti na vozech děravých a po Praze je trousiti, »že jim páni nehodná prkna poberou a ve škole spálí«.†††) Podobnou robotu k úřadu mosteckému měli Smíchovští poddaní, náležející pravomoci obce Starého Města Pražského. Poněvadž neplatili cel v branách, bylo jejich povinností sváděti vody s cest od bran až k mostku, pod který voda od Košíř spadá, cesty napravovati, struh poopraviti, aby silnice k zbahnění nepřicházela.*)

Někdy za mimořádnou robotu bývalo i placeno. Při stěhování kněze Jana Jičínského z Kouřimi do Prahy r. 1575 vyslali Trněno-Újezdští dva fasuňky a potah do krytého vozu; Kovářští a Zakolanští dva vozy. Od fůry dostali 6 kop.

Také ve století 16. zrušeno mnoho svobod lidu selského zřízením zemským, do něhož nebyly pojaty články na obranu jeho; neměl se té doby sedláků kdo zastati.**)

Ve století 17. nebyla robota ani příliš pilně vykonávána, ani přísně vymáhána. Zvláště po r. 1620 nezbývalo k tomu času pro válečné svízele,

*) Holub: Odkryté poklady. Tomek: Děj. Pr. III. 84.
**) Archiv Č. XIV., 372.
***) Pam. arch. II., 82.
†) Reg. soudní r. 1547., 11. J., 171.
††) Pam. arch. VI., 96.
†††) Honejsek: Z dějin nepatrné č. ves.
*) Archiv m. Prahy. Kniha zápisů jurisdikce mostecké od r. 1591.
**) Pam. arch. VI., 109.

druhdy zase neměla vrchnost moci, na větším díle však nebylo dělného lidu ani potahu. Poddaní řádu křižovnického ve Slivenci robotovali ke dvoru v Dobřichovicích, kam i na hony choditi byli povinni.

Ježto povinnost tu nedbale vykonávali, slíbeno jim z každého zajíce po půl groši. R. 1610 bylo v Dobřichovicích 19 osedlých, kteří měli robotou 15 dní trhati hrách. Kdo neměli koní, dělali ve žních na vrstvách. Z Letů robotovali čtyři usedlíci, ve Vonoklasích jeden usedlík ve žních dohlédal a jeden chalupník hlídal lesy.*)

Na Zbraslavsku nemohli sedláci r. 1623 konati robot, nemajíce koní. Aby se jim spíše chuti dodalo, byla jim za robotu i náhrada vyplácena. Za sečení placeno denně po 7 groších, za hrabání sena 3 gr., od vození otavy 4 gr., žetí 4—6 gr., orání denně 12—20 gr., vození dříví 5 gr. a mrvy 4 groše.

Statek vybýval toho času 3 dni roboty koňské a 2 dni roboty ženní. Lidé neosedlí, vesničtí měli za povinnost zdělati každý ročně 3 sáhy dříví a svézti je do kláštera; od sáhu bylo jim zaplaceno po 15 groších. Avšak ani tím nebyli sedláci spokojeni. R. 1631 zbouřili se popudem okolního lidu selského za vpádu Saského a vnikše do kláštera vyloupili i poplenili jej docela. Neměli pak robot až do skončení válek švédských.

Řemeslníci i živnostníci usedlí ve městech a na vsích robot nekonali, za to platili klášteru nájem ze svých živností. V Dobřichovicích dávalo se ze mlýna ročně 60 strychů žita, 12 str. pšenice a 7 krmných vepřů. Ze mlýna v Modřanech o 4 kolech moučných a jednom stupním bral klášter Zbraslavský té doby 200 korců žita a platil navzájem za vykrmení 15 vepřů po 4 kopách a za 12 kapounů 15 grošů; nájemce byl i povinen odvésti beránka neb 15 grošů za něj.

V Chuchli platil podruh Divíšek ročně z komory 1 kopu na míšeňsko, na Smíchově kovář Tomáš Voříšek z kovárny 8 kop, Jiří Skočdopole z kovárny a domečku 9 kop; z krámce na Celné platily se před r. 1611 ročně 22 groše 3 denary.**) Kůň byl r. 1623 ceněn za 35 kop, hříbě roční za 30, kráva za 16, jalovice za 10, tele za 3 kopy, vůl za 20, nunvice (svině) za 2 a vepř roční za kopu grošů; husa za 10 grošů, kopa vajec za 10 gr., vejce za denár.

Po urovnání poměrů poddanských, když se zacelily rány učiněné válkou třicetiletou, upravena také robota, ovšem daleko ne tak ztuha, jak byla v následujícím století 18. Ku přirovnání vytkneme předem druhy roboty.

Byla potažitá a pěší, jinak s malými rozdíly na všech panstvích stejná. Rozdělovala se dle doby roční: 1. »když se led klade« (do pivovarů a vrchnostenských hostinců); 2. ve žních neb v čas sena, obilí a otavy klizení:

*) Pam. arch. XIV., 83—84.

**) Archiv m. Prahy. Kniha všelijakých pamětí r. 1609 č. 64.

3. když se pole podorávají a mrva vozí; 4. když se les kácí a dříví odváží; konečně 5. robota poselácká a podružská, k níž náleželo i mlácení obilí, práce v zahradách a chmelnicích; robotě té přezděno bylo také »ženská robota.« —

Před vydáním patentu Leopoldova r. 1680 vybývala chalupa bez polí 3 dni pěší roboty ve žních; roku 1745 již 9 dní. Chalupa s poli r. 1671 jen 9 dní; r. 1776 již 16 ano i 26 dní. Z větších gruntů vybývali potažité roboty každého téhodne 3 dni po páru koní, jednoho pěšího robotníka po celý rok a jednoho od sv. Jiří do sv. Havla.*)

R. 1781 dne 1. listopadu zrušil císař Josef II. nevolnictví a vrátil poddaným právo 1. dle své vůle výživy si hledati, ač zachovají-li politická nařízení, 2. vcházeti ve stav manželský, ovšem po náležité opovědi u vrchnosti; 3. sprostil je všech závazků, až na ty, jež lpěly na poddanských pozemcích. Aby vrchnosti nepřestupovaly svých práv, zřídil krajské soudy.

Dřívějším zákonem ze dne 1. září 1781 upravena ochranná práva vrchností nad poddanými, jichž bylo povinností poslouchati vrchností a úřednictva, oznámiti vždy, chtěl-li se kdo řemeslu neb umění věnovati, vstoupiti do služby, v stav manželský nebo dokonce z panství se vystěhovati, což se státi mohlo jen za náhradu vrchnosti.

Vrchnostem zůstavena jakási pravomoc politická a moc policejní, jinak patrimonialní jurisdikce zvaná, (uveřejňovati nařízení zeměpanská, ustanovovati rychtáře, stíhati zločince, uvěznovati a jinak je trestati, pokud moc patrimonialního soudnictví sáhala, nebo provinilce příslušným soudům k trestání odevzdávati.) Též náleželo vrchnosti právo dozorčí nad pozemky, právo honební a rybářství, kaducita čili právo odúmrtí, a pro poměry rolnické nejdůležitější právo robotu i práce poddanské dle platných zákonů a patentů robotních od 27. ledna 1738 a 13. srpna 1775 ustanovovati a dávky peněžité neb naturalní vybírati.

Vrchnost měla povinnost ochrannou rukou bdíti nad poddanými, prodávati jim palivo a stavební dříví za ceny obyčejné, povoliti ve svých lesích sbírati suché dříví v ustanovené dni v týdnu, zač poddaní zase chodili »na lásku« (sázení lesních stromků v pasekách), založiti poddané své v nouzi zrním pro výživu i setí, k čemuž zřízeny na každém panství obilní sýpky.

Zmíněným robotním patentem císařovny Marie Teresie ze dne 13. srpna 1775, jejž nedůvěřivým poddaným jeneral hrabě Olivier Wallis, c. k. dvorní komisař, předčítal, dáno poddaným na vůli, vykonávati robotu dle úmluv, s vrchností dříve ujednaných, neb zvoliti si robotu, jak ji vyměřoval patent, ano i z ní se docela vykoupiti. Na statcích klášterních zůstalo dle současných zápisů při starém, ježto robota dosud konaná byla mírnější, než pa-

*) Grunt. kniha Zbrasl. č. 18 r. 1658, r. 1750, č. 36.

tentem stanovená. Na statku kláštera Břevnovského stalo se dohodnutí s poddanými o dosavadní robotě r. 1777. Když se mysli poněkud ustálily a lid novotě přivykl, vydán byl dne 10. října 1783 dvorský reskript, dle něhož se měl učiniti s poddanými robotní kontrakt, jímž by se urbářní povinnosti poddaných nově upravily. Na panství Zbraslavském, které po zrušení kláštera r. 1785 královské komoře připadlo, zjednán takový kontrakt r. 1801, a byla jím robotní povinnost poddaných »na věčné časy« upravena, jak dle zápisů z té doby stalo se i na všech ostatních panstvích dle Josefinského upravení daní na základě vyšetřeného výnosu půdy každého robotníka.

Stěžejným bodem obratu, na nějž s vděčnou vzpomínkou pamatováno bude i ve věku příštím, stal se rok 1848. Bylo to dne 7. září t. r., kdy císař a král Ferdinand Dobrotivý dle usnesení ústavodárného sněmu zákonem ustanovil a vyhlásil, že poddanství a ochrana vrchnostenská se zrušuje se všemi zákony k tomu se vztahujícími. Přestaly povinnosti robotní, které lid venkovský tížily, a bývalým vrchnostem, jimž byly někdy zděděnými právy a podkladem jakési svrchovanosti, v řádném zužitkování pozemností skutečně překážely.

Císař a král František Josef I. patentem ze dne 4. března 1849 a zvláštním nařízením pro království České ze dne 26./27. června 1849 učinil opatření k provedení zákona z r. 1848. Již r. 1853 ukončeno podstatné řízení i ve příčině náhrad (vyvazování, výkupů) bývalým vrchnostem náležitých.

Pán i rolník zvykl pravé víře,
volný pluh že orá hloub i šíře.

Daně. Ve starých dobách, pokud bylo ještě hojně statků knížecích, později královských, uhrazovány výdaje zemské výnosem těchto statků. Nejstarší známá berně uvádí se r. 1327, kdy sněmem povoleno, aby sedláci a dědinníci platili z lánu 16 grošů českých, mlynáři na řekách taktéž 16 grošů, na potocích 4 groše, krčmáři a řemeslníci 1 lot stříbra neb 4 gr.; šlechta berně té neplatila.

Daň byla dvojí: obecná berně zemská a berně zvláštní neb sbírka na pomoc, jež vybírána jen při korunovaci krále neb když se mu dcera narodila. Některé obce poddané klášterům byly od berní osvobozeny*); vrchnost platila ji sama.

Záleželo tu ovšem na starých zvyklostech, úmluvách nebo výsadách. Vsi kláštera Strahovského osazené právem českým: Kněžívka, Hlubočerpy, Košíře, Třešovice a Šárka berní neplatily. Obecnou berni platily Štěchovice, z lánu 33 groše.**)

Od r. 1406 až 1535 platila se z lánu hřivna t. j. 1 zl. 45 kr. tehdejšího počtu a groš výmazného (pro berníka.)

R. 1567 zavedena berně domovní. R. 1587 platila se berně zemská na válečné potřeby z každého korce žita, pšenice a hrachu po jednom groši bílém, z ječmene a ovsa po $^1/_2$ groši. Berně tato vybírána v každé obci dvěma přísežnými, ze sousedů od vrchnosti jmenovanými. R. 1595 platil každý osedlý z gruntu na Turka po půl tolaru na dvě lhůty. R. 1652 upraveno bernictví na sněmu stavovském tak, že zřízena ze všech čtyř stavů, panského, rytířského, kněžského a měšťanského komise, mající dozor k vybírání sněmem povolených daní. Na to r. 1654 bylo určeno, aby platil berni každý osedlý, kdo dosáhl 20 roků věku a při osevu alespoň polovici pozemku potahem zdělává. Čtyři chalupníci považováni za jednoho usedlého.

*) Zakládací listina kl. Zbraslavského z r. 1304.
**) Urbář z r. 1410.

Sněmovním usnesením r. 1664 svoleno, aby J. M. C. a králi od selského lidu usedlého dával každý 30 mandel žita, pšenice a ječmene, ovsa 3 věrtele. To jsou jen porůznu vybrané ukázky ze starých zlatých časů; neuvádíme tu zúmyslně berní válečných, picování a přípřeží, ubytování vojska, jichž zvláště ve válce sedmileté bylo nad síly rolníka.

Nový berní katastr upraven r. 1726; ježto však nedostačoval, zřízena znova r. 1756 berní soustava, zvaná Teresianská, zakládající se na katastru dvojím: rustikalním pro selské pozemky (42%) a dominikalním pro pozemky panské (29%).

Nespravedlivé rozdělení toto změněno za vlády císaře Josefa II. tím, že přestal rozdíl mezi pozemky selskými a panskými.*)

Nastalo nové měření pozemků obcemi r. 1785, o němž tehdejší rychtář Modřanský Vojtěch Hladík v rodinných zápiskách poznamenal: »Při měření polí byli sedláci sami. Kontribuci platili na rychtě a z rychty odváděla se krajskému v Berouně; robota se nám docela předělala.« — Katastr tento, zvaný Josefinský, činil ze 100 zl. hrubého výnosu z polí 10 zl. 37½ kr., z luk a zahrad 17 zl. 55 kr., z pastvin a lesů 21 zl. 15 kr. Každému odraženo bylo ze sta zlatých hrubého výnosu 70 zl. na živobytí, daně a potřeby. Katastr ten platil s malými změnami do r. 1817, kdy upraven znova katastr celé země. Daň pozemková činila 16% čistého výnosu. K tomu přibyla r. 1849 třetina placené daně a válečná přirážka též o jedné třetině daně řádné.

R. 1820 zavedena řádná daň domovní, před tím r. 1812 daň z výdělku a říjnovým patentem r. 1849 daň z příjmu.**)

Kromě toho vybírány přirážky k fondu vyvazovacímu, obecnímu, školnímu atd. Nynější berní zřízení zajisté každému s dostatek je známo.

Dávky a úrok. Každý poddaný osedlík, který měl nějaké dědiny, pole, zahrady v držení emfyteutickém, byl povinen dávati dvakráte do roka, o sv. Jiří a o sv. Havle, úrok dědičný na penězích nebo v dávkách in naturalibus. Plat dědičný neb úrok vyměřen byl kmetům dle lánů a řídil se jakostí půdy, množstvím jiných dávek a poměry robotními. Kde nebylo polností, platili poddaní úrok rozličně: v Štěchovicích lidé s chalupami jeden 24 groše, čtyři po 12, šest po 6, sedm po 4 groších ročně. V Košířích dávali měsíčně hrnce v ceně 1 groše pro pana opata Strahovského; také dva poplatní v Hlubočepích povinnost svoji hrnci vybývali.***)

Úrokům obilným říkalo se »ospy«. Nebušičtí sypali ročně 75 korců ječmene, 75 korců ovsa a 25 věrtel konopí; Horoměřičtí 30 korců pšenice. Z lánu polí platili v Horoměřicích 63 groše ročně úroků, z podsedku 8 grošů ze strychu pole. Mimo to odváděli z lánu 6 kuřat a 60 vajec; v Sedlci z dědiny 60 gr. a také 6 kuřat a 60 vajec.

*) Bekenntnisz-Tabellen, Berauner Kr.

**) Slovník Naučný.

***) Pam. arch. II. 82.

Důchod z Horoměřic činil úhrnem 21 kopu 11 grošů peněz, 123 kuřata, 20 kop vajec a 30 korců pšenice.*)

Slivenečtí mimo úrok povinni byli pro konvent krmiti 8 slepic a na místě dovozu dříví do kláštera platili 28 kop grošů.

V Řeporyjích r. 1454 platilo 7 lidí 43 kopy 20 gr. a dávali 82 kury.**)

V Letech platili r. 1610 na penězích 3 kopy a dávali 10 slepic. Z Ořecha r. 1617 dával Václav Holeček do kapituly sv. Vítské 30 otepí žitné slámy ročně.

Ve Všenorech měl se svobodník děliti s pány prelaty o zvěřinu na polovic r. 1618). Z dědin v Liboci dával majetník dvora Vokovického klášteru Břevnovskému kopu vajec k velkonoci a 3 slepice k sv. Havlu (r. 1619.***)

Klášteru Zbraslavskému r. 1623 odvádělo 117 poddaných úroku o sv. Jiří a Havle 406 kop na míšeňsko, 150 slepic po 6 gr., 23 kopy a 40 kusů vajec po denaru a ovsa 31 korec po 40 groších.

Jiné příjmy vrchnosti mimo úroky byly činže ze šenku pivního, za právo masného krámu, poplatky řemeslníků a užitek solní.

Krčmáři byli povinni bráti pivo z pivovaru vrchnostenského.

Jiří Komínek dostal hospodu výsadní v Ořechu za 300 kop se závazkem jiného piva než kapitulního nečepovati (r. 1716)†).

Který krčmář pro vzdálenost vrchnostenského pivovaru bral pivo jinde, směl tak učiniti jen po svolení vrchnosti. Krčmář v Černolicích (r. 1618) bral pivo z měst Pražských od jistého nákladníka a dával posudného z každého věrtele bílého piva 3 groše, Vokovický krčmář ze sudu bílého piva 10 gr. a z hořkého 20 gr.; v Přílepích z bílého 15 gr., z hořkého »duplem.«††)

Václav, krčmář ze Smíchova, dával ze sudu piva 6 grošů.†††)

V Davli vybrány od řezníka ve lhůtě sv. Havelské 2 kopy, na Zbraslavi r. 1589 od řezníka Tomáše od sv. Havla do Jiří 3 kopy 16 gr., od Jiří do Havla 8 kop 4 gr. Bezpochyby bylo u pánů sousedů v zimě hojně zabíjaček.

Desátek. Z urbáře Strahovského z r. 1410 víme, že se platil ve všech vsech kláštera kněžský desátek. Poměr ten byl i v ostatních osadách farních i přifařených.*)

Faráři (plebani) a kněžští beneficiáti dávali desátek papežský; z desátku toho poněkud souditi lze o důchodech far v té době.**)

*) Pam. arch. II., 77.—88.
**) Archiv Č. XIV., 372.
***) Urbář kapit. sv. Vítské fol. 116, 222, 243.
†) Urbář kapit. z r. 1660.
††) Urbář z r. 1610 fol. 213, 222, 227.
†††) Archiv m. Prahy. Kniha pamětí z r. 1609., č. 64.
*) Libri visitationum.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 80.

Desátek biskupský, tak zvané dymné (decimales, fumales), vybirali od osadníků faráři, odváděli jej děkanovi (vikáři) a ten biskupovi (arcibiskupovi.)*)

Z lánu platilo se ½ gr., t. j. 6 penízků, z podsedku (subsides) 3 penízky. Konečně dáván desátek kněžský: 1. dymný (podymné) z komínu po 7 haléřích za rok, což bylo také možno jedním dnem práce ve žních oddělati; dymné toto s ofěrou patřilo k právům farářovým (jura parochialia); 2. desátek snopný i mandelný (desátý snop) ve stéble; ku placení tohoto desátku povinni byli i patroni kostela, jak patrno ze zmínky o vrchnosti Okořské r. 1379, která faráři v Černomicích desátek zadržovala; 3. desátek sutý (sypaný, obilný v zrně) a sice míra vrchovatá (strichones cumulati)**)

Desátek převáděn také někdy na peníze. Jakeš Bavorův, jemuž náležely Tuchoměřice, na radu Martina, plebana Kopanského, a Jana, faráře v Středoklukách, r. 1361 převedl desátek ze dvora v Tuchoměřicích na 4½ gr. pražského ročně***) Matěji, faráři v Tuchoměřicích.

K příjmům kněžským náležely také poplatky štolní, na něž někdy bylo stěžováno. Bartoloměj, řečený Bareš, osadník Modřanský, žaloval r. 1380 arcijahnovi, že farář přepíná poplatky štolní, žádaje za poslední pomazání dva groše, za úvod šestinedělky groš, za oddavky 2 až 3 groše, ačkoli když přišel, i grošem se dal upokojiti.†)

Kde kněze nebylo, vybírán v 16. století obilný desátek kněžský k záduší, na opravu fary a ve prospěch kněze přístavního nebo nájemného.††) Zádušní obilí takové vypůjčovali si sedláci i páni a jako úrok dávali ze strychu mírku náměrku.

Jmění zádušní, které té doby záleželo obyčejně v platech na venkovských usedlostech i ve zboží nehybném, k záduší odkázaném, spravovali kostelníci. K úřadu tomu, jenž tehda neměl nic společného s kostelními sluhy, vybíráni nejváženější sousedé.†††) Stávalo se zhusta, že zbožný kšaftovník odkázal záduší kostelnímu na místě hotových, jichž tehdy bývalo pořídku, krávu nebo ovci. Správa záduší dávala odkázané dobytče do gruntu »na chování« s tím závazkem, aby držitel gruntu za užitek jeho odváděl k záduší poplatek. Takové »železné« krávy náležely dědičně ke gruntu a nesměly býti bez vědomí záduší jinému přenechávány. Mimo úrokové peníze dával se také vosk nebo máslo k věčnému světlu.

Později označeny názvem železné krávy dávky jiného druhu, jež bylo osadníkům záduší kostelnímu odváděti.

Na statku kapituly sv. Vítské Baltazara Pochmanna ve Vokovicích r. 1622 byly dvě železné krávy, z nichž ročně k záduší sv. Markéty platilo

*) Pam. arch. II., 87.
**) Lib. visit., 42 a.
***) Libri confirm.
†) Libri visit.
††) Akta kons. utraq. II, 137 l. 1550—1560.
†††) Libri visit. 8., b.

se 18 kr. a k záduší Libockému 16 kr. Takové železné krávy ano i ovce bývaly druhdy skoro na každé osadě.

Také dávky jiného druhu nacházíme v zápisech gruntovních. V osadě Svatokilianské označena je 1 dávka na vydržování koně k zaopatřování nemocných. Štěchovičtí dávali k pouti Svatokilianské »nový chléb« z nového žita).

Dávky ty a podobné až do našich dob při témž gruntu v zápisech knihovních se opakující povoleno vykoupiti teprve patentem ze dne 7. září 1848 zároveň se zrušením svazku poddanského. Od té doby uváděny byly na jistinu, jejíž výnos je rovné hodnoty s břemenem na statku utkvělým. Ještě však našlo by se v mnohých farnostech dosti případů nevykoupeného desátku v plodinách a naturáliích, jež majetníci usedlostí dosud faráři odvádět jsou povinni.

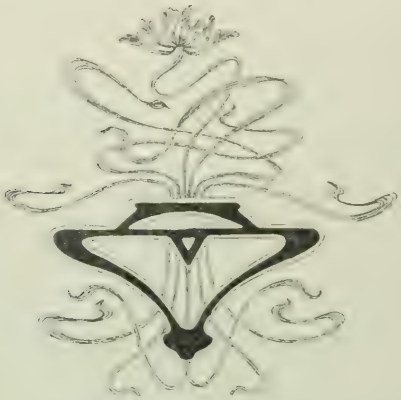

1 Urbář kapit. Svatovítské.

Spory a případy trestní. Vylíčivše poměry poddanské zvláště ve století 16. a 17., nemůžeme pro úplnost mlčením pominouti vzájemných věcí sporných a záležitostí trestních.

Ochranné právo vrchnosti, jež často velmi libovolně od ní se vykládalo, tížilo poddané snad v míře ještě větší, než robota a s ní spojené svízele.

Z doby té zaznamenáno jest hojně příkladů panské zvůle, z níž zřídka kdy bylo odvolání.

Vznikla-li rozepře mezi poddanými téhož panství, náleželo ji souditi pánovi, jenž i trestal své poddané.

Přestupky proti vrchnosti, skutečné i domnělé, trestány bývaly s neústupnou přísností.

Libovolné však trestání poddaných z jiného panství, bylo-li udáno, stiháno pokutou. Jiří Boryně ze Lhoty a na Roztokách r. 1547 zbil kmetičnu ze sousedního panství; za to pokutován 10 kopami.*)

Kdykoli poddaný poddanému jiného pána nebo dokonce osobě šlechtické škodu na majetku učinil, což jmenovalo se zkrátka »pych«, neb hanlivými slovy ba snad i na těle ublížil, čemuž říkali »výtržnost«, byl poháněn k soudu pán jeho, aby člověka svého před soud postavil.**)

Někdy ponechán obžalovaný na svobodě, jindy ujištěn vazbou nebo dán na rukojmí.

Povstal-li spor mezi cizopanskými, položili páni oběma stranám »rok« (»sročili je«) a ustanovili dobu i místo, kde by žalující strana »z oust v uši« straně druhé žalobu provésti a dokázati mohla. Byla-li věc menší důležitosti, hleděli páni i úředníci srovnati spor po dobrém, tak zvanými ubermanskými prostředky, (nynějším smírčím soudem). Páni rozsudí (ubermané), uvážívše veškeré okolnosti, výpovědí svojí mocnou zdvihli všecky nesnáze mezi spornými stranami, opatřili je na cti, uložívše jim, aby více zlého toho sobě nepřipomínali pod pokutou.

---

*) Registra soud. 12. J., G., 13., G., 28.

**) Desky Zm. 11. J., 221. (1547).

Na to cedule řezány a každé straně cedule řezaná na lepší paměť toho vydána.

V jistině ubermanské o rozepři kláštera Břevnovského v 15. století připomíná se svědkem ubermanské výpovědi Vítek ze Svrkyně*) a v rozepři Fridricha, opata Zbraslavského, r. 1415 Vítek z Maršovic seděním na Jilovišti.**)

O krádežích a vzatcích našli jsme zprávu, že jakýs Jakub Kobylka r. 1553 dostižen byl na Zbraslavi s ukradeným koněm. Tam také pro své zlé činy a mnohé krádeže na trápení vzal svůj konec.***)

Okradenému vydáván pro snazší vypátrání zloděje list, pečetí a podpisem pánovým opatřený, ke všem okolním majetníkum a vrchnostem, aby pomáhali zločince postihnouti. List takového obsahu dán pány úředníky kostela Svatomikulášského v Praze, milostivou vrchností Zakolanských, Kovarských a Trněno-Újezdských, r. 1568 Pavlovi Bachkovi ze Zakolan, kterému dvě klisny v listu blíže popsané ukradeny.†)

Tresty a pokuty, které páni ukládali, byly nejvíce na penězích; také souzeno dávati prostici (bečku) soli, libru vosku a j.

Šatlavou trestáváni výtržníci za větší přestupky; v trdlici nebo na oslu před kostelem sedávali za hrubé výstupky a rvačky; kládou trestáni bývali pro odpor proti úředníkům nebo vrchnosti. Přestupnice šestého přikázání stávaly prostovlasé na pranýři před kostelem, držíce v rukou rozžatou voskovici červené barvy.

Hrubé zločiny trestati náleželo řádným soudcům.

Poměr ten potrval, částečně ovšem zmírněn zákonem z r. 1781, až do úplného zrušení osobního poddanství; pak také vzala za své ochranná pravomoc vrchnostenská i z ní vyplývající moc soudní nad poddanými.

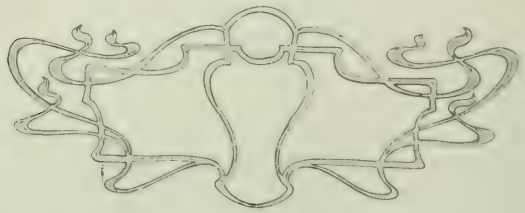

*) Arch. Čes. II., 15.
**) l. c. VI., 31.
***) Honejsek: Z dějin nepatrné č. vesnice.
†) Reg. G. osady sv. Mikuláše str. 147.

Stopy zašlých osad.

V utěšený rozvoj osídlených osad okolí Pražského, jež v dobách požehnané vlády Karla IV. po stránce zemědělské i kulturní neobyčejně bylo zvelebeno, zasáhly nedlouho potom válečné bouře husitské a zanechaly své stopy i v okresích našich, přiléhajících ku hlavnímu městu, ohnisku a původu tehdejších událostí.

První mocný úder bouře té pocítil krásný klášter Kartouzský na nynějším Smíchově, jenž více z rumu nepovstal; jen jméno zachovalo se v názvu ulice, směřující v ta místa, kde druhdy klášter stával. Pobořen i vzdálený klášter Ostrovský, po němž zbyla nepatrná zřícenina na ostrově u Davle. Stroskotán též klášter Zbraslavský, dílo na ten čas vzácné a skvosty oplývající, který později opět ze ssutin povstav, byl až do svého zrušení ozdobou celé utěšené krajině.

Pohromu vzal i klášter Břevnovský, jenž v podobě ovšem značně změněné na naše časy se zachoval. Také vzalo v těch dobách za své několik tvrzí, z nichž opět některé později postaveny.

Poukázati jest však i k některým osadám s povrchu země zmizevším, po nichž nezbyla jen nahodilá jména tu lesa, tam dolu, buď v podání lidovém neb listinách jako památka zašlé dědiny.

Dávno před válkou husitskou zanikla ves Kuromrtvy.

Rozkládala se v bezprostřední blízkosti kláštera Břevnovského asi v místech, kde později vznikla ves Břevnovek, o níž je první zmínka roku 1430. Možná, že staré jméno přišlo v zapomenutí a ustoupilo názvu nového »Břevnovka.*)

*) Tomek Děj. Pr. III., 84. VIII., 211.

Připomíná se ještě v listinách r. 1249, 1256 a 1260.*) V urbáři kláštera r. 1406 již se neuvádí.

Jiná zaniklá osada v okolí kláštera jest Týnec panen Benediktinek u sv. Jiří. Uvádí se r. 1380 jako náležející k farnímu kostelu sv. Benedikta v Břevnově.**) Od té doby není o ní zmínky.

O zašlém Újezdci v Šárce dovídáme se r. 1334; daroval jej probošt kapituly Pražské Držislav služebníku svému Vlkovi, směniv s ním ještě za jiné statky ves Hostouň.***) R. 1411 daroval Zdeněk z Újezdce opatu Břevnovskému Zitřidovi nějaké dědiny ke klášteru.†) Od té doby se stopa dědiny té mezi mnoha jinými Újezdy a Újezdci ztrácí.

Kde byla ves Vidim na Zbraslavsku, v níž měl r. 1186 klášter Kladrubský dědinníka Třebatu s rolí††), vyjde na jevo snad dalším bádáním. Dle základní listiny kláštera Zbraslavského z r. 1304 náležela ves ta zboží klášternímu. Od těch dob není o ní zmínky až r. 1476, kdy prodal opat Zbraslavský Jan duol pustý Vidim, Homoli vrch a les pod túž horu, duol k Vranému, řečený Kaliště, Benedovi z Nečtin a na Březanech.†††) Hranice dolu toho shodují se nápadně s nynější Závistí u Zbraslavi.

V lesích Brdských víme o zaniklé vsi za Baněmi v háji, »Lipsko« řečeném; neznáme však jejího jména. Říká se tam »na starých vsích« nebo »na Lhotkách«. Také jsme se nedopátrali, kdy ves zašla, a kdy na místě ní nynější ves Baně vznikla. Zdá se, že až ku konci 17. století neb na začátku věku osmnáctého.

Nad Čísovicemi, kde je nyní les Děšina, byla před válkami husitskými víska Malá Kdýčina, již král Václav IV. r. 1409 udělil zápisně s hrádkem svým, městečkem Mníškem i s okolními vsemi Janovi z Lestkova.*) Od té doby není o ní zpráv do r. 1590, kdy připomíná se již jako ves pustá, lesem zcela zarostlá, kterou od bratří Adama a Šebestiana z Sanova a na Smolotylech koupil Vratislav z Mitrovic a na Mnísku. Poslední zápis v deskách zemských o pusté vsi Kdýčině datuje se z r. 1595.**)

O vsi Korutanech, na jejíž místě prostírá se nyní les Korutany u Mníška, děje se zmínka r. 1409 při zápisu statku Mníšeckých jmenovanému již Janovi z Lestkova,***) který přidržev se Zikmunda velkých škod na majetku svém od Husitů zakusil. V té době zanikla i ves jeho Korutany, spálena oddílem vojska husitského. R. 1437 postoupil Jan zboží Mníšecké

*) Erben: Reg. I., 569. — Dobner: Monum. VI., 26—27.
**) Tomek: Děj. Pr. II., 265. — III., 84.
***) P. Mottl: Rukopis.
†) Pozůstatky Desk Zm. XX. 62.
††) Pam. Arch. II., 309.
†††) Desky Zem. III. C. 5. — Desky Dv. III. II 27—30.
*) Desky Dv. č. 61. p. 335—337.
**) Desky Zm. 170. C. 17.
***) Desky Dv. 61., 355.

Předborovi z Řepnice, který se ještě r. 1464 majetníkem pusté vsi Korutan uvádí. Po smrti jeho rozdělili se dědicové o statek Mníšecký. Syn Václav vzal za podíl mimo jiné vsi i Korutany, ves pustou, Tisoviče a les Konici. Tento svůj podíl prodal r. 1490 panu Litvínovi z Klinstejna a na Hořovicích, jejž po něm dědila r. 1506 dcera jeho, Vračka z Klinstejna, manželka Mikuláše z Řičan.*) R. 1548 koupil Václav z Mitrovic od paní Anny Klenovské z Řičan mimo jiné zboží i pustou ves Korutany.**) V majetku rodu Vratislavů zůstala s panstvím Mníšeckým až do r. 1655. Při prodeji panství Servaci Engelovi z Engelflussu není již o Korutanech v zápise desk zemských zmínky.***) Jisto jest, že za válek švédských zcela zarostla lesem.

Na místě zaniklé vsi Černomic blízko Středokluk vznikla ve století sedmnáctém víska Černovičky.

O zašlé vsi Rusavkách blíže Kozince, kde dosud »na Rusavkách« se říká, a kde ještě za paměti současníků mnoho kamení ze zdí vylámaného bylo nalezeno, tu i tam také kus zdi se zbytky malty, máme historickou zmínku z r. 1440, kdy odevzdal Václav Prudký z Kopisti právo své, které měl podle majestátu cís. Zikmunda k Újezdci, řečenému Rusavky, Pešíkovi z Kunwaldu; ale komu před tím Újezd ten náležel, nebylo možno se dopátrati.†)

V zápisech kostela Budečského praví se k r. 1548: »Rusavka, ves pustá; pole od ní drží Říha z Holubic, Matouš z Újezda Kašparova (nyní Trněného) a Kuba Důrasů z Votvovic.††)

Dle podání stával tam hrad Rusavky a místu tomu říká se dosud »na Hradišti«.

*) Desky Dv. 62., 114.
**) Desky Zm., 8. O. 17.
***) tamže 310. F., 2.
†) Sedláček: Hrady a zámky.
††) Pam. kn. fary Budečské.

Popis a dějiny míst.

Baně (Báně), víska na počátku lesů Brdských po obou stranách erární silnice na návrší nad Zbraslaví (3 km), 15·5 km jižně od Smíchova; náleží ke katastrální a místní obci Lipenci, farou, školou i poštou na Zbraslav. Ve 25 domech bydlí 189 obyv.,*) zemědělců a továrních dělníků, již do okolních průmyslových míst pracovat chodí. Zmínka o vísce této jest teprve ve druhé polovici minulého století v grunt. knihách Zbraslavských, z čehož souditi lze, že ves asi v té době vznikla; bylo tam tehda jen 8 baráčků.**) Místní podání praví, že původní ves jména neznámého (Lhotka?) byla nedaleko vsi nynější na cestě k Jilovišti, kde se dosud v háji, »Lipsko« řečeném, »na starých vsích« říká.

Běloky, kat. i míst. obec v údolí potoka Dolanského, sz. od Smíchova 18·5 km; farou, školou i poštou náleží do Středokluk. Ve 32 domech 222 obyv.,*) zemědělci.

Ve 13. století náležela část Bělok k jedné ze 32 praebend kanovnických kostela u sv. Víta.***) Kanovník Pražský Eberhard věnoval r. 1257 část dědictví svého ve vsi té oltáři Panny Marie v témž kostele.†) Užitky z praebendy kanovnické bral r. 1367 Přibyslav, arcijahen Horšovský,††) a pronajal je r. 1371 †††); po něm kanovník Fridman, syn Mikuláše z Oustí, a r. 1382 kanovník Mikuláš, farář ve Vrbčanech. Před husitskými válkami měl část Bělok Zdeněk z Labouně*) r. 1412.

*) Označený počet obyvatelstva jednotlivých míst jest dle sčítání z r. 1890; data bez hvězdičky jsou dle sčítání z doby nejnovější.

**) Schaller: Berounsko 79.

***) (Praebenda = druhdy podíl kanovníkův na desátku kapitule náležejícím; potom příjmy a požitky kanovnické vůbec.) —3 Tomek. D. Pr. III., 54, I., 280,—V., 124.

†) Tomek: D. Pr. III., 54, I., 380, V., 124.

††) Tomek: D. Pr. III., 54, I.. 380, V., 124.

†††) Akta konsist. I., 18.

*) Tom.: D. Pr. V., 127, 132.

Druhou částí Bělok vládl kolem r. 1360 bohatý měšťan Pražský, Štěpán Budek, kraječ suken, a prodal ji r. 1366 Prokopovi Seidlovi z Písku.

Na počátku 15. století náležel díl Bělok Petrovi Meziříčskému, jemuž byl r. 1421 od Pražanů vzat a dočasně postoupen bratřím Jarošovi a Hynkovi z Chlumu r. 1429.*)

Po té r. 1448 vládl částí tou Jindřich Čeček z Pakoměřic, postoupil ji však r. 1455 Anně, vdově po Petrovi ze Šternberka, rozené ze Švarcenberka**). R. 1460 dáno na soudě dvorském za právo Zdenkovi ze Šternberka, že od K. Msti obdržel jako odúmrť po zmíněné Anně onu část Bělok. O dědictví to hlásil se také bratr Annin, Michal Sensheim ml. ze Švarcenberka***).

Část vsi, dříve kostelu Pražskému náležející, zapsal král Jiří r. 1468 Janu Mrázovi z Hlazovic.†)

R. 1498 držela díl vsi Kateřina z Pakoměřic.††)

Kterou část Bělok zapsal r. 1500 král Vladislav listem ze dne 30. ledna v Budíně daným Jeronymovi ze Skuhrova na polovic s Václavem Hindrákem z Hrabova, ze zápisu nevysvítá. Václav Hindrák nepodržel však dílu svého ani měsíc. Již ve čtvrtek po sv. Matěji téhož r. 1500 postoupil jej dobrovolně Jeronymovi ze Skuhrova.†††)

Staré město Pražské ztratilo r. 1547 dva lidi poplatné v Bělokách, jež koupil od král. komory Jan Holan z Jiljova*). Před r. 1620 náležely Běloky Vladislavu Abdonovi Bezdružickému z Kolovrat**), jemuž byly r. 1623 pro účastenství ve vzpouře odňaty.***)

Bílá Hora, kat. i míst. obec Řepy, na vysočině 8 km západně od Smíchova, k němuž Petřínem dosti příkře se sklání; srázněji sestupuje ještě do údolí Motolského a Košířského; k západu kloní se svahem mírnějším k Řepům. V 9 domech 120 obyv.

Jména Bílé Hory, jehož původu hledati jest v bílé opuce, která se tam hojně vyskytá, dočítáme se poprvé r. 1442, kdy označena Bílá Hora jako vrch se stráněmi sahajícími až k Motolům a Košířům†). Ale již před tím připomínají se tam četná a častá ležení vojenská: r. 1420 tábořilo tam vojsko Zikmundovo, r. 1426 vojsko Táborů a Sirotků.††)

R. 1467 náležela vinice na Bílé Hoře kostelu sv. Mikuláše; r. 1487 kostelu sv. Jana v Oboře vinice Otlíkovská z odkazu Jana Otlíka, k čemuž r. 1491 přikoupili kostelníci 5 kop platu od Marty, vdovy Otlíkovy, na téže vinici.†††)

*) Tom.: D. Pr. IV., 190 Arch. Č. I., 255.
**) Pam. X. 702 a A. Č. III., 562.
***) Arch. Č. I., 429. (Odúmrť. = pozůstalo:t pobočných příbuzných připadla panovníkovi.)
†) Arch. Č. VII; 668.
††) Pam., X. 703.
†††) Arch. Č. VIII., 522.
*) Sněmy II., 441.
**) D. Z. 136. O, 2.
***) Bílek: D. konf. I. 382.
†) Kniha Vinohradská fol. C. 2 t.
††) Tomek: Děj Pr. III., 64. 386.
†††) Tomek: Děj. Pr. IX., 114.

Vinici na Bílých Horách zprostil císař Rudolf II. Mikuláši Skalskému z Dubu všech platů za věrné jeho služby.*)

Smutně proslulou stala se planina Bělohorská nešťastnou bitvou 8. listopadu r. 1620.

R. 1628 položil císař Ferdinand II. v těch místech základní kámen ku klášteru Servitů a kostelu Panny Marie.

Klášterní budova prodána byla se svolením císaře Leopolda r. 1673 za 100 dukátů hraběti Maxmilianu Martinicovi a v hostinec pak upravena.

Planina Bělohorská náležela kolem r. 1700 hraběti Bredovi ke statku Řepskému.

Bílá Hora od východu.

Poutní kapličky, které na jižní straně podle bývalé silnice pomalu pustnou a se rozpadávají, vystavěny od Prahy až k poutnímu místu Hájku v r. 1720—1726 od některých rodin šlechtických v počtu 20 a hojně nadány.

Císař Josef II. odňal nadání ta a kapličky osudu jejich ponechal.**)

Nynější kostel P. Marie Vítězné na Bílé Hoře byla původně kaplička P. Marie nedlouho po bitvě r. 1620 vystavěná, při níž, jak svrchu uvedeno, klášter Servitů od Ferdinanda II. založen. R. 1628 počal se stavěti

*) Sněmy VII., 166.

**) Holub: Odkryté pokl. 33.

chrám, avšak nepovědomo, z jaké příčiny nedokončen. Na místě kostela postavena r. 1719 kaple sv. Martina r. 1787 zrušená. Ke kapli P. Marie přistavěny r. 1712 dvě kaple s kopulemi, pak ambit s příbytkem pro kněze administratora.

R. 1787 zavřen kostel z rozkazu císaře Josefa a v dražbě prodán; týž osud stihl kapli sv. Martina. Hlavní oltář přenesen do Stodůlek s obrazem P. Marie Bělohorské (vlastně Narození Páně představujícím), jenž jest věrnou kopií památného obrazu původního, na jehož rány, zločinnou prý rukou

Kostel P. Marie Vítězné na Bílé Hoře.

učiněné, P. Dominik při bitvě bělohorské ukazuje vojsko císařské k boji rozněcoval.*) – R. 1812 dovolil císař František I. k prosbám Josefa Čapka, kanovníka u Všech Svatých, jenž kostel Bělohorský s příslušenstvím zakoupiv značným nákladem opraviti dal, aby kostel službám Božím byl navrácen. Z kostela Stodůleckého přenesen opět oltář s obrazem P. Marie a z kostela sv. Matěje v Šárce svaté ostatky, které tam při zrušení kostela dány.

Bílá Hora náležela původně k farnosti Libocké, od r. 1787 k lokalii Stodůlecké a od r. 1838 k farnosti Břevnovské.**)

*) Až do r. 1838 byl obraz ten v Římě, kde požárem zničen.

**) Holub: Odkryté poklady.

Bojanovice, ves v lesnatém úvalu, 31 km jihoz. od Smíchova, 19·5 km týmž směrem od Zbraslavi; míst. a kat. obec s 52 domy a 338 obyv., rolníky; farou náleží ke sv. Kilianu, školou do Štěchovic, poštou do Davle.

Portál Bělohorský.

Přidělená samota Fafkův mlýn. Svatopluk je daroval klášteru Ostrovskému r. 1107—1109 a dar ten Přemysl Otakar I. listinou ze dne 17. ledna r. 1205 potvrdil.*)

*) Erb. Reg.

Při klášteře zůstala vesnice ta až do válek husitských, kdy při rozchvácení zboží klášterského dostala se Jakoubkovi ze Řidky, jemuž ji císař Zikmund r. 1436 v držení zapsal.*)

V zápisném držení šlechtických majetníků byly Bojanovice až do r. 1657, kdy je opět Matouš Ferd. Zoubek z Billenberka koupí získal a opět ke klášteru připojil. Po zrušení kláštera v r. 1785 zabavila statky jeho c. k. administrace státních statků a spojila je se Slapy v jedno panství, jež prodáno bylo r. 1825 rytíři Karlu Bedřichovi Korbovi z Weidenheimu; od něho je koupil r. 1891 říšský hrabě Bedřich z Westphalenu.

Bojovy (Bojov), víska 30 km od Smíchova, 17·5 km od Zbraslavi jihozáp., podél potoka Mníšeckého v hlubokém údolí, v němž jsou stopy rýžování na zlato a pátrání po rudě železné; míst. i kat. obec Čísovice, kam i děti do školy chodí; farou i poštou náleží osada ke Mníšku. Zastávka dráhy Modřansko-Dobříšské. Ve 29 domech 175* obyv. zemědělců.

Víska tato náležela v 15. století k manskému statku Bohuškovskému v Čísovicích až do r. 1668, kdy ji s Čísovicemi koupil a k panství Mníšeckému připojil Servác Engel z Engelflussu.**)

Bratřínov, ves jihozáp. od Smíchova 32 km, od Zbraslavi 20 km, kat. obec se 34 domy a 217* obyv. rolníky; farou náleží ke sv. Kilianu, školou do Lečic (okres Dobříšský), poštou do Davle. Míst. obec Bojanovice. Dle stvrzovací listiny Přemysla Ot. I. z roku 1205 náležela ves B. klášteru sv. Kiliana na Ostrově, jemuž dána dávno před tím od Chotimíra, muže ušlechtilého, syna Jilkova.***)

V majetku kláštera zůstala nepřetržitě až do r. 1421, kdy se jí některý šlechtický soused zmocnil. R. 1436 zapsal ji Zikmund Rúsovi z Hřešihlav.†) R. 1499 byla majetkem Jeronyma ze Skuhrova.

Od Jana ze Sternberka koupili r. 1561 bratří Jan a Fabian z Mitrovic ves Bratřínov s osmi sedláky††) a přivtělili ji ke Mníšku. Při prodeji Mníška r. 1655 Serváci Engelovi z Engelflussu prodali mu bratří Vratislavové z Mitrovic, Fridrich a Vilém Eusebius, také ves Bratřínov,††† která potom stále při panství Mníšeckém zůstala.

Břevnov a Teplka, spojené obce, leží 6·5 km severozápadně od Smíchova podél silnice Karlovarské, od které odbočují silnice do Liboce a k nádraží v Brusce. Tamtudy vede též silnice Bělohorská od Košíř k Liboci. Míst. a kat. obec s podružnou osadou Malým Břevnovem čítá na 348 domů a 10.075 obyvatel, kterýž počet při blízkosti hlavního města stále

*) Arch. Č. II., 183.
**) Pam. arch IX., 958.
***) Pam. arch. I., 138.
†) Arch. Č. I., 541
††) D. Z. 16. B., 30.
†††) D. Z. 16. B., 30.

ještě roste. Část obcí rozkládá se hned za Strahovskou branou, dále po planině Bělohorské a volným svahem v údolí pod klášterem.

V Břevnově je 5 tř. ob. škola o 11 třídách, fara v budově klášterní, pošta v Tejnce. Obyvatelstvo Velkého i Malého Břevnova zaměstknává se rolnictvím a mlékařstvím, v Tejnce bydlí mnoho dělníků stavebních a konají se tam práce rukavičkářské pro Prahu. Valná část obyvatelstva také dochází na práci do okolních závodů průmyslových.

Bojiště z r. 1620.

Osada Břevnov je původu staršího než klášter r. 993 založený. Byla mu darována štědrým zakladatelem Boleslavem II. s jinými ještě dědinami a zůstala nerušeně při klášteře, sdílejíc s ním dny šťastné i strastné. Vláda opatů byla vládou otcovskou; necítilit osadníci ani v dobách nejkrutší poroby, že by byli poddanými, jak o tom na jiném místě pověděno. Výstavbou kláštera zmohla se i kdysi nepatrná osada, jejíž obyvatelstvo, pokud při klášteře se neobživilo, rolnictví si hledělo. Ač o klášteře mnoho zpráv se nám zachovalo, jsou dějiny osady chudičky. R. 1406 napočítáno v ní jen 25 usedlých. R. 1565 ve čtvrtek po sv. Třech králích celá osada vyhořela; schudlým obyvatelům dostalo se podpory 200 kop grošů od arcikníž. Ferdinanda a 40 kop od opata Jana III. Chotovského z Chotova. Ku konci století 17. bylo v Břevnově asi 13 živností rolnických; v té době také vznikly nebo ze zpustošených druhdy vinic nově zřízeny byly vinice: Velká

a Malá Kajetánka, o nichž při Střešovicích se zmiňujeme, Petinka, založená od hraběte Pötinga (okolo r. 1650), Šleiferka, dle zakladatele Schleichera (okolo r. 1770), Malovanka, v předešlém století dle majetníka »Peterka« zvaná; Panenská, druhdy majetek jeptišek Svatojiřských, které tam měly »pres« neb vinný lis a příbytek zahradníkův; v bývalé zahradě postavena v době novější velká budova, které c. a k. vojsko jako remontní stanice užívá (č. 124. Střešovice); Hubálka, v 18. století »zahrada Pöglova« náleží též ke Střešovicům.

Nynější osada Tejnka vznikla asi na počátku 18. století při přestavbě kláštera ze »staré tejnky« (nyní č. 1. a hostinec »u kaštanu«), bývalého poplužního dvora klášterního, a z vinice »Liborky«, dle níž část Tejnky na jižní stráni dosud se jmenuje. Liborka náležela Liboriovi Ubellovi, který tam založil kapli ke cti patrona svého sv. Liboria r. 1650. Kaple ta byla po roce 1756, když klášter vinici prodal, zrušena. K Tejnce počítala se Königsmanka č. 10. (lidově Kylismonka), bývalá vinice šlechtice a doktora práv, Mikuláše Königsmanna (okolo r. 1730), Závěrka č. 11., bývalá klášterní vinice se zájezdní hospodou na staré silnici.

R. 1800 měla Tejnka 17 čísel s 200 obyv., Břevnov 41 dům a 500 obyv.

Vesnice Břevnovek, nyní Malý Břevnov připomíná se poprvé r. 1430; dříve stávala tam klášteru náležející vesnice Kuromrtvy, o níž jinde zmínka učiněna; možná, že staré jméno přišlo v zapomenutí a obživlo v nové osadě, Břevnovek zvané, na rozdíl od původní osady Břevnova, jenž odtud Velkým se jmenuje. Však i Břevnovek zanikl a vzrostl rychle teprve v posledním desítiletí 18. století, že r. 1800 byla tam již 23 čísla se 120 osadníky.

Příčinou nynějšího vzrůstu a rozvoje všech těchto spojených obcí jest nepopíratelně blízké hlavní město. Také živý ruch společenský, jenž nastal svorným působením všech vrstev občanstva, povznesl rázem Břevnov, že řadí se k nejpokročilejším obcím.

Klášter Břevnovský. Zbožná pověst pojí se k založení tohoto prvního mužského kláštera v Čechách. Biskup Pražský, svaté paměti Vojtěch, navrátiv se r. 992 z Říma, kde pro neblahý rozpor v národě v klášteře sv. Benedikta prodléval,*) přivedl s sebou dvanáct řeholníků sv. Benedikta, pro které po svolení papeže Jana XV. s knížetem Boleslavem II. klášter Břevnovský založil.

Oba zakladatelé, nemohouce se dohodnouti o místě, kde klášter postaviti, povzbuzeni stejným snem, jejž jedné noci měli, sešli se u studánky, z níž jelen pil, a jak jim ve snu bylo zvěstováno, klášter na místě tom za-

*) Profesní lístek o slibu řádu učiněném vlastní rukou sv. Vojtěcha psaný uložen jest jako vzácná památka starověkého písemnictví se starodávnou patenou, jíž dle pověsti sv. Vojtěch užíval, v archivu kl. Břevnovského.

ložili, od břevna pak ve studánce nalezeného jméno Břevnov mu dali.*) Potud pověst; ale spíše za to míti sluší, že klášter přijal jméno své od blízké vesnice Břevnova, jež dle zakládací listiny kláštera dávno před tím již stála. Znamení břevna jest dosud ve znaku klášterním, setkání obou zakladatelů zvěčněno skupinou soch nad studánkou Vojtěškou (1750).

Klášter s kostelem sv. Benedikta, nadán byv od Boleslava II. vesnicemi v nejbližším svém okolí, zkvétal na tu dobu znamenitě. První nesnáz však stihla mnichy brzy po smrti sv. Vojtěcha. Opat Anastasius Radla,

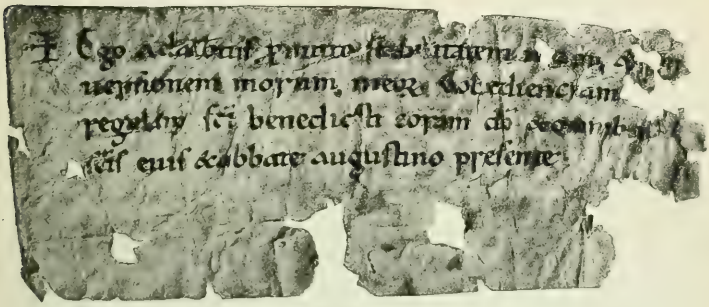

Listek profesní sv. Vojtěcha.

věrný přítel Slavníkovcův, obávaje se msty nepřátel, opustil klášter a odebral se s několika bratřími do Uher; jiní bratří uchýlili se do Polska, mezi nimi i Radim, bratr sv. Vojtěcha; pět bratří zahynulo tam smrtí mučennickou.

Po nějakém čase shromáždil opat Jeronym (996—1011) v klášteře opět několik bratří, jimž však nevalně se vedlo.

Za Jeronyma i nástupce jeho, opata Řehoře I. (1011—1023), zabavil Boleslav III. bratřím několik vesnic a také jinak na důchodech je zkracoval.

Když klidné časy nastaly, vedlo se i klášteru lépe, a přízeň panovníků Českých přiklonila se opět k němu. Za času opata Arsenia r. 1032 vystavěl vévoda Oldřich pro mnichy sv. Benedikta klášter Sázavský a ustanovil tam kněze Prokopa z kláštera Břevnovského opatem.

Kníže Břetislav rozšířil a znamenitě nadal klášter, v jehož ohradě větší chrám ke cti sv. Vojtěcha postaviti kázal.*) I jiní dobrodinci kláštera k rukám opata Meinharda (1043—1088) dary činili. Starší, původní kostelík sv. Benedikta stal se pak pro osadu farním, kdežto nový sv. Vojtěcha pro

*) Pam. arch. VII., 260.

*) Erben: Regesta boh. p. 44.

řeholníky byl.*) Gotický tento kostel založil Břetislav z úcty ke kmotru svému, blah. Vintíři, poustevníku z durinského rodu knížecího, jehož tělo ku přání knížete z poustevny v Českém Lese do kláštera bylo přeneseno a před oltářem sv. Štěpána r. 1045 pohřbeno.**)

V řadě pokojných let, v nichž klášterní hospodářství se rozšiřovalo, řídili osudy kláštera opatové: Vojtěch (1088), Kliment I. (1110), jemuž Kosmas připsal druhou knihu své kroniky; Oldřich (1127), Petr I. (1129), Hartmann (1167), Jindřich I. (1169), Kuno (1197), za něhož daroval klášteru Přemysl Otakar I. újezd Poličský; Dluhomil (1217), za jehož vlády poručil Přemysl Otakar II., aby na rákosovém papíře psaná bulla papeže Jana XV., té doby již setlelá, byla obnovena a přepsána; rovněž dovolil, aby poddaní kláštera z Buděhostic, Noutonic a Žehrovic se vystěhovali a jiné vsi si založili; mezi novými vsemi byla i ves Holy. R. 1231 potvrdil Řehoř IX. všecky statky a výsady klášteru, což učinil r. 1234 i král Václav I.

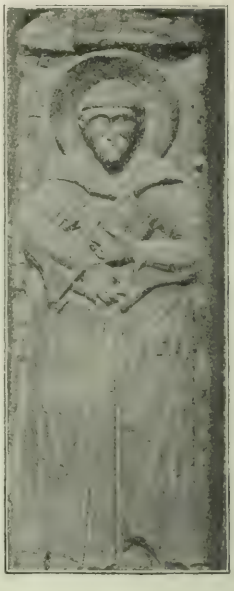

Náhrobní kámen bl. Vintíře.

Z dalších opatů jsou známi: Pavel (1236), Klement II. (1238), Vít (1249), za něhož vyměněna ke klášteru ves Kuromrtvy; Martin I. (1253), k jehož žádosti obnovil Přemysl Ot. II. výsady Boleslavem II., Přemyslem Otakarem I. i Václavem I. klášteru učiněné a role u Kuromrtvic za jiné klášteru příhodnější vyměnil. R. 1260 daroval Přemysl Ot. II. klášteru rameno a jiné ostatky sv. Markéty, pro něž zhotoven byl skvostný relikviář na naše časy dochovaný;***) od té doby začalo se v kláštěře říkati u sv. Markéty.

Na žádost téhož krále potvrdil papež Urban IV. výsady klášterní. I jinak staral se Přemysl Ot. II. o dobro kláštera.

R. 1264 rozkázal, aby měšťan Pražský Frenclin navrátil klášteru ves Řepy, kterou neprávě držel.†)

R. 1279 koupil opat Křišťan (1278) od Volkmara z Paběnic ves Třebonice.††)

---

*) Tomek: Děj. Prahy II., 265.
**) Palacký: Dějiny nár. Č. I., 310.
***) Pam. arch. II., 223.
†) P. Růžička: Chronicon breve.
††) Tomek: Děj. Pr. I., 416.

Znamenitý opat Bavor z Nečtin (1290) rozšířil větší kostel ambitem čili křížovou chodbou a opravil celý klášter vně i vnitř;*) v kostele bylo té doby dvacet oltářů. Umění milovný opat nakoupil skvostných nádob a vzácných knih, mezi nimiž zmínky zasluhuje Codex giganteus vel diabolicus (rukopis obrovský čili ďábelský), nazvaný dle velikosti a vyobrazení ďábla na titulním listu. Byl původně sepsán v klášteře Podlažickém, v čas nouze zastaven klášteru Sedleckému, odkudž jej opat Bavor r. 1295 zakoupil.**) K žádosti Bavorově přikl biskup Pražský Jan užitky farních chrámů v Liboci a Svrkyni opatovi i konventu s právem podacím i duchovní správou,***) a r. 1334 slavně potvrdil papež Benedikt XII. všecky výsady od předešlých papežů i panovníků Českých klášteru učiněné. Po Bavorovi byl opatem Bohdal.

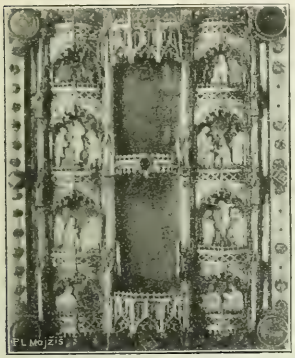

Reliquiář sv. Markéty.

Opat Předbor r. 1342 povolil bratřím Oldřichovi a Peškovi z Kosoře, aby založili v lese Trnové na pozemcích kláštera vesnici s kostelem,†) kterou jim pak opat Diviš I. (1351) za mírný úrok ponechal††) a opat Oldřich r. 1367 právem emfyteutickým prodal.

Opat Jindřich II. z Lochovic r. 1380 rozprodal mnoho statků klášterních. Opatu Divišovi II. r. 1387 povolil král Václav IV. prodati ves Roztoky. Týž král dal také svolení, aby klášter právo hrdelní svými soudci vykonával.

Po opatovi Zyfridovi stal se r. 1419 opatem Mikuláš, za něhož dne 22. května 1420 Husité klášter vyplenili, zapálili a zbořili.†††) Po všechna léta války husitské (do r. 1437) zůstal klášter opuštěn. Opatové sídleli ve vzdáleném Broumově; v Břevnově bylo jen proboštství.

Opatovi Heřmanovi (r. 1426), jenž dal kopati ve zříceninách kláštera Břevnovského, děkujeme za mnohou vzácnou památku z dob předhusitských.

---

*) Emler: Regesta p. 1203.

**) Z dalších osudů znamenité knihy té uvádíme, že byla r. 1594 od opata Martina II. císaři Rudolfovi II. darována, ve válce Švédské jako vzácná kořist zabrána a do Štokholma zavezena, kde se posud ukazuje.

***) Emler: Reg. b. III., 177.

†) Emler: Reg. boh. IV., 476.

††) Viz Trnová.

†††) Tomek: Děj. Pr. IV., 58.

Jan I. (1449—1460) měl o to péči, aby pobořený klášter byl aspoň částečně opraven. R. 1450 postavil proboštství a větší kostel sv. Markéty střechou přikryl, kdežto menší zůstal zbořen.*) Zdá se však, že byl později také opraven, neboť r. 1499 pohřben tam opat Pavel II. (1483), který pro chorobu duševní opatství zbaven, v Břevnově přebýval.**)

R. 1478 zastavil král Vladislav II. Jagailovec některé ze zbylých ještě klášterních statků Vilémovi z Konic.

R. 1545 za Ferdinanda I. postaven v Břevnově nový kostel, ale starý chrám nahoře u trosek zůstal také státi, že tam byly opět dva kostely. Starší zbořen r. 1620; novější stával na místě kostela nynějšího.

Za opata Wolfganga Selendra z Prošovic, jenž byl proti stanovám řádu vůli císaře Rudolfa II. dosazen, dálo se vyjednávání o klášterní rybník v Liboci, z něhož voda již r. 1437 do hradu královského v hliněných rourách byla vedena.

R. 1620 vyhnali direktoři probošta Štěpána Chlodomasta, rozchvátili a rozprodali statky klášterní: Třebonice s Mirešicemi za 6000 kop měšťanům Malostranským, pole a louky v Liboci, dvůr se zahradou v Břevnově Danieli Roudnickému. Po bitvě bělohorské byly však statky tyto klášteru navráceny, probošt Štěpán k nařízení císařovu zpět do kláštera uveden, kostel novější opraven a novou klenbou opatřen; vše ostatní zůstalo v zříceninách. Teprve po válce švédské, v níž klášter na jmění svém i klenotech nesčetné škody vzal, obnovena r. 1652 přičiněním opata Augustina (1652) řádná správa duchovní a vedení matrik, neboť po r. 1620 zřídka který klášterník kostelu přisluhoval.

R. 1674 postavil opat Tomáš Sartor (1663—1700) v Břevnově ze zbytků starého kláštera nový klášter s kostelem, který však již r. 1678 právě o pouti sv. Markétské shořel i s budovami hospodářskými; po ohni opraveno vše jen zatímně.

Opatství Břevnovské obnoveno a nový klášter i kostel vystavěn za opata Otomara Zinka (1700—1738). Stavba od r. 1701 svěřená slovutnému staviteli, Křištofu Dienzenhoferovi, dokončena byla mimo úpravu vnitřní r. 1715. Odtud sídlívají opatové střídavě v Břevnově a Broumově.

Opat Beno II. (1738—1751) pečoval o výzdobu okolí klášterního; založil nový hřbitov, na němž následník jeho, opat Bedřich Grundmann, postavil kapli hřbitovní v pěkném slohu renaissančním. Oltářní deska v kapli té, r. 1778 rozšířené, jest bývalým náhrobním kamenem opata Oldřicha († 1381) z rodu Zajíců se znakem téhož rodu. Náhrobní desku bl. Vintíře poručil opat zazditi na jižní straně kostela, venku za oltářem téhož světce.

*) Chronicon breve, p. 32.
**) Tomek: Děj. Pr. VIII., 209.

Pro blízkost hlavního města zakusil klášter i ve válce sedmileté mnoho svízelů. V místnostech klášterních ano i v kostele leželi ranění a umírající, z nichž mnozí na blízku kláštera pohřbeni jsou. Kostel po vyčistění a opravě znovu vysvěcen r. 1757.

Také mnoho vzácných návštěv panovnických dostalo se v té i pozdější době klášteru, o čemž v kronice klášterní lze čísti. Ušetřen byv zrušení za císaře Josefa II. zachoval se klášter Břevnovský na naše doby. Ve všech časech bouřlivých i pokojných jsa útočištěm umění a věd, podporou chudých a příkladem pilné práce, přispěl v míře nemalé k zvelebení okolí nyní utěšeně zkvétajícího.

Břevnovský chrám.

Mimo stavitelské památky jsou v klášteře pěkné malby z r. 1737 od dvorního malíře Bavorského Assana, knihovna s 18.000 sv. a pěkné museum s mnohými vzácnými předměty.

Studánka, k níž druží se pověst o založení kláštera, má starodávnou klenbu uvnitř osmihrannou z doby přechodní (13. stol.) a jest nejstarší památkou stavitelskou v Břevnově z doby předhusitské. Úprava nynější s pěknou skupinou soch zakladatelů kláštera a malbou na klenbě pořízena opatem Benonem Löblem r. 1750.

O osudech kostelů Břevnovských vypravováno bylo při dějinách kláštera. Nynější chrám sv. Markéty r. 1715 od Dienzenhofera ve slohu renaissančním vystavěný má nad západním čili hlavním průčelím s obou stran

sochy sv. Vojtěcha a Boleslava Zbožného; na straně jižní jsou hodiny spojené s hodinami věžními a sochy sv. Benedikta a sv. Scholastiky; na téže straně je vchod pobočný, jímž se obyčejně do kostela vchází, a nad ním nápis latinský o založení a nadání kláštera r. 993, ztroskotání jeho r. 1420 a opětném vystavění r. 1715.

Portál Břevnovského kláštera.

Na severní straně stojí věž s mohutnou báni, s hodinami a čtyřmi nevelikými zvony, z nichž dva byly r. 1817 přelity.

Uvnitř jest chrám vysoký, prostorný a světlý. Široká klenba spočívá na osmi pilířích bez všeho sloupoví.

Freskové malby na klenbě provedeny od Pražského malíře, Jana Jakuba Steinfelsa. Freska v presbytáři na klenbě kolem velkého obrazu, před-

stavujícího oslavu sv. Benedikta, znázorňují čísly počet členů řádu v různých jejich hodnostech. Freska v lodi chrámové na čtyři pole rozdělená předvádějí nám mimo světce, jimž chrám byl a jest zasvěcen, i skupinu českých patronů, k níž r. 1853 při opravě chrámu připojil malíř Hübner slovanské apoštoly sv. Cyrila a Methoda.

Po stranách nad okny jsou podobizny četných dobrodinců kláštera, od r. 1853 po každé straně postranních oltářů po dvou svatých apoštolech (celkem 12).

Oltářů jest nyní osm: 1. Hlavní oltář sv. Markéty s pozlacenou sochou téže světice mezi anděly na místě oltářního obrazu; 2. oltář P. Marie Benediktinské s ostatkem sv. Markéty; 3. oltář sv. Vojtěcha; 4. naproti oltář bl. Vintíře, jehož domnělé ostatky pod oltářem odpočívají; 5. oltář sv. Kříže neb Bolestné P. Marie; 6. naproti oltář sv. Benedikta; 7. oltář sv. Václava; 8. oltář sv. Otmara. Oltářní obrazy malovány od proslulého malíře Českého Petra Brandla († 1739.)

Cínová křtitelnice s českým nápisem z r. 1637 jest jedinou snad památkou ze starého kostela.

Uprostřed lodi jest hrobka, v níž až do r. 1787 pohřbíváni členové řádu a mnozí dobrodincové kostela.

Na kůru jsou nové r. 1896 postavené pneumatické varhany.

Při kostele sv. Benedikta, jenž byl dle všeho farním pro osadu Břevnovskou, Veleslavín a Týnec pannen u sv. Jiří (nyní ves zaniklá), ustanoven brzy po založení kláštera pleban.

R. 1380 uvádí se v Břevnově pleban Kuník*), po něm r. 1385 pleban Jan**) a r. 1419 při volbě opata Mikuláše pleban Štěpán.***) Po válkách husitských okolo r. 1450 byl farářem Petr. Z toho soudíme, že správu duchovní pro osady shora zmíněné obstarávali stále kněží řádoví. Jak jinde uvedeno, obnovena po válce třicetileté řádná správa duchovní, neboť od r. 1620 rozptýleni kněží Břevnovští po jiných klášteřích. Prvním duchovním správcem byl r. 1652 P. Jakub Ruffinus (Červený). Od r. 1810 pomáhají duchovním správcům kooperatoři z kněží řádových.

Bubeneč, ves 5·5 km severně od Smíchova v nejbližším okolí Prahy, rozkládá se kmenovou částí svou rázu rolnického na severním svahu pláně Letenské, mírně se kloníc až k Vltavě; nová čtvrť činžovních domů zabírá část téže pláně, a villová část, oblíbené letní sídlo Pražanů, vkusně, namnoze i s přepychem zařízená zabíhá až ke bráně Bruské.

Místní i katastr. obec s mnohými závody továrními a průmyslovými čítá ve 160 domech 3800 ob., z nichž valná část v závodech jmenovaných, hlavně ve velké strojní papírně se zaměstknává. Továrny a přibytky dělnické

*) Tadra: Soudní akta kons. 318, 321.
**) Tamže.
***) Libri confirm. VII., 286.

jsou na severní straně obce mezi drahou Buštěhradskou a řekou Vltavou. V místě je fara, 5třídní škola, stanice státní dráhy, pošta, telegraf, telefonní spojení a c. k. okresní policejní komisařství.

Královská Obora, o níž dále promluveno bude, upravena v nádherný libosad Stromovku, již vévodí nad vrcholky mohutných stromů vynikající letohrádek s gotickými okny.

Břevnovský klášter od východu.

K pohodlí obecenstva zřízeny příhodné restaurace, v nichž pod stinnou klenbou stromů milé jest občerstvení. Elektrická dráha, tramway a pečlivě upravené silnice, cesty i stezky usnadňují spojení s Prahou. Zbylé budovy velkolepé výstavy jubilejní a nezapomenutelné výstavy národopisné jsou též částí obce Bubenečské.

Znamenitostí shlédnutí hodnou jest vodovod, jejž vystavěti dal Rudolf II.; jím se přivádí voda tunelem, prokopaným stráni Letenskou od mostu císaře Františka Josefa I. Proud vody uvádí v pohyb veliké čerpadlo, jímž vhání se voda do nádržky a do zámku 60 m vysoko. Přebytečná voda odtéká do rybníka v Král. Oboře, kde se chová mnoho ryb.

Bubenčem jmenuje se tato zkvétající osada teprve od r. 1880; dříve slula Ovenec.

R. 1197 daroval popluží v Ovenci klášteru Tepelskému zakladatel jeho, pan Hroznata, a dvě léta na to odkázal témuž klášteru celý Ovenec.*)

Abatyši u sv. Jiří náležel v Ovenci r. 1228 zajisté již od založení kláštera r. 973 dvůr s poplužím, k praebendám kanovnickým popluží ve Větším Ovenci a půl desátku z vinic.**) Část tuto držel r. 1328 Boleslav z Budinic s manželkou Zděnkou na čas života.***)

Rybník v Král. Oboře.

Větší část dědin náležela ode dávna k hájemství hradu Pražského. Byla tam obora královská s jeleny; hlídač obory měl 12 jiter pole. R. 1319 učinil v oboře král Jan velké přípravy ku slavné kolbě (turnaji), sezvav hosti z dálné ciziny. Nikdo se však nedostavil a králi vzešel z toho posměch.†)

Ku statkům purkrabství Pražského náležel v Ovenci dvůr s poli na jedno popluží s rybníkem, loukou a podací kostela. R. 1320 směnil vše to

*) Erb. Reg. 336. 380.
**) Jir. Ant. B. H. Top. 97.
***) Reg. III., 241: 573.
†) Tomek: D. Pr. I., 445—6.

král Jan ku proboštství kostela Pražského, vyměniv ze směny té výslovně oboru královskou s rolem hlídačovým.*)

Do r. 1395 náležel též ke klášteru sv. Jiří mlýn (nyní Císařský), jejž jeptišky toho roku prodaly Machovi, mlynáři v Nelahozevsi.**)

R. 1401 mělo u Ovence a královské obory ležení vojsko Ruprechta Falckého s pomocí Míšenskou a vojskem markrabí Josta. Míšňané poplenili tam dvůr a pobili jeleny v král. oboře.***)

V bouřích válečných r. 1420 zpustošen Ovenec jak Pražany, kteří 23. května pobořili zeď královské obory a spálili dvůr Ovenecký, tak vojsky Zikmundovými, která majíce tam ležení, dvur jeptišek vypálila, role zkazila s lochy a šachtami. Pražané zabavili dvůr proboštství Pražského, jejž později Zikmund Staroměstským zapsal v držení. Také zabrali Pražané dvůr jeptišek Svatojiřských se zahradou v Ovenci, který před tím právem zákupním od jeptišek vysazen byl paní Mařce, vdově Jakuba z Ovence. Na opravu dvora toho věnovala paní Maška 26 kop, k čemuž synové sestry Jakubovy, Pavel Kabát pasíř, Mařík a Lukáš osmi kopami přispěli.†) Starodávnou oboru královskou velice zpustošenou zastavili r. 1421 Staroměstští Jakšovi písaři, vrátili ji však r. 1436 Zikmundovi.††)

Dvůr jeptišek držel zápisem krále Zikmunda Čeněk z Klinštejna†††) a po něm r. 1437 Vaněk Lavra, který jej postoupil za náhradu sestřencům paní Mařky z Ovence, zmíněným již Maříkovi a Lukášovi.*) Ti vyplativše zároveň zápisné podíly Jana Pečeně, měšťana Pražského, a Duchka Kumána, postoupili dvůr Jakubu Duškovi z Dehnic, zámečníku na St. Městě.

Duchek seděl tam do r. 1498 a dvůr znamenitě zlepšil.

V knihách měst Pražských čteme o Ovenci z r. 1536 tento zápis: Anna, manželka Jakuba, syna Vavřincova, měšťana N. města Pražského, příbuzná Ursuly Hrachové z Ovence, pohání purkmistra Pražského o statek Hrachovský v Ovenci, který před tím držel Václav Hanka.**) Ze zápisu toho patrno, že obec Pražská byla v nepřetržitém držení Ovence až do r. 1547, kdy všecky statky městům Pražským zabaveny. Dvory kmetcí v Předním Ovenci koupil od komory královské r. 1549 Vít Lišovský z Průchodu, spravovav je před tím ve prospěch komory královské***). R. 1587 postoupil králi Vít Flavín z Rotenfeldu, místosudí král. Českého, některé grunty v Předním Ovenci k rozšíření královské obory.†) Několik let před tím

*) Tomek: D. Pr. III., 50—51.
**) Tom.: D. Pr. III., 128.
***) Tom.: D. Pr. III., 406
†) Tom.: D. Pr. IV., 58, 59, 171.
††) Tom.: D. Pr. VIII., 204.
†††) Arch. Č. IX., 520.
*) Arch. Č. VII., 545. Arch. Č. II., 184.
**) Arch. m. Pr. č. 210.
***) Pam. arch. X., 471.
†) Sněmy VII., 211.

r. 1583 přikoupil purkrabí Jaroslav Vchynský z Vchynic ke statku purkrabskému mlýn v Ovenci od pana Viléma z Rožmberka, na nějž byl spadl odúmrtím po Šebestianu Rouchovanském.*) O mlýnu tom víme ještě, že jej r. 1624 po konfiskacích koupil Waldstein od Václava Magrle ze Solopisk za 5000 kop na míšensko a postoupil potom Maxmilianovi z Waldsteinu.**) Ostrov, nyní zvaný Císařský, zakoupili stavové čeští, a darovavše jej císaři Rudolfovi II., ku poctě jeho Císařským nazvali. Dvůr dříve purkrabský s ostatními statky v Bubenči spravuje nyní zemský výbor. Druhý dvůr náležel později rodině Šlechtů z Heraltic.

Bubeneč.

Rudolf II. dal upraviti Královskou Oboru i letohrádek v nádheře nebývalé. Balbín***) vypravuje, že na ten čas nebylo ničeho podobného spatřiti. Císaři byla obora útulkem zvláště milým. Choval tam plachou zvěř, bůvoly, asijské ovce a jiná zvířata, jež mu cizí vyslanci darem přivezli. I velbloudy měl tam nějaký čas; ježto se jim však nedařilo, poručil je odvésti na Mníšek a odtamtud na Dobříš.

Královská Obora i Císařský Ostrov zůstaly majetkem králů Českých. Za císařovny Marie Teresie učiněna obora sadem zemkým »pro ozdobu a po-

*) Kvat. rel. žl. z l. 1582—1589, č. 47., fol. C, 7.
**) Bílek: Děj konf. I., 419.
***) Balbín: Miscel,. L. I.

těšení celé země České, jak Štěpán hrabě Kinský císařovně dutklivě do Vídně napsal; tím stala se přístupnou Pražanum. Před tím směl se tam jen jednou do roka o svátcích velikonočních, kdy v Bubenči okázale slaven býval »Slamník«, dřívější Pražská národní slavnost; panstvo slavívalo tam skvěle první máj.

O kostele v Ovenci dovídáme se poprvé r. 1320, kdy král Jan odevzdal právo podací ke kostelu tomu kapitule Pražské. R. 1352 uvádí se Ovenec mezi farnostmi arcijahenství Pražského.

Původní kostel byl malý a tmavý slohu románského. R. 1801 byl již sešlý a dřevěný strop v něm na spadnutí; proto z větší části zbořen a na místě jeho postaven nový farní kostel za vlády vrchního purkrabí, hraběte Stampacha.

Má podobu pravidelného obdélníku, apsidu (výklenek pro oltář) kulatou a přesně k východu založenou. Strop je rovný, trámový, se stran v podobě klenby upravený. Stěny jsou vysoké, okna velká s kostrou železnou, bílým sklem vyplněnou. Celá stavba provedena ve slohu románském.

Vnitřek kostela pěkně malovaného jest jednoduchý, úhledný, celek ladný.

Tři oltáře ve slohu románském a kazatelnu zhotovil sochař Ig. Platzer z Prahy r. 1801. Na hlavním oltáři sv. Gotthardu zasvěceném jest obraz světce toho, malovaný Pražskou malířkou, Barborou Kraftovou. Z postranních oltářů jest menší oltář v pravo zasvěcen sv. Janu a sv. Antonínu, levý sv. Karlu V. — Podle sakristie vystavěno oratorium se zvláštním vchodem pro patrony chrámu.

Ze starého chrámu zachovány dva obrazy Panny Marie na plátně, obraz černé, mouřenínské P. Marie s Ježíškem, obrazy sv. Vojtěcha, sv. Jana Nep. a dva oltářní obrazy ze 16. a 17. století. Pamětní deska jest nad vchodem do kostela. Dvě poprsí k uschování ostatků ze dřeva řezaná a dřevěná soška P. Marie s Jezulátkem jsou práce velmi staré. Oltářní kámen ze starého kostela má v přední ploše dovedně vytesanou podobu Krista na kříži. Cínová křtitelnice z r. 1792, pěkné svícny cínové i lité ze železa s rámy zrcadlovými zachovány také z dřívějšího kostela.

Ve věži nad vchodem do kostela zbudované, úzké, nedostavěné, obloukovitou střechou pokryté jsou hodiny a pět zvonů: Dva menší z r. 1713 a 1728, velký, zvaný Gothard, ulit r. 1775 v Praze. Na dvou zvonech z r. 1870 zasvěcených P. Marii jest nápis český, na Gotthardu německý, na dvou menších jen letopočty.

Kolem kostela býval až do r. 1806 hřbitov, odkud přeložen blíže Královské Obory. V roce 1888 byl zrušen a nový založen asi půl hodiny od kostela nedaleko nádraží.

U kostela je kaplička z minulého století se sochou sv. Jana N.

Ve 14. století náležela fara k městskému dekanátu Pražskému, od r. 1852 přidělena k vikariatu Libockému.

O plebanech Ovenecských děje se zmínka dosti záhy. R. 1313 byl v biskupské residenci v Praze svědkem jakéhosi sporu Lupus (Vlk), pleban

z Ovence.*) Odtud neznáme jmen farářů, až r. 1356 uvádí se v Ovenci pleban Ctibor; po něm r. 1376 farář Racek, který žaloval svoje zvoníky.**) R. 1391 ustanoven Mikuláš, pleban Ovenecký, oltářníkem u sv. Linharta ve Větším Městě Pražském.***)

Před válkami husitskými, když služby Boží nesměly se konati v městech Pražských, chodili Pražané do kostela v Ovenci. R. 1420 uschovali osadníci Ovenečtí cenné věci kostelní u znamenitého měšťana Staroměstského, Šimona od Bílého lva, který je po bouřích válečných dne 24. března r. 1433 osadníkům vydal.†) Z toho zjevno, že se tam konaly za té doby katolické služby Boží. Za dlouhých válek náboženských pozbyl Ovenec svých správců duchovních. Po válce třicetileté spravoval kněz administrator všecky fary purkrabství Pražského. Byl to r. 1671 Bartoloměj Mat. Halle z Hallenberku, farář v Týně; od r. 1672 Ondřej Šelik, od r. 1682 Jan Václav Olomoucký, farář od P. Marie na Louži v Praze. Když zřízena v Bohnicích za Vltavou fara r. 1738, přivtělen k ní kostel Ovenecký jako filialní. R. 1770 vypomáhal v Ovenci kněz Jan Koutský, který se stal r. 1786 administratorem a r. 1787 skutečným farářem nově zřízené fary Ovenecké, k níž přiděleny Bubny, Holešovice, ostrov Štvanice, Velké Benátky a část Podbaby.

Butovice a Jinonice rozkládají se na planině v sousedství vrchu Vidoule 5·5 km jihozáp. od Smíchova. Obyvatelé, jichž jest v B. v 96 domech přes 1000 a v J. na 800 ve 43 domech, zaměstnávají se jednak polním hospodářstvím, jednak chodí do Prahy a okolí na práci.

V Butovicích je 5třídní škola a kostel, v Jinonicích zámek s pivovarem, v zámku fara. Obcemi vedou silnice Jinonicko-Kuchařecká a Butovicko-Košířská. U Butovic zřízena stanice Buštěhradské dráhy, Jinonice. Obě obce jsou katastrální, místní obcí jsou Jinonice. Přidělené samoty: Sv. Prokop, Daleje, Nová Ves a Bulovka.

Jako nerozlučná dvojice spojeny Butovice a Jinonice od té doby, kdy první písemná památka o nich se nám zachovala, až na naše časy.

Ponejprv jmenují se obě v seznamu nadání kapituly Vyšehradské, dle něhož daroval Vratislav II. asi r. 1070 kanovníkům jedno poplužní s číšníky Lubošem, Beníkem a Čajkou v Jinonicích a jedno poplužní s číšníkem Miloněm v Butovicích s rolí Kolvovou.††)

Přemysl Otakar I. daroval r. 1207 proboštství Plaskému jedno poplužní v Ninonicích a vrch Vidouli, což klášter Plaský směnil s biskupem Danielem za statek Motolský.†††)

Přemysl Otakar II. vyměnil s biskupem Danielem část Butovic za některé statky na Zbraslavsku.*)

Jiná část náležela královnám Českým. Hospodářský správce Elišky Přemyslovny, měšťan Pražský Baldoin, vysadil tam dvůr právem zákupním,

*) Reg. III., 55.
**) Soud. akta kons. I., 158.
***) Libri conf. Tomek: D. Pr. V., 177.
†) Kniha Starom. č. 992.
††) Reg. I., 79. Tom.: D. Pr. I., 35.
†††) Pam. arch. II., 313.
*) Pam. arch. I., 73.

což potvrzeno r. 1312 od krále Jana.*) Osadníkům Butovickým i Jinonickým dovolila r. 1312 královna Eliška, aby u věcech soudních brali naučení od konšelů Malostranských, kteří se tehda řídili právem Magdeburským.**)

Proboštství Plaské postoupilo r. 1314 Frenclinovi od Věže, měšťanu Pražskému, majetek svůj v Butovicích a Jinonicích s vrchem Vidoulí způsobem zákupním za ročních 5 kop úroků.

Butovice.

V Butovicích měl r. 1356 klášter Kartouzský na Smíchově dva dvory. Jeden slul po držiteli »Hánovský«, druhý »Menší«, k němuž náležela i jeskyně sv. Prokopa, půl lesa a část údolí Dalejského.***) Také probošt kostela Pražského měl tam nějaké zboží.

R. 1353 stalo se narovnání mezi Václavem Pikounem z Jinonic a Radslavem z Ořecha o skutek nejmenovaný, v kterém se Pikoun musil podvoliti pokání na ten čas obvyklému.

R. 1398 měla v Jinonicích kolej královny Hedviky 7 kop platu, koupených od Mikuláše z Ořecha.†)

*) Reg. III., 31.
**) Tom.: Děj. Pr. I., 278.
***) Tom.: Děj. Pr. III., 171.
†) II., 335. IX., 197.

V bouřích husitských zabrali všechen majetek kněžský v Butovicích i Jinonicích Pražané*); dvory kartouzské i dvůr kapituly Vyšehradské vysazovány odtud právem zákupním. Před r. 1431 dostal se dvůr Hánovský s dvěma poplužími, podsedky i městišti osedlými i neosedlými, s obcemi a j. v dluhu 70 kop od spojených tehdy obcí Pražských Petrovi ze Sloupnice**), sousedu Pražskému, jemuž jej r. 1437 Zikmund stvrdil, a druhý menší dvůr téhož roku Janovi z Přerova. Jan z Butovic, uváděný r. 1432 a 1445 na listinách jako svědek, jest onen Jan z Přerova,***) jehož dvůr menší vysadili Pražané r. 1487 člověku Prokopovi z Butovic pod plat s $^1/_2$3 lánem dědiny orné a loukou Okrouhlou na potoce pode vsí, i chrastí nad stráni vedle Dalejí.†) Dvůr větší v Butovicích náležel r. 1456—1477 Janu Mudrochovi, po něm r. 1483—1487 synu jeho, Burianovi z Přítočna.

Starému Městu Pražskému skonfiskován byl r. 1547 veškeren majetek v Butovicích a Jinonicích k důchodům král. komory; spravoval jej Vít Lišovský z Průchodu až do r. 1550, kdy obě vsi s dvory kmetcími koupil Martin Smil ze Stoješic za 276 kop 27$^1/_2$ gr.††) Dcera jeho Vlasta provdala se za Fridricha Ottu z Dalmenhorstu a na Zbuzanech; dcera jejich Ludmila pojistila r. 1580 Vilémovi rytíři z Malovců dluhující částku 50 kop gr. č. na svém a sestry své dědictví v Butovicích. R. 1582 koupil Malovec od Jana z Vchynic a Tetova, manžela Evy Ottovy z Dalmenhorstu, za 350 kop č. v Butovicích 7 lidí a dvory kmetcí s krčmou. Svolení k tomu dali stavové zemští téhož roku.†††)

Od Viléma z Malovců, který psal se odtud na Butovicích a byl r. 1585 nejvyšším berníkem zemským ze stavu rytířského, koupil r. 1588 Adam z Hradce ves Butovice se dvorem a podacím, v Jinonicích dvůr kmetcí.*)

Jinonice měl kolem r. 1556 Jáchym Šlik, od něhož je koupil r. 1560 Albrecht Bryknar z Brukstejna. Dle nápisu na zvonu v kostele Butovickém vládl na Jinonicích r. 1574 Bartoloměj Panvič z Lomnic. R. 1584 ujal je Vojtěch Křesťan z Křesťanu. S ním vystřídal se Ferdinand Hoffman z Grynsbachu a r. 1598 Albrecht Pfefferkorn z Ottopachu.**) R. 1598 prodal pan Jáchym Oldřich z Hradce Butovice Zikmundu Knoblochovi z Knobelshofu.***) Od něho koupil zboží to Albrecht Pfefferkorn z Ottopachu r. 1610, jenž od té doby měl Butovice i Jinonice. Zvolen r. 1618 mezi direktory země České, hlasoval pro svržení krále Ferdinanda a zvolení Bedřicha Falckého. Zemřel r. 1619 a pochován v kostele sv. Vavřince v Butovicích. Statky po

*) Tom.: D. Pr. IV., 173.
**) Tomek: D. Pr. VIII., 232.
***) Arch. Čes. I, 508—111.—III., 532.,—VI, 487.
†) Tom.: D. Pr. II., 273.
††) Pam. arch. X., 471—476. — Sněmy II., 440.
†††) Desky zemské 128. K, 10. — Sněmy VI., 2 3.
*) D. Z. 24, J, 8. — Sněmy VI., 558.
**) Pam. arch. IX., 115.
***) D. Z. 183, H, 21.

něm konfiskovány; r. 1623 koupila je od knížete Karla z Lichtenstejnu, cís. místodržitele, dcera Albrechtova Johanka, manželka Hynka Žďárského ze Žďáru a na Razicích, za 15.000 kop gr. míš.;*) (obě tvrze, vesnice Butovice i Jinonice). Nemohouc však zaplatiti, prodala vše téhož roku Pavlu Michnovi z Vacínova, který vystavěl v Jinonicích nynější zámek a pivovar r. 1665.

Od Václava, syna Pavla Michny, koupil Jinonice, Butovice a Košíře r. 1678 Jiří Ludvík hrabě ze Sinzendorfu za 21.700 zl. rýnských.** Po jeho smrti prodala vdova po něm Alžběta Dorota, rozená vévodkyně Slesvicko-Holštýnská, Butovice, Jinonice a Smíchov ve veřejné dražbě Janu Adolfovi, knížeti ze Schwarzenberka. Trhová smlouva učiněna r. 1685 od jeho nástupce Ferdinanda Viléma; při ní odhadnuty Butovice a Jinonice na 53.800 zl. rýnsk. Od té doby jsou obě místa majetkem rodu knížecího. Po Ferdinandu Vilémovi následoval Jan Adolf, který zemřel r. 1889; nyní jest majetníkem Adolf Josef kníže ze Schwarzenberka, c. k. major ve výslužbě.

Kostel Butovický sv. Vavřinci zasvěcený pochází ze století třináctého. Poukazuje k tomu románská apsida polokruhová, nyní ovšem nevhodným prolomením oken zhyzděná; ráz kostela pozměněn také přestavbami r. 1571 a 1894. Od apsidy dělí loď chrámovou vítězný oblouk. Strop jest nový, zdi bez ozdob. Z původního kostelíka zbyla chrámová předsíň; nad hlavním vchodem do kostela jest dřevěná kruchta s jednoduchými varhanami.

Ze dvou oltářů zasvěcen hlavní sv. Vavřinci, postranní sv. Vincenci Ferejskému. Pozornost poutají dva náhrobní kameny. Na jednom, který kryje kryptu před hlavním oltářem, jest nápis: »Léta Páně 1680 dne 23. Augusti odpočívají v Pánu slovutný a opatrný pan Jan Kerssner, měštěnín M. Města Pražského, s dcerou svou milou, bohabojnou Dorotou (ostatní vyšlapáno). Druhý kámen z červeného mramoru nyní zazděn v předsíni chrámové; čte se na něm: »Letha panie 1619 v neděli den památný P. M. mezi 5. a 6. hodinou na půl orlogi usnul v Pánu urozeneg a statečneg rytíř pan Albrecht Pfeferkorn z Otopachu na Jinonicích a Butovicích, C. M. královské krále Fridricha v komoře . . .« (ostatní otřeno).

Ve zvonici za kostelem, která jest ze dřeva na kamenné podezdívce, zavěšeny tři zvony s památnými nápisy. Největší jest ozdoben obrazem sv. Vavřince a nápisem: »S povolením urozené paní Marty Ottové v Stoješicích a na Buzanech smluven tento zvon skrze urozeného pána Bartoloměje Panviče z Lomnic a na Jinonicích, a slovutného pana Ondřeje Pořického, měšťana v Novém Městě Pražském, a udělán ke cti a chvále jména Božího do Butovic k sv. Vavřinci skrze práci a umění Brykcyho, zvonaře z Cin-

*) Bíl.: Děj. konf. I., 432. — Pam. arch. IX., 116.

**) Desky Zm. 393. M., 9—15.

perku v Novém Městě Pražském, pro uctivost a potřebu té obce, nákladem předně Kateřiny Součkové vdovy a při tom všech osadných k témuž kostelu přináležejících. Stalo se jest léta 1574.« Na druhé straně spatřují se dva znaky, z nichž první má štít s třemi břevny a nad štítem nápis: »Fridrich Ott z Dalmenhorstu«, druhý má štít se zvířetem a nad erbem nápis: »Marie Ottova ze Stoješic«. — Na menším zvonu, nyní přelitém, bylo: »Léta Páně 1615 slit jest tento zvon nákladem s druhé strany poznamenaného a osadných ze vsí Jinonic a Butovic ku kostelu sv. Vavřince nade vsí Butovicemi ke cti a chvále Pána Boha všemohoucího, k ponoukání lidí k shromáždění, k slyšení slova božího, k činění modliteb svatých a k rozpomínání se na smrt. Udělán jest ode mne Baltazara Hofmana, zvonaře v Slovanech.« Na druhé straně: »Albrecht Pfeferkorn z Otopach na Jinonicích a Butovicích B. M. C. K. zřízené komoře v království Českém.« »Fridrich Ott z Dalmenhorstu.« »Marta Ottova ze Stoješic.« Tento původní zvon byl r. 1840 ukraden a rozbit; z nalezených kusů ulit zvon nový s obrazem sv. Markéty, panny a mučenice, a s nápisem: »Chválu Bohu vzdávám — lid, kněžstvo svolávám — zemřelých lituji — svátky zvelebuji.« Kolem: »Nákladem osadníků Jinonických a patrona slit jest od Karla Bellmanna, c. k. dvorního zvonaře v Praze l. P. 1847.« R. 1889 byl opět přelit od J. Diepolda v Praze, při čemž ponechán však pěkný nápis z r. 1847.

Na umíráčku nahoře kolem čte se: »Krištof Ullmann ulil mne na M. Straně r. 1773« a uprostřed příslušné věnování, vše v jazyce německém. V hřebeně střechy kostelní jest od r. 1894 malá vížka bez zvonů.

Při opravě chrámu r. 1894 přispěním dobrodinců svatyně nejen velmi slušně přestavěna a upravena, nýbrž i vnitřní výzdoba se vkusným a úpravným bohoslužebným náčiním pořízena.

Hřbitov kolem kostela rozšířen r. 1892 a postavena při něm nová kostnice. V době záhubného moru roku 1679—1680 zřízeny v Butovicích a Jinonicích pro Pražany nemocnice. Židům vykázán v Klukovicích spustlý dvůr a mlýn za lazaret a pohřebiště. Nedaleké Stodůlky určeny pro rekonvalescenty. Ve čtvrtém týdnu měs. května r. 1680 umřel v Jinonicích poslední lékař a všichni ošetřovatelé nemocných ranou morovou. Nemocných leželo tam přes sto, a poněvadž jich nechtěl nikdo ošetřovati, byli k tomu dopraveni 11. června r. 1680 tři k smrti odsouzení zločinci. V Jinonicích objeví se ještě často tu i tam při hloubení půdy lidské kosti.

Kostel Butovický připomíná se v registříku desátků papežských roku 1352; náležel k dekanatu Ořechovskému a platil pololetně sedm grošů desátku.

Před r. 1362 byl farářem Petr; po jeho smrti podán byl k faře Ješek z Chrudimi, jejž uvedl farář Stodůlecký.

Neznámého roku dostal se za faráře Svatoslav, jinak Svachoň, a po jeho smrti Mikuláš, klerik z Butovic r. 1400. Mikuláš pobyl tam až do své smrti r. 1425. Na místo jeho ustanoven Velík, kněz ze Sazeného. O době kališnické není zpráv.

Poustevna Svato-Prokopská.

R. 1585 byly křtiny z Butovic u sv. Jindřicha v Praze, — snad neměla té doby osada správce duchovního. Po bitvě Bělohorské byl dlouho kostelík Butovický filialním; roku 1676 bydlil administrator v Jinonicích (k faře náleželo 267 duší); r. 1689 až 1700 přisluhovali kostelu missionáři z Tov. Ježíš.; do r. 1714 náležel kostel jako filialní k sv. Václavu (nyní u sv. Mikuláše) na Malé Straně.*) R. 1714 zřízena za patrona knížete Adama ze Švarcenberka vlastní duchovní správa; fara umístěna v zámku Jinonickém, asi kilometr od kostela vzdáleném.

Sv. Prokop. Skoro kilometr jižně od Butovic stojí skála, v níž ještě před 20 lety byla jeskyně, kde dle pověsti žil sv. Prokop, než odešel na poušť Sázavskou, což však dokázáno není.

Jeskyně ta byla nejdelší ve skalách vápencových silurského útvaru; měřila 120 m. Při vchodu do jeskyně byl průlom, jímž shora vnikalo světlo, kudy prý vylítli čerti sv. Prokopem zažehnaní. Chodba ve skále úžila se stále, až přešla v kostrbatý otvor, po jehož straně byl příkře spadající prulom, »Čertova hlava« zvaný. Hned vedle bylo spatřiti tři důlky, stopy prý čertových spárů.

Odtamtud nebylo již daleko k loži sv. Prokopa. V jednom balvanu zvláštního tvaru domníval se lid viděti sv. Prokopa, v hávu poustevnickém pod křížem klečícího. Nad jeskyní dal vystavěti r. 1711 kníže Adam K. Švarcenberk ku poctě sv. Prokopa kostel ve slohu renaissančním, klenutý, prostorný a vzdušný; ve hřebeně střechy má věžičku, v ní dva menší zvony.

*) Libri conf. Zoubek: Školy Sm. 1878.

Nad hlavním vchodem jest kruchta, k níž vedou s obou stran dveří točité schody. Na kruchtě dosti prostorné jsou varhánky staršího slohu bez pedalu. Kostel zdobí čtyři oltáře, z nichž na hlavním, zasvěceném sv. Prokopu, jest kopie zázračného obrazu světce toho v Sázavě, již nákladem zbudovatele chrámu provedl malíř Jan Schumer. Po pravé straně kostela stojí dva oltáře, sv. Eustachu a sv. Janu Nep. zasvěcené, s obrazy týchž světců, jež provedl zmíněný malíř. Po levé straně je oltář sv. Jakuba, jehož obraz pokládán byl druhdy za dílo umělecké. Z doby pozdější pocházejí čtyři velké obrazy, z nichž obraz sv. Františka Borg. maloval Jan Jiří Heintsch. Sakristie přistavěna r. 1730.

U vchodu do jeskyně vystavěl si r. 1715 Jakub Poznaňský malou poustevnu. R. 1724 byl tam poustevníkem Kristof Meixner, r. 1736 Jan Pratsch a s ním Václav Bruck. Po smrti tohoto nepřipomíná se již poustevník žádný, ježto císař Josef II. poustevny zrušil. Od kostela sv. Prokopa směrem severovýchodním při cestě k »Dívčím Hradům« stojí v akatovém hájku socha sv. Prokopa, již r. 1753 dle nápisu (R: P: B: Alesch P. E:) farář Aleš postavil a r. 1855 Prokop Ratzenbek ml. obnovil.

Vábné údolí Svatoprokopské, starším Pražanům jako oblíbené místo výletní známé, pozbylo nemálo malebnosti své vápennými lomy, četnými vápenicemi a drahou, která údolím probíhá. Nyní bývá hlučněji oživeno jen o pouti.

Černolice, ves 24·8 km od Smíchova, 11 km od Zbraslavi jihozápadně na strmé výšině, jejíž lesnaté úbočí příkře na západ k Berounce se sklání; míst. i kat. obec se 66 domy, v nichž bydlí 378 obyv., zaměstnávajících se zemědělstvím, pletením proutěného zboží a výrobou košťat. V místě je pěkná budova jednotřídní školy, uprostřed návsi kaplička, blíže vsi dvůr. Farou náleží osada do Lišnice, pošta a stanice dráhy je v Dobřichovicích.

Černolice, původně Črňlice, uvedeny jsou v listině kláštera Kladrubského z r. 1239, kde při potvrzení zboží klášteru náležejícího bulla papeže Řehoře IX. statky ty vyčítá.*) Kdy a jak klášter zboží toho pozbyl, zda přivtěleno jako ostatní dědiny kláštera v této krajině od Přemysla Otakara II. k loveckému zámku ve Zbraslavi, dopátrati se nelze. Po r. 1420 náležela část dědin v Černolicích k Řitce; ostatního zmocnili se majetníci Všenor. R. 1456 soudil se Jan ze Řitky o dědiny tyto se Sezemou ze Všenor.**) Před r. 1620 byly Černolice majetkem kapituly sv. Vítské. Urbář z té doby uvádí: »V té vsi jest krčma výsadní. Usedlí r. 1618: Tomáš Hala, má grunt za 150 kop, Petr Kacovský, Jan Farský, Prokop Cicvárek, Šimon Pinter a Martin Šneidr. Chalupu má Petr Zeman (ze Všenor) za 40 kop.***)

*) Pam. arch. II., 313.
**) Arch. Č. IV., 359.
***) Urb. Svatovíts. fol. 237.

Na začátku 18. století vystavěl na blízku Václav z Goltzů, obloudiv osadníky Černolické o lada a pastviny, Nový Dvůr, který podnes k panství Všenorskému náleží.*

Černošice Horní, ves 18·5 km záp. od Smíchova, 6·5 km od Zbraslavi na levém břehu Berounky; kat. obec se 38 domy a 297 obyv. většinou zemědělci. Osada se zajímavým kostelíčkem je pro vábnou polohu oblíbeným letním sídlem Pražanů, kteří tam pěkné villy postavili. Blíže obce u pohodlně zřízené restaurace »na Slánce« zastávka západní dráhy; farou náležejí Horní Černošice k Třebotovu, školou do Radotína, kde je též pošta. Na

Kostel v Černošicích.

protějším břehu Berounky v úrodné nížině rozkládá se místní obec Černošice Dolní se 115 obyv. v 15 domech a mlýnem »na Bluku«, kde druhdy tvrz bývala. Obyvatelstvo zaměstknává se rolnictvím; v místě vyrábí se též proutěné zboží, jmenovitě nůše a košatiny. Farou náleží obec do Třebotova, školou do Lipan, poštou k Radotínu.

Oboje Černošice — starším jménem Černěšice — byly od pradávna zbožím kněžským. R. 999 při založení kláštera Ostrovského darovány**) nejspíše Černěšice Horní klášteru tomu od Boleslava II. V listině kláštera Kladrubského z r. 1115 jmenovány jsou Černěšice, v nichž mniši měli, co koupili od Hoška.***) Přemysl Ot. II. r. 1270 připojil je ku svému lovec-

*) Schaller: Ber. kraj. 79.
**) Pam. arch. IV., 111.
***) Jireček: Ant. Boh. Top. His. 80. — Pam. Arch. II., 313.

kému zámku na Zbraslavi*), Václav II. daroval je r. 1304 klášteru Cisterciáckému, nově na Zbraslavi založenému.**) Při klášteře zůstaly do bouří husitských, v nichž vsi klášteru pobrány. Černošic zmocnil se r. 1422 Pešík Předbor z Radešína, jemuž je r. 1436 Zikmund zapsal.***)

U Dolních Č. byla tvrz a dvůr »Bluk«, náležející manstvím ke Karlštejnu. R. 1404 byli pány tvrze Hynek a Jodok z Bluku, r. 1412 Markéta, postřihačka z Nového Města Pražského. V r. 1436—1437 seděl tam Matěj Karlštejnský z Černošic s manželkou Barborou ze Solopisk, jimž zapsal císař

Mlýn na »Bluku«

Zikmund ves Novou Libeň kláštera Ostrovského.†) Zpustlý a zbořený Bluk ujal po r. 1467 Zikmund Malešický z Černošic; v r. 1468—1549 náležel vladykům z Vrábí, kteří drželi též samotu Vráž a oboje Mokropsy;††) po r. 1548 vládl tam Jan Kolský z Kolovsi a na Mokropsích.†††) Za Jana Vchynského r. 1585 byl Bluk trvale připojen ku statku Mokropeskému.*)

*) Pam. arch. IV., 111.
**) Chron. Aulae Reg. p. 83.
***) Arch. Č. I., 5/4.
†) Pam. arch. IV., 169.
††) Arch. Č. IX., 461.
†††) Arch. C. VII., 441.
*) Sedláček: Top. Sl. Čech 35.

Mlýn »na Bluku« připomíná se v r. 1523, kdy jej vysadil Jan, opat Zbraslavský, s celým konventem opatrnému Vitákovi.*) R. 1546 koupil mlýn Mikuláš Bludský od svého bratra Jakuba a postoupil jej ve svém kšaftu r. 1641 manželce Dorotě a dětem. R. 1661 byl mlynářem syn Tomáš, který r. 1688 prodal mlýn za 1000 kop Václavu Rohlíkovi. V roce 1760 náležel mlýn Jiřímu Kotaškovi, otci dvou klášterních kněží Zbraslavských, Víta a Jiřího Kotašky, z nichž po zrušení kláštera jeden jako administrator fary Lišnické, druhý jako lokalista v Modřanech působil. Kotaška prodal mlýn r. 1774 za 4500 zl. jako svobodník.**)

Oboje Černošice byly v zápisném držení jen do r. 1455, kdy Jan Krský z Nasetic vrátil klášteru Zbraslavskému za náhradu 300 kop úroků zápis na Černošice, které odtud při klášteře zůstaly až do jeho zrušení.***)

Zajímavý kostelík Černošický byl již na počátku 14. století farním a vystavěn původně slohem románským s chorem pravoúhlým; nyní jest valně přeměněn. Loď jeho založena skoro na čtverci a do její čtyř oblouků zaklenut bez žeber silně vypouklý strop. Presbytář je podlouhlý, klenutý. Předsíň kostelní má klenbu podobnou klenbě v lodi a troje dvéře. Sakristie není; nahrazena prostorem za oltářem. Kůr spočívá na klenutém oblouku. Věž jest osmihranná s osmi okénky; má střechu homolovitou, zděnou až do špičky a prejzy pokrytou.

V presbytáři je hlavní oltář Panny Marie na nebe vzaté; v lodi postranní oltář Očišťování P. Marie a sv. Kříže, pěkně ze dřeva řezaný; oltáře ty obnoveny a slušně vyzdobeny před půlstoletím a r. 1885 nákladem zbožných osadníků.

Ostatní kostelní nářadí je prosté, ale v souladu s výzdobou kostela. Varhany, přenesené r. 1881 z kostela Radotínského, jsou chatrné.

Na pravo asi prostřed chrámové lodi je náhrobní deska (nyní zadlážděná), pod níž spočívá Kotaška, mlynář z Bluku, který r. 1727 blíže přívozu přes Berounku zděnou kapličku postaviti dal.

Zvony jsou tři ve věži. Zvláštností jest největší zvon s nápisem »Constituční« a se jménem Jana Svobody, jenž jej pořídil. Prostřední sv. Janu a maličký sv. Rosalii zasvěcený nemá nápisu. Všecky tři ulity Karlem Bellmannem v Praze r. 1849.

Hřbitov u kostela bez kostnice.

Pány podacími kostela Černošického byli od r. 1304 opatové Zbraslavští; plat činil 9 grošů desátku papežského pololetně.

Duchovní správci (plebani) v Černošicích: R. 1356 pleban jména neznámého uváděl plebana do Mokropes.

R. 1367 směnil farář Černošický neznámého jména faru s Haškem, farářem v Karlíně na Litomyšlsku, jejž uvedl farář Třebotovský. R. 1372 šel

*) Arch. Č. VIII., 563.
**) Grunt. kn. panst. Zbrasl.
***) Arch. Č. VI., 656.

Hašek ke kostelu Vyšehradskému, odtamtud pak Benedikt do Černošic; Benedikt směnil r. 1374 s Janem, farářem v Trnové. R. 1380 byl farářem Martin. Stěžoval si o visitaci, že opat Zbraslavský les »Luhy« a kus řeky kostelu Černošickému odňal.

R. 1399 umřel farář Jiří; po něm nastoupil Blažek, kněz ze Svin. R. 1402 odešel Blažek a na jeho místo dosazen do Černošic Mikuláš, kněz z Horšova Týna, po Mikuláši Ambrož a po jeho smrti r. 1404 Jindřich, klerik z Tachova, který ani ne po celém půl roce směnil místo s Havlem, farářem v Možeři na Litoměřicku. Kněz Havel pobyl v Černošicích do r. 1415, kdy směnil s Janem, farářem Křešickým, jenž odešel r. 1417 do Michalovic, odtamtud Matyáš Bílý do Černošic. Po smrti Matyášově r. 1422 dán byl k faře Černošické Palmacius, kněz ze Mníška, a uveden farářem Mníšeckým, Matějem Velvarským.

Ve válkách husitských zpustla fara a nemáme odtud o jejím osudu zpráv. K Třebotovu přifařeny Černošice asi od r. 1630, kdy Cisterciáci Zbraslavští koupí statku Třebotovského nabyli též práva podacího ke kostelu Černošickému.

Černovičky, víska 18·5 km severozáp. od Smichova; míst. i katastr. obec Středokluky, kam osada farou i poštou náleží. V 9 domech bydlí 54 obyv., zemědělci.

Původní jméno osady, kterou Soběslav II. r. 1178 kostelu Vyšehradskému daroval, bylo Černomice.*) Dovídáme se, že na místě nynější zvonice stála již r. 1358 tvrz, která náležela Štěpánu Budkovi, měšťanu Pražskému. Ten postoupil v témž roce část vsi bez tvrze matce své Markétě.**)

R. 1392 seděl na tvrzi Habart z Kolovrat a na Ročově***), po něm Albrecht z Kolovrat s manž. Eliškou r. 1434. Zemřel r. 1460.†) Poslední větve té byl Herbart z Kolovrat, jenž se r. 1475 připomíná. Po jeho smrti dostala se tvrz se vsí Bezdružickým z Kolovrat.††) Ves i s tvrzí v bouřlivých dobách husitských zpustla; praví se o ní r. 1548: »Černomice, ves pustá s kostelem; náleží Václavovi z Kolovrat.«†††) Právo podací měl však té doby Petr Bechyně z Lažan,*) kterým řádem, nevíme. V r. 1615—1623 připomíná se ves pustá s dědinami tehda k Číčovicům náležejícími. Zdá se, že původní název vsi byl zapomenut, a po válkách švédských Černomice obživly v Černovičkách.**)

Kostel sv. Vavřince je původu pradávného. Již r. 1352 byl farním, r. 1358 měl podací právo majetník tvrze, Štěpán Budek z Prahy. Původní kostelík postaven slohem romanským, jenž později ustoupil slohu gotickému. Za panství Jesuitů (kolem r. 1645) přestavěn, neboť válkami

*) Jireček: Ant. B. Top. H. 22.
**) Tomek: Děj. Pr. II., 428.
***) Libri conf. 136. 315.
†) Arch. Č. III., 332.
††) Desky Zem. 4., I.
†††) Desky Zem. 4., I.
*) Pam. arch. X., 710,
**) Desky Zem. 189., E. 19.

zpustla ves úplně, a kostel již r. 1548 jako pobořený se připomíná. V roce 1836 opět obnoven, ale při tom ve slohu znešvařen. V gotických oknech zachovala se však dosud kružba kamenná, z níž pruty jsou vylámány.

Na straně epištolní zbyla gotická sedadla z kamene úhledně vyvedená.*)

V kostele jsou nyní čtyři oltáře: Hlavní zasvěcený sv. Vavřinci ozdoben obrazem světce toho, jejž maloval nejspíše některý laik z řádu Jesuitského. Na pravo jest postranní oltář sv. Jana N., jehož socha v životní velikosti na místě obrazu oltář zdobí, u vchodu v levo oltář P. Marie Bolestné a druhý oltář Čtrnácti sv. Pomocníků.

Kostel v Černovičkách.

Ozdobou kostela jest nástropní malba, zobrazující život sv. Vavřince.

V kostelní lodi hrobka, v níž pochována r. 1532 Kateřina, šlechtična z Martinic a na Okoři, dcera Jana ml. Bořity z Martinic a Anny roz. z Vartenberka, jak nápis skorem již nečitelný hlásá.

Na hřbitově u kostela stojí kaple sv. Floriana, v níž dosud viděti náhrobní kámen s nápisem nečitelným. Hřbitov jest pro osadníky ze Středokluk, V. a M. Číčovic, Černoviček a Pazderny.

Při kostele bývala na návrší, na němž kdysi tvrz stála, čtyřhranná zvonice se třemi zvony. První r. 1695 ulitý Schönfeldem v Praze i druhý z roku neznámého ukradeny v r. 1795 a 1827; zvonice dle jednoho podání bleskem zapálena, dle jiného po ukradení zvonů od lupičů zažehnuta; leží nyní v zříceninách. Třetí nejmenší zvon s r. 1735 a heslem: »Laudetur J. Chr. in aeternum« se zachoval, není však známo, kde nyní uložen.

*) Mechod. z r. 1890.

V relaci faráře Hostouňského P. Ant. Eliadesa z r. 1713 se praví, že na hřbitově v Černovičkách je kamenná křtitelnice z doby pod obojí, k zemi převrácená a kalich s nápisem: »Pod obojí přijímám« a se jmény dvou kostelu tehdejší doby přisluhujících služebníků slova Božího.

Fara Černomická náležela k dekanatu Ořechovskému. Filialní kostel nynější přivtělen r. 1552 k faře Lidické, ku konci stol. 16. však již do Hostouně a r. 1868 ke Středoklukám.

Plebanové v Černovičkách: R. 1358 Tomáš, který uváděl téhož roku kněze do Stodůlek a do Středokluk. Odešel-li odtamtud či zemřel, nedopátrali jsme se. R. 1359 ustanoven plebanem kněz Ondřej z Hořovic; uvedl jej farář z Kopaniny. Po Ondřejovi nastoupil Šimon, jenž tam i zemřel. Po jeho smrti podal pan Herbart z Kolovrat r. 1392 k faře Mauricia, syna Šimonova z Loun.

Po Mauriciovi uvádí se kněz Martin, po jehož smrti r. 1399 s vůlí p. Herbarta z Kolovrat ustanoven plebanem Martin z Horek.

Po válkách husitských spravoval osadu kněz pod obojí. Svědčí o tom utraquistický symbol na stropě presbytáře v kostele: dvě na sebe položené ruce, beránek s korouhvičkou a kalich. R. 1566 připomíná se farář pod obojí, Havel Gelasius Vodňanský, roku 1589 farář Oldřich Kolínský, který však sídlil v Hostouni.

R. 1608 byl již v Hostouni kněz pod jednou, ale osadníci přijali jej teprve na rozkaz české stavovské kanceláře za svého duchovního správce. Odtud zůstaly Černovičky se sousední osadou Středokluckou přifařeny do Hostouně až do r. 1868, kdy zřízena v Středoklukách samostatná fara.

Číčovice Malé i Velké, vsi 20 km. severozápadně od Smichova v údolí potoka Zakolanského, nedaleko západní hranice okresu.

Oboje jsou místními i katastr. obcemi, jichž obyvatelstvo zaměstknává se většinou zemědělstvím. V Malých Č. ve 36 domech 306 obyv., ve Velkých Č. ve 33 domech 216 obyv. Farou i poštou náležejí oboje Číčovice do Středokluk. Škola dvoutřídní ve Velkých Č.

O starobylosti dědin těch svědčí vzácné nálezy archeologické, o nichž jinde promluveno. Ve století 13. náležely oboje Číčovice kapitule Vyšehradské. R. 1325 měl tam praebendu kanovník Vyšehradský a písař králův Jindřich z Richmbacha.*) Při nedostatku zpráv z dob těch nelze rozhodnouti, kterými z obou Číčovic vládl r. 1361 měšťan Pražský, František Rokycanský, jinak z Okoře. R. 1380—1399 náležely obě vsi jeho synu Janovi; po té r. 1411—15 i s Okoří Mikuláši z Egerberka, po něm dostal je Jindřich Lefl z Lažan a Bechyně se synem Janem, kteří je prodali roku 1416 Ludvíku apotékáři.**) R. 1421 dobylo vojsko Pražské Okoře a zabralo tvrz i vsi okolní, jež postoupeny pak Václavu Cardovi.

Číčovice oboje měl po skončených válkách husitských Jan, syn Ludvíka apotékáře; vdova Barbora po něm provdala se podruhé za Boři-

*) Tomek: Děj. Pr. I., 408, 593.
**) Tamže II., 429—482.

voje z Lochovic r. 1445, kterému také všecka práva na Okoř i Čičovice postoupila. Dcera Bořivojova Barbora provdána byla za Bedřicha, purkrabí z Donína; syn jejich Bořivoj zdědil po otci Okoř s Čičovicemi; obé odevzdal r. 1499 synu Janovi,*) jenž byl r. 1534 purkrabím na Roztokách a držel oboje Čičovice.**) Synové jeho, Václav a Jan z Donína, prodali roku 1562 oboje Čičovice a ves pustou Třebovízek Ctiborovi, Václavu a Janovi st. Sluzským z Chlumu a Ottovi Jiříkovi st. z Losu.***) Větší části Čičovic nabyl později Šťastný Sluzský z Chlumu, jenž teprve v M. Č. tvrz postavil. Asi r. 1583 postoupil a směnil k úřadu nejvyššího purkrabství Pražského Jindřich Studňovský ze Studněvsi tři dvory kmetcí s platem v Čičovicích s povolením sněmu.†) Šťastný Sluzský z Chlumu zemřel před r. 1590,

Malé Čičovice.

zůstaviv nezletilého syna Jana Benjamína, který r. 1615 oboje Čičovice i s pustou vsí Černomicemi (Černovičkami) prodal Ottovi Jindřichovi sv. p. z Vartenberka.††) R. 1621 prodal Otta obě vsi kolleji Jesuitů u sv. Klimenta v Praze.†††) Ti vystavěli v M. Č. r. 1721 kapli »Nalezení sv. Kříže«, v níž po obnovení r. 1792 bývá sloužena jednou do roka mše sv. Výlohy na vydržování kaple zapravuje obec M. Čičovická; její popudem zakoupen r. 1897 z dobrovolných příspěvků občanstvem obou Čičovic nový kalich za 65 zl.

Čisovice s částí Zahořan, ves 27·5 km jižně od Smíchova, 15 km od Zbraslavi v údolí potoka Mníšeckého; míst. i kat. obec se 111 domy

*) Sedláček: Hrady a z. VIII.
**) Arch. Č. VI., 568.
***) D. Zm. 55., S. I. 57. M. 11—16.
†) Kvat. zl. rel. 1582—1589 č. 47. f. B., 27.
††) D. Zm. 189. E. 19. C. 215.
†††) Tamže.

a 624* obyv., rolníky; farou i poštou náleží k Mníšku; v místě dvoutřídní škola a stanice dráhy Modřansko-Dobříšské. Prostřed návsi je kaplička od r. 1854 s okrouhlým obrazem Navšt. P. M., jejž darovala hrab. Taroucova. Bohoslužebné předměty opatřili osadníci. Ve věži dva zvony: umíráček z roku 1783 s inicialkami J: V: K:, druhý novější sv. Václava bez nápisu.

Čísovice, původně Tisovice, vznikly ve 14. století na místě vykáceného lesa tisového na rozhraní lesů kdysi panství Dobříšského a kláštera Zbraslavského, jako lhota zákupní, náležející ku královskému manství Mníšeckému. Při vsi byl les i lado, »Konice« řečené, kde chováno královské koňstvo.

Z prvních držitelů Tisovic znám Jan z Lestkova, jemuž Karel IV. zapsal manství Mníšecké se vsemi, mezi nimi i Tisovice a les Konici.*) Část tuto, mimo niž později ještě dva dvory manské s dědinami ve vsi T. se připomínají, držel r. 1425 Předbor z Řepnice, jemuž král Zikmund r. 1437 manství Mníšecké se vším příslušenstvím potvrdil.**) Předborův syn Václav prodal r. 1490 dědictví své Litvínovi z Klinštejna a na Hořovicích.

Po smrti Litvínově r. 1506 držely dcery jeho, Anna z Klinštejna, provdaná za Děpolda z Lobkovic, a Markéta, vdaná za Jana z Roupova, na polovic Tisovice s mlýnem Bláhovým, dvěma krčmami a lesem Konicí.***) R. 1535 koupil půl vsi T. za 200 kop grošů od paní Elišky Lobkovské z Krajku pan Vratislav z Mitrovic, majetník zboží Mníšeckého,†) a téhož roku i druhou půli vsi od Markéty Roupovské z Klinštejna za 22 kopy.††) Takto „zceleny zůstaly Tisovice (od roku 1586 v zápise při soudě zemském buď nedopatřením písařovým neb z jinaké příčiny Čísovice) v držení rodu Vratislavů do r. 1655, kdy je bratří Vratislav, Fridrich a Václav Eusebius spolu s panstvím Mníšeckým prodali Serváci Engelovi z Engelflussu, zbohatlému koželuhovi Pražskému.†††) — Byly však tam, jak svrchu uvedeno, mimo část Mníseckou ještě jiné dva dvory manské. Na jednom s mlýnem a několika chalupami, jenž později Lesslovským zván a jako manský statek za hlídání král. lesů Dobříšských v dočasné držení*) dáván, seděli: r. 1416 Václav Žampach z Drhonic, r. 1533 Vít Pokorný z Vysočan, r. 1557 Vilém Chlumčanský z Přestavlk, r. 1575—78 Nathanael Švihovský z Riesenberka, r. 1578—86 Albrecht Zrucký z Chřenovic, později Jiří Konstantin z Červeného Pole, r. 1589 Václav Bedřichovský z Lomné

*) Desky Dv. 61, p. 335.
**) Tamže p. 337.
***) D. Dv. 62., p. 753, 769 a 67., p. 29.
†) Tamže p. 506.
††) D. Zm. 4., J. 13.
†††) Pam. arch. IX., 958.
*) D. Dv. 61., p. 212

a r. 1594 Václav Kosmáček z Greifenfelsu. Po bitvě Bělohorské nabyl statku toho lajtnant císařský, Jan Bernard Turek z Hatvánu, od něhož koupil jej r. 1630 Václav Lessl z Radějovic za 1150 kop na míšeňsko. Syn jeho Matěj, nemoha zpustlého statku udržeti, prodal jej r. 1666 za 2154 zl. Servaci Engelovi.

Též dvůr manský, »Bouškovským« zvaný, někdy jako robotní manství ke Karlštejnu náležející* s pěti podsedky, lánem lesa a vískou Bojovy, jež byly odedávna majetkem rodiny Bohuskú, stavu nápravnického, koupil Engel r. 1668 od komory královské, na niž dvůr spadl odúmrtím po Jiříku Bouškovi. Na pozemcích získaných sloučením obou dvorů pořídil Engel při potoce o stálé vodě na tehdejší časy velkolepý závod koželužský. Mimo to obnovil krčmu, »na Špalandě« řečenou, a značně rozšířil krčmu při zemské cestě »na Veselce«. Zcelený a znovu vystavěný dvůr, jenž od té doby »Zeleným« slul, připojen byl k ostatní části vsi Čísovic a s ní k panství Mníšeckému.

Teprve r. 1845 odloučen jako zvláštní statek zemský a postoupen hraběti Eugeniovi Sylvovi Taroucovi.**) Nynější jeho držitelka, baronka Schäfferová, přikoupila jej k panství Řiteckému od dra ryt. Klaudyho.

Znak Davle.

Davle, městys 25 km jižně od Smíchova, 13 km od Zbraslavi, pod strmými vrchy na levém břehu Vltavy při okresní silnici; místní i katastr. obec s částí, Radčany zvanou, která nad Davlí na planině několik čísel čítá. Mimo Radčany přiděleny jsou k Davli samoty: U Javorka, Libřice a Šerpina.

V 95 domech bydlí 640 obyvatelů, zaměstknávajících se polním hospodářstvím, plavectvím, hrnčířstvím a cihlářstvím. Na blízku jest porfyrový lom, z něhož se kámen po lodích do Prahy dováží. Fara u sv. Kiliana, asi kilometr vzdálená, 4třídní škola i pošta v místě; železniční stanice Měchenice dráhy Modřansko-Dobříšské; u městyse přístaviště parníků a dva veřejné přívozy.

Krásná kaple, vystavěná na oslavu jubilea panovnického r. 1898 s vnitřní úpravou dosti nákladnou a velmi vkusnou, jest městysi zvláštní ozdobou a vyhoví dávné potřebě jak obyvatelstva tak i školní mládeže, jíž zvláště v zimní době často nemálo bylo obtížno docházeti do farního kostela u sv. Kiliana.

Městečko jest starobylé. Uvedeno již r. 1310 v bulle papeže Klimenta V., kterou stvrzuje statky kláštera Ostrovského, ač osada jest původu staršího než klášter; ale náležela mu hned od jeho založení r. 999.*)

*) Sedl. Hrady a z. VI. 40; 99.

**) Prof. J. Vávra: Panství Mníšecké (rukopis).

***) Pam. arch. IV., 112.

V husitských válkách uchvátil městečko i s mlýnem Jakub z Řitky; dal si je r. 1436 od císaře Zikmunda zapsati s jinými statky kláštera za službu, kterou 4 léta se dvěma koňmi na Karlštejně konal.*)

Když se mniši do vybitého kláštera vrátili a r. 1457 od krále Ladislava mocný list obdrželi, aby uchvácené statky klášteru byly navráceny, dána i Davle opět klášteru.

Opat Jan Zl. Kladrubský udělil r. 1604 osadníkům výsadu na vaření piva. Klášter míval tam krčmu. R. 1714 vystavěl opat Emilian Koterovský v Davli pivovar a městečko velice zvelebil.**) Po zrušení kláštera spojena

Davle.

Davle se statkem Slapským a spravována odtud administrací c. k. státních statků až do r. 1825. Po té prodána se Slapy rytíři Karlu Bedřichovi z Korb-Weidenheimu. Nyní jest patronem kostela sv. Kiliana v Davli hrabě Bedřich z Westphalenu, který panství Slapské v r. 1891 od rodiny Weidenheimovy koupil.

Klášter sv. Kiliana na Ostrově. Nejprvnější kláštery v Čechách byly zakládány z příčin pochopitelných úmyslně na blízku míst, kde se před tím pohanská bohoslužba konala. Též ve skalnaté krajině nedaleko ústí Sázavy do Vltavy ctíváno bylo druhdy božstvo pohanské. Svědčí o tom dosud zachovaný název skály, vypínající se na pravém břehu Vltavy blízko proti Ostrovu. Jest to vrch Třeštibok = Třeštiboh.

*) Arch. Č. II., 183.
**) Pam. arch. IV., 160.

Na ostrově pod vrchem tím založil mezi strmými skalami Boleslav II. r. 999 krátce před svou smrtí klášter. Syn jeho Boleslav III., hově přání otcovu, povolal tam řeholníky z Bavorského Altaichu s opatem Lambertem a daroval klášteru mimo vzdálenější vsi Vodochody, Zaječí a Blažim — z rodinných statků vsi Sázavu, Sedlec, Měchenice, rybáře v Třebani a Lahovicích v blízkém okolí kláštera.*)

Kníže Oldřich (1012—1037) a po něm Břetislav I. (1036—1055) rozmnožili hojně nadání kláštera. Břetislav daroval klášteru kapli sv. Jana na potoku Lodenickém a hlídače při ní z Chrustěnic.**)

Ostrov se zbytky kláštera.

Spytihněv (1055—1061) nadal klášter vsí Třebenicemi a několika poddanými v Jiřčanech, kteří byli povinni dodávati třikráte do roka dřevěné nádobí do kláštera.***)

Vratislav II. (1061—1086) obdaroval klášter mnohými mešními rouchy i kostelními ozdobami a přičinil k jmění klášternímu několik vsí.

Kníže Konrád přidal r. 1092 statky na Moravě a v Čechách, po něm knížata Břetislav II. (1092—1100) a Svatopluk (1007—1009) ves Bojanovice.†) R. 1137 zničena byla část kláštera ohněm, avšak brzy na to škoda nahrazena.††) Kníže, později král Vladislav II. daroval před nastoupením vlády r. 1140 les vedle dvora, který již před tím klášteru náležel, ve vsi Putimi. Také jiní dobrodinci vyskytli se klášteru, jak o tom svědčí stvrzovací listina Přemysla Ot. I.

*) Erben: Reg. I., 36. Arch. Pam. I—390.
**) Tamže 42. 50.
***) Tamže 42. 50.
†) Reg. 84. 87.
††) Prameny d. Č. II. 396.

V okresích našich dostalo se klášteru čtyř lánů se štěpnicí a s lesem v Dobříči, tří lánů v Černuci na Tursku a jednoho lánu v Bratřínově. Nadání tato v rozličných časech učiněná potvrdil Přemysl Ot. I. listinou ze dne 17. ledna 1205 a rozmnožil je darováním dvou dědinníků s lesem v Třebenicích. Touto listinou osvobodil král klášter, statky jeho a lidi od pravomocnosti župní.*)

Hojně nadaný klášter nemohl se však pro obmezenost místa na ostrově tak rozšiřovati, jak jmění jeho dovolovalo. Rozkládalť se pouze na hořejší polovici ostrova, kdežto dolejší polovice zahradou byla. Kostel klášterní dostačoval asi jen právě potřebám kláštera, a proto založen pro pohodlí okolního lidu klášteru poddaného nový kostel sv. Kiliana na levém břehu Vltavy proti klášteru.

Řada opatů počíná Lambertem r. 999.

Ve 12. století znám opat Petr I. (svědek na listině krále Vladislava;**) ve 13. století opat Reiner (1218),***) r. 1229 opat Běhan (Slovan?),†) roku 1239 Petr II.††) Za něho obdaroval král Václav I. r. 1233 klášter podacím kostela ve Skřiplích a dvorem v Lažovicích odvetou za 100 hřiven stříbra, jež od kláštera mu půjčeny.

Hostlovský, dějepisec kláštera (1790), uvádí opata Dluhomila k roku 1249 a r. 1253 Reinera II.

Král Přemysl Ot. II. směnil s klášterem za vsi Lipany, Černošice a část Lahovic, které mnichům z dřívějších nadání náležely, některé vsi na Slansku r. 1270. Král Jan r. 1313 potvrdil darování toto.†††)

Po smrti Přemysla Ot. II. potkalo klášter první veliké neštěstí. Braniboři jej vyplenili a dvacet čtyři okolní jeho vesnice tak zloupili, že ani zrnečka po nich nalezeno býti nemohlo.*)

Roku 1282 pronajal opat Otto některé dvory a tak od tísně pomohl.

Král Václav II. hleděl bídný stav kláštera povznésti darováním nových statků.**)

R. 1310 obdržel klášter od papeže Klimenta V. bullu, potvrzující mu všecky statky i práva jeho ke kostelům a požitkům ze 48 vsí a dvorů, z městečka Davle a z patera proboštství. Také král Jan, jak již svrchu uvedeno, potvrdil klášteru statky r. 1313 a některé v nepokojných časech zabrané nahradil novými.

*) Reg. I., 222.
**) Erb. Reg. 134.
***) Tom.: Děj. Pr. I., 147.
†) Erb.: Reg. I., 355. 455.
††) Erb.: Reg. I., 355. 455.
†††) Překlad pův. list. v urb. kl. z r. 1388 pag. 72.
*) Conf. Cosm. p. 426.
**) Viz předch. *).

R. 1328 objevuje se opat Jan Podnavec a r. 1331 opat Zdislav. Za panování Karla IV. jmenuje se v jedné listině opat Bohuslav, žádaje císaře za potvrzení výsad kláštera. Tak se stalo zlatou bullou, danou v Praze 9. května 1356.*) R. 1363 ustanovil opat Diviš farářem u sv. Kiliana bratra Chvalika. Opat Mstislav (1365—1395) založil urbář klášterních statků r. 1388. Týž opat ustanovil r. 1365 Jana, mnicha Ostrovského, pomocníkem bratru Chvalíkovi.**)

R. 1399 byl opatem Jan II., po něm Vojtěch (1402—1406), Chval (1408—1413), Mikuláš r. 1414 a r. 1416 František.

Za něho přikvačila na klášter bouře husitská, o jejíž dosahu zpráv není. Statky kláštera uchváceny, r. 1436 a 1437 Zikmundem uchvatitelům v držení potvrzeny.***)

Klášteru zůstaly jen nejbližší nemovitosti v jeho okolí.

Po utišení bouří husitských navrátil se opat František a našel sotva nuzné přístřeší ve zříceninách kláštera. Hostlovský tvrdí, že do r. 1517 neměli opatové stálého a bezpečného sídla. Po Františkovi byl opatem Jan III. (Škřečka), který r. 1448 zemřel. Z té doby našli jsme v pozůstatcích desk zem. zápis tohoto znění:

»R. 1448 30. m. srpna kněz Jan, řečený Telec, opat, Morávek převor, Jan Škřečka, starý opat, Jan Bílovský, opat Zatonský, a konvent kl. sv. Benedikta na Ostrově prodali Petrovi Višňovi z Vřetné dědiny a les nade mlýnem Pecka pod lesem Hradiště.«†)

Zmíněný Jan IV. (řeč. Telec) vypůjčil si od Havla z Třebenic 30 kop grošů a dal mu za ně v nápravu půldruhého lánu dědiny i s řekou Vltavou v Třebenicích.††) Milostí krále Ladislava Pohrobka dostalo se r. 1457 klášteru majestátu, mocí kterého měl každý, kdo statky klášterní držel, nemaje na ně zápisu, bez odporu klášteru navrátiti.

R. 1475 domáhal se opat Mikuláš II. některých statků klášterních na Benedovi z Nečtin.

R. 1499—1509 byl opatem Štěpán, jemuž dáno královské povolení, aby na Ostrově klášter zase vystavěl a bratří v něm přebývati mohli.†††)

R. 1501 dopustil týž opat mlynáři Petrovi smlouvou, že si na Ostrově proti kostelu sv. Kiliana mlýn o dvou složeních postaviti mohl.*) R. 1502 pronajal dvůr v Dobříči na 30 let. Marným ukázalo se však veškero snažení, aby klášter aspoň do snesitelného stavu byl uveden. Proto opustil opat

*) Urb. kl. 1388. p. 53.
**) Libri conf. Urb. conf. p. 51. (nyní v Č. Museu.)
***) Arch. Čes. I., 541.
†) Pozůst. Desk Zm. VI., G. 23.
††) Pam. arch. IV., 166—7.
†††) Arch. Č. VI., 576.
*) Pam. arch. IV., 168.

Jan V. klášter a zvolil r. 1517 nové sídlo v posavadním proboštství klášterském u sv. Jana pod Skalou. Odtud psali se nástupcové jeho opaty »u sv. Jana Kř. na Ostrově a ve Skalách (později »pod Skalou«).

Jan V. popustil r. 1530 ostrov k zápisnému držení Petru Vosovskému za roční úrok 45 gr.

R. 1571 ztratil klášter v rozepři s Václavem Ústským ze Skalska, komorníkem a zemským měřičem při deskách zemských, vlastnictví mlýna i ostrova, jehož teprve r. 1657 za opata Matouše, Ferd. Zoubka z Billenberka zpět nabyl. Za jeho vlády mělo klášterní panství blíže Ostrova městečko Davli, kostel sv. Kiliana, vsi Bojanovice, Hvozdnici, Masečín, Sloup, dva díly v Štěchovicích a bylo přivtěleno ke klášteru u sv. Jana pod Skalou,*) po jehož zrušení r. 1785 zabráno jmění dříve Ostrovské komorou královskou, potom administrací státních statků k rukám náboženského fondu. Vlastnictví kláštera Ostrovského spojeno po té se Slapy, bývalým majetkem kláštera Zbraslavského, a prodáno r. 1825 ryt. Karlu Bedř. Korbovi z Weidenheimu,**) v jehož rodě zůstalo až do r. 1891, kdy zakoupeno říšským hrabětem Bedřichem z Westphalenu.

Ještě dlužno učiniti zmínku o převzácné památce, nalezené r. 1799 v ssutinách kláštera Ostrovského. Jest to litá, bronzová podoba Spasitele, umění byzantinského, z 10. století, již nyní jako poklad chová Museum království Českého a J. Er. Vocel popisuje takto:

»Forma obrazu jest výtečná, a netoliko veškeré podrobné rysy s velikou pilností a nevšední výtečností jsou vyvedeny, nýbrž i na ozdobení jeho znamenitý a neobyčejný náklad byl vynaložen. Tahy obličeje Krista Pána jsou ušlechtilé, mír jemný projevující, vlasy nad čelem na dvé rozděleny a po obou stranách až přes ramena jemnými čárkami naznačeny; brada vousem pokryta, hlava pak korunou královskou ozdobena se spatřuje. Na místě očí zasazeny jsou dva modré, až dosavad průhledné kaménky, zvláštní výraz celému obrazu udělující. Svaly na rukou rozpjatých a na povrchu těla, taktéž i žebra dosti pečlivě jsou naznačena. Na prsty u rukou jakož i na nohy méně bedlivosti umělec vynaložil. Sukně řásnatá od kyčle až téměř do kolenou sahá; zadní její díl však mnohem delší jest předního. Roucho toto vyloženo uměle emailem, a sice světlá částka modrým a stíny záhybů tmavozeleným. Kyčle opásány jsou pásem, jehož konec, uprostřed dolů visící, až dolejšího kraje roucha dosahuje; pás tento vytvořen jest též emailem barvy modré s červenou se střídající. Zde onde spatřují se stopy někdejšího pozlacení, kdežto větší díl sochy zeleným, ušlechtilým rezem jest pokryt.«***)

Kostel sv. Kiliana. Pro nedostatek místa na Ostrově, jak výše uvedeno, nemohl býti klášterní chrám sv. Jana Křt. tak upraven a rozšířen, aby stačil pro věřící na rozsáhlých statcích klášterních. Mniši vystavěli proto brzy po založení kláštera farní kostel sv. Kiliana na levém břehu Vltavském, při němž později vznikla nynější osada Svatokilianská, která má 32 domy a 216* obyv.

*) Pam. arch. IV. 168—171.

**) Pam. arch. 168.—171.

***) Zoubek: Školy Smích. 1878.

Původní kostelík stržen byl nejspíše ve druhé polovici 13. století a nový gotický na jeho místě vystavěn, z něhož zbylo po ohni r. 1692 gotické presbyterium v nynější podobě. Ku přesnému slohu budovatelé nepřihlíželi. Stavba netrvala ani rok, jak farář Jan Schramm poznamenal, podávaje zprávu o stavbě opatovi Kašparu Eimerovi. Kostel obnoven r. 1775; r. 1842 vystavěna nová kruchta, na níž také nové varhany pořízeny.

Obraz Krista.

Vnitřní úprava jednoduchá, bez malby, oltáře tři slohu barokního. Hlavní zasvěcen ke cti Panny Marie a sv. Kiliana, biskupa a mučedníka z Irska do Bavor v 7. století přišlého, postranní sv. panně Barboře a sv. Janu Nepomuckému.

Z nástěnných obrazů nejzajímavějším je obraz sv. Prokopa, pak obraz z první polovice 18. století, na němž kromě pěti svatých bratří ještě zříceniny kláštera a kostela zříti. Vzadu jest věnovací nápis opata Emiliana Koterovského s příslušným chronogramem. Nechybí také jako ve všech

okolních kostelích obraz P. Marie Zbraslavské, mimo nějž v kostele též kopie obrazu P. Marie z Vlach pocházející. Na rámu vyřezáni ve dřevě tři missionáři, ukazující na klášter.

Kostel sv. Kiliana.

O dřevěné soše Panny Marie na hlavním oltáři zaznamenáno ve farní kronice, že nalezena r. 1659 téměř zázračně v ssutinách kostnice, povstalých zřícením kusu skály, a slavně opět posvěcena opatem Ostrovským, později biskupem Královéhradeckým, Matoušem Zoubkem z Billenberka.

Zmínky zasluhuje i cínová křtitelnice v podobě zvonu, ulitá r. 1556 Jiříkem Sokolem. Na dolejší části je nápis: »Gdiete po vssem swietie a kažte evangelium vssemu stvorzení. Kdož uwierzi a pokrzti se, ten bude spasen, a kdo neuwierzi, ten bude zatracen. Napsal swatý Marek v poslední kapt.«

Hřbitov kolem kostela, jehož se užívalo do r. 1858, proměněn nyní v sad. Vedle kostela jest kaple slohu romanského a v ní oltář Božího hrobu. Nynější hřbitov vzdálen asi 10 minut cesty od kostela. V čas moru r. 1713 zemřela na osadě 71 osoba, 51 pochována na ostrově, kde založen r. 1771 nový hřbitov, když morem zahynuli 193 lidé. Bylo však tam jenom asi 4 roky pochováváno.

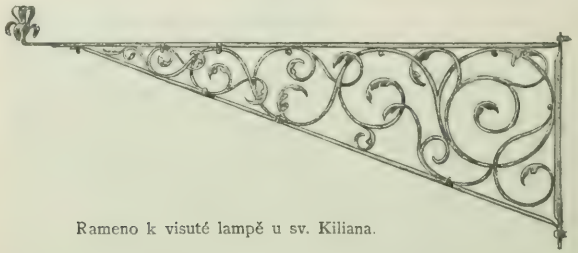

Rameno k visuté lampě u sv. Kiliana.

Při kostele jest nevysoká věž se sochou sv. Kiliana na vrcholu. Kromě hodin jsou na věži dva zvony: menší s nápisem: »S. Francisce Xav., ora pro nobis, ao. 1768;« — druhý větší byl původně ulit pro klášter r. 1702 a přelit z nepovědomé příčiny r. 1734. Měl nápis: »Laudetur Jesus Christus in aeternum.« Před r. 1892 praskl a přelit; původní obraz sv. Jana Křtitele na něm ponechán. Nyní má český nápis: »Přelíti mne dal Bedřich hrabě z Westphalenu, patron, od A. Diepolda v Praze 1892«

»In H. S. P. Benedicti Abbatis.«

Vedle kostela je zděná zvonice slohu romanského, čtyřhranná, nevysoká s latinským nápisem a zároveň s chronogramem:

»EXAeDIfICatIo CaMpanILIs fInIta.«

V ní zavěšeny dva zvony téměř stejné velikosti a milého libozvuku. Jeden z nich, zasvěcený P. Marii a sv. Kilianu, nalezen dle pověsti v zříceninách kláštera; mimo obrazy světců jmenovaných má český nápis písmem gotickým: »Léta Božieho tysyctého cztirzistého osmdesátého devátého yakž (jakž) tento zvon udielan jest ve jmeno Bozij a Swateho Kyliana. A ten zvon udiela myster Hanuss Konwarz v Praze v zyelezné ulici u matky Bozij.«

Druhý zvon ozdoben křížem, po jehož stranách jest nápis:

»Kristus umřel za hříchy naše, vstal z mrtvých pro spasení naše.« Na druhé straně obraz sv. biskupa Vojtěcha neb sv. Kiliana a nápis: »Ke

cti a chvále P. Bohu všemohoucímu slit jest tento zvon nákladem osadních z městečka Štěchovic a Davle kostelu sv. Kiliana léta Páně 1605. Daniel Tapieneus zvonař slil jest mne v Slovanech obstaráním Matěje Žampacha a všech jiných kostelníkův. Kněz Jan Chrysostom Kladrubský, opat sv. Janský, kněz Jakub Czigel Prach. (atický?) a farář toho času.«

Před kostelem na straně východní postaven r. 1872 missionářský kříž; na straně severní je otevřená kaplička se sochou sv. Jana Nepomuckého.

Osada Svatokilianská.

Bohoslužebné předměty s kostelními rouchy pořízeny v době novější péčí místních duchovních a ze zbožných darů osadníků.

Kostel sv. Kiliana jest poutním místem. Jednou v roce putují tam processí z Prahy a míst okolních k soše sv. Anny na postranním oltáři. Před r. 1825 byla na oltáři v kapli Sloupské, která zrušena, načež socha ke sv. Kilianu přenesena.

Farní kostel sv. Kiliana náležel r. 1352 k dekanatu Ořechovskému. Kněží dosazováni z řad bratrů klášterních, právo podací mívali opatové Ostrovští.

R. 1357 nastoupil po bratru Divišovi, který odešel na proboštství k sv. Janu ve Skalách, br. Simon. R. 1358 po smrti Šimonově ustanoven farářem br. Markvard. R. 1363 skonal Markvard a po něm byl farářem až do r. 1373 bratr Chvalík, jemuž ku pomoci ustanovil r. 1365 opat Mstislav bratra Jana. Chvalík vzdal se fary a do r. 1374 spravoval ji bratr Odolen*); když po roce odstoupil, zaujal místo jeho bratr Linhart.**) V tu dobu děje se také zmínka o bratru Ondřejovi, písaři pana opata.***) Roku 1377 odešel bratr Linhart a ustanoven bratr Mikuláš; pomáhal mu bratr Česlav (r. 1380). Delší dobu byl farářem bratr Chval, po jeho smrti roku 1393 bratr Jan, avšak jen od 10. února do 20. prosince; když z fary odstoupil, přišel bratr Bohuslav, po němž spravoval ji r. 1396 bratr Jan do r. 1401. Po něm nastoupil bratr Jan Střešík. Za rok odstoupil, učiniv místo bratru Bohunkovi. Výrokem soudu duchovního zbaven Bohuněk r. 1406 fary, jež dána bratru Janovi. S bratrem Štěpánem r. 1414 směnil ji bratr Jan, který po osmi dnech zemřel; místo jeho zastával pak bratr Mikuláš.†)

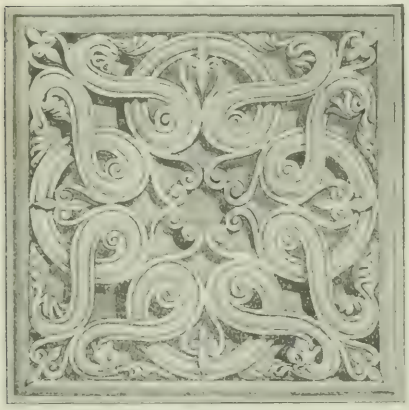

Dlaždice romanská

Z doby kališnické máme tuto zajímavou zprávu: Tomáš Niger, farář u sv. Kiliana, náležel zprvu ke straně katolické; později přestoupil ke straně kališnické. Když jej konsistoř chtěla učiniti farářem v městech Pražských, bránil tomu opat u sv. Jana pod Skalou, jemuž byl Niger přislíbil, že zustane u sv. Kiliana až do smrti. V měsíci únoru r. 1589 bylo o to dopisováno mezi farářem, konsistoří a opatem. Niger ustanoven ke kostelu u sv. Vojtěcha v Praze za faráře; otálel však s odchodem, protože mu osadníci Kilianští mnoho dluhovali. Konsistoř utraquistická pobízela ho, aby co nejdříve do Prahy se vypravil, ujišťujíc stranu platu zadrženého: »dobře k té sekyře topoříště najdeme«††)

Snad hned po Nigrovi nebo velmi brzy na to nastoupil farář katolický. R. 1605 byl farářem P. Jakub Cigel, jehož jméno nacházíme na zvonu, osadníky sv. Kilianskými v té době pořízeném. R. 1653 připomínají se ve farní matrice Mníšecké P. Matyáš Rubertus, P. Matyáš Kergelius (1653—1655), kteří v nedostatku kněží té doby v celém okolí při správě duchovní po-

*) Lib. conf.
**) Soud. akta kons. I., 59.
***) Tadra: Soud. akta kons. I., 156.
†) Lib. conf.
††) Zoubek: Školy Smích. r. 1878

máhali. R. 1692 uvádí se při stavbě kostela farář Jan Schramm; r. 1696 činí se zmínka o faráři P. Štěpánu Felixovi, zakladateli farní knihy pamětní; r. 1756 účastnil se farář P. Prokop Lukšíček s processím Kilianským vysvěcení kostela Mníšeckého; r. 1775 jmenuje se M. Lašťovička, farář sv. Kilianský; po něm P. Maurus Zykan (1785—1799), P. Jakub Bernard (1799—1824), oba saekularisovaní Benediktini. Ze světských kněží vystřídali se na naše časy faráři: Filip Exner (1825—1856), Frant. Micka (1856—1867), Josef Dyk (1867—1897).

Dejvice, ves 5·6 km severozápadně od Smíchova po obou stranách erární silnice Velvarsko-Teplické, v mírném úžlabí a částečně na návrší v nejbližším okolí Prahy, s níž se část obce před Bruskou branou stýká. Jednotlivé samoty, které se rozkládají po jižním svahu Šáreckého návrší, jsou zbytky bývalých vinic. Za Bruskou branou přiléhá k témuž návrší rozsáhlé cvičiště vojenské. Několik silnic spojuje obec s okolními osadami; nádraží jest v Brusce.

V místě i blízkém okolí zřízeno několik velkých cihlářských závodů.

Valná část obyvatelstva jest dělnictvo tovární a při dráze zaměstknané; ostatní po většině řemeslníci a živnostníci.

Místní i katastr. obec má s Podbabou, Horní i Dolní Šárkou a přidruženými samotami ve 256 domech 6713 obyv.; část domů v Dejvicích u Brusky náleží farou i poštou k Bubenči, ostatní farou k sv. Matěji v Šárce, poštou k Podbabě. Školy 5třídní jsou v Dejvicích u Brusky (se 2 pobočkami) a v Dejvicích v Šárce (s 1 pobočkou).

Podbaba Dejvická, (viz i Podbabu Lysolejskou) míst. i katastr. obcí k Dejvicům náležející, rozložena pěknou svojí částí villovou na pravém břehu potoka Šáreckého; ostatní část leží na levém břehu Vltavy pod vrchem Babou, od něhož osada jméno má. Na témž vrchu viděti zdánlivé zříceniny s padělanými gotickými okny, bývalý viniční letohrádek, jehož zbořeninu r. 1858 c. k. státní dráha upraviti dala.*)

Za císaře Karla IV. bylo na stráních Báby i okolních množství vinic, jimž se také říkalo na Šárkách. Nyní v místech těch postaveny letohrádky, ve stínu stromoví ukryté, a celé údolí jest výletníkům pro nehledané krásy přírodní zvláště milým.

Obyvatelstvo zaměstknává se živnostmi, řemeslem a prací v okolních cihelnách i závodech průmyslových. V místě železniční stanice, c. k. poštovní a telegrafní úřad. Farou náleží z části k Bubenči, z části k sv. Matěji v Šárce; škola v Dejvicích v Šárce.

Šárka Horní a Dolní, vsi 8 km severně od Smíchova. Šárka Horní rozkládá se na návrší, Dolní v hlubokém údolí potoka Šáreckého; míst. i katastr. obec Dejvice. V Horní Šárce je fara u sv. Matěje, v Dolní škola. V četných villách v údolí potoka Šáreckého sídlí letní dobou mnoho Pražanů. Několik hostinců poskytuje odpočinku a občerstvení obecenstvu, divoké údolí četně navštěvujícímu.

*) Pam. arch. 1886—7.

Dejvice, dříve Dehnice, také Děvice, jsou dávná osada.

Z jmění knížecího darováno r. 1088 kostelu Vyšehradskému dvoje poplužĺ v Dehnicích se dvěma soustružníky, Bohdanem a Přemkem.*) Ostatní část vsi náležela před r. 1300 k purkrabství Pražskému a dostala se proboštství Pražskému směnou, jíž učinil r. 1320 probošt u sv. Víta, Hynek Berka z Dubé, s králem Janem o některé vsi v Berounsku.**) R. 1325 měl tam také Zdeněk, rytíř a lékař krále Jana, pole s několika městišti.***)

Mimo to byly tam ještě dva svobodné dvory: Ješka Tresky r. 1409 a paní Kláry z Dehnic. R. 1412 odkázal Prokop, farář u sv. Ducha v Král. Hradci, rychtáři Rafaelovi v témž městě dědictví své s dvory kmetcími v Dehnicích, na nichž sedí Blahut, Jan Hořinka, Pavel, Vavřena vdova, Jan Novák a Mikuláš.†)

Za bouří husitských, když hrad Pražský vojskem strany Zikmundovy obsazený dne 7. června r. 1421 Pražanům se vzdal, zabrány Dejvice a zastavovány potom různým držitelům. R. 1436 připomíná se Jan ze Sebuzína, řečený Mlíčko, seděním v Dehnicích.††)

Zápis od Zikmunda měl na statek v Dehnicích Kerunk z Lomu, který pohání o něj r. 1440 paní Annu z Dehnic.†††)

Dvůr v Dehnicích zastavil král Jiří r. 1459 Jeníkovi z Divic, jenž jej r. 1477 prodal.*)

R. 1487 měl dvůr v Dehnicích Jakub Kdousek (Dušek), zámečník ze St. Města Pražského, který pustá lada a pole na přívrších u Šárky vysazoval na vinice a postupoval úročníkům právem zákupním. Po něm držel dvůr ten od r. 1498 Machek, nožíř Staroměstský, jenž zakládal tam vinice, a zvelebiv majetek svůj znamenitě, prodal jej r. 1512 Otíkovi ze Šontálu.

Dědicem Otíkovým byl Viktorin Zádubský ze Šontálu asi od roku 1516.**) Dva sedláky, poddané kapituly Svatovítské, držel tam Jan Žatecký před r. 1540. Po roce 1547 zkonfiskován jeho synu Vojtěchovi do komory královské, dáni však z milosti sestrám jeho.

K žádosti kapituly ze dne 25. května r. 1561 nařídil císař Ferdinand, aby byli kapitule vráceni, což se však přes opětovné naléhání kapituly nestalo až 6. srpna 1562.***)

*) Jireček: Ant. B. T. H. Reg. III., 241.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 347.
***) Emler: Reg. III., 241. 415.
†) Pozůstatky Desk Zm. XX. 62. str. 88. III. B, 6.
††) Arch. Č. I., 516.
†††) Desky půhonné 163.
*) Sedláček: Místopis.
**) Tom.: Děj. Pr. VIII., 207. — Arch. C. IX., 520.
***) Soud. akta kons. kat. II. 299—309—337, 251.

R. 1585 byl držitelem dvora purkrabského v Dehnicích Vilém z Rožmberka, nejvyšší purkrabí, který jej téhož roku směnou postoupil Jiřímu st. z Lobkovic.*)

Dvůr ten přidělil r. 1595 císař Rudolf II. na věčné časy k úřadu nejvyššího komornika.

Dva dvory druhdy proboštské koupil r. 1617 od komory královské měšťan a radní z Nov. Města Pražského, Michael Wittmann, avšak odsouzen pro účastenství ve vzpouře proti Ferdinandovi II. hrdla, cti a statků, byl stat r. 1621 dne 21. června na náměstí Staroměstském.

Jmění jeho v Dehnicích, oba dvory s hojnými zásobami, ujal probošt u sv. Víta, Šimon Brosius, jako dřívější jmění kapitulní s některými vinicemi v Dehnicích i v Šárce,**) avšak rozsudkem král. appellace z r. 1651 přisouzeny dvory královskému fisku, od něhož později k proboštství postoupeny.

Také purkrabský dvůr, »Komorní« zvaný, koupilo proboštství Pražské r. 1796 od stavů království Českého za 6428 zl. kon. mince a k dřívějšímu majetku svému jej připojilo.***)

Statky tyto náležejí dosud k proboštství.

Osady Horní a Dolní Šárka mají jméno od údolí Šárky, k němuž se víže známá pověst o Šárce, zrádné děvě z družiny odbojné Vlasty. Ve dvanáctém století kryl údolí Šárecké les, náležející k hájemství hradu Pražského. Nařízením Karla IV. zřizovány na stráních údolí vinice. V dolejší části mělo proboštství Pražské dvůr s půldruhým poplužím, s vinicí a lesy, probošt k službě své mana, který byl povinen hlídati lesy. Ta část jmenovala se r. 1334 Újezdcem v Šárce.†) Jméno to zaniklo a zobecnělo potom jen jméno vsi Šárky.

Dle urbáře Strahovského náleželo kláštěru něco polí v Šárce na dvou místech: u starého mlýna a pod Vraní horou, která byla propůjčena blízkým obyvatelům za 44 groše ročně; mito to však měl tam klášter i luka a hojnost lesů.††)

R. 1421 zabrala obec Pražská dvůr próboštův a dala jej s porostlinami a viničkou Janu Šárkovi, prve manovi proboštovu, jemuž také později zápisem krále Zikmunda byl potvrzen. Potomci jeho, syn Prokop a vnuci Stanislav a Jan, seděli tam do r. 1502. Na Prokopovi vymáhala kapitula Pražská právo své na louku pod Šárkou r. 1457. Jmenovaní Šárkové pokládali se jako podpurkrabí hradu Pražského za zemany, zakládali mnoho nových vinic a postupovali je za úrok.†††)

*) Kvat. rel. žl. 1582—1589 č. 47 fol. G, 6.
*) Bílek: D. konf. I., 254. — II., 880 — 1.
**) D. Z. 758. — C. 27.
†) Tomek: Děj. Pr. III., 50.
††) P. arch. II., 73—77.
†††) Tomek: Děj. Pr. VIII., 205.

R. 1502 uvádí se jako majetník dvora Šáreckého zeman Václav Sak ze Znaučic, koupiv jej od bratří Staňka a Jana.*) Stanček, kterému říkali také Kadeřávek, prodal r. 1505 vinici v Šárce Machkovi, nožíři ze St. Města; ten ji držel ještě r. 1517.**)

Kostel sv. Matěje v Šárce.

Statky tyto vráceny nejspíše restitučním ediktem Ferdinanda I. proboštství a potrvaly v majetku jeho až do r. 1618—1620, kdy byly proboštovi od stavů odbojných zabrány a pro nedostatek peněz ihned rozpro-

*) Arch. C. VI., 591.
**) Viz Dehnice.

dány. Tak koupil mlýn v Šárce od stavů Krištof st. Kober z Kobersperka, dvě vinice Benjamín Fruvein z Podolí,*) vinici v Šárce u sv. Matěje s lisem ve výměře 24 korců Václav Litoměřický z Jizbice,**) čtyři louky v Šárce za 390 kop Balcar Tyliš, měšťan Malostranský.***) Po bitvě Bělohorské vrátili všickni tyto statky proboštovi bez náhrady.

Kostel sv. Matěje v Šárce bělá se na homolovitém kopci severozápadně od Prahy a vévodí vysokou polohou svou vší krajině. O jeho založení udává Hájek data historicky nespolehlivá. Gelasius Dobner†) uvádí kostel sv. Matěje mezi dvaceti kostely, jež kníže Boleslav II. založil a sv. Vojtěch posvětil. Jakou podobu měl původně, o tom se nám zprávy nezachovaly. Také pochybno, že byl kdysi farním. Nynější kostel postaven r. 1771 po zboření původního kostelíka r. 1770 na témž místě od probošta Pražského, Františka Strachovského rytíře ze Strachovic, patrona kostela, dne 29. září téhož roku konsekrován a hned na to povýšen od arcibiskupa Antonína Petra na farní.

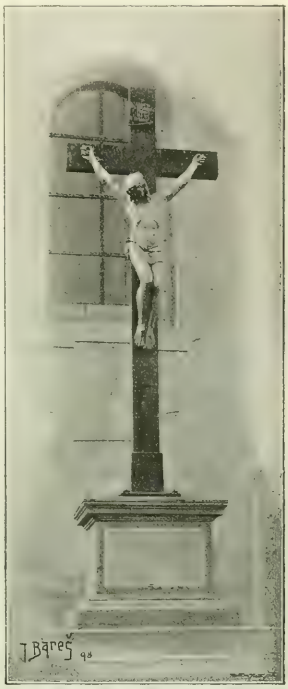

Kříž na hřbitově u sv. Matěje.

Zbudován ve slušném slohu renaissančním, uvnitř klenut a osvětlen 6 okny, která bývala dříve velmi vysoká: dvě z nich nyní do polovice zazděna, ježto brala škodu větrem.

Oltáře má tři: Hlavní zasvěcen sv. Matěji a ozdoben obrazem, pro původní kostelík malovaným r. 1600 od malíře Dittmanna. Na oltáři jsou pěkné řezby, nad ním znak proboštský. Postranní oltáře zasvěceny P. Marii a sv. Anně.

Vnitřní úprava slušná. Zdá se, že z původního kostelíka zbyla kropenka z r. 1576. Stříbrný, silně zlacený kalich z r. 1655 darován z kostela Barnabitek na Hradčanech, křtitelnice z kostela Benediktinek u sv. Jiří po zrušení kostelů těch r. 1787. Pěkné varhany prací J. Schiffnera z Prahy pořídil následkem 1200 zl. vdp. † probošt Dr. Ed. Tersch.

*) Bílek: D. konf. I,, 107.
**) D. Z. 140, f. 7. 193, C, 3.
***) D. Z. 140, E, 28, 193. B. 27.
†) Dobner: Monumenta III.

Nad průčelím kostela jest věž se třemi zvony, jejíž umělá střecha r. 1840 bleskem zničena. Dva železné zvony bez nápisů přeneseny r. 1787 z kostela sv. Vavřince na Petříně.

Kostel obklíčen hřbitovem, na němž dle pověsti pohřbeni druzi Ctiradovi, od zuřivých dívek zabití. R. 1892 hřbitov rozšířen. Odpočívá tam spisovatel Fr. St. Kodym, hudební skladatel J. Drahorád a dobrodinec chudiny Palliardi.

Kostel Šárecký náležel asi původně k městskému dekanatu Pražskému, později k archidiakonatu, nyní přidělen k vikariatu Libockému.

Zdá se, že neměl plebanů vlastních, nýbrž spravován jako filiální od kněží kostela sv. Víta.

R. 1404 připomíná se Martin z Humpolce, notář arcibiskupův, farářem v Šárce.*) Byl po té farářem v Tuchoměřicích, kde r. 1432 zemřel. V roce 1451—1464 činí se zmínka o plebanu Petru Brdinkovi.**)

Dobrovíz, ves 16 km severozápadně od Smíchova na mírném úbočí při okresní silnici; místní i katastr. obec se samotami Soušovem a Krupičkou má 519* obyv. rolníků v 67 domech; farou i školou přidělena do Hostouně, poštou do Středokluk. V místě jest kaple Narození P. Marie.

R. 1238 daroval Všebor Hrabišic ves tuto klášteru Zderazskému. Za vlády kněžské postavena tvrz, již klášter r. 1400 i se dvorem prodal M. Petrovi, kanovníku u sv. Jiljí.***) Jiná část vsi dostala se od Karla IV. klášteru na Slovanech. Klášter vyměnil ji za jiné zboží s Kašparem Čotrem r. 1403†), kterému ji Pražané nejspíše r. 1421 pobrali a k záduší sv. Štěpána Velkého na Novém M. Pražském darovali. R. 1422 dostal zboží to Mikeš Tkanička.††)

Část kněžskou zapsal Zikmund r. 1436 Tvochovi z Nedvídkova†††); od něho dostala se postupem r. 1477 Jindřichovi z Kolovrat, který měl o ni při s otcem svým Zdeňkem r. 1499*). Bezdružickým z Kolovrat náležela tato část až do r. 1623, kdy zkonfiskována Vladislavu Abdonovi Bezdružickému z Kolovrat.**) Nové M. Pražské ztratilo svůj díl na Dobrovízi pro vzpouru proti cís. Ferdinandovi I. r. 1547; nabylo ho opět r. 1586, ale r. 1620 zbaveno ho navždy.

Jakýsi plat na Dobrovízi měl r. 1589 Šebestian Prunar, měšťan Pražský, od Abdona Šlika. Plat ten náležel ještě r. 1628 vdově Kateřině Kutnauerové ze Sonnensteinu, která jej zdědila po svém prvním manželu Jerolimovi, synu Šebestiana Prunara.***)

*) Tomek: D. Pr. VIII., 205. V., 114.
**) Tomek: D. Pr. VIII., 205. V., 114.
***) Reg. I., 441.
†) Tomek: D. Pr. II., 490.
††) Sedláček: Hr. a zámky.
†††) Arch. Č. I., 519.
*) A. Č. XIII., 24.
**) D. Zm. 136. O, 2.
***) D. Zm. 55. J. 22.

Dobříč, ves 15 km jihozáp. od Smíchova, při silnici na svahu dosti vysoké planiny, se zámečkem a poplužním dvorem; místní i katastr. obec se 35 domy a 352* obyv. rolníky. Přifařena i přiškolena jest do Tachlovic (okr. Kladenský); pošta v Dušníkách (okr. Kladenský).

V 10. století náležela klášteru Ostrovskému, jemuž tam daroval výtečný rytíř Nosislav čtyři lány se štěpnicí a lesem.*)

R. 1421 ves klášteru vzata a od Zikmunda r. 1436 Hospřidovi z Hostivic zapsána.**) V témž roce svědčí Petr z Dobříče, panoše, Chvalovi z Očína a na Klukovicích v nějaké rozepři.***) Od r. 1348 připomíná se v Dobříči robotní manství náležející ke Karlštejnu se dvorem poplužním, po r. 1421 pustým.

Za Vladislava II. Jagailovce vráceno zboží Dobříčské klášteru Ostrovskému; opatové pronajímali je za roční plat. Tak r. 1502 pronajal opat Štěpán dvůr s poplužím manželům Václavu a Anně do 30 let za roční plat 4 kop gr.;†) ježto však nepořádně platili, vzat jim dvůr před časem a pronajat od opata Jana V. Janu Číchovi a r. 1536 od téhož opata Janu Křížovi. Za opata Pavla Bytomského r. 1619 odňat klášteru dvůr Dobříčský k rozkazu direktorů a dán Jindřichovi Šťastnému Homutovi z Harasova, který zabrav některé okolní vsi kapituly Svatovítské, Dobříč k nim přivtělil.††) Od direktorů dány také dvě chalupy v Dobříči Matouši Michalovému, měšťanu St. M. Pražského.†††) Chalupy ty náležely ode dávna kapitule Svatovítské, která je také r. 1623 zpět dostala. Jednu o 8 kopách záhonů prodala témuž Matouši Michalovému za 700 kop, druhou Řehoři Strejčkovi, po němž ji Matouš ujal.*) Po bitvě Bělohorské obdržel klášter Ostrovský dvůr Dobříčský zpět a pronajal jej r. 1622 paní Kunhutě Kunšové z Berbisdorfu, která však dluhujíc klášteru 1138 kop míš., pro náboženství ze země ujela.**) R. 1710 koupil opat Koterovský ostatní část vsi někdy kapituly Svatovítské od Petra V. Deverina za 3800 zl. a vykoupil ji zároveň z poddanství k Chrášťanům za 1000 zl. od téže kapituly. Po zrušení kláštera byl r. 1790 dvůr s residencí a se statkem u sv. Jana pod Skalou prodán za 69.000 zl. hraběti Janu Sverts-Sporkovi,***) Nyní je majetníkem Dobříče Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I.

Dobřichovice, městys 24 km jihozápad. od Smíchova, 12 km od Zbraslavi v úrodné rovině na obou březích Berounky, přes niž pne se železný most, nákladem obce za podpory země i státu dostavěný. Obydlí po-

*) Regesta I., 222.
**) Tomek: Děj. Pr. IV., 174.
***) Arch. Č. I., 175.
†) Urb. klášt. fol. 41.
††) Pam. arch. IV., 170—173.
†††) Bílek: Děj. konf. I., 371.
*) Urbář fol. 122.
**) Pam. arch. IV., 160.
***) Tamže 163.

ložena dílem při řece, dílem při potoce Karlickém, jinak také Stříbrném, tekoucím ze severozápadních úbočí lesnatých chlumů. Příjemná poloha, zdravý lesní vzduch, vůní pryskyřicovou dýšící, a blízkost Prahy lákají za letní doby obyvatelstvo městské, z něhož mnozí překrásné villy si postavili. Místní okrašlovací spolek stará se pečlivě o slušnou úpravu městyse i o pohodlné cesty v lesích obecních a Křižovnických.

Městys má 128 domů s 823 obyv., zaměstknávajícími se zemědělstvím, jemuž úrodná půda znamenitě svědčí. Také mnoho zelí se sází a po dráze dalеko rozváží.

Dobřichovice.

V utěšených sadech pěstuje se hojně ovocnictví; chudší obyvatelstvo živí se pletením košů z proutí, jež roste po obou březích Berounky.

V místě je mimo zámek, v němž i fara umístěna, 4třídní škola, pošta, stanice západní dráhy, spojení telegrafické i telefonické s Prahou a předměstími. V městysi sídlí obvodní lékař a zřízena četnická stanice. Část městyse na pravém břehu Berounky jmenuje se **Brunšov**.

Statek Dobřichovický darovala královna Konstancie, matka krále Václava I., r. 1240 Křižovníkům, což potvrdil král r. 1253.*) Na místě nynějšího zámku stával té doby při řece dvůr, z něhož od r. 1253 Křižovníci

*) Tomek: Děj. Pr. I., 435.

platili klášteru Ostrovskému 2 hřivny stříbra ročně. Ze závazku toho se vykoupili teprve r. 1282, položivše najednou 20 hřiven.*)

Původní osada byla snad na místě nynějšího Karlíka, kde také stál farní kostel.**) Když král Jan Lucemburský dovolil r. 1320 a r. 1328 Pražanům, aby si na míli cesty kolem Prahy dobývali vápna, kamene, písku a hlíny, dála se tím Křižovníkům nemalá škoda. V náhradu dal jim týž král r. 1337 tři lány lesa u Dobřichovic, řečeného Bor.***) V nerušeném držení statku Dobřichovického byli Křižovníci až do válek husitských, kdy r. 1420 zapsán statek Zikmundovi Bolechovci z Pušperka.†)

V držení zápisných věřitelů zůstaly Dobřichovice až do konce 15. století. Tehdejší velký mistr Křižovníků, Matyáš ze Třebska, vydluživ si peníze, vyplatil r. 1498 zastavené statky od Matěje z Říčan a Jana Šrámka, brzy na to r. 1505 přivtělil některé dědiny, druhdy zápisní, v té době však v užívání osadníků, k záduší kostelíka sv. Prokopa (v Karlíce) tak, aby jich farář užíval.††) Řád vládl odtud Dobřichovicemi až do r. 1619, kdy je stavové zabrali a Henrichovi Matesovi z Thurnu odevzdali, který tam hejtmanem učinil Václava Saka z Bohuněvic, hejtmana Karlštejnského.†††) Ve válkách švédských pobořena tvrz Dobřichovická. R. 1665 vystavěl ji znovu generál Křižovníků a tehda zároveň arcibiskup Pražský Lohelius. Při tvrzi bylo právo vybírati na řece Berounce clo.*) R. 1679 proměnil nejvyšší mistr Křižovníků, Jiří Ign. Pospíchal, tvrz v zámek, kde jako dříve ve tvrzi generální velmistři v létě sídlívali. Zámek byl po vyhoření r. 1779 v nynější podobě přestavěn.**)

Farním kostelem pro osadu Dobřichovickou býval chrám Karlický, zasvěcený sv. Prokopu a sv. Martinu; o něm na místě příslušném bude učiněna zmínka.

Nynější chrám Páně v Dobřichovicích vystavěn r. 1677 péčí převora řádu Křižovnického, později generala a velmistra řádového, Hynka Pospíchala, ve slohu renaissančním. Nízko položen utrpěl častými povodněmi; neboť zámek — dřívější tvrz, — při němž kostel stojí, založen při řece Berounce. Z té příčiny konány časté opravy v kostele a r. 1887 podlaha o metr zvýšena.

Úprava vnitřní je vkusná a slohu kostela přiměřená. Oltáře jsou tři; na hlavním oltáři sv. Kříže byl překrásný obraz Krista na kříži až do roku 1887, kdy při opravě chrámu přemalován a doplněn postavami Matky

*) Regesta 1281—1286.
**) Sedláček: Hrady a z. VI., 82.
***) Zoubek: Zprávy šk. Sm. 1879.
†) Arch. Č, I., 504.
††) Libri erect. XIII
†††) Beckovský: Poselkyně II, b. 239.
*) Pam. arch. XIII., 84.
**) Pamětní kn. Dobřichovická.

Boží, sv. Jana a sv. Maří Magdaleny; opravou tou však ztratil na ceně. Postranní oltář na pravo zasvěcen rodičům Panny Marie, na levo Matce Boží sedmibolestné.

Všecky tři oltáře jsou slohem renaissančním provedeny a bohatě pozlaceny. Také pěkné varhany Josefem Schiffnerem r. 1887 postavené doplňují úpravou svou ladnou výzdobu kostela. Latinský chronogram nad

Farní kostel v Dobřichovicích.

hlavními dveřmi: »HanCqVe DIVo ThaDDeo tVteLarI SVo posVit« (tuto svatyni sv. Tadeáši, ochránci svému, postavil) — udává rok založení kostela.

Při kostele jest malá vížka se zvonkem, jímž se vyzvání všedního dne ke službám Božím. Na zvonici v zámecké věži, po požáru r. 1779 nově vystavěné jsou čtyři zvony: největší sv. Prokop, prostřední Emanuel a nejmenší Marie. První dva dal uliti r. 1880 general velmistr dr. Emanuel Schöbl, nynější biskup Litoměřický. Nejmenší zvonek »umíráček« v nejvyšší části věže pochází doby postavení kostela.

Hřbitov jest kolem kostela filialního v Karlíce.

Ze tří soch v osadě postavených nejstaršího původu jest socha sv. Kříže, velice pěkná práce. Socha sv. Jana postavena r. 1729 od faráře Schichta, socha Panny Marie nákladem občanů r. 1750. Byla z původního místa z příčin kommunikačních odstraněna a zatím v zámku uložena.

Fara Dobřichovická platila r. 1352 pololetního desátku papežského 6 grošů. Náležela k dekanatu Ořechovskému. O visitaci r. 1380 byl kněz Jimram farářem již na patnáctý rok. R. 1403 farářoval Václav; změnil faru s Martinem, farářem Ondřejovským, kterého uvedl farář Řevnický. Václav se vrátil asi do Dobřichovic, neboť r. 1406 opět směnil faru s Jakubem, farářem v Lodenici. Jakub již r. 1408 měnil s Lideriem, farářem Hradeckým. Nepovědomého roku dosazen byl na faru kněz Mauric, po jehož smrti r. 1424 podal k faře kněze Matyáše z Ronova zástavní pán Dobřichovic, Zikmund z Pušperka.*) Od té doby nemáme o faře zpráv. R. 1505 byla ještě osada povinna byt faráři opatřiti.**) Zda přestal v pozdějších dobách kostel býti farním, a kdy přivtělen k farnímu kostelu sv. Mauricia v Řevnicích, o tom jsme písemných památek nenašli. Když r. 1677 kostel v zámku Dobřichovickém nově zbudován, přenesena tam i fara ze Řevnic řádu náležejících, ač dle archivu arcibiskupského již r. 1656 farář se tam uvádí, a kostel Řevnický i kostel v Karlíce staly se filialními nového farního kostela v Dobřichovicích. Odtud působili tam stále kněží řádu křižovnického.

Hlubočepy se **Švagerkou, Slovankou a Habrovou,** ves 5 km jižně od Smíchova v kotlině, která obstoupena k severu vysokými vápencovými skalami, ke straně západní a jižní mírnými vrchy. Od říšské silnice odbočuje u Zlíchova v otevřené krajině na levém břehu Vltavy okresní silnice podél potoka Dalejského. U »Zájezku« křižují se dvě dráhy: Pražsko-Duchcovská, jež údolím dalejským ubíhá, a Buštěhradská, která má příkré stoupání. Pod viadukty dráhy této, z nichž první jest 21 m, druhý 23 m vysoký a přes 100 m dlouhý, vine se zmíněná okresní silnice přes Hlubočepy ke Slivenci a cesta k lomům.

V obci bydlí ve 93 domech 1400 obyv., z nichž neusedlá část jsou dělníci v lomech, vápenicích a cihelnách místních. Farou náleží osada ke Zlíchovu; nová škola 4třídní, poštovní úřad a stanice dráhy v místě; na Zlíchově přístav parolodí. Pivovar moderně zařízený má pěknou zahradní restauraci, kam letního času pod stinné stromy hojnost výletníků se uchyluje.

Osada původem svým starodávná vyskytuje se v listinných památkách poprvé r. 1257, kdy daroval tam dědiny jakési Přemysl Ot. II. k nadání kaple sv. Štěpána na Vyšehradě.***)

Pozemky ty hraničily s majetkem kláštera Kartouzského, a byla o ně často rozepře mezi kapitulou a klášterem. Také tam byl do r. 1379 lesík, o nějž spor veden, komu náleží.†)

*) Libri conf.

**) Libri erect. XIII., fol. 21.

***) Tomek: D. P. I., 36. 412.

†) Akta soud. kons. I., 379 Tom.: D Pr. I., 248.

R. 1388 stalo se narovnání tím způsobem, že sporné dědiny za náhradu tří kop ročně připadly Vyšehradu.*) Též klášter Strahovský měl tam dle urbáře z r. 1410 ode dávna dva úročníky se 13 strychy pozemků.**) R. 1421 zabrali Pražané část Vyšehradskou a podrželi ji k důchodům úřadu mosteckého až do konfiskací r. 1547.***) Ostatní díl zapsal císař Zikmund r. 1436 Mikulášovi z Chotče†), který zápis postoupil dobrou

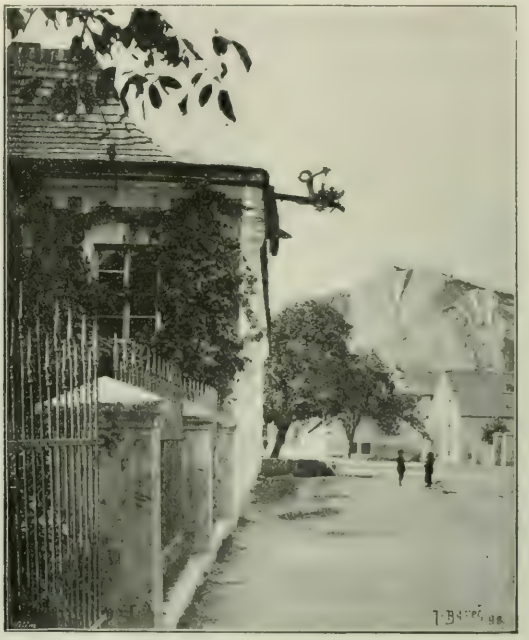

Ulice v Hlubočepích.

vůlí Lukáši ze Dvorců. Král Vladislav II. Jagailovec r. 1482 potvrdil mu jej. Část tuto přikoupili od něho Pražané k svému zboží.††) Při narovnání mezi králem Jiřím a městy Pražskými o zboží Zlíchovské sjednáno, aby les za Hlubočepy na cestě ke Slivenci zůstal Pražanům. R. 1471 byly v těch

*) Tomek: D. Pr. II., 274.
**) Pam. arch. II.; 73. 77.
***) Tom.: D. Pr. IV., 173.
†) Arch. Čes. II., 184.
††) Kopiář 27 v arch. gub.

místech vinice*). Pro vzpouru proti Ferdinandovi I. zabaven majetek Pražanů v Hlubočepích r. 1548, avšak ku snažné přímluvě byl jim zpět prodán, ovšem jako zboží zpupné. Pražané prodali r. 1552 ves Hlubočepy Hanuši Falkovi, měšť. St. M. za 500 kop gr.; Falk založil tam dvůr a tvrz. Od něho koupil statek ten Jan Kutovec z Úrazu, jenž r. 1593 hofrychtářem měst J. M. císařové a králové, seděním psal se na Hlubočepích.**) R. 1590 položil Benjamín Kotovec, syn Janův, bratřím svým díly do desk zemských. Z těchto bratří měl Martin díl na Hlubočepích, tvrz se dvorem a dědinami, mlýn Červený poblíž Vltavy, vinici velkou pod Dívčími Hrady a některé jiné vinice. Postoupil však ještě téhož roku díl ten opět Benjamínovi.***) R. 1604 připomíná se v držení Hlubočep manželka hr. Šebestiana Lažanského.†) Joachym Slavata z Chlumu měl r. 1614 Hlubočepy do bitvy Bělohorské.

Erb Michnův.

Po roce 1622 náležely Pavlu Michnovi z Vacínova. Znak jeho s letopočtem 1624 a značkou P. M. S. P. Z V. (Pavel Michna svob. pán z Vacínova), ze Sliveneckého mramoru pěkně provedený, zazděn dosud na bývalém mlýně v Hlubočepích. Václav svob. pán Michna z Vacínova zastavil v dluhu 3000 zl. rýns. Hlubočepy konviktu Jesuitské kolleje u sv. Klimenta, jemuž r. 1717 po vyrovnání s věřiteli Michnovskými za 16.000 zl. ve vlastnictví dány. Po zrušení řádu Jesuitského r. 1773 připadly za 14.137 zl. 20 kr. c. k. studijnímu fondu.††)

Kolem r. 1790 koupil část Hlubočep hrabě Fr. A. Desfours, načež přešly v majetek Gabriela hrab. z Trautmansdorf-Wintersberku. Od roku 1822 do r. 1853 držela je manželka hraběte Fr. A. Desfoursa.†††)

Holiň se samotou Novým Mlýnem, ves 10 km záp. od Smíchova, 9·5 km severozáp. od Zbraslavi; místní i katastr. obec Slivenec, kam osada farou i školou náleží. Ve 37 domech bydlí 268* obyv., malorolníků, domkářů a řemeslníků.

*) Tomek: D. Pr. VIII., 337. 235.
**) Sněmy VI., 449.
***) D. Zem. 21. G., 19; 23 C, 14. H. 30.
†) D. Zm. 138. A, 6.
††) Sommer XIII., 193.
†††) Pam. arch. II., 252—3.

Dle zakládací listiny kostela Vyšehradského z r. 1088 měl v Holíni kustos kapitulní roli s hlídačem.*)

Od r. 1160 náležela ves k důchodům mostu Pražského, k němuž i Křižovníci dozor měli,**) nepřetržitě až do r. 1619, kdy zabrali ji stavové odbojní a prodali Matěji Klukovskému, měšťanu Nového Města Pražského, a jeho manželce Marianě za 2250 kop.***) Byla mu však po bitvě Bělohorské částečně konfiskována; †) ostatní díl vrátil syn jeho, Martin Klukovský, r. 1652 Křižovníkům.††)

Kříž z Hlubočep.

Holubice, ves 23 km severně od Smíchova; m. i katastr. obec s poplužním dvorem; v 86 domech bydlí 696 obyv. rolníků. Škola 2třídní v místě; farou náleží osada do Minic, poštou do Kralup.

R. 1204 jmenují se mezi vsemi kapituly Svatovítské též Holubice. †††) Přemysl Ot. I. daroval je kanovníkům, kteří mívali tam hospodářství. Toliko pozemek jakýsi byl komory královské; Přemysl Ot. I. daroval jej r. 1204 kapitule na přímluvu biskupa Daniele II., který vyřkl klatbu nad tím, kdo by kapitule majetek ten odcizoval.*) Roku 1273 držel tam praebendu Jan, probošt Sadský a kanovník Pražský.**) R. 1367 měl tuto praebendu Jan,

*) Jireček: Ant. B. Top. H. 36.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 437.
***) Desky Zm. 140. F. 18 a 193. — D, 6.
†) Bílek: Děj. konf. I., 267.
††) Krásl: Arn. Harrach p. 303.
†††) Tomek: Děj. Pr. I., 79.
*) Regesta I., 221.
**) Palacký: Formelb. I.

probošt u sv. Jiljí*), od r. 1396 do r. 1407 Václav z Radče, kustos kapitulní, který v Holubicích založil r. 1406 rybník. R. 1407 připomíná se slovutný muž Mareš jako nápravník (man) Václavův.**)

Po té měl praebendu do r. 1415 Vítek z Černčic, děkan u sv. Apollinářiše.***)

R. 1421 zabrány Holubice od Pražanů a r. 1426 připsány Vokovi z Valdštejna. Zápis ten ukázal r. 1453 s jinými zápisy Vaněk podkomoří.†) Elška z Uhlišť a Řičan postoupila r. 1429 své věnné právo na Holubice po manželu svém, Vokovi z Valdštejna, druhému manželu, Mikuláši z Kněževsi.††) Pražané ztratili r. 1547 při konfiskacích pro vzpouru proti Ferdinandovi I. zboží Holubické, jež dáno za dobré služby Florianovi Gryspekovi z Gryspachu a na Kacerově.†††)

Gryspekům patřily H. až do r. 1622, kdy konfiskovány s jinými statky Blažeji Gryspekovi z Gryspachu*) k důchodům komory královské, od níž je r. 1623 koupila Polyxena z Lobkovic.**)

Od té doby jsou stále v majetku rodu tohoto, nyní knížat Lobkoviců.

Romanský kostelík v Holubicích založen za panování Přemysla Otakara I., o čemž svědčí nejen starobylost jeho, nýbrž i vzácná památka, od r. 1865 v Museu král. Českého uložená: pečeť biskupa Pelhřima z r. 1124—1125, vytlačená ve vosku bílém a nalezená r. 1865 se skříňkou olověnou, v níž uloženy sv. ostatky, při odstranění starého oltáře.

Kostel nyní obehnán se tří stran vysokými opěracími zdmi, bývalým hřbitovem, a je přístupný toliko s jedné strany. Dle půdorysu náleží kostelík mezi kulaté stavby centrální s polokruhovou apsidou. S touto stavbou spojena v pravo jiná centrální stavba (výpustek) pro rozšíření kostela. Oboje pochází z konce 12. neb počátku 13. století.***)

Centrální stavba s apsidou překlenuta kopulí s lucernou, jež se končí osmihranným vyzděným jehlancem. V levé straně lodi je původní okénko slohu romanského. Apsida osvětlena třemi okny, prolomenými později v gotickém oblouku.

Kružba dělí okno ve dvě části. Okna mívala malby na skle, jichž nepatrný zbytek zachoval se do r. 1865, kdy dán do Musea král. Českého. Zobrazuje znak: zlatý pluh v červeném poli s písmenami M N; vše v poli

*) Tomek: Děj. Pr. V., 123, 126, 127.
**) Tamtéž.
***) Tamtéž.
†) Arch. Č. I. 510. — III. 540.
††) Pam. arch. X., 467.
†††) Bílek: Děj. konf. I., 124.
*) Tamtéž.
**) Desky Zm. 142. L. 7.
***) Pam. arch. VII., 415.

modrém způsobem heraldickým provedeno. Z venku jest plocha apsidy rozdělena na tři pole lisenami (kolmými, širokými pruhy, ze zevnější zdi vystupujícími). V každém poli jest jedno okno. Nad lisenami pnou se polokruhovité oblouky. Vchod z kobky do kostela je polokruhem uzavřen; v temeni obložení vytesán monogram M. N. Podobné, ale menší dvéře vedou na levé straně lodi do sakristie, a ještě menší dvířka, spíše oknu než dveřím podobná, též polokruhem uzavřená a romanským obložením opatřená z věže na kruchtu. Výpustek po pravé straně hlavní stavby jest nízký, kulatý bez okras a jen malým romanským okénkem osvětlen. Překlenut třem[1]

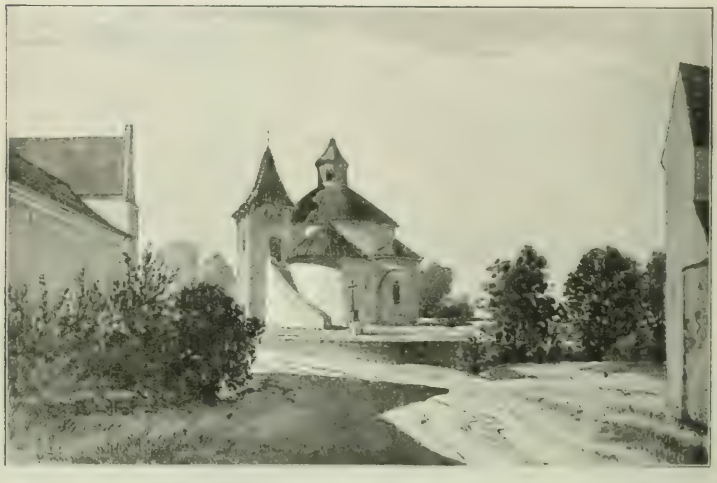

Kostel v Holubicích.

výklenky klenutí křížového z pozdější doby. Dolejší část věže jako kobka sklenuta klenbou křížovou v lomeném, stlačeném oblouku. Malá, do hrubosti zdi prolomená okénka s obloukem lomeným osvětlují kobku. Vchod do kobky má obložení s gotickým článkováním; rovněž tak provedeno sanktuarium, malý výklenek u oltáře mřížovým uzavřený.

Nad vchodem do věže jsou zvenku znamení plasticky vyvedená: znak s pluhem a podle znaku bodka, jíž užívá se při orání; kromě toho koule mezi různými kruhy.

Sakristie vystavěna v době novější; taktéž přepeřeno při opravě levé okno ve vysokém kruhu centrální stavby.*)

(* Světozor z r. 1874 str. 255.

V apsidě jest trojdílný křídlový oltář, zasvěcený Narození P. Marie a ozdobený obrazy Hellichovými z r. 1865: Narozením P. Marie (uprostřed), sv. Václavem a sv. Ludmilou (po stranách). Stěny chrámu ozdobeny byly malbou na omítce, která však v letech nedávných zabílena.

V gotickém výklenku po straně epištolní oltáře jest uměle provedená soška P. Marie. Kostelní nářadí a bohoslužebné předměty pocházejí z doby novější. Vnitřní úprava kostelíka jest vkusná. Starší již varhany přeneseny z farního kostela Minického r. 1884.

Při kostele jest věž, jejíž svršek dle přibližných znaků ze 17. století pochází. V ní zavěšeny dva zvony, sv. Václavu a sv. Mikuláši zasvěcené a v dílně zvonaře Löwa v Praze r. 1666 ulité. V té době byla prý také věž ode tří zbožných pannen, majetnic živnosti v Holubicích, vystavěna.

Socha sv. Jana zřízena od osadníků na památku zasnoubení Jeho Veličenstva r. 1854. Kaplička sv. Gotthardu zasvěcená postavena v době neznámé na rozhraní obcí Minic, Holubic a Turska. Hřbitov je od r. 1856 za obcí.

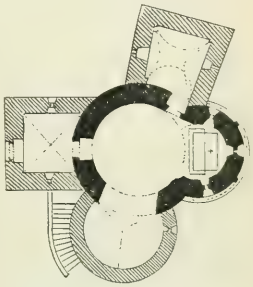

Půdorys kostela v Holubicích.

Kostel Holubický byl r. 1352 farním; náležel k dekanatu Řípskému. Nyní jest filialním kostela Minického.

Z plebanů Holubických uváděl r. 1359 kněz jména neznámého faráře na Tursko; snad to byl Mikuláš z Holubic, enž se r. 1359 připomíná. Téhož roku ještě byl plebanem Bozděch, po něm r. 1362 kněz Michael z Prahy. Kdysi farářoval tam kněz Jan, s nímž směnil r. 1397 po svolení kanovníka Václava z Radče Petr, dříve pleban na Hoře sv. Jakuba u Kutné Hory. R. 1412 uvedl pleban z Holubic faráře do Zeměch. Kněz Pavel z Holubic byl v letech 1424—1437 notářem arcib. u konsistoře, tehda v Žitavě prodlévající.

Od toho času není o faře Holubické zpráv. Nejspíše zanikla a kostel přifařen do Minic. R. 1638 uvádí kniha účtů filialního kostela Holubického, že přisluhoval před časem k témuž kostelu pan farář z Libšic.

Holy a samota **Podholy**, víska 22 km severně od Smíchova na výšině; místní obec Svrkyně. V 18 domech bydlí 104* obyv., malorolníci a domkáři. Farou i školou náleží osada do Noutonic, poštou do Velkých Přílep. V místě je kaple sv. Jakuba.

Za Přemysla Ot. II. r. 1224 založena ves tato klášterem Břevnovským jako nová, vyloučena byvši z Nutovic (Noutonic), starodávného statku kláštera.*) R. 1421 vzata klášteru**) a zapsána Zikmundem r. 1436 Václavu Cardovi,

*) Tomek: Děj. Pr. I., 415 IV., 171.
**) Tamže.

měšťanu Pražskému,*) který zápis r. 1453 na soudě zemském ukázal.**) Před r. 1473 náležela s Buštěhradem Jetřichovi Bezdružickému z Kolovrat, jejž r. 1500 obvinil opat Břevnovský Kliment, že nesprávně drží Holy i Svrkyň, majetek klášterní. Jetřich vykázal se však majestátem krále Jiřího z r. 1463 a obdržel za právo.***) Vnuk Jetřichův zastavil Holy se Svrkyní Ctiborovi Sluzskému z Chlumu, od něhož dostala se jako ves pustá k Okoři v majetek Volfa Bořity z Martinic. Manželka jeho, Anna z Wartenberka, obdržela po něm r. 1585 s jinými statky i Holy, jež r. 1594 prodala.†) Holy přešly pak v majetek Pětipeských z Chýž a Egerberka. Manželka Jana Albrechta Pětipeského, Eva Pětipeská z Údrče, držela Holy od r. 1614 a prodala je r. 1621 Anně Údrcké, rozené Trmalce z Toušic.††) Vystřídavši se v držení purkrabí z Donína a Anny Valderodové, rozené de Vitte, prodána ves od ní r. 1666 Janu Saxiovi, rektoru kolleje u sv. Klimenta v Praze, a připojena ke statkům Jesuitským.†††)

Horoměřice, ves 13 km severně od Smichova v rozlehlé rovině při erární silnici, již vroubí pěkné ořechové stromořadí; místní i katastr. obec se dvorem poplužním a cukrovarem. Ve 125 domech bydlí 1265 obyv., po většině rolníků a dělníků zemědělských. V místě 3 tř. škola; farou náleží osada do Únětic, poštou k Podbabě.

K statkům, jimiž byla nadána kanonie Strahovská, náležely také Horoměřice; stvrzeny klášteru za opata Siegfrida bullou papeže Řehoře X. r. 1273.*)

R. 1410 za opata Petra III. z Čachrova popsány všechny vesnice Strahovu náležející a na obvody rozděleny; k obvodu Horoměřickému přiděleny mimo jiné i Nebušice a Kněževes.**)

R. 1421 zabrali Pražané Strahovu Horoměřice.***) Zikmund zapsal r. 1436 půl dvora Jakoubkovi ze Řitky v 60 kopách.†) Zdá se však, že dvůr v zástavě dlouho nebyl, nýbrž Strahovu vrácen; neboť urbář zmiňuje se brzy na to, že nehodný opat Jakub ze Sternovic statek Horoměřický znova zastavil.

V zápisném držení zboží toho připomíná se r. 1582 Martin Memingar z Lokte a na Horoměřicích; po něm r. 1586 Hertvík Žejdlic, jehož synům je císař Rudolf II. stvrdil.††)

*) Pam. arch. X., 702.
**) Arch. Č. I., 507.
***) Desky Zem. CCXLIX. C, 23.
†) Sedláček: Hrady a z.
††) Desky Zm. 193 J. 20.
†††) Sedláček: Hrady a z.
*) Urbář z r. 1410.
**) Pam arch. II, 88.
***) Tomek: Děj Pr. IV. 171.
†) Arch. Č. I., 510.
††) Sněmy III., 388.

Opat Jan X. Lohelius, pozdější arcibiskup Pražský, vyplatil statek Horoměřický ze zástavy r. 1598. Od toho času zůstal v nerušeném majetku kláštera Strahovského.*)

V prvním poschodí panského domu neboli zámku Horoměřického je prostá kaple v síni podoby čtverce s ozdobami slohu renaissančního. Vedou k ní úzké, dřevěné, nekryté schody. Zřízena byla současně se zámkem, klášteru Strahovskému náležejícím. Na stropě, prkny podbitém a ve způsobě kupoly vypouklém, jsou na omítce obrazy ze života svatých, malované na počátku nynějšího století knězem Strahovským neznámého jména.

Oltáře byly dva, při opravě před třiceti lety jeden odstraněn, aby se získalo místo pro lid. Za týmž účelem zrušena také kazatelna. Zbylý oltář ve slohu renaissančním zasvěcen sv. Anně, jejíž socha sličně polychromovaná na oltáři postavena. Věnována byla klášterem Strahovským s pěti olejovými obrazy, jež na plátně maloval některý kněz Strahovský z doby starší.

Bohoslužebné náčiní i roucha jsou dary kláštera Strahovského.

Ku kapli, která podléhá duchovní pravomoci Strahova, přisluhuje duchovní z Únětic; dříve konal tam služby Boží některý kněz ze Strahova, jenž zároveň dohlížel k rozsáhlému hospodářství klášternímu.

Na severním konci obce postaveny od r. 1849 kamenné sochy sv. Vita a sv. Jana Nep., na návsi železný kříž, zřízený r. 1867 z peněz, jež obec dostala za povozy ve válce r. 1866 vojsku poskytnuté.

Hvozdnice, ves 29 km jižně od Smíchova, 16 km od Zbraslavi v mělké kotlině prostřed lesů; místní i katastr. obec s 53 domy a 348 obyv. zemědělci. Farou náleží k sv. Kilianu, školou i poštou k Davli.

Stvrzovací bulla papeže Klimenta V. r. 1310 uvádí ves tuto jako dávný majetek kláštera Ostrovského, jemuž s okolními lesy darována hned při jeho založení.**)

R. 1436 potvrzena cís. Zikmundem Jakoubkovi ze Řitky jako lup po roce 1420 uchvácený v zápisné držení,***) zůstala v rukou cizích až do r. 1657, kdy ji opat kl. Ostrovského a Svatojanského pod Skalou, výtečný Matouš Ferd. Zoubek z Billenberka, ku klášteru vykoupil.

Po zrušení kláštera r. 1785 zabavena c. k. administrací státních statků a spojena se Slapy v jedno dominium.†)

Chaby a Krteň, samota 11 km záp. od Smíchova se dvěma poplužními dvory a stavením hospodářským, v nichž bydlí 56 obyv. zemědělců; místní obec Zlejčín. Farou náleží k Ořechu, školou do Stodůlek, pošta v Hostivicích.

*) Pam. arch. II. 89.
**) Pam arch. IV., 167.
***) Arch. Č. II., 541.
†) Viz Slapy.

Dvory Chabské darovala r. 1371 královna Alžběta, manželka Karla IV., kostelíku Krteňskému, který stojí nedaleko na mírném návrší.*) R. 1408 koupil dědiny v Chabech pro kanovníky u sv. Apollinaříše Hanušek, panoše ze Stodůlek, za 10 kop grošů, jež dostal k tomu od Dominika, kanovníka u sv. Apollinaříše.**)

Jan z Chab dal se r. 1421 v ochranu měst Pražských, aby majetek jeho nebyl zabrán. R. 1466 náležela dědina v Chabech na cestě ke

Krteň.

kostelíku v Krtni kostelu sv. Vojtěcha v Praze;***) sto let později r. 1569 témuž záduší z odkazu Prokopa Prasete dvůr v Chabech.†)

Krteň. Tam, kde nyní sličný romanský kostelík sv. Jana a Pavla s mírného ostrohu v utěšenou krajinku shlíží, stával ve 13. století, snad i dříve již malý romanský kostelík, o jehož založení zachovala se nám pověst, jež

*) Holub: Odkryté pokl.
**) Libri erect. VIII., F. 21.
***) Tomek: Děj. Pr. I., 76.
†) Tamže IX., 108.

sice není bez historického podkladu, ale se založením kostela nijak nesouvisí. Bývalo tam druhdy zajisté pohanské božiště, kde ctěna bohyně Krchna, a proto založen panovníky Českými křesťanský kostelík, aby lid místu tomu uvyklý utvrzen byl v nové víře.

Pověst vypravuje: Když císař Karel IV. na Karlštejně těžce byl nemocen, vydala se choť jeho Alžběta na pouť ku hrobu dědice Českého, sv. Václava, aby na jeho přímluvu vyprosila manželu zdraví.

Vykonavši pouť odpočívala královna na cestě zpáteční na Krtni; tu zvěstováno jí od poslů, že se císař z těžké nemoci již pozdravil. Na poděkování Bohu založila prý na místě tom kapli, a že radostnou zprávu o uzdravení císařově právě v den sv. mučeníků Jana a Pavla (26. června) obdržela, zasvětila kapli těmto svatým. Aby kostelík měl své zboží, přiděleny mu vsi Jinočany, Třebonice, Chrášťany a Chaby.

Jest sice historicky zjištěno, že královna r. 1371 pěšky z Karlštejna na hrad Pražský putovala, kde u hrobu sv. Sigmunda obětovala osm mísek ryzího zlata, 23 hřivny vážících, načež císař se uzdravil*); ale víme také, že kostel Krteňský již dávno před tím stál. Královna, hojně kostelík obdarovavši, stala se druhou jeho zakladatelkou.**)

Původní kostelík, z něhož při přestavbě r. 1890 zůstaly jen hlavní zdi mimo klenuté presbyterium a věž, s níž střecha snesena, zbudován z tesaného kamene s věží čtverhranou, uvnitř klenut. Přístavby dály se v různých dobách. Sakristie stavěna r. 1669, přístěnek podél lodi kostela, v němž stával Marianský oltář, r. 1676, věž r. 1732—34 a předsíň r. 1750. Hlavní oltář bývalého kostela zasvěcen r. 1450, druhý Marianský oltář r. 1677.

Nový kostel záleží nyní z věže na straně západní, z lodi a choru rovnoúhlého, vše dle bývalého půdorysu. Na místě klenby dán strop kassetový. Klenuté presbyterium upraveno jako hvězdnatá obloha. Staré freskové malby pokryty plátnem, na něž teprve malováno, aby tak pro budoucnost byly zachovány. Oltáře jsou nyní dva: nový hlavní oltář ve slohu romanském ozdoben obrazem svatých mučeníků Jana a Pavla od akad. malíře Heřmana; postranní oltář sv. Kříže v přístavku zdobí ušlechtilé sousoší, koupené v Einsiedlu ve Švýcarsku budovatelem kostela, vsdp. † proboštem dr. Ed. Terschem.

Oltáře i kazatelnu zhotovil řezbář Kostečka, varhany postavila firma Rejna a Černý na Kr. Vinohradech.

Hřbitov je dosud kolem kostela; před hřbitovními vraty postavena již v 18. stol. od Jesuitů socha Spasitele, z pískovce dosti řemeslně tesaná. Byla obnovena r. 1890.

Fara Krteňská (Krthna, Kuthen), náležela k dekanatu Ořechovskému; nyní přivtělena s mateřským kostelem Ořešským k vikariatu Libockému.

*) Tomek: D. Pr. II. 65.
**) Holub: Odkryté pokl.

První známý pleban Krteňský byl Ondřej, jenž uváděl r. 1356 faráře do Hořelice. Po smrti Ondřeje podán byl k obročí Krteňskému císařem Karlem IV. r. 1358 kněz Fabian Rudlinův z Veselé, který r. 1360 směnil s Matyášem, dříve větším mansionářem choru P. Marie v kostele sv. Víta na hradě Pražském. R. 1380 byl plebanem Liček, maje již na třetí rok nájemníka fary, kněze Petra z Boru; zemřel téhož roku a k faře podán Velík, kněz diecése Pražské. Ten směnil r. 1389 se svolením krále Václava IV. s knězem Zvěstoněm, dříve plebanem v Horšově, který byl zároveň správcem kaple sv. Morice v Praze. R. 1392 měl spor o desátek v Chrášťanech.*)

Choteč.

Téhož r. 1392 směnil Zvěstoň s Heřmanem, dříve farářem v Bzenci, v Olomoucké diecési. Heřman pronajal zanedbaná farní pole na dvě léta jakémusi Štěpánovi ve 13 kopách 30 gr. R. 1406 zemřel na Krtni pleban Martin, na jehož místo podán 2. října kněz Petr Skrovnička, jenž uváděl r. 1410 faráře do Tachlovic. R. 1416 uváděl pleban Krteňský faráře Řeporyjského. Pleban Vilém odešel r. 1417 do Liboce, odkud kněz Duchek na Krteň se dostal. Nemaje v bouřích husitských na Krtni pokojného bydlení, žil r. 1422 a 1423 u konsistoře, té doby v Žitavě prodlévající.**)

Z doby utraquistické víme r. 1585 o kazateli, který se na Krtni zdržoval.***)

R. 1651 byli pány podacími kanovníci Pražští a proto snad na Krtni kněz katolický. Od r. 1682 vedli správu filialního již kostela na Krtni duchovní správci z Ořecha

*) Soudní akta kons. I. 64.

**) Libri conf.

***) Borový: M. Medek, 128.

Choteč, ves 17 km jihozáp. od Smíchova v útulné kotlince na úpatí vrchů Medvědky a Škrábku při potoce Radotínském, jehož vodou ženou se v údolí tři mlýny. Na skalnatém návrší prostřed obce je panský dvůr, při něm na straně severní zbytky sřícené tvrze. Místní i katastrální obec s filialním kostelem, panským dvorem poplužním a zaniklým pivovarem; v 55 domech bydlí 427 obyv., většinou dělníků; farou i školou náleží osada k Třebotovu, poštou do Řeporyj.

Na severní straně vsi v lese »Na zámkách« jsou jakési zbytky příkopu; dle podání místního stával tam zámek; v blízkém údolí »Hrozném« je studánka, již lid »Královskou« jmenuje, uváděje ji v souvislost se zámkem kdysi prý královským.

Potůček Choteč připomíná se již r. 1186.*) Půl vesnice Chotče daroval r. 1199 Hugon z Chelčic kostelu Božího Hrobu.**) Kdy tam vznikla tvrz, nedopátrali jsme se. R. 1416 seděl na Chotči Mikuláš z Chotče.***) Část duchovenskou zapsal r. 1436 Zikmund Václavu Cardovi,†) jenž ji zabral hned po roce 1421. Na tvrzi seděl r. 1456 Václav Skuhrovský z Chotče, který měl r. 1465 spor o dědiny s Kateřinou Zárovskou z Hradištka††) (vsi nyní zaniklé, druhdy blíže Hostivic.) R. 1465 chlebil tam Chval z Chotče.†††) Sto let není pak ani o vsi, ani o tvrzi zpráv. Zajisté však obýval v ní ještě té doby zemanský rod Chotků z Vojnína. Petr Chotek prodal zboží Chotečské r. 1569 Nykodymovi Magrlovi ze Sobíšku.*) Syn jeho, Jiří Magrle ze Sobíšku, propadl r. 1622 statek Choteč se dvorem poplužním, čtyřmi rybníky a dvěma mlýny, s vinicí u Třebotova, lesy a jiným příslušenstvím. Tvrz té doby byla již zpustlá.**)

Statek darován pak proboštství a kapitule u Všech Svatých, v jichž majetku je dosud.***)

Nynější filialní chrám Páně sv. Kateřiny v Chotči vystavěn byl ve slohu jednoduché renaissance r. 1697 děkanem kapituly u Všech Svatých, Bílkem z Billenberka, na místě kostela, jejž dle dřívějších zpráv ku konci století 16. v Chotči počal stavěti Petr Chotek, dostavěl Magrle ze Sobíšku (1569). Chrámec ten později zpustl; zůstaly z něho jen zbytky zdí, jichž částečně užito ku stavbě nynějšího kostela.

Při stavbě chrámu r. 1697 zřízeny zároveň dvě věže, slohu chrámovému odpovídající, z nichž jedna r. 1856 bleskem zapálena a pobořena. Trosky její pobořily zároveň klenutí nad kruchtou, čímž vzaly za své i var-

*) Jireček: Ant. B. T. H. 86.
**) Památky Arch. II., 313.
***) Desky Dv. XXI., p. 125.
†) Arch. Č. I., 507.
††) Pam. arch. X., 619.
†††) Arch. Č. I., 445.
*) Desky Zm. 59., J, 6.
**) Bílek: Děj. konf. I., 346.
***) Desky Zm. 141. G, 8.

hany. Od těch časů není tam varhan. Věž nebyla opravena, nýbrž přikryta jednoduchou střechou, a rok na to pro souměrnost snesena i druhá věž do úrovně věže pobořené. Nad hlavními dveřmi jest znak kapitulní s letopočtem zbudování kostela.

Vnitřní úprava jednoduchá, oltáře tři; hlavní s obrazem sv. Kateřiny, vedlejší dva sv. Jana Nep. a Panny Marie.

Ve věži dva zvony z novější doby.

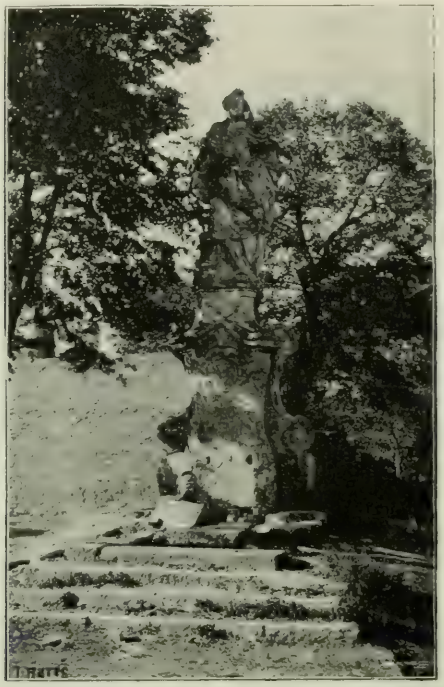

Socha sv. Kateřiny v Chotči.

K jihu u kostela je malý hřbitůvek pro osadu Chotečskou.

Na návrší přede dvorem stojí kamenná socha sv. Kateřiny ze 17. stol., blíže kostela socha sv. Jana Nep. z r. 1878.

Chuchle Malá, ves 7 km jižně od Smíchova, 6·8 km severně od Zbraslavi při dráze a říšské silnici na levém břehu Vltavy pod lesnatým vrchem, s něhož je překrásný rozhled jednak ku Praze, jednak do údolí

Vltavy i Berounky; ku straně severní jsou strmé vápencové skály; místní obec Chuchle Velká, katast. ob. Ch. Malá s 35 domy a 537 obyv. rolníky. Část obyvatelstva zaměstnána v závodech průmyslových a při stavbách na Smíchově i v Praze. V místě filial. kostel, 3tř. škola, pošta, stanice dráhy a telegraf, přístav parníků a přívoz přes Vltavu.

Chuchle je četně navštěvované výletní místo. Lázně tamější od starodávna známé, s půvabnou zahradou a stinnými procházkami v příjemném háji, lákají zvláště v neděle a svátky za doby letní obyvatelstvo městské, jež dovážejí četné výletní vlaky i parníky.

Severně od Chuchle byla při silnici samota Vyskočilka, druhdy rozhraní krajů Berounského a Rakovnického.

Chuchle Velká, ves 9 km jižně od Smíchova, 5 km sev. od Zbraslavi v údolí, v jehož západním cípu jsou vápenné lomy s četnými vápenicemi.

Rozsáhlé zahrady obklopují osadu, jejíž úrodné pozemky nejvíce zelím a cukrovkou posázeny bývají.

Na rozlehlých pozemcích při dráze je obchodní zahradnictví Waltrovo.

Místní i katastr. obec má 60 domů, 598 obyv., zemědělců a dělníků v závodech průmyslových v blízkém Radotíně. Také mnoho stavebních dělníků chodí na práci do Prahy. Škola i pošta v Malé Chuchli.

Samoty: Doly (vápenice), na Ovčíně, u Waltrů a pod Lahovskou (4 domy s 38 obyv.)

Příčinou první historické zmínky o Chuchli byla nehoda, která tam r. 1135 potkala Menharda, biskupa Pražského.

Když pan Menhard meškal ve vsi, řečené Chuchel, stal se jednoho dne v soumrak div neslýchaný a velmi strašlivý. Ospalostí již tížen vstoupil Menhard do postele a služebníci jeho stáli u něho. Najednou hřmot hrozný, jakoby z jeskyně přicházeje, blížil se k domu, ve kterém byli, a zahučel jim v uších. Hřmotem polekaní sluhové utekli, pána svého samotna nechavše. Nevěda, co by činil, vyskočil z postele a jako u vytržení se nacházeje, postavil se ku zdi komína. A hle, kámen divné velikosti, vale se s hory, rozdrtil dvě stěny s postelí biskupovou a tam ležeti zůstal. A tak pan biskup zůstal jest bez úrazu*).

K Malé Chuchli přibyla brzy Chuchle Velká, že již v 13. stol. o obou zmínka se činí**).

Král Přemysl Otakar II., maje zalíbení v myslivosti, vyměnil si lesnaté okolí zbraslavské r. 1268 s biskupem Janem za jiné statky. Také obě Chuchle přivtělil král ku svému loveckému zámku na Zbraslavi.

Král Václav II., zakládaje klášter Zbraslavský, připojil k němu obě Chuchle, což v darovací listině r. 1304 stvrzeno***).

*) Zoubek: Zprávy Smích. l. 1878. Tomek: D. Pr. I., 36.
**) Tomek: D Pr. I., 249.
***) Pam. arch. I., 77.

Ale za nedlouho stihla velká pohroma zboží Zbraslavské. Jindřich Korutanský, maje v Čechách již na mále, dostal od Štěpána, vévody Bavorského, na pomoc 300 oděnců. V měsíci září r. 1309 vybrali tito pomocníci klášter Zbraslavský, načež »mezi dvěma vesnicemi Zbraslavskými, Chuchly totiž většími a menšími, a mezi vodou Vltavskou položil se celý ten voj a všecko, co ve vsech, na polích, pozemcích a zbožích ku klášteru náležejících nalezne, pobere vesměs a ztrávi«*).

Kostelík Panny Marie v Chuchli.

Po vypálení kláštera od Pražan a Táborů dne 10. srpna r. 1420 dostalo se zboží kláštera většinou do rukou světských. Tak r. 1421 vzata Chuchle od Pražanů některému světskému knězi. R. 1436 zapsal Zikmund obě Chuchle s jinými vesnicemi kláštera Pešíkovi Předborovi z Radešína**); zápis ten přešel dědictvím nebo koupí v ruce Jana Krského z Nasetic.

Klášter vyplatil r. 1455 zápis a v obě Chuchle opět se uvázal***). Od těch dob zůstaly nerušeně při klášteru, po zrušení jeho r. 1785 při panství Zbraslavském.

Prastarý je kostelík Chuchelský, zasvěcený Narození Panny Marie při znovuzřízení svém r. 1774. Byl-li téhož založení kostel původní, postavený dle listinných pamětí již r. 1132, nikde jsme se nedopátrali; víme jen, že byl ve slohu romanském; z té podoby zachována mu zvenčí různá výška lodi a choru; vnitřek však při přestavbě proměněn, okna porušena a valně zvětšena.

Loď obdélná zůstala se čtvercovým presbytářem v původní podobě.

V nynějším kostele, posvěceném r. 1774 opatem Zbraslavským, Celestýnem Stoyem, jsou dva oltáře. Hlavní oltář slohu barokového s pěkným

*) Tomek: D. Pr. I. 477.
**) Tomek: D. Pr. V., 174. Arch. Č. I., 508.
***) Arch. Č. VII., 656.

obrazem Narození Panny Marie pochází z r. 1774. Postranní oltářík téhož slohu i ostatní kostelní zařízení jest sice jednoduché, ale slušné. Pěkný jest obraz po straně hlavního oltáře, hlava sv. Petra(?) a obraz Panny Marie Zbraslavské na dřevěné desce; oba nepochybně z kláštera Zbraslavského přeneseny.

Varhany z r. 1850 jsou ve shodě se slohem kostela.

Na věži při kostele zavěšeny dva zvony. Větší, pěkně litý, s krásnými ozdobami, zasvěcen sv. Bernardu. Není k němu přístupu a nemožno shlédnouti, kým a kdy byl ulit. Zvon malý, práce hrubé, přelit r. 1892 a zasvěcen sv. Barboře.

K vnitřní úpravě kostela přispěli v poslední době Pražané, na letním bytě v Chuchli prodlévající; darovali také některé bohoslužebné předměty.

Kostelního jmění jest na 36.000 zl.; z úroků přispívá se ostatním méně nadaným kostelům na patronátě.

Překrásnou polohu má bývalý poutnický kostel sv. Jana Nepomuckého, vystavěný na lesnatém vrchu mezi oběma Chuchlemi r. 1729.

V místech těch přebývali již v 16. století poustevníci; o jednom z nich, frateru Konradovi, rodným jménem Petru Mikšíčkovi, zaznamenáno, že po r. 1758 bydlil osm let v Malé Chuchli. V listině, uložené v makovici věže dolejšího chrámu Páně v Chuchli, jest zapsáno: »Poustevníci jen do vymření trpěni; z těchto dva terciaře při kostele sv. Jana nad Chuchlí klášter vydržuje, začež oba kostely Chuchelské nejnutnějším opatřiti a obsloužiti mají.«

Dle farní pamětní knihy Zbraslavské uhradil náklad na stavbu poutnického kostela sv. Jana bohatý a nábožný šlechtic Polský, jenž v lázních Chuchelských zdraví nabyl. Dověděv se, že místy těmi vedla kdysi cesta na Zbraslav, po níž i sv. Jan Nepomucký k Panně Marii Zbraslavské putoval, vyžádal si, aby opat Zbraslavský, Tomáš Budecius, kostel témuž světci zasvětil.

Kostel sv. Jana v sličném baroku vystavěný opraven r. 1846 nákladem kněžny Marie Anny z Öttingen-Wallersteinu. Jediný oltář slohu barokního pochází z r. 1729. Překrásná jest ornamentální výzdoba klenby nad hlavním oltářem. Záleží z pole obloženého věncem květinovým a ovocným, v jehož středu je sv. Jan Nepomucký. Ve čtyřech rozích zříme allegorické postavy: Víru, Mlčelivost, Dobročinnost a Čistotu.

Čtyři velké obrazy ze života sv. Jana, stářím i provedením podobné obrazům Brandlovým, daroval vsd. papežský prelát, Karel Jaenig. Pěkné jsou též zbytky soch dřevěných, uložené v sakristii a ve věži.

V oratoriu, k němuž přiléhá útulný pokojík, bývali dle pověsti poustevníci přítomni službám Božím.

Prostřed kostela jest hrobka s kamenem náhrobním bez nápisu, v níž odpočívá několik poustevníků, na kůru velmi sešlý positiv z doby založení kostela.

Ve věži kostelní byly dva zvony, jež zločinná ruka před lety odcizila; nyní visí tam nepatrný zvonek bez ozdob.

Zádumčivou poesií dýše hřbitov při kostele, ukrývající se ve stínu lesních stromů. V tiché té samotě lesní, odkud překrásný pohled do krajiny Vltavské, pohřben učenec a spisovatel MUDr. Novotný.

Po zrušení hřbitova, jenž dříve při dolejším kostele častými povodněmi byl zaplavován, pochovávají se osadníci Chuchelští na hřbitově u sv. Jana Nepomuckého.

Kostel Chuchelský náležel v nejstarších dobách církevního rozdělení k vikariatu Ořechovskému, potom k arcidiakonatu Pražskému, nyní přidělen k vikariatu Zbraslavskému.

Pololetního desátku papežského platila fara 9 grošů.

Z farářů Chuchelských známi jsou: r. 1294 Jakub, kanovník kostela u sv. Jiří; r. 1371 Václav, jenž směnil s Janem, farářem kostela sv. Filipa a Jakuba v Starém Městě Pražském. Před ním byl r. 1360 farář jména neznámého; uváděl téhož roku faráře na Zlíchov.*)

R. 1374 směnil Jan faru s Matyášem Mauriciovým, farářem v Mořinech**).

R. 1378 dne 12. července směnil Matyáš s Heřmanem, farářem Radotínským; avšak již 15. srpna téhož roku směnil Heřman faru s Janem, farářem v Léštnici; Jan byl v čas visitace r. 1380 někde za mořem, vzav s sebou knihu, již byl koupil farář Radotínský za půl druhé kopy. Kněz Tomáš ze Lhoty zastával faráře s povolením arcibiskupovým.***) R. 1384 Petr farář pronajímal farní důchod Johánkovi, knězi, a Petru, klerikovi.†) Farář Erasim vzdal se Chuchle r. 1395 dne 9. prosince; na jeho místo uveden farář Jakub farářem od sv. Jana na Újezdě (Malé Straně). Kdy vzdal se Jakub fary, neznámo; po něm byl M. Pavel, s nímž směnil r. 1403 Bernart, oltářník Kutnohorský, farářem Zlíchovským uvedený. Po Bernartovi spravoval Chuchli farář Petr, s kterým dne 30. října 1415 místo směnil František, pleban u sv. Ondřeje v St. M. Pražském.††)

Z dob kališnictví známi toliko dva faráři: před r. 1534 kněz Matouš, po něm kněz Vojtěch.†††)

Když Chuchle kláštera Zbraslavskému vrácena, stal se kostel filialním a přisluhovali k němu Cisterciáci Zbraslavští, po zrušení řádu r. 1785 faráři Zbraslavští až na naše časy.

Chýnice, ves 17 km jihozáp. od Smíchova podél silnice na mírném svahu údolí; místní i katastr. obec se 43 domy a 288* obyv. zemědělci. Farou a školou náleží do Tachlovic, poštou do Dušník (okres Kladenský).

Asi ve druhé polovici 14. století byla ves Chýnice majetkem kolleje Všech Svatých.*) Manský robotní dvůr Vlachovský s mlýnem pode vsí ná-

*) Tomek: Děj. Pr. I., 597. Libri conf.
**) Tomek: D. Pr. V. 174.
***) Libri conf.
†) Soud. akta kons. II. 300.
††) Libri conf.
†††) Borový I., 103, 108.
*) Tomek: Děj. Pr. IX., 164.

ležel k manským lénům Karlštejnským.*) Ves zabrána r. 1420 některým šlechtickým sousedem, načež ji zapsal r. 1436 cís. Zikmund Vaňkovi Zelenému z Rakových.**) Avšak brzy potom vykoupila ji kollej Všech Svatých a podržela až do r. 1619, kdy zabrali ji odbojní stavové a prodali rok na to Janu st. Ledčanskému z Popic s podmínkou, aby odváděl kostelu Všech Svatých na hradě Pražském ročně 60 kop gr. deputátu.***)

Po bitvě Bělohorské byla Chýnice Ledčanskému vzata a vrácena kostelu Všech Svatých.†)

Chýnov (Chejnov), ves 23 km severně od Smíchova v kotlince pod hájem Chejnovským; místní obec Letky, katastr. obec Chýnov. V 16 domech bydlí 149 obyv. zemědělců. Farou, školou i poštou náleží do Libšic, kam část obyvatelstva do továren na práci chodí.

O starobylé vsi této zmiňuje se již kronika Dalimilova slovy:

Vece Ctmír: »Zčiň mi tak vysoký rov, z niehož by uzřel na Chýnov; chcu sie rád s Lučany bíti a v tom boju chcu rád sníti.«

Osudů Chýnova od bitvy na Turském poli neznáme.††)

Před r. 1420 náležela ves některému odběhlému měšťanu Pražskému, jemuž vzata r. 1421 od Pražanů.†††) Válkami zpustla. Desky zemské z roku 1548 udávají:

»Chýnov, ves pustá; grunty drží cizí: Pavel z Turska, Šilhan z Chýnova, Vojtěch Rohlík z Kralup, Vít Šíma z Libšic a Hava Křtěn z Libšic; také dva z Debrna.*)«

Před r. 1619 držel Chýnov Vladislav Abdon Bezdružický z Kolovrat ke Středoklukám**), prodal jej za 3450 kop Vilému st. z Lobkovic, který však zaplatil jen 400 kop.

Chýnov přivtělen po té k Tursku, byl však i s ním ještě téhož roku od direktorů Křižovníkům vzat a Fridrichovi z Bílé, potom zmíněnému Lobkovicovi na poručení direktorů puštěn.

Později postoupen arcibiskupství Pražskému. (Dle zprávy převora Křižovníků ze dne 13. července 1623).

Jiloviště, ves 19 km jihozáp. od Smíchova, 7 km od Zbraslavi na zvýšené planině mezi lesy při říšské silnici Dobříšsko-Vimperkské. Na východní straně obce jest pod lesnatým vrchem v údolí při Vltavě samota »Výr« (as 2 km), plavecká stanice. Místní i katastr. obec s 39 domy, 286 obyv., zemědělci a dělníky, kteří většinou lesní prací se zaměstnávají nebo v to-

*) Hrady a zám. VI., 43.
**) Arch. Č. II., 540.
***) Desky Zm. 140. f. 19.
†) Bílek: Děj. konf. I., 407.
††) Pam. arch. II., 312.
†††) Tomek: D. P. IV., 170.
*) Pam. arch. VIII., 418.
**) D. Zm. 136. O, 2.

várně na šamotové zboží ve Strnadech výživy hledají. Fara i 2třídní škola je v Trnové, pošta ve Zbraslavi.

Poněvadž ves tato v darovací listině kláštera Zbraslavského se neuvádí, a později přece jako ves kláštera se připomíná, sluší za to míti, že založena teprve ve druhé polovici čtrnáctého století, ač naopak z jiného jména »Jistba«, jímž ves ta označována, souditi možno, že dávno před tím jílovci zlata, po němž v místech těch pátráno, boudy čili jistby si tam založili, opustivše však jalové jámy jinam se odstěhovali. O blízké vsi Trnové víme bezpečně, že založena r. 1342 na místě vymýceného lesa »Trnové« od kláštera Břevnovského.*) K ochraně majetku svého založil tam nepochybně také klášter Zbraslavský v těch letech ves. V registrech desátků papežských z r. 1352 není ještě zmínky o kostele v Jiloviští, až teprve r. 1359,**) že snad se vsí byl vystavěn.

R. 1415 uvádí se Vítek z Maršovic seděním na Jiloviští;***) byla tam nejspíše nějaká tvrzka.

Ve válkách husitských ujal se Jiloviště, vsi kláštera Zbraslavského, i s nápravníkem Zikmund Bolechovec z Pušperka, vyžádav si zápis na ni od císaře Zikmunda r. 1436.†)

Za Vladislava II. Jagailovce r. 1499 navrácena klášteru zůstala ves při něm, po jeho zrušení při panství Zbraslavském.

Po kostelíku sv. Ludmily, v Jiloviští kolem r. 1360 postaveném, nezbylo ani památky. Jen název »na kostelíčku« je důkazem, že v paměti lidu udržela se pověst o kostele, jenž tam kdysi stál. Byl zajisté jen dřevěný, na podezdívce kamenné, na hlínu stavěné. Svědčí o tom zbytky zdí, nalezené r. 1850 na vršku »Zvonici«. Při kopání štěrku vykopán tam téhož roku v hloubce 1 m kámen (Bělohorská opuka) 0·5 m do čtverce, asi 15 cm silný, v jehož středu byla jamka olovem zalitá. Po odstranění olova nalezeny v otvoru tři malé kaménky. Kámen ten odvezl na Smíchov pan okresní Mildner k prozkoumání; od té doby neví se o něm ničeho.

Také hřbitov býval tam za starých dob, o čemž svědčí vykopané kostry na poli p. Andresa a na staveništi kovárny. R. 1369 měl kostel platiti dva groše desátku; avšak roku 1384 a 1405 zůstal dlužen, jsa chudičký.

Patrony kostela byli opatové Zbraslavští.

R. 1359 měl kostelík již svého faráře, jehož jména neznáme; uváděl toho roku i r. 1361 faráře do Trnové. R. 1378 skonal Václav, farář Jilovišťský, a dne 1. pros. t. r. kněz Vavřinec Vachoč na jeho místo ustanoven. Roku 1380 vyznali o něm lidé z Jiloviště, že byl vzdálen od kostela celý rok. Po Vachočovi dostal se do Jiloviště kněz Mauricius; po jeho smrti podal opat

*) Tomek: Děj. Pr. I., 46.
**) Libri conf.
***) Arch. Č. VI., 31.
†) Tamže I., 504.

Jan k faře té kněze Jakuba; uvedl jej farář z Trnové. Jakub tam dlouho nepobyl, neboť r. 1419 byl farářem Petr, který rok na to odešel do Újezdce, odtamtud pak Matyáš do Jiloviště.*)

V bouřích husitských kostel nejspíše spálen; fara zanikla.

Kamýk, ves 17 km severně od Smíchova v příjemném údolí a na úbočí mírného svahu blíže říšské silnice Velvarsko-Teplické. Katastr. obec s poplužním dvorem, druhdy lenním a s parním mlýnem; místní obec Velké Přílepy. Obyvatelstvo, jehož ve 49 domech 379* duší, zaměstnává se rolnictvím a zemědělskou prací při dvoře i parním mlýně. V místě také israel. synagoga. Farou i školou náleží osada k Noutonicům, poštou do Velkých Přílep.

Kamýk byl r. 1228 z daru Anežky, sestry krále Václava I., majetkem kláštera jeptišek Svatojiřských,**) jemuž vzat r. 1421 od Pražanů***) a r. 1431 Zikmundem Martinovi ze Sčilic a manželce jeho Elšce zapsán.†) V zástavním držení zůstal až do r. 1572, kdy odúmrtím připadl zase klášteru Svatojiřskému.††) Po zrušení kláštera r. 1782—1797 náležel komoře královské, od níž jej koupil Rudolf hrabě Spork, nejvyšší vojevůdce rakouský, se statkem Statenickým, s nímž byl Kamýk od r. 1627 za vlády jeptišek spojen. Nyní jest dvůr poplužní v Kamýku majetkem rodiny Dlouhoveských z Langendorfu.†††) Lenní dvůr kdysi Světlíkovský náležel do r. 1704 ke Karlštejnským lenům. R. 1821 koupili jej manželé Josef a Alžběta Ryšánkovi, jichž rod dosud jest jeho majetníkem.*)

Karlík, samota a víska as kilometr severozáp. od Dobřichovic na potoce Karlickém, při němž mlýn Zikův. Ze 26 dvorů náleží 19 katastrem k Dobřichovicům, 7 k Mořince. Obyv. 134, nejvíce tesaři a zedníci. Ostatní dělný lid zaměstknán u dvora v Dobřichovicích. Škola, fara i pošta v Dobřichovicích.

Lidová pověst praví, že tam byl za Karla IV. hrad na vršku, dosud »Hrádek« nazvaném, císařem postavený, aby královna, prodlévajíc na Karlštejně, přenocovati mohla v hrádku Karlíku, po císaři pojmenovaném; císař prý totiž z úcty k posvátným věcem a klenotům nedovolil žádné ženské — tedy ani císařovně — na Karlštejně přenocovati.**) Že tomu asi tak nebylo, svědčí obmezené místo tehdejšího hrádku, jenž měl jen jedinou věž, nepříhodné zajisté přístřeší pro císařovnu a její dvůr.

---

*) Libri conf. Lib. visit.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 87. IV. 171.
***) Tomek: Děj. Pr. I., 87. IV. 171.
†) Arch. Č. I., 512.
††) Kvat. rel. žl. fol. C. 15., č. 47.
†††) Viz Statenice.
*) Sommer XIII.
**) Emler: Reg. IV., 221.

Hrádek vystavěný byl snad jen tvrzí na obranu východní části Karlštejna.*)

Asi r. 1400 byl hrad Karlík někomu zapsán a zastaven, a připsáno 200 kop »na stavení jeho skrze Václava krále.**) To jest také jediná bezpečná zpráva o Karlíku, jenž později se střítil v ssutiny; ale ještě v 16. století připomíná zápis v deskách zemských mlýniště pod Karlíkem. (Karlíkem nazýval se tehda rybník u hradu.***)

Údolí Karlické.

Z novějších dob víme, že náležela část Karlíka Křižovníkům k panství Dobřichovickému, menší část manstvím druhdy ku Karlštejnu.

Kostelík Karlický, nyní filialní, býval původně farním kostelem osady Dobřichovické. Připomíná se již r. 1352 jako farní, zasvěcený sv. Prokopu a Martinu. V nynějším kostele, ve slohu romanském r. 1889 znovu přestavěném, zachoval se ze starého kostela jen presbytář (rotunda) slohu romanského.†) Vnitřní úprava má týž sloh a pochází z roku 1889. Jediný oltář vkusně ze dřeva řezaný ozdoben obrazem sv. Martina od akad. malíře Jana Heřmana, jehož prací jsou také nástěnné a stropní malby,

*) Sedláček: Hrady a zámky VI.
**) Rukopis v cís. dvor. arch. ve Vídni. Sedl. Hr. a z. VI.
***) D. Zm. 250, F. 19.
†) Method roč. XV., 119.

obrazy patronů země České, i obraz P. Marie Dobré Rady vně nad vchodem do kostela. Varhany krásného zvuku, soustavy kuželové postavili Rejna a Černý v Praze r. 1889.

Na věži, opatřené štíhlou střechou jehlancovitou, jsou dva zvony; větší zasvěcen sv. Janu a ulit v r. 1660, menší, ulitý r. 1848 v Praze od Bellmana a sv. Prokopu zasvěcený, jest nyní puklý a neužívá se ho.

Kolem kostela, jenž má překrásnou polohu, rozkládá se od nepaměti hřbitov pro celou farní osadu Dobřichovickou, u něhož jest kostnice, zároveň při přestavbě kostela zřízená.

Kostelík Karlický.

Klinec, ves 23 km jihozápad. od Smíchova, 10 km od Zbraslavi v údolí, jež se dosti příkře sklání od erární silnice Dobříšsko-Vimperkské k úžlabině potoka Mníšeckého, kudy vine se na dně rokle, »Peklo« řečené, dráha Modřansko-Dobříšská kolem lesnatých strání. Místní i kat. obec se 63 domy a 406 obyv. zemědělci. Druhdy pálívalo se tam uhlí; nyní provozuje se hrnčířství. Farou i školou náleží obec do Lišnice, poštou k Zbraslavi. Prostřed návsi jest kaplička, sv. Janu Nep. a sv. Florianu zasvěcená.

Ku konci 14. století náležela víska Klinec klášteru Ostrovskému. R. 1380 půjčil panoše Vaněk (jinak Vienieček) z Klince panu opatovi Ostrovskému 120 kop na 10 kop nebo více úroku.*) Na začátku 15. věku připadla ves směnou za jiné zboží klášteru Zbraslavskému, jemuž vzata r. 1421 od Pražanů.**) Zápisem císaře Zikmunda r. 1436 držel ves Hynek Škoda z Valdeka,***) který ji dobrou volí (cessí) popustil Bořivoji z Lochovic, odjinud

*) Lib. visit.
**) Tomek: Děj. Pr. IV., 174.
***) Arch. Č. I., 175.

z Okoře.*) Od tohoto postoupena po r. 1453 klášteru Zbraslavskému, při němž zůstala až do jeho zrušení r. 1785.**) Po té sdílela se o osudy s panstvím Zbraslavským.

Klukovice, víska 8 km jihozáp. od Smíchova v příjemném úvalu údolí Dalejského; místní i katastr. obec Hlubočepy; 17 domů se 130* obyv., zemědělci a dělníky v závodech průmyslových blízkého okolí. Fara Jinonice, škola Butovice, pošta Smíchov. Blíže samoty: Horův mlýn a Nový mlýn.

Kované kříže z Karlického hřbitova.

Zboží Klukovické náleželo r. 1342 královskému podčeší (číšníku).***) R. 1395 držel je Matěj z Klukovic, po jehož smrti připadlo jako odúmrť na krále†) a darováno panoši ze Svatého Pole,††) jemuž od Pražanů r. 1421 pobráno.†††)

V zápisném držení Klukovic byl r. 1436 a ještě r. 1453 Chval z Očína a na Klukovicích.*) R. 1599 měl tam dvůr měšťan Pražský, Matěj Klukovský na Klukovicích, který se soudil o vlastnictví pozemků na pravém břehu potoka Dalejského s Janem Knoblochem z Knoblshofu na Butovicích. Klukovskému dáno bylo r. 1611 za právo v následku výpovědí svědeckých.**) Po bitvě Bělohorské náležely Klukovice Michnům z Vacínova***) až do r. 1658, kdy zastaveny s Hlubočepy kolleji Jesuitské u sv. Klimenta a konečně r. 1717 ve vlastnictví ponechány. Po zrušení řádu r. 1773 připadly c. k. studijnímu fondu, načež přešly v majetek soukromý.†)

*) Arch. Č. I., 175.
**) Arch. Č. XIII., 148.
***) Emler: Reg. IV., 441.
†) Desky Dv. XX. 91. — L. XI., 244.
††) Tamže 61. p. 275.
†††) Tomek: Děj. Pr. IV., 120.
*) Arch. Č. I., 175.
**) Desky Zm. 184. C, 16.
***) Desky Zm. 184. C, 16.
†) Sommer XIII., 193.

Kněževes, osada 16 km severozáp. od Smíchova v úrodné rovině při silnici okresní a říšské, která obecně »Dlouhou míli« zvaná, vroubena je mohutnými lipami a štíhlými topoly. Místní a katastr. obec se 62 domy a 446* obyv. rolníky; na severní straně obce nádraží Pražsko-Duchcovské dráhy; v obci vzorná okresní stravovna s telefonickým spojením na Smíchov. Jednotřídní škola v místě; farou i poštou náleží osada do Středokluk.

Klukovice.

Kněžívka, ves v překrásném údolí potoka Kněževeského při skalce Kněžíveské a silnici do Kněževsi vedoucí; místní i katastr. obec s poplužním dvorem; v 60 domech 408* obyv. rolníků. Přifařena i přiškolena je do Tuchoměřic, pošta ve Středoklukách.

Dějiny obou těchto osad splétají se často v jedno tak, že těžko rozhodnouti, které z obou vsí se dotýkají. Obě byly jměním kněžským a náležely z části k obediencím (statkům) kapituly Pražské, z části klášteru Strahovskému. R. 1273 mělo v Kněžívce klášterní hospodářství dvůr s dvěma poplužími, dvěma usedlostmi, rovněž dvěma háji a loukou pode vsí; ve Velké Kněževsi tři lány a tolikéž sedláků.*) Jiná část vsi, dvě poplužní s po-

*) Pam. arch. II. 77.

mytci Hynkem a Třebkem, byla od r. 1088 majetkem kapituly Vyšehradské,*) jakýsi plat vycházel odtamtud r. 1257 kapli sv. Štěpána na Zlichově, potom na Vyšehradě. Ve stvrzovací listině Karla IV. z r. 1356 uvedena ves ta jako statek proboštův.**) Klášter sv. Jiří měl tam dvorec, který náležel k obediencím kanovnickým; užitek z něho bral r. 1294 Abel, farář v Hostouni, r. 1296 kanovník Václav Křivohlavý, před r. 1302 kanovník Prokop a r. 1354—56 Tomáš Sýřec, kanovník u sv. Jiří.***) Kromě toho bylo tam ještě několik statků zemanských; v listině z r. 1318 mluví se o zemanech Dětvínovi, Paškovi, Janovi a Vavřinci.†) R. 1383 seděl tam nějaký Šimon na tvrzi a psal se Kněževeským; od r. 1397 připomíná se několikráte Mikuláš z Kněževsi, odjinud z Ořecha, jenž byl od r. 1391 královským kuchmistrem, v letech 1420—24 v radě městské sedal, r. 1428 i purkmistrem a r. 1421 na sněmu Čáslavském mezi správce království zvolen.††)

Když r. 1420 na podzim plenil císař Zikmund okolí Pražské, vzdala se mu posádka na tvrzi Kněževeské, bojíc se přemoci, načež všichni i s knězem upáleni.†††) Pražané zabrali r. 1421 v Kněževsi jmění kanovníků Pražských, jež před tím od r. 1406 Václav z Milostína držel*), též něco kapituly Vyšehradské, což jim Zikmund dal zápisem, jejž stvrdili potom Jiří i Vladislav.**) R. 1439 dali konšelé Staroměstí Hanušovi z Kolovrat část jmění po Mikuláši z Kněževsi, který v pohnutých dobách za Albrechta významně do veřejných záležitostí zasahoval; na Žebráce uvězněn, uprchl odtamtud a r. 1439 na Mělníce zemřel. Mikuláš odkázal 16 kop platu na Kněževsi služebnici Anežce a jakémusi Andresovi, po jichž smrti měly býti peníze ty věnovány na chudé žáky ku kněžství se připravující.***) Pochybno, že odkaz proveden, neboť vznikl spor o zboží Kněževeské mezi Hanušem z Kolovrat a Benešem Mokrovouským, který se táhl svazky příbuzenskými ke statku tomu; konečně sneseno na sněmu zemském r. 1440, že zboží to vymíněno jest z vydání rukou Pražan, a že ve sporu mezi Kolovratem a Mokrovouským má býti rozhodčím Zbyněk Zajíc z Hasenburka.†) Na tvrzi s dědinami některými ze sporu vyňaté seděl bez vší úhony Jan Kněževeský, konšel Pražský, jehož syn Mikuláš oženil se s Eliškou Valdstejnskou. Zemřel r. 1425, tvrz i část vsi dostaly se r. 1434 v majetek Vítka z Landstejna a Želče,††) po té zápisem krále Jiřího r. 1466 Bořivoji z Okoře, který

*) Tomek: Děj. Pr. I., 78. — III., 71. — V., 220.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 78. — III., 71. — V., 220.
***) Tomek: Děj., Pr. I., 78. — III., 71. — V., 220.
†) Sedláček: Hrady a z.
††) Arch. Č. III., 228.
†††) Vavř. z Březové.
*) Tomek: Děj. Pr. III., 100. IV., 171—3.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 100. IV., 171—3.
***) tamže VI., 75 a 191.
†) Arch. Č. VI., 248.
††) Desky Zm. fol. 146., 170.

Kněževes odkázal dceři své, Kateřině z Klinštejna; ta připomíná se ještě r. 1481 v držení Okoře i Kněževsi.*)

Kněžívku zapsal r. 1436 Zikmund Kuňce z Lomu, sirotkům jejím po Štěpánkovi to, co před tím klášteru Strahovskému náleželo, ve 150 kopách. Zápis ten zdědil Oldřich z Bysně s manželkou Ofkou, dcerou Kuňky, r. 1453;**) později měl jej r. 1499 Jeroným ze Skuhrova, místokomorník zemských desk. V 16. století byla Kněžívka majetkem Sluzských z Chlumu; r. 1615 prodal ji Jan Benjamin Sluzský s jiným zbožím Ottovi Jindřichu z Wartenberka,***) který pro účastenství ve vzpouře r. 1620 třetiny statků svých byl odsouzen. Před tím na krátko prodal Tuchoměřice, Čečovice a Kněžívku kolleji Jesuitské u sv. Klimenta.†)

Nyní jest dvůr majetkem kláštera Strahovského.

Kněževes byla r. 1547 Pražanům vzata;††) zdá se však, že část zůstala Kolovratům, neboť r. 1619 náležel dvůr poplužní Evě, manželce Abunda (Abdona) z Kolovrat. Ostatní část měli v držení poručníci sirotků po Adamovi ze Sternberka pro jistou sumu peněz na ni půjčenou; tuto část osvojovala si r. 1620 abatyše u sv. Jiří. Abdon z Kolovrat propadl při konfiskaci r. 1623 díl Kněževsi s jedenácti poddanými, z nichž osm mělo potahy.†††) Odtud připojena jest k panství Tuchoměřickému, jež té doby měli Jesuité.

Kaple sv. Václava v Kněževsi založena r. 1736 od Jesuitů kolleje sv. Václava v Praze. R. 1882 rozšířena a vně i uvnitř slušně upravena. Oltář zasvěcen sv. Václavu s obrazem téhož světce. Ostatní nářadí bohoslužebné i kostelní jest v souladu s vnitřní i vnější úpravou a doplňuje se ze jmění, které má kaple z dob dřívějších; nyní je spravuje c. k. konviktní fond. Na kruchtě je slušné harmonium, ve zděné vížce dva zvony, pořízené při založení kaple. Poblíž obce stojí na návrší mezi silnicí říšskou a okresní socha sv. Jana Nep. od Jesuitů postavená a r. 1891 opravená.

Duchovní správu při kapli obstarával druhdy farář Hostouňský, nyní má ji farář ve Středoklukách, kam osada od r. 1868 přifařena.

Komořany, zámek s hospodářskými budovami, 14·3 km jižně od Smíchova na mírně vyvýšeném ostrohu, jehož pozadí tvoří roklinatý svah a příkře stoupající lesnatá stráň k Točné; přední část otvírá se v utěšenou rovinu, zahradami prostoupenou a ku pravému břehu Vltavskému přiléhající. Středem zahrad vede dráha Modřansko-Dobříšská při skalnatém břehu Vltavském až k Závisti. Místní i katastr. obec Točná. Farou, školou i poštou náleží dvůr, kde obývá 40 dělníků zemědělských, do Modřan, poštou ke Zbraslavi.

Na místě nynějšího zámku Komořanského, který si opatové Zbraslavští ve století minulém za letní sídlo upravili, stávala v 16. století tvrz.

*) Pam. arch. X., 620.
**) Arch. Č. I., 507. — VI., 575.
***) Desky Zm. 137. N. 28. — 252. D, 9.
†) Desky Zm. 137. N. 28. — 252. D, 6.
††) Pam. arch. X., 455—6.
†††) Bílek: Děj. konf. I., 282.

Staré paměti uvádějí doklady, že tam byly dvory dva: Komořany, dle listiny z r. 1088 majetek kapituly Vyšehradské, která je r. 1332 prodala scholastikovi svému Dobšovi*); druhý dvůr a ves Komořánky měl klášter Zbraslavský dle darovací listiny Václava II. z r. 1304.**) R. 1329 dala spáliti královna Eliška, příznivkyně kláštera Zbraslavského, čtyři mlýny, vystavěné od neznámé mocné osoby na Komořanech na újmu kláštera,***) a krátce na to darovala klášteru dvůr na Komořanech; snad to byl dvůr, kapitule Vyšehradské před tím náležející.†) Klášter daroval r. 1333 ves Komořánky Jenofitě z Obořiště na čas života jejího ††)

Komořany.

Za velikého rozchvacování klášterních statků zabrány mnichům i Komořánky, které r. 1436 Zikmund zapsal Matěji Vědotovi z Moštěnic; jeho manželka Dorota držela statek ten s jinými vesnicemi ještě r. 1454.†††)

Dvůr Komořany zastavil král Jiří r. 1479 Václavu Ojířovi z Očedělic. Přes 100 let v držení pánů zástavních stal se statek zpupným.*)

Svolením sněmu směnil r. 1561 Mikuláš Šindel z Eberhardce dva člověky na Komořanech a kus lesa s Janem Bořitou z Martinic za jiné

*) Tomek: Děj. Pr. I., 37., 77., 454.
**) Rukopis Komořánky.
***) Tomek: Děj. Pr. I., 527.
†) Pam. arch. I., 82.
††) Reg. III., 789
†††) Arch. Č. I., 510.
*) Desky Zm. 14. J, fol. 301.

zboží.*) Opat Zbraslavský Antonín, vyplativ dvůr ze zástavy, prodal jej s vinicí, ostrovem a jiným příslušenstvím Václavu Sturmovi z Hirschfeldu r. 1589**) k jinému zboží zástavnímu, které tam Sturm v r. 1583 měl; psal se již v té době jako relator ze stavu rytířského na sněmu zemském seděním na Komořanech.***) Po jeho smrti r. 1595 dostal Komořany se spáleným městištěm Komořánek mladší syn jeho Adam, který r. 1607 prodal tvrz, dvůr poplužní, ovčín, vinici a chalupy při dvoře Adamovi Radnickému ze Zhoře. Ten, jsa chatrného zdraví, přenesl práva svá r. 1608 na matku, Dorotu Radnickou ze Zhoře a Vysokého.†) Ježto se před r. 1589 o tvrzi nemluví, lze za to míti, že ji teprve Sturm vystavěl. Dorota Radnická prodala Komořany r. 1612 Jáchymovi Šťastnému Šturmovi z Hyršfeldu a manželce jeho Mandaléně, roz. z Vrchovišť.††) Jáchym, účastniv se povstání, odsouzen r. 1622 statku Komořanského, tvrze, dvora poplužního, vinic i dvou statků selských, načež zboží to postoupeno klášteru Zbraslavskému v náhradu za 200 kop nájmu zadrželého z luk, jichž královský dvůr od r. 1556 pro konice své užíval. Dědicové Šturmovi domáhali se r. 1633 a 1637 třetiny statku Komořan, ale nedosáhli ničeho. Statek dán 12. listopadu r. 1638 klášteru dědičně.†††)

Dne 2. července r. 1742 jednáno na Komořanech o podmínkách míru mezi plnomocníky císařovny Marie Terezie, knížetem Esterhazym a hrabětem z Königsecku se strany jedné, maršálem z Belleisle a hrabětem z Bayernu, zástupci francouzsko-bavorskými, se strany druhé, ale bez výsledku. Až do opravení zámku zachovaly se obrazy hodnostářů těch na stropě ve velikém sále. V témž zámku byla za vlády kláštera kaple s mramorovým oltářem. Obraz a kámen oltářní odstraněny po zrušení kláštera; zvon však jest tam dosud. Po vyhoření fary Modřanské r. 1803 sídlili tam několik roků administratoři fary, sekularisovaní klášterníci. Zrušením kláštera připadly Komořany s panstvím Zbraslavským královské komoře k rukám nábož. fondu a prodány s týmž panstvím r. 1825 knížeti z Oettingen-Wallersteinu. R. 1866 odprodány byly za 100.000 zl. rytíři z Albertů. Od té doby vystřídalo se několik majetníků.

Kopanina Přední se samotou **Preláty**, ves 13·5 km severně od Smíchova v kotlině mírnými pahorky obklíčené; místní i katastr. obec s 51 domem a 370 obyv. zemědělci. Farou i školou náleží do Tuchoměřic, poštou do Středokluk.

Ze zpráv o kostelíku tamějším dovídáme se také o nejdávnějších držitelích Kopaniny.

*) Sněmy II., VII., 429.
**) Desky Zm. 25 B, 1.
***) Sněmy II., VIII., 429.
†) Desky Zm. 190 C, 11.
††) Pam. arch. I., 118.
†††) Bílek: Děj. konf. I., 639—641.

R. 1285 byl majetníkem Budislav. R. 1363—1372 seděl tam vladyka Jan ze Smilovic, který se psal z Kopaniny. Nástupce jeho, Záviše z Kopaniny, měl r. 1393 jakési jednání s klášterem sv. Tomáše v Praze. R. 1402 byl pánem na Kopanině Václav Šrańk, po něm r. 1406 syn Mikuláš a hned na to r. 1408 Jindřich ze Ziegelhajmu, který v témž roce prodal tvrz tamější Albrechtu Chotkovi, sousedu Pražskému. Kšaftem r. 1416 odkázal Chotek Kopaninu dětem bratra svého Bernarta, ale ujala ji vdova Klára, vdavši se podruhé za Jana z Kopaniny, který tam ještě r. 1454 seděl.*)

Přední Kopanina

V Kopanině měla také kapitula Pražská dvůr a nějaké dědiny. Když Jan ze Smilovic r. 1363 dosazoval plebana Jakuba, stalo se tak po svolení Vrativoje, děkana kapituly Pražské. Dvůr ten ujala r. 1421 obec Pražská a dala Janu Celnému a Vaníčkovi z Radlic.**) Později nabyl jmění toho Aleš ze Štemberka, musil je však r. 1454 kapitule vrátiti, protože neměl na ně zápisu.***) R. 1543 vložil klášter sv. Kateřiny do desk zemských tvrz a ves pustou Kopaninu. Jak a kdy majetníkem Kopaniny se stal, ze zápisu nevysvítá.†)

Brzy na to měl dvůr Isaiáš Velík, jemuž také kapitula Pražská r. 1566 prodala část dědin svých orných za 180 kop a 7 kop ročních úroků.

*) Zoubek: Zpr. šk. Smích. 1876. Arch. Č. I., 576.
**) Sedláček: Hrady a z.
***) Arch. Č. XIV, 372.
†) Desky Zm. 250 E, 10.

Isaiáš Velík postavil na pustině nový dvůr, avšak nepodržel dlouho statku zceleného. Kromě jiných statků byl mu v pokutě odňat a dán císařem Maxmilianem r. 1572 kolleji Jesuitské u sv. Klimenta.*)

Statky, které v Kopanině kapitula Pražská ještě měla, postoupeny smlouvou Jesuitům, totiž porostliny pod roční plat tří kop a pole vedle ornych dědin Kopaninských, které někdy ke klášteru sv. Kateřiny na N. Městě Pražském náležely, až do cesty, Juliana řečené, též ve třech kopách ročního úroku. Před tím r. 1559 prodala kapitula dědiny od pusté vsi Kopaniny rychtáři, konšelům a vší obci v Tuchoměřicích za 15 kop grošů a 75 gr. ročního úroku.

Kostelík v Přední Kopanině.

Mezníky u dědin těch sázeny r. 1594.**) Jesuité připojili Kopaninu k panství Tuchoměřickému.***)

Starobylý kostelík sv. Maří Magdaleny stával dle pověsti již za dob pohanských. Ludmila, kněžna česká, pokud pohankou byla, přicházela prý často na Kopaninu obětovat bohům; když křesťankou se stala, přeměněn prý chrámek v křesťanský. Modla Krasina stávala prý na božišti, představujíc ženu nadobyčejné krásy, držící v loktech nahé dětátko, které si hrálo s jablkem; modle té zapalovali v měsíci červenci, kdy žně začínají, po třech klasech každého obilí staré úrody. †)

Kostelík jest okrouhlý, tak zvaná rotunda; okrouhlá loď má pouze 5·30 m v průměru; z ní vystupuje na východ apsida, sestrojená z nad-

*) Bílek: Děj. konf. I.
**) Urb. kapit. fol. 230 a 235.
***) Viz tyto.
†) Zoubek: Šk. Sm. 1876.

polovičního polokruhu, jak se objevuje na všech rotundách českých z doby té. K západu přistavěna rovnoúhelná věž, původně již založená. Celé stavení zbudováno z kvádříků opukových, pěkně otesaných a do pravidelných vrstev kladených. Lom opukový jest nedaleko. V apsidě stojí oltář křídlový, jehož prostřední obraz na prkně malovaný pochází z české školy 15. století; představuje sv. Tři krále. Na křídlech spatřují se sv. Václav a sv. Ludmila od Hellicha. V kostele zachovala se stará kamenná křtitelnice, jež nyní jest podstavcem kazatelničky ku stěně přiléhající. Kostelík byl r. 1712 tak chatrný, že služby Boží v něm nekonány; postavili Jesuité toho roku při tvrzi v Kopanině kapličku sv. Ludmily a Marty, v níž osadníkům svátostmi přisluhovali.*)

R. 1779 sesula se část kostela a teprve r. 1862 opět vystavěna. Po celou tu dobu byl kostel pustý. Na věži jsou 2 zvony: sv. Filipa a Jakuba z r. 1672, druhý větší s letopočtem 1732, sv. Františku Xav. zasvěcený, ulit v dílně Schönfeldově v Praze. Má nápis: A fulgure et tempestate libera nos, Domine Jesu Christe. Kolem kostela jest hřbitov, na němž se pochovávají zemřelí osadníci z Přední Kopaniny.

Kostelík sv. Maří Magdaleny je nyní filialkou kostela v Tuchoměřicích. Byl však farním již r. 1352, kdy platil 9 grošů pololetního desátku.

Plebanem byl před r. 1358 Martin, uváděl v témž roce faráře do Černomic, r. 1359 do Středokluk a r. 1361 do Tuchoměřic. Zemřel r. 1362. — Po jeho smrti stal se plebanem v Kopanině Jakub, syn Václava z Paběnic; r. 1370 Vít, kněz z Černčic, který r. 1372 plebanie se vzdal. Obdržel ji Jakub, oltářník sv. Petra a Pavla v kostele sv. Mikuláše v Menším Městě Pražském.**) R. 1374 byl týž Jakub nebo jmenovec jeho jako pleban Kopaninský písařem konsistoře arcibiskupské; připomíná se ještě po r. 1380.***) R. 1384 byl plebanem Aleš, jemuž zastavil část knihovny své Václav, písař kathedralní.†) Pobyl tam do roku 1402, směniv s Benešem, plebanem ve Vtelně.

Po Benešovi nastoupil Jan z Jesenic, r. 1406 Prokop ze Strašecí. R. 1412 farářoval Pankrac a hned na to magistr Pavel z Prahy, který ještě téhož roku směnil s Blažejem, býv. farářem v Běleči. Po smrti Blažejově r. 1414 obdržel Kopaninu Tomáš, bývalý pleban v Břize. R. 1436 připomíná se Záviše z Kopaniny u konsistoře v Žitavě.††)

O osudech fary Kopaninské v dobách utraquismu nevíme ničeho; z toho, že v blízkých Tuchoměřicích usadili se čeští bratří, majíce tam sbor i školu, soudíme, že i kostelík v Kopanině měl faráře podobojí.†††) Po roce 1572, kdy císař Maxmilian Kopaninu Jesuitum na čas daroval, a r. 1579, kdy jim věnována na vždy císařem Rudolfem, začali zajisté v tamější krajině dílo reformace a obsadili faru duchovním svého řádu. R. 1680 zuřil strašný mor v okolí. Tu

*) Method z r. 1890.
**) Libri confirmationum.
***) Soud. akta kons. I., 376.
†) Akta kons. II., 189.
††) Libri confirmationum.
†††) Pam. arch. IX., 363.

přicházíval statečný farář z Kopaniny, P. Rudolf Košťál, často na Okoř nemocným i umírajícím přispět a svátostmi v hradní kapli jim přisluhovat. S neobyčejným namáháním, nedbaje nebezpečí nákazy, nepřestával tento důstojný kněz nemocné v okolí navštěvovati, až 13. srpna r. 1680 sám, nakaziv se morem, na cestě do Prahy několik kroků před Bruskou branou ducha vypustil.*)

Když r. 1773 zrušen řád Jesuitský, zdá se, že kostel přestal býti farním, stav se filialkou kostela v Tuchoměřicích.

Kopanina Zadní, ves 17 km jihozáp. od Smíchova na úrodné planině, mírně zvlněné; místní obec Ořech.

V katastr. obci Kopanině Zadní bydlí ve 20 domech přes 150 obyv. zemědělců. Farou i školou náleží k Ořechu, poštou k Řeporyjím. V písemných památkách vyskytá se Kopanina dvojí: Přední a Zadní. Děje se tak často bez určitého označení, o které z obou se jedná. Ke Kopanině Zadní táhnou se bezpečně tyto zprávy: Ves náležela kolem r. 1350 klášteru sv. Anny na Malé Straně**), zabrána mu však r. 1421 od Pražanů a některému měšťanu výsluhou udělena.***) Pražané drželi ves až do r. 1547, kdy jim konfiskována.

Potom dán dvůr v Kopanině Zadní Isaiaši Velíkovi, který té doby též Přední Kopaninu držel; avšak statek ten zabrán mu v pokutě a darován od císaře Maxmiliana spolu s Kopaninou Přední r. 1572 kolleji Jesuitské, že upustila od platu 300 kop, jenž měl býti Jesuitům vyplácen z komory královské. Císař Rudolf II. dal dvůr v Kopanině Zadní Jesuitům s podmínkou, že jej pouze po svolení královském prodati mohou.†)

R. 1669 přikoupili Jesuité ke dvoru svému ostatní část Kopaniny od Norberta Michny z Vacínova a připojili majetek takto zcelený k panství Tuchoměřickému.††)

Kosoř, ves 17 km jihozápadně od Smíchova, 8·3 km severoz. od Zbraslavi v kotlině, již obklopují mírným svahem lesy; místní i katastr. obec s 59 domy, v nichž bydlí 538* obyv. zemědělců. Část obyvatelstva má výživu při kapitulním dvoře, ostatní v blízkých lomech a továrnách Radotínských. Škola 2třídní v místě, fara v Třebotově, pošta v Radotíně. Samoty: Rutický a Zemanův mlýn.

Statek Kosořský náležel od nepaměti děkanství sv. Petra a Pavla na Vyšehradě.†††) Bratřím Peškovi a Oldřichovi z Kosoře, kteří tam též nějakými dědinami vládli, povolil opat Břevnovský, aby na pozemcích kláštera založili v lese za Zbraslaví ves Trnovou r. 1342*)

*) Mikovec: Alterthüm. Böhm. 31.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 137. IV., 172.
***) Tamtéž.
†) Sommer XIII.
††) Viz Tuchoměřice.
†††) Pam. Arch. XIII., 59.
*) Emler: Reg. IV., 476.

V dědictví bratří těch uvádí se později Matyáš z Kosoře, úředník pana Viléma z Pernštejna.*)

R. 1565 připomíná se Jindřich Kosořský z Kosoře; r. 1566 byl relatorem stavu rytířského na sněmu zemském.**)

R. 1607 umřel na Kosoři Jan Kalenda z Tatenic a pochován při kostele Třebotovském. Matyáš z Kosoře, jenž byl r. 1618 hejtmanem vojska stavovského,***) koupil r. 1620 od stavů odbojných statek děkanství sv. Petra a Pavla s pěti osedlými a příslušenstvím za 1200 kop na míšeňsko a připojil k dědictví svému.†) Statek ten musil však vrátiti po bitvě Bělohorské děkanství dotčenému bez náhrady.††) Kosoř je dosud majetkem král. kollegiatní kapituly Vyšehradské.

Filialní kostelík v Kosoři, vlastně veřejná kaple sv. Anně zasvěcená a pro konání služeb Božích upravená, vystavěna r. 1722 slohem baročním nákladem vdovy Visingrové.

Vnější i vnitřní úprava jest velmi vkusná. Na stropě zobrazuje krásná malba události ze života a mateřství sv. Anny. Oltář ve slohu kaple má pěkný obraz sv. Anny. V malé dřevěné věži plechem pobité jsou dva zvony: jeden sv. Josefu zasvěcený s letopočtem 1773, druhý Jan s r. 1839.

Dle nadace, již r. 1743 založil někdejší děkan kapituly na Vyšehradě, Jan Dittrich z Lilienthalu, měla býti v Kosořské kapli sloužena mše svatá každou neděli i svátek a každý úterek; tuto povinnost konali tehdejší faráři Třebotovští z řádu Cisterciackého až do zrušení řádu r. 1785. Fundace věnována r. 1786 faře Třebotovské. Po delší dobu nekonána však povinnost s fundačními požitky spojená, a byl o to rozpor i dopisování s úřady.

Nyní konají se velké služby Boží každou čtvrtou neděli, tichá mše sv. v neděli po sv. Anně. Mimo to třetí křížový den processí a mše sv.

Úterní fundační mše slouží se v kostele Třebotovském.

V obci jest socha sv. Jana Nep., již svým nákladem postaviti dal Dr. Mikuláš Karlach, kanovník Vyšehradský.

Nejdůstojnější kapitula Vyšehradská stará se pečlivě jako patronka o udržení a výzdobu kaple.

Košíře, město 3 km západně od Smíchova v údolí rozbrázděném příčními úvaly, na jichž stráních mírně se sklánějících část města se rozkládá. Původní osada, soustředěná při silnici kolem školy a pod školou u potoka Motolského, zabíhá podél silnice do údolí k pláni »Václavce«, za níž rozkládá se dvůr »Cibulka« s pěkným hájem. Na protější straně údolí jest háj »na Skalce«.

*) Pam. arch. X., 179.
**) Sněmy III., 251
***) Pam. arch. XIII., 259
†) Desky Zm. 140 fol. 29 a 193. E, 8.
††) Krásl: Arn. Harrach 522.

Asi v prostřední části obce jest zahrada »Klamovka«, nyní v restauraci půvabně upravená, naproti ní přes silnici rozsáhlé skleníky a zahrady Donátovy, jež známy po celé říši ano i za hranicemi. Zmínky zasluhují četné cihelny a pivovar. Město má přes 200 domů a 10.000 obyv. Šestitřídní škola chlapecká s 5 pobočkami, šestitřídní škola dívčí se 4 pobočkami, fara, poštovní i telegraf. úřad v místě.

K městu náležejí: Horní a Dolní Kavalírka, Kotlářka a Počtovka, bývalé vinice.

Partie z Košíř.

Mimo silnice na všecky strany rozvětvené vede z Košíř elektrická dráha od Klamovky na hlavní třídu Smíchovskou.

Blízký Smíchov a Praha působí, že kromě kmenového obyvatelstva, původně rolnictvím a zahradnictvím se zaměstnávavšího, bydlí v Košířích mnoho dělnictva. Město stále vzrůstá a rozvíjí se utěšeně.

Dědina Košíře uvádí se mezi statky jeptišek Svatojiřských v listině z r. 1209 a ve stvrzovací listině z r. 1228 jako ves od nepaměti klášteru náležející.*)

Část dědin zůstávala však majetkem knížat. Když Vladislav II. založil r. 1146 klášter Plaský, věnoval mu také v Košířích nějaké dědiny. Ostatní bylo i dále statkem korunním.**) R. 1312 náležel tento díl statku Košířského královně Elišce; konšelé byli odkázáni doptávati se práva od pří-

*) Jireček: Ant. Boh. Top. Hist. — Reg. I., 237.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 129, 272.

sežných Malostranských, kteří se řídili právem Magdeburským.*) Také klášter Strahovský měl tehda v Košířích jednoho úročníka, který byl povinen dodávati do kláštera měsíčně hrnce v ceně jednoho groše pro kuchyni pana opata. Kostel Vyšehradský držel též od r. 1222 z daru Přemysla Ot. I. pro kapitulu část dědin.**) Odtud vyskytují se Košíře Přední a Zadní. V Zadních byl dvorec (nynější Cibulka), na němž seděli páni vsi Košíř. Po majetníku Jindřichovi Názovi, otci pověstného doktora Jana Náza, jmenoval se ve 14. století dvorem Názovským. Král Václav IV. udělil dvůr ten r. 1415 po úmrtí Anežky, dcery Jindřicha Náza, dvořenínu svému, Vochovi z Valdštejna,***) neohlédaje se na dědické právo bratra jejího, doktora Náza, který pro koncil Kostnický ze země se vzdálil.

R. 1421 zabrali Pražané Košíře, dvůr někdy Názův a vinice kláštera Kartouzského.†)

Dvůr postoupen Mikuláši Kněževeskému, měšťanu a později konšelu Staroměstskému, který vstoupiv ve druhé manželství s Eliškou z Uhlíst a Říčan, vdovou Vochovou, obhájil práva svého ke Košířům, ač král Zikmund ohlásil se r. 1437 ke dvoru Názovskému jako k odúmrtí po Anežce Názové.††) Také příbuzní doktora Jana Náza, jenž stal se r. 1417 biskupem Churským a r. 1436 Košíře jim odkázal, domáhali se práva svého na Mikuláši, zvláště bratranec Názův, Jindřich z Chřenovic: ale Mikuláši dáno za právo.†††) Dědicové Názovi neustali však usilovati o dosažení pozůstalosti. Postoupili dědičné právo své zápisně nejdříve Hanuškovi z Písku, ten opět r. 1445 Jindřichu Kavlencovi, úředníku desk dvorských.*)

Kavlenec přenesl je r. 1452 na Václava Krabce, měšťana Staroměstského, ten na Vaňka Valečovského, jemuž král Jiří, srovnav se o některé zboží v krajině té s městy Pražskými, přířkl druhý dvůr, darovaný měšťany r. 1449 bez králova svolení konšelu Matěji Krtchovi. **)

Vaněk Valečovský byl v držení dvora Názovského jen do r. 1454 Hned r. 1455 měl jej proslulý tehda měšťan Pražský, Přech z Budkovic. Po dvou letech vládl tam zeman Kryšpín ze Sovinek do r. 1460. Roku 1464 uvádí se v knihách viničných jako držitel dvora pan z Boskovic, od roku 1456 1484 paní Marta ze Říčan, vdova zemana Ojíře z Očedělic a sestra pana Mikuláše Svitáčka z Landštejna. Jako spoluvlastník paní Marty byl v r. 1481—1484 bratr její Mikuláš. Oba nejspíše v témž roce zemřeli, ježto již r. 1485 jmenuje se dědicem ve dvoře Košířském syn pana Miku-

*) Tomek: Děj. Pr. III., 129. 272.
**) Pam. arch. II., 77. Reg. I., 379.
***) Arch. Č. I., 510.
†) Tomek: D. Pr. VIII., 220.
††) Arch. Č. II., 501.
†††) Tomek: D. Pr. VIII., 73, 464.
*) D. Dv. XXV., f. 22.
**) D. Dv. XXV., 242, 233.

láše, Jan Svitáček z Landstejna, nějaký čas pod poručenstvím strýce svého, Viléma Zuba z Landštejna. (1487).

Kryšpín ze Sovinek a paní Marta z Řičan se synem svým Žibřidem bydlili ve dvoře Košířském.

Jan z Boskovic míval tam správce, jmenem Jana. Za mladých let pana Jana z Landštejna spravován dvůr rovněž úředníkem. Prvým byl Pavel ze Skály, později měšťan Pražský, Jan od Tří studní (1487—1494); kromě něho ustanovil pan Jan r. 1492 úředníkem urozeného panoše, Jindřicha Horinu z Honbic, jenž byl téhož času v držení dvora krále Václava na Zderaze. Úředníky byli dále: Jakub z Potštejna, Matěj Pecmann (1051), Ondřej z Košíř, řečený purkmistr, a slovutný Beneš, který se nazývá purkrabím.

Ku dvoru Košířskému náležely rozsáhlé polnosti netoliko blízko dvora, nýbrž i v různých polohách u Košíř, zvláště na stráních ku straně severní, co kde půdy zbylo po založení velkých vinic od času císaře Karla IV.

Starému Městu Pražskému konfiskovány r. 1547 pro vzpouru proti Ferdinandovi I. mimo jiné statky i Košíře. Člověka, dříve kláštera Strahovskému úročného, koupil tehda Zikmund Oudrčský od královské komory.*)

R. 1553 koupil statek Košířský Adam Myslík z Hyršova, jenž seděním na Košířích jmenuje se r. 1567 relatorem stavu rytířského na sněmu zemském.**)

Po jeho smrti r. 1581 držel Košíře jeho syn Jan.

Louku Kuncovskou v Mezihoří u Košíř koupil r. 1609 od Zikmunda Knoblocha z Knobelshofu Albrecht Pfefferkorn z Ottopachu. Po úmrtí Pfefferkorna, který byl z direktorů v čas odboje, ujala zboží po něm dcera Johanka; od ní koupil je za levný peníz Pavel Michna z Vacínova.

Statky, které v Košířích a Motolech záduší Matky Boží pod řetězem v Menším M. Pražském náležely, koupil r. 1618 od direktorů Joachym Seltenšlag z Friedenfeldu: dvůr pustý při vsi Košířích s dědinami, kusem pole a štěpnicí***); ale musil vše po bitvě Bělohorské vrátiti.

Ostatní dědiny, louky, zahrady a vinici v Košířích prodal Pavlovi Michnovi z Vacínova za 5300 kop míš.; na jeho přímluvu nebyl při kommissi konfiskační odsouzen.

Michna zmocnil se též domů, zahrad, vinice Mydlářky o výměře $15^1/_2$ korce s lisem, chmelnicí a štěpničkou, vinice Chvatěrubské o 22 korcích; vše konfiskováno r. 1622 Janu Sixtovi z Ottersdorfu. Také vinici Simeona Sušického »na Věnečku« zabral, udávaje, že na jeho gruntech leží. Majetek dříve Ottersdorfův prodal Michna Jakubovi Bassevimu a vinici Sušického Vilému Švábovi.†) Václav, syn Michnův, prodal r. 1678 majetek svůj v Ko-

*) Pam. arch. XII., 169. Sněmy II., 441.
**) Sněmy III., 388.
***) Desky Zm. 192, O, 1.
†) Bílek: Děj. konf., I., 513.

šířich Jiřímu Ludv. hraběti ze Sinzendorfu*), od jehož vdovy Alžběty Doroty, roz. vévodkyně Šlesvicko-Holštýnské, koupil Košíře a jiné statky Jan Adolf ze Schvarzenberka r. 1685.

Filiální kostel Nanebevzetí P. Marie, postavený ve slohu romanském v neznámé době, ztratil při přestavbě r. 1752 z milodarů podniknuté klenbu, která nahrazena stropem rovným. Hlavní zdi v původním půdorysu zůstaly. Ku stavbě přispěl mimo osadníky Košířské vrchní purkrabí, Filip Kolovrat-Krakovský, a arcibiskup tehdejší, Jan Mauritius Gustavus.

Obnovený kostelík vysvěcen 15. srpna r. 1752 od faráře Libockého, jejž konsistoř k tomu zplnomocnila.

Partie z Košíř.

V kostele jsou dva oltáře: hlavní P. Marie a postranní sv. Jana Nep. ještě asi z původního kostela.

Ve vížce visí dva zvony, jež r. 1853 přelity a s povolením arcibiskupským od opata Břevnovského, Jana Nep. Rottra, za přítomnosti duchovního správce osady, faráře Libockého a obecního zastupitelstva Košířského na den Všech Sv. téhož roku v chrámu P. sv. Markéty v Břevnově posvěceny; větší ke cti sv. Andělů Str., menší ke cti P. Marie.**)

Hřbitov býval od nepaměti kolem kostela, pohřbívalo se však až do r. 1876, kdy obcí Košířskou nový hřbitov »na Kotlářce« zřízen, na hřbitově Malostranském při kostele Nejsv. Trojice. Původ kostela tohoto sahá do

*) Desky Zm. 393. M, 9—15.
**) Holub: Odkryté poklady.

r. 1680, kdy pro mor v Praze i v okolí zřízena nemocnice a pohřebiště s kaplí Narození P. Marie na bývalé vinici Dominikánů u Motolského potoka v Košířích. V kapli sloužívali Jesuité mši sv. pro nemocné. R. 1713, kdy opět mor zuřil, obnovena nemocnice, již obecně Lazaret se říkalo, a zřízena při ní kaple Nejsv. Trojice, přikázaná pod správu faráře u sv. Václava na Malé Straně (nyní zrušeného). Hřbitov r. 1787 značně rozšířený stal se pohřebištěm pro Malou Stranu a Hradčany.

Na místě posavadní kaple zbudován r. 1831—1837 nynější kostel Nejsv. Trojice slohem renaissančním s úhlednou věží nad průčelím z příspěvků dobrodinců, k nimž na prvním místě přičísti sluší hraběte Leop. Thuna, posledního kníž. biskupa Pasovského; bydlil na Cibulce v Košířích.

Hřbitov Malostranský zrušen r. 1884; kostela Nejsv. Trojice užívá se nyní jako farního pro město Košíře.*)

V nejstarších dobách náležely Košíře duchovní správou k farnímu kostelu sv. Jana Křtitele na Újezdě (nyní zaniklému); později přiděleny k farnosti Libocké.

K filialnímu kostelu P. Marie náležela ves Košíře a vinice: Okrouhlík, Demartinka, Estrlova s dvorcem, Skalka, Zámečnice, Kavalírka horní a dolní, Klementka, Poštovka, dvorec Cibulka a Kotlářka.

Košíře vzrostly však v novější době tak rychle, že poměr jejich filialní k farnímu kostelu Libockému, přes hodinu cesty vzdálenému, nedal se déle udržeti.

Z té příčiny zřízena r. 1861 v Košířích expositura.

Kovary, ves 24 km od Smichova při severní hranici okresu v údolí potoka Zakolanského podél okresní silnice; míst. obec Trněný Újezd, katastr. obec Kovary. Ve 29 domech bydlí 184* obyv., malorolníci a zemědělci. Škola i pošta v Zakolanech, fara a zastávka dráhy Pražsko-Duchcovské v místě.

Ves náležela k nadacím kostela Budečského snad od jeho založení. R. 1348 připomínají se Kovary jako zboží děkana a kapituly Vyšehradské.**) Část vsi měl r. 1409 Humprecht ze Zvoleňovsi;***) po r. 1421 držána byla zápisem; ale kým, nepovědomo. Část duchovní zapsal král Jiří r. 1467 Janu Mrázovi z Hlazovic: jednoho člověka, řečeného Křtěna, se vším příslušenstvím; mimo to 6 kop ročního platu dědičně. Člověka toho s platem zmíněným nabyli koupí r. 1500 Jeroným ze Skuhrova a Václav Hindrák z Hrabova, místopísař desk zemských, jimž před tím r. 1499 svolil král Vladislav výplatu dvou mlýnů ve vsi Kovarech, »co nyní drží od r. 1498 Kateřina z Pakoměřic, manželka Jindřicha Hostivického,« jinde zmíněného.†)

*) Ekert: Posv. místa Pr. II., 294.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 72.
***) Desky Zem. III., B. 6.
†) Archiv č. VII., 668.—VI., 583.

Ves dostala se v 17. stol. k purkrabskému úřadu, který ji zastavil Karlu Krovovi; po r. 1620 vyplacena ze zemských peněz.*) Od r. 1653 náležela čtyři čísla v Kovarech kostelu Týnskému až do nedávných dob.**)

Kaple sv. Isidora založena r. 1781 dle chronogramu, jenž byl dříve na oblouku klenby nad oltářem:

CtIteLVM IzIDora sWatého
Bože, raCz popřItI požehnánI sWého.«

Stavby v Kovarech.

Stalo se tak k žádosti tehdejšího faráře, Dominika Pubce, aby v kapli slouženy býti mohly ve všední dny služby Boží »pro obtiznou cestu na příkrý vrch k Budečskému farnímu kostelu,« jak praví zakládací listina.

Klenutá kaple se střechou původně bez krovu, z kamene a prejzy krytou vystavěna nákladem stavů Českých. Cihly a vápno daroval Albrecht sv. pán ze Sterndahlů, který té doby dozíral k vápenicím v Trněném Újezdě, kde se pálilo vápno na stavbu pevnosti Terezínské, a hostem byl na faře v Kovarech.

Původní střechu bylo však často opravovati; proto nedávno snesena a nahrazena obyčejnou střechou šindelovou.

V kapli je oltář sv. Isidora; na něm býval freskový obraz téhož světce, jejž si osadníci proto za patrona zvolili, že pocházel z třídy pracující.

Nynější olejový obraz pořízen nákladem mlynáře Kovarského, Kristofa Vintrycha.

Budeč. Budečský kostelík zbudovati dal r. 905 ke cti sv. Petra a Pavla kníže Spytihněv.***)

*) Památ. sněmy hist. II., 107.
**) Pam. arch. I., 57.
***) Dobner: Monum. IV., 98.

K starobylé svatyni této, nejstarší památce staveb kamenných, původně úplně kulaté s apsidou polokruhovou slohu románského, přistavěna ve 12. stol. čtyřhranná věž. Nynější nepoměrně veliké, čtverhranné presbyterium vzniklo v době pozdější na místě pobořené apsidy, jež pro malý prostor svůj potřebám kostela snad nehověla.

Původní sedlová střecha snesena jak nad rotundou, jejíž klenutá báň kdysi pokryta byla zvenčí deskami kamennými, tak i nad věží chrámovou; na zdivo rotundy postaven věnec přes dva metry vysoký, na kterém nyní spočívá krov.

Oprava ta stala se proto, že parabolické klenutí, z ploské opuky provedené a k jedné straně stlačené, hrozilo zdem rotundy rozvalením; tím však podstatně porušena tvářnost rotundy zvenčí. Z téže snad příčiny opřena rotunda o čtverhranou věž vezděným klínem, jímž vyplněn tak roh mezi věží a lodí vybývající.

Kostelík sv. Petra a Pavla v Budči.

Z příčiny dříve naznačené ubývá rotundě svrchu zdiva; zvenčí povstal mezi kostelem a věží kus rovné stěny na způsob chodby, která zvláštní střechou s věží a krovem rotundy se spojila; tím zakrylo se úplně původní dosud zachované okénko románské.

Okénko to, jímž se nyní od zvonů do podkroví kostela vchází, jest rozpůleno sloupkem s krychlovou hlavicí; na hlavici sedí šikmo nabíhající sedlo, v obou koncích polokroužkem okrášlené; attickou patku však zastupuje hladký válec dříku o něco mohutnější, z čehož se bezpečně poznává, že kostel nebyl o mnoho dříve zbudován než přilehlá věž. Sloupek a ostění okna jsou z pískovce, zdivo však z drobnějších vrstev opukových, pravidelně kladených.*)

Kobka v dolejší části věže je tmavá, neboť jediné, střílně podobné okénko zazděno. Dřevěné, příkré schody vedou odtamtud na kruchtu, na podkroví kostela a ke hranici, na níž zvony zavěšeny. Z kobky jsou v levo dvéře později prolomené do kostela. Kamenné veřeje jejich slohu gotického z doby Vladislavské mají rovné nadpraží. Stupeň níže než kobka položena dlažba kostelní.

*) Method 1890.

Tři okénka polokruhem sklenutá z doby novější jsou na místě původních oken romanských. Kostel tvoří v půdorysu úplný kruh, velmi hrbolaté zdi okřesány zde onde až na 2 dm. Presbyterium o dva stupně vyšší než dlažba kostela osvětleno obyčejným oknem.*)

Uvnitř chrámu jsou tři oltáře: hlavní zbudován r. 1872 ve slohu romanském; na něm obraz sv. Petra a Pavla ve zlatém poli. Ze dvou postranních zasvěcen oltář na levo v lodi sv. Ludmile, v pravo sv. Václavu. Oba oltáře postranní, kruchta i varhany pořízeny r. 1735, kterýž letopočet proveden v umělé dřevořezbě na varhanách.

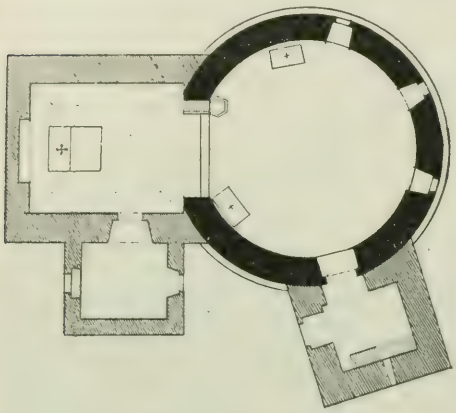

Půdorys Budečského kostelíka.

Malba na stropě klenby s letopočtem 1775 zobrazuje kříž v oblacích obklopený anděly. Pěkně provedená kamenná kazatelna z r. 1585 po pravé straně lomeného oblouku chrámové lodi má v pěti polích plastická vyobrazení. Mezi vchodem a oltářem sv. Ludmily visí památný kříž s tělem Kristovým z 15. století, jehož provedení vyhlašují znalci za velmi umělé. Uměleckou cenou vyniká též železný svícen ze 16. století. Nejvzácnější však památkou je soška P. Marie, zazděná ve stěně presbytáře, kamenný relief 30 cm vysoký a 22 cm široký, který nalezen náhodou před několika roky ve zdivu kostela v podkroví. Mramorová kropenka tvaru mušle je z doby novější.

Věž, jejíž zdivo zbudováno z drobných kamenů opukových a uvnitř velikými kameny pískovcovými vyspraveno, končí se místo bývalého tupého sedla nyní střechou mansardskou. Zvenčí omítnuta a lisenami asi z konce předešlého století okrášlena. Okénka jindy romanská jsou nyní přeměněna v okénka obyčejná, polokruhovitá, kuplovaná.

V nejhořejší části věže visí na hranici dva zvony. Na velkém je nápis:

»Antonín Trnka, ten čas nejvyššího purkrabství hospodářský direktor. L. P. 1754. S povolením J. Ex. P. P. hraběte z Kolovratů, nejvyššího

*) Pam. arch. X., 5—12.

purkrabí a tohoto chrámu Páně patrona, zvon tento přelit a posvěcen jest ke cti a slávě Boží a knížat apoštolských sv. Petra a Pavla. Vlastním nákladem téhož chrámu P. za času dvojctihodného kněze a faráře P. Matěje Alexia Boreckého a kostelníka staršího Matiáše Čáslavského.« »Ulil A. Zachariáš Dietrich na St. M. Pražském.«

Na menším zvonu je nápis: »Tento zvon slit jest ke cti a chvále Pánu Bohu, Panně Marii, sv. Petru a Pavlu, k záduší kostela na Budči nákladem téhož záduší. L. P. 1663.« »Ulil Mikuláš Löw.«

Původní hřbitov nerovnou zdí ohrazený jest nyní nádvořím kostelním.

Od r. 1820 zřízen na jižní straně kostela hřbitov nový, k bývalému přiléhající.

Kristus z Budče.

Asi 50 kroků od vchodu na starý Budečský hřbitov stávala od časů Spytihněvových kaple P. Marie, kde ještě Beckovský viděl oltář; na něm uprostřed dva stojící andělé drželi monstranci, v níž byl kalich s hostií; po pravé straně byla socha P. Marie s děťátkem na rukou, po levé sv. Jan Křtitel.

V kapli pohřbíváni přední z osadníků, o čemž svědčí náhrobní kámen ze zrušené svatyně zachovaný a vně kostela sv. Petra a Pavla zazděný. Má nápis: »L. P. 1625 24. dne měs. srpna mezi hodinou na půl orloji v noci život svůj v Pánu pobožně dokonala urozená paní manželka uroz. p. Adama Šleichrta z Wizenthalu, rozená Purghartova z Hartenfelsu.«

Jiný náhrobní kámen s nečitelným nápisem zazděn rovněž do hřbitovní zdi v levo od vchodu.

Kaple zrušena a se zemí srovnána po r. 1785 z rozkazu císaře Josefa II. Místo, kde stávala, je dosud znáti.

Kostel sv. Petra a Pavla na Budči býval dříve farním v dekanatě Řípském. Po r. 1420 dostala se správa duchovní farářům utraquistickým, po bitvě Bělohorské přifařen pak jako filialní k faře v Pcherách. Od r. 1761 zřízena opět samostatná duchovní správa.

Nejstarší zprávu o faráři Budečském, knězi Fridrichu a zároveň kanovníku Vyšehradském, máme z r. 1292. L. 1375 byl farářem kněz Vilém,*) maje r. 1377 ku pomoci Vavřince střídníka.**) R. 1380 měl Vilém při s ka-

*) Tadra: Soud. akta kons. I. 110.

**) Tamže I. 244.

novníkem Vítkem na Vyšehradě.* R. 1409 daroval děkan kapituly u Všech Svatých v Praze, Blažej Lupus, plebanu Budečskému Mikuláši háj Libochov

Okolí Budče.

pod Okoří.** Od té doby nevíme o farářích Budečských ničeho. V době utraquistické byl farářem Vilém, který se r. 1534 soudil s knězem Bartošem, farářem ve Zvoleňovsi.***

*) Tadra: Soud. akta kons. II. 69.
**) Pozůstatky desk zems. Capit. P. S. VI., 105.
***) Borový: Akta kons. utraq. I., 88.

Když byl kostel filialním, přisluhovali k němu faráři Pcherští: Václav Šmejkal do r. 1630, Hieronymus Figla asi r. 1633, Jan Nemanský r. 1634, August Rectoris asi r. 1678, Jan Dačický z Heslova, erbovník Kutnohorský, kde se později arcidiakonem stal; František Tuhtovský, Michael Bern. Weisitz (1709—1716), Dr. Math. Alex. Borecký (1716—1755). Za faráře Pcherského, Jana Václ. Pellezia, zřízena r. 1761 na Budči samostatná duchovní správa; že však týž farář až do úmrtí svého titul faráře Budečského měl, byl Dominik Pubetz v r. 1761—1776 titulován administratorem Budečským, od r. 1778 pak měl titul faráře, sídlem v Kovarech. Zemřel r. 1792. Nástupcem jeho byl Václav Pukl, jemuž pro starobylost kostela Budečského pro všecky nástupce udělen titul děkana.

Kozinec, ves 20 km severně od Smíchova v široké otevřené planině, jejíž hranicemi jsou háj Chýnovský a les, nazvaný Ers. Osada rozdělena v pět souvislých skupin, jichž středem je vždy malý rybníček. Místní i katastr. obec se 35 domy a přes 220 obyv. rolníky. Obec náleží farou do Minic, školou do Turska, poštou do Kralup.

Kozinec není dle všech znaků osadou původní. Vznikl dle ústního podání opodál bývalé vsi Rusavky, která stávala druhdy na místě, kde se posud na Rusavkách říká. Náležel ve stol. 16. Bezdružickým z Kolovrat, držán byl k Buštěhradu a po prodeji tohoto ke Středoklukám. Před rokem 1620 měl ves a dvůr poplužní Vladislav Abdon Bezdružický z Kolovrat*); r. 1623 mu zabrána a připojena k Tuchoměřicům**), které držela kollej Jesuitská u sv. Klimenta v Praze.

Kaple sv. Michala archanděla, r. 1739 od Jesuitů vystavěná, jest centrální elliptická stavba slohu renaissančního s kupolí, již zdobí prostřed prejzové krytby železný kříž.***) Kaple stojí prostřed vsi na podezděném návrší, k němuž vede několik stupňů.

Před vchodem po stranách jsou dvě sochy andělů a nad vchodem socha Boha Otce.

Vnitřní úprava kaple je velmi ozdobná. Strop klenut po způsobu kupole. V kupoli vyobrazen zázračný výjev: střelec, který po bůvolu střeliv, šípem vrátivším se raněn byl. Ač postavy vymalovány příliš tučné, chválí se na obraze zvláště krásná perspektiva ve zkráceninách údů.†)

Na jediném oltáři postavena místo obrazu socha sv. Michala archanděla. Po obou stranách oltáře jsou dvě okna tvaru elliptického, mezi vchodem, oltářem a okny křížem proti sobě čtyři pilíře, jichž výklenky zdobeny amoretty.

Věže kaple nemá. Malý zvonek s reliefy sv. Mikuláše a sv. Františka Seraf. a s inicialkami I. W. K. 1797 zavěšen ve dřevěné vížce, na soukromé budově přistavěné.

*) Desky Zm. 136. O, 2.
**) Viz Tuchoměřice.
***) Pam arch. VII. 419.
†) Tamže.

Zemřelí pohřbívají se na hřbitov při filialním kostele v Holubicích.

Kuchařík, kdysi Kuchárky, víska 21·8 km jihozáp. od Smíchova, 11 km severozáp. od Zbraslavi v mělkém úvalu; místní obec Vonoklasy. V 9 domech bydlí 55 osadníků, zemědělců. Fara i škola v Třebotově, pošta v Dobřichovicích.

Víska Kuchárky náležela r. 1371 k děkanství Pražskému k obediencím kanovníků.*) R. 1402 měl tam dvůr Adam z Nežetic, syndikus kapituly Pražské. Po r. 1420 vzali Pražané kapitule Kuchárky**); po nějakém čase vrácena ves kapitule. Část dědin měl tam také klášter Zbraslavský; avšak neznámo, jak pozbylo oboje toto duchovenstvo majetku svého. Zdá se, že direktoři zabrali kolem r. 1618 statek a dali Janu Ledčanskému z Popic s podmínkou, aby platil klášteru Zbraslavskému 50 kop deputatu ročně.***)

Po r. 1623 vrátil Ledčanský Kuchárky klášteru bez náhrady. O část dříve kapitulní stalo se vyrovnání mezi kapitulou a komorou královskou†); přidělena té doby ke zboží kláštera Zbraslavského.

Lahovice a Lahovičky, ves 10 km jižně od Smíchova, 1·2 km severně od Zbraslavi v rovině u vtoku Berounky do Vltavy, při říšské silnici Dobříšsko-Vimperské; místní i katastr. obec se dvorem a továrnou na hliněné, ohnivzdorné zboží; ve 43 domech 420* obyv., z malé části rolníků; ostatní pracují při dvoře, v továrně a v blízkých cukrovarech; mnoho obyvatel zaměstknává se výrobou proutěného zboží. Farou, školou i poštou přidělena obec ke Zbraslavi.

Kdekoli v nejstarších památkách listinných o Lahovicích je zmínka, jde o rybáře. Boleslav III. daroval z rodinných statků klášteru Ostrovskému r. 999 rybáře v Lahovicích.††) Též klášteru Kladrubskému náleželi tam od jeho založení r. 1115 rybáři Čekan, Mařík a Blažej; k tomu řeka Mže, kde do Vltavy ústí, až k potoku Chotečskému.†††)

Král Přemysl Otakar II. směnil r. 1270 obojí tuto část vsi ku svému loveckému zámku s oběma kláštery za statky jiné.*)

R. 1304 připojil král Václav II. celé okolí Zbraslavské k nově založenému klášteru Zbraslavskému, proto také dvůr v Lahovicích a rybáře, kteří měli stůl pana opata opatřovati rybami.**) Správcem dvora toho byl r. 1358 jakýsi Jan.***)

Klášteru zůstala dědina i po bouřích husitských; avšak mniši, majíce nouzi, zastavili polnosti dvora Lahovického okolním dědinníkům, Tomovi

*) Tomek: Děj. Pr. III. 54.—IV., 171.
**) Tamže.
***) Desky Zm. 193 D., 8.
†) Bílek: Děj. konf. II., 639.
††) Regesta I. 36., 37.
†††) Regesta I. 36., 37.
*) Pam. arch. IV., 172.—I., 77.
**) Pam. arch. IV., 172.—I., 77.
***) Libri erect. I., 10.

Vackovi a Tomášíkovi, rychtáři z Modřan, slovutnému Martinovi z Radotína, Šebkovi a Matěji Chyšákovi též z Radotína; všem 17½ kopy záhonů.*)

Ves byla majetkem kláštera až po dobu, kdy zrušen; po té připojena k panství Zbraslavskému.

Letky, ves 23·5 km severně od Smíchova v rozkošné poloze na levém břehu Vltavy při dráze a okresní silnici z Libšic k Tursku; místní i katastr. obec se 68 domy a 800 obyv., rolníky a továrními dělníky, kteří v místní železárně, chemické továrně, v cihelnách a v závodě na zpracování hlíny zaměstknáni jsou. Farou, školou a poštou náleží osada do Libšic, zastávka dráhy v místě. V zahradách podél břehu řeky až ke hranicím Libšickým pěstuje se hojně ovocnictví.

Ves připomíná se již r. 1052**); později náležela jakémus Borovi, jenž byl v Praze oběšen a jmění své propadl. Od té doby držel Letky s vinicí a rolí, řečenou Ostruženě, z daru krále Vladislava nějaký čas řád Johannitů.***) Z vladyk jmenuje se r. 1316 Zdeněk. R. 1347 měl Letky měšťan Pražský Budek, kraječ suken.†) Část vsi náležela také nějakou dobu klášteru Zbraslavskému, který r. 1361 pronajal dědictví své v Letkách Jakubovi z Rochova.††) Havelec z Letek r. 1387 a Albera z Libšic a Letek r. 1390 přiznali se k povinnosti odváděti desátek ke kostelu Libšickému.†††)

Nástupcem jejich byl r. 1406 Ratmír, potom Jan z Letek. Eliška, vdova Janova, prodala r. 1439 tvrz, dvůr a ves s vinicemi Janovi z Holubic.*) Po něm byl v držení Letek Albert či Albera z Letek, který výše jmenované zboží s břehy řeky Vltavy a právem hlasu podacího v Libšicích r. 1464 prodal Janovi, mladšímu Špánovi ze Zahořan.**) R. 1473 seděl tam Václav ze Stěžova, r. 1529 Albrecht a Bedřich Myslibor, jinak Letečtí z Hustiřan.***) Tvrz Leteckou postoupil Petr Bukovský z Hustiřan r. 1534 strýčenci svému, Janu Pilíkovi ze Zvoleňovsi,†) který ji zůstavil dceři Mandaléně. Od ní koupil Letky Jaroslav z Rochova, ale nástupce jeho Brykcí prodal je r. 1548 Bohumilu Vlkovi z Kvítkova.††) Synové jeho, Jan, Václav a Karel, prodali r. 1566 kus Vltavy nad Letkami od Hoholského dolu až ke skále znamenané křížem Ctiborovi Sluzskému z Chlumu, potom i Letky r. 1568 Zikmundu Kro-

*) Arch. Č. VII., 642.
**) Jireček: Ant. Boh. Top. Hist.
***) Pam. arch. II., 312.
†) Tomek: Děj. Pr. I., 316.
††) Archiv bibl. Pražské.
†††) Libri erect. XII., 27, 58.
*) Desky Dv. XXI., F. 3. 240.
**) Tamže str. 236.
***) Sedláček: Hrady a zámky.
†) Pam. arch. VIII., 340.
††) Sedláček: Hr. a zámky.

páčovi z Krumlova, měštanu St. M. Pražského.*) V rodině Kropáčů zůstaly Letky dlouhou dobu. R. 1622 seděl tam Zikmund Kropáč, zeť pověstného Fabricia.** V době té náležela chalupa v Letkách kapitule Svatovítské. R. 1619 učal ji od Mariany Ptákové za 300 kop Šimon Žák.***)

Tvrz byla asi již zpustlá, neboť se v smlouvách kupních nepřipomíná. R. 1650 postoupil Letky Ladislav Jindřich Castolar z Dlouhé Vsi Janu Ignaciovi Claudiovi, sekretáři při appellací, který přikoupil se svolením kapituly r. 1655 chalupu někdy Šimona Žáka od jeho vdovy za 100 kop míšeň. a prodal celý ten majetek Vilémovi Braniborskému r. 1662.†) Ten prodal jej r. 1666 Jesuitům, kteří statek spojili s panstvím Tuchoměřickým.††)

Lety, ves 26 km jihozáp. od Smíchova, 13 km západně od Zbraslavi v úrodné rovině na levém břehu Berounky, po obou stranách okresní silnice. Místní i katastr. obec se 42 domy a 299* obyv. zemědělci. V rozlehlých zahradách pěstuje se ovocnictví, na polích zelí, jež se daleko rozváží. Na blízku jsou lomy na dlažební kámen pro Prahu, v místě dvě cihelny. Farou, školou i poštou náleží osada k Dobřichovicům.

Dědinami v Letech vládla trojí vrchnost kněžská. Nejdávnější bylo nadání kláštera Svatojiřského, jak později v listině Anežčině r. 1228 uvedeno.†††) Kapitule Vyšehradské náležela tam od r. 1088 dvě popluží se zvoníky Děčou, Ljubhostem a Radatou.*) Také kostel sv. Mikuláše na Malé Straně měl tam dědiny a platy; přišel však o ně zápisy Zikmundovými v roce 1421—1436.**) Ves Lety zapsal celou týž císař r. 1436 Zikmundovi Bolechovci z Pušperka.***)

Výše zmíněná vrchnost duchovenská pozbyla od té doby v Letech všeho majetku, neboť r. 1610 náležel tam jeden man ke Karlštejnu, jeden poddaný ke klášteru Zbraslavskému a čtyři lidé k Dobřichovicům. R. 1650 zmiňují se zápisy křižovnické o Letech jako řádu náležejících.†)

Zvoničku a kapli v Letech dali vystavěti v letech dvacátých tohoto století manželé Bolartovi, pořídili i zvonek, který byl r. 1830 od světicího biskupa Fr. Pištěka na jméno sv. Prokopa posvěcen.

Liboc, ves 8·5 km západně od Smíchova, rozdělena ve dvě části: Horní a Dolní Liboc. Obydlí Horní L. táhnou se po severovýchodním svahu Bílé Hory podél zdi obory Hvězdy; jsou to většinou příjemné letohrádky, ukryté v zeleni zahrad. Pod úbočím Bílé Hory přiléhá k Horní Liboc

*) D. Z. 16. H. 2, 58 C. 4, R 29.
**) Sedláček Top. Sl.
** Urb. kap. fol. 221.
† Sedl. Hr. a zám. — Urb. kap. f. 221.
†† D. Ž 317., B 8.
††† Tomek: Děj. Pr. I., 87.
*) Pam. arch. I., 309.
**) Tomek: Děj. Pr. IX., 169.
***) Arch. Č. I., 504.
† Pam. arch. XIII., 83.

Dolní, která je místní i katastr. obcí. Ve spojených obcích bydlí v 118 domech 1121 ob.; z těch tvoří usedlou část rolníci, řemeslníci a živnostníci, mezi nimiž mnozí zvláště mlékařstvím že živí; ostatní jsou zaměstknáni při stavebních živnostech v Praze a v průmyslových závodech okolních. Fara pětitřídní škola s pobočkou, pošta a stanice dráhy v místě. K Liboci Dolní náležejí samoty: Čertův a Tučkův mlýn

Liboc.

S lesem Malejovem byla Liboc (Luboc) majetkem kláštera Břevnovského hned od jeho založení r. 993. Opatovi sloužil tam nápravník, jménem Pastorek, maje za výsluhu nebo léno usedlosti, osvobozené všech platů.*) Klášteru Břevnovskému daroval biskup Jan IV. r. 1318 požitky a příjmy kostela Libockého.**) Ve válkách husitských ztratil klášter Liboc s podacím kostelním a vesnice okolní; od r. 1421 spravována úřadem šestipanským a později dána purkrabství Pražskému, pokud bylo obsazováno Staroměstskými. Zikmund zapsal Starému Městu Pražskému r. 1436 mezi 35 vsemi také Liboc, kteryž zápis potvrdil král Jiří r. 1459 a po něm i Vladislav II r. 1472.***)

*) Tomek: Děj. Pr. I., 32. — III., 83.
**) Reg. III., 177. Tom. I., 422.
***) Tomek: Děj. Pr. VIII. 207—210.

Dvůr v Liboci měl od Staroměstských Čeněk z Klinstejna a po něm kolem r. 1480 Jan Libocký, jinak Cecek, přednosta cechu řemenářů Staroměstských,*) jenž vrátil dvůr Libocký za náhradu panu opatovi Břevnovskému Pavlovi II. r. 1492;**) avšak r. 1567 prodal dvůr ten znova opat Jan Chotovský Machovi z Vokovic.***) Dvůr Pražanů v Liboci zkonfiskován jim r. 1547,†) ponechán však purkrabství Pražskému s lesem Malejovem, nynější Hvězdou, která stala se pak majetkem královským.††) R. 1620 prodána nějaká pole kláštera Břevnovského u Liboce od direktorů Danieli Roudnickému z Prahy,†††) jež však musil po bitvě Bělohorské bez náhrady vrátiti.

Hvězda, obora s lovčím zámkem, myslivnou a hostincem na severovýchodním svahu vysočiny Bělohorské, 7 km západně od Smíchova; katastr. a místní obec Dolní Liboc, kam také Hvězda přifařena i přiškolena. Správu její vede c. k. zámecké hejtmanství na hradě Pražském. Oboru založil r. 1534 císař Ferdinad I., získav potřebné pozemky (část lesa Malejova*) od kláštera Břevnovského; letohrádek zřídil arcikníže Ferdinand, druhorozený syn Ferdinanda I. a jeho choti, Anny Jagailovny.

Arcikníže ten byl v r. 1547—67 místodržícím král. Českého; oženiv se tajně s krásnou Filipinou Welserovou, vystavěl pro ni v oboře skvostný letohrádek v podobě šestihranné hvězdy v nejkrásnějším slohu renaissančním, s vysokou střechou, jíž zdobila báň s lucernou; na vrcholu báně třpytila se nad císařským orlem zlatá hvězda.

Vnitřek zámku dělí se ve sklepení, přízemek, první a druhé patro. Přízemek a první patro skládá se z okrouhlé síně, kolem níž se táhne v rozích hvězdy patero komnat, z ústředí i mezi sebou dveřmi spojených; v šestém rohu jsou schody do vyšších pater, podél nich ještě točité schody pro služebnictvo z podzemí až do druhého patra. Ve druhém patře jest šestihranný sál, v němž bývaly pořádány hostiny. Klenby komnat okrášleny překrásnými štukaturami, představujícími mythologické výjevy, allegorické

*) Sněmy V., 277.
**) Tomek: Děj. Pr. IX. 136.
***) Holub: Odkr. pokl. 41.
†) Pam. arch. X., 455—6.
††) Tomek: Děj. Pr. VIII., 210.
†††) Holub: Odkr. pokl. 41.
*) Tomek: Děj. Pr. VIII., 210.

postavy, květiny, festony a jiné ozdoby. Je to nejstarší štukatérská práce, provedená cizími mistry vlašskými ve slohu pozdější renaissance. R. 1563 porouchána valně střecha letohrádku vichřicí, načež téhož roku pokryta mědí, v níž paprsky zapadajícího slunce čarovně se obrážely; tehda dokončena také nynější kamenná ohradní zeď na místě dřívější pouze dřevěné ohrady. Ku přání císaře Ferdinanda I. svedeny prameny z obory hliněnými rourami k velkému vodovodu u Liboce.

Ve skvostně zařízeném letohrádku konány té doby stkvělé dvorní hostiny, plesy a vznešené návštěvy; v oboře pořádány hlučné hody zvláště r. 1558 při korunovaci Ferdinanda I. na císařství římsko-německé. Při korunovaci Maxmiliana II. za krále Českého opět loveno i hodováno tam slavně. Král Matiáš, uspořádav r. 1611 nádhernou hostinu v hořejším sále, hostil v oboře vojsko i lid Pražský. Nejhlučněji bylo ve Hvězdě, když Bedřich Falcký a jeho nádhery milovná choť, Alžběta Anglická, poprvé na Hradčany zavítati měli. Stavové čeští připravili jim na uvítanou skvostnou hostinu v hořejším sále letohrádku. Když se stkvělý průvod ku Praze ubíral, rozestavili podél cesty oděnce, po způsobu husitských bojovníků ozbrojené, kteří husitské písně zpívajíce a zbraní na štíty tlukouce provolávali: »Vivat Fridericus rex!« neboť nově zvolený Český král česky neuměl.

Fridrich zamiloval si od té doby Hvězdu, kde starosti panovnické zaháněl hostinami, plesy a kratochvílemi lovčími, jichž se k pozvání královských manželů i panstvo České hojně účastnilo. To byl nejveselejší rok v dějinách Hvězdy; skončil však dne 8. listopadu děsivou truchlohrou, která nejen panování Fridrichovu, ale i samostatnosti České neslavný konec učinila.

Hvězda byla posledním jevištěm bitvy Bělohorské. Po prohrané bitvě, když prchala vojska Česká i Uherská v divém zmatku ku Praze, přihnali se též vítězní císařští a Bavoři do obory, jíž hájil udatný hlouček Moravanů a tělesných strážců královských pod vedením Jindřicha Šlika a mladého Thurna.

Tam došlo k takovému vraždění, že všecky komnaty krví byly potřísněny; okolo letohrádku tvořily mrtvoly jako zeď. Císař Ferdinand II., prohlížeje r. 1623 bojiště, rozkázal, aby stěny nově byly obíleny, a v hořejším sále bitva zobrazena. Švédský generál Banner, dobyv r. 1639 útokem Hvězdy od císařských hájené, kázal oboru zpustošiti, střechu měděnou s letohrádku strhnouti, při čemž i zlatá hvězda s vrcholu vzata.

R. 1742 posekali Francouzi krásné dubové stromořadí od Hvězdy ku Praze a v oboře sotva poněkud upravené všechno stromoví.

R. 1744 a 1757 měl Pruský král Fridrich II., obléhaje Prahu, svůj hlavní stan v letohrádku; často sedával na kamenné lavičce v severní části vykácené obory a pohlížel na střelbu, jíž Praha pustošena. Po vítězství vojsk našich nad Prusy v bitvě u Kolína opouštělo nepřátelské vojsko spěšně ležení u Hvězdy, nikoli však tak rychle, aby posádka Pražská hojně jich neporubala. Po tomto posledním válečném výjevu zalesňována obora zne-

náhla; zvěř však již do ní dána nebyla. Letohrádek té doby pustý proměněn za císaře Josefa II. v prachárnu, do níž zásoby prachu a střeliva uloženy; kolem postavena hradební zeď se střílnami. Prach z Hvězdy k Hostivicům do pracháren vyklizen r. 1874 k naléhavé žádosti Pražanů, ještě více však ohledem na staříčkého císaře Ferdinanda Dobrotivého, na Hradčanech sídlícího. Od té doby je obora s letohrádkem obecenstvu přístupna.

Kostel Libocký založen dle kronikáře Hájka r. 992 od Boleslava II. na místě, kde pohanský Vršovec Hradboj, pán na Ruzeni, ze vzdoru prý proti knížeti zabiti kázal kněze Prostivoje, evangelium Kristovo lidu pohanskému hlásajícího. Ke zprávě té však dokládáme, že při založení kláštera Břevnovského mluví se o vsi Luboci s lesem Malejovem a nikoli o kostele: zajisté by se byla o budově na tehdejší časy tak důležité také zmínka stala. Bezpečně však víme, že již r. 1318 byl kostel sv. mučeníků Fabiana a Šebestiana farním; čteme o tom v listině, kterou biskup Jan IV. odevzdal kostel ten a dva jiné se všemi požitky klášteru Břevnovskému.

Starý, původní kostel, jenž stál na místě kostela nynějšího, měl v presbytáři několikahranném dvě špičatá gotická okna, loď obdélníkovou a v průčelí věž. Vstupovalo se do něho po čtyřech schodech, byl velmi vlhký, tmavý a stačil sotva pro 300 lidí. Sakristie byla ve sklepení pod věží, proti hlavnímu oltáři, že kněz, jda k oltáři, shromážděným lidem musil projíti. Kromě hlavního oltáře sv. Fabiana a Šebestiana byly ještě dva vedlejší: sv. Kříže a sv. Tadeáše apoštola.

Zvony visely v dřevěné, podezděné zvonici, jejíž na 2 m silné zdi dosud se zachovaly.

Valně sešlý kostelík ten nevyhovoval potřebám četných osadníků; postaven proto přičiněním faráře Františka Lampy nový kostel slohem renaissančním v podobě kříže.

Po zbourání starého kostelíka r. 1842 počalo se hned stavěti, avšak stavba se protáhla až do r. 1844, kdy kostel dne 20. října o slavnosti Posvěcení chrámu jmenovaným farářem, jenž tehda i úřad vikáře zastával, benedikován. V kostele byl té doby jen hlavní oltář, od truhláře Rixiho z Prahy zhotovený, s mistrovským obrazem sv. Fabiana a Šebestiana od Hellicha (za 600 zl. C. M.), a varhany, postavené od dvorního varhanáře Gärtnera za 1400 zl. C. M.); ze starého kostela přenesena socha trpícího Spasitele, pěkně ze dřeva řezaná a křtitelnice s řezbou na víku.

Obraz čtrnácti sv. Pomocníků nemalé ceny a staršího původu zavěšen v sakristii. Ostatní výzdoba kostela dokončena později.

Postranní oltář Panny Marie na pravé straně lodi ozdoben obrazem Matky Boží; maloval jej r. 1846 historický malíř Markovský; zemřel však, než byl obraz hotov, a proto dokončen malířem jména neznámého.

Protější oltář sv. Kříže s obrazem od Markovského zhotoven též v r. 1846.

Oltář se sochou P. Marie Lurdské z r. 1893 a oltář se sochou sv. Anny z r. 1895 dodán od řezbáře Karla Kaluhy z Prahy.

Všecky tyto oltáře, provedené slohem renaissančním se slohem kostela se srovnávajícím, mile působí vhodnou úpravou i ladným uspořádáním.

Ve věži kostelní jsou čtyři zvony, r. 1663 od Jos. Mik. Löwa v Praze ulité. Největší z nich, sv. Fabianu a Šebestianu zasvěcený, má nápis: »Tento zvon slit jest od Jos. Mich. Mikol. Löwa v Praze léta Páně 1663 ke cti a chvále P. Bohu, blahoslavené Panně Marii, svatému Fabianu a Šebestianu, k záduší kostela Libockého za J. Excellence Vysoce urozeného hraběte a Pána pana Bernarda Ignatiusa, sv. Římské říše hraběte z Martinic, jakožto t. č. nejvyššího purkrabí Pražského, nákladem téhož záduší a přelit byl od Karla Bellmanna v Praze l. P. 1843.« Na vrchu jest obraz sv. Jana Nepom. Druhý zvon má nápis: »Tento zvon jest ulit ke cti a chvále P. Bohu, blahoslavené P. Marii, sv. Václavu, dědici Českému, k záduší kostela Libockého nákladem téhož záduší A. D. 1663.« Nápis třetího zvonu je nečitelný. Umíráček má letopočet 1663.

Hřbitov rozkládal se až do zbourání starého kostelíka kolem něho, od r. 1842 přeložen na návrší u Hvězdy.

Fara Libocká náležela v nejstarších dobách k pravomoci kláštera Břevnovského, později k obvodu dekanatu Ořechovského a platila pololetně 12 gr. desátku papežského. Nyní přidělena k vikariatu Libockému.

Z plebanů Libockých jsou známi: R. 1355 Vavřinec, který směnil faru s Protivou, plebanem v Lukavicích. Protiva uvádí se r. 1375—1380. Krátkou dobu byl plebanem Henslin, po jehož smrti r. 1380 podal opat Oldřich ku faře Libocké Kříže, kaplana u bl. Vintíře v klášteře Břevnovském.*) Křížovi odkázal Protiva knihy kostelní.**) R. 1383 směnil Kříž se svolením opatovým s Jachou, plebanem ze Svojšin. R 1385—1407 uvádí se pleban Řivín.***)

R. 1417 směnil pleban Duchkoň s Vilémem, plebanem na Krtni; rok na to Vilém s Jakšem, plebanem v Dřínově; Jakeš byl na faře sotva půl roku: směnil s Prokopem, který r. 1419 odešel do Hloubětína, odkud Jan dostal se do Liboce.†)

Od té doby nemáme zpráv o farářích Libockých; ježto však náležela Liboc Staroměstským, soudíme, že tam byli faráři pod obojí. R. 1536 stál kněz Jan, obžalován z nekněžských skutků, před konsistoří utraquistickou.††)

Po válce třicetileté náležel kostel Libocký k patronatu purkrabství Pražského (nyní zemského výboru); r. 1663 obnovil sešlý kostel, v němž po tu dobu služby Boží nekonány, nejvyšší purkrabí, Bernard hr. Martinic, a zavedl při něm opět duchovní správu.

Prvním správcem duchovním byl r. 1671—72 farář Týnský, Bartoloměj Mat. Halle z Hallenberku, v ty časy administrátor všech kostelů pod patronatem purkrabským. Po něm Ondřej Šelík (1672—1682), pak Jan Václ. Olomoucký, farář Týnský (1682—1695), administrátor kostelů purkrabských. R. 1695 vedli správu kostela v Liboci Františkáni z Prahy. Po nich r. 1696—1702 spravoval kostel farář od P. Marie na Louži. Farním prohlášen kostel Libocký r. 1702.

*) Libri conf. Tomek: D. Pr. V. 207.
**) Tadra: Soud. akta kons. II. 68.
***) Tomek: D. Pr. V. 203.
†) Libri conf.
††) Borový: Akta kons. utraq. I. 115.

Libochovičky, ves 23·5 km severozáp. od Smichova na rovině mírně pahorkovité při okresní silnici; katastr. obec se 22 domy a 137* obyv., malorolníky a dělníky v okolních uhelných dolech. (Víska Buzdař se 7 domky a 32 obyv. i samota Bouchalka se 12 obyv. náleží již do okresu Kladenského). Místní obec Zájezd, kde i škola. Fara ve Vřetovicích, pošta na Buštěhradě.

Ve starších dobách měla ves Libochovičky, v níž i tvrz byla, několik držitelů.

Podle zápisu, kterým prodal r. 1353 Mikeš, řeč. z Újezda, plat na této vsi Františkovi Rokycanskému, věnovaný*) pro klášter sv. Ducha z odkazu Mikuláše z Okoře, zdálo by se, že byl držitelem celé vsi, ale z r. 1381—1387 dovídáme se o několika zemanech, kteří tam své statky měli.**) Kde tvrz povstala, byla bezpochyby ona část, ve kterou se uvázal r. 1393 král Václav po smrti sirotka Jana.***) Petr z Bavorova, odjinud ze Střítec, seděl na tvrzi do r. 1420.†) R. 1421 prodal ji s příslušenstvím Štěpánu Mrázovi z Hlazovic. Synu jeho Janovi stvrdil r. 1467 král Jiří Libochovičky v plné panství za věrné služby.††) R. 1500 dal si Václav Hindrák z Hrabova, místopísař desk zemských, s Jeronýmem ze Skuhrova zapsati plat na Libochovičkách.†††) Bratři Matouš a Štěpán prodali r. 1539 tvrz Janu Adršpachovi z Dubé, ale ten za ni nedoplatil, z čehož byly pak soudy. Konečně navrácena tvrz Maternovi z Libochoviček, bezpochyby dřívějšímu držiteli, který ji prodal r. 1551 Kryštofu Puchárovi z Puchu.*) Nástupcem jeho byl Vojtěch Pětipeský z Chýž a Egerberka, jenž tam seděl drahně let. Po smrti jeho prodána ves r. 1614 Evě Pětipeské z Údrče, manželce jednoho ze synů Vojtěchových,**) která koupivši duchovní ves Noutonice, odsouzena r. 1620 ke ztrátě statků, ale prominuto jí to.***) Rok na to prodala Eva tvrz se dvorem a vsí Anně Údrcké, rozené Trmalce z Toušic.†) Tvrz byla té doby vypálena a na spadnutí. Statek prodán po r. 1655 od Karla Hanibala, purkr. z Donína, Anně Valderodové de Vitte, od níž jej koupil r. 1666 Jan Saxius, rektor kolleje Jesuitské u sv. Klimenta, a k panství Tuchoměřickému připojil.††)

Libšice, ves 24·2 km severně od Smichova v mírné úžlabině, nízkými návršími lemované, z nichž vyniká vrch Hrádek. Osada rozkládá se na

*) Tomek: Děj. Pr. III., 134.
**) Libri erect. II., 193.— Desky Dv. 13 fol. 230—240.
***) Desky Dv. 13 fol. 40.
†) Arch. Č. IX., 64.—VII., 668.—VI., 583.
††) Arch. Č. IX., 64.—VII., 668.—VI., 583.
†††) Arch. Č. IX., 64.—VII., 668.—VI., 583.
*) Sedláček: Hrady a z.
**) Desky Zm. 185 fol. 30.
***) Bílek: Děj. konf. I.
†) Desky Zm. 193 J. 20.
††) Sedláček: Hrady a z.

levém břehu Vltavy, podél dráhy uprostřed zahrad a má v 75 domech 609 obyv. dílem zemědělců, dílem továrních dělníků, kteří v rozsáhlých železárnách se zaměstknávají. V místě kostel katolický i evangelický, u obou fara, 5třídní škola, stanice dráhy, pošta a stanice telegrafní. Ode dávna čilý ruch společenský v obci, jež i cílem výletníků.

Jméno starodávné osady Libčic na Vltavě změněno teprve v dobách novějších v Libšice, aby se s několika jinými Libčicemi nezaměňovaly. Co Hájek po.ídá o původu Libčic a Liběhradu, uváděje obě místa ve spojení

Libšice.

s Libuší, nelze nijak doložiti. Jisto jest, že v Libčicích náležel r. 993 klášteru Břevnovskému z daru Boleslava II. les, část řeky s rybáři a role od místa, Straboul řečeného, až k Podhodci,*) později r. 1052 kostelu Boleslavskému zvoník Semota.**) R. 1159 daroval král Vladislav nově založenému klášteru Maltézskému Libčice s vinicí a rolí, řečenou Ostružeň.***) Vojtěch z Poděhus, učiniv r. 1298 nadání oltáři sv. Václava v chrámu na hradě Pražském, daroval k němu mlýn s chmelnicí u Libčic.†) Ve čtrnáctém století náležely

*) Pam. arch I., 312.
**) Regesta I., 48, 747.
***) Tomek: Děj. Pr. III, 111.
†) tamže I., 380.

Libčice a Letky kláštera Zbraslavskému, ač v základní listině kláštera není o tom zmínky. Snad dostaly se klášteru směnou za díl Břevnovský r. 1335. V roce tom aspoň měly kláštery ty při o statky směněné,*) a v urbáři Břevnovském z r. 1410 není ves Libčice mezi statky kláštera již uvedena. Opatové Zbraslavští drželi Libčice k svému stolu, kdežto Letky pronajímali.**) R. 1321 byl jakýsi Albera z Libčic komorníkem desk zemských.***) Jiný Albera připomíná se také r. 1390.†) R. 1391 byl patronem kostela Libčického Václav z Koldic.††) Po roce 1421 ztratil klášter Zbraslavský své zboží Libčické, jež pobral Hynek Škoda z Valdeka na Dolánkách. Císař Zikmund zapsal mu je r. 1436.†††) R. 1443 měl nějaký plat na Libčicích Matěj z Dubče, který jej prodal za 100 kop Janovi z Minic.*) Část před tím kláštera Zbraslavského měl po otci Petr Škoda na Dolánkách jen krátký čas. Po něm byly Libčice majetkem Oldřicha Medka z Valdeka, za něhož asi klášteru opět navráceny.

Klášter je zastavil r. 1541 s Řeporyjemi Jindřichu z Chocenic, pak prodal r. 1558 Jachymovi Šlikovi z Holiče, od něhož je hned r. 1559 koupil Florian Gryspek z Gryspachu a ke statku Nelahozevskému připojil.**) R. 1622 konfiskovány se statkem tím Blažeji Gryspekovi, který povstání se účastnil, a připojeny k důchodům komory královské;***) od ní koupila je Polyxena z Lobkovic. Při rodě tom zůstaly až na naše časy.

O Liběhradu uvádí kronika Hájkova při r. 711, jak prý služebnice Libušiny honíce se náhodou na vysoký vrch přišly, který se jim zalíbil. I žádaly kněžny, by dala na něm hrad postaviti. Hradu tomu dáno pak po Libuši jméno Liběhrad.

Zapp uvádí ve své kronice, že lid nepatrnou zříceninu na místech těch zve Liběhradem; nyní však již říká se tam jen »na Hrádku.« Jisto jest, že Libčice jsou starší Liběhradu, neboť v zachovaných památkách, v zakládací listině kláštera Břevnovského r. 993 uvádí se ves Libčice s lesem, řekou a rolemi, ale o hrádku není zmínky.

Prof. Sedláček uváděje ve Hradech a zámcích v podstatě to, co svrchu pověděno, dokládá, že Liběhrad postaven byl nejspíše na ochranu zboží kněžského ve 14. století, ač dle nálezů tam objevených by se zdálo, že v dávnověku sídlo jakési tam bývalo.

*) Tomek: Děj. Pr. III., 87.
**) Sedláček: Hrady a z.
***) Desky trhové A., 27.
†) Libri erect. XII., 27., 58.
††) Lib. conf. V., 79 a 80.
†††) Arch. Č. I., 499.
*) tamže III., 527.
**) Sedláček: Hrady a z., D. Z. 83. — 13 fol. 6.
***) Bílek: Děj. konf. I., 124.

O hrádku děje se jen malá zmínka v památkách listinných. »R. 1532 prodala kapitula Pražská mlýniště pod Máslovicemi proti Libčehradu mlynáři z Menšího Města Pražského.*)

Původní kostel katolický v Libšicích, o němž jako o farním r. 1384 zmínka se činí, byl snad jen dřevěný; teprve později kolem r. 1390 vystavěn kostel zděný ve slohu gotickém. Svědčí o tom zbytky zdiva při opravě chrámu r. 1878 odkryté, z nichž na jednom kameni našel se letopočet 1396. R. 1405 dovolil král Václav IV. Matiáši z Újezda, aby mohl v kostele Libšickém oltář postaviti. Přestavbou provedenou r. 1763—1769 pozbyl kostel z větší části původního slohu. Dřevěný strop nahrazen zděným. Před tím položen středem kostela příční trám, na kterém, jak bylo v nejstarších kostelích, stál kříž. Oltáře byly dva.**)

V nynějším kostele, sv. Bartoloměji zasvěceném, jest oltář jediný s obrazem téhož sv. apoštola. Po obou stranách oltáře zříti na omítce obrazy sv. Václava a sv. Jana Nep. V lodi chrámové jsou ve čtyřech výklencích po stranách nástěnné obrazy čtyř evangelistů. Na stropě kupole malováno umučení sv. Bartoloměje s letopočtem 1766, přehnaným způsobem provedené. Též ostatní malby jsou vesměs práce skrovné ceny. Presbytář oddělen od lodi chrámové zábradlím vzácné práce řezbářské, nejspíše ze zrušeného kostela sv. Václava v Praze. Téhož původu jest též šest lavic řemeslně řezaných.***) Varhany postavil r. 1885 Schiffner z Prahy za 800 zl.

V ohradě starého kostela stávala dřevěná zvonice o kamenné podezdívce; při přestavbě r. 1763 postavena nad hlavním vchodem do kostela nevysoká věž, v níž zavěšeny tři zvony. Nejstarší a spolu také nejmenší ulit r. 1629; má nápis: »Ladislav Jindřich Czastolar z Dl. wsy na Wysokom.« a inicialky »JHS MAR.« Největší zvon ozdobený uprostřed křížem, po jehož stranách jsou plačící ženy a dále v pravo anděl, v levo sv. Vojtěch, má heslo: »Sv. Bartoloměji, skrze tento zvon k Tvé cti a slávě způsobený ochraňuj nás a. 1696.« Prostřední zvon ulit Karlem Bellmannem v Praze r. 1825 a má nápis: »Tento zvon ke cti a slávě Rodičky Boží jest obětován anno 1825.«

Původní hřbitov byl v ohradě kostela; od r. 1845 pohřbívá se na nově zřízeném hřbitově několik minut cesty od obce, na svahu »Velkého Kameníčku.«

Fara Libšická náležela v nejstarších dobách dekanatu Řípskému; v novější době přidělena k vikariatu Budyňskému. Platila kdysi 12 grošů pololetního desátku papežského. Z plebanů známi: Před r. 1367 kněz Jan, který téhož roku směnil s Vavřincem, dříve plebanem v Čouši; uváděl jej farář z Černuce (Turska); po Vavřinci r. 1371 Jan, klerik z Berouna, podán panem opatem Zbraslavským; po Janovi r. 1378 Martin, který tam bud zemřel

*) Sedláček: Hrady a z.

**) Pam. kn. fary Libš. z r. 1786 str. 29.

***) Tamže str. 31—32.

nebo jinam odešel; roku 1390 Heřman, jemuž tam nesvědčilo, směnil r. 1391 s Petrem, dříve kanovníkem u sv. Apollinářiše. Kněz Petr pobyl při faře Libšické do r. 1418, kdy s povolením opata Zbraslavského směnil s knězem Jakešem.*) Od té doby nemáme o Libšicích zpráv ani z konsistoře katolické ani z utraquistické. Po Bělohorské bitvě neměla osada duchovního správce; přidělena k faře Minické, ale jen krátkou dobu. R. 1638 přisluhoval farář Libšický filialnímu kostelu v Holubicích.**) Po »švédské vojně« pomáhal na Tursku též farář Libšický.***) R. 1676 byl farářem Jan Sopl. Od r. 1699—1788 přidělen Libšický kostel jako filialní k Minicům se všemi užitky beneficia. R. 1778 zřízena v Libšicích lokalie, která r. 1854 opět na samostatnou faru povýšena.

R. 1863 postavili si evangelíci Libšičtí a okolní na jižním konci obce Libšic kostel slohem romanským o jedné lodi s polokruhovou apsidou, která má však křížovou klenbu. Věž je slohu kostela přiměřena, vnitřní zařízení kostela zcela jednoduché.

Služby Boží konají se každou druhou neděli.

Na vrchu Hrádku nedaleko místa, kde dle pověsti hrad stával, zřízen počátkem tohoto století hřbitov evangelický, kam z celého okolí, i dokud ještě v Libšicích evangelického kostela nebylo, evangelíci byli pochováváni.

Evangelíci Libšičtí a okolní tvoří od r. 1873 evangelicko-reformovaný filialní sbor mateřského sboru církevního v Lečicích.

Lichoceves, ves 17 km severně od Smichova v příjemném údolí potoka Zakolanského, při okresní silnici; katastr. obec se dvorcem; ve 25 domech 200* obyv. zemědělců; místní obec Noutonice, kam také osada farou i školou náleží, pošta ve Velk. Přílepech.

Dvůr poplužní a brzy na to celá Lichoceves byla hned po založení kláštera Svatojiřského majetkem jeptišek dle stvrzovací listiny, již král Přemysl Ot. I. r. 1228 k žádosti abatyše Anežky statky kláštera potvrzuje.†) Desátek ze dvora náležel k praebendám kanovníků Svatojiřských.††) R. 1421 pobrali zboží to jeptiškám.†††) Pražané a postoupili Martinovi ze Sčilic a manželce jeho Elšce, jimž je Zikmund majestátem stvrdil r. 1431 v den 11.000 děvic ve 220 kopách gr.*)

Martin Lichucký, měšťan Pražský, měl r. 1443—1465 na horách Viničných vinici, jež po něm zvána Lichuckou.**) Dostav se ve spor o držení dvora, ukázal r. 1454 list, jímž mu Jan z Kunvaldu dosvědčoval, že Martin půjčil J. M. králi 200 kop zapsaných na dvoře jeptišek.***) V zástavním držení

*) Lib. confirm. V., 79—80.
**) Kniha účtů fil. kost. Holubického z r. 1638.
***) Lib. memor. fary Turské l. 1618.
†) Erben: Reg. I., 336.
††) Tomek: Děj. Pr. I., 446.—IV., 172.
†††) Tamtéž.
*) Archiv Č. I. 512.—II. 473.
**) Tamtéž.
***) Archiv Č. I., 512.—II., 473.

trvala Lichoceves po celé století. Zdislav Vrabský měl ji zapsánu ve 200 kopách r. 1542;*) po něm r. 1545 Kašpar z Prošovic.**) R. 1583 postoupil dvůr Michal Španovský, nejvyšší písař král. Českého, abatyši Svatojiřské, Eybenstolové z Eybenštolů;***) ves však držána k Okoři a náležela r. 1585 vdově po Janu Bořitovi z Martinic, Anně rozené z Wartenberka. Ta vdala se r. 1590 za Krištofa Leskovce z Lestkova, od něhož r. 1606 Lichoceves koupil David Boryně ze Lhoty a na Roztokách a k statku Roztockému připojil.†) R. 1623 prodal Boryně Lichoceves se statkem Roztockým, jenž mu pro vzpouru zabaven býti měl, král. místodržícímu, Karlu z Lichtenštejna.††)

Od těch dob sdílela se ves o osudy se statkem Roztockým.

Lipany, ves 16 km jihozápad. od Smíchova, 3·5 km západně od Zbraslavi, nedaleko Berounky na úpatí výběžku Brd, zvaném Hřebeny; místní i katastr. obec s poplužním dvorem; ve 41 domě 420 obyv., zemědělců a továrních dělníků v blízkých průmyslových závodech. Škola 3třídní v místě, fara i pošta na Zbraslavi.

Lipany náležely od nepaměti ke zboží kláštera Ostrovského.†††) R. 1115 měla tam kaple sv. Havla na vrchu nad Zbraslaví dušníka (nevolníka) Těna.*) Král Přemysl Ot. II. přivtělil ves Lipany ke svému loveckému zámku na Zbraslavi, dav za to klášteru Ostrovskému jiné statky v náhradu.**) Když Václav II. r. 1304 věnoval nově založenému klášteru Zbraslavskému okolní krajinu, byly mezi vsemi, v darovací listině uvedenými, i Lipany, které od té doby zůstaly při klášteře; po zrušení jeho připadly k panství Zbraslavskému.***)

Lipence (Lipenec), ves 15·8 km jižně od Smíchova, 3 km jihozáp. od Zbraslavi, z části ve svahovité roklině, z části v nížině Berounky na pravém jejím břehu pod vrchem **Kyjovem**. Díl ten souvisí přímo se sousední obcí Lipany.

Místní i katastr. obec se 75 domy a 716 obyv., zemědělci i dělníky v okolních průmyslových závodech. Farou náleží obec ke Zbraslavi, školou do Lipan, pošta na Zbraslavi.

Osada tato byla též od nepaměti majetkem kláštera Ostrovského. V památkách písemných připomíná se poprvé r. 1268 jako statek biskupství

*) Sněmy VII., 555.—II., 551.
**) Tamtéž.
***) Kvat. rel. žl. fol., C., 15. č. 47.
†) Sommer XIII., p. 170.
††) Desky Zm. 141. L. 20.
†††) Pam. arch. IV. 172.
*) Jireček: Ant. B. Hist. Top.
**) Pam. arch. IV. 77.
***) Pam. arch. I., 77.

Pražského.* Od biskupa Jana III. vyměnil ji král Přemysl Ot. II. k svému zámku loveckému, který r. 1270 na Zbraslavi vystavěl.**)

V listině ze dne 25. května 1304, kterou král Václav II. nově založenému klášteru Zbraslavskému statky stvrzuje, jmenují se mezi okolními vsemi i Lipence.***) Zůstaly pak při klášteře až do zrušení jeho r. 1785, načež splynuly s panstvím Zbraslavským.

Lišnice, ves 24 km jihozápad. od Smíchova, 12 km od Zbraslavi v mělké kotlině, jež se příkře sklání k údolí potoka Mníšeckého, kde se koní u Spáleného mlýna; dříve bývalo tam hojně rybníků. Na jižní straně vsi jsou lesíky rolníků. Spojení s erární ani s okresní silnicí není. V 83 domech 526 obyv. výhradně zemědělců. V místě fara a trojtřídní škola, pošta ve Mníšku.

Osada dostala jméno od léščí (lískového háje), na jehož místě kdysi založena. R. 1369 připomíná se v Léštnici kostel, ale osada je původu staršího a náležela klášteru Zbraslavskému, jehož opatové byli pány podacími Lišnického kostela.†) R. 1421 zabrána klášteru i s blízkým Klíncem šlechtickými sousedy; z nich Hynek Škoda z Valdeka uchvátil čtyři člověky, jež mu král Zikmund r. 1436 zapsal. Ostatní část vsi držel Škoda bez zápisu. Ježto Léštnice vrchnosti neměla, podal r. 1424 faráře ke kostelu Zdeslav Tluksa z Buřenic, purkrabí Karlštejnský, jako vrchní pán manství Říteckého k Léštnici přiřazeného. Důchod Školův ze čtyř lidí přešel dobrou volí (cessí) r. 1453 na Bořivoje z Okoře, odjinud z Lochovic.††) R. 1454 uvažuje se J. M. pan správce země (Jiří z Poděbrad) v Petrovu z Valdeka ves Léštnici, ježto na ni Petr, syn Hynkův, zápisu neměl. (Bylo tam 10 člověků se 14 kopami 48 gr. platu a 6 pustek.†††) Tato část vsi zůstala od té doby při komoře královské k panství Dobříšskému.*) Zápisnou část podržel Bořivoj z Okoře do své smrti, načež přešla na vnuka jeho, Bořivoje z Donína. Syn jeho, Jan z Donína, prodal r. 1518 tento díl Léštnice Hynku Bořitovi z Martinic. Rok na to měla jej Mandaléna z Vrtby, vdova po Litvínovi z Klinštejna, r. 1520 zápisnou ves Léštnici s podacím Dorota z Klinštejna a Říčan.**) Oba díly vráceny ku konci 16. stol. klášteru Zbraslavskému za mírnou náhradu; v té době obsazoval opat Zbraslavský faru Lišnickou opět knězem klášterním. Při klášteře zůstala ves až do zrušení jeho, načež připadla k panství Zbraslavskému.

*) Erben: Reg. I., 45.
**) Tomek: Děj Pr. I., 361., 249
***) Pam. arch. I., 77
†) Libri conf., libri visit.
††) Arch. Č. I., 499—500.
†††) Arch. Č. XIII., 278.
*) Arch. gubern.
**) D. Zm. 45, A, 9—11.

O kostele Všech Svatých, který již na počátku 14. století se připomíná jako farní, není od toho času zpráv; nevíme, v jaké podobě původně vystavěn, jakých osudů se dočkal. Ani kniha pamětní, ani pověst místní nečiní zmínky o něm.

Nynější budova kostela vystavěna ve slohu prosté renaissance nejspíše opatem kláštera Zbraslavského, Tomášem Budeciem, ač také o tom nezaznamenáno ničeho. Ba ani v kostele není votivní desky jako v kostelech jiných. Že v Lišnici panský rod nikdy nesídlil, proto nezříme také žádného náhrobku. Kněží kostelu přisluhující, Cisterciaci Zbraslavští, pokud v Lišnici zemřeli, pochováni do hrobky klášterní na Zbraslavi.

Kostel vnitř prostorný má troje dvéře, 8 oken a vysokou kupoli, která však je na místě klenutí jen prkny podbita. Ku straně východní pne se vysoká věž, v jejíž spodní části níže položená sakristie snad je zbytkem dřívějšího kostela. Na velikém kůru malé varhany ze druhé polovice 18. století.

Relief Zbraslavské Madonny v kostele Lišnickém.

Hlavní oltář ozdoben obrazem »Všech Svatých«, po přemalování ceny nevalné, ale v pěkně řezaném velikém rámu slohu baročního. Z postranních dvou oltářů jest na oltáři ke straně epištolní vypoukle řezaný obraz Panny Marie Zbraslavské, na druhém obraz sv. Jana Nep. Třetí oltář proti postrannímu vchodu, sv. Anně zasvěcený, přenesen buď ze zrušeného kláštera Zbraslavského nebo z kaple sv. Ondřeje v Praze. Proveden v přesném baročním slohu prací velice zdařilou. Také oltářní obraz pěkně malován. Zvláštní ozdobou oltáři tomu jsou vkusně řezané a jemně polychromované sochy sv. Barbory a sv. Nothburgy. Pod kůrem visí dva větší obrazy, klášterníkem asi malované; nevynikají ničím. Za to veliký krucifix s neobvyklým výrazem tváře Spasitelovy, také odjinud přenesený, jest pěkná práce. Cínovou, sešlou již křtitelnici z r. 1714 a železný svícen pro světla za dušičky pokládati lze asi za jediné zbytky z původního kostela.

Bohoslužebná roucha, některá dosti pěkná, v době nejnovější vesměs kostelu darována.

Na věži, která dle všech znaků v půdorysu původní svůj tvar zachovala, střechu však značně vyšší s pěknou bání měla (nyní jest věž jehlancovitá), byly až do požáru, roku 1883 bleskem způsobeného, čtyři zvony:

nejstarší a největší z r. 1603, osadníky pořízený s vyobrazením Ukřižovaného a s příslušným věnovacím nápisem; dva menší, jeden s obrazem sv. Vojtěcha z r. 1783, druhý s reliefy sv. Jana N. a sv. Floriana z r. 1796. Mezi okenním rámem visel umíráček z r. 1759 s inicialkami I. C. R. První dva zvony rozlily se při požáru a přelity nákladem osadníků v dílně zvonaře Diepolta. Také puklý zvon sv. Jana a sv. Floriana po 40letém mlčení přelit péčí tehdejšího kooperatora, Vp. Josefa Zbejvala, r. 1867 z darů osady. Při požáru r. 1883 spadl, ale nepoškodil se. Má nápis: »Přelit obětí osadníků 1867.« Ulit v továrně dcery Karla Bellmanna v Praze. Neporušen zůstal též umíráček se symbolem sv. Lukáše.

Hřbitov byl ode dávna kolem kostela. Po zrušení řádu Cisterciackého císařem Josefem II. r. 1785 nařízeno pochovávati mimo obvod kostela. Tehda upraven hřbitov za vsí na průhoně a ohrazen dle všeho jen chrastím. Ale již r. 1820 zřízen opět hřbitov okolo kostela, jak nápis na ohradní zdi svědčí. Také kostnice při něm postavena.

Fara Lišnická náležela k dekanatu Ořechovskému, na to k vikariatu Příbramskému, ku gener. vikariatu Pražskému; nyní přidělena k vikariatu Zbraslavskému.

Prvním plebanem, o němž v listinách zmínka, byl Miroslav, r. 1378 Jan, který směnil s Heřmanem, farářem v Chuchli a před tím v Radotíně. Za generální visitace byl na rok v Léštnici farářem kněz Otto, před r. 1385 Frenclin, s nímž téhož roku směnil Vavřinec, farář Krchlebský. R. 1390 farářoval kněz Martin a do Tisu v Loketsku se odebral, odkud přišel farář Václav do Léštnice. Za bouří husitských zemřel v Léštnici farář Jiří. Na místo jeho podal r. 1424 Zdeslav Tluksa z Buřenic, purkrabí Karlštejnský, kněze Jana Pešíkova z Mníška, který stal se později farářem v rodném městě. Od té doby nemáme zpráv až do r. 1556; tehda z nedostatku katolických kněží pomáhal na Zbraslavsku kněz Stanislav, dříve mnich v některém klášteře Krakovském; byl také nějakou dobu farářem v Léštnici. Ve století 17. obstarávali správu duchovní v Lišnici Cisterciaci Zbraslavští, přisluhujíce odtamtud zároveň ke kostelům v Trnové do r. 1744 a v Mokropsích do r. 1798.

Lochkov, ves 11·2 km jihozáp. od Smíchova, 6·5 km. severozáp. od Zbraslavi, na mírném svahu podél silnice z Radotína do Slivence; mnoho polí rozloženo po stráních.

V místní i katastr. obci je velkostatek, 64 domy a 508* obyv., zemědělců, skalníků, zaměstknaných v blízkých mramorových lomech, a dělníků z Radotínských továren. Fara i škola ve Slivenci, pošta v Radotíně. K Lochkovu náleží mlýn na samotě »u Drnů«.

Na zemanském dvoře v Lochkově seděl r. 1399 Vavřinec z Lochkova, prve dvorský tesař krále Václava IV.*)

R. 1435 měl Vaněk z Lochkova, měšťan Pražský, vinici u Vršovic.**)

R. 1467 náleželo na Lochkově z nadání Kateřiny z Nyněchova, zemanky Lochkovské, 6 kop platu ročního s dvory kmetcími, s dědinami,

*) Tomek: Děj. Pr. V., 248.
**) tamže VIII., 244. — IX., 163.

lukami, polovicí lesů, hájů, potoků, vinic, vrbin i se vší zvolí sboru bekyň (klášterních sester) v Templu (v Celetné ulici) v Praze.*)

Lochkov držel po roce 1620 Václav Michna z Vacínova, od něhož jej za 3000 kop míš. r. 1637 koupil Rafael Miškovský ze Sebuzína, učenec od Ferdinanda II. ve stav rytířský povýšený. Zanechal Lochkov dceři své, Lidmile Eusebii, provdané za rytíře Pachtu, která r. 1654 ves i se dvorem a příslušenstvím odkázala klášteru Zbraslavskému.**) Při klášteře zůstal Lochkov do r. 1686, kdy prodán Janu Jiřímu z Wendlingenu a manželce Juditě. Dcera jejich, Marie Julie, prodala jej Josefu Scherzerovi z Kleinmühlu r. 1727; po něm držel jej bratr jeho, František Eliáš, až do r. 1782, kdy mu pro dluhy soudně odhadnut na 22.000 zl. a prodán c. k. hejtmanu Filipu Grenettovi. R. 1794 měl jej Jan Matoušek, po něm bratří, Jan a Matěj Novák, měšťané pražští, do r. 1797. Od nich koupil statek Lochkovský Ferdinand Delorme, který tam r. 1800 zřídil první továrnu na cichorii. Z ostatních držitelů jsou známi: r. 1804 Alois Arioli a od r. 1808—1848 rodina Brzorádů. V novější době vystřídalo se v držení statku Lochkovského rychle za sebou několik majetníků.***)

Lysoleje, ves 8.5 km. sev. od Smíchova v údolí, které na jedné straně vystupujíc planinou končí, ku straně východní k Vltavě se sklání.

Samoty: Čabelka a Lakýrka.

Podbaba Lysolejská, 6·5 km v témž směru od Smíchova, rozkládá se v údolí potůčka Lysolejského; místní i katastr. obec Lysoleje, které mají 51 dům, 639 obyv.; v Podbabě Lysolejské v 28 domech 359 obyv., pracujících buď v domácích cihelnách, neb v průmyslových závodech v Praze a okolí. Obě osady přifařeny k sv. Matěji v Šárce, přiškoleny do Dejvic v Šárce; pošta a železniční stanice v Podbabě.

V listině od r. 1132 děje se zmínka o dlouhé cestě (Magna via, quae vadit Pragam) blízko vsi Lysolaj od Prahy k Levému Hradci.†) R. 1227 náležela ves sakristanu kostela Pražského.††)

R. 1370 daroval tam Heřman, biskup Nazaretský, mansionářům u sv. Víta dvůr, který prodali za 43 kopy a 5 kop ročních úroků právem zákupním.†††)

R. 1421 vzaty Lysoleje od Pražanů a dávány některým služebníkům obce výsluhou. Kožešník Oldřich Straboch, konšel Pražský, držel louku

*) Tomek: Děj. Pr. VIII., 244. — IX., 163.

**) Pam. arch. XIII., 330.

***) Sommer: XIII., 224—5.

†) Erb. Reg. I., 98.

††) Tomek: Děj. Pr. I., 374. — II., 67. — IV., 172. Mansionáři slulo dvanáct kněží ustanovených r. 1343 od Karla IV. při kostele Svatovítském, kde měli stálé přebývání (mansio). — Povinni byli každý den osobně pěti chválu Panně Marii. Jiných dvanáct kněží nižšího svěcení slulo mansionáři menšími.

†††) Tamže.

u Lysolaj.*) Po korunování Ladislava Pohrobka r. 1454 navráceny Lysoleje kapitule Pražské**) od Kerunka ze Suchdola, který tam držel dvůr se třemi loukami, nemaje na zboží to zápisu.***)

Údolí Kocáby u Masečína.

Dle urbáře kapitulního byl před r. 1620 ve vsi Lysolejích grunt a pustý dvůr, jménem Dvořec; náležel dědičně ke kostelu Pražskému s dědinami, lukami, potoky s hájem, který leží nad vsí Lysolejemi; ze dvora toho pustého platil ročního platu 6 kop Jan Mařík, poddaný purkrabský, a neměl sekati přes polovic dotčeného háje ročně. R. 1623 držel dvůr bratr nej-

*) Tomek: Děj. Pr. I., 374. — II., 67. — IV., 172.
**) Tamže IX., 62.
***) Pam. arch. XIV., 375.

vyššího pana purkrabí. Kapitule platili usedlí tam poddaní purkrabství Pražského: Kuba z dědin 2 kopy a Brožek z luk 40 gr. ročně.*)

Masečín, ves 30·8 km jižně od Smíchova, 16 km od Zbraslavi, na levém břehu Vltavy v rovině výše položené; blíže obce dvůr »Majorka« kdysi kláštera Strahovského, nyní majetek soukromý. Katastrální obec se 30 domy, 251* obyv., jichž zaměstknáním zemědělství; veliká část hledá výživy při dvoře a lesích, neboť půda málo je úrodna. Farou náleží osada ke sv. Kilianu, místní obcí, školou i poštou k Štěchovicům.

Mezi 48 vsemi, jež potvrzeny bullou papeže Klimenta V. r. 1310, klášteru Ostrovskému, byl i Masečín.**) Po r. 1420, když byl klášter v troskách a majetek jeho rozchvácen, zabral Masečín Jakoubek ze Řitky, jemuž jej zapsal r. 1436 s městečkem Davlí císař Zikmund.***) R. 1454 ukázal zápis ten Jan ze Řitky.†) Od té doby střídali se v držení zápisném majetníci, až r. 1657 přikoupena ves s několika jinými statky ke klášteru sv. Jana pod Skalou.††) Dvůr Masečínský byl tehda zpustlý, pole nevzdělaná. Opat Emanuel Koterovský, zvelebiv značně statky kláštera, znova postavil též dvůr v Masečíně po r. 1700.†††) Po zrušení kláštera Ostrovského i sv. Jana pod Skalou připadl dvůr se vsí komoře královské, potom administraci c. k. statků k rukám náboženského fondu. R. 1825 spojen s panstvím Slapským.*)

Měchenice, víska 21·8 km jižně od Smíchova, 9·5 km od Zbraslavi, při vtoku potoka Mníšeckého do Vltavy, na konci půvabného, přírodními krásami bohatého údolí, jímž vede dráha Modřansko-Dobříšská, na levém břehu při Vltavě. V 18 domech přes 120 obyv., kteří majíce jen kousky polí v údolí a na svahu strání, živí se prací v cihelnách a výrobou zboží hrnčířského.

Při potoce Mníšeckém mlýn »Luh«.

Místní i katastr. obcí, školou i poštou náleží ves k Davli, farou k sv. Kilianu. Nedaleko je stanice železniční Měchenice-Trnová dráhy Modřansko-Dobříšské.

Osada je původu dávného; od r. 999 byla majetkem blízkého kláštera Ostrovského,**) jemuž zabrána r. 1420 a nikdy více již pod panství jeho se nedostala. R. 1499 zapsal král Vladislav II. v Budíně ves Měchenice Jeronýmovi ze Skuhrova.***) V zápisném majetku zůstala ves neustále; od r. 1590

*) Urb. kap. fol. 221.
**) Pam. arch. IV., 112.
***) Arch. Č. II., 183.
†) Pam. arch IV., 167., 114., 160.
††) Tamže.
†††) Tamže.
*) Viz Slapy.
**) Erb. Reg. I. 36.
***) Regesta král. I, 29., 157., 81.

spojena se Štěchovicemi, k nimž ji přikoupili*) od Adama ze Sternberka bratří Šanovcové, sdílela se o osudy s městečkem, až přešlo v majetek ryt. Bedřicha Korba z Weidenheimu.

Mníšek, starobylé městečko 29·5 km jihozáp. od Smíchova, 17 km od Zbraslavi při říšské silnici Dobříšsko-Vimperkské, v útulné kotlině potoka Mníšeckého, v klínu mohutných lesů Brdských; místní i katastrální obec s 205 domy a 1365 obyv., zemědělci, řemeslníky a živnostníky. Pěkný zámek se vzorným hospodářským dvorem, pivovarem, hojnými lukami a rybníky.

Pod Skalkou, úpravným kostelíkem, při němž klášter Františkánský na příkrém zalesněném návrší, sestupujícím táhlým svahem od severu k městečku, jest šachta (Steigerhaus) Bartolomějská na železnou rudu, která se do hutí Dobříšských odváží. Cesta na Skalku ze stanice Řevnické pohodlně upravena a spolkem Českých turistů přiměřeným způsobem označena. Ku výročním trhům v městečku schází se obyvatelstvo dalekého okolí. V místě je fara, 5třídní škola, povozní pošta, telegrafní úřad, stanice dráhy Modřansko-Dobříšské, obvodní lékař, četnická stanice a modlitebna israelitské obce od roku 1764. K Mníšku náležejí samoty: Lucký mlýn a Malá Svatá Hora.

V rozsálých lesích Brdských, které byly majetkem knížat a později králů Českých, vystavěna asi ve 13. stol. tvrz Mníšek; při ní založena obec po způsobu osad německých. Pozemky na lány rozděleny, z každého lánu

*) Pam. arch. VI., 106. Desky Zm. 64. B. 12.

odváděn plat do komory královské. Vysazení toto právem emfyteutickým stalo se ve Mníšku asi touž dobou, jako v sousední Dobříši r. 1320.*) Na tvrzi seděl man královský, který vykonával veškeru moc soudní (popravu). R. 1397 byl to Kuneš z Mníška, Zdenkův syn, r. 1406 Jan z Lestkova**), purkrabí na Žebráku a Dobříši, jemuž král zboží Mníšecké v manství zapsal, aby ho užíval a králi věrně sloužil.

Mníšek se Skalkou.

Purkrabí Karlštejnský, Zdeslav Tluksa z Bušenic, užíval manství roku 1427. Po něm seděl tam syn jeho, Jan Tluksa z Vrabí. Roku 1437 držel Mníšek zápisem císaře Zikmunda Předbor z Řepnice***), pak Jindřich, Václav a Petr z Řepnice až do r. 1487. Petr prodal r. 1487 hrádek a městečko Mníšek s příslušenstvím za 700 kop gr. Janu Vratislavovi z Mitrovic†), kterému je král propustil r. 1503 ze všech služeb a povinností manských k pravému a věčnému dědictví.††) Po smrti Jana Vratislava z Mitrovic roku 1520 drželi Mníšek synové jeho, Jan, Václav, Vratislav, Vít, Šebestian;

*) Zoubek: Zpr. Sm. 1880. Vávra: Paměti panství Mníš. (rukopis).
**) D. Dv. 61. p. 335.
***) D. Dv. 61. p. 337.
†) Tamže 62. 114.
††) D. Z. 3. fol. 28.

z nich stal se Vratislav II. zakladatelem Mníšecké větve Vratislavů z Mitrovic. Po jeho smrti r. 1543 měla Mníšek manželka Markéta do r. 1578, pak synové, Jan a Fabian.

Jan Vratislav vládl krátce. Když r. 1581 zemřel, byly po něm pány na Mníšku synové: Vratislav III., Vilém, Zdeněk a Hertvík. R. 1607 přijati do stavu panského; Vilém povýšen od Ferdinanda II. do stavu hrabat říšských dědičně.

Zdeněk Vratislav, který byl hejtmanem kraje Podbrdského, držel Mníšek do své smrti r. 1641. Za něho vypálil švédský polní maršálek Banner r. 1639 Mníšek, tvrz, faru i kostel. Po něm připadlo panství vnukům nejstaršího bratra jeho, Vratislava III. z Mitrovic, Vratislavu Fridrichovi a Václavu Eusebiovi. Jimi vymřeli Vratislavové Mníšečtí.*)

Oba posléze jmenovaní prodali roku 1655 panství Mníšecké Servaci Englovi z Engelflussu, zbohatlému koželuhovi z Prahy**), který vystavěl nynější krásný zámek na místě tvrze r. 1639 vypálené. Servac Engel, přikoupiv k Mníšku postupně manské statky v Čísovicích i jiné zboží, zvelebil také jinak znamenitě panství Mníšecké a zřídil z něho r. 1658 fideikomis. Byl též r. 1666 hejtmanem kraje Podbrdského.***) Po něm dědil panství r. 1674 syn, Servac Ignác, a vládl jím až do r. 1704. Posledním mužským potomkem rodu toho byl Ignác Karel z Engelflussu. V držení Mníška byl pak Ignác svob. pán z Unverthu, jenž měl matku, Marii Viktorii, rozenou Englovou.

Ignác z Unverthu, povýšen r. 1764 do stavu hraběcího, smluvil se téhož roku s majetníkem panství Dobříšského, knížetem Jindřichem Pavlem z Mannsfeldu, o právo svobodného lovu a sekání dříví v lesích Dobříšských. Práva toho užívali držitelé Mníška od r. 1409. Unverth odřekl se práva toho za 40.000 zl. v hotovosti a za tři kusy lesa ve výměře 3640 provazců.†)

Po smrti Ignáce z Unverthu připadlo panství Mníšecké vdově, Marii Terezii Unverthové, která vládla do r. 1780; potom náležel Mníšek Janu Nep. hraběti z Unverthu († 1792), po něm Josefu hrab. z Unverthu, jenž zemřel r. 1827, nezanechav dědiců. Od r. 1827 spravoval panství Mníšecké zemský soud do r. 1838, kdy je přikl hraběnce Marii Anně Pachtové z Rájova, rozené Štampachové. Po její smrti r. 1847 zdědila Mníšek Emanuela hraběnka Pachtová z Rájova, která ustanovila tam administratorem panství Jana svob. pána ze Schirndingů, svého švakra, a když zemřel, jeho syna Karla. Ten stal se pak po smrti tety své Emanuely r. 1867 skutečným vlastníkem Mníška.††)

*) Slovník naučný.
**) Desky Zm. 310. F. 2.
***) Pam. arch. IX. 958.
†) Desky Zm. 595. fol. 16.
††) Vávra: Děje panství Mníš. (rukopis).

Nynější chrám Páně sv. Václava je původu novějšího; bývalý kostel Svatováclavský, o němž se nám zachovala první zmínka od r 1348, o jehož podobě však zpráv není, stával na jiném místě, v hořejším rohu náměstí, kde nyní škola. Kostel neměl ovšem rozsáhlosti chrámu nynějšího, ale tehdejší osadě Mníšecké postačil.

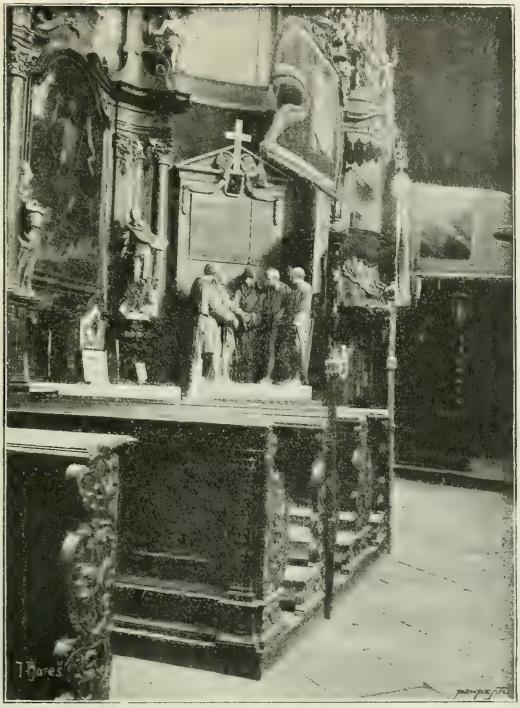

Náhrobek v kostele Mníseckém.

Přes omšenou střechu jeho přenesla se zajisté mnohá bouře válečná. R. 1420 pobořil Žižka s vojskem husitským na pochodu do Písecka kostel i městečko. Ničivou stopu svou zanechalo ve Mníšku také vojsko Valdštýnovo, táhnouc r. 1631 proti Sasům ku Zbraslavi. Konečné zkáze podlehl kostel ve dnech 20. a 22. m. října r. 1639, když loupeživí rejtharí Bannerovi zažehli městečko i kostel; co po kruté pohromě té zbylo, zničili Švédové r. 1648 do kořene. Nuzně opraven dočkal se kostel sv. Václava r. 1662 dobrodince,

který z rumu jej vyzdvihl. Byl to majetník Mníška, Servác Engel z Engelflussu. Zřídiv kostel, dal uliti pro něj tři nové zvony; také o vnitřní úpravu se postaral. Avšak po stu letech byla svatyně sešlá a pro vzmáhající se městečko nedostatečná; tehdejší majetník panství, Ignác svob. pán z Unwerthu, rozhodl se r. 1756, že rozboří kostelík, zkáze již podléhající, a nový na jiném místě postaví. Kostel zbudován prostřed náměstí v prostém slohu vlašském, světlý a úhledný, ač beze zvonice. Okolo kostela zřízen hřbitov, pod presbytářem založena panská hrobka.

Serv. Engel z Engelflussu.
Obraz K. Škréty.

Vnitřek kostela nyní ladně uspořádán; stěny rozsáhlé lodi natřeny červeně, spodní část jest napodobenina mramoru; strop ozdoben obrazy, jež při založení chrámu r. 1756 Ignác Spitzer vymaloval a r. 1887 akad. malíř Scheivl v původní podobě obnovil: nad hlavním oltářem obraz Nejsvětější Trojice, v lodi smrt sv. Václava a nanebevzetí téhož světce; nad přesbytářem a kůrem napodobena hvězdnatá obloha.

Mimo hlavní oltář sv. Václava jsou ještě čtyři postranní oltáře, slohem kostela provedené: v levé straně lodi 1. oltář sv. Jana Křtitele s obrazem téhož světce od Karla Javůrka z r. 1884, jejž kostelu věnoval majetník svěř. panství Mnišeckého, Karel svob. pán ze Schirndingů; po stranách oltáře jsou dřevěné sochy sv. evangelistů, Matouše a Marka; 2. oltář sv. Antonína s obrazem jeho od neznámého umělce.

V pravé straně lodi jest oltář Bolestné Matky Boží a sv. Jana Nep. Oltář P. Marie zdobí obraz Spasitele na kříži. Patu kříže objímá Marie Salome, na pravé straně stojí Matka Boží, v levo prostovlasá Magdaléna. Skupinu osvěcuje rudými paprsky zapadající slunce. Na druhém oltáři jest umělecky provedený obraz klečícího sv. Jana Nep., po stranách sochy sv. Floriana a sv. Šebestiana.

Na hlavním oltáři spatřiti sochu Boha Stvořitele s dvěma anděly po stranách, sochy patronů zemských, sv. Václava, sv. Vojtěcha, sv. Prokopa, sv. Ludmily a sochu sv. Johanny. Zdá se, že sochy teprve v pozdější době z některého zrušeného kostela přeneseny byly.

Vzácnou ozdobou chrámu jest náhrobek, z bílého mramoru obratně vytesaný od Pražského sochaře Vincence Prachnera r. 1820. Představuje sousoší bratří, Josefa a Jana, hrabat z Unverthu, tohoto s manželkou, jak vítáni jsou za hrobem od svých rodičů, Ignáce hrab. z Unverthu a manželky jeho, Marie Teresie, roz. Čejkové z Olbramovic. Sochy provedeny v životní velikosti. Po straně evangelia u hlavního oltáře vyzdobeno klenuté oratorium malbami a opatřeno starobylými křesly i vysokými, hnědými kamny.

Kamna z oratoria Mníšeckého kostela.

Kazatelnu ve slohu kostela zdobí hojně andílků. Cínová křtitelnice se soškou sv. Jana Křtitele na víku přenesena z bývalého chrámu Svatováclavského.

Na vysokém kůru ne příliš prostranném jsou pěkné varhany, r. 1851 varhanářem Suchým ze Slaného postavené a v novější době opravené.

Při kostele nebylo původně věže. Proti kostelu na návrší stála zvonice dřevěná, od r. 1828 zděná.

Nynější věž při kostele sv. Václava vystavěna r. 1868 a zavěšeny tam zvony, které před tím ve zvonici byly.

Největší z nich Václav s obrazem téhož světce a erbem pana Serváce Engla z Engelflussu má německý nápis tohoto obsahu: »Ohněm jsem vznikl, Mikuláš Löw v Praze mne ulil. Bohu a sv. Václavu ke cti uliti mě dal Servac Engel z Engelflussu, svaté římské říše rytíř r. 1662.« — »Hněte-li tě kříž na stu místech, poruč vše do rukou Božích, a bude v moci tvé, abys to odvrátil.«

Prostřední zvon sv. Michalu zasvěcený má obraz jeho a nápis téhož obsahu jako zvon předešlý.

Naučení jen zní: »Volám tě; uslyšíš-li, obrať se k Bohu; poruč Jemu svou strasť, chval a cti Jej; vyslyší tě.«

Třetí zvon sv. Vojtěcha je téhož původu a má nápis jako předešlé s naučením: »Hlas můj větrem-li se snáší a modlitba tvá k nebi se povznáší, ochrání tě od hromu a blesků i s úrodou země Bůh nebeský.« Podobá se, že zvonem tím se zvonívalo po dávném zvyku proti mračnům.

Nad presbytářem v malé vížce zavěšeny dva menší zvonky: »Marie« a »Václav.«

Bohoslužebná roucha, darovaná většinou šlechtickými majetníky panství, jsou skvostná; mnohá z nich vynikají umělou úpravou. Ozdoby oltářní pracovaly zbožné dámy Mníšecké. Kostelní klenoty z doby novější rovněž kostelu darovány.

Hřbitov, jak již zmíněno, prostíral se kolem kostela; od r. 1892 pochovává se na novém hřbitově as 8 minut od městečka při silnici k Nové Vsi.

Blíže Malé sv. Hory, kapličky, u níž se zastavují všecka procesí na sv. Horu putující, na rozcestí silnice Pražské a Řevnické postavena Boží muka, nyní již valně sešlá.

Stěžej v kostele Mníšeckém.

V severovýchodní věži zámku Mníšeckého postavena zároveň se zámkem r. 1656 zámecká kaple sv. Serváce. Mimo práci štukatérskou a malbu nástropní poutá pozornost krásný Škrétův obraz sv. Serváce, jak společně se sv. Athanasiem hájí církve proti bludaři Ariovi, a jiný obraz na měděné desce od téhož umělce. Stříbrné konvičky v Augsburce pracované, kalich a zvonek zachovaly se až na naše dny. Ve věži nad kaplí zavěšen zvonek, jímž svoláváni dříve zámečtí obyvatelé ke službám Božím.

Fara Mníšecká náležela dle starého popisu diecése Pražské (r. 1344—50) k archidiakonatu Pražskému a k dekanatu Podbrdskému čili Tetínskému. Odváděla r. 1352 až 1405 pololetně po 6 gr. desátku papežského. V 18. stol. přidělena k vikariatu Příbramskému, nyní k vikariatu Zbraslavskému.

Z plebanů Mníšeckých znám Blahut, který r. 1369 zemřel; po něm kněz Jakub Písecký, jenž opatřil se farou v Myšenci u Vodňan; farářem Mníšeckým stal se kněz Matěj Velvarský; vedl duchovní správu až do válek husitských. Po něm dosazen na faru Mníšeckou r. 1424 kněz Duchek z Hořovic, po jeho časné smrti kněz Jan, farář v Lišnici*) Od té doby nemáme o kostele Mníšeckém řadu let zpráv žádných. Katoličtí majetníci panství, Vratislavové, nepřekáželi poddaným svým hlásiti se k víře utraquistické. Tak dostal se ke kostelu sv. Václava ve Mníšku kněz podobojí. R. 1535 odkazuje farář z Mníška, jména neznámého, všecko, co má, Ondřejovi, pacholeti, které mu sloužívalo: 125 tolaru jochmtalů (jachymovských) a také másla vědro, sýrů 20.**)

R. 1552 čteme, že povolán byl do Mníška kněz Stanislav, který opustiv svůj klášter v Polském Krakově, zašel do Čech a na Zbraslavsku správu duchovní zastával. Téhož roku přihlásil se k církvi podobojí, dokládaje se tím, že nečiní tak pro nijaký skutek zlý, opouštěje církev římskou.***)

Zdá se, že i potom pobyl nějaký čas při faře ve Mníšku.

R. 1604 jmenuje se farář Jan Rosacius Hořovský, učený spisovatel. Ve válce třicetileté přihlíželi k duchovním potřebám osady Mníšecké faráři od

*) Zoubek: Školy Smích. 1880.

**) Dr. Winter: Z kněžsk. kšaftů starod.

***) Borový: Akta I. 302.

sv. Kiliana, z nichž vzpomíná farní matrika Mníšecká při r. 1653 P. Matyáše Ruberta a r. 1655 P. Matyáše Kergelia.

R. 1655 obnovil Servac Engel samostatnou duchovní správu ve Mníšku a usadil tam opět faráře.*)

Skalka u Mníška. Severně od Mníška na lesnatém chlumu, jemuž Skalka říkají, bělá se v zeleni buků kostelíček sv. Maří Magdaleny, vystavěný r. 1693 nákladem svob. pána Servace Ig. z Engelflussu dle španělského kostela Monseratského od Krištofa Dienzenhofera. Půdorys kostelíka je elliptický, po obou stranách portálu zříti mírné rondelly. Výška rovná se délce. Ve štíhlé vížce v podobě pyramidy a plechem pobité zavěšeny dva zvonky čistého zvuku. Větší má obraz sv. Maří Magdaleny s letopočtem 1693 a inicialkami M: F: S: F: (Me Fridericus Schönfeld fudit); menší zvonek s obrazem sv. Serváce ulit Antonínem Schönfeldem v Praze r. 1699, o čemž latinský nápis svědčí.

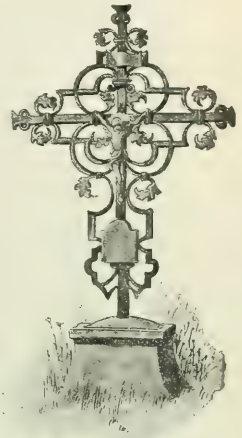

Kovaný kříž na hřbitově v Mníšku.

Na straně jižní přiléhá ku svatyni sakristie, pod níž ve skále neveliká hrobka sklenuta. Na terase jest krásný kříž na památku úmrtí hraběte Ignacia z Unwerthu.

Nad portalem nesou dva andělé desku s latinským nápisem: »Velevzácný pán Servac Ignac svob. p. z Engelflussu, Božího hrobu rytíř, pán na Mníšku a V. Hraštici, J. M. C. rada a slavného soudu manského i komorního přísedící, též přední hejtman královský kraje Podbrdského, založil r. 1693.«

Vnitřek svatyně vyzdoben napodobenými visutými krápníky; světlo vniká čtyřmi malými okénky podoby kruhovité. Na hlavním oltáři jest socha klečící sv. Maří Magdaleny, zdařilá práce řezbáře Jiřího Bendla, od něhož zhotoveny v životní velikosti i sochy sv. poustevníků: Pavla, Antonína, Jana a Prokopa ve čtyřech výklencích lodi kostelíka. Postranní oltáře zasvěceny sv. Prantišku Seraf. a Matce Dobré Rady. Kostel dlážděn kulatými kačery do mosaiky. Před kostelem upraven sad. Na pravé straně prostírá se klášterní budova s rozsáhlými chodbami. V refektáři spatřiti na stropě velmi umělý Brandlův obraz sv. Maří Magdaleny. Podél stavení od kostela k severu postaveno ve dvou řadách 14 kapliček křížové cesty. Na nejvyšším temeně Skalky nad nimi stojí dům, »rekollekční« zvaný. V neveliké budově této jest vzácná socha Matky Boží umělecké dílo sochaře

*) Prof. Josef Vávra: Blahov. r. 1888.

Jana Prokova (1652–1718). Nyní budova již valně sešla. Klášter založen původně pro kněží řádu sv. Benedikta; o uvedení jich jednáno však po delší dobu marně. Teprve r. 1762 přičiněním hraběnky Benedikty Čejkové z Olbramovic, která na Skalce žila, uveden ku klášteru kněz řádu sv. Františka, aby tam služby konal.

Zámecká kaple v Mníšku.

Dne 12. října r. 1762 sepsána nadační listina kláštera Skaleckého, a zástupcové řehole přijali od svob. pána Ignacia z Unwerthu kostel sv. Maří Magdaleny i budovu klášterní se vším příslušenstvím.

Hraběnka Čejková dala na výživu kněží jistinu 6000 zl., zač přijali bratří klášterní závazek, že budou se modliti denně za hraběnku a pana Ignáce z Unwerthu.

R. 1763 dne 26. m. května uvedeni na Skalku nehlučně superior P. Leopold Schluderbach, kněží kazatelé P. Placid Graf a P. Václav Mašatka, pak frater laik ku posluze.

Za superiora P. Kandida Buxuma klášter zrušen; později dovoleno, aby při klášteře budoucně jen superior s fratrem laikem prodlévali.

Prokovovo sousoší na Skalce.

V hrobce na Skalce odpočívá bohabojná Benedikta hrab. Čejková z Olbramovic a někteří klášterní bratří od r. 1774—1785; pak zakázáno na Skalce pohřbívati. Teprve r. 1827 pochován tam po zvláštním gubernialním svolení hrabě Ignac z Unwerthu, pán na Mníšku, a r. 1858 hraběnka Terezie, roz. Török-Szendrö, štědrá dobrodějka kláštera.

Nynější nadání klášterníku je chudé; kleslať r. 1811 hodnota úpisů, a původní nadání 6000 zl. ztenčeno na 2400 zl.

Náboženská matice přispívá na výživu jednoho řeholníka 189 zl.

Na Skalce je též myslivna panství Mníšeckého, v níž cestou unavený poutník najde vítané občerstvení.

Modřany, ves 10 km jižně od Smíchova, 4·5 km severně od Zbraslavi, po obou stranách okresní silnice, na pravém břehu Vltavy, od níž oddělena vysokým železničním náspem dráhy Modřansko-Dobříšské. Některá stavení blíže řeky bývají při povodních zatopena. Od řeky stoupá povlovně ku straně východní mírné návrší, na jehož hřebeně postaven kostel a proti němu zvonice. Okolí s utěšenými háji a zalesněnými stráněmi je častým cílem výletníků. V blízkém, roztomile položeném Zátiší, části obce Modřanské, vznikla nedávno villová čtvrť s úhlednými i skvostnými budovami a restauracemi. Letní tato kolonie velice jest oživena a stala se milým útulkem Pražanů příjemnými procházkami ve svěží zeleni luk.

Podobizna hr. Čejkové z Olbramovic na Skalce.
Od K. Škréty.

Místní i katastr. obec Modřany s rozsáhlým cukrovarem a dvěma parními pilami má ve 224 domech 2308 obyv., z nichž usedlá část zaměstnává se polním hospodářstvím, zahradnictvím, výrobou proutěného zboží a různými řemesly. V závodech shora jmenovaných pracuje na tisíc dělníků.

Směrem severním přiléhá k obci arcibiskupská vinice, k ní druží se několik domů, mezi nimiž restaurace »Pod vinicí« s bohatou zahradou a rozsáhlou višňovkou.

Obcí protékají dva potoky; na jednom z nich mlýn.

V místě je fara, 5třídní škola se třemi pobočkami, pošta, telegraf, telefonní spojení, stanice dráhy, přístaviště parníků a četnická stanice.

Velkolepý cukrovar s raffinerií náleží k nejstarším v Čechách.

První zmínku o této osadě z dávné minulosti čteme v základní listině kapituly Vyšehradské r. 1088, dle níž obdržel tam probošt poplužní dvůr a mlýn.*) Soběslav II. přidal jakési dědiny s vinicí. Nadání to potvrdil král Václav I. a rozmnožil některými platy i rybářem k praebendám kanovnickým. Též podací kostelní měli tam Vyšehradští kanovníci. Karel IV. připojil r. 1356 k nadání les a zvoníky v Modřanech.**)

Mimo zboží jmenované byla i jiná část vsi majetkem duchovním. Náležel zajisté před r. 1356 dvůr s dědinami v Modřanech sakristovi kostela Pražského (u sv. Víta); dle tehdejšího zvyku postupován právem zákupním.***)

Modřany od Vltavy.

Clo ze dříví na Vltavě v Modřanech brala v době té rychta N. M. Pražského za vydržování dvora královského.†) Roku 1407 měl Jiří Síně za ně platiti ročně 300 kop a chovati dům pana krále. »A nechtěl-li by přijíti, jiný nalezen bude,« poznamenáno r. 1412, když mu dále bylo pronajímáno.††) Nájemce ten nabyl i dvora sakristova právem zákupním za úrok 6 kop ročně. R. 1416 měl jej po něm měšťan pražský Audrlín a před r. 1420 Petr Duršmíd od Černého orla.†††)

Tyto statky duchovní zabrány v bouřích husitských k rukám Pražanů a kteréhosi souseda šlechtického.

Část Vyšehradskou drželi od té doby Pražané Staroměstští zápisem císaře Zikmunda, jejž potvrdil král Jiří r. 1459 a r. 1472 též Vladislav II. Při narovnání mezi městy Pražskými o statky r. 1421 zabrané zdá se, že r. 1429 připadlo clo na Vltavě v Modřanech Staroměstským. Zikmund jim dal později na ně zápis a r. 1509 daroval jim je Vladislav II. celkem i dědičně.*)

*) Reg. I. 79.
**) Tomek: D. Pr. I., 82, 402, 408, III. 71, 73.
***) Tomek: Děj. Pr. II., 358, 417. III. 358.
†) Arch. Čes. VI., 235.
††) Tomek: Děj. Pr. II., 358, 417. III. 358.
†††) Tomek: Děj. Pr. II., 358. 417. III. 358.
*) Tomek: D. Pr. VIII. 335, 343 X. 270.

Část vsi kostelu Pražskému náležející zapsal Lidéř z Radkovic r. 1425 manželce své, Alžbětě ze Šestlic. Zápis na $10^1/_2$ kopy platu na lidech postoupila Alžběta r. 1434 druhému manželu svému. Záviši z Valdštejna, ten opět dobrou voli Věděotovi z Moštěnic, jemuž zápis stvrdil a spolu Komořany zapsal r. 1437 císař Zikmund. Oboje držela manželka jeho Dorota ještě r. 1454.*)

Modřany od vinice.

Ale zboží tomu nevedlo se v bouřlivých oněch dobách valně. R. 1427 dne 24. března položili se Táboři a Sirotci u Modřan, žádajíce vpuštěnu býti do Prahy, což jim odepřeno. R. 1429 porazili spojení Pražané u Modřan vojsko několika pánů českých, které vedením pana Aleše ze Šternberka a Habarta z Adlaru statky Pražanů hubilo a na přívoze u Modřan 24 Novoměstské zajalo.**) Část dědin probošta Vyšehradského v Modřanech a praebendu kanovníků v Hodkovičkách drželi r. 1446 právem zákupním za 40 kop grošů a 5 kop ročního platu Václav z Modřan a syn jeho Augustin.***)

R. 1486 věnovala Markéta Zlenická kostelu sv. Jiljí v Praze pět dvorů kmetcích v Modřanech s ročním platem 6 kop 45 grošů a s platy z chmelnic

*) Arch. Č. II. 59—64. I. 510. — D. Dv. A., 27. XX. 94.
**) Tomek: D. Pr. IV., 365, 428.
***) Tomek: D. Pr. IX., 74.

ročně 80 gr.*) Těchto pět osedlých s mlýnem, domem šenkovním, svobodným a jiným příslušenstvím bylo zápisné zboží kdysi kostela Pražského; přecházelo buď odkazem nebo postupem z ruky do ruky. R. 1580 měl je Jan Hýzrle,**) po něm po r. 1600 Krištof Želinský ze Sebuzína. Pro účastenství ve vzpouře odsouzen Želinský r. 1623 všeho majetku;***) avšak pokořiv se dostal milost a dána mu část statků k dočasnému držení. R. 1626 odkázal je tetě své, Kateřině Polyxeně, purkrabince z Donína, roz. Vodě-radské z Hrušova a Sukdola,†) avšak po jeho smrti nebyl odkaz uznán, a statky zabrány jako odúmrť k ruce krále. Od té doby držána tato část Modřan k Břežanům a dostala se s nimi buď koupí nebo darováním arcibiskupství Pražskému, kterému náležela se statkem Břežanským až do r. 1848. Panství Břežanské má dosud u Modřan vinici s domem viničným.

Část Pražská konfiskována r. 1547 městům Pražským pro odboj proti Ferdinandovi I. Užitky ze cla vráceny N. Městu Pražskému r. 1583 a připojeny k nadání špitálu sv. Alžběty a sv. Bartoloměje.††) Ostatní část vrácena, ač ne celá, Pražanům teprve r. 1586 k snažným přímluvám a prosbám. Zůstalo jim tam něco platu na lidech s dílem řeky Vltavy a rybníkem, řečeným Tůně.†††) Většina dřívějšího majetku dána r. 1547 klášteru Zbraslavskému, který pak právo podací vykonával.*) Ale po bitvě Bělohorské zabaven Pražanům i skrovný onen majetek a prodán r. 1622 klášteru Zbraslavskému jemuž od té doby náležela kromě pěti usedlých s mlýnem a vinicí k Břežanům držených ostatní ves až do jeho zrušení r. 1785. Potom připojena k panství Zbraslavskému do r. 1848.

O zřízení kostela postarala se kapitula Vyšehradská, jakmile statků v Modřanech a na Komořanech nabyla. Kněze dosazoval probošt kapituly. O prvním kostele máme zprávu z roku 1329. R. 1356 činí se zmínka ve stvrzovací listině Karla IV. o zvonících v Modřanech, r. 1384 při visitaci arcijahnově v Říčanském dekanatu o farním kostele. Dle zbylých základů na hřbitově kolem nynějšího kostela a způsobu stavby choru byl původní kostelík romanský. O jeho osudech nemáme bezpečných zpráv. Byl asi při vandalském zpustošení kláštera Zbraslavského roku 1420 také vybit i spálen. Teprve když Modřany staly se majetkem měst Pražských, upraven částečně pro bohoslužbu a knězem pod obojí opatřen.

Po r. 1622, když se dostaly Modřany klášteru Zbraslavskému, opraven kostel a přisluhovali k němu klášterníci. Ale již r. 1648 vojskem Švédským opět spálen; ve zbořeništi zřízeno skladiště prachu. Po míru Vestfalském

*) Arch. Č. XI., 363. D. Z. III., K., 12. C, 27.
**) Sněmy V., 701, 712.
***) Bílek: D. konf. I.
†) D. Z. 142, H. 22.
††) Sněmy VI., 346.
†††) Pam. arch. X., 477.
*) Sněmy II„ 440. Pam. arch. XII., 169.

upravili Cisterciaci Zbraslavští kostel v nynější podobě; při tom na východ i západ prolomením stěn prodloužen, zbaven vítězného oblouku i klenby choru a opatřen stropem všude stejně vysokým. Obě boční stěny původního kostela však přestály všecky pohromy, jak silné staré zdivo zřetelně ukazuje. Přestavbami pozbyl kostel původní podoby. Po stu letech r. 1754 za vlády opata Zbraslavského, Adama Aysla, důkladně opraven a novou střechou opatřen. Zvonice dříve dřevěná postavena od základu z kamene na návrší vedle kostela.

Modřany od kostela.

Kostel Nanebevzetí P. Marie nyní bez hlavní věže, s vysokým štítem v předu stojí na mírném návrší nad osadou.

Z předsíně chrámové, přistavěné k hlavnímu vchodu, jest do lodi stupeň; loď z počátku širší ustupuje v podobě kříže dovnitř v presbytář, k němuž vedou tři schody. Vnitřní úprava jest velice vkusná.

Hlavní oltář proveden dle nákresu malíře Scheiwla ve slohu renaissančním. Dříve byl ozdoben obrazem P. Marie Pomocné, jejž daroval kostelu kterýsi měšťan Pražský, učiniv slib v nebezpečí utonutí na moři. Nynější obraz P. Marie od malíře Weisse zakoupen dřívějšími majetníky cukrovaru.

Postranní oltáře zřízeny v r. 1872 a 1873. Na oltáři sv. Kříže na straně epištolní vztýčen pěkně řezaný kříž s tělem Spasitelovým, darovaný neznámým dobrodincem. Sochy andělů na oltáři tom, socha bl. Panny Marie

na druhém postranním oltáři a sochy u hlavního oltáře v životní velikosti slušně provedené přeneseny ze zrušeného kláštera Zbraslavského. Z téhož kláštera pochází mimo některé menší obrazy a bohoslužebná roucha i překrásný, velký obraz stigmatisace sv. Františka Seraf., připisovaný Škrétovi. Ze zrušené kaple sv. Ondřeje v Praze Cisterciaků Zbraslavských dostalo se kostelu r. 1785 vzácného obrazu sv. Ondřeje apoštola od Brandla.

Východní část Modřan (Kateřinky).

Na kůru třemi zděnými oblouky podepřeném jsou nové varhany, r. 1893 ze sbírek pořízené, jež za 1200 zl. postavil Josef Vanický z Třebechovic místo chatrného positivu z r. 1690 od Kašpara Arnolda z Prahy.

Nad presbytářem visí v malé vížce zvon z r. 1726. Za vlády Zbraslavského opata, Tomáše Budecia, byl kostel důkladně opraven.

Týž opat daroval r. 1726 velký zvon s obrazem P. Marie na zeměkouli stojící, jenž za bouřlivé noci r. 1850 ukraden, rozbit a zvonovina někde prodána. V náhradu za něj pořízen osadníky r. 1882 nový zvon v dílně Josefa Diepolda v Praze za 756 zl. Váží 328 kg a má nápis:

»1850. Ruka hříšná mne odcizila —
1882. Zbožná mysl mne nahradila.«

Ve zvonici vedle kostela jest mimo něj zvon z r. 1754 se znakem opatským a s obrazy sv. Václava a sv. Jana Nep.

Kolem kostela vkusně upraven od nepaměti hřbitov, jenž v poslední době valně rozšířen. Před kostelem pne se mohutný, žulový kříž, daleko viditelný.

Na různých stranách u obce postavili osadníci památné kříže. Ke straně východní jsou na malém ostrohu Boží muka v nepěkné podobě komínu z r. 1757. Tam pohřbeni vojínové, kteří padli v šarvátce s Pruským vojskem o pontonový most, postavený naším vojskem přes Vltavu u Modřan.

Plebani dosazováni ke kostelu Modřanskému od kanovníku Vyšehradských. R. 1362 odebral se pleban Čeněk z Modřan do Chlistova, a na jeho místo dosadil Markvard, kanovník Vyšehradský, Hrocha, kněze z Vlkanova.*) Hroch směnil praebendu s Frenclinem, kaplanem v Hradci, 6. července 1363.**)

Ještě v témž roce ustanoven Ondřej, klerik z Peníkova, plebanem v Modřanech. Směnil však ihned místo s Mikulášem, plebanem v Kovarech. Za Mikuláše r. 1367 a po něm až do r. 1405 platila plebanie 12 grošů papežského desátku. Mikuláš zemřel r. 1380 a ustanoven od výše jmenovaného kanovníka Markvarda k plebanii Modřanské Markvard, klerik ze Soběslavi. Po něm byl plebanem Petr až do válek husitských. Po jeho smrti připomíná se kněz Jan z Míšně, ustanovený r. 1424 konsistoří v Žitavě toho času prodlévající.***)

Od té doby není zpráv až do roku 1525, kdy měl Vácha z Modřan spor o manželství u konsistoře utraquistické. Patrony kostela byli tehda Staroměstí. Modřanský farář, Jan Škola z Pšova u Žatce, provinil se r. 1533 a vzat od konsistoře utraquistické na rukojmě. Z Modřan dán k sv. Mikuláši.†)

R. 1580 byl farářem kněz Bartoň, utraquista, výtržný řezač slámy neb sekaniny. Konsistoř prosila císaře jako patrona kostela Modřanského, jenž i se vsí zabrán r. 1547 Starému Městu k prospěchu král. komory, za nařízení, aby Bartoň bez jejího vědomí ustanovený panem Hýzrlem, majetníkem části Břežanské, byl vyhnán. Pan Hýzrle měl o téhož kněze spor s panem opatem Zbraslavským.††)

Po roce 1583 obsazovali faru Modřanskou zase Staroměstí až do r. 1622, kdy podací připadlo klášteru Zbraslavskému. Od toho času přisluhovali ke kostelu Cisterciaci Zbraslavští, sídlíce na Komořanech až do zrušení kláštera r. 1785. Po r. 1785 obstarával duchovní správu člen řádu, P. Štěpán Hlaváček, sídlem na Komořanech do r. 1791, kdy vystavěna v Modřanech fara. Vyhořela však r. 1802, a P. Hlaváček přesídlil zase na Komořany. Nástupce jeho, sekularisovaný kněz kláštera Plaského, P. Tadeáš Beran, přestěhoval se r. 1809 z Komořan do nové fary Modřanské.

Do r. 1855 byly Modřany lokalií, pak povýšeny na faru.

Mokropsy Horní, ves 22 km jihozáp. od Smíchova, 8·5 km od Zbraslavi na pravém břehu řeky Berounky, z části na úpatí lesnatých kopců, z části v úrodné rovině. Místní i katastr. obec s 55 domy a 452 obyv. zemědělci; část obyv. zaměstknává se výrobou proutěného zboží a pěstováním vrbin.

*) Libri conf. I. II. 13.
**) Totéž.
***) Libri conf. III. a IV., 122.
†) Borový: Akta kons. utraq. I., 15., 77.
††) Sněmy V., 701—712.

Fara i 3třídní škola v místě, pošta v Dobřichovicích.

Mokropsy Dolní, ves na levém břehu Berounky v úrodné rovině, mírnými návršími k severní straně vroubené, 20·3 km od Smíchova, 7 km od Zbraslavi jihozáp. Místní i katastr. obec s mlýnem a dvěma cihelnami. Přes Berounku železniční most, pod mlýnem přívoz do Horních Mokropes. V 59 domech bydlí 385 obyv., zemědělců a pletáků zboží proutěného.

Vráž, samota u Dol. Mokropes, kde dle pověsti lidové stávala kdysi tvrz, což však ničím doloženo není. Ve 4 domech 23 obyv. zemědělci.

Mokropsy Horní.

Farou i školou náleží s Dolními Mokropsy k Mokropsům Horním, poštou k Dobřichovicům.

První zpráva o Mokropsech čte se okolo r. 1088, když král Vratislav daroval kanovníkům Vyšehradským dvoje popluží a dva rybáře: Modlatu a Šumu v Mokropsech.*)

Později dostaly se oboje Mokropsy (Horní i Dolní) klášteru sv. Jiří na hradě Pražském, jak zjevno z listin Anežky, abatyše okolo r. 1228**), a z potvrzení papeže Řehoře IX. r. 1223. V Menších Mokropsech vykoupila abatyše Markéta mlýn, před r. 1364 znovu vystavěný. Byl tam i nápravník (svobodník stavu nešlechtického), mající v nápravu dvůr svobodný od kláštera.***) Po válkách husitských zapsal císař Zikmund r. 1436 vsi Mokropsy

*) Tomek: D. Prahy I., 86.
**) Tamže I., 78.
***) Tamže III. 221. Zoubek ve Zpr. Sm. šk. r. 1878.

jeptišek Svatojiřských hradu Pražského s lesem, řečeným Jeptišče, Oldřichu Medkovi z Valdeka.*)

R. 1454 odstoupil Oldřich Medek panu správci země dva člověky, Bartoně a Mikulíka, jak se podobá nezápisnou část někdy Vyšehradskou.**) Zápis Medkův na oboje Mokropsy měl postupem Václav Vrábský, od něhož jej vykoupily částečně jeptišky r. 1488. Od té doby postupovány Mokropsy právem zákupním. Kolem r. 1540 držel je Václav Zlatenecký; po něm r. 1545 Jiří Vachtl, který je brzy potom jeptiškám postoupil.***)

Mokropsy Dolní.

R. 1547 platili sedláci z Mokropes úroky Janu Kolskému z Kolovsi, Janu st. z Hodějova a Vilémovi z Radešína.†)

Karel Kokořovec z Kokořova a na Štáhlavech držel r. 1584 pod plat H. Mokropsy s nápravníkem a podacím kostelním, Dolní M. s dvorem poplužním, mlýnem i dvory kmetcími, vše ve 3000 kop gr.††)

R. 1584 vládl na Mokropsech Jan Vchynský †††), o němž pověděno v relací pánů komisařů, prohlížejících škody na Karlštejně, »že vzal dva kameny ze mlýna samotížného na Karlštejně do svého v Mokropsech«.*) R. 1587 postoupil Vchynský oboje Mokropsy Jakubu Menšíkovi z Men-

*) Arch. Č., I., 504.
**) Arch. Č., XIV 379.
***) Sněmy VII., 551.
†) Pam. arch. VII., 442.
††) Kvat. rel. žl. fol. D. č. 47.
†††) Sněmy VI, 229.
*) Kvat. D. Zemsk. památný L, 13, 23.

štejna, místosudímu král. Českého, na ten čas znamenitému právníku a spisovateli; po něm je měl jeho syn Jan, který r. 1593—4 šel odtamtud na vojnu proti Turku.*)

R. 1610 náležely Fridrichovi Smolíkovi ze Slavic,**) od něhož je koupil Jiří Albert Bryknar z Burkštejna před r. 1620. Odkázal je r. 1622 Vilémovi Vřesovci hr. z Vřesovic. Dědictvím přešly Mokropsy r. 1633 na Jindřicha Paradiese, svob. pána z Eschaide***), od něho postoupeny r. 1638 za náhradu opatu Zbraslavskému, Janu Greifenfelsovi z Pilsenburku.†) Od té doby zůstaly při Zbraslavi.

Na panství jeptišek Svatojiřských v Horních Mokropsech byl již v první polovici 14. století farní kostel založení neznámého, vystavěný slohem romanským s obdélnou lodí a okrouhlou apsidou.††) O jeho osudech není zpráv do 17. století, kdy dostaly se Mokropsy, vystřídavše vrchnosti různého vyznání náboženského, r. 1638 ke klášteru Zbraslavskému, jehož opatové stali se podacími pány fary.

Ke kostelu, kolem r. 1670 chatrně zřízenému, přisluhovali faráři z Lišnice z řádu Cisterciackého v klášteře Zbraslavském. V nynější podobě kříže ve slohu renaissančním vystavěn kostel sv. Václavu zasvěcený od opata Zbraslavského, Tomáše Budecia, r. 1732.

Na klenutém obloukovitém stropě uprostřed lodi chrámové jest obraz Boha Stvořitele, po stranách klenutí pěkně provedené výjevy ze života sv. Václava. Stěny zdobí staré freskové obrazy sv. Augustina, Řehoře a Marie Magdaleny.

Z pěti oltářů zasvěcen hlavní sv. Václavu, postranní Matce Boží, sv. Anně, sv. Kříži a Bohorodičce; pořízeny byly v různých dobách. Obraz na hlavním oltáři maloval L. Böhm z Prahy.

Starobylý obraz »Smrt P. Marie«, jejž r. 1441 na dřevě maloval Hans Schäfelein, jakož i obrazy sv. Kateřiny a sv. Barbory, práce Lukáše Kranacha z r. 1542, přeneseny nejspíše ze zrušeného kláštera Zbraslavského r. 1785. Obraz P. Marie Zbraslavské maloval r. 1761 Vlach Friderico.

Po stranách hlavního oltáře jsou staré sochy sv. Zachariáše a Jáchyma, na kůru nové, pěkné varhany z r. 1892.

Ve věži r. 1870 vystavěné zavěšeny dva zvony. Větší z nich má nápis: »Tento zvon k záduši Mokropeské ulit jest ku cti a chvále Boží a B. P. Marie, sv. Václava a Vojtěcha. Ulil jej r. 1747 Valentin Lissack z Prahy.« Obrazy jmenovaných světců provedeny způsobem tehdejší době přiměřeným.

*) Sněmy VIII., 698.
**) Pam. arch. XIII. 84.
***) D. Z. 140. G., 27. 145. fol. 3.
†) Pam. arch. I., 118.
††) Method z r. 1890, str. 101.

Na druhém zvoně je obraz sv. Jana Křtitele a nápis: »Me fieri curavit in honorem B. V. Mariae et S. Joannis Bapt. Franciscus Wilhelmus Geliner«. Pod obrazem sv. Jana Křt. je nápis: Anno 1707 Veter. Pragae B. Anton. Schöfl.«

V starobylé hřbitovní kostnici při kostele, která jest zároveň hrobkou šl. rodiny Kristenů, vytesány šlechtické erby rodiny té.

Na návsi stojí kaplička sv. Jana Nep., na hřbitově missionářský kříž z r. 1893, při cestě do D. Mokropes železný kříž; oba pořízeny osadníky.

Fara v Mokropsích náležela k dekanatu Ořechovskému; nyní přidělena k vikariatu Zbraslavskému.

Z farářů jsou známi: R. 1356 Bohuněk směnil faru s Jiřím, plebanem Hradeckým, jejž uvedl do Mokropes farář Černěšický. Bohuněk snad se vrátil na faru, ale vzdal se jí r. 1362. Na jeho místo uvedl farář Řevnický Jana z Viklan. R. 1365 farářoval Jan z Kněžic, r. 1372 Jan ze Svitav, kaplan arcibiskupův;*) r. 1380 na pátý rok kněz Václav, který měl při s Havlem, místoplebanem v Řevnicích;**) později nějaký Jan, s nímž směnil r. 1402 Ondřej, farář z Kamberka. Kněz Mikuláš směnil r. 1409 s Hertvinem, farářem z Mezříče.***)

O visitaci r. 1380 byly při kostele 3 ornáty (jeden sváteční), mšal (missal) dosti dobrý, liber viaticus dosti dobrý, antifonář na papíře (starší knihy na pergameně bývaly ve všech kostelích), žaltář starý, dobrý; statuta (církevní zřízení Arnoštovo) na papíře; kalich stříbrný.

Od těch dob není o farářích Mokropeských zpráv. Když Cisterciaci Zbraslavští r. 1638 Mokropsy přikoupili, přisluhoval ke kostelu kněz řádový, který sídlil na faře v Lišnici. Kostel v Mokropsích byl od té doby filialkou kostela Lišnického do r. 1813, kdy zřízena v Mokropsech samostatná duchovní správa.

Morání s **Podmorání**, víska 9·2 km severně od Smíchova, na levém břehu Vltavy na svahu strání k řece sbíhajících; místní obcí náleží částečně k Žalovu, částečně k Úholičkám, farou, školou i poštou k Roztokám. V 10 domech přes 120 obyv., zemědělců a dělníků.

Mlýn s krčmou v Moráni (Muráni) při Vltavě náležel ve 14. století klášteru Ostrovskému, jako v sousedství Sedlec (Selc†) R. 1626 propustil opat kláštera Ostrovského, Pavel Bytomský, Víta, Murańského mlynáře, s rodinou z člověčenství i poddanosti se dvorem a mlýnem za roční úrok 6 kop grošů na míšeňsko. Císař Ferdinand II. potvrdil mlynáři propuštění r. 1652 za služby prokázané v posledním obležení Prahy od Švédů. Od toho času byla Muráň usedlostí svobodnickou.††)

Chalupu rybářskou pod Morání k Tuchoměřicům náležející prodal r. 1615 Sluzský z Chlumu Ottovi Jindř. z Vartenberka. Ten postoupil ji manželce své, Dorotě Boreňce ze Lhoty a na Roztokách.†††)

*) Borový: Akta konsist. I., 26 159.
**) Tamže.
***) Libri confirm. et visit.
†) Pam. arch. II., 230—IV., 168.
††) Tamže.
†††) Desky Zm. 137. X. 28. 189 E. 19.

Motoly (Motol), ves v údolí potoka Motolského s pěkným hájem v pozadí na stráních mírně vystupujících, podél silnice Plzeňské, vroubené ovocným stromořadím, 6 km západně od Smíchova. Samoty: **Ladronka a Šafránka**. Místní i katastr. obec s 20 domy a 310* obyv., rolníky a dělníky zemědělskými i průmyslovými. V místě zámek, pivovar a poplužní dvůr; farou i školou náleží osada do Stodůlek, poštou k Smíchovu.

Jako majetek kláštera Svatojiřského uvádějí se Motoly r. 1146 v listině kláštera Plaského.*) R. 1159 byli pány polovice vsi rytíři Svatojanští (Malte-

Podmoráň.

zové), kteří tam dosud dvůr a zámek mají.**) Také jiné duchovenstvo bylo tam majetníkem. Klášter Plaský směnil zboží svoje v Motolech r. 1209 za roli v Ninonicích***), téhož roku klášter Svatojiřský jednoho člověka s biskupem Danielem;†) r. 1312 postoupily jeptišky dědiny své v Motolech proboštu na čas jeho života††). Kapli P. Marie na hradě Pražském náležela r. 1356 dědina jakási v Motolech†††), klášteru Strahovskému tři usedlosti, z kterých vycházelo ročně 5 kop 28 gr. a 16 kur.*) R. 1421 vzali Pražané půl dvora Maltezům, polovici jeptiškám Svatojiřským a postoupili obé

*) Erb. Reg. I. 337.
**) Tomek: Děj. Pr. I. 33, 87.
***) Pam. arch. I., 313.
†) Jireček: Ant. B. T. Hist. 85.
††) Tomek: Děj. Pr. I., 445.—II., 273.
†††) Tamže.
*) Pam. arch. II., 77.

Janu Zmrzlíkovi na čas života. Na dědiny ty vymohli si Pražané zápis císaře Zikmunda r. 1436. Zatím koupil Sezema z Hořešovic od Maltezů druhou polovici dvora r. 1430. O četných vinicích nad Motoly dějí se časté zmínky zvláště v r. 1449 a 1475; náležely různým majetníkům a přecházely z ruky do ruky.*)

Jeptiškám i rytířskému řádu Maltezskému vrácen později jejich majetek. Úročníky Strahovské podrželo však Nové Město Pražské do r. 1547, kdy je po konfiskaci koupil od královské komory Zikmund Oudrčský.**) Roku 1620 koupil od stavů odbojných Joachym Seltenšlag z Friedenfeldu díl vsi Motol, jejž musil r. 1622 bez náhrady navrátiti.***)

Západně nad Motoly vedle dráhy Buštěhradské je královská kaple sv. Kříže, již r. 1743 Kilian Dienzenhofer nákladem císařovny Marie Teresie postavil sličným slohem renaissančním.

K založení kaple dala podnět tato událost: Když r. 1742 byla Praha v moci Francouzů a Bavorů, tábořila část armády císařské pod velením Františka a Karla Lotrinského u Motol. Tu se stalo, že vojín, káceje strom, nalezl uvnitř pně zarostlý kříž, jejž si velkovévoda František na památku vzal a později císařovně odevzdal. Ta založila r. 1743 na místě, kde kříž nalezen, kapli. Oltářní obraz představoval nalezení kříže sv. Helenou, jiný povýšení, třetí vítězství sv. Kříže. Tři mše sv., které do roka z nadání císařovny v kapli slouženy býti měly, sloužíval až do zrušení kaple r. 1787 farář Libocký, k jehož farnosti kaple náležela; od toho času bývají mše ve farním kostele Libockém. Zvonek ze zrušené kaple dán do Stodůlek.

R. 1892 opravil zpustlou již kapli svým nákladem vdp. Karel Jaenig, papežský prelát v Praze, přispěním p. Zelenky, inženýra a majetníka blízkého dvorce.†)

Nebušice, ves 11·5 km severozáp. od Smíchova v krajině mírnými vrchy lemované, jimž pozadí tvoří pěkné háje; rozložena po obou stranách okresní silnice, zabíhajíc jednou částí k jihu. Místní i katastr. obec s farou, 3třídní školou a poplužním dvorem; ve 145 domech na 1300 obyv., z nichž usedlí jsou rolníky, ostatní zaměstnávají se v blízkých průmyslových závodech neb chodí na práci, zvláště stavební, do Prahy.

Jenerálka, zámeček se skupinou domů a hostincem, i několik samot: **Gabrielka, Pachmanka, Velká i Malá Šedivá, Ševčice, Šubrtka, Truhlářka, Vizerka**, bývalé vinice, náležejí obcí k Nebušicům. Pošta v Bubenči.

V úryvku zakladací listiny kláštera Strahovského, jemuž r. 1140 král Vladislav II. připsal mnohé statky, činí se zmínka o dvoru v Nebušicích se dvěma poplužími, s lukami a lesy dostatečnými.††)

*) Tomek Děj. Pr. VIII., 222. 335.
**) Sněmy II., 441.
***) Desky Zm. 192. O, 1.
†) Holub: Odkryté pokl. 197—198.
††) Reg. 106—157. Pam arch. II., 74.

Před r. 1350 měla tam nějaké zboží kapitula Pražská k praebendám kanovnickým. Nejstarší známý držitel praebendy té byl Beneš Krabice z Weitmile, po něm Martin Hispan, oba kanovníci kostela Pražského r. 1362-1390.*) Po Martinovi bral tam užitky Jan z Brusnice.**) Pražané zabrali r. 1421 tuto část Nebušic a propůjčili ji do jistých let i se vsí Mikulášovi od Tří králů, Pražskému měšťanu.***) Ale také Strahovu vzali Pražané dvůr a dědiny,†) dlouho však jim zboží to nezůstalo, neboť již r. 1454 uvádí se v zápisném držení vsi Nebušic Rús z Hřešihlav, který na list opata a konventu Strahovského půjčil 200 kop.††) V té době r. 1453 našli jsme mezi konšely Staroměstskými Havla Nebušického.†††) R. 1501 byla abatyší u sv. Anny na St. Městě Pražském urozená pana Elška z Nebušic.*) R. 1521 koupil opat Antonín ke Strahovu i bývalý dům kostela Pražského; od té doby zůstaly Nebušice již stále majetkem kanonie Praemonstratů Strahovských.

Do r. 1702 přifařena byla osada Nebušická ke Strahovu, jehož duchovní pravomoci od nepaměti náležela. Na to přifařena k Liboci do r. 1785. R. 1680, když morová rána v Praze a okolí zuřila, založen v údolí Šáreckém hřbitov, na němž morem zemřelí pochováváni. V těch dobách vystavěna na čedičové skalce vedle cesty (nynější erární silnice) na místě, kde nyní stojí villa Herzlova, kamenná, otevřená kaplička ke cti sv. Jana Nepomuckého.

R. 1713 opět zemřeli mnozí osadníci morovou ranou a na hřbitově Šáreckém pochováni. Při hřbitově založen dílem od Strahova, dílem od jiných ctitelů Svatojanských kostelík sv. Jana Nepomuckého a r. 1719 posvěcen. Byl filialním kostela sv. Rocha na Strahově. Když císař Josef II. nařídil, aby faráři Pražští jen uvnitř města správu duchovní vedli, zřízen r. 1785 kostel sv. Jana na lokalii; přiděleny k němu Střešovice i samoty v údolí Šáreckém. Nebušice tehda z Liboce vyfařeny a přikázány k lokalii u sv. Jana v Šárce, kde se i »v trníčkách« říkalo. Duchovní správce však bydlel na Andělce v Střešovicích, což mu ovšem úřad jeho obtížným činilo.

Ale kostelík sv. Jana v »trníčkách« na mírném vršku stojící nestačil zmáhajícím se osadám. Patron jeho, opat Strahovský Vojtěch Hron, pojal úmysl, malý kostelík rozbořiti a postaviti velký farní chrám pro celou osadu. Uznávaje však oprávněné námitky osadníků Střešovických i Nebušických, upustil od původního úmyslu a rozhodl se rozděliti dosavadní rozsáhlou farnost ve dva farní okresy: Nebušice a Střešovice.

*) Tomek: Děj. Pr. III. 52—V., 128 a 139.
**) Tamtéž.
***) Tomek: Děj. Pr. III., 100.
†) Tomek: Děj. Pr. IV., 171. 172:
††) Arch. Č. II., 460.
†††) Tomek: Děj. P. IX., 406.
*) Arch. Č. VIII., 527.

R. 1879 zemřel a provedení zůstaveno jeho nástupci, šlechetnému opatu Zikmundu Starému, jenž položil dne 6. dubna 1885, kdy konala se tisíciletá památka sv. Cyrilla a Methoděje, ve století výročí založení lokalie u sv. Jana základní kámen k novému farnímu kostelu v Nebušicích. Zároveň zřízena farní budova a nový hřbitov na půvabném místě v háji »Hlásku.«

Nový farní chrám vystavěn v novém slohu romanském. V průčelí vyniká vysoká věž, v níž mimo hodiny, nákladem obce pořízené, zavěšeny dva libozvučné zvony z dílny Diepoldovy.

Třetí zvonek umíráček visí v malé vížce na střeše kostelní.

Vnitřek kostela jest ladný a svědčí o vzácném uměleckém krasocitu zakladatelově. V polygonalní apsidě se sedmi menšími okny poutá především pozornost hlavní oltář, na němž stojí uprostřed sousoší sv. Cyrilla a Methoděje, po obou stranách dvě menší sochy sv. Vojtěcha a sv. Zikmunda, významná upomínka na jména opatů Vojtěcha Hrona a Zikmunda Starého. V lodi chrámové, osvětlené šesti většími okny, stojí proti sobě dva poboční oltáře; na oltáři na straně epištolní jest krásná socha bl. P. Marie, na protějším socha sv. Norberta. Všecky tři oltáře se sochami a kazatelnou zhotoveny od Pražského řezbáře Jos. Krejčíka. Proti hlavnímu oltáři jest hudební kruchta s pěknými varhanami od Schiffnera. Vedle oltáře P. Marie postavena úhledná křtitelnice ze Sliveneckého mramoru. Na oblouku, který dělí loď od presbytáře, vymalován na omítce znak Praemonstratů Strahovských.

Bývalý kostelík sv. Jana stal se kostelem hřbitovním pro osadu Nebušickou i Střešovickou.

Noutonice, ves 19 km severně od Smíchova při okresní silnici v úrodné rovině; místní i katastr. obec se 35 domy a 287* obyv., rolníky a zemědělci. Fara, 4třídní škola a stanice dráhy Pražsko-Duchcovské v místě, pošta ve Velkých Přílepech. Přidělené samoty: **Dolský mlýn** a **Nový mlýn**.

Do r. 1045 byli vlastníky Noutonic panovníci čeští, kteří obraceli užitky z nich ke stolu svému. Zmíněného roku daroval Břetislav kostelu Břevnovskému mimo jiné i půl vsi Noutonic.*) Druhá polovice vsi darována r. 1138 od krále Vladislava II. klášteru sv. Jiří; ve stvrzovací listině (Anežčině) r. 1228 uvádí se jako jmění jeptišek dvůr v Noutonicích s podacím kostelním. Král Přemysl Otakar I. svolil r. 1224 k žádosti opata Břevnovského Dluhomila, aby poddaní kláštera, které mu v Noutonicích Břetislav daroval, jinam se přestěhovati mohli.**)

R. 1421 vzali Pražané jeptiškám Svatojiřským dvůr v Noutonicích a dali jej pod plat měšťanu Pražskému, Ondřeji Štikovi. Zikmund uvedl r. 1437 sice jeptišky do kláštera Svatojiřského, ale statků jim nenavrátil. Teprve r. 1485 vyžádala si abatyše od krále Vladislava II., aby směla za-

*) Erben: Reg. I., 36.

**) Tomek: D. Pr. I. 87. 156.

stavené statky vypláceti. Brzy na to vykoupen*) dvůr v Noutonicích ku klášteru, při němž zůstal do r. 1620, kdy jej od stavů odbojných koupila Eva Pětipeská z Chyš a Egerberka, roz. z Údrče, s podacím kostelním a se vším příslušenstvím.**)

Po bitvě Bělohorské připadl opět klášteru.***)

Kostel sv. Jana na Hůrkách (t. j. vrškách) byl již r. 1352 farním.

Z dosavadní jeho podoby, které nabyl při přestavbě r. 1682, souditi lze, že původně vystavěn ve slohu střízlivé gotiky. Nyní zabíhá sloh jeho do baroku. Po úpravě r. 1895, kdy sakristie přestavěna, dojímá ladně.

Kostel v Noutonicích.

Hlavní oltář zasvěcen sv. Janu Křtiteli; na něm obraz téhož světce, práce prý malíře Škréty, jemuž se též malované podoltáří připisuje. Oltář postranní zasvěcen sv. Anně. Oba oltáře provedeny klidným barokem. Ostatní vnitřní úprava jest vkusná, ve shodě se slohem kostela. Varhany z r. 1895 dodali Rejna a Černý v Praze za 1200 zl. V témž roce pořízena socha P. M. Lúrdské, obraz sv. Jana Nepomuckého od Heřmana a dvě barevná okna. Pod stupněm oltáře u sv. Anny zříti náhrobek, gotickým písmem popsaný; není však přístupu k němu. Na zídce chorové byl ode dávna znak pannen Svatojiřských, práce štukaterská; r. 1895 nahrazen erbem týchž pannen dle náčrtku Vojt. Krále, ryt. z Dobré Vody.

Ze dvou zvonů ve věži ulil první, sv. Janu Křt. zasvěcený, Josef Kühnr, zvonař z Prahy, nákladem osadníků, což na zvoně příslušným ná-

*) Tomek: D. Pr., IV. 172. Holub: Odkr. pokl. 131.

**) D. Z. 140. fol. 13 a 193. D, 12.

***) Bílek: Děj. konf. I., 556.

pisem označeno. Druhý s obrazem sv. Václava a věnovacím nápisem osadníků Noutonických ulit r. 1857 od bratrů Diepoldů v Praze.

Hřbitov založen kolem kostela, při něm kostnice, vystavěná na počátku tohoto století. Malá hrobka panské rodiny Dlouhoveských je z doby novější.

Fara Noutonická náležela k dekanatu Řípskému a platila 18 grošu papežského desátku pololetně.

O plebanech Noutonických známo toto:

R. 1360 směnil pleban Přibík s povolením abatyše Markéty, podací paní své, s Havlem, plebanem Mnichovickým, jejž uvedl pleban Svrkyňský. R. 1370 směnil Havel s Janem, plebanem v Hlavicích, Jan r. 1372 s Jakubem, který se za měsíc fary vzdal. Na jeho místo dosazen kněz Václav*). Od r. 1383 byl plebanem Svaněk**), který r. 1386 směnil se Ctiborem, oltářníkem P. Marie v kostele sv. Mikuláše na St. Městě Pražském, r. 1391 kněz Heřman, s ním směnil faru Tomáš, pleban v Zahrádce, za tři léta na to kněz Beneš, jenž se stal r. 1406 mansionářem choru P. Marie, a mansionář Ambrož farářem v Noutonicích. R. 1416 byl farářem Jan, který směnil s Tomášem, také mansionářem***).

Za válek husitských ztratily jeptišky Noutonice; fara připadla kněžím pod oboji. R. 1562 byl farářem Vojtěch, později Petr Bavorovský r. 1585—1596, na krátko kněz Tomáš (r. 1596—1598), farář již katolický. Od r. 1602—1707 přifařen kostel k Únětickům. Po novém zřízení kostela do založení fary r. 1707 přisluhoval kostelu a faru administroval kaplan od sv. Jiří. Prvním farářem byl Mikuláš Polnický (1707—1713).

Okoř, ves 19 km severně od Smíchova v údolí potoka Okořského, jinak Zakolanského, který tam tvoří pěkný rybník; při něm parní mlýn. Mohutné zříceniny hradu, jenž byl původem osady, ale již r. 1679 opuštěn, se rozpadávají. Katastr. obec Okoř má 25 domů se 182* obyv., rolníky, domkáři a dělníky. Místní obec Noutonice, kam osada farou i školou náleží. Pošta ve Velkých Přílepech.

Jako většina statků v krajině té náležela i ves Okoř k nadání kostela Svatojiřského hned od jeho založení†). Mimo tuto zprávu není jiných o Okoři až do r. 1359, kdy uvádí se v listinách František z Okoře. Byl to měšťan Pražský, František Rokycanský, který držel Okoř do r. 1380††). Nechtěl prý jako vrchnost Okořská platiti desátku faráři v Černomicích†††).

Syn jeho Jan držel po otci Okoř a Buštěves r. 1380—1399. R. 1411 až 1415 měl Okoř Mikuláš z Egerberka. Jako stálý rádce krále Václava IV. přispěl v nemalé míře, že dostalo se Čechům tří hlasů na universitě. Zemřel r. 1442, účastniv se pilně věcí politických za bouřlivých oněch časů. R. 1415 držel Okoř Jindřich Lefl z Lažan, prodal však zboží to hned

*) Libri conf. — Tomek: D. Pr. IV., 146.
**) Tadra: Soud. akt kon. II. 200., 372.
***) Libri conf. — Tomek: D. Pr. V., 189.
†) Tomek: Děj. Pr. I., 87. — III., 129.
††) Tamže.
†††) Lib. visit fol. 111.

r. 1416 za 4000 kop Ludvíku, apotékáři z Prahy*). Pražané, dobyvše r. 1421 v měsíci březnu Okoře**), pustili r. 1433 tvrz se dvorem na čas Václavu Cardovi z Petrovic s výhradou vrchní pravomoci. Carda zabral také část duchovní: mlynáře pod Okoří s platem 48 grošů a Štěpána kováře; nemaje však na ně zápisu, postoupil je bez náhrady král. komoře r. 1454***).

Když se Pražané r. 1429 dělili o statky r. 1421 získané, připadla Okoř Staroměstským†), kteří uznavše právo Jana, syna apotékáře Ludvíka, odevzdali mu statek r. 1429.††) Vdova po něm, Barbora, vdala se

Hrad Okoř.

r. 1445 za Bořivoje ml. z Lochovic, jemuž s dcerami svými po prvním manželu všechna práva na Okoř postoupila. Za to zapsal jí Bořivoj 20 kop platu na Okoři. Plat dostal se později M. Janovi z Rokycan. Bořivoj Lochovský psal se od té doby z Okoře. Dceru Barboru provdal za Bedřicha, purkrabí z Donína, ale přečkal oba. Po jeho smrti dědili vnuci, Jan a Bořivoj z Donína, všecky statky. Bořivoj seděl na Okoři, dokončiv r. 1499 stavbu hradu, kterou děd jeho, Bořivoj Lochovský, počal. Syn Jan ujal po

*) Desky dv. XXI., 17. M. 26.
**) Tomek: Děj. Pr. IV., 134.
***) Pam. arch. XIV., 370.
†) Tomek: Děj. Pr. VI., 446. — VIII., 433.
††) Tamže.

něm Okoř*), avšak nedržel dlouho. Prodal hrad r. 1518 Hynku Bořitovi z Martinic**). Hynek, nemaje dětí, zapsal všecky své statky strýcům Janovi, Jiříkovi a Volfovi. Po smrti obou bratří r. 1536 dostal Volf Bořita z Martinic s jinými statky též Okoř. Oženil se s Ludmilou z Kunštatu, po druhé s Eliškou z Wartenberka. R. 1540 byl hejtmanem kraje Slanského***). Syn jeho Jan s manželkou Annou z Wartenberka vládl od smrti otcovy r. 1561 statky větve Okořské do r. 1590. Vdova Anna uvázala se po té v Okoř a provdala se podruhé za Krištofa Leskovce z Lestkova. Majestátem císaře Rudolfa II. však pozbyla všech práv k Okoři, a statek odevzdán

Okoř se strany jihozápadní.

r. 1596 Jiříku Bořitovi z Martinic k panství Smečenskému. Jaroslav Bořita z Martinic odkázal r. 1649 Okoř kolleji Jesuitské u sv. Václava v Praze. Když r. 1773 řád Jesuitský zrušen, dány statky jeho k studijnímu fondu†).

Ořech, ves 10·5 km jihozáp. od Smíchova s poplužním dvorem, na mírném svahu při okresní silnici, v krajině rovinaté mezi úrodnými poli a zahradami; místní i katastr. obec s 50 domy a 459 obyv. rolníky; v blízkých mramorových lomech zaměstnávají se místní i sousední obyvatelé. Fara a 3třídní škola v místě, pošta v Řeporyjích.

Dědina tato, ve starých listinách Ořechov (Orsichov) jmenovaná, jest asi týž Orech (Ořech), jejž Boleslav II. klášteru Břevnovskému v okolí jeho daroval.††)

*) Sedláček: Hrady a z. VIII.
**) Pam. arch. I., 360. — IX., 150.
***) Tamže.
†) Sommer XIII., 197.
††) Jireček: Antiqua Boem. Top. Hist. 95.

Dle Ořecha jmenovala se za starodávna venkovská část župy Pražské župou Ořechovskou. Neměla však zvláštního župana, nýbrž náležela ještě se třemi jinými župami k pravomoci jeho, potom purkrabí Pražského hradu*). Později vzniklo při rozdělení země v dekanaty v území župy Ořechovské děkanství Ořechovské**). R. 1353 připomíná se Radslav z Ořecha***).

Kostel v Ořechu.

Synové pražského měšťana Ortla, Mikuláš a Jakub, vládli tam r. 1371†). Neměli však asi mnoho dědin, neboť dovídáme se současně, že i strážným

*) Tomek: Děj. Pr. I., 351. dle listiny z r. 1337. Zoubek: Školy Sm. 1876.
**) Tomek: D. Pr. I., 337.
***) Tomek: D. P. I.. 335. Viz Jinonice.
†) Ibidem II. 427.

kostela Pražského a zvoníkům náležely v Ořechu některé dědiny*). R. 1391 byl pánem podacím kostela Ořechovského a spolu majetníkem vsi Mikuláš z Ořecha, jemuž říkali i Mikuláš Kuchmajstr, protože v r. 1399 a 1404 byl mistrem kuchyně královské**). R. 1395 odváděl desátek do Třebotova panoše královský, Mareš z Ořecha. Ku konci r. 1398 držel Ořech Bočkoun z Vršce, arcibiskupský panoše, a téhož roku měl tam dvůr poplužní kostel sv. Mikuláše v Menším Městě Pražském***). Bočkoun odkázal Ořech r. 1401 Petru Přimdovi, purkrabí Karlštejnskému, který r. 1405 vykonával právo podací při Ořešském kostele. Po Petrovi byli pány v Ořeše r. 1408 Beneš a Vilím z Ořecha, na to Hašek z Hospozína a jeho syn Strachota r. 1413; po dvou letech Hynek z Tismic, r. 1421 Václav z Ořecha, který měl i v Praze dům a byl přísežným konšelem hor Viničných†). Část Ořecha přivlastňovala si kapitula Pražská, táhnouc se k dědinám, jež tam kolem r. 1350 strážní kostela Pražského se zvoníky měli. Ve válkách husitských zabrali však Ořech Pražané a podrželi jej až do r. 1547; přikoupili od kostela sv. Mikuláše poplužní dvůr v Ořechu††).

Po r. 1547 vrácen Ořech kapitule až na tři zemanské grunty, jež drželi jménem nám neznámí zemané vyznání evangelického.

R. 1618 zabrali direktoři země české kapitule Ořech a postoupili purkmistru v Menším M. Pražském, Matouši Michalovému, i spolusousedu jeho, Matěji Mnichovskému, za jistou sumu peněz v držení†††). Po bitvě Bělohorské vrácen*) Ořech kapitule. R. 1659 napočteno tam 14 gruntů kapitule poplatných, r. 1718 k nim přibylo 6 podruhů**).

Kostel »Stětí sv. Jana Křtitele« stojí dle pověsti na místě dřívější pohanské svatyně. Z původního kostela zbyla loď stavby romanské s osmihraným sloupem uprostřed. Kostel byl při založení o třetinu menší; nynější presbytář v podobě zakulacené kaple s lucernou o čtyřech okénkách přistavěn za faráře Peška r. 1733, nová předsíň na straně západní již r. 1714 nákladem téhož faráře. Vysoká, štíhlá věž nynější vystavěna r. 1859. Dříve bývala čtyřhraná dřevěná zvonice mimo kostel na straně severní. Vížka nad štítem je původu staršího. Stála již r. 1744. Vnitřní úprava kostela spadá v dobu působení faráře Peška, který byl chrámu Ořešského zvelebitelem nemalým, a jehož vzácný příklad dal kostelu i jiného dobrodince, Václava Kalinu, mlynáře podořešského.

*) Tomek: D. Pr. III., 211., 24. — IX., 408.
**) Tamže.
***) Tomek: D. Pr. III., 79.
†) Tomek: D. Pr. IX., 320. 108.
††) Tamže.
†††) D. Zm. 140 F, 28—193 E, 5.
*) Bílek: Děj. konf. I., 371.
**) Urb. kap. sv. Víta fol. 116.

Hlavní oltář z r. 1734 s obrazem sv. Jana Křtitele od Jos. Hellicha, jejž daroval zvěčnělý biskup Průcha r. 1875.

Postranní oltář na levé straně vedle kazatelny postavil r. 1695 farář Pešek ke cti Rodičky B. Svatohorské. Naproti oltář sv. Kříže, založený r. 1741 od mlynáře Kaliny. Oba zakladatelé oltářů pochováni v kostele

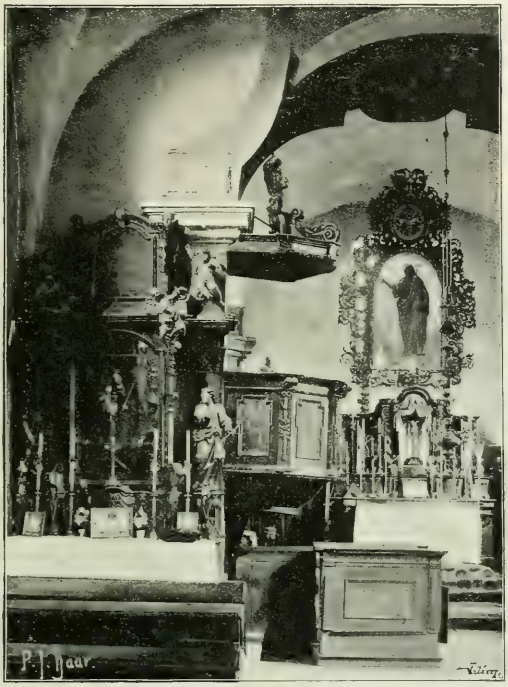

Vnitřek kostela v Ořechu.

blíže oltáře, jejž postavili. Hrob faráře Peška kryje jednoduchý, mramorový kámen s latinským nápisem, jenž česky zní: »Stůj, poutníče, obdivuj se, zde odpočívá kněz, jenž 56 let u oltáře sloužil, vysoce důstojný, ctihodný a učený pan Jan Pešek, zvelebitel tohoto domu a farář jubilární. Odcházeje, poutníče, přej mu, v Ořechu pro Boha a bližního 53 roky a 6 měsíců pracovavšímu, odpočinutí věčného. Zesnul r. 1747 dne 19. července v 84 roce věku.« — Mlynář Kalina odpočívá rovněž pod kamenem mramorovým, na němž tento

nápis: »Sem smrt položila v Pánu zesnulého, který oltář sv. Kříže vyzdvihl, pro slávu jeho doufaje odplaty od něho v nebi a s ním radostného z mrtvých vstání. Dokonal život časný r. 1747 dne 10. listopadu, Václav Kalina, mlynář podořešský, jemuž přej každý odpočinutí lehkého.« —

Jiné dva náhrobky mramorové položeny po obou stranách sloupu prostřed kostela; na obou postavy ženské, na pravo mimo to postava dětská. Dle znaků, které se shodují se znakem na křtitelnici z r. 1609, o níž se níže zmiňujeme, pochovány tam šlechtičny z rodiny Jílků ze Statenic a na Ořechu.

Křtitelnice Ořešská.

Vedle dveří do sakristie býval do konce 18. století oltář sv. Panny Barbory z r. 1750. Před presbytářem na straně epištolní stojí cínová křtitelnice s erbem (v zlatém poli rámě, meč vzhůru držící), s letopočtem 1609 a inicialkami J: G: Z: S: (Jakub Jílek ze Statenic) na poklopu. Latinský nápis na křtitelnici zní česky takto: »Křtitelnice kostela Stětí sv. Jana Křtitele ve vsi Ořechu, přináležející velebné kapitule hlavního kostela Pražského, nákladem téhož kostela zjednaná za času děkana Šimona Brosia z Horsteina, protonotaria apoštolského, r. 1609 dne 30. března.« Vedle toho česky: »Za správy Jana Panáčka a Jana Chaloupky a Martina Fanty, sousedů Vořešských, a Jana Jiráta a Štěpána, sousedů Zbuzanských, 1609 a Štěpána Zelenky, mladšího konšela«.

Nad křtitelnicí na zdi postavena dřevěná socha sv. Jana Nepomuckého z r. 1700. Pod sochou ve zdi zasazen černý pamětní kámen s latinským nápisem a chronogramem, rok 1731 značícím. Zní česky: K větší cti jediného Boha, Otce, Syna a Ducha sv., ke cti sv. Jana, Křtitele Slova věčného, dne 27. června tento chrám Páně od pana Jana Rudolfa, hraběte ze Šporků, biskupa Adratenského, pana arcibiskupa Pražského suffragana, s hlavním oltářem konsekrován a zároveň také větší zvon pod názvem sv. Jana Křtitele benedikován jest.« —

Kůr pro hudebníky spočívá na třech obloucích, podepřených o dva okrouhlé sloupy. Pěkné varhany daroval vsdp. † probošt Tersch.

Velký památný zvon sv. Jana Křtitele, 20 starých centů těžký, který se svými druhy visel dříve ve zvonici svrchu dotčené, zavěšen nyní ve věži a znám libozvukem svým po širém okolí.

Ozdoben různými nápisy a znaky. S pravé strany nápisu na čelní straně jsou podobizny sv. ap. Filipa a Jakuba, s levé strany Šimona a Judy, pod znakem čtyř sv. evangelistů. Na druhé straně zvonu jest kříž, pod ním Matka Boží a sv. Jan s nápisem: »Kristus umřel za hříchy naše, vstal z mrtvých pro ospravedlnění naše.« Pod tím: »Slovutný Brikcí, zvonař z Cinberku, měštěnín na Novém Městě Pražském tento zvon udělal do Wořecha r. 1590.« — Po obou stranách medailonky s podobiznou a erbem Brikcího.

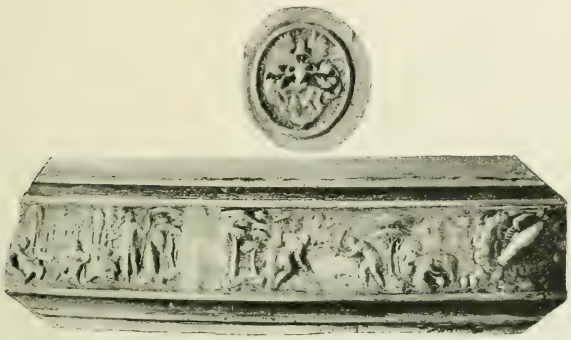

Relief ze zvonu Ořešského a znak Brikcího z Cinberka.

S vížky kostelní přeneseny na hlavní věž také dva menší zvony: sv. Michala archanděla s letopočtem 1783 a inicialkami J. C. S. a sv. Jana Nepomuckého s nápisem: »Anno 1650 goss mich Nikolaus Löw in Prag.«

Hřbitov býval původně kolem kostela; v r. 1840 pro obmezenost místa přeložen za ves na panské pole.

Proti kostelu, kde nyní škola stojí, byla od r 1732 kaple P. Marie, sv. Václava a sv. Víta, farářem Peškem vystavěná. Zbořena r. 1821.

Dle Ořecha (Ořechova) pojmenován ve 14. století dekanat okolí Pražského Ořechovským, ač víme, že děkan při faře z pravidla nesídlil.

Bylo tomu asi tak, jako v nové době při vikariatech. Nyní náleží Ořech k vikariatu Libockému

Z nejstarších dob známi jsou v Ořechu tito kněží: R. 1358 uváděl pleban neznámý faráře Tachlovického. Do r. 1371 byl plebanem Protiva. Vzdal se fary a obdržel ji po něm Jan, kněz z Prahy, jinak Hána r. 1376—91. R. 1391 směnil Hána s Benešem, děkanem král. kaple na Karlštejně. R. 1405 ustanoven po smrti Beneše kněz Pavel ze Svéradic, po jeho smrti r. 1413 Mauritius z Velvar. Směnil r. 1415 s Benešem z Holubic, plebanem ve Vskurech, který tam byl ještě za válek husitských. R. 1427 odešel Beneš na faru Děčínskou, a farářem v Ořechu ustanoven Jakub z Luny, klerik diecese Pražské.

R. 1429 uvádí se Jakub Kaleš, pleban v Ořechu, jako svědek při kostelním nadání. R. 1433 posvěcen podjahen Jakub, syn Bartoloměje z Luny (Loun), ke kostelu Ořešskému *)

Později nacházíme v Ořechu faráře pod obojí. R. 1535 měl kněz Jiřík rozepři se zvoníkem svým »o pět vobláčků koudele a $9^1/_2$ gr. bílého.« R. 1540 kněz Jan z Ořecha žalován a konečně r. 1541 i do vězení dán.**)

Za války třicetileté r. 1620—1660 nebylo v Ořechu farářů; později přisluhovali Františkáni Háječtí neb od Matky Boží Sněžné z Prahy.

Osada Ořešská přivtělena do r. 1682 k Tachlovicům, odkud přisluhoval do Ořecha farář Augustin Skorp. Té doby měla farnost Ořešská s filialkami v Řeporyjích a na Krtni 916 duší.

R. 1682 ustanovila kapitula Svatovítská za vlády děkana Václava Bílka z Billenberku pro kostel Ořešský faráře, chož pravomoci přiděleny jindy farní kostely Řeporyjský a Krteňský jako filialky.

Prvním farářem byl mistr Tomáš Fr. Standl r. 1682—1685.

Přílepy Velké a samota **Vysoká**, ves 17 km severně od Smíchova po obou stranách říšské silnice Velvarsko-Teplické v utěšeném údolí; místní i katastr. obec se 42 domy, 289 obyv., malorolníky a domkáři; farou i školou přidělena do Noutonic, pošta v místě.

K praebendám kanovnickým u sv. Jiří náležela dle listiny Anežčiny z r. 1228 část Přílep;***) držel ji r. 1294 Jakub, farář v Chuchli, pak kanovník Beneš, r. 1304 Štěpán, mistr, r. 1346 kanovník Svatojiřský, Václav, dříve farář v Milčíně.†)

Druhá větší část činila nadání kanovníků kapituly u sv. Víta před r. 1350;††) měl ji r. 1367 Jan, lékař z Jindřichova Hradce, po něm kanovník Václav Pleskot z Moravy r. 1378—1387. Od r. 1388 bral užitky Mikuláš Puchník, official arcibiskupův.†††)

Dle tehdejšího obyčeje pronajímaly jeptišky statky své emfyteuticky lidem stavu městského. Dvůr jejich v Přílepích měl před r. 1420 Mikuláš Domažlický od žáby, jemuž ho Pražané zabrali r. 1421. Zikmund zastavil r. 1436 jmění jeptišek s jinými vsemi Hanuši Homingerovi,*) druhou část Přílep kapituly Svatovítské téhož roku Benešovi z Kladna.

Zápis Benešův ukázal r. 1454 Přech z Kladna na soudě dvorském; svědčil na ves Přílepy pod Kamýkem a mlýn, oboje ve 100 kopách.**)

O dílu Svatojiřském nevíme od té doby ničeho. Kapitula Svatovítská vyplatila z milosti císaře Ferdinanda I. svůj statek Přílepský, jejž potom

*) Libri conf. Akta soudní kons. I. 201, 207.
**) Borový: Akta kons. utraq. 141—143.
***) Tomek: Děj. Prahy I., 446. 597.
†) Tamže V., 220.
††) Tamže III., 153.
†††) Tamže V., 123, 126, 128.
*) Tamže IV., 170, Arch. Č. I., 509.
**) Arch. Č. I., 526, 527.

držela do r. 1620. Dle urbáře statků kapitulních byla v Přílepích r. 1616 krčma a 13 gruntů. Dle jmen byli tam také osedlí Němci. Krčmu měl Jetřich Taul a grunt Michal Němec, jinak Klímaus za 600 kop.*)

R. 1620 pobrali odbojní stavové kapitule statky. Přílepy koupil od nich Václav Homut starší z Harasova;**) r. 1623 byla však ves kapitule vrácena.

Radlice a samota **Vysoká**, ves pěkně položená v útulném údolí Radlickém, 3·5 km záp. od Smíchova. Místní i katastr. obec s poplužním dvorem a kaplí sv. Jana Nep., v níž konána bývala bohoslužba v den 16. května. Osada přifařena a přiškolena ke Smíchovu, kam i poštou náleží. Od r. 1896 má svůj vlastní hřbitov. R. 1890 měla v 79 domech 1763 obyv., zemědělce a dělníky: nyní ovšem počet domů i obyvatel značně stoupl při vhodné poloze obce. Velkostatek provozuje mlékařství ve velkém rozsahu. Jinak vyznamenává se obec čilým hospodářským i průmyslovým ruchem.

Před r. 1378 náležela část Radlic klášteru sv. Anny řádu panenského sv. Dominika na St. M. Pražském. Jeptišky ji prodaly r. 1419 právem zákupním Šimonovi od bílého lva, měšťanu Pražskému, za 65 kop ročního. Byl to dvůr poplužní o dvou poplužích se dvory kmetcími, platy, robotami, lesy, vinicemi, desátky z vinic, lukami a chmelnicemi.***)

Také kostel Pražský měl tam nějaké dědiny.

Císař Zikmund, chtěje dáti posádce Vyšehradské znamení, že jí jde na pomoc, vypálil r. 1420 Radlice a dědiny jeptiškám pobral.†) Pražané však vrátili je Šimonovi, který je nedlouho před tím od jeptišek ujal. Jeptišky učinily se Šimonem narovnání r. 1428, aby jim pro škody vojskem Zikmundovým učiněné platil ročně 15 kop gr. místo 65 kop gr. a dával nad to věrtel vína nebo za víno kopu gr. po 5 let. Právo své na Radlicích odkázal Šimon při své smrti r. 1433 jeptiškám.††)

Část kostela Pražského zastavil Zikmund r. 1436 Prokopovi a Rudolfovi ze Žíšova, kteří list zástavní r. 1454 na soudě dvorském ukázali.†††)

Vinici Trubečovskou u Radlic měl r. 1456 kostel sv. Vojtěcha v Jirchářích, a špitál sv. Alžběty pod Vyšehradem 15 grošů platu ročního na chmelnici Ladevské.

R. 1479 držel zápisnou část Radlic Vavřinec Harovník*) v 70 kopách, po něm syn Jakub až do r. 1514.**)

*) Urb. kap. fol. 213.
**) Bílek: Děj. konf. I., 289.
***) Tomek: Děj. Pr. III., 136.
†) Tamže VIII., 236, 444. Arch. Č. IV., 372.
††) Tamže.
†††) Arch. Č. II., 188.
*) Arch. Č. VIII., 484.
**) Tomek: Děj. Pr. VIII., 231.

Jeptišky prodaly roku 1523 dvůr kláštera sv. Anny Petrovi robotnému.*)

R. 1586 prodal král Vladislav Benjaminu Kutovci na Hlubočepích s jinými vsemi též Radlice, které nedávno před tím na krále byly spadly.**)

R. 1620 koupila Anna Pfefferkornová z Ottopachu od stavů odbojných Radlice, ves druhdy kláštera sv. Anny, s dvorem poplužním a pří-

Radotín.

slušenstvím.***) Po bitvě Bělohorské navrátila ji bez náhrady klášteru. Radlice zůstaly při klášteře až do jeho zrušení r. 1785.†) Nyní náleží velkostatek Radlický knížeti Janu ze Schwarzenberka.

Vysoká bývala druhdy vinicí kláštera sv. Anny. R. 1620 koupil ji od stavů Daniel Roudnický z Březnice, radní písař Staroměstský. Maje pro náboženství ze země odejíti, postoupil vinici Lorenci Majdrlovi z Mausberku. Ujal se jí však opět r. 1631, když se navrátil se Saským vojskem do vlasti. Byv potom r. 1634 všeho jmění zbaven, propadl i vinici Vysokou.††)

*) Arch. Č. VIII., 561.
**) Kvat. rel. žl. 1582—1589. č. 47.
***) D. Z. 140. E., 21., 193, A. 27.
†) Pam. arch. X., 546.
††) Bílek: Děj. konf.

Radotín, ves 13 km jihozápadně od Smíchova, 4 km západně od Zbraslavi při okresní silnici na levém břehu Berounky podél potoka Radotínského, který od severozápadu pospíchaje vábné údolí Radotínské tam opouští, úrodnou rovinou protéká a do Berounky se vlévá. Na potoce, vroubeném z části lesnatými stráněmi v údolí, jednak lučinami bohatém je v délce as 8 km 16 mlýnů. Údolí Radotínské hojně bývá navštěvováno pro krásy přírodní a zvláštnosti geologické i botanické. Místní i katastr. obec má 90 domů a 1200 obyv., z části rolníků, z části dělníků v místních průmyslových závodech, z nichž cukrovar a cementárnu zvláště uvésti sluší. Fara jest v Třebotově, 4třídní škola, pošta a stanice dráhy v místě.

Radotín od jihozápadu.

Ke straně severní zdvihá se mírně skalnatý hřbet, na jehož planině prostírá se osada Lahovská, z části k Radotínu přidělená. V údolí potoka Radotínského asi 4 km jihozápadně od obce je samota Cikánka, k Slivenci příslušná, u ní mramorové lomy, dále samoty: »u Hadru« a »Čáp«.

Boleslav II. daroval r. 993 desátek ze dvora knížecího v Radotíně klášteru Břevnovskému.*)

Vladislav II., zakládaje okolo r. 1159 klášter sv. Jana Jerusalemského (nyní Maltánský), zmiňuje se o přívozu přes řeku Mži u Radotína, koupeném od bratří toho kláštera.**)

*) Erb. Reg. I., 34. č. 78. Zoubek: Šk. Sm. 1878.
**) Tamže.

Václav II. daroval Radotín r. 1304 klášteru Zbraslavskému, při němž byla osada do válek husitských.*)

Po nich zastavil Zikmund r. 1436 půl vsi Radotína Bohuslavovi z Tmaně**) a téhož roku úrok z druhé polovice vsi s příslušenstvím Zikmundovi Tříšipskému v 65 kopách. Tříšipský dal dobrou vůli (postup) Jindřichu Mazanečkovi, od něhož si klášter r. 1453 zástavu k ruce své vyplatil, ale zastavil polovici a více opět Heřmanu Sirotkovi, nemaje k tomu královského povolení.***) R. 1454 ustoupil Bohuslav z Dobré z řeky Berounky, z které se platilo na suché dny 28 grošů, ze čtvrti louky Lahovské

Údolí Radotínského potoka.

a z polovice lesa nad Radotínem, nemaje na to zápisu. Zboží toto uchváceno klášteru Zbraslavskému r. 1421 a postoupeno mu zase v plné užívání od královské komory.†)

R. 1499 dal Vladislav II. Jagailovec výplatu na půl vsi Radotína Ambroži Mulfarovi z Minic, písaři kanceláře královské.††) Mulfar pohnal r. 1501 Jana Zumana z Herstošic o vybrání úroků z polovice městečka Řevnic a z polovice vsi Radotína.†††)

*) Pam. arch. I., 77.
**) Tamže.
***) Arch. Č. I., 503.—VI., 575.
†) Arch. Č. XIV., 376.
††) Arch. Č. VI., 575.—XI., 558.
†††) Tamže.

Za opata Jana XIII. (r. 1536), který si získal náklonnost krále Ludvíka, vráceny klášteru Zbraslavskému některé statky zápisné, mezi nimi také Radotín. Od té doby zůstal při klášteře až do r. 1618, kdy mu zabrán s jinými statky od direktorů a Matesu hr. Thurnovi darován. Po bitvě Bělohorské však navrácen klášteru z rozkazu Ferdinanda II. a potrval v majetku jeho až do zrušení kláštera r. 1785.*)

Chrám sv. Petra a Pavla v Radotíně sahá původem svým do časů nejstarších, ač máme první zprávu o něm teprve r. 1353, kdy byl již farním a platil $16^1/_2$ groše desátku papežského; berně ta zvýšena téhož roku na 30 gr. pololetních nejspíše pro bohaté nadání kostelní. R. 1380 měl mimo příslušné mešní knihy a bohoslužebné nářadí kříž jaspisový, stříbrem obložený, s křišťály v rozích.

O podobě původního kostela nic není známo; zbyl z něho snad jen malý, klenutý presbytář, který střízlivé renaissanční podobě nynějšího kostela nesvědčí. Také přesně určiti nelze, kdy nynější kostel přestavován; nejspíše za Tomáše Budecia, opata Zbraslavského (1716—1738). Při opravě r. 1881—2 odstraněn z průčelí znak klášterní a nahrazen znakem nynějšího patrona. Sakristie přistavěna ve věži z r. 1818.

V klenutém presbytáři jest hlavní oltář, zasvěcený sv. Petru a Pavlu, s pěkným obrazem loučení sv. Petra se sv. Pavlem před smrtí.

Dva postranní oltáře v lodi zasvěceny sv. Prokopu a sv. Janu Nepom. Pod náhrobníky v lodi již vyšlapanými a dlažbou přikrytými pochováni dobrodinci chrámu z doby přestavby, Daniel Neupauer z Radotína † 1740 a Jiří Kotaška z Bluku † 1754. Varhany na kruchtě postaveny r. 1882.

Ve věži, r. 1881—82 o patro zvýšené a novou střechou v podobě jehlanu opatřené, zavěšeny tři zvony, které do roku 1812 byly ve dřevěné zvonici.

Velký zvon, zasvěcený sv. Petru a Pavlu, s vypouklými obrazy světců, s obrazy Krista a P. Marie má nápis: »Tento zvon k záduší Radotínskému náležející lit jest ke cti a chvále Boží, bl. Marie a sv. Petra a Pavla léta P. 1603.« Na přelitý dán chronogram 1846. Prostřední zvon, sv. Tomáši a sv. Janu Nep. zasvěcený, má vypouklé obrazy světců a nápis: »K větší slávě P. Boha, S. Tomáše ap. B. Jana Nep. ulit zvon tento nákladem Tomáše Jelínka« r. 1707. Ulil jej Antonín Schönfeldt v St. M. Pražském. Nejmenší zvon s reliefy sv. Jana Křtitele a P. Marie ulil r. 1765 Jan Kühner v Praze.

Farní kostel sv. Petra a Pavla náležel r. 1352 k dekanatu Ořechovskému, nyní přidělen k vikariatu Zbraslavskému.

Faráři, pokud známo, byli:

R. 1378 Heřman, při visitaci r. 1380 Matyáš**), r. 1384 Jan.***) R. 1387 směnil kněz Beneš s Martinem, farářem v Křečhoři. Po Martinovi byl farářem Petr

*) Pam. arch. I., 71. a dále. Viz Zbraslav.

**) Libri conf.

***) Tadra: Soud. akta kons. II., 246.

měl při faře nájemníka, kněze Václava. R. 1396 směnil Petr s Litoldem, farářem v Nehvizdech. R. 1408 byl farářem mistr Mikuláš Welczin, doktor medicíny. S ním směnil Mikuláš Petrův, oltářník v kapli sv. Felixe a Adaukta na hřbitově v Olomouci.*)

Z doby kališnické kněz Řehoř r. 1539 byl stihán pro dluh 10 kop, které měl dle nařízení konsistoře zaplatiti Jiříku Pasířovi, nebo fary prázden býti. Snad peněz neměl a raději fary se vzdal. Po něm farářoval na krátko Jan, o kterého stáli osadníci fary Týnské v Praze, doptávajice se pana opata Zbraslavského po jeho chování. K jejich žádosti svolili páni administratoři konsistoře pod obojí r. 1540,**) aby do Prahy ke kostelu Týnskému přesídlil.

Od těch dob nemáme o faře Radotínské zpráv až do r. 1630, kdy klášter Zbraslavský koupil Třebotov a kostel Radotínský jako filiální ke kostelu Třebotovskému přivtělil.

Roblín, ves 23 km od Smíchova, 13 km od Zbraslavi v severozápadním cípu okresu Zbraslavského. Katastr. obec na návrší a z části v mírné kotlině má ve 24 domech 176 obyvatelů, zemědělců a dělníků po většině v okolních lesích zaměstknaných. Na návsi je malá osmihranná kaplička s jednoduchou vížkou. Farou i školou náleží osada k Třebotovu, poštou do Dobřichovic. Samota Frantův mlýn.

Na místě, kde nyní ves, byla ještě r. 1337 porostlina, kterou získali směnou Křižovníci. V držení vsi zřízené uvádí se r. 1365 František Bavorův***), po něm r. 1366—1377 Henslin Pecoldův z Prahy. †) Ten prodal dědictví své v Roblíně a Třebotově Endrlinu Stukovi r. 1377. Jakýsi plat měla tam r. 1380 Alžběta Názová a odkázala jej r. 1397 oltáři sv. Doroty u sv. Jiljí v Praze.††) Po Stukovi držel Roblín r. 1386 Marcelin Stach.†††) Při stavbě hradu Karlštejna zřízeno v Roblíně manství se dvorem Strkovem. Po r. 1421 zabrán statek Roblínský od Pražanů.

R. 1436 měl tam Jan z Valdeka zápisem císaře Zikmunda nějaké zboží.*) Plat na lidech v Roblíně vložil si v desky zemské r. 1499 Vojtěch Tvoch z Nedvídkova s povolením Vladislava II.**) Od těch dob držán Roblín k Třebotovu, manský dvůr Strkov k purkrabství Karlštejnskému. R. 1606 seděl na Strkově Jeroným Puchfelder z Pressot, cís. dvořenín, koupiv dvůr od Řehoře z Běrunic. Později vládl tam Vilém Lukavský z Řenče, po něm r. 1617 Václav Sak z Bohuněvic, té doby hejtman Karlštejnský; r. 1618 Mikuláš Kuneš z Lukovce a r. 1620 Kunhuta Kunšova z Berbisdorfu; jí odňat Strkov pro účastenství ve vzpouře; s tvrzištěm, ovčínem a dvěma chalupami dán r. 1623 Janu Sixtovi z Proseče.***)

*) Libri conf.
**) Borový: Akta kons. utraq. I., 129, 158.
***) Tomek: Děj. Pr. I., 440.—II., 450.
†) Desky trhové A, 6.
††) Libri erect. IV., 464.
†††) Desky Dv. XXIV., 75.
*) Arch. Č. I., 507.—VII., 581.
**) Arch. Č. I. 507.—VII., 581,
***) Desky Zm. 117, A. 25.

Roblín držel r. 1610 Fridrich Smolík ze Slavic; prodal ho s Vonoklasy Jiřímu Alb. Bryknarovi z Brukstejna, od něhož přešel odkazem na hraběte Viléma z Vřesovic.*) R. 1630 koupil Roblín s Třebotovem Jiří Urat,**) opat kláštera Zbraslavského. Dvůr pustý Strkov s mlýnem náležel po zrušení manství purkrabského k panství Karlštejnskému, až rozdělen v menší živnosti, zvané familie.***)

Roztoky, městys 11 km severně od Smíchova při okresní silnici v širokém údolí po obou březích potoka Únětického, na levém břehu řeky Vltavy, již příkré stráně a srázné skalní stěny svírají. Po mírnějších stráních a úbočích ve svěží zeleni vystavěny četné letohrádky. Blízký a pečlivě upravený les milým jest útulkem mohutnému proudu výletníků, jež tam utěšená poloha i vábné vzezření krajiny láká.

Místní i katastr. obec se 125 domy a 1000 obyv.; v létě se obyvatelstvo zdvojnásobní. V místě je fara, 4třídní škola, zámek, poplužní dvůr, telegraf a telefon, stanice dráhy, pošta, pivovar a továrny, v nichž se neusedlé obyv. zaměstnává. Kmenovým obyvatelstvem jsou zemědělci. Cesta přes přívoz vede do okresu Karlínského.

Část Roztok náležela ode dávna klášteru Břevnovskému; r. 1296 vystavěl tam znamenitý opat kláštera toho, Bavor z Nečtin, opatský dvůr.†)

Některou část držel r. 1369—1374 Šimon Bohuslavův z rodu Olbramovicův, po něm až do r. 1381 Eberhard z Remeše, měšťan Pražský, s manželkou Markétou; od r. 1381 bratr jeho, Reinhard z Remeše, kterému prodal kolem r. 1387 Diviš II., opat Břevnovský, s povolením krále Václava IV. klášterní díl na Roztokách.††)

Statek, snad i tvrz měli tam Míčanové z Roztok a Klinštejna, z nichž jeden r. 1396 seděním na Roztokách se připomíná.

R. 1421 vzali Pražané Reinhardovi jeho díl Roztok, že stál při Zikmundovi; obdržel jej od spojených tehda obcí Pražských Jan z Pořešína, písař městský, do r. 1425 zápisem v sumě 400 kop grošů.†††)

R. 1425 zapsal Lidéř z Radkovic manželce své, Alžbětě ze Šestlic, mimo jiné vsi i díl, který spolu na Roztokách měli.*)

R. 1429 obléhal s vojskem Staroměstských Zikmund z Kotenčic, hejtman téhož vojska, tvrz Roztoky; vzdala se, a vojsko odvoláno.**)

Později obdržel týž Zikmund s manželkou Mandou kramářkou 200 kop gr. na Roztokách narovnáním se syny Mandinými z prvního manželství jejího.

---

*) Tamže 140. G, 27.—145. fol. 3.
**) Pam. arch. I., 118.
***) Sedláček: Hrady a Z.
†) Reg. II.
††) Tomek: Děj. Pr. II., 426, 279 a III., 84.
†††) Tamtéž IV., 169, 443.
*) Arch. Čes. II., 59 D. Dvorské XX. 94 A, 22.
**) Tomek: Děj. Pr. IV., 169,443.

Zámek v Roztokách.

Kolem r. 1455 seděl na Roztokách Čeněk Mičan z Klinštejna, purkrabí hradu Pražského; zemřel r. 1480 a má náhrobek v Týnském kostele.*)

R. 1510 připomíná se Václav, zeman z Roztok, r. 1511 Voldřich Myška ze Žlunic, po něm znamenitý právník a politik, Albrecht Rendl z Aušavy.**) Nějaký čas náležely hraběti Šlikovi, na to hraběnce Smiřické, která je prodala Ludvíku Scheradinovi ze Schorndorfu. Od něho je koupil Dr. Cartesius s manželkou Felicitou a prodal r. 1565 Davidovi Boryni ze Lhoty.***) Bohatý zeman tento byl r. 1573 relatorem stavu rytířského na sněmu zemském.†) K r. 1590 klade se přepadení Roztok a oloupení Boryně vlastním jeho poddaným lidem.††) David Boryně (snad syn) prodal r. 1623 tvrz Roztoky s dvorem poplužním, mlýnem, vinicemi a několika vsemi, jež mu pro vzpouru zabaveny býti měly, královskému místodržícímu, knížeti Karlu z Lichtenstejna†††), při jehož rodě zůstaly jako svěřenský statek do r. 1803; v roce tom prodány Josefu Madrovi a zeti jeho, Dru. Josefu Löhnerovi, který odkoupil druhou polovici r. 1807 od tchána a do r. 1837 Roztoky držel. Po něm je zdědil Ludvík šl. Löhner a r. 1839 prodal Josefu Ledrovi i jeho manželce Anně, roz. Jeřábkové.

Od r. 1869 jsou majetkem Josefa Ledra a manželky Albiny.

R. 1296 vystavěl opat kláštera Břevnovského, Bavor z Nečtin, v Roztokách ode dávna klášteru náleževších opatský dům. Knihy konfirmační připomínají od r. 1373—1378 faráře v Roztokách; z toho souditi lze, že kostelík neb kapli opat Bavor tam založil.*) Kostel tento obdaroval r. 1396 Míčan z Klinštejna a na Roztokách nějakou kopou grošův.**) Kaple sv. Jodoka v Roztokách, k níž Reinhard z Remeše oltářníka dosadil, připomíná se r. 1434. V bouřlivých válkách husitských kaple nejspíše zanikla.

Nynější kostel sv. Jana Křt. vystavěn ve slohu mírné gotiky r. 1866 na místě bývalé obecní sýpky z milodarů, k nimž J. Vel. zvěčnělý císař Ferdinand Dobrotivý 600 zl. přispěl. Před tím konaly se bohoslužby po vyfaření osady Roztocké z Noutonic od r. 1764—1842 v zámecké kapli, na to až do vystavění kostela obyčejně na L. Hradci.

V jednoduše upraveném kostele jest hlavní oltář sv. Jana Křtitele s obrazem světce, nad oltářem obraz Nejsvětější Trojice. Na jižní straně kostela upraven Boží hrob v oltář P. Marie Lurdské se sochou zázračného zjevení ze dřeva řezanou.

*) Pam. arch. X., 620. I., 104.
**) Arch. Čes. V., 6—XIII., 423.
***) Sommer XIII., 170.
†) Sněmy III., 749.
††) Winter: Kult. děj. č. m. 162.
†††) D. Z. 141. L. 20. — Bílek: D. konf. I., 32.
*) Emler: Reg. II.
**) Libri erect. IV. a XIII.

Na kůru zříti obraz sv. Ludvíka, jak se zdá, ze starší doby. Slušné varhany r. 1884 pořízeny za 600 zl.

V dřevěné vížce na vrchu střechy zavěšen zvon s obrazem Spasitele na kříži a nápisem na straně protější; mimo něj ještě dva menší zvonky.

Od r. 1845 stála ve výklenku na dvoře velkého mlýna dřevěná socha sv. Jana, již při velké vodě téhož roku u Roztok z Vltavy vylovili; r. 1882 opravena a na nynější místo v Horních Roztokách přenesena.

Nedaleko zámku Roztockého postavena osadníky r. 1832 kaplička P. Marie na počest sňatku tehdejšího majetníka panství.

Ruzíň.

Fara v Roztokách náležela k dekanatu Slanskému; nyní přidělena k vikariatu Libockému.

R. 1373 připomíná se pleban Šimon, který směnil s Vaňkem ze Zap; po něm kněz Hereš r. 1378.*) R. 1434 po smrti kněze Marka podal ke kapli sv. Jodoka v Roztokách Reinhard z Remeše kněze Vratislavské diecese, Petra Schostaka, jejž konsistoř tehda v Žitavě dlící schválila. Do Roztok se však nedostal; nebylo ke kapli přístupu.**)

Od té doby nemáme o Roztokách zpráv. Známo jen, že r. 1707 přifařeny byly do Noutonic, před tím drahnou dobu do Únětic. R. 1786 zřízena v Roztokách lokalie, k níž mimo Žalov a Podmoráň přidělen i filiální kostel sv. Klimenta na Levém Hradci.

Od r. 1764 ustanoven lokální kaplan zámecký, podřízený faráři Noutonickému. Po vystavění kostela proměněna lokalie ve faru.

*) Tadra: Soud akta kons. I., 62.

**) Libri confirmationum. (Kaplan býval samostatným knězem, kterému bylo pečovati ani ne tak o osadu jako o přísluhu svátostmi podacímu pánu. Tom. D. Pr. I., 395.)

Ruzíň (Ruzyně), ves 9 km západně od Smíchova; rozložena po obou stranách říšské silnice Karlovarské, v části té »Dlouhou míli« zvané, pod severním úbočím planiny Bělohorské, dotýká se na východě královské obory Hvězdy. Místní i katastr. obec má 50 domů, 1121 obyv., rolníky a dělníky při velkostatku i v cukrovaru místním. Fara, škola i pošta v Liboci. V místě zastávka dráhy Buštěhradské a telefonní spojení s Prahou.

Mlýn v Ruzíni.

Ruzeň, Rusíň — jak psáno ve starých listinách — náležela r. 993 klášteru Břevnovskému.*) Též nadání kaple sv. Václava v kostele Pražském mělo tam nějaké dědiny, což zřejmo ze stvrzovací listiny Přemysla Ot. I. r. 1227.**) Dědiny ty zaměněny však r. 1257 za dvory v Lysolejích a Předboji. Tvrz i dvory v Ruzíni vzali klášteru r. 1421 Pražané a přidali obé r. 1429 purkrabství Pražskému, které toho času Staroměstí obsazovali.***) Jeden ze dvorů Ruzíňských měl kolem r. 1457 Jan z Košíř; po Janovi a manželce jeho Madleně držel jej Mikuláš Skurský r. 1500. R. 1524 vyhořel dvůr purkrabský v Ruzíni a zůstal dlouho pustý. Svolením sněmu hospodařil

*) Jireček: Ant. B. T. Hist. p. 127.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 374, 415.
***) Tamže IV., 171, 446. — VIII., 207.

na něm a opravil jej znamenitě r. 1593 purkrabí Adam z Hradce.*) Nyní je v Ruzíni statek zemský.

Řeporyje, ves 9·5 km jihozáp. od Smíchova při říšské i okresní silnici, v půvabném úvalu na začátku údolí Svatoprokopského na potoce Dalejském. Místní i katastr. obec s přidělenými osadami: Velkou a Malou Ohradou na výsině, Novou Ves (částí) nad pobočným údolím k Butovicům a Opatřilkou nad údolím Dalejským. Ve 110 domech na 1400 obyv., rolníků a dělníků v rozsáhlých lomech, vápenicích a cihelnách. V místě filiální kostel, 4 tř. škola, pošta a stanice dráhy Pražsko-Duchcovské; fara v Ořechu.

Řeporyje.

Jak ze jména vysvítá, zaměstknávali se obyvatelé starobylé vsi dobýváním kořene řepového (řepíku); náležela proto osada ode dávna ku vsem lékařským.

R. 1114 měl Řeporyje cisterciacký klášter v Plasích z daru Vladislava II.

R. 1341 prodal klášter Plaský, ponechav si toliko nový dvůr, Řeporyje s kostelním podacím, s dvorem a jiným příslušenstvím Alžbětě, vdově Rudlina Billunga, měšťana v Starém M. Pražském, právem zákupním za 300 kop grošů Pražských pod roční plat 60 kop grošů. Po Alžbětě dědil Barta Billungův r. 1353. Po Bartovi Rudlinovu, jemuž i Billungův říkali, zůstalo několik sirotků. Poručníky byli páni Jindřich a Beneš z Dubé. R. 1393 vykonával právo podací v Řeporyjích syn Barty Billunga, jenž se v témž roce a r. 1405 jako panoše Bartík z Řeporyj uvádí.**)

*) Arch. Č. IX., 517. — XI., 537. VIII., 192.

**) Zoubek: Zpr. Sm. 1878. Libri erect. XIII.

R. 1407 vykonával totéž právo král Václav IV.; odúmrtím spadla asi ves na krále, ač dle jiné zprávy náležela aspoň z části Duchkovi, bohatému řemenáři z Prahy. Měl v Praze několik domů a připomíná se ještě r. 1429*). Jakési právo na Řeporyje dáno i Oldřichu, proboštu u sv. Apollinářiše, příbuznému pozdějších držitelů Řeporyj, Paldrů z Vařin.**)

Dle Beckovského měly prý v Řeporyjích klášter panny Cistercienky na pozemcích Cisterciáků kláštera Plaského. R. 1387 uvádí se klášterní sestra Anna z Řeporyj. Je-li v souvislosti s klášterem, o němž jinde zpráv není, nevíme. V r. 1380—1388 měli v Praze domy řezník Jakeš a Mařík, oba z Řeporyj, a Havel, bratr Maříkův.

R. 1417 drželi Řeporyje Jan a Ondřej Paldra.

Ve válkách husitských byl prý klášter rozbořen a abatyše zastřelena. Po skončených válkách dostaly se Řeporyje zápisem některému šlechtici jména neznámého. R. 1455 měl zápis Bohuněk z Klinštejna, který pohnal téhož roku Jana z Vrabí o požitky ze zapsaných dědin v Řeporyjích***) k ruce sirotků neznámých.

R. 1454 vrátil Vaněk z Vrabí komoře královské sedm lidí a devět a půl pustého lánu v Řeporyjích, nemaje na to zápisu.†)

R. 1541 náležely Řeporyje klášteru Zbraslavskému; opat Jakub postoupil je s Libšicemi (obě vsi celé) za dluh 900 kop Jindřichu z Chocenic.††) R. 1574 odkázal Jiří Žďárský ze Žďáru manželce své nejmilejší, Lidmile Bořitové z Martinic, statek Řeporyje.†††)

Svazky příbuzenskými přešla ves na Jana Benjamina Sluzského z Chlumu ke statku Tuchoměřickému.*)

Po r. 1622 dostaly se Řeporyje v majetek pánů Michnů z Vacínova. Po smrti Zikmunda Norb. Michny z Vacínova náležely vdově jeho, Marii Alžbětě Michnové, roz. Lažanské, která dne 16. ledna r. 1669 podíl svůj i díl bratra nebožtíkova, Viléma Bedřicha, s jeho svolením prodala P. Václavu Zimmermannovi, rektoru Jesuitské kolleje u sv. Klimenta v Praze, k panství Tuchoměřickému. Při něm zůstaly Řeporyje až do zrušení řádu Jesuitů r. 1773. Dvůr panský po té rozdělen a zřízeno z něho 12 tak zvaných familií.

S panstvím Tuchoměřickým přešly Řeporyje v majetek studijního fondu.

Filialní kostel sv. apoštolů Petra a Pavla, o němž se r. 1341 jako o farním zmínka činí, vystavěn původně slohem romanským, jak souditi lze dle zbylého původního choru pravoúhlého a věže později zřízené.

*) Tomek: Zákl. místop. Pr.
**) Zoubek: Zpr. Sm. r. 1878.
***) Arch. Č. IV., 553.
†) Arch. Č. XIV., 372.
††) D. Z. 83., 13., 6
†††) D. Z. quat. trh modrý 18, f. 28.
*) Sommer: XIII., 74.

Ostatní část pobořena, a ku věži přičiněn r. 1772 od Jesuitů kostel nynější, založený do kříže. Hlavní loď jest klenuta, u vchodu i v presbytáři okrouhle zakončena. K presbytáři přistavěna malá sakristie. Příční loď tvoří pouhé výklenky, v nichž postaveny postranní oltáře: v levém oltář Nejsvětější Trojice, v pravém P. Marie a sv. Ignáce. Na hlavní oltář sv. Petra a Pavla maloval obraz světců Kramolín, laik Jesuitský. Oltáře jsou dřevěné, slohu baročního. Kámen oltářní na hlavním oltáři má letopočet 1667; přenesen i s oltářem z kostela starého. Starobylá monstrance v podobě gotické věže se soškami sv. Petra a Pavla je z litého, pozlaceného železa. Varhany od Gartnera z r. 1847 opraveny r. 1870. Původní

Kostel v Řeporyjích

věž při kostele na 30 m vysoká s nově přidělanou střechou má na vrchu kouli se znakem T. J., okna romanská (bez říms); prostřed věže jest okno nepravidelně sešikmělé. Mimo to zříti ve věži okénka světlíková, střílnám podobná. Větší zvon sv. Ignáce z L. z r. 1690 s obrazem Ukřižovaného, po straně s P. Marií a sv. Janem, přelit r. 1775 od Frant. Ant. Franka v Praze; menší zvon sv. Petra a Pavla s obrazy většího zvonu má nápis latinský z r. 1690. Přelit v Praze r. 1865. Hřbitov založen kolem kostela od nepaměti.

Fara v Řeporyjích náležela původně k dekanatu Ořechovskému, později k Smečenskému a r. 1676 již jako filialní k vikariatu Velvarskému. Nyní s mateřským kostelem v Ořechu přidělena k vikariatu Libockému.

O plebanech Řeporyjských známo toto:

Když r. 1379 zemřel pleban Gaudentius, podán ku faře Bartoloměj ze Střem. R. 1380 stal se střídník Ořešský, Mikuláš z Plzně, střídníkem v Řeporyjích. Do r. 1406 měl faru Oldřich, probošt u sv. Apollináře v Praze; po něm dosazen Jan Theodorikův z Meziříče na Moravě; po roce směnil faru

s Janem, plebanem ze Svrkyně. R. 1406 směnil Jan s Janem, farářem v Běcharech, jejž uvedl farář Krteňský. Jan, dříve farář Běcharský, směnil r. 1417 s Tomášem, plebanem v Hradišti, Tomáš r. 1418 s Havlem z Medonos, který téhož roku zemřel. Po jeho smrti uveden k faře klerik Jeronym farářem Stodůleckým. Tím končí se posloupnost farářů Řeporyjských; o době kališnické zpráv není.*) R. 1585 přisluhoval v Řeporyjích a na Krtni kazatel protestantský.**)

Když řád Jesuitský koupí nabyl Řeporyj, přivtělen kostel tamější ke kostelu Ořešskému***), jehož filialkou jest dosud.

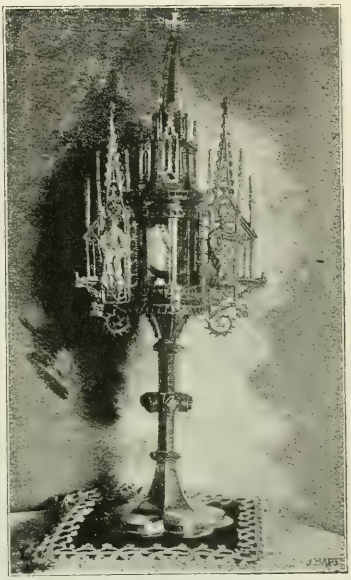

Monstrance Řeporyjská.

Řepy, ves 9·5 km západně od Smíchova na svahu pláně Bělohorské v úrodné, mírně zvlněné rovině při okresní silnici. Místní i katastrální obec, k níž přiděleno 9 čísel na Bílé Hoře, má kromě nich 68 domů s 1130 osadníky, rolníky. Filialní kostel, 3třídní škola, stanice Buštěhradské dráhy s telegrafním úřadem v místě; fara i pošta v Liboci. Klášter milosrdných sester kongregace sv. Karla Borom., při němž jest c. k. ženská trestnice s kostelem, má dvůr ve vlastní správě.

Ve starých listinách psána osada také Žepy. Poprvé se uvádí r. 993 v darovací listině kláštera Břevnovského.†) Za krále Václava I. prodal klášter ves Žepy Pražskému měšťanu Frovinovi; ježto však prodej stal se bez vědomí krále i biskupa, žádal opat Martin krále Přemysla Ot. I., aby Frovin ves klášteru vrátil. To se také stalo r. 1267 za náhradu 15 hřiven stříbra.††) Synové měšťana Pražského Frenclina navrátili klášteru r. 1287 pozemky, které dříve právem zákupním drželi.†††) Od té doby postupoval klášter Řepy za úrok v dočasné držení rodinám nešlechtickým. Johanna z Řep a Lidmila, dcera její, daly r. 1457 Prokopovi ze Šárky, místopur-

*) Libri conf. Zoubek: Šk. Smích. 1878.
**) Borový: M. Medek 128.
***) Památky X., 683.
†) Reg. I., 33.
††) Tomek: Děj. Pr. I., 315.
†††) Tomek: Děj. Pr. I., 315.

krabí Pražskému, list zástavní opatu Břevnovského Sigfrida na jistou sumu klášteru půjčenou.*) Táž Johanna, měšťanka Pražská, odkázala r. 1474**) 8 kop platu ročního v Řepích kostelu sv. Valentina v Praze.

Jakým způsobem klášter o Řepy přišel, dosud se nezjistilo. R. 1598 náležela ves k rychtě Hostivické, k pravomoci panství Červeno-Újezdského hrabat Žďárských ze Žďáru.***) Poslední potomek rodu toho po meči, hrabě

Kostel v Řepích.

Eusebius Žďárský, zemřel r. 1670. Po narovnání o jmění jeho držela Řepy i Zlejčín v r. 1688—1697 Barbora Johanna hrab. z Caretto-Millesima, a prodala je Karla Jách. hr. Bredovi, který je připojil k panství Tachlovickému.

*) Arch. Č. II., 471
**) Tomek: Děj. Pr. IX., 107.
***) Desky Zm. lit. D. 10.

Kostel sv. Martina uvádí se již r. 1368 jako filialní farního kostela v Liboci*), s nímž k patronatu kláštera Břevnovského náležel. Zbudován slohem romanským**); má průčelní věž, později klenutou, loď 7·3 m dlouhou a 4·2 m širokou; k ní přiléhá apsida.***)

Vnitřní výzdoba jednoduchá. Hlavní oltář ve slohu kostela ozdoben obrazem sv. Martina z doby novější. Postranní oltář Panny Marie Lurdské zřízen r. 1894.

Kříž nad kazatelnou jest vzácná, starobylá práce zvláštní podobou těla Spasitelova. Varhany pocházejí z doby novější.

Ve věži jeden zvon z r. 1796 zasvěcen sv. Janu Nep., druhý sv. Kříži z r. 1883; nápisů zvláštních na nich není.

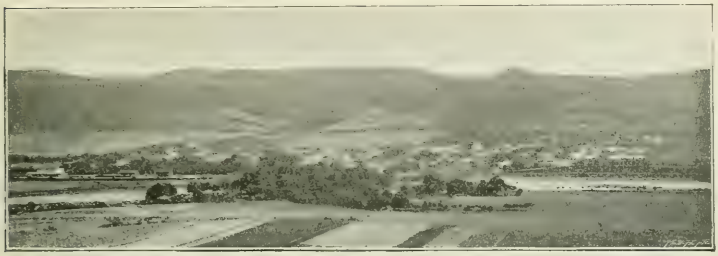

Řevnice, pohled k jihu.

Hřbitov býval až do r. 1837 kolem kostela. Od těch dob založen as 10 minut cesty od osady na svahu planiny Bělohorské.

Kromě starého kostela sv. Martina jest v Řepích kostel sv. Rodiny při c. k. trestnici pro ženské.

Roku 1860 vystavěn od milosrdných sester sv. Karla Boromejského filialní ústav nalezenců; při něm zřízen kostel r. 1862.

R. 1865 přeměněn nalezinec v trestnici pro ženské pod správou milosrdných sester a dán ke kostelu zvláštní duchovní.

Správa duchovní v trestnici je toliko pro trestanky. Ostatní osoby v klášteře i trestnici zaměstknané podléhají farnímu úřadu v Liboci.

Řevnice, městys 27·5 km jihozápadně od Smíchova, 15 km od Zbraslavi, na pravém břehu Berounky při okresní silnici na úpatí hřebenů z části zalesněných, nad nimiž v ostrých obrysech vrch Babka vyniká.

Místní i katastr. obec se dvorem, mlýnem, cihelnou a lomy na dlažební kámen; ve 160 domech 1002 obyv., zemědělci, řemeslníci a pletači proutě-

*) Borový: Libri erect. I.
**) Pam. arch. II., 123.
***) Method r. 1890.

ného zboží, jehož se hojně vyváží. Strojnická dílna zásobuje okolní hospodáře stroji nejnovější soustavy. Přívětivý městys s lesnatým okolím, vzorně upraveným, volí za letní sídlo Pražané, z nichž mnozí tam pěkné villy mají. Filialní kostel, 3třídní škola, stanice dráhy i pošta v místě, fara v Dobřichovicích.

Výroční trhy bývají dosti četně navštěvovány.

Zajímavo je sledovati, jak v dávné minulosti střídali se majetníci v s i a m ě s t e č k a Řevnic.

Ve dvanáctém století náležely tam dědiny kláštera jeptišek Svatojiřských*). R. 1253 daroval král Václav I. část Řevnic Křižovníkům za duši Ojíře ze Slivna**); r. 1304 král Václav II., zakládaje klášter Zbraslavský, věnoval mu m ě s t e č k o Řevnice.***)

Majestátem ze dne 5. listopadu r. 1335 vysadil král Jan v e s Řevnice právem purkrechtním Přibyslavovi ze Scheder.†)

Zdá se, že jeptišky Svatojiřské dílu svého na Řevnicích nejdříve pozbyly buď prodejem, směnou nebo snad během válečným.

Část kláštera Zbraslavského zapsal Zikmund r. 1436 Bohuslavovi z Tmáně, který ji od r. 1421 držel.††)

Zápis ten měl roku 1499 Ambrož Mulfar z Minic.†††) Roku 1501 pohnal Mulfara Jan Zuman z Herstořic o neprávné vybrání polovice úroku ze Řevnic.*)

Křižovníci postoupili r. 1512 svůj díl Ctiboru Braunovi z Chomutovic. R. 1534 držel Řevnice Jindřich Berka z Dubé, nejvyšší purkrabí.**)

R. 1610 měl tam klášter Křižovnický 4 poddané, 6 kop 50 grošů úroku; býval tam kdysi dvůr »Sedlejc«, k němu louka Chyba; polovice vsi náležela Zbraslavi dle urbáře řádového.***)

Od stavů odbojných r. 1619 nabyl dílu Křižovnického Hendrich Mates hr. z Thurnu, dílu Zbraslavského koupí Kunigunda Kunešova z Berbisdorfu s oběma kostely, podacím kostelním a vším příslušenstvím.†) Po bitvě Běloh orské musila však statek bez náhrady klášteru vrátiti, což stalo se i s dílem Křižovnickým.††)

*) Jireček: Ant. Boem. Top. II. 128.
**) Erben: Reg. I. 1343.
***) Pam. Arch. I., 77.
†) Pam. Arch. IV., 44.
††) Arch. Č. I., 526.
†††) Arch. Č. VI., 575.
*) Arch. Č. XI., 558.
**) Sommer: Ber. kr.
***) P. Arch. IV., 44.
†) Desky Zm. 192. J., 30
††) Bílek: Děj. konf. 312.

Kostel sv. Mauricia založen ve 12. století. Tehda zajisté náležela ves Řevnice duchovenstvu, zvláště jeptiškám sv. Jiřským, část blízkých dědin kanovníkům Vyšehradským. R. 1253 po smrti plebana Konrada, ustanoveného kanovníky Vyšehradskými, odevzdal král Václav kostel sv. Mauricia Křižovníkům. Později, když král Václav II. část Řevnic klášteru Zbraslavskému daroval, založili Cisterciaci blíže kostela sv. Mauricia jiný menší kostel ke cti Panny Marie.

O původní podobě obou kostelů nemáme bezpečných zpráv. Kostel Panny Marie, o kterém se ještě r. 1620 zmínka činí, vypálen a pobořen asi ve válkách Švédských; od těch dob není o něm památky.

Řevnice.

Kostel sv. Mauricia přestavěn na místě chrámu původního r. 1750 v střízlivé renaissanci.

Hlavní oltář zasvěcen sv. Mauriciu a ozdoben obrazem téhož světce. Nad oltářem na stropě zříti allegorickou postavu náboženství, jemuž se klaní duchovní i světská moc, znázorněná papežem a císařem. Prostřed stropu jest obraz »Nalezení sv. Kříže« a »Uzdravení nemocné,« na klenutí u kůru freska »Zavraždění sv. Mauricia.« Levý postranní oltář zasvěcen sv. Marii Magdaleně, oltář na straně pravé sv. Anně. Povšimnutí zasluhují velmi pěkné lavice z r. 1735, v čele se štítky uměle vyřezávanými. Svícen z kovaného železa přenesen ze starého chrámu.

Na věži jsou dva zvony z r. 1735 a umíráček z r. 1808. Velké zvony ulil Valentin Lissak v Praze na Malé Straně. První s obrazem Panny Marie má nápis: »Nejvznešenější nebes i země královně nad hvězdy vzaté.« »Sv. Mauriciu, purpurem okrášlenému Krista bojovníku,« na druhém obraz sv. Floriana a na zadní straně nápis: »Udatný Krista bojovníče, svatý Do-

nate, zachovej nás od hromobití a škodlivé bouře. — Pod patronatem hvězdonosných —. Nový z popela povstává —. Sv. Floriane, od metly ohnivé nás prosící osvobozené zachraň.«

Před vchodem na hřbitov, jenž se kolem kostela rozkládá, jest socha sv. Jana Nepom., na menším náměstí sešlá Boží muka. Na kopci Šibrném postavil tři kříže »zpěvák« J. Straka z dobrovolných příspěvků, jež po okolních obcích sebral, odvolávaje se na sen, v němž mu zřízení křížu vnuknuto.

Patronem kostela dříve farního, nyní filialního jest řád Křižovníků s červenou hvězdou.

Kostel sv. Mauricia byl r. 1253 farním a náležel k dekanatu Tetínskému. Nejspíše již r. 1656, jistě však od r. 1677 stal se filialním kostela farního v Dobřichovicích.

Z duchovních správců známi: R. 1253 Konrád, kanovník Vyšehradský a zároveň farář Řevnický.*) Před r. 1362 farář Mikuláš; uváděl v lednu r. 1362 faráře na Mořinu a téhož roku faráře do Mokropes. R. 1368 po odchodu Mikuláše do Nesuchyně uveden k plebanii Řevnické se svolením Fridricha, velmistra Křižovníků, kněz Jan, dříve pleban Nesuchyňský.**)

R. 1376 směnil Jan, probošt u sv. Ducha, který měl za sebe faráře Havla, faru se Šimonem, kanovníkem u sv. Jiljí.***) Havel byl r. 1377 svědkem při darování knih z pozůstalosti děkana Pražského; téhož roku soudil se s farářem z Mokropes.†)

R. 1377 směnil kanovník Šimon, farář Řevnický, s povolením velmistra křižovnického faru s knězem Tomášem ze Záběhlic. Tomáš snad ani do Řevnic nepřišel; ještě v témž roce byl farářem Bohuslav Kadeřavý (Crispus); r. 1378 směnil s Matějem, oltářníkem kostela Pražského. Po Matějovi, který buď zemřel nebo jinam odešel, byl plebanem Klement, dříve pleban v Oseku, krakovské diecese. R. 1403 směnil s Hynkem, kdysi kanovníkem u sv. Apollinaříše v Praze.

Hynek odešel r. 1407 k oltáři Božího Těla v kostele P. Marie na Louži v Praze, odkud kněz Mikuláš odebral se za faráře do Řevnic. R. 1416 odešel ze Řevnic kněz Prokop, po němž k faře uveden Zikmund, před tím pleban v Hrádku. R. 1423 byl Tomáš, subdiakon ze Řevnic, svědkem u konsistoře v Žitavě. Farář Řevnický, jména neznámého, uváděl r. 1424 faráře Matěje z Ronova do Dobřichovic.††)

Z doby kališnické není o faře zpráv. V 16. století připadla zajisté opět duchovní správa Křižovníkům, kteří mimo Řevnice i sousedními Dobřichovicemi vládli.

R. 1598 byl farářem Václav Egerus z kněží řádových, r. 1612 Jindřich Popelius, o němž jinde uvedeno, že z Řevnic do Dobřichovic přesídlil. Tomu rozuměti tak, že ob čas při své faře Řevnické, jindy zase v zámku Dobřichovickém sídlil.†††)

*) Tomek: Děj. Pr. I., 594.
**) Lib. conf.
***) Borový: Akta kons. I., 165.
†) Tamže I., 315.
††) Libri conf.
†††) Dvorský: Pam. o sk. Č.

Řidka (Řídká), ves 25·7 km jihozápadně od Smíchova, 13 km od Zbraslavi na úpatí lesů Brdských při říšské silnici; místní obec Lišnice, kam osada farou i školou náleží; pošta ve Mníšku. Katastr. obec má 47 domů s 283* obyv. zemědělci, kteří dílem zaměstnáni při místním dvoře.

Část obce se dvorem, **Veselka** zvaná, má v 11 domech 93* obyv. Na Řidce pálí se dřevěné uhlí. Prostřed úpravné návsi zděná kaplička z r. 1820.

Samota **Mlýnec** asi km severně v hlubokém údolí.

Původní jméno vsi bylo Lhota; teprve r. 1416, když uvázal se ve tvrz Vaněk Řitka ze Lhoty, službou manskou ke Karlštejnu povinný, nazvána Řitka, což změněno v dobách nedávných v Řidku.

Současně s Vaňkem, manem Karlštejnským, seděl na druhém dvoře hořejším Jakub ze Žumberka, manstvím k Dobříši příslušný.

R. 1429 popustil manství Jakubovi ze Řitky s podmínkou, aby jej do smrti počestně dochoval a místo něho službu manskou k Dobříši konal.*)

Jakub ze Řitky, muž na ty časy velice podnikavý, uchvátil r. 1421 v bouřích husitských blízké statky kláštera Ostrovského: Bojanovice, Davli, Hvozdnici, Hořenice (Zahořany), Slapy a Sloup. R. 1436 dostal na ně zápis od císaře Zikmunda za službu, kterou do těch dob s koňmi ke Karlštejnu konal.**) Ještě r. 1456 bydlil na Řitce; brzy na to zemřel.

Statků svých zanechal dvěma synům, Janu a Vaňkovi. Jan obdržel hořejší dvůr v Řitce a zápisy na statky duchovní, Vaněk zastával manství Dobříšské; měl na ně list krále Václava, jímž mu zároveň zastaven les Korutany.***) R. 1456 převzal od bratra Jana dvůr hořejší v Řitce se dvěma dvory kmetcími, ale hned koupil jej Matouš, řečený Oleška ze Lhotky. Jan Řitka pohnán r. 1456 od Sezemy ze Všenor o dědiny v Černědlicích.†) R. 1474 zdědil po Vaňkovi a dceři jeho Eleně dvůr dolejší, ale na krátko; již r. 1481 měl jej Mikuláš Kfelíř ze Zakšova.††) Spojil r. 1485 oba dvory, nabyv i dvora hořejšího, jenž po Předborovi z Řepnice na krále spadl. Také po Mikuláši měla Řitka r. 1502 na krále spadnouti, ponechána však dceři Aleně, vdané za Zdeňka Šťastného z Brodce.†††) R. 1526 koupil od ní Řitku Adam Rosendorf z Plakvic, druhý její manžel, ale hned zase prodal Šimonovi, proboštu kaple Všech Svatých. Ten postoupil ji r. 1531 Jindřichu Žejdlicovi ze Šenfeldu.*) Nástupce jeho, Jiřík Žejdlic, prodal r. 1551 tvrziště pusté ve vsi Řitce se dvorem poplužním, ves z části osedlou

*) D. Dv., 61, p. 44.
**) Arch. Č. II., 183, 458.
***) Tamže.
†) Arch. Č. IV. 359.
††) D. Dv. 16 J, 113.
†††) D. Dv. 17, fol. 100—106.
*) D. Dv. 63, p. 256—7, 277—299.

a z části pustou Zikmundovi Údrčskému z Údrče.*) Od něho koupil manství Jiří Vlk z Kvítkova.**) R. 1558 seděl tam Petr Vranovský z Doubravice.***) Nezletilý syn jeho Václav prodal Řitku r. 1571 Janu Věžskému z Limuze; ves byla pustá, jen dvůr stál.†) Věžský vystavěl při silnici znovu krčmu »na Veselce«, pro niž měl s pány z Mitrovic, držiteli Mníška, mnohé nesnáze.

Krajina u Sedlce.

Po jeho smrti provdala se r. 1601 dcera Dorota z Limuz za Jana Kuneše z Lukavce: když r. 1617 zemřel, vdala se podruhé za Karla Viléma Hejnice z Hyršperka. Roku 1630 prodali oba manželé tvrziště Abrahamu Herfurtovi z Frankenperka; když kupní ceny dlouho neplatil, uvázal se Hejnic r. 1646 zase v předešlý majetek.

V té době usadili se na Řitce osadníci němečtí: rychtář Tomáš Ploss, po něm Sígl, chalupníci Fischer, Gendele, Frant. Duršmid, Vavřinec Stahl a j.

*) D. Dv. 64, p. 228.
**) Reg. soud. kons. T, 17.
***) D. Dv. 64, p. 249.
†) D. Dv. 64, p. 376.

Dorota, dcera Hejnicova, přinesla Řitku r. 1650 věnem svému manželu, Václavu Chřepickému, který však majetek prodal již r. 1652 Jiříku Načeradskému z Ostromeče.*) R. 1696 držel Řitku Jiří Pompejus ze Třívod s manželkou Ludvikou z Lauterburku a z Řitky, po roku 1698 Jindřich Sobětický ze Sobětic s Budkovskou z Budovan.**) V polovici 18. století náležela Řitka Prokopu hr. z Kolovrat, r. 1787 Jiřímu Gustavovi svob. p. Škronskému z Budčevsi, který ji prodal Frant. Goldfingerovi, rytíři ze Steinsberka.

Údolí Vltavy u Sedlce.

R. 1804 připadla odúmrtím na dvorní komoru. Císař František I. daroval ji Jakubu Schmiedlovi ze Schmiedenu, cís. fendrychovi.***) Sídlil tam s manželkou Františkou, roz. Giovanni del Monte Chiaro, do své smrti r. 1868. R. 1870 koupil statek Řitecký Dr. Karel Leopold ryt. Klaudy. Nynější majetnice, hraběnka Brandisova, převzala statek roku 1897 od své matky, baronky Schäfferové.

Sedlec, ves 9·5 km severně od Smíchova, na levém břehu Vltavy při dráze. Katastr. obec se starobylou kaplí, dvorcem a železniční stanicí; ve 33 domech 316* obyv., již se zaměstknávají rolnictvím, prací v okolních závodech a rybářstvím; přifařena i přiškolena jest do Bohnic (okres Karlínský); pošta v Podbabě, místní obec Lysoleje.

*) Sommer: B. Kreis 49. D. Dv. III., 329—76.
**) Matrika fary Lišnické r. 1696—1704.
***) Sommer: B. K. 50.

Ve 14. století náležel Sedlec »za Babou« z části proboštu Pražskému. Kaple sv. Václava neb kustos její měl tam dva dušníky.*) Starodávné nadání uděleno tam klášteru Ostrovskému od Boleslava III. r. 1003 a od Břetislava I. (1037–1055).**) Také klášter Strahovský byl majetníkem dědin poddanských, dvora se dvěma poplužími, vinice a lesa. Zboží to uvedeno v urbáři klášterním z r. 1410.***) V naší době náležel kostelu Týnskému v Praze.†)

Krajina pod vrchem Babou.

Skochovice, víska 19·6 km jižně od Smichova, 7 km od Zbraslavi, v nížině lemované na východě mírnými vrchy, při řece Vltavě na pravém břehu. Místní obec Vrané, kam osada farou, školou i poštou náleží. Ve 34 domech přes 260 obyv., zemědělců a dělníků v blízké papírně Vranské.

Mezi statky, jež daroval Boleslav II. r. 993 klášteru Břevnovskému, byly Skochovice při řece Vltavě, kde se k Vranému zahýbá, s rybáři a újezdem, jenž hraničil s Královou Horou a dvěma potůčky, Dubnou

*) Tomek: Děj. Pr. II., 264. III., 50. Pam. arch. II., 313.
**) Jireček: Ant. B. Top. Hist. 131.
***) Pam. arch. II., 77.
†) Sommer: XIII., 175.

a Salou.*) Od té doby náležela ves klášteru Břevnovskému až do r. 1398, kdy směnou připadla klášteru Zbraslavskému.**) Po dlouhou dobu spojena byla se statkem Komořanským na pravém břehu Vltavy proti Zbraslavi; teprve po konfiskaci jeho r. 1622 vrácena klášteru.***)

Po r. 1785, když klášter zrušen, přiděleny Skochovice k nově utvořenému panství Zbraslavskému.

Vrch Baba u Sedlce.

Slapy, ves 36 km jižně od Smíchova, 24 km od Zbraslavi, v planině na levém břehu Vltavy, v krajině lesnaté, mírně pahorkaté; místní i katastr. obec se zámkem, poplužním dvorem a vzorným lesním hospodářstvím hraběte z Westphalenu; v 88 domech 589* obyv., zemědělců a dělníků při hospodářství. Fara, čtyřtřídní škola, pošta a pivovar v obci, kde také sídlí obvodní lékař. Samoty: Kocába a Papoušek.

František, kanovník Vyšehradský, vypravuje k r. 1137 zázračnou událost. Ve vsi Bestvině v Čáslavsku žila stařena chromá, že s místa na místo přenášena. Když v den sv. Štěpána na lůžku ležela, zjevili se jí sv. Jan Evang. a sv. Gotthard, zavedli ku kostelu do Slap »a ona stála tak

*) Jireček: Ant. B. Topogr. Hist. 59.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 84.
***) Pam. arch. I., 118.

pevným krokem, jakoby nikdy nemocí nebyla dotčena.*) Chrám sv. Gotthárda vystavěl ve Slapech Mladota, mocný vladyka, r. 1135—1137.**)

Kostel i ves darovány klášteru Zbraslavskému r. 1304 od Václava II. Za nedlouho však zakusily svízele nemalé.***) Bavoři, přišedše na pomoc Jindřichu Korutanskému, plenili r. 1309 statky klášterské. Letopisec Zbraslavský, Petr Žitavský, utekl s osmi mnichy do Slap. Ani tam nebyli bezpečni. Dne 11. září přitáhli Bavoři s prapory a korouhvemi ke dvoru klášterskému, který pro snadnější obranu měl bašty, a hrozili mnichům, nedají-li

Slapy, jižní část.

jim, co ve dvoře jest, že dvůr vypálí. Mniši, třesouce se strachem, dali lupičům pět kop grošů, jen aby ohně do dvora neházeli. Mezi mnichy byl Fridrich, rodem Bavor; žoldnéř bavorský, spatřiv jej, pozdravil bavorským pozdravením a vpravil mu do hřbetu šíp z kuše. †)

Počátkem války husitské ujali se Pražané dvora Slapského, jejž poplenil se vsí r. 1432 Fridrich Kolovrat Libštejnský z pomsty za porážku od lidu Karlštejnského.††) Slapy a dvůr poplužní zapsal totiž císař Zikmund

*) Zoubek: Zpr. Sm. 1878.
**) Viz Cosm. ab anno 1137.
***) Pam. arch. I., 77.
†) Chron. Aul. R. 253.
††) Tomek . Děj. Prahy IV., 174., 534.

Hanuši a Jindřichu z Kolovrat;*) na ten čas držány ke Karlštejnu.**) Když klášter Zbraslavský z pohrom válečných se zotavil, vyplatil nejdříve statek Slapský, jehož část v bouřích husitských zůstala v držení kláštera.

Odtud byl stále majetkem kláštera; později přikoupena k němu Korkyně. Po zrušení kláštera r. 1785 zabrán komorou královskou a spojen r. 1825 s Davlí a některými vesnicemi dříve kláštera Ostrovského v jediné panství, jež od administrace c. k. státních statků koupil Bedřich bar. Korb z Weidenheimu. Rodina jeho držela panství Slapské do r. 1891, kdy je prodala Bedřichu říš. hraběti z Westphalenu, nynějšímu majetníku.

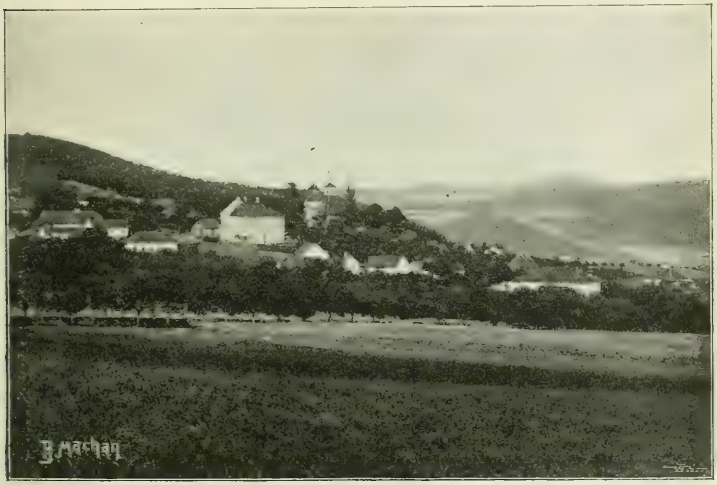

Slapy, severní část.

Kostel sv. Gottharda, o němž svrchu zmínka učiněna, stál do r. 1693, kdy postavili Cisterciaci Zbraslavští nynější osmistěnný kostel ke cti svatého Petra a Pavla slohem renaissančním. Má loď pokrytou kupolí s osmi žebry; nad kupolí lucerna o osmi oknech. Klenba presbytáře jest válcovitá, vížka nad presbytářem a zvonice podoby osmihranné. Hlavní oltář zasvěcen sv. Petru a Pavlu, postranní oltáře v pravo Panně Marii Zbraslavské, sv. Anně a sv. Bernardu, v levo sv. Janu Nep. a 14 sv. Pomocníkům. Pěkné varhany přeneseny r. 1786 ze zrušeného kostela sv. Jana Křt. ve Zbraslavi. Zvony jsou čtyři: sv. Pavla, který 50 let odpočíval a teprve roku 1868 přelit od Bellmana

*) Arch. Č. II., 450.

**) Sedláček: Hr. a z. VI.

v Praze, sv. Petra, malý zvon P. Marie a umíráček. Památný kříž u kostela zříditi dal hrabě Bedřich ze Stakan, k čemuž daroval J. V. císař František Josef I. r. 1851 dvacet zlatých stříbra. Jiný kříž v obci z r. 1768 nedávno obnoven.

Kaplička u sv. Jana pod Slapy, jejíž původ není znám, obnovena i se sochou r. 1859.

Kostel Slapský sv. Gottharda choval do r. 1661 obraz P. Marie Zbraslavské, jejž tam usedlí klášterníci ze strachu před Švédy na počátku třicetileté války přenesli. K zázračnému obrazu putoval okolní lid v počtu nemalém; když obraz do kláštera opět přenesen, nechána ve Slapech jeho kopie.

Kostel ve Slapech.

Kostel náležel k dekanatu Ořechovskému, byl bohatě nadán a dával r. 1352 24 groše pololetního papežského desátku. R. 1359 uvádí se farář Oldřich, r. 1362—1364 Martin; po něm kněz Matěj.*) R. 1374 směnil Mikuláš, pleban Slapský, faru s Ondřejem, farářem Živhošťským, s vědomím Heřmana, pána podacího a opata Zbraslavského. R. 1379 připomíná se farář Čížek, v r. 1393—1396 farář jména neznámého, jenž uvedl r. 1396 kněze ke sv. Kilianu.**)

Při kostele Slapském založila Dobra, vdova po Martinovi, panoši z Korkyně, jinak z Trnové, oltář nebo kapli P. Marie. K ní podala r. 1393 kněze Jakuba z Bečova, r. 1394 Petra Michalova z Levína, po smrti Petrově Pankráce z Nusel; uváděl je týž farář místní, který r. 1396 uvedl faráře k sv. Kilianu. Po smrti kněze Jiříka r. 1425 podal pan purkrabí Karlštejnský, Zdeslav Tluksa z Buřenic, k faře Slapské Hodislava, kanovníka Karlštejnského; k faře však

*) Tomek: Děj. Pr. V., 207, 208.

**) Libri conf.

nebylo pro bouřlivé časy přístupu; Hodislava uvedl později farář u sv. Palmacia pod Karlštejnem. Za uvedení platil Hodislav 30 grošů, jež mu konsistoř v Žitavě dlící stvrdila.*)

Po válkách husitských nemáme o duchovních správcích kostela Slapského zpráv. Klášterníci Zbraslavští, davše se pod ochranu purkrabí Karlštejnského, který té doby dvorem Slapským vládl, převzali také asi správu duchovní. Po návratu kněží řádových do kláštera mateřského zůstal při faře dlouhou dobu kaplan P. Edmund Goltz; jméno jeho čteme v matrikách ještě r. 1685. Od r. 1792 stala se fara světskou.

Kované rameno k lampě z kostela Slapského.

Slivenec, ves 1 km jihozáp. od Smichova, 8 km severozáp. od Zbraslavi na vyvýšené planině, mírným svahem k východu nakloněné. Místní i katastr. obec s poplužním dvorem a blízkým mramorovým lomem; v 63 domech 915 obyv., rolníků a dělníků. Fara i 4třídní škola v místě, pošta v Malé Chuchli. Nedaleko osady účelně zřízena rozsáhlá školka ovocná okresního hospodářského spolku.

Přidělené samoty: Na Kurandě, Ve Skále, Cikánka a Horův mlýn.

Tato starobylá dědina oddána byla na opravování mostu Pražského. R. 1253 dostalo se jí z daru krále Václava I. Křižovníkům; byla totiž dle tehdejšího obyčeje vysazována právem zákupním. Mlýn u Slivence koupili Křižovníci od Jana Peslina r. 1361 za 12 kop grošů čes. K ochraně statku

*) Libri conf. anno 1425

Slivenecké ustanovili Křižovníci, jak se pravdě podobá, zvláštního purkrabí. R. 1407 byl jím sladovník Blažek; měl dům na Starém Městě Pražském. Po něm jej zdědil r. 1426 Jakub Slivenecký, po Jakubovi vdova r. 1433 se připomíná. Mikuláši ze Slivence, též purkrabímu, náležel od r. 1397 dům v ulici Svinské, jíž se v dolejší části říkalo Slivenská; zastával různá poručenství a úřady, byl r. 1414 konšelem a r. 1420 i purkmistrem.*) Svach ze Slivence, uhlíř, měl r. 1374 také někde v Praze dům. Dle urbáře křižov-

Kostel ve Slivenci.

nického bylo před r. 1610 ve Slivenci 16 osedlých, kteří platili úroku Svatojiřského 24 kopy a Svatohavelského 28 kop. Tolikéž měli od vození dříví; krmívali pro konvent 8 slepic.**)

Pavel Skála vypravuje z r. 1620, že »v pátek o sv. Havle téhož roku nalezeni na vinici Kateřiny Slivenské, měštěnínky N. Města Pražského, při sbírání vína čtyři hroznové vína vlasatí aneb bradatí, z nichž dva měli vlasy neb vousy na loket, třetí na $^3/_4$ a čtvrtý nejmenší na $^1/_2$ lokte zdélí. Jež několik drahně lidí poctivých spatřilo, ale i kněží v kostelích ten div božský vůbec lidu oznamovali a ku pokání napomínali.«***)

*) Zoubek: Zpr. Sm. r. 1878. Arch. Č. V., 352—353.
**) Urb. v Pam. arch. XIV., 131.
***) Pavel Skála: Hist. IV., 433.

R. 1620 koupila Slivenec Křižovníkům odňatý od stavů odbojných s mlýnem a lomy mramorovými Arma, druhá manželka Albrechta Pfefferkorna z Ottopachu; po bitvě Bělohorské musila jej však bez náhrady řádu navrátiti.*) V r. 1666 vystavěli Křižovníci ve Slivenci dvůr a poplatnou chalupu.**) Dvůr jest dosud majetkem řádu.

Kostel Slivenecký přičísti lze k nejzajímavějším stavbám chrámovým v okolí Pražském. Památné presbyterium, uzavřené pěti stranami osmihranu bez vnějších opěracích pilířů, bývalo snad původně jen kaplí; loď k němu teprve později přistavěna. Po soudu znalců pochází ze 13. století; na starodávný původ ukazují zvláště uzounká, prohloubená okénka a jednoduché článkování žeber. Podobá se pravdě, že Křižovníci, obdrževše Slivenec, kapli tam vystavěli.

Presbyterium záleží kromě polygonu z úzkého čtverce křížového klenutí. Žebra a pásy ze dvou žlábků polokruhových, ploškou spojených, jsou dosti silně z klenutí vypuštěny; spočívají na nosičích jednoduchých z úsmyku a podlouhlého žlábku. Zajímavo jest, že žebra a pás je dělící nevybíhají v jeden nosič, nýbrž každé o sobě na zvláštním nosiči spočívá, což ovšem by poukazovalo na 13. století. Žebra spojuje prostý kulatý svorník. Oblouk vítězný, sklenutý nízkým, lomeným obloukem, není zvlášť vyznačen; z toho lze souditi, že později přistavěna loď jednoduchá s omítnutým stropem rákosovým.

Kovaný svícen z kostela ve Slivenci.

Pozornost budí čtvercový pilíř pod kruchtou, jenž jest podporou vížky a ozdoben velmi pozdní kružbou gotickou z pětihranu do kruhu vepsaného; kolem něho vedou schody dřevěné na kruchtu, odtamtud na zvonici.

Kruchta s novějšími varhanami spočívá na dvou podporách. Z ní vystupuje se na podkroví, kde v lomenici, která dělí loď od presbyteria, poukazuje obložení dveří k tomu, že lomenice, snad i loď pochází ze 14. století, a že loď asi v 18. století opravována.

Nynější hlavní oltář s obrazem Všech Svatých neposkytuje ničeho zvláštního. Schránka pro velebnou svátost na straně evangelia, soudíc dle její jednoduchosti a přesnosti, pochází ze 14. století.

Sestrojena z lištek železných, kosmo kladených, které, kde se křižují, růžičkami ozdobeny. Nad mřížkou jest lomenička krabolkami***) okrášlená,

*) Zoubek: Zpr. Sm. r. 1878. Arch. Č. V, 352—353

**) Pam. Arch. XIV., 132.

***) Krabole, krabolka = gotická ozdoba, mající tvar kapustového lupenu, okolo koule ohnutého.

z jejíž lomeného oblouku vyrustá vysoká lilie trojlistá. V lomeničce zříti kružbu čtyř trojlistů. Stánek býval pozlacen a polychromován.

Na straně epištolní upraven ve zdi výklenek čtverhranný, z doby novější, hrubě profilovaný, příčkou v hořejší a dolejší část rozdělený.

Na téže straně jest výklenek tří gotických oblouků se zděnou lavicí pro kněze. Oblouk prostřední, mnohem vyšší než oba lomené oblouky vedlejší, svědčí, že sedadlo v něm bývalo pro kněze, služby Boží konajícího, ostatní pro kněze přisluhující.

Okna Slivenecká.

Do r. 1889 spatřovala se v zadní části presbytáře tři okénka s velmi zajímavou, starožitnou malbou na skle. Při opravě kostela, již roku dotčeného na útraty řádu Křižovnického provedl architekt Barvitius, pořízeny věrné kopie obrazů těch, a vzácné originaly uloženy v řádovém domě v Praze. Ředitel Zoubek, prohlédnuv kostel r. 1878, popisuje malby takto:

V okně prostředním, vyšším obou oken vedlejších, jest malba provedením nejdokonalejší. V části hořejší zobrazen Spasitel na kříži, v části dolejší sv. Kateřina, světice ve 14. století velmi oblíbená.

Obličej Spasitele jest významný; ruce tíhou těla vzpřímeny, tělo visí mimo podporu kříže, z čehož poněkud se vysvětluje, proč nepřirozeně skrouceno, jakž i jinde zhusta při starých vyobrazeních spatřujeme. Hlava v před nakloněna a v pravou stranu obrácena: celá podoba a rozložení těla připomíná chvíli, kdy Kristus zvolal: »Dokonáno jest!« Chodidla přes sebe položená protknuta jedním hřebem. Roucho kolem těla sebráno v záhyby jednoduché, na kraji jsouc páskou lemováno. Střed obrazu tvoří prut malovaný, z něhož kříž na čtverlistu spočívající se vyvinuje. V pravo i v levo vyrustají z prutu stilisované vinné listy, činící vzorek kobercový. Čtverlist pod křížem jest barvy žluté se středem modrým. Žluté i ozáření (nimbus) hlavy Kristovy i deska s nápisem: J. N. R. I. Prut končí se nahoře podlouhlým listem červeným (rubínovým) živé barvy. Sluší podotknouti, že i ostatní

barvy všecky jsou velmi živé, a že bez odporu mohou se postaviti po bok prohlášeným po světě malbám chrámu řezenského. Sv. Kateřina v dolejší části středního okna jest velmi zdařilá, ušlechtilá, vznešená. Světice oděna rouchem barvy smaragdové, po němž velkolepými záhyby dolů splývá plášť rubínový, žlutě podšitý. Spodní šat kolem krku zlatem lemován. Vlas světice jest světlohnědý a splývá volně kadeřemi po ramenou. Jako mučenice korunována zlatou korunou, kolem níž se rozplývá mohutná záře. V pravici drží palmu vítěznou, v levici pláštěm zastřené kolo. Pozadí jest jako v části hořejší. Prut střední končí se čtverlistem modrým se středem rubínovým. Světice stojí na podstavci kružbou ozdobeném, kobercem modrým pokrytém. Stínování naznačeno čárkováním. V levém okně byli dva svatí, knihy držící, snad evangelisté. Hořejší svatý oděn rouchem červeným, jež zakrývá plášť žlutý, modře podšitý. Dolejší svatý má šat zelený, na něm plášť červený, se žlutou podšívkou. Hořejší klade pravou ruku na knihu, již v levé ruce drží; dolejší má v pravici knihu, levici drží vzhůru pozdviženou, jakoby kázal. Hořejší stojí na koberci šedomodrém, dolejší na prostření růžovém. Záře obou svatých je žlutá, vzorkovaná. Pozadí obou záleží ze čtverečků linovaných, v křižování s kotoučky zelenými; uvnitř čtverců vinné listy stilisované.

V pravém okně byl v části hořejší sv. Petr, v dolejší Kristus zbičovaný. (Ecce homo.)

Sv. Petr má vzezření dosti přívětivé, hlavu typickou, pololysou, se známou kadeří nad čelem. V pravé ruce drží veliký klíč, v levé, pláštěm zastřené, knihu sponkami zavřenou, odznak při sv. Petru neobyčejný. Šat má fialový; zahalen skoro v plášť žlutý, červeně podšitý. Záře kolem hlavy modrá. Svatý stojí na podstavci, ozdobeném kružbou, obloučky, tak zvanými »jeptiškami«. Pozadí tvoří architektura zelená a růžová, z níž vyniká úzké okénko gotické, barvy fialové.

Kristus zbičovaný jest postava poměrně dobře provedená. Nahé tělo na 14. stol. dosti dobře naznačeno, a co zvláště povšimnutí hodno, liší se znamenitě od postav hubených, v nichž sousedé naši si libovali. Chodidla jsou nepoměrně veliká, s čímž při našich malbách středověkých častěji se potkáváme. Od typu maleb Českých, přiřčeného nám od znalců cizích, Kristus Slivenecký poněkud se uchyluje. Bývají zajisté hlavy maleb Českých více kulaté, nosy rovné s koncem tupým; Kristus Slivenecký má nos zahnutý s koncem dosti ostrým. V pravici drží Kristus metlu, v levici dutky; bedra má opásána šatem v uzel svázaným; ozáření hlavy jest žluté; u nohou stojí kalich s hostií. Pozadí jest čaloun rubínový s velmi jemným, vlnitým ornamentem; pod nohama naznačena dlažba.«

Ve vížce, jež v pravém rohu z průčelní zdi kostela vystupuje, a majíc štíhlou střechu stanovou, končí se bání nepoměrně velikou s dvojitým křížem svatopetrským čili patriarchovým, zavěšeny tři zvony: největší ke cti a chvále blahosl. P. Marie Chlumské a Všech Sv. ulit r. 1719 s vědomostí

jenerala a velmistra, Konstantina Beinlicha, nákladem kněze Mart. Jiřího Lešťanského, téhož řádu t. č. nejstaršího Prostřední zvon z r. 1724 zasvěcen sv. Donatu, nejmenší, umíráček zvaný, nemá nápisu. Na portále při vchodu do kostela jest letopočet 1693, na kropence v předsíni kostelní nápis: »L. P. 1666 Mart. Ham . . .«

Kolem kostela býval hřbitov, jenž nyní proměněn v sad, na hřbitově kaple s klenbou polokruhovou, ze staré kostnice nejspíše zřízená; v kapli mimo kříž jsou sochy bolestné P. Marie a sv. Doroty z r. 1790, kdy kostel opravován. Nový hřbitov založen asi v téže době na jihovýchodní straně obce v polích při stráni, jíž se od nepaměti »na Trpci« říká.

Boží muka z mramoru postavena byla r. 1595 za vsí při cestě ku Praze; na jich místo dán v letech třicátých nynějšího století kříž podoby Božích muk s obrazem sv. Floriana. Mohutný kříž mramorový zdobí náves před kostelem; také »ve Štěpcích«, »na Bělici« a za vsí u silnice k Lochkovu pořízeny mramorové kříže zbožnými osadníky.

Na starém hřbitově spatřiti lze mramorový náhrobek s tímto nápisem po stranách: »Šlechetný muž, Matěj Babička, soused Slivenecký, usnul v Pánu, zanechal svět, kde bydlel 47 let. S Šalamounem králem spatřil jeho marnost, protož s Pavlem, s Kristem byla jeho žádost. — Můj příteli, kdožkoliv jsi, co já jsem, to ty budeš; pročež lehkého odpočinutí popřej, u Boha mi vyžádej, neb co uděláš mně, stane se též tobě.« Uprostřed: »Čti poutníče: »TVto padL Los na Matěje BabIČkV (1771), který ctnostně živ byl, hospodářství vedl, svoje tomu cvičil, losu šťastné smrti užil dne 22. máje.«

Babička tento byl svobodníkem na starodávném statku svobodnickém, na němž se rod Babičkův až do let sedmdesátých nynějšího věku udržel.

Fara Slivenecká náležela k dekanatu Ořechovskému, potom k arciděkanství Pražskému, nyní přidělena k vikariatu Zbraslavskému. Desátku papežského dával farář pololetně 15 grošu. Pány podacími byli od počátku až na naše časy velmistři Křižovníků s červenou hvězdou.

R. 1364 odešel ze Slivence farář Mikuláš Pecoldův za oltářníka k sv. Mikuláši v St. M. Pražském, odkudž oltářník Mikuláš Heymburgeruv do Slivence farářem Černošickým uveden.

R. 1364 směnil Mikuláš faru s Frankem, farářem v Němčicích v Žatecku. Frank přesídlil r. 1375 na faru do Pecky, odkud přišel Hartung do Slivence na krátko, směniv faru svou s Hermannem za faru v Hovorčevsi v Kouřimsku r. 1376.*)

Hermann byl r. 1380 děkanem Ořechovským**) na pátý rok; ve Slivenci zastával jej Michal z Jichosrb, r. 1379 v Praze na kněžství posvěcený. Kněz Dětřich z Freienstatu dostal se r. 1406 do Slivence; r. 1410 šel do Prahy za oltářníka sv. Anežky v kostele sv. Jiljí, odkud dán oltářník Václav za

*) Libri conf.

**) Borový: Akta kons. I., 356.

***) Tomek: Děj. Pr. VI., 43.

faráře do Slivence, kde umřel r. 1416. Na jeho místo dosedl téhož roku Zikmund z Kaplice, ale r. 1417 byl již farářem Matyáš; odešel za oltářníka P. Marie do Klumína, oltářník Alexej odtamtud do Slivence.*)

Z doby kališnické nemáme zpráv o Slivenci. Z urbáře Křižovnického zřejmo, že ves náležela stále klášteru, přidělena však nejspíše farou k Dobřichovicům, jež byly majetkem řádu.

Když r. 1623 po konfiskacích Křižovníci ves Slivenec od paní Anny Přefferkornové z Ottopachu zpět obdrželi, byl tam správcem kostela a farářem Martin Pluchetius.

Roku 1787 zřízena ve Slivenci lokalie, která roku 1858 na faru povýšena.

Sloup, ves 28 km jižně od Smíchova, 16 km od Zbraslavi, na levém břehu Vltavy, na návrší mezi lesy; místní i katastr. obec Davle, kam osada školou a poštou náleží; fara u sv. Kiliana. V místě dvůr, ve 31 domě 198* obyv. zemědělců, kteří při dvoře a v lesích pracují.

Dvůr Sloupský byl od nepaměti majetkem kláštera Ostrovského. Roku 1421 uchvátil jej Jakoubek ze Řitky, jemuž potvrzen**) zápisem císaře Zikmunda r. 1436. Král Vladislav II. Jagailovec dovolil klášteru Ostrovskému, aby některé zabrané dědiny od zástavních pánů mu byly vráceny. Tak nabyl klášter dvora, řečeného »Slúp, s chalupami a se vší zvolí« zpět.***) Dvůr v nynější podobě vystavěl opat Emilian Koterovský kolem r. 1700.†)

Od zrušení kláštera spojen dvůr až na naše časy s panstvím Slapským.††)

Smíchov, město a nejstarší předměstí Prahy, rozkládá se na prostorné rovině, ohraničené k východu řekou Vltavou, na jihu loukou Královskou a pozemky Zlíchovskými; na straně západní ji vroubí úbočí, z části mírným sklonem ke středu města se nižící, z části srázně k němu spadající.

Na severu přiléhá Smíchov k Malé Straně, zastíněn velebným Petřínem, na západě se mísí jeho budovy s domy Košířskými. Při vábné a prospěšné poloze sousedí s hlavním městem, s nímž spojen mimo jiné dvěma mosty přes Vltavu, mostem železničním a přívozem pod Vyšehradem. Četné domy, letohrádky a hospodářská stavení v okolí, ukrývajíce se v útulné zeleni zahrad i hájů, shlížejí malebně se svahu výběžků a vlnitých plání na skupinu velkolepých jeho budov, na sličné věže mohutné basiliky, na dýmající komíny nesčetných závodů průmyslových, na čilý ruch vzkvétajícího města. Dráhy, cesty a silnice přivádějí se všech stran do jeho středu hojně venkovanů za obchodem, živnostmi neb k řízení úřednímu. Smíchov jako město okresní jest sídlem úřadů politických, školních, samosprávných, zeměpanských, bezpečnostních i dopravních, srdcem i tepnou bohatého okresu.

O zachovaných památkách města, o vynikajících budovách, znamenitých závodech i továrnách, o čilém obchodu a průmyslu, o jeho školství

*) Libri conf.

**) Arch. Č. II., 183. — VI., 576.

***) Tamtéž.

†) Tam. arch. IV. 167.

††) Viz Slapy.

na vysokém stupni rozvoje, o vzorné správě, o ústavech obecních i humanitních pojednáno v příslušných statích tohoto spisu.

Smíchov a přidělené samoty: Barvířka, Božinka, Brabcová, Brentová, Březinka, Budanka, Cihlářka, Císařka, Čečelická, Červená Zahrada, Demartinka, Fialka, Hibšmonka, V Hliništích, Hromádková, Hřebenka, Kailová, Kanclířka, Kessnerka, Klamovka, Klavírka, Klikovka, Klimentka, Kneislovka, Na Knížecí, Kobrová, Konvářka, Koulka, Královská, Kuliška, Ladronka, Lourová, Malvazinka, Maxmiliánka, Měchurka, Mlynářka, Mrázovka, Nosypka, Nikolajka, Okrouhlík, Ostipka, Palata Horní a Dolní, Paliarka, Peletka, Pertramka, Pernikářka, Plátenice, Polidorka, Popelka, Provaznice, Prsténka, Ráj, Santoška, Skalka, Šalamounka, Šmukýřka, Spiritka, Šubrtka, Turbová, U Tří Kamenů, Václavka, Večkerka, Vojanka, Voskářka, Vyšinka, Zahrádka, Zámečnice, Zatlanka a Závěrka mají v 990 domech 46.792 obyv.

Severní část Smíchova.

První historickou zmínku o krajině nynějšího Smíchova podává k r. 1297 současný kronikář Zbraslavský, vypravuje při líčení korunovace krále Václava II. mezi jiným, že vystavěn byl pro vzácné hosti veliký palác korunovační, ovšem dřevěný, mezi horou Petřínem a břehem řeky Vltavy na místě polním, rovném a utišeném.« Kanovník Beneš Krabice z Weitmile, který kroniku svou psal v r. 1372—1375, označuje toto místo určitěji »mezi horou Petřínem a vsí Zlíchovem nad břehem řeky Vltavy.*)

Mnohem dříve však máme bezpečnou zprávu o podměstí Pražském Újezdě, kde stál okolo r. 1200 kostel sv. Jakuba, (pozdější Filipo-Jakubský kostel farní); k němu vykonávaly podací právo jeptišky u sv. Jiří na hradě Pražském, jimž v té krajině nějaké dědiny náležely. Jiný kostel sv. Jana Ev., jinak sv. Jana Odraný, stál v témž podměstí v zahradě probošta Mělnického při bráně Střelecké, později Kartouzské. Když z nařízení císaře Karla IV. r. 1360 Menší M. Pražské značně bylo rozšířeno a zdí obehnáno po Petříně až k Vltavě, zůstaly za hradební zdí vně Menšího Města oba kostely i s osádkou při kostele sv. Jakuba, mezi jeho ohradou a branou, tehdy již Kartouzskou. Osada podržela jméno Újezd. Na městišti nynějšího

*) Zoubek: Škol. zpr. Smích. r. 1886.

Smíchova stál však již před tím, něco dále od osady Svatojakubské, dvůr poplužní se sady ovocnými a s mlýny při řece Vltavě jednak na straně Újezdské, jednak na protějším břehu v Podzderazí, spojenými jezem. Dvůr se vším příslušenstvím koupil r. 1341 král Jan Lucemburský od Temla (Tomlína) z Hory za 400 kop grošů; založiv tam dne 1. února r. 1342 pro mnichy Kartusiany klášter, zbudoval při něm nádherný gotický kostel Panny Marie s převorstvím a s domky pro 24 mnichy.*) Vše i s hospodářskými budovami a rozsáhlou zahradou bylo obehnáno zdí. Odtud jméno kláštera »Zahrada Panny Marie na Újezdě.« Ohrada kláštera sahala od nynějšího

Smíchov. Pohled od mostu Palackého.

tržiště přes botanickou zahradu k ulici Komenského. Klášterní chrám byl obrácen průčelím k cestě vedoucí na Zbraslav, kde nyní Kinského třída.**) Že u kláštera neb v okolí jeho lidé obydlí svá měli, s jistotou lze souditi. Za ohradou kláštera při cestě ke Zbraslavi byla kovárna; tam odbočovala od cesty Zbraslavské po r. 1348 velice oživená cesta ke Karlštejnu***) (nyní ulice Kartouzská). Mlýny, dříve Temlovy, potom klášterní, prodávali mniši r. 1377 právem zákupním pod úrok mlynářům Pražským.†) Blíže mlýnů na Újezdském břehu měl kryté skladiště na dříví klášter Strahovský, něco níže výtoň klášter Břevnovský.††) Na západ od silnice proti zahradě klášterní vysázeli mniši rozsáhlé vinice až ke Zlíchovu. Nedlouho před tím prostíral se ještě les nejen tam, nýbrž i po obou stranách potoka Motolského a Radlického. Po r. 1357, když císař Karel IV. rozkázal, aby na návrších kolem Prahy vinice se zakládaly, štípili mniši novou vinici na rozhraní údolí Vltav-

* Pelzl: Urkdb. 74. — Tomek Děj. Pr III. 32.
**) Tomek: Děj. Pr. II.. 269.
***) Kniha Starom. r. 1413 fol. 13.
†) Akta konsist. 1377 fol. 17.
††) Urb. Břevn. r. 1406. a Strah. 1410. fol. 35, 36.

ského a Radlického, kde nyní Konvářka*), a velikou vinici za nynější zahradou Kinského, která náležela klášteru Plaskému již r. 1146. V ní byl dvůr, při něm kostelík a obydlí mnichů Cisterciaků z kláštera Plaského**), kteří měli na blízku ves Sobín; r. 1288 ji postoupili Rudlinovi Holému a manželce jeho Hildegundě na čas života, r. 1306 prodali Fridrichu Bavorovi za 200 kop 16 gr. právem zákupním; také ves Řeporyje prodali týmž právem r. 1341 vdově Rudlina Billunga, nechavše si tam dvůr nově postavený.***)

S vinicí Plaskou hraničila u Košíř vinice o výměře 80 strychů, která náležela na začátku 15. století Václavu Lauterbachovi od Srpů na Starém M. Pražském; zvána horou Srpovou.†)

Chmelnice kláštera prostíraly se po severní straně potoka Košířského.

Ke zboží klášternímu dáno i několik vsí dále od kláštera roztroušených; v okresu našem ves Zlíchov s podacím kostelním, se dvorem, vinicí a lidmi poddanými, polnosti v Hlubočepích, dvůr Hánovský se dvěma poplužími v Butovicích a půl háje v Dalejích.

Za klášterními chmelnicemi od potoka Košířského až k přívozu Vyšehradskému byla v rovině při řece klášterní pole, jimž se říkalo »Břeh Panny Marie«. Převor kláštera Kartouzského dal je rozměřiti dne 22. ledna r. 1386 na 24 díly po 24 korcích, určil místa ku stavění obydlí po 15 groších, jež s příslušným dílem pole i městištěm pro skládání dříví při řece Vltavě pronajal na dlouhá léta lidem z jiných osad. Nové osadě dáno od směsi lidí z různých míst osedlých jméno Smiechov.††)

V území nynějšího Smíchova stával také dle určitého vyznačení hranic z r. 1387 hrádek Kugelweit. Téhož roku pronajal klášter Plaský vinici svou, Elmul řečenou, vedle vinice pana Škopka (z Dubé?) proti klášteru Kartouzskému s jedné, proti lesu nebo hoře, na které hrádek Kugelweit, s druhé strany.†††) Hrádek, zdá se, vystavěn kolem r. 1355 pro Dětřicha z Poltic (Portic), odjinud z Kugelweitu, biskupa Mindenského (ve Vestfalsku), později arcibiskupa Magdeburského, kancléře císaře Karla IV.; sídlil v Praze od r. 1355 a v době té vykonával podací kostela Butovického. Hrádek připomíná se v urbářích kláštera Plaského ještě v 16. století, nárožnímu domu proti zahradě Kinského říká se dosud »U hradu«.

Písemná zmínka o Smíchově vyskytuje se jednak r. 1402 v perkmistrovských knihách hor Viničných, kde na listu C, 19. čteme o chmelnici mečířově na Smíchově, jednak r. 1421.*) R. 1406 zapsáno v deskách

*) Tomek: Děj. Pr. II., 272.

**) Staří letop. Č. r. 1419, str. 17.

***) Tomek: Děj. Pr. II., 470, 426.

†) Kniha Starom. z r. 1423, 630.

††) Zoubek: Zprávy šk. Smích. r. 1875.

†††) Pam. arch. IX., 957.

*) Kniha Staroměstská od r. 1400 č. 2099 fol. 1112 při r. 1421: ortus humuli, qui fuit gladiatoris in Smiechov; ortus humuleti cum vineola parva, qui situs est in Smiechov.

dvorských: »Umřel byl Janek, syn Buzkův, po němž zůstal plat v Jenči a chmelnice blíže Kartouz (na Smíchově). I bylo v Menším Městě Pražském provoláno 9. dne měsíce května r. 1406, má-li kdo lepší právo k těm věcem než-li král, aby se hlásil. I hlásila se Kačka, vdova po Buzkovi, chmelnici že jí koupil Buzek, někdy manžel její, a že toho chce dokázati s dostatek svědomím a právem tím, jehož jiní purkrechtníci (zákupníci) na Smíchově Kartouzském užívají. Jan, prokurator Kartouzský, pravil, že Kartusiani mají ku chmelnici lepší právo, než kdokoliv jiný, a to z darování královského. Ale zboží to dostal r. 1407 Otík z Hrádku.«*)

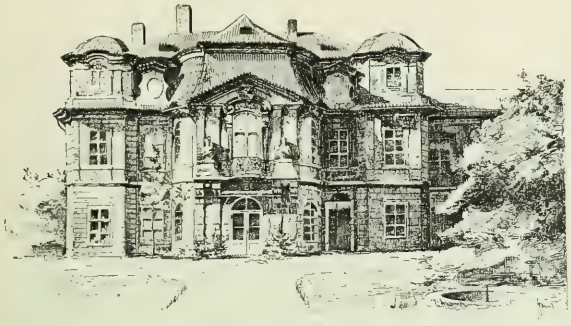

Portheimův dům. (Stavěl Dienzenhofer.)

Ke Smíchovu vztahuje se zajisté zpráva o předměstí Pražském:

»R 1410 Zikmund z předměstí Pražského prodal ctihodnému děkanu a kapitule Pražské tři kopy platu ročního, holého a věčného, který měl na dědinách Mackových (Marcelina Stacha) v Třebotově, jak někdy Hankovi, řečenému Bohatý z Prahy, otčímu jeho, v deskách zapsány byly.«**)

R. 1419 v srpnu od zbouřeného lidu Pražského vydrancován klášter Kartusianský, pobořen a spálen, že po něm ani po chrámu Panny Marie stopy nezůstalo.***)

Byliť Kartusiáni známi sice svou učeností, ale také nečeským smýšlením i odporem proti novotám náboženským.†)

R. 1420, když císař Zikmund Prahu obléhati se strojil, přeplavil se 12. července oddíl Pražanů na stranu Smíchovskou; blíže zřícenin kláštera Kartouzského přepaden oddělením vojska Uherského, podstoupil nerovný

*) Desky Dv. XIV., 303.
**) Pozůst. desk. zemsk. II., 74.
***) Palacký: Děj. III., 165. 212.
†) O klášternících viz ThC. Pauly: Pam. Sm. 1898. Str. 66 a 67.

boj, v němž na čtyřicet Pražanu zabito, šestnáct zajato a v ležení Zikmundově upáleno. S mnohými na útěku lodi se potopily.*) Tot skrovné zprávy o osudu Smíchova té doby.

Zboží klášterů Kartouzského i Plaského rozptýleno v husitských válkách nadobro. Polí a vinic klášterních ujali se Pražané,**) okolní vesnice zapsal císař Zikmund za půjčky a úsluhy některým věrným zemanům.***) Dílu kláštera jeptišek Svatojiřských, kde uvádí se r. 1417 a r. 1419 nad lidmi poddanými rychtář Vítek,†) zmocnili se rovněž Pražané s ostatním zbožím duchovním; zabrali také zahradu probošta Mělnického se dvorem, vinicemi, lidmi poplatnými a jiným příslušenstvím.

Dobrovolnou úmluvou mezi městy Pražskými nabyli Staroměští nedlouho na to (r. 1429) zabraného majetku klášterního, jenž spravován odtud úřadem mosteckým.††) Vinice však vyňaty z jeho pravomoci; prodány již v r. 1421—1424 měšťanům Pražským, náležely od té doby pod správu perkmistrovského úřadu hor Viničných.†††) Vinice kláštera Plaského rozděleny r. 1421 na sedm rovných dílů. Jeden díl s polovicí spáleného dvora koupil voštník Václav; po něm dědil jej r. 1429 syn Jan, r. 1468 vdova po něm; dalším držitelem byl Jan Vlčíhrdlo z Všehrd (ještě r. 1498). Jinou část, již se v »Ráji« říkalo, koupil Staroměstský soused, Šimon Moudrý.*) Také části vinice, dříve Kartouzské, říkalo se »v Ráji«; koupil ji r. 1421 Václav Houžvička. Velkou vinici, kdysi Kartouzskou, získal koupí měšťan Pražský, Martin ze Žumberka; kolem r. 1456 nabyl jí, nepovědomo jakým způsobem, král Jiří z Poděbrad.**)

Poplužní dvůr Smíchov (bývalý Břeh Panny Marie), nepatrná víska při něm a trh na dříví náležel s přívršími nad Radlicemi, Jinonicemi a Košířemi ke statku Jinonickému, jejž s Butovicemi Staroměští spravovali. Měšťané Pražští měli na blízku porůznu domy, zahrady a chmelnice. R. 1454 připomíná se na Smíchově rychtář Václav Strniště, později rychtář Jakub, soused Novoměstský 1491—1497.***) Staroměští drželi zboží kláštera Kartouzského i Plaského nepřetržitě od r. 1420. Díl Svatojiřský vrátili však jeptiškám z poručení krále Vladislava r. 1497.†)

*) Tomek: Děj. Pr. IV., 79.

**) Zahradu klášterní dala obec Pražská r. 1421 radnímu písaři, Mikuláši Kekulovi, jinou zahradu s viničkou při klášteře obdržel měšťan Staroměstský, Petr Prunhauser. Mlýn klášterní koupil od obce Staroměstské konšel Vavřinec z Vilhartic. R. 1483 držel jej pekař Malostranský, Jan Petruželka.

***) Tomek: Děj. Pr. IV., 171. — VIII., 227, 228.

†) Pam. kn. Starom. od r. 1417, str. 6, 43.

††) JUDr. Jan Čelakovský Privil. m. Pražs. XXIX. — Tomek: Děj. Pr. XI., 113.

†††) Kniha Starom. od r. 1417 a od r. 1423. b) 130.

*) Tomek: Děj. Pr. IX, 378. — VIII., 214.

**) Tamtéž.

***) Tomek: Děj. Pr. VIII., 228.

†) Arch. Č. VIII., 528.

R. 1536 stalo se mezi městy Pražskými porovnání o toto zboží klášterní takovým řádem, aby důchody z něho oběma městům byly společné, správu však aby vedli Staroměstí :*) Ferdinad I. potvrdil to majestátem ze

Bývalá Malostranská vodárna na Smíchově..

dne 25. dubna 1544. Ale již r. 1547 skonfiskoval městům Pražským pro vzpouru všecky statky, mezi nimi Staroměstským duchovenské zboží Kartouzské i Plaské, statky venkovské, Jinonice i Butovice, a dvory poplužní

*) Pam. kn. N. M. Pr. č. 322. list 57.

na Smíchově:*) obci Menšího Města Pražského mlýn Petržilkovský, jejž obec koupila r. 1523 od Jana Zajista.**)

R. 1561 vrátil mlýn se vším příslušenstvím Malostranským, aby si z něho zřídili vodárnu.***) Také Staroměstským dal opět statky dříve kláštera Kartouzského i Plaského, aby z důchodů jejich město dláždili, silnice a cesty kolem města opravovali. Dle privilegia císařského r. 1562 oprávněni byli Pražané všech tří měst »grunty Kartouzské rozdělané neb nerozdělané, které před tím drželi, jedni druhým prodávati, do knih perkmistrovských zapisovati a v celnici clo vybírati.†) Butovice, Jinonice a část Smíchova s dvory kmetcími ztratili však Pražané nadobro. Smíchovskou část a jiný majetek někdy Pražský koupil od komory královské Vít Lišovský z Průchodu za 93 kopy gr., část Jinonickou a Butovickou Martin Smil ze Stoješic,††) něco majetku zbylo královské komoře.

Od Lišovského koupil Smíchov r. 1567 Jan Kutovec z Úrazu a na Hlubočepích, hofrychtéř J. M. králové.

R. 1591 prodal »dědictví své ve vsi, řečené Smíchov, za Kartouzskou branou nad Zahradami obci Starého Města Pražského, zvláště úřadu mostu Pražského za 3000 kop gr. č. †††) Obec, rozdělivši ještě téhož roku pozemky na záhony, prodala je osadníkům Smíchovským a pronajala některým sousedům Pražským.

Náleželo tedy městům Pražským ke konci 16. století skorem celé nynější území Smíchova; jen poplužní dvůr Smíchovský s některými dědinami a vinicemi při něm držel té doby Albrecht Pfefferkorn z Ottopachu a na Jinonicích, kde knihy purkrechtní a viničné pro tuto část Smíchova vedeny. Několik jen usedlostí u kostela Svatojakubského měly jeptišky Svatojiřské, něco dědin královská komora.

Mimo dvůr panský bylo a) na Smíchově: pět kmetcích dvorů (č. d. 28, 61, 52, 45, 39), dvě chalupy (č. d. 46 a druhá při č. 61), krčma (č. 34), kovárna a plavecká hospoda s kolnou (č. 37 a 41); b) na Kartouzsku čili v Zahradách: kostel sv. Jakuba se hřbitovem, fara (č. 70), hospoda (č. 13), cihelna, kovárna (č. 71), celnice (č. 64), mlýn (č. 90), vodárna (č. 88), devět chalup a domků.*) Veškeří držitelé pozemků a budov platili dle nařízení pánů Staroměstských a Novoměstských z r. 1569 do důchodů mostu Pražského úrok roční v celnici Smíchovské.**)

Malá osada tato pod ochranou měst Pražských ukrývala se v zeleni zahrad v utěšené rovině Vltavské. Na západní straně ji lemovaly mírným

*) Pam. arch. X., 455.—6.
**) Kvat. D. Zm. č. VIII., lit. E, 23.
***) Kvat. bílý r. 1561, E, 17.
†) Arch. m. Pr. kn. č. 63 fol. 5—11.
††) Arch. Č. 455, 471.
†††) Kniha zápisův vinic a polí na Sm. r. 1591; off. pontis č. kn. I., fol. 1.
*) Šlechta Křivokl. (rukopis).
**) Arch. m. Pr., kniha všel. pam. 1609, č. 64.

svahem se sklánějící pahorky, pokryté vinicemi, zahradami a chmelnicemi. Prostřed vinic a zahrad zakládali ku konci 16. století bohatí měšťané Pražští a rodiny šlechtické prodlévající v Praze při dvoře Rudolfa II. útulné letohrádky. Z nich některé později zcela zanikly neb k jiným účelům obráceny, na př.: Buquoika, Vratislavka, Kounicka, Eggenberg a j.; jen několik odlehlejších se zachovalo, na př. Konvářka, Kesnerka, Koulka, Peltramka, (Pertramka), Hřebenka, Mlynářka, Klamovka, Demartinka (vlastně Don-Martinka), Zámečnice a j.*)

Klidnému rozkvětu svému však dlouho se osada netěšila. Dne 15. února r. 1611 přitrhli Pasovští, nemohouce jinudy do Prahy, údolím Košířským na Smíchov k bráně Újezdské, jíž se zmocnili. Před tím spálili celnici, některá stavení na Kartouzsku, pokazili mnohé letohrádky a uměle založené zahrady. Kdykoli pak přitrhly k srdci království válečné zástupy, zakusil vždy nechráněný Smíchov prvního návalu nepřátel.

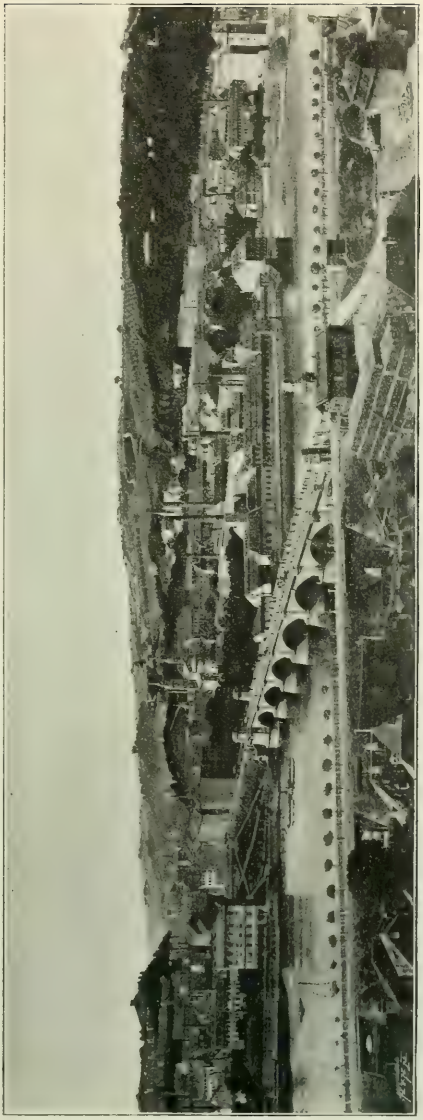

Smíchov r. 1898.

*) Böhm: Monogr. Smích. r. 1882.

Po bitvě Bělohorské nastaly v držení Smíchova nemalé změny. Pfefferkorn, jemuž náležel poplužní dvůr Smíchovský, zemřel sice před bitvou Bělohorskou a před konfiskacemi, ale odsouzen přece r. 1621 ke ztrátě cti a jmění.

Část jeho statků získala koupí dcera jeho, Johanka Žďárská z Ottopachu a na Razicích, od knížete Karla z Lichtenštejna; nemohouc jich udržeti, prodala je r. 1623 se Smíchovským poplužním dvorem Pavlu Michnovi z Vacínova, smutně pověstnému král. radovi. I Pražané musili mu r. 1622 postoupiti Smíchov za 700 korců ovsa, které si ze zásob císařských pro císařské vojsko od něho vypůjčili. R. 1633 marně žádali Pražané krále Ferdinanda II., aby, vrátí-li Michnovi oves, ve Smíchov opět se uvázati mohli. Část tato zůstala již při Jinonicích, které Michna koupí získal*).

Taková byla tvářnost Smíchova v 17. století, v době třicetileté války, jejíž svízele postihly citelně zvláště díl Pražský u brány Újezdské, oddělený jen zdí od Prahy, hlavního dějiště tehdejších udalostí.

Pomalu jen zotavoval se Smíchov z pohrom válečných; domy nejvíce pobořeny, vinice zkaženy a letohrádky vypáleny.

Ku konci 17. století opět jinak se utvářily poměry majetkové. Část Smíchova, dříve Michnova, přešla r. 1684 v majetek knížat Švarzenbergských, v jichž držení zůstala do zrušení patrimonialních jurisdikcí.

Pražské neb mostecké jurisdikci podléhalo bývalé Kartouzsko, druhdy duchovní majetek klášterů Kartouzského a Plaského; vinice na tomto díle, pokud byli držiteli Pražané, slušely k c. k. jurisdikci fiskální nebo Vinohradské, kdysi úřadu hor Viničných; nějakou část měly také jeptišky Svatojiřské, něco dědin zůstalo majetkem král. komory.

V době té zastavil se vývoj Smíchova, sevřen pouty zřízení patrimonalního a někdejším právem vrchností nad poddanými. Nesvědčily mu také tehdejší válečné doby. Roku 1741 vtrhli spojení Francouzové s Bavory do Prahy; obklíčeni zvláště se strany Smíchovské vojskem císařským, činili časté výpady, jimiž trpěly nejvíce letohrady Smíchovské. Ve válce sedmileté založeny na výšinách u Smíchova až ke Zlíchovu od Prusů náspy a batterie k dobývání Prahy; tu ovšem vedlo se i Smíchovu nevalně. Dne 20. června r. 1757 učinilo vojsko rakouské branou Újezdskou výpad a zahnalo po prudkém boji Prušáky až k výšinám Bělohorským.**)

Na to užíval sice Smíchov pokoje, zůstal však přece osadou dosti nepatrnou. R. 1785 napočteno jen 60 čísel, mezi nimi byly tu a tam roztroušeny již tkalcovny, továrna na klobouky, na barchány (barchenty).***)

Od té doby počal se však Smíchov při hbitějším rozvoji průmyslu rozšiřovati. R. 1832 náleželo již k jurisdikci Jinonické 58 domů s 1484 obyv., k jurisdikci Pražské neb mostecké 39 domů rovněž s 1484 obyv., k c. k. fi-

*) Zoubek: Zprávy šk. Sm. r. 1878.

**) Böhm: Monogr. Smích. z r. 1882.

***) Schaller: Topogr. I., 112.

skální neb Vinohradské jurisdikci 45 domů se 710 obyv., k jurisdikci Svatojiřské 5 domů se 188 obyv. K jurisdikci zemské tabule 9 domů se 72 obyv., k Bubenečské 2 domy se 34 obyv.

Od r. 1838, kdy Smíchov nejvyšším reskriptem císaře a krále Ferdinanda V. ze dne 15. ledna 1838 povýšen za předměstí, pozorovati opět čilejší jeho vzrůst.

V r. 1843 měl 93 domy, 107 dvorců, vinic a hospodářských statků, dohromady 200 čísel s 2.453 obyv.; také několik továren již stálo: kartounky bratří Porgessů, Jerusalemova a Příbramova, v nichž pracovalo as 600 dělníků, dvě bělidla se 40 dělníky, Bayerlova továrna na porcelán se 156 dělníky, Baerenreiterova továrna na cukr s 28 dělníky, papírna s 10 dělníky a Hercogova továrna na olověný cukr.

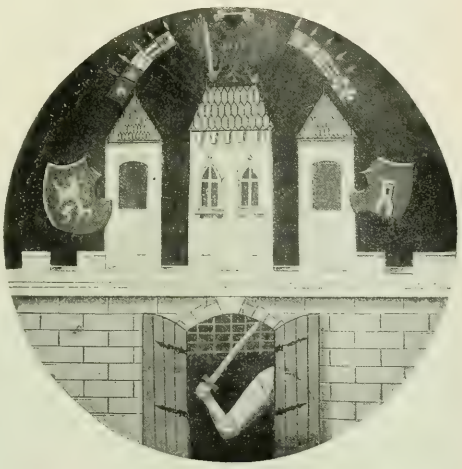

Znak města Smíchova.

Z řemeslníků a živnostníků té doby bylo 86 obuvníků, 14 hostinských, 10 zahradníků, 9 krejčů, 7 truhlářů, mimo to dva obchodníci, čtyři kramáři a vetešníci.*)

Vystavěním bývalého řetězového mostu cís. Františka I. v r. 1839—1841 dosaženo výhodnějšího spojení předměstí Smíchova s Prahou. Nastal proto utěšený ruch stavební, k dosavadním továrnám přidružily se nové, rozsáhlé závody**), vznikalo víc a více domů i živností; Smíchov nabýval rázu města. Uvolněním svazku poddanského vyšinulo se pak rázem město z pout dosud je svírajících a postavilo se do přední řady obcí pokroku milovných. V době probuzení národního r. 1848 a 1849 byli i na Smíchově v čele ruchu vlasteneckého mužové opravdoví: prospěchu obecného pamětlivi dbali o rozvoj i rozkvět otčiny své. Z té doby pochází městský znak, složený ze znaků bývalých jurisdikcí. Podkladem jeho jest znak král. hl. města Prahy; štít se lvem na levo značí

*) Sommer: Topogr. r. 1843.

**) Viz statištiku a Th. C. Jana Paulyho: Památník Sm. r. 1898.

bývalou stavovskou jurisdikci, štít v pravo s věží a cimbuřím kníž. Švarcenbergskou jurisdikci, ozdoba hořejší c. k. jurisdikci Vinohradskou.

R. 1857 měl Smíchov již 237 domů. Po vystavění dráhy západní vzrůstal rychle ruch obchodní a živnostenský, v pozdější době akciových společností také ruch stavební, že r. 1870 již 350 domů stálo. V té době povstaly ulice: Libušina, Přemyslova, Karlova, Husova, Jeronymova, Královská a dělnická osada Mrázovka. Po náhlém úpadku všech živností a ob-

Sad Smíchovský proti zahradě Kinského.

chodu r. 1873 ochabla sice stavba domů, nikoli však na dlouho a v té míře, jako jinde. Právě v období tom zřízeno do r. 1880 překrásné nábřeží císaře Ferdinanda, vznikly ulice: Resslova, Purkyňova a mnoho jiných ulic doplněno stavbami. Tehda vystavěn také kamenný most Palackého. V r. 1880 byly na Smíchově 503 domy a 24.984 obyv.*), r. 1890 v 678 domech 32646 obyv.

O zdárný vývoj Smíchova dobyli si hojných zásluh i mužové v pravdě vlastenečtí. Přilnuvše láskou k otčině své, lásky i vážnosti občanů požívajíce, přičinili se ve vzorné péči a ušlechtilé snaze, aby město před zraky jejich vzrůstající také vnější úpravou i veřejnou správou svou se vyrovnalo, ano vzorem se stalo předním městům Českým.

*) Böhm: Monogr. Sm. r. 1882.

Byli to především starostové města od r. 1861 až na naše doby: továrník Ringhoffer (1861—65), MUDr. F. Kink (1865—67), do r. 1874 Petr Fischer, do r. 1887 Karel Dimmer, r. 1887—8 JUDr. Ant. Štěpnička a od r. 1888 neúnavný a obětavý starosta nynější, Alois Elhenický, který pro své zásluhy vyznamenán r. 1893 rytířským křížem řádu Františka Josefa.

Vlastenecký cit káže nám zmíniti se též o vznešených návštěvách, jimiž J. V. císař a král František Josef I. město Smíchov poctil. Poprvé po nešťastné válce r. 1866, podruhé při slavném otevření mostu císaře Františka Josefa r. 1868, dále r. 1880 a posléze r. 1891 v době jubilejní naší výstavy.

Vzácnou Svou přízeň projevil městu, darovav 5000 zl. na stavbu basiliky sv. Václava, již si při vznešené návštěvě Své r. 1891 dokončenou zároveň prohlédl.

Historické památky Smíchovské. Za doby rozkvětu okolí Smíchovského vystavěl v rozkošně položené a v libosadech ukryté části Smíchova při řece Vltavě hrabě Slavata asi ke konci 17. století nádherný palác, uměleckým vkusem vyzdobený, z něhož na naše časy zbyly dvě památky: portál, vzácný výtvor umělecký, a fontána, jež nyní zdobí sad Smíchovský proti zahradě Kinského, nedaleko bývalé brány Újezdské. Portál zříti podnes v Továrenské ulici; vchází se jím do kartounky, zřízené na troskách paláce. Renaissanční tento zbytek bývalého paláce ozdoben dvěma v pravdě umělecky provedenými medvědy, kteří nesou znaky Viléma Slavaty a jeho manželky Kateřiny, roz. hraběnky z Monfortů.

Fontána, která dříve stávala v zahradě před palácem, a již majetník továrny obci Smíchovské darem věnoval, skládá se z velikého bassinu, skvostně zdobeného akantovými listy; z basinu vystupuje ve středu podstavec, jejž tlapami objímají tři mistrně provedení medvědi. Nad nimi opírá se o podstavec již zmíněný ploská mísa, z jejíž prostředí vybíhá sloupec, bohatě akantovými listy vyzdobený. Na podstavci spočívá menší mísa s okrajem vroubkovaným, okrášleným velikými kulemi na způsob perel. Na nízkém podstavci prostřed nejhořejší mísy trůní Neptun s trojzubcem, jejž opírá o hlavu jednoho z delfínů, kteří jsou mu za podnoží. Z hořejší mísy řine se voda z otevřených tlam delfínů a vytéká úzkými praménky přes okraj zoubkovaný do mísy nad hlavami medvědů; z té uniká proud její tlamami zvířecími, jež se na spodu jejím šklebí, do spodního, největšího bassinu.*)

Ze zaniklých staveb pojednáno na jiném místě o kostele sv. Jakuba a kostelíku sv. Jana Ev. Proti nynější radnici sousedí s basilikou sv. Václava Buquoika, letohrádek kdysi hraběte Buquoie, jehož jižní část sbořena, aby

*) Herm. Pilbauerova (rukopis).

získáno bylo místo pro staveniště kostela. V středním zachovaném pavillonu jest krásná malba na omítce z r. 1729 od výtečného českého malíře, Václava Rainera.*)

Pozadí tak zvaného »lesíka« tvořil druhdy starobylý dům Eggenberk se zahradou; náležel někdy knížatům z Eggenberka, později knížatům ze Švarcenberka.

Fontána na Smíchově.

Z ostatních staveb mimo budovy v zahradě botanické, jež Jesuité postavili na majetku v 18. stol. získaném, které však i s botanickou zahradou již brzy zrušeny budou, aby místo postoupily stavbám moderním, vysoce zajímavý je letohrádek Bertramka. Tam od Mozarta složena neb aspoň dokončena a k provozování připravena pro Pražany významem svým památná

*) Böhm: Monogr. Smích. r. 1882.

opera »Don Juan.« V líbezné zahradě, zřízené při letohrádku vkusem tehdejší doby, dlíval Mozart u svého přítele Duška, přijímaje ve společnosti hostitele svého i jeho vynikající choti návštěvy uměleckého a hudebního světa. Pokoj, kde dlíval, na naše časy zachován v podobě, již měl za pobytu Mozartova.*)

V dolejší části Kinského zahrady stojí letohrad slohu vlašského; chová v síních bohatě zdobených výtvory umělecké, zejména sochu bohyně Psychy

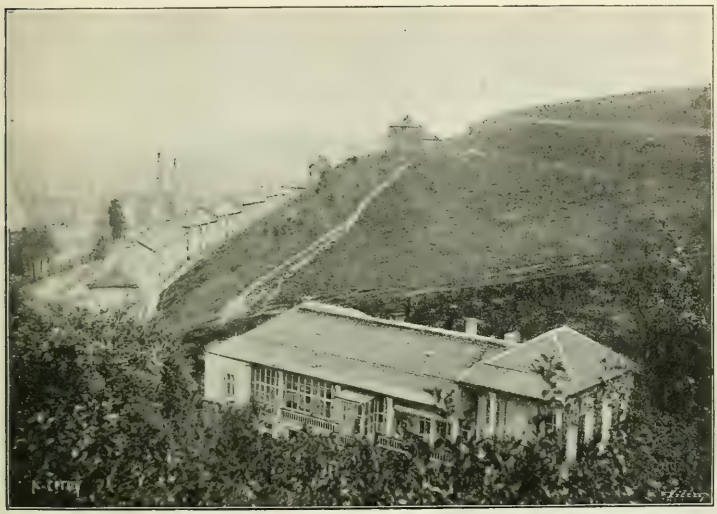

Bertramka.

z karrarského mramoru od Canovy, Vlastu od Maxe a jiná cenná díla sochařská. O starobylé vodárně Pražské z 15. století, objemné, vysoké věži na ostrově Vltavském u dolejšího mlýna Smíchovského, stala se již zmínka jinde. Mohutnou silhouettou svou připomíná nynějšímu věku nejdávnější doby Smíchova.

Kostel sv. Jakuba (později dle hlavního oltáře sv. Filipa a Jakuba) stál okolo r. 1200 na Újezdě pod Petřínem za branou Střeleckou neb Košířskou, na to (r. 1341) Kartouzskou; při něm byl hřbitov zdí ohrazený, dvůr i zahrada farní, r. 1380 dosti hojná osádka.**) Původní kostelík ro-

*) Karel Taubenek: Pamětní list Smíchov. 1887.

**) Libri visit.

manský, později kostel sv. Jakuba v Zahradách*), skládal se z polokruhové apsidy a čtverhranné lodi, jejíž původní podoba změněna při pozdější úpravě r. 1749 prolomením oken. Z té doby pocházelo také copové průčelí se sochou žehnajícího Spasitele a sochami sv. patronů chrámu, jakož i ostatní přístavky. Apsida, jejíž okrouhlá střecha na vrcholu křížem byla ozdobena, mívala původně dvě okna, která později zazděna; také romanské podříms jejl znešvařeno při přestavbě. Věž dle všech známek zprvu dřevěná na mohutné podezdívce přistavěna teprve ve 14. stol.; při r. 1360 činí se zmínka

Pracovna Mozartova na Bertramce.

o zvonici. Hořejšek věže přizděn r. 1749. Ve spodní části věže, dříve klenotnici kostelní, zřízena potom sakristie.**) Při úpravě r. 1791 a ještě později zasypáno podnoží původního kostela do úrovně silnice Zbraslavské, že se pak do lodi po schodech sestupovalo.

Uvnitř kostela bylo pět oltářů, z nichž hlavní sv. Filipa a Jakuba, vedlejší Panny Marie Pomocné, sv. Barbory, sv. Prokopa a sv. Jana Nep. Ve věži visely tři zvony, které nyní hlaholí dědině mrtvých na Malvazinkách, kam také přeneseny k nově zřízenému kostelu sochy z průčelí kostelíka sv. Jakuba.

Kostelní nářadí, zejména starobylostí vynikající ciborium z r. 1549 a cínovou křtitelnici z r. 1550 chová nyní farní chrám sv. Václava, rovněž i ostatní bohoslužebné předměty a obřadní roucha.***)

*) Tomek: Děj. Pr. VIII., 227.
**) Zoubek: Zpr. šk. Smích. r. 1878.
***) ThC. Pauly: Pam. Smích. r. 1898.

Hřbitov kolem kostela zrušen r. 1791; r. 1831 i s kostnicí úplně odstraněn. Od té doby se pochovávalo na hřbitově Malostranském do r. 1884.

Fara, při níž podací měly jeptišky Svatojiřské, připomíná se r. 1333; náležela městskému dekanatu Pražskému. Farářem byl r. 1333 Svatoslav; r. 1360 založil ve svém farním kostelě oltář Panny Marie a pojistil oltářníku při něm 12 kop gr. důchodů. Oltářníkem byl od 1. ledna 1360 po 20 roků Jan Kuncman Dětřichův z Prahy. R. 1361 farářoval Mikuláš, r. 1368 Ždán, s nímž faru směnil Jiří, pleban z Hradce. Jiří směnil opět r. 1370 s Petříkem, farářem ve Velké Vsi v Prachensku. Po Přibíkovi (r. 1370—1376) připomíná se farář Martin (od r. 1376—1380 a snad i dále.)

Pokoj Mozartův na Bertramce.

Martin měl spor s Janem Kuncmanem; nepřipouštěl ho ani ke kostelu. Od r. 1396 do r. 1408 byl farářem Tomáš.*)

Ve válkách husitských vzal i kostel nějakou škodu, neboť Pražané, zabravše celé tehdejší Kartouzsko, majetek duchovenský kláštera Plaského i probošta Mělnického, zmocnili se zároveň dílu Svatojiřského a s ním kostela s jeho zádušním, ku kterému viničním desátkem poplatna byla také osada Košířská.**)

Ke kostelu dosazovali Pražané od té doby faráře dle své vůle, málo toho dbajíce, že tak činili také administratoři konsistoře pod jednou, tehda v Žitavě prodlévající. Čteme k r. 1431, že zemřel farář u sv. Jakuba na Újezdě, Jan, příjmím Všedobré; nástupcem jeho jmenován kněz Mikuláš Švarc z Nymburka od konsistoře v Žitavě po návrhu abatyše Svatojiřské, která nepřistoupila s některými ještě sestrami ke čtyřem artikulím Pražským a proto mimo Prahu dlela.***)

*) Tomek: Děj. Pr., V., 172.
**) Tamže VIII., 227.-IV., 166. a IX., 98.—IX. 110.
***) Tamže VIII., 227.—IV., 166. a IX., 98.—IX. 110.

Farář tento a snad ani jeho předchůdce nikdy se ke kostelu nedostali. Pražané Staroměstí, zustávajíce od r. 1421 nepřetržitě v držení Smíchova Kartouzského až do r. 1547, vykonávali podací ke kostelu a ustanovovali faráře utraquisty.

Zatím dostalo se záduší několik odkazů, mezi nimi nejznamenitějšího r. 1513 od Marty, vdovy po Florianu Malcovi, řezníku; darovalať tato matrona kostelu sv. Jakuba svuj masný krám.*) Vinice druhdy farářova, od

Zbořený farní kostelík sv. Filipa a Jakuba na Smíchově.

Pražanů r. 1421 zabavená, vrácena také farnímu beneficiu, k němuž Staroměstí kněze pod obojí dosazovali, r. 1562 opět práva nabyvše. Právo toto utvrzeno po r. 1591, když Pražané znova zakoupili Smíchov, k duchodum mostu. Ještě r. 1619 uvádí se kostel sv. Jakuba dle seznamu kostelu ve státním archivu Drážďanském jako nekatolický.**)

Po bitvě Bělohorské zustal patronat kostela městum Pražským, i když r. 1622 Smíchov Michnovi postoupili.

Za nastalé katolické reformace přidělen byl kostel sv. Filipa a Jakuba jako filialní kostelu sv. Václava na Malé Straně (nyní zrušenému.)

R. 1702 svěřena duchovní správa Jesuitum, kteří již před tím pusobili jako missionáři ve vinohradech kolem Prahy, té doby pod správou c. k. úřadu hor Viničných. R. 1749 zřízena znova fara při kostele sv. Jakuba a přikázány

*) Tomek: Děj. Pr. VIII., 227.—IV., 166. a IX., 98.—IX. 110.
**) Sborník histor.

jí osady Smíchov, Radlice, Zlíchov, Hlubočepy a Červený mlýn. Zlíchov s Hlubočepy vyfařen teprve r. 1872. Malým a tmavým svým prostorem nedostačoval vetchý již kostelík Filipo-Jakubský potřebě osadníků mohutně vzrůstajícího města; proto zbořen po odsvěcení r. 1891; farním kostelem pro Smíchov i Radlice stal se nový, prostorný chrám sv. Václava, při němž také pěkná fara zbudována.*)

Kostelík sv. Jana Evangelisty, jinak sv. Jan Odraný, stával okolo r. 1360 v levo od brány Kartouzské vně zdí Menšího Města za »hladovou zdí«. O jeho podobě a zařízení zpráva se nezachovala.

Poslední zmínka o něm děje se r. 1427; tehda byl již vymazán z listiny kostelů farních; pobořen nejspíše v bouřích husitských.**) Při kostelíku v zahradě stál dvůr probošta Mělnického, proto také říkali kostelíku »sv. Jan v zahradě Mělnické«. Ve dvoře bydlel r. 1365 probošt Jan s bratry Vítkem a Litoldem z Landštejna. Kostelík byl chudý. Při visitaci r. 1380 shledána křtitelnice dřevěná, děravá. Osádka byla malá; osadníci znali se vespolek, jmenujíce se jen křestnými jmény.***)

Z farářů jsou známi: Kuneš († 1365); Rynart z Rohatec (Ryneš) r. 1365 až 1377; Bohuslav Crispus (Kadeřavý) od r. 1377—1378, potom farář v Řevnicích; od r. 1378—1380 a dále Tomáš, před tím farář v Záběhlicích a v Řevnicích; nebydlil při kostele, nýbrž měl za sebe střídníka, Petra z Prahy; r. 1383 byl farářem Prokop, r. 1397 Oldřich, r. 1400—1408 Jan Kobyla, od r. 1408 Gerlach, po něm do r. 1411 Tomáš, od r. 1411—1412 Matěj, větší mansionář choru P. M. na hradě Pražském.†)

O klášteře Kartouzském, jenž r. 1419 podlehl zkáze, a po němž na Smíchově zbyla památka jen v názvu ulice Kartouzské, vypravováno již v předu. K doplnění podáváme řadu převorů, pokud o nich zprávy se zachovaly: před r. 1356—1360 převor Michal, r. 1374—1379 Jan, r. 1388 Albert, r. 1404 Heřman a r. 1410 Markvart.††)

Stavby z doby novější. Chrám sv. Václava. Na hlavní třídě Smíchovské proti radnici, kde asi někdy při klášteře Kartouzském stával velebný chrám Marianský a později v zahradě letohrad hraběte Buquoie, pne štíhlé věže k nebi překrásná basilika sv. Václava, nový farní chrám Smíchovský, k němuž slavnostně dne 18. září r. 1881 základ položen; stavba dokončena r. 1885.

V ušlechtilých tvarech vlaské renaissance jeví se mohutná basilika jako skvostný pomník zbožnosti a obětavosti zastupitelstva i obyvatelstva vzkvétajícího města, jemuž jest nejpřednější ozdobou.

*) ThC. Pauly: Pam. Smích. r. 1898.
**) Tomek: Děj. Pr. IX., 97.
***) Zoubek: Zp. šk. Smích. r. 1878.
†) Tomek: Děj. Pr. V., 174., 216. Lib. confirm. VII.
††) Tamže.

V průčelí basiliky o třech lodích strmí po stranách portálu do výše 50 m dvě věže, provedené ve svých nejhořejších částech ve slohu korintském s jehlancovitými střechami, mědí pobitými; končí se pozlacenou bání s křížem.

Basilika sv. Václava.

Do svatyně vede v průčelí hlavní portál, nad nímž v polokruhovém poli zříti majolikový relief sv. Václava s dvěma anděly, a dva postranní portály, nad nimiž jsou reliefy sv. Anežky a blahosl. Hroznaty. Reliefy modeloval pražský sochař Šimek, v majoliku provedeny ve Florencii.

Nad postranními reliefy jsou dva výklenky pro sochy, mezi nimi kruhové okno, kde na skle malována Madonna s Ježíškem.

Portály provedeny z pískovce Hořického, rovněž i dolejší podnoží kolem celého chrámu na zevnějšku až po okna postranních lodí; ostatní části zbudovány z cihel a omítnuty, rovné plochy mezi pilastry a okny z lisovaných cihel neomítnuty. Hlavní pilastry na zevnějšku postranních lodí jsou v řádu dorském, vysoké lodi v řádu ionském. Na straně východní končí se hlavní loď apsidou polokruhovou. Severní apsida lodi postranní spojena s kaplí křestní, apsida lodi jižní se sakristií. Obě mají zvláštní vchody. Obě postranní lodi kryty černým plechem, apsida plechem měděným, hlavní loď břidlicí.

Před průčelím, k němuž vede několik rozsáhlých stupňů, jest prostranná kamenná plocha, z níž se vchází hlavním vchodem do předsíně chrámové. V předsíni zobrazeno na jedné straně stvoření Adama, na druhé stvoření Evy. V postranních kaplích na pravo oltář s hlavou Kristovou; na stěně vytesána na mramorové desce píseň »Hospodine, pomiluj ny«; v levé kapli oltář s obrazem sv. Františka, nad ním obraz sv. Václava, po straně na mramorové desce vytesána píseň »Svatý Václave«. V předsíních ve spodní části věží jsou barevná okna s obrazy sv. Josefa a Panny Marie.

Loď hlavní oddělena od postranních po každé straně čtyřmi mohutnými sloupy žulovými s vrstvou červeného, jemně hlazeného mramoru umělého. Patky a ionské hlavice sloupů vytesány z karrarského mramoru. Strop hlavní lodi jest rovný, kassettový, překrásně polychromovaný a zlacený. Sklenuté postranní lodi mají stropy skvostně ozdobené v podobě hvězdnatého nebe. Na vnějšku postranních lodí spatřuje se na každé straně po šesti barevných oknech s obrazy sv. apoštolů.

Hlavní loď osvětlena nahoře čtrnácti okny s figurálními malbami, provedenými dle kartonů Sequensových.

Apsida hlavní lodi stkví se krásnou mosaikou, dle návrhu professora Trenkvalda v Inšpruku provedenou: Spasitel se skupinou světců, s jedné strany sv. Václav, na druhé sv. Ludmila, dále sv. Petr a Pavel, sv. Prokop a sv. Vojtěch.

Pod mosaikou namaloval prof. Sequens čtyři obrazy ze života sv. Václava. Vítězný oblouk ozdoben mosaikovými obrazy andělů.

Hlavní oltář zasvěcen sv. Václavu a umístěn ve hlavní apsidě. Má podobu sarkofagu z bílého karrarského mramoru.

Nad ním pne se dřevěný pozlacený baldachyn, spočívající na čtyřech ionských sloupech. S baldachynu visí věčná lampa, kolem ní čtyři lampy menší; po obou stranách oltáře mimo to šest lamp.

V mramorové stěně oltářní na sarkofagu upraveno mramorové tabernakulum, jehož bronzová dvířka okrášlena jemně ciselovaným Kristem na kříži.

V severní apsidě, vyzdobené skvostnou malbou voskovou od prof. Pirnera, znázorňující korunovaci Panny Marie, postaven oltář Marianský z bí-

Vnitřek basiliky Sv. Václava.

lého mramoru karrarského, vyložený napodobeným červeným mramorem. Oltářní obraz Madonny od prof. Sequense jest kopií Madonny v basilice St. Maria Magiore v Římě.

V apsidě jižní lodi, bohatě vyložené černým umělým mramorem a vyzdobené voskovou malbou Nanebevstoupení Páně od Rudla, zřízen

oltář s překrásným sousoším z bílého mramoru: Kristus na kříži se dvěma anděly po stranách klečícími, zdařilá práce domácích umělců: prof. Suchardy, sochařů Šimka a Vosmíka.

V hlavní lodi stojí vkusná kazatelna z mramoru z okolí Terstského.

K zvýšení mocného dojmu, jejž působí skvostný vnitřek basiliky, přispívá mohutný a zároveň i líbezný hlas velikých varhan od bratří Riegrů v Krňově ve Slezsku.

V křestní kapli jest křtitelnice z karrarského mramoru s víkem bohatě pozlaceným, jež ozdobeno sochou sv. Jana Křt.

Pode dvěma barevnými okny s obrazy Krista a sv. Jana Křt. stojí dřevěný oltář sv. Cyrilla a Methoděje; obrazy ze života jejich krášlí stěny kaple. Nářadí kostelní, bohoslužebné předměty a roucha obřadní jsou většinou od dobrodinců; vynikají skvostnou úpravou i uměleckou cenou.

V obou věžích chrámových zavěšeny zvony, jež kromě jednoho darovala obec Smíchovská. Ulity v Lublani dle nákresů archit. Barvitia a modelů řezbáře Ed. Veselého. Lahodný jejich hlas mocně hýbe srdcem každého obyvatele města Smíchova a hlásá do dálky o zbožné mysli a obětavosti osadníků.

Patronat chrámu i beneficia má Smíchovské městské zastupitelstvo.

Hřbitovní kostel sv. Filipa a Jakuba na Malvazinkách vystavěn v r. 1894—96 ve slohu čistě romanském. Základem jeho jest prodloužený kříž. V průčelí portálu spatřiti obnovenou sochu Spasitele, jež stávala také v průčelí zbořeného kostela sv. Filipa a Jakuba na Smíchově; nad kryptami, které zřízeny po stranách kostela o jedné lodi, vlídně kynou rovněž známé sochy sv. Filipa a Jakuba ze starého kostelíka Smíchovského, odkud přeneseny i zvony do štíhlé věže nad chrámem. Vnitřek kostela upraven jednoduše.

Rozsáhlý hřbitov u chrámu má krásnou polohu a pečlivou úpravu.

Kaple nejsv. Trojice na Nesypce. Při silnici a cestě k Břevnovu, ve vinici druhdy »Nesypce«, která náležela na počátku 18. stol. Jiřímu Maxm. Nesybovi a manželce jeho, Barboře Apolonii, založili oba manželé r. 1732 kapli Nejsv. Trojice a učinili nadání, aby Smíchovský farář každou sobotu v kapli za duše jejich mši obětoval.

Slušně zařízená kaple měla dva oltáře: hlavní Nejsv. Trojice, vedlejší Panny Marie. V pozdější době založeny při ní ještě dvě jiné nadace. Již r. 1784 nařízeno, aby byla zrušena. Nadace a všechno bohoslužebné zařízení připadlo náboženskému fondu. Po r. 1821 sloužena tam opět ob čas mše sv. V novější době odbourána částečně kaple z příčin kommunikačních, že zachovala se z ní na naše časy jen přední polovice, která náleží nyní majetníku dvora proti kapli.*)

*) ThC. Pauly: Památ. Smích. r. 1898.

Chrám a klášter Nejsv. Srdce Pána Ježíše. V bývalé zahradě hraběte Claryho a na pozemcích usedlosti »Kobrové« (kdysi vinice Krištofa Kobra z Kobersperku, pro účastenství ve vzpouře dne 21. června r. 1621 na Staroměstském náměstí stětího), přistavěly r. 1872 sestry Nejsv. Srdce Ježíšova k letohrádku klášter s kaplí Srdce Páně. R. 1884 zbudovaly tam nový, gotický kostel, u kláštera zřízena také budova pro školu a pensionat. V klášterní soukromé škole s právem veřejnosti vyučuje se česky, v pensionatě poskytuje se chovankám vzdělání z různých oborů.

Gotický kostel, do něhož se vchází z třídy Karlovy, jest o jedné lodi s nevysokou věží na západním konci. Zasvěcen Nejsv. Srdci Ježíšovu. Na hlavním oltáři stojí socha Srdce Ježíšova, oddělena zábradlím, jež zdobí postavy andělů s odznaky umučení Páně. Oltářní stůl jest mramorový, tabernakulum na něm dřevěné, bohatě okráslené a drahokamy posázené. Na straně epištolní vchází se do sakristie; nad ní spatřiti lze překrásný obraz: Ježíš, přítel dítek.

V lodi, do níž se po několika stupních s vyvýšeného presbytáře sestupuje, jsou dva gotické oltáře: Panny Marie a sv. Josefa, r. 1898 postavené; prostora tato určena jen pro jeptišky a chovanky. Obecenstvu přístupna část kostela, přiléhající k hlavní lodi v pravém úhlu. Je to kaple sv. Jana Nep., do níž se vchází od levé strany hlavního oltáře. V průčelí stojí socha sv. Jana Nep., nad ní umístěn krásný obraz: Ježíš, pastýř dobrý, práce malíře Lercha, rodáka Smíchovského. Klášterní kaple v přízemí chová vzácnou památku: ostatky sv. mučenice Flavie Viktorie, uložené ve skleněné rakvi. Obličej, ruce a nohy provedeny z vosku; tělo s ostatky uměle spojenými zahaleno ve skvostné roucho. Mrtvola tato byla původně uložena v katakombách římských; s kamennou deskou, pod níž odpočívala, darovala ji klášteru J. V. císařovna Marie Anna.

V hovorně kláštera spatřiti veliký obraz, představující stádo u řeky; je tak obratně hedvábím vyšit, že se vše na něm malbou býti zdá. Ženský klášter v Tyrolsku pracoval na něm 18 let a daroval jej císařovně Anně, od níž věnován klášteru.

Uměle vyšívaná kostelní roucha, ku podivu krásné práce jeptišek, s klenotnicí kláštera a převzácnými předměty mají značnou cenu.

Kostel sv. Gabriela při klášteře Benediktinek. V nejzazší části zahrady Kinského vystavěn r. 1889 klášter Benediktinek ze zbožného odkazu milionu zlatých hraběnky Gabriely Sweert-Sporkové a při něm r. 1891 krásný chrám sv. Gabriela ve slohu romanském. Chrám záleží ze dvou lodí. Apsidu má značně vyvýšenou; pod ní vine se klášterní ochoz, pod ním v úrovni chrámu prostranné loubí, kde vchod do krypty, v které uloženo k věčnému odpočinku tělo ušlechtilé dobrodějky chudých a štědré zakladatelky kláštera.

Bohatý portál je zároveň hlavním vchodem do chrámu; nad ním zříti sochy sv. Benedikta a sv. Scholastiky; na hřebeně portálu rozpíná vzdušná

křídla patron chrámu, archanděl Gabriel. Mezi apsidou a postranní lodí stojí věž 43 m vysoká, v níž zavěšeny harmonické zvony. Před hlavním oltářem ciboriovým, bohatě ozdobeným, hoří stále tři skvostné lampy, jichž mdlý svit čarovně se mísí s barevnými paprsky, vnikajícími osmi kobercovými okny do vnitř chrámu.

Na straně epištolní je vchod do sakristie, nad ním obraz sv. Benedikta a sv. Scholastiky. Proti sakristii po straně evangelia odděluje presbytář od choru, určeného pro sestry klášterní, pěkně provedená mříž, na níž visí veliký kříž s Kristem. Mezi presbytářem a lodí pne se bohatě okrášlený, vítězný oblouk.

Po starém způsobu dřevěný strop hlavní lodi je vlastě pouhé trámoví krovu. Stěny lodi ozdobeny obrazy a malbami, jež provedeny vesměs od mnichů Beuronských; vynikají zvláštním rázem, nezvyklým sice, ale jinak zbožně oduševnělým. Jsou to po pravé straně obrazy sv. Vojtěcha, sv. Václava a sv. Ludmily, po levé sv. Pavla, sv. Petra a sv. Jana Křtitele kromě světic z řádu Benediktinek. Nad chorem zříti veliký obraz »Pietas«.

V malé, klenuté a jen dvěma okny spoře osvětlené postranní lodi zasvěcen oltář sv. Benediktu a sv. Scholastice; na zdech jsou obrazy sv. Josefa a sv. Jana Nep.

Chrám tvoří s přilehlým klášterem, postaveným rovněž ve slohu romanském, mohutný čtverhran. Budovy obklopuje rozsáhlá zahrada, vysokou zdí obehnaná.

Klášter Milosrdných sester sv. Karla Boromejského upraven r. 1869 z bývalé továrny na obuv (č. 304 v Husově třídě na Smíchově), již sestry zakoupily.

Zřídily při něm také domácí kapli, »Srdci Páně« zasvěcenou, při ní po straně evangelia kapli pro lid; obě jsou slušně vyzdobeny.

Při klášteře otevřena z počátku opatrovna pro dítky a škola industrialní pro dívky dospělejší; obé pro nedostatek prostředků zaniklo. Nyní jest klášter asylem služebným dívkám bez práce, jimž poskytují sestry výživy a přiměřeného vzdělání, než si opět práci najdou*).

Solopisky, ves jihozáp. od Smíchova 19 km, od Zbraslavi 7·5 km, v malebném údolí »Studeném« při potoce, na němž dva mlýny, v krajině lesnaté; katast. obec se 32 domy a 232* obyv., kteří se živí pracemi polními i výtěžkem z nasbíraných plodin lesních. Příslušníky obce činí značné procento cikánů a brusičů světem se toulajících. Místní obec Třebotov, kde i fara a škola; pošta v Radotíně.

Manský statek Solopisky je starožitným sídlem Mladotů ze Solopisk. V dědině náleželo ode dávna klášteru Svatojiřských jeptišek nějaké zboží**);

*) Data k popisu staveb klášterních vzata částečně z monografie Böhmovy, částečně ze spisu ThC. Paulyho: Památník Smíchova r. 1898.

**) Jireček: Ant. B. Top. Hist. 141.

kromě toho měl část její a Třebotov klášter Zbraslavský. Matěj Peškův ze Solopisk vedl r. 1373 při o manželství*). R. 1378 ve při mezi Jakoubkem, farářem ze Sluh, byl svědkem Domanko ze Solopisk**).

Vochek ze Solopisk a Poříčan měl zápis císaře Zikmunda z r. 1421 na dva úročníky v Třebotově***); po něm sídlila tam Barbora z Hlazovic, jeho manželka†).

R. 1437 měl kněz Bedřich ze Strážnice zápis císaře Zikmunda z r. 1437 na ves Solopisky kláštera Zbraslavského††). Jako držitel manského zboží Karlštejnského připomíná se poprvé Jan Mladota ze Solopisk r. 1474.

V r. 1493 zapsal zboží to Václavovi, bratru svému, který se v ně r. 1510 uvázal. Synové Václavovi, Hynek a Jiří, seděli tam ještě r. 1530. R. 1507 náležel sestře Václavově, Ludmile ze Solopisk, manželce Jana Chalupnického, dům v Praze na Příkopě†††).

R. 1547 učinila smlouvu Kateřina ze Solopisk s Florianem Gryspekem o zapsané statky kněžské*). Brzy na to spadl lenní dvůr Solopisky odúmrtím na krále. R. 1573 přimlouvali se stavové, aby císař povolil Ctiborovi Sluz skému z Chlumu zapsati lenní dvůr Solopisky do desk zemských**).

R. 1610 měl Solopisky Fridrich Smolík ze Slavic; prodal je před r. 1620 Jiříku Albr. Bruknarovi z Brukstejna, který je odkázal r. 1622 hraběti Vilémovi z Vřesovic***). Opat kláštera Zbraslavského, Jiří Urat, při koupil r. 1630 zboží to s Třebotovem ke statkům klášterať). Při klášteře zůstala dědina až do r. 1785, kdy utvořeno ze statků zrušeného kláštera panství Zbraslavské.

Statenice, ves 16 km severně od Smíchova při okresní silnici; místní i katastr. obec, k níž osada Černý Vůl částí svou náleží. Zámek, poplužní dvůr, pivovar se sladovnou, tři mlýny a opukové lomy v místě. V 80 domech 658* obyv. rolníků. Fara v Noutonicích, škola v Únětičích, pošta ve Velkých Přílepech.

Ve starých listinách jmenuje se ves Stativnice; byla od nepaměti majetkem kláštera Svatojiřských jeptišek k praebendám kanovnickým.††) Známí držitelé těchto praebend: r. 1235 Matěj, rektor škol na hradě, Václav Křivohlavý před r. 1302, Hostislav z Petrovic, Karel, arcijahen Bechyňský, Hostislav ze Selčan r. 1343, r. 1352 Verner, po něm Mikuláš Tanus, r. 1378

*) Soud. akta konsist. I., 12.
**) Tamže I., 26.
***) Arch. Č. II., 512. — IX., 65. — I., 528.
†) Tamže.
††) Tamže.
†††) Desky Dv. 25 D., 9.
*) Sněmy VII., 555. — III., 762.
**) Tamže.
***) Desky Zm. 140 G, 27. 145 F. 3.
†) Pam. arch. I., 118.
††) Tomek: Děj. Pr. I., 87. 597.

Karel a r. 1378—1392 Bušek ze Skuhrova. Hospodářství však často pronajímáno; r. 1376 uvádějí se nájemci Zdislav a Příbek.*) Dvůr poplužní s platy, lukami a porostlinami náležel dle stvrzovací listiny Karla IV. z r. 1356 proboštovi kostela Vyšehradského,**) nějaké úroky kapli sv. Vavřince na Vyšehradě.***) Také kostel Svatovítský měl na Statenicích platy úroční k oltářům sv. Doroty, Mikuláše, Ludmily a sv. Chrysogona. Jiný statek zemanský držel r. 1315—1347 Štěpán Budek, kraječ suken a měšťan Pražský.†) Po r. 1421 zabrali šlechtičtí uchvatitelé obě části Statenic. Část Vyšehradskou zapsal r. 1436 cís. Zikmund Václavu Cardovi, který r. 1453 ukázal na soudě zemském list s majestátem císaře na statek.††) Zabral však bezprávně též majetek jeptišek Svatojiřských a přinucen r. 1454 jej navrátiti.†††) R. 466 zapsal král Jiří zboží to Volfgangu Stechrovi z Lautrbachu s povinností platiti do smrti kanovníka Jana Mladocha tři kopy úroků.*) Na část kostela Pražského měl zápis Jan Sluka ze Stativnic; dcera jeho Ludmila vrátila jej kostelu bez náhrady r. 1455.**)

Po Václavu Cardovi drželi dědicové jeho, Sezimové z Ústí a Sluzští z Chlumu, část Vyšehradskou. Zbytek dostal se v majetek Johanky Střelové, později Švihovské ze Sloupna a připadl Davidovi Boryni ze Lhoty,***) který při konfiskacích propadl pětinu jmění;†) část zůstala bratřím jeho, Janu a Vilémovi, ale r. 1627 jim odňata a postoupena Bedřichovi z Talmberka. Ten odkázal poslední vůlí r. 1643 pustý dvůr a ves (»nebo raději spáleniště Statenice«) synu svému, Janu Arnoštovi.††) Po jeho smrti r. 1654 připadly Statenice ještě s jiným zbožím Františku Vilémovi z Talmberka, po něm dědictvím Janu Frant. Krist. z Talmberka, který se stal biskupem Královéhradeckým; připojil Statenice ke statkům biskupským†††). R. 1680 koupil Statenice opět klášter Svatojiřský za abatyše Anny ze Schönweisenu.*) Po zrušení kláštera r. 1788 odhadnuty na 3024 zl. a připadly náboženskému fondu,**) na to prodány dvorskou komorou hraběti Rudolfu Šporkovi, od něhož je koupil r. 1797 Litoměřický měšťan, Frant. Fügner. Pozdější majetník, ryt. Jan Canal z Ehrenberka s chotí Aloisií, prodal statek r. 1805 hraběti Janu

*) Akta soudní konsist. I., 276.
**) Tomek: Děj. Pr. III., 70.
***) Lib. erect.
†) Tomek: Děj. Pr. III., 58, 63. — I., 316.
††) Pam. arch. X., 702.
†††) Arch. Č. I., 507. — XIV., 370.
*) Arch. Č. VII., 666. — III. 561.
**) Tamže.
***) Desky Zm. 140 K, 8
†) Bílek: Děj. konf. I., 32.
††) Pam. arch. I., 89.—126.
†††) Tamže.
*) Desky Zm. 73. D, 18
**) Pam. arch. X., 546.

Prok. Hartmanovi z Klarenburka, ten za dvě léta Dru. Jos. Löhnerovi, od něhož jej koupí získala r. 1807 hraběnka Barbora Khuenburgová; po r. 1842 přešel příbuzenskými svazky na nynější majetníky, sv. pp. Dlouhoveské z Langendorfu.*)

V zámecké kapli je na oltáříku starý, vzácný obraz, na zlaté půdě malovaný. Zvonek nad kaplí zdobí znak sv. Václava; jméno barona z Ehrenberka později asi přičiněno.

Stodůlky, ves 12 km. jihozápad. od Smíchova při okresní silnici na úrodné planině, která je částí mírného sklonu vyvýšeniny, zvané »na Pískách«, s malými lesíky v pozadí. Nedaleko k severovýchodu prostírá se přidělená osada Lužiny a samota Bílý Beránek na říšské silnici Plzeňské. Místní i katastr. obec se dvorem a cihelnou; ve 119 domech 1017* obyv. rolníků. Fara i 4třídní škola v místě, pošta na Smíchově.

R. 1159 náležely Stodůlky kostelu P. Marie Maltanské,**) v dobách pozdějších ves s podacím kostelním paní Marii z Hardeků, vdově po Oldřichu I. z Hradce. R. 1292 postoupila se synem svým, Oldřichem II. z Hradce, právo podací Templářům, jimž za minulých dob náleželo.***) Dvě léta na to daroval Oldřich II. matce své celou ves i příslušenství, aby s ní volně pořizovati mohla.†) R. 1295 věnoval král Václav II. část dědin z odkazu Oldřichova ve Stodůlkách kapitule u sv. Víta k proboštství. Probošt měl tam později tvrz, dvoje poplužní s lukami i lesy a dva many ke službě své.††) Nějakých dědin snad emfyteuticky nabyl také měšťan Pražský, Frenclin od Věže, jenž s proboštem, Janem Očkem z Vlašimi, r. 1365 faru obsazoval. R. 1410 byl patronem kostela král Václav IV.†††) Ve válkách husitských přepadli Stodůlky žoldnéři královské posádky z hradu Pražského vedením Albrechta z Beřkovic a Jana Švába z Jikve; zajali 16 lidí rytířských.*) R. 1421 odňali Pražané proboštství Stodůlky a přidělili r. 1429 purkrabství Pražskému.**) R. 1449 přel se Zdeněk Konopišťský s Oldřichem z Hradce o vsi purkrabství Pražského, mezi nimi i o Stodůlky,***) jež potom stále při purkrabství Pražském zůstaly.

Kostel Stodůlecký jest původu starého dle zprávy z r. 1292, kdy podací právo k němu dáno Templářům, jak svrchu uvedeno.†) Sloh jeho, nyní přechodní, býval původně romanský, což poznati z lodi dosud obdélné a klenuté kruchty v původním stavu zachované; gotické pre-

*) Sommer. XIII., 176.
**) Erben: Regesta I., 132.
**) Pelcl: Děj. f. Templ. v Čech. a na Mor. 226—227.
†) Reg. p. 1656.
††) Tomek: Děj. Pr., III., 50, 51.
†††) Lib. conf.
*) Tomek: Děj. Pr. IV., 158., 446.
**) Tamže.
***) Arch. Č. V., 289.
†) Pelcl: Přísp. k děj. č. Templ. v Č. a na M. 226—227.

sbyterium přiléhá k lodi bez oblouku vítězného. Světlo vniká do lodi dvěma, do presbytáře třemi okny, vesměs lomenými kromě okna čtverhranného v lodi; někdy zdobila je kružba tesaná. Okna v presbytáři bývala malovaná, soudě dle zbytku malby v okně jižním, jejíž věrné vyobrazení chová architekt Baum v Praze. Malba, představujíc Maří Magdalenu s nádobou drahé masti, náležela k nejzdařilejším malbám ze 14. století. Tabernakulum v presbytáři na levo provedeno ve slohu gotickém.

Kostel ve Stodůlkách.

Ze dvou oltářů přenesen oltář hlavní ze zrušeného kostela Bělohorského i s obrazem P. M. Bělohorské; když r. 1812 otevření kostela toho opět dovoleno, navrácen obraz ve slavném průvodu na původní místo; oltář však zůstal v kostele Stodůleckém. Nynější olejový obraz sv. apoštola Jakuba daroval r. 1858 israelita Abraham B. Paechr, majetník dvora. Malý oltář s obrazem sv. Václava od Kandlera postaven r. 1879 za faráře Václava Prajzlera. Stříbrný kalich z r. 1672 obnoven dle nápisu nákladem záduší Stodůleckého za kněze Bartoloměje Hally, měděný kalich s německým věnováním z r. 1745 přenesen z kostela na Bílé Hoře.*)

V dřevěné zvonici se zděnou podezdívkou zavěšeny tři zvony, ježto by místa neměly v nevysoké, štíhlé věži chrámové, ve stanovou, příkrou střechu vybíhající.

Velký zvon z r. 1522 má rýmovaný nápis latinský, prostřední zvon nápis český: »Zvon tento slit jest z almužny ku cti sv. Jiříka k záduší Stodůleckému.« Posvěcen r. 1735. Nejmenší zvonek ulit dle německého nápisu r. 1725 od Mikuláše Löwa v Praze.**)

*) Holub: Odkryté pokl.
**) Tamže.

Kostel a klášter Benediktin

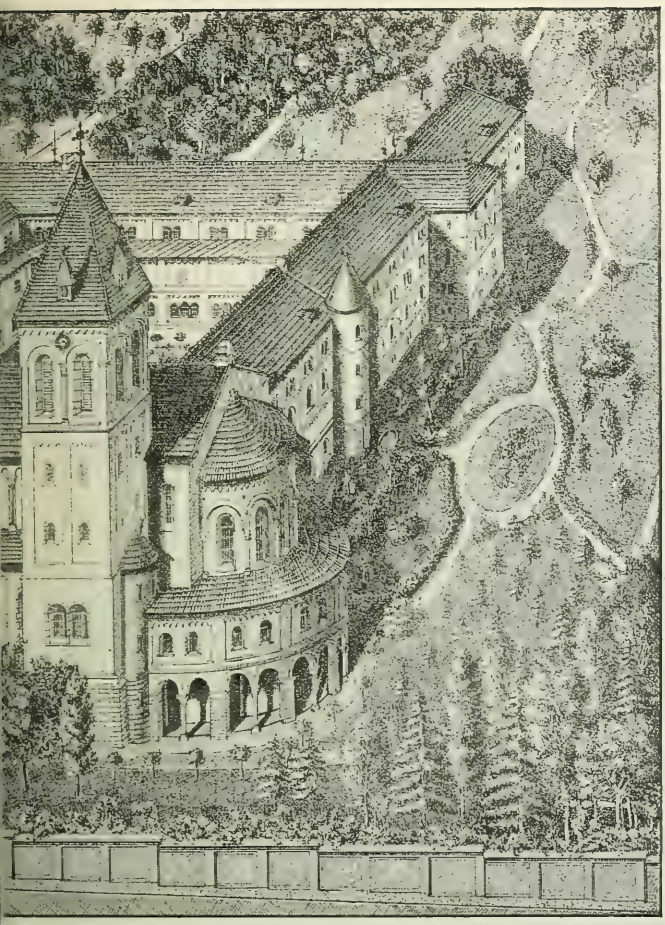

sv. Gabriela na Smíchově

Na hřbitově kolem kostela, kde se však od r. 1840 nepochovává, zříti náhrobek zasloužilého kněze Matěje Šimáka, o němž v části školské šíře promluveno.

Před kostelem v nynější školní zahradě postavila obec Stodůlecká r. 1855 mramorový kříž.

Fara Stodůlecká, později k dekanatu Ořechovskému přidělená, obsazena byla již r. 1298, kdy splnomocnil papež Bonifac VIII. biskupa Pražského Řehoře, aby kněze Jana Heřmana za ředitele kostela venkovského v Stodůlkách ustanoviti mohl.*)

Kovaný svícen z kostela Stodůleckého.

R. 1358 uvedl pleban Stodůlecký, jménem neznámý, faráře v Krtni, r. 1360 pleban Albert faráře Krteňského. Albert vzdal se r. 1360 plebanie Stodůlecké, k níž uveden Jan, kněz z Plzně. R. 1365 vyměnil si Jan faru s Markvartem, kanovníkem Vyšehradským. O visitaci r. 1380 vyznali osadníci arcijahnovi, že měli vždycky při kostele faráře a jemu na pomoc střídníka; ale Markvart dal za sebe nájemníka Ondřeje, jenž r. 1379 před sv. Jiřím do Říma odešel. R. 1401 byl plebanem Stibor; směnil téhož roku s Petrem, plebanem v Oslově, Petr r. 1403 s Dominikem z Budějovic, zároveň plebanem v Chroustoklatech a oltářníkem P. Marie u sv. Mikuláše na Kurním trhu ve Větším Městě Pražském.**) Ve válkách husitských r. 1421 uteklo se do kostela Stodůleckého několik Táboritů; přepadeni a šestnáct z nich zajato Albertem z Beřkovic a Janem Švabonem z Jikve.***) R. 1422 uvádí se Jakub z Domažlic, pleban Stodůlecký, s Duchkem, plebanem Krteňským, mezi svědky při potvrzování Zikmunda z Budějovic, probošta Mělnického, v Žitavě, kam se arcibiskupská konsistoř před Husity uchýlila.†) Z kněží pod obojí připomínají se při kostele Stodůleckém r. 1511 Isaiáš††), r. 1527 Václav Žíla; za něho pátráno v Praze po ukradeném kalichu Stodůleckém; nesměl se ze Stodůlek hýbati, pokud by kalich nalezen nebyl.†††) R. 1532 vzat Stodůlecký farář, Jan Tobiášek, rychtářem měst Pražských do vězení a držán tam až do smrti; všecko kněžstvo utrakvistické i s panem administratorem sjednalo se na radnici s pány, aby rychtář vícekráte žádného kněze do trestání nebral.*) R. 1590 předvolán farář Jakub od své konsistoře pod obojí.**)

*) Reg. II., 796.
**) Libri conf.
***) Tomek: Děj. Pr. IV., 158.
†) Tomek: Děj. Pr. V., 143.
††) Arch. Č. XIV., 417.
†††) Borový: Akta kons. utr. I., 37.
*) Borový: Akta kons. utr. I., 71.
**) Čas. kat. duch. II., 1829.

Dle nápisu na kalichu z r. 1672 neměl kostel Stodůlecký vlastních duchovních. R. 1683 obstarával duchovní správu P. Max. Sylvan z Tov. Ježíš.,*) do r. 1700 missionáři z téhož řádu. Když r. 1702 v Liboci fara znova zřízena, přidělen kostel Stodůlecký patronatu purkrabského jako filialní k farnímu kostelu Libockému téhož patronatu až do r. 1787, kdy ustanoven při kostele Stodůleckém lokalista. Za faráře a spisovatele Josefa Zimmermanna (1839 — 1860) povýšena lokalie na faru.

Středokluky, ves 17 km severozáp. od Smíchova, na pravém břehu potoka Dolanského s jedné, na mírném svahu výšiny se strany druhé, při říšské silnici Karlovarské. Místní i katastr. obec s 85 domy a 628* obyv. rolníky; v místě fara, 2třídní škola, pošta, poplužní dvůr a rozsáhlá dílna na stroje hospodářské. Nádraží s telegrafním úřadem vzdáleno asi kilometr.

První známá zpráva o Středoklukách jest od r. 1316, kdy Dětřich ze Skuhrova pohnal k soudu zemskému Bohuslava z Vlčího a Středokluk, že mu pobral v Stochově koní, dobytka a věcí domácích, Heřman ze Středokluč že mu pobral ryb v Makotřasích; podobně pohnán Fridrich ze Středokluk.**)

Před r. 1340 měla tam kapitula Pražská praebendu, scholastikové kapituly nějaké platy.***) R. 1373 držel praebendu kardinál sv. Anděla, po něm Jaroslav z Pořešína do r. 1404. R. 1354—1362 byl pánem na Středoklukách s podacím kostelním Frenclin od Věže, po něm dědictvím Pešl Velflovic, komorník císaře Karla IV., který se psal panoší ze Středokluk. Pešlův zeť, panoše Albert z Greifstettu, vládl od r. 1391 — 1406. Od Pešla Velflovic měl klášter u sv. Tomáše na Středoklukách platu 6 kop 15 grošů.†) Albert z Greifstettu založil r. 1401 oltář sv. Kateřiny u sv. Michala v St. M. Pražském.††) Po jeho smrti r. 1414 dostal se dvůr s tvrzí, půldruhým poplužím a úrok na dědinách ve vsi Středoklukách dceři Kateřině, manželce Jindřicha Stupice z Čistého, která je prodala Mikuláši z Okoře.†††) R. 1415 koupil tvrz, právo podací, a co Mikuláš ve Středoklukách měl, Petr Mezi-říčský, měšťan Pražský*); náležela mu také tvrz Makotřasy, s níž potom Středokluky delší dobu spojeny byly. Dědicem jeho stal se r. 1416 Jindřich z Lažan; za manželku měl Dorotu, jedinou dceru Petrovu. Válečný lid Žatecký, Lounský a Slanský, táhna r. 1420 Pražanům na pomoc, pobořil i tvrz Makotřasy, při čemž farář s kaplanem upáleni.**) Také zboží kapituly Pražské a všecko, co na Středoklukách duchovní měli, zabrali Pražané. R. 1429 postoupili zboží to s Makotřasy bratřím Jarošovi a Hynkovi

*) Dr. Podlaha: Kat. missie 1670 — 1700.
**) Pozůst. desk zemsk. č. 102. 106. 107. Zoubek: Zpr. Sm. 1876.
***) Tomek: Děj. Pr. IV., 52.
†) Tomek: Děj. Pr. II., 438.
††) Tomek: Děj. Pr. II., 167, 439.
†††) Sedláček: Hrady a zámky.
*) Arch. Č. III., 486.
**) Tomek: Děj. Pr. IV., 150.

z Chlumu za věrné služby, k dalším úsluhám je zavazujíce. O tvrzi v Středoklukách nečiní se již zmínka; snad byla zatím pobořena.*) R. 1438 dostaly se Středokluky s Makotřasy Zikmundu Slámovi z Nezřeva, kterému však již r. 1440 zabaveny. Paní Markéta Vrapická prodala tvrz Makotřasy a ves Středokluky r. 1448 Jindřichu Čéčkovi z Pakoměřic**), od něhož r. 1455 ves i statek Makotřasy koupí získala Anna ze Švarcenberka a ze Sensheimu, vdova po Petrovi ze Sternberka.***) Pražanům zůstala však stále zabraná část Středokluk, dřívější majetek kapituly.

R. 1460 rozhodnuto nálezem panským na soudě zemském v rozepři, kterou dědicové po zemřelé Anně ze Švarcenberka vedli o statky její, odúmrtím na krále Jiřího spadlé, že právo vlastnictví ke statkům z královské milosti náleží Zdenkovi ze Sternberka, nejvyššímu purkrabí Pražskému.†) V první polovici šestnáctého století držel Středokluky Jindřich Bezdružický z Kolovrat a na Buštěhradě. R. 1544 zastavil je Václavu Valkounovi z Adlaru, vydluživ si od něho částku peněz.††)

Pražanům konfiskován majetek ve Středoklukách r. 1547 a přikázán královské komoře. Od ní koupil zabrané zboží: jednoho člověka poddaného a na dvou lidech plat Jan Holain z Jiljiova. Vrátil však, co tam měl, za náhradu kapitule Svatovítské, která byla původně držitelem oné části.†††) R. 1560 vyměnila si kapitula své grunty s Abdonem Bezdružickým z Kolovrat za mlýn v Poteplí a za tři domy v Unhošti. R. 1580 vládl statkem Středokluckým Jachym Novohradský z Kolovrat, po něm od r. 1606 syn Jan, jsa poručníkem Vladislavu Abdonovi Bezdružickému z Kolovrat, strýčenci svému; statky zadlužil, ano i prodal. Bezdružickému zbyly do let dospělosti r. 1623 jen Středokluky, jež mu konfiskovány; připadly královské komoře.*)

Část Středokluk koupil po konfiskaci Severin Thalo, později do šlechtického stavu povýšený s přídomkem z Hornštejna.**)

Ostatní část darována knížeti Jindřichu Juliovi Saskému, druhému manželu Anny z Lobkovic, provdané za Zbyňka Novohradského z Kolovrat. Od Julia koupila statek r. 1630 Johanna Mandalena Bezdružická z Kolovrat za 63.000 zl. rýnských.***) Nemohla však po čas života svého zaplatit všech dluhů na statku zapsaných. Po její smrti prodána r. 1645 tato část Středokluk kolleji Jesuitů u sv. Klimenta.†) Druhé části nabyli Jesuité za dluh,

*) Arch. Č. I., 429.
**) Arch. Č. X., 702
***) D. Dv. XXI., 108
†) Arch. Č. I., 225, 429. — III., 562.
††) Desky Zm. quat. pam. červ. II. 44. G. 30.
†††) Pam. Arch. X., 467.
*) Bílek: D. j. konf. I., 282.
**) Pam. arch. III., 110.
***) Tamže.
†) Tamže.

který měli u dcery po zemřelém Severinu Thalovi.*) Po zrušení řádu Jesuitského připadly Středokluky k náboženskému fondu.

Farní chrám sv. Prokopa vystavěn pěkným slohem renaissančním v r. 1712—1721 od Jesuitů, jimž statek náležel.

O původním kostele víme jen, že byl již r. 1354 farním a měl svého faráře. Po válkách husitských stal se však filialkou kostela Hostouňského, což trvalo až do obnovení fary v Středoklukách r. 1868.

Z dřívějších sedmi nyní v kostele pět oltářů. Na hlavním Führichův obraz sv. Prokopa z r. 1834. Od téhož malíře také obrazy sv. Anny a sv. Jana Nep. na oltářích postranních. Vedle oltáře sv. Anny na pravo oltář sv. Františka Xav., vedle oltáře sv. Jana oltář sv. Ignáce z Loyoly. Dva postranní oltáře sv. Leonharda a sv. Isidora s freskovými obrazy světců byly sice zrušeny, obrazy však zůstaly; mimo ně i freskový obraz sv. Valentiny.

Vkusná vnitřní úprava hodí se ke slohu kostela.

Ve věži tři zvony: největší sv. Prokopa s letopočtem 1789, prostřední sv. Michala arch. z r. 1671, nejmenší z r 1756.

Ze zrušeného hřbitova, na němž se od r. 1830 nepochovává, zbyla hřbitovní kaple sv. Kříže; na omítce klenby stropní zobrazeno sedm hlavních hříchů, na stěnách poslední soud a muka duší v očistci. Malby však již valně setřeny.

Bohoslužebná roucha jsou cenná a pěkně provedena.

Prostřed vesnice blíže kostela postavena v minulém století od Jesuitů socha sv. Jana, miláčka Páně, na vých. straně obce u malého lesíka socha Anděla Strážce, při hlavní silnici »na dlouhé míli« socha sv. Ludmily.

Fara náležela ve 14. století k dekanatu Ořechovskému, nyní přidělena k vikariatu Slanskému.

Nejstarším známým farářem kostela Středokluckého, který odváděl 48 grošů desátku, jest Mikuláš; r. 1354 vzdal se místa svého; nastoupil na ně kněz Řehoř. Po smrti Řehořově r. 1359 podán k faře Mikuláš, syn Kunrata Litoměřického; nechlebil tam dlouho, zemřel již po roce. K faře uveden pak Jan Mauricův z Plzně r. 1361,**) ale již r. 1362 odešel, směniv s Ondřejem.***) R 1364 odebral se Ondřej do Újezda, odtamtud do Středokluk kněz Jan; uvedl jej děkan Ořechovský. R. 1370 střekl se Jan fary; na jeho místo podán Jan z Bonětic; r. 1376 stal se kanovníkem kostela Pražského. Od té doby do r. 1388 neznáme farářů jménem. R. 1388—1404 byl farářem Jaroslav z Pořešína, doktor práv, později kanovník.†) Od r. 1420, v němž, jak svrchu uvedeno, upálen farář s kaplanem, přestal asi kostel býti katolickým a farním. Zdá se, že duchovní správu obstarávali faráři pod obojí z blízkých Černomic a z Hostouně. R. 1589 připomíná se totiž farář Oldřich Kolínský, sídlem v Hostouni. Majetníci Středokluk v té době byli utraquisté. R. 1608 odepřeny k podnětu Ludmily Bezdružické na Středoklukách klíče

*) Desky Zm. 298. M., 21. — 306 E., 18.

**) Libri conf.

***) Tomek: Děj. Pr. V., 194.

†) Tomek: Děj. Pr. V., 124., 130.

kostela od utraquistu Dobrovízských knězi katolickému, Janu Ločzinkovi, faráři Hostouńskému; nebyl ani do kostela vpuštěn. Avšak na rozkaz české kanceláře po zakročení probošta u sv. Víta musili protivníci Ločzinku jako svého pastýře přijati. O těch dob zustal kostel kněžím pod jednou.*)

Řada nástupců Ločzinkových počíná Karlem Rubemilou, který roku neznámého faru Hostouńskou s filialkou Středoklukou a Černomickou spravoval. Za něho měly tyto tři farnosti 1294 duše.

Po něm farářovali: Karel Adalb. Melnorich (1654—1661), administrator Ondřej Vrbský (1663), Augustin Salát (1668).

Stará brána Strahovská, malbou ozdobena na oslavu Bedřicha Falckého.

L. 1675—1681 spravoval farnost Hostouńskou pro nedostatek kněží Unhošťský farář, P. Jiří Lešťanský, křižovník. R. 1868 zřízena byla ve Středoklukách samostatná fara.

Střešovice Velké a **Malé**, vsi 4·5 km severozáp. od Smíchova. Velké Střešovice rozkládají se na severním, Malé na jižním svahu výšiny, táhnoucí se od Strahovské brány k Liboci. Místní i katastr. obec Střešovice Velké se 130 domy a 3400 obyv., z nichž valná část jsou dělníky při stavbách a za prací do Prahy chodí. Z řemesel provozuje se hlavně rukavičkářství pro Prahu. Ke spojeným obcím náleží několik samot; z nich největší Panenská; všecky bývaly vinicemi. Fara a 5 třídní škola s pobočkou v místě, pošta v Tejnce.

*) Dekret cís. ze dne 12. dubna 1608.

O Střešovicích děje se zmínka v zakládací listině kláštera Břevnovského r. 993, jemuž věnován nezoraný vrch, táhnoucí se od vsi Třešovic až ke vsi Luboci.*) Jinak náležely Střešovice k rodinným statkům knížecím a darovány klášteru Strahovskému r. 1143.**)

Dle urbáře Strahovského z r. 1410 měl klášter v r. 1358 v Třešovicích 18 městišť s poli i příslušenstvím a 6 poddaných. R. 1381 držel dvůr od kláštera právem zákupním měštan Pražský, Václav Krich***) (Řek). Václav Rus odkázal klášteru Strahovskému r. 1413 plat věčný na dvoře v Třešovicích, aby tři chudí v postě byli v klášteře chováni a šerou sukni dostali.†)

R. 1420 dal císař Zikmund, zdržuje se té doby v Litoměřicích, zápis na Třešovice Václavu z Valovic za služby vojenské††), r. 1437 zapsal na dvoře kláštera Strahovského 60 kop Matěji Perníčkovi, hrnčíři na Novém Městě Pražském, »kterouž sumu měl oddělati na trubách, po nichž se vede voda okolo Třešovic na hrad Pražský.«†††) R. 1445 byly na nynější Andělce vinice a chmelnice kláštera Strahovského.*)

Za krále Vladislava II. vráceny klášteru Strahovskému dvory, zápisy vyplaceny. V nerušeném držení kláštera zůstaly Třešovice do r. 1620, kdy koupil od stavů odbojných čtyři chalupníky v Třešovicích Kryštof st. Kober z Kobersperku s manželkou. Kober byl z direktorů, r. 1621 stat, a vdova jeho musila koupené lidi bez náhrady klášteru Strahovskému vrátiti.**)

Na Andělce postavil r. 1756 Gabriel, opat Strahovský, dvorec a zřídil v něm domácí kapli ke cti P. Marie, královny andělů.

Kajetánka vzala původ svůj od kláštera Kajetánů, založeného Bernardem z Martinic r. 1666.

Malé Střešovice vznikly r. 1824—26 na místě vinice, založené někdy jakýms Kocourkem. Jméno to připomíná se r. 1713, avšak první dům vystavěn tam teprve r. 1784. Od r. 1838 jmenuje se bývalá Kocourka úředně Malé Střešovice, ač v lidu obecném starý název dosud nevyhynul.

Hubálka, Kašnička a Malovanka bývaly vinicemi.

Farní chrám Páně ve Střešovicích vystavěn v novém slohu romanském s chorem polygonalním v podobě dvojitého kříže r. 1889—1891 a zasvěcen sv. Norbertu.

Vnitřní úprava jednoduchá, ale důstojná. Ze tří oltářů hlavní v pěkném slohu romanském zasvěcen sv. Norbertu, postranní v severní kapli Panně

*) Erben: Reg. I, 33. 106. Tomek: Děj. Pr. I., 440.
**) Tamtéž.
***) Pam, arch. II. 77.
†) Winter: Kult. obr. č. měst. II., 117.
††) Tomek: Děj. Pr. VIII., 207. 212.
†††) Arch. Č. I., 511.
*) Tomek: Děj. Pr. VIII., 207. 212.
**) D. Z. 145. E, 16.

Marii Sněžné, druhý v kapli protější bl. Heřmanu. Všecky zhotovil řezbář Krejčík, obrazy maloval akadem. malíř Heřman, pěkné varhany postavil J. Schiffner.

Štíhlá věž pne se nad portálem chrámovým k oblakům; v ní zavěšeny tři zvony od Diepolda v Praze, největší s obrazem sv. Zikmunda a nápisem témuž světci svědčícím; na druhém nápis: »St. Josephus Nutricius.«

Chrám na Andělce ve Střešovicích.

Kamenné kříže z novější doby u cest v různém směru zřízeny zakladatelem chrámu Střešovického, vsdp. P. Sigismundem Starým, generálním opatem Strahovským, jenž zároveň štědrým patronem chrámu. Socha Panny Marie při cestě do Prahy, práce sochaře Parmy na Smíchově, zřízena osadníky.

U kostelíka sv. Jana, o němž zmínka při Nebušicích, jest hřbitov od r. 1680, vzdálený asi 3 km od Střešovic.

Kfarnosti na Andělce přidělena Kajetánka; její jméno připomíná bývalý klášter Kajetánů, které uvedl původně ke dvojité kapli, r. 1666 vystavěné, hrabě Bernard Martinic. Dle pověsti dal kapli zříditi Karel IV. pro pohanské bohoslužby hotovitelů koberců, které r. 1370 povolal; Martinic prý ji r. 1666 jen opravil. Mimo kapli daroval zbožný hrabě Kajetánům vinici s rybníkem a domem, aby si klášter »ke cti Boží P. Marie Etinské a sv. Kajetána« zřídili. Když císař Josef II. r. 1785 klášter zrušil, stala se Kajetánka majetkem hraběte Henneta; kostelík považován za filialní lokalie u sv. Jana v Šárce. Později koupil Kajetánku Natali, pražský pekař a měšťan, a kostelík opravil. R. 1821 přešla Kajetánka v držení hraběte Kounice, jenž zbourav loď kostelíka ustal, nemaje vyššího povolení.

Zbylá okrouhlá kaple jest částí bývalého presbytáře, do něhož se vcházelo z lodi chrámové zvláštními dveřmi.

Do podzemní kaple pod kostelíkem sestupovalo se po schodech prostřed kostela; u oltáře sloužila se mše sv. Od r. 1685 uschována tam část srdce Bernarda Martinice. Podzemní kaple tvořila na jedné straně hrobku, v které před zrušením kostela tři rakve uloženy.

Kajetánka bývala také místem poutním R. 1672 putovali tam císař Leopold I., r. 1680 císařovna Eleonora a r. 1683 kurfirst Bavorský.*)

Správu duchovní ve Střešovicích měl klášter Strahovský, odkud kněží již od r. 1410, kdy ještě hradeb nebylo, osadníkům Střešovickým sv. svátostmi přisluhovali. Po vystavění hradeb a po nařízení císaře Josefa II. z r. 1784, jímž zakázáno farářům Pražským vykonávati správu duchovní za obvodem hradeb, nastaly změny. Střešovice přifařeny z části ku sv. Markétě, z části ku sv. Matěji, ale jen rok. R. 1785 zřízena zvláštní lokalie při kostele sv. Jana Nep., o níž na jiném místě již zmínka učiněna. K ní také Střešovice přiděleny. Pro služby Boží všedního dne určena kaple »Královny andělů«, zřízená r. 1756 opatem Strahovským v novém stavení na vinici, Andělka řečené, kde od r. 1785—1810 lokalista kostelíka Svatojanského sídlil. R. 1810 obklíčena Andělka příkopy vojenskými; proto přestěhoval se lokalista do kláštera Strahovského.

R. 1843 určen pro kapli na Andělce velký sál, ježto zatím bývalá kaple jiným účelům věnována. Od té doby až do zřízení nového kostela obstarával duchovní správu lokalista od sv. Jana a od r. 1887 exposita Střešovický, sídlem na Andělce.

Sukdol (Suchdol), ves 11·5 km severně od Smíchova po obou březích potůčku v pěkné rovince; místní i katastr. obec se zámečkem, poplužním dvorem, dvěma mlýny a lomem na štěrk; farou i školou náleží do Únětic, poštou do Roztok. Obcí vede okresní silnice. Na blízku samoty Spálený mlýn (Spáleník) a na Chumberkách. V 61 domě 620 obyv. rolníků.

V listině, již papež Řehoř IX. stvrzuje statky klášteru Svatojiřskému, nacházíme také Suchdol.**)

*) Holub: Odkryté poklady.

**) Erb. Reg. I., 380.

Kdy tam vznikla tvrz, o tom zpráv nemáme. R. 1403 držel ji Niklin (Mikuláš) z Ořecha, který před r. 1405 prodal Suchdol Zdeňkovi z Chýně.*) Po válkách husitských měl tvrz i ves Kerunk z Lomu, r. 1429 od Pražanů dosazený purkrabí hradu Pražského, jemuž cís. Zikmund zboží to zapsal;**) od té doby se Jan Kerunk jednooký psal seděním na Suchdole. Držel také statek duchovní jeptišek Svatojiřských, ale nemaje zápisu na něj, musil'jej r. 1554 bez náhrady vrátiti.***) R. 1487 náležely Ondřeji Předborovi z Radešína dědiny v Suchdole.†) Několik let na to seděl na tvrzi Václav Bu-

Stará hospoda v Sukdole.

dovec z Budova.††) Synove nástupce jeho, Štěpána Tetaura z Tetova, Dobeš, Jan a Karel, prodali Suchdol r. 1557 Ctiborovi Sluzskému z Chlumu a na Tuchoměřicích. Syn jeho Zikmund odkázal r. 1606 zděděné jmění strýci svému Adamovi. Manželka jeho, Kateřina Sluzská ze Zábědovic, získala r. 1617 Suchdol po smrti svého manžela od bratra jeho, Benjamína Sluzského.†††)

R. 1679 koupili statek od Kašpara Proye z Geislberku a Findelsteinu Benediktini Emauzští.*) Kapli sv. Václava při cestě k Únětickým postavil

*) Sedláček: Hrady a zámky.
**) Arch. Č. I., 529. Tomek: Děj. Pr. V., 42.
***) Arch. Č. III., 517.
†) Desky Zm. VI., G., 11.
††) D. Z. I., H. 22.
†††) Sedláček: Hr. a Z.
*) Sommer XIII., 173.

r. 1704 rychtář Sukdolský, Martin Ježek, kde před tím v zemi neposvěcené pochováni byli lidé morovou ranou zemřelí. Od r. 1807 pohřbíváni tam i klášterníci z Emaus. Když kaple i hřbitov zpustly, přestalo se tam pohřbívati. R. 1890 dal konvent Emauzský kapli jednoduše, ale vkusně upraviti.

Svrkyně, ves 17 km severně od Smíchova při okresní silnici; místní i katastr. obec se 38 domy, 333 obyv., malorolníky a domkáři; farou i školou náleží do Noutonic, poštou do Velkých Přílep.

Dle urbáře kláštera Břevnovského byla Svrkyně jměním klášterním od jeho založení.*)

Užitky z kostela ve Svrkyni přivtělil r. 1318 biskup Jan klášteru Břevnovskému na ryby v postě, ježto klášter pro blízkost Prahy často pohostinství poskytoval.**)

Opatovi Břevnovskému sloužil ve Svrkyni r. 1406 nápravník, jménem Pavel, za sedm usedlostí, z nichž neplatil úroků ani robot nekonal. Od r. 1373 držel tam dvě usedlosti právem zákupním.***)

Po r. 1420 zastavil císař Zikmund klášteru zabranou ves Svrkyni ve 200 kopách Jankovi, maršálku Pražskému, s právem odprodeje. Zápis o tom z r. 1437. Janek prodal ves r. 1443 Jindřichu Libštejnskému z Kolovrat, který ji k Buštěvsi připojil. Po jeho smrti přešla s Buštěhradem v majetek Jetřicha Bezdružického z Kolovrat.

R. 1502 obviněn Klimentem, opatem Břevnovským, že Svrkyni neprávně drží; avšak Jetřich, prokázav se majestátem krále Jiříka z r. 1463, obdržel za právo. Vnuk Jetřichův zastavil Svrkyni r. 1540 Ctiborovi Sluzskému z Chlumu. Od té doby zůstala ves při Buštěhradě.†)

K o s t e l byl již r. 1318 farním; užitky jeho mimo plat na výživu plebanovu přivtělil biskup Jan IV. téhož roku klášteru Břevnovskému.

O podobě a tvaru kostela nevíme. Nynější prostý kostelík sv. Michala archanděla jest filialkou farního kostela v Noutonicích od r. 1788; do té doby přivtělen jako filialní snad již od zaniknutí vlastní fary ke kostelu v Lidicích.

V jednoduché lodi kostelní mimo oltář hlavní s obrazem sv. Michala dva vedlejší oltáře slohu gotického, zasvěcené sv. Václavu a sv. Janu Nep.

Obrazy světců maloval r. 1854 Jos. Hellich.

Zmínky zasluhuje starobylá kazatelna s obrazy sv. evangelistů, malovanými ve čtyřech polích na dřevěných deskách.

Varhany z r. 1855 jsou již vetché.

---

*) Tomek: D. Pr. III., 83.
**) Emler: Reg. III., p. 177.
***) Tomek: D. Pr. III., 83.
†) Holub: Odkr. pokl. p. 140.

Ve věži zavěšeny dva zvony: sv. Michalu zasvěcený s inicialkami P: L: K. a letopočtem 1806, druhý sv. Vojtěcha bez nápisu a letopočtu.

Na hřbitově kolem kostela přestalo se pochovávati r. 1788.

Plebanie Svrkyňská náležela k dekanatu Řípskému a odváděla pololetně 8 gr. desátku papežského.*) R. 1311 byl plebanem Křtěn**); r. 1356 zbaven pleban Matěj fary a na jeho místo dosazen opatem Břevnovským kněz Vavřinec z Budenic. R. 1360 uváděl farář Havel ze Svrkyně kněze do Noutonic. R. 1402 byl plebanem Prokop, který směnil s Janem Milešovským, plebanem v Zimech. R. 1407 směnil Jan s plebanem Řeporyjským, Janem, jenž opět směnil s Duchkem, oltářníkem u sv. Michala v Praze.***. V dobách husitských zrušena fara; osada přivtělena k Lidicům; r. 1630 přisluhoval ke kostelu kapucín P. Vojtěch, maje výživu na Buštěhradě.†) K Lidicum přidělena osada až do r. 1788, po té přifařena k Noutonicům.

Štěchovice, městečko 30 km jižně od Smíchova, 16 km od Zbraslavi při okresní silnici, na levém břehu Vltavy v údolí, jež daleko k severozápadu se táhne, oživeno potokem Kocábou a sevřeno dosti příkrými stráněmi s pěknými lesy v rozeklaných úbočích. V rozkosných jeho luzích zřízeno před sto lety 12 pracháren, které nedávno zrušeny. Nad údolím, kde dosud se říká v »Prachárnách,« jest samota Papoušek, na potoku Kocábě dva mlýny, jižně samota Peškov. V místní a katastr. obci 86 domů a 736 obyv., živících se zemědělstvím, hrnčířstvím a plavectvím. Fara u sv. Kiliana; o stavbu vlastního chrámu se jedná; má býti zřízen z daru 50 000 zl., věnovaného sousedem Matějem Radou r. 1853 pro šťastné zachránění J. V. císaře Františka Josefa I. od ruky vražedné. Mimo realitu č. 27. k témuž účelu darovanou vzrostla uložená jistina na 90.000 zl. Škola 4třídní, pošta a přístav paroplavební společnosti v místě

Městečko náleželo kolem r. 1300 klášteru Strahovskému, dílem též Cisterciakům Zbraslavským dle zakladací listiny kláštera z r. 1304.††) Nějaké dědiny měl tam i klášter Ostrovský. Strahov byl majetníkem dvora o jednom poplužím s hojnými lesy, třemi loukami, dvěma mlýny o osmi složeních.†††) Zboží duchovní r. 1421 zabráno, a sice část Zbraslavská k panství Hradišťskému, že klášteru zbyly jen dvě usedlosti;*) část Strahovskou držel zápisem císaře Zikmunda r. 1437 Jindřich z Kolovrat;**) poddaní části Ostrovské dostali od cís. Zikmunda zápis, jímž je na pět roků osvobodil všech platů; pak měli platiti ročně 2 kopy grošů bez 20 do král. komory.***) Klášter Ostrovský, nabyv později z milosti královské zboží svého v Štěchovicích,

*) Holub: Odkryté pokl. 141.
**) Emler: Reg. III., 16.
***) Lib. conf.
†) Arch. Č. XIII., 327.
††) Tomek: Děj. Pr. III., 103.
†††) Tamže.
*) Pam. arch. IV, 167.
**) Arch. Č. II., 450.
***) Arch. Č. I., 518 — VI., 575. — IX., 405.

zastavil je r. 1499 z nedostatku peněz Jeronymovi ze Skuhrova.*) Spletité poměry vlastnické trvaly po celé století šestnácté. Od r. 1547 měl dle zápisu v deskách zemských z r. 1558 Adam ze Sternberka půl městečka Štěchovic, jež mu r. 1557 dáno ve vlastnictví. Mlýn od kláštera Strahov-

Ulice ve Štěchovicích.

ského najal r. 1530 Martin Škoda, řezník z Prahy.**) Dle zprávy této byl tedy uchvácený majetek klášteru již zase vrácen. Před r. 1590 náleželo půl městečka bratřím Adamu a Šebestianu Šanovcovi; dědictvím připadlo

*) Arch. Č. I., 518.—VI.—IX., 405.
**) Tamže.

Kateřině ze Šanova, manželce Vratislava z Mitrovic na Mníšku. Díl svůj prodala Adamovi Hozlauerovi,*) který jej připojil k Hradištku. Panství to i se Štěchovicemi prodal Adam st Hozlauer ryt. z Hozlav r. 1617 Marianě Morakšové, roz. Novohradské z Kolovrat.**) Od r. 1657 dostaly se klášteru Ostrovskému koupí dvě usedlosti; po zrušení kláštera zabrány král. komorou a prodány s jinou částí ještě ryt. Bedřichu Korbovi z Weidenheimu,***) v jehož rodě tento díl Štěchovic zůstal, až jej se Slapy koupil říšs. hrabě z Westphalenu.

Ulice v Točné.

Točná, ves 15 km jihových. od Smíchova. 4 km východně od Zbraslavi, na západním cípu rozlehlé planiny v padlině pod vrchem, zvaným Cihadlo, při okresní silnici. Lesnaté údolí sklání se volným svahem k Vltavě, kdę se u Závisti rozšiřuje v půvabnou kotlinu.

Místní i katastr. obec s 53 domy a 583 obyv., zemědělci a dělníky, z nichž někteří zaměstknávají se v cukrovaru Modřanském, jiní většinou zruční stavební dělníci na práci do Prahy chodí. Fara v Modřanech, škola v Břežanech (okr. Jílové), pošta na Zbraslavi.

Osada náležela asi ke statku Komořanskému již v době, kdy byl majetkem kláštera Zbraslavského, a zabrána mu i s Komořany. R. 1612

*) Desky Zm. 185. No. 3.
*) Tamže 139. B 25.
**) Pam. arch. IV., 115

činí se o ní zmínka, když Komořany kupoval Sturm z Hyršfeldu. Po konfiskaci Komořan Sturmovi r. 1622 přikoupil opat Jiří Urat od královské komory s Komořany i Točnou*), která pak zůstala při klášteře.**)

Trněný Újezd, ves 21 km od Smíchova při severní hranici okresu, na kopci podél okresní silnice; místní i katastr. obec s 56 domy a 352* obyv. zemědělci. Fara v Kovarech, škola a pošta v Zakolanech.

Ve 13. století náležel dvůr v Újezdci, jenž také Kašparův zván, klášteru Břevnovskému; byl vysazován nápravníkům pana opata právem zákupním. R. 1373 prodal opat Oldřich nápravníku Pavlovi právem tím dvůr v Újezdě Trněném.***) Majetníkem vsi i dvora jmenuje se r. 1409 Humprecht ze Zvoleňovsi.†) Po r. 1420 držel dvorec Jan, maršálek dvora královského, maje na dvůr i ves zápis císaře Zikmunda.††) Od Jana koupil zboží Jindřich Libštejnský z Kolovrat r. 1437 a přivtělil je k Buštěhradu. Po smrti jeho přešel Buštěhrad s Újezdem a jinými ještě vsemi na Jetřicha Bezdružického z Kolovrat. Vnuk jeho prodal Újezdec kolem r. 1530 Ofce z Reinsteina, manželce Zikmunda Chvatěrubského z Leštkova. Ofka odkázala statek kšaftem r. 1532 ke kostelu sv. Mikuláše na Starém M. Pražském.†††) R. 1672 připadl Trněný Újezd při rozdělení osady Svatomikulášské kostelu Týnskému.*)

Trnová, ves 22 km jihozáp. od Smíchova, 10 km jižně od Zbraslavi na rovinaté výšině, obklopené lesy. Hluboký skalní úvoz, jímž bystrý potůček plyne, kloní se na východ k samotě Leznici na levém břehu při řece Vltavě, kde sklad dříví z lesů Dobříšských a Mníšeckých, ku splavení po Vltavě určeného. Tam i přístav parníků; nedaleko směrem jižním mlýn Holubov při okresní silnici podél břehu Vltavského; u mlýna přes Vltavu železniční most o 6 pilířích, za ním stanice Trnová-Měchenice dráhy Modřansko-Dobříšské, která prodírá se divokými skupinami skal v údolí potoka Mníšeckého, vroubeném vysokými, zalesněnými stráněmi. Na potoce mlýn Luh, k Měchenicům obcí přidělený.

Jiné samoty: Šilink a U Hrnčíře.

Katastr. obec Trnová s popl. dvorem a zámečkem má 33 domy a 230 obyv. zemědělců. Místní obec Jiloviště; fara, 2třídní škola a četnická stanice v místě, pošta na Zbraslavi.

Část lesa Trnové popustili r. 1342 opat Předbor a konvent kláštera Břevnovského bratřím Peškovi a Oldřichovi z Kosoře, aby tam vesnici založili. Mimo jiné platy byli povinni bratří dodávati do kláštera ke slavnosti

*) Pam. arch. I., 118.
**) Viz Komořany.
***) Tomek: Děj. Pr. III., 82.
†) Desky Zm. III., B 6.
††) Arch. Č. I., 508.
†††) Desky Zm. kvat. červ. lit. C 10.
*) Pam. arch. I, 57.

sv. Markéty dvě kuřata, ke dni sv. Benedikta po 3 kopách z každého lánu polí.*) Trnovou prodal klášter r. 1367 oblíbeným tehda právem zákupním Václavu Albertovi z rodu Olbramovicův z Prahy.**) R. 1390 činí se zmínka o urozeném Heřmanu z Trnové, r. 1393 o Doborce z Korkyně, manželce Martina, rytíře z Trnové.***) Spor o hranice vsi s klášterem Zbraslavským, jemuž okolní krajina náležela, urovnán r. 1398;†) při té příležitosti odprodali Břevnovští ves, neboť r. 1410 neuvádí se již v urbáři Břevnovském.

Partie z Trnové.

Byli zajisté již od r. 1407—1418 podacími pány kostela Trnovského někteří měšťané Pražští.††) Potom není o vsi zmínky až r. 1444, kdy Markéta, dcera po Janovi z Trnové, prodala dědiny své ve vsi Bořivojovi ml. z Okoře, odjinud z Lochovic, který držel zápisně Klinec a Léštnici.†††) Prokop z Trnové koupil r. 1461—1469 v Praze dům; r. 1466 byl hejtmanem vojska, Plzeňským pomáhajícího.

Přech z Trnové, r. 1465 lovčí Dobříšský a purkrabí na Křivoklátě r. 1470, ustanoven v zápise sněmovním o hotovosti zemské k řízení vojsk za Rakovnicko.*)

*) Reg. IV., 476.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 416.
***) Libri conf.
†) Tomek: Děj. Pr. III., 84.
††) Libri conf.
†††) Desky Dv. XXI., 99.
*) Arch. Č. IV., 126. — V., 444. D. Dv. 61., str. 370.

Jan z Trnové byl r. 1477 hejtmanem na Zvíkově.*) Stateček nevynášel asi mnoho, že všichni hledali obživy na cizích službách. Od těch dob není o Trnové zpráv až do 17. století. R. 1614 seděl tam Vilém z Roupova,**) r. 1710—1722 Františka Frischmanova z Ehrenkronu, r. 1725 Jan Josef Běšín ryt. z Běšína s manželkou, rozenou Calchantriovou ze Sternfeldu, po něm syn Adam, r. 1756 Frant. Josef z Badamberka, r. 1780 Christian Jos. z Gläszeru, r. 1787 Ignác Josef ze Schönfeldu, knihtiskař, r. 1812 Josef Schabner ze Schönbaru, r. 1818 Jan Doudlebský ze Sternecku, r. 1832 opět Schabner,***) od něhož Trnovou koupil r. 1838 Václav Skraup Nyní náleží svob. pánu Max. Scharschmidovi z Adlertreu.

Kostel založen téměř současně s vesnicí Trnovou v lese téhož jména r. 1342 klášterem Břevnovským; r. 1352 uvádí se mezi kostely farními.

Z původního slohu romanského ztratil při opravách klenbu, podržel však krásný vítězný oblouk, římsy, sloupové hlavice i okna. Vnitřní úprava i malba vkusná.

Tři oltáře ve shodě se slohem kostela; hlavní záleží v pozadí z velikého, záhybnatého baldachynu dřevěného se znakem Ducha sv. v části nejhořejší; na baldachyně připevněn kříž s Ukřižovaným v životní velikosti; — celek velmi dojímá. Baldachyn s křížem jakoby se vznášel přitažen ke zdi, kterou skoro úplně zakrývá.

Po straně epištolní oltář sv. Jana Nepom. z r. 1720; po straně evangelia oltář se starobylým obrazem sv. Anny. Oba obrazy v rámech bohatě i uměle vyřezávaných.

Po obou stranách hlavního oltáře jsou oratoře. Venku přistavěna hrobka bývalého majetníka velkostatku, V. Škroupa.

Uvnitř kostela jediný náhrobek Františky z Frischmanů a Ehrenkronů r. 1722 zemřelé, pod šamotovou růžicí před hlavním oltářem v hrobce pochován František Josef z Badamberka, bývalý majetník Trnové a obnovitel fary; zemřel r. 1756.

Ve věži kostelní čtyři zvony; největší z r. 1655 má nedosti znatelný erb, na jehož spodní části zavěšen půlměsíc; prostřední dva zvony z r. 1718 a 1737; nejmenší (umíráček) ulit r. 1824. Všecky zvony opatřeny příslušným věnováním.

Právo podací měl a dle lib. confirm. vykonával do r. 1403 klášter Břevnovský; potom se páni podací rychle za sebou střídali.

Kostel býval poutním; proto asi založeno při něm přes sto nadací mešních.

Trnová náležela původně k dekanatu Ořechovskému, později k Příbramskému, na to ku gener. vikariatu Pražskému; nyní přidělena k vikariatu Zbraslavskému.

*) Arch. Č. I., 537.

**) Schaller S, 79. Matrika fary Lišnické.

***) Desky Zm. T, VI., 141.

Nejstarším dle jména známým plebanem byl r. 1359 Radslav; odešel do Otic, odkud farář Martin na Trnovou od faráře v Jiloništi uveden. R. 1361 uveden farář Jan z Prahy farářem Jiloništským. Uváděl faráře Chvalíka k sv. Kilianu. R. 1374 dostal se do Černošic, odtamtud Beneš za faráře do Trnové; býval málokdy při kostele a zástupce neměl. Chudičká fara platila r. 1369 pololetního desátku papežského jen 2 groše. Když 7. dne měsíce máje r. 1380 arcijahen s Vítem notářem zavítali do Trnové, nebyl v celé vsi žádný mužský doma; ženy vyprávěly, že v Trnové málo kdy mši mívají; proto bylo Benešovi 28. dne t. m. zodpovídati se před soudem arcibiskupským. Řekl, že slouží jen ve dny sváteční, jak mu úřadem nařízeno. Farní pole pronajímal za polovici skliznĕ. Kostel měl tehda kalich stříbrný, ornát, mšal starý, agendu, tři ubrusy.

Po Benešovi byl farářem Martin; po jeho smrti r. 1390 podal Diviš, opat Břevnovský, Štěpána Postála (Paschalis) na jeho místo. R. 1394 směnil Štěpán faru s Mikulášem, farářem v Psářích; dvě léta na to Mikuláš se Šimonem, farářem v Čermné. Šimon uváděl r. 1401 Vranského faráře Václava. R. 1403 vrátili se Šimon i Mikuláš na svá místa; za půl léta šel Šimon za vikáře k sv. Jiří, odtamtud Petr Plichta za faráře do Trnové.

Z doby předhusitské ještě známi faráři: Prokop r. 1407, Šimon r. 1411 (po třetí) a Jan r. 1418.

Co se dále dělo, o tom není zpráv. Kostel pobořen, fara vypálena; s ní vzaly za své všecky písemné památky. V 17. stol. snad i dříve již přisluhovali ke kostelu Trnovskému faráři z Lišnice, kde faru obsazovali opatové Zbraslavští řádovými kněžími, Cisterciaky ze Zbraslavi.

Po obnovení fary Františkem Josefem z Badamberka r. 1743 byl prvním farářem kněz Augustin Margač.

Třebenice, víska 33 km jižně od Smichova, 21 km od Zbraslavi, na levém břehu Vltavy ve stráni, volně k řece se sklánějící, mezi útulnými lesy Slapskými. Pod osadou Žižkův brod, ve stráni domek, jejž některý opat Strahovský v úkrytu lesním postavil. Místní i katastr. obec Štěchovice, kam osada je přiškolena; v 6 domech přes 50 obyv. zemědělců; fara i pošta ve Slapech.

Díl Třebenic daroval r. 1055—61 kníže Spytihněv II. klášteru Ostrovskému.*) Dle stvrzovací listiny z r. 1205 náleželi tam klášteru mimo dřívější majetek dva dědinníci s lesem, »ježto hned vedle dřívějších statků kláštera leží.«**) R. 1421 zabrána větší část vísky klášteru a připojena k panství Hradištskému. Jen něco málo dědin zůstalo mnichům, vrátivším se do zřícenin kláštera chudě upravených. Opat Jan IV. vypůjčil se r. 1456 od Havla z Třebenic 30 kop; za to dal jemu i dědicům v nápravu půldruhého lánu dědiny i s řekou Vltavou, již měl držeti shůry »od Slapnice až do oddůšku doluov po prúd.«***) Z doby pozdější není o vísce zpráv.

Svatojanské proudy. Plavcům, dopravujícím dříví a lodi po Vltavě, známy jsou malebné skály mezi Slapy a Třebenicemi, jimiž se

*) Jireček: Ant. B. T. H. 150.
**) Pam. arch. II.; 309.—IV., 11.
***) Tamže

prodírá řeka jinde klidná s vířivým šumotem v nezkrocené síle přes úskalí pod vodou ukrytá.

Proudy tyto, jež dříve Třebenickými aneb Štěchovickými sluly, mají nynější své jméno od sochy sv. Jana Nep., která od r. 1722 postavena na levém břehu jednak jako smutný památník tam utonulých, jednak pro potěchu tam tudy plujících. Skály a útesy, vyčnívající v proudech dříve nad povrch hladiny, dal opat Strahovský, Kryšpín Fux, r. 1642 prachem vytrhati,

Hořejší slap Svatojanských proudů.

začež povýšen od císaře Ferdinanda III. do šlechtického stavu s přídomkem »z Hradiště«. Památkou události té jest oblý sloup se žulovým podstavcem, císařským orlem korunovaný, 9·5 m vysoký, na levém břehu řeky nad skalnatým výstupkem.

Od té doby proudy častěji upravovány. Pusté a rozervané jindy skály, které proudy svírají, zdobí nyní po většině bujný, svěží les, vlídně vítaje ve svém chladivém klínu unavené poutníky do proudů.*)

Třebonice se samotou a poplužním dvorem **Mirešicemi**, ves 13 km západně od Smichova; místní obec Zlejčín. V katastr. obci Třebonicích

*) Školní zprávy Smichovské.

s Mirešicemi bydlí v 29 domech 346* obyv. rolníků; fara v Ořechu, škola v Chrášťanech, pošta v Hostivicích (hejtm. Kladenské).

Ves tuto koupil se dvorem Mirešicemi r. 1279 opat kláštera Břevnovského, Kristian, od bratří Volkmara a Viléma z Paběnic*) a zastavil ji pak Herbertovi, měšťanu Pražskému, za roční plat 8 hřiven.**) Nějaké dědiny v Třebonicích darovala král. Alžběta kostelu v Krtni. Císař Zikmund zastavil r. 1437 Třebonice s Mirešicemi Václavu Cvokovi, měšťanu Pražskému, za 100 kop grošů; ***) zápis postoupil Cvok Aničce, manželce Haškově, r. 1453.†) R. 1547 Třebonice Petru Malovci konfiskovány pro vzpouru proti císaři Ferdinandovi; ††) od královské komory koupila je r. 1550 Dorota z Řehnic †††). Císař Rudolf II. prodal svobodný dvůr v Třebonicích, s příslušenstvím po Janu Karasovi na něho spadlý, Karlu Sluzskému z Chlumu za 300 kop.*) R. 1620 koupila obec Menšího M. Pražského od stavů odbojných Třebonice s Mirešicemi za 6500 kop míš., splatila je až na 1500 kop, z nichž 90 kop deputatu klášteru Břevnovskému odváděti měla.**) Po r. 1623 musila však statek bez náhrady klášteru vrátiti.***)

Třebotov, ves 19·5 km jihozáp. od Smíchova, 8 km severozáp. od Zbraslavi, při okresní silnici, v rázovité krajině mezi lesy, jednak na rovině, jednak na stráni. V 82 domech přes 720 obyv., zemědělců a dělníků v nedalekých lomech; fara i čtyřtřídní škola v místě, pošta v Radotíně.

Z Třebotova vycházel od r. 1160 plat k mostu Pražskému. K platu tomu táhli se později Křižovníci jako ochráncové mostu.†) Před r. 1360 náležela ves měšťanskému rodu Bavorův z Prahy; nějaké dědiny měli tam také Pezoldové. R. 1360 měl ves i právo podací Krištof Bavor, ale právo vykonávali r. 1361 Hánek a František Bavor.††) Od Františka koupil r. 1365 Ondřej Stukův z Prahy plat na lidech v Třebotově a Roblíně.†††) Podací právo měl r. 1372 František Rokycanský z Okoře.*) Tvrz Třebotovskou prodal r. 1374 Henslin Pezoldův Merklinu Stachovi, rychtáři Starého Města Pražského.**) Merklin vládl do r. 1386, načež postoupeno zboží Třebotovské r. 1387 Oldřichu Medkovi z Valdeka. Havel, syn jeho, měl díl Třebotova

*) Emler: Reg. Boh. II., 502.
**) Tomek: D. Pr. I., 416.
***) Tomek: Děj. Pr. VIII., 468.
†) Arch. Č. I., 519.
††) Pam. arch. X., 463.
†††) Tamtéž X., 477.
*) Kvat. rel. žl. 1582—1589 č. 47. f. C., 16.
**) D. Z. 193, D. 4.
***) Bílek: Děj. konf. I.
†) Reg. 1, 609.
††) Lib. conf.
†††) Tomek: Děj. Pr. II., 427, 450.
*) Tamže.
**) Tamže.

do své smrti r. 1410.*) R. 1410 prodal Zikmund z předměstí Pražského ctihodnému děkanu a kapitule Pražské 3 kopy platu ročního, holého a věčného, který měl na dědinách Mackových (Merklina Stacha) v Třebotově, jak někdy v deskách zapsány Hankovi, otčímu jeho. V nájemném držení dědin těch byla Mandalena z Vrtby, po ní Vracka z Klinštejna.**) Deset kop platu na Třebotově věnovala r. 1396 Alžběta Názova knězi Řehořovi, správci oltáře sv. Doroty u sv. Jiljí v Praze.***) Tvrz Třebotovská náležela manstvím ke Karlštejnu. R. 1418—19 seděl tam Oldřich z Valdeka, který s Mikulášem z Chotče vykonával té doby právo podací.†) Tvrz i dvůr byly sice majetkem pánů z Valdeka, ale nějaké právo měl tam Mikuláš Maceška, který r. 1404 na část Třebotova dluhy zapisoval.††) Syn jeho, Jiřík, držel zboží do r. 1412. Dvůr přešel pak jako odúmrť na Jana z Kbela.†††) R. 1405 je zmínka o Vernerovi z Třebotova; odúmrtí po Kuňce, jeho vdově, vyprosil si r. 1457 Václav ze Skuhrova.*) Za obranu Karlštejna zapsal císař Zikmund r. 1436 dva úročníky kanovníků Pražských Vochkovi ze Solopisk; zápis ukázal r. 1454 úředníkům desk zemských Jan Ucho.**) V r. 1425—1430 připomíná se Jan z Valdeka, seděním na Třebotově, syn Oldřichův.***) Tvrzí vládl r. 1427 purkrabí Karlštejnský, Zdeslav Tluksa, často uváděný.†) Plat na lidech v Třebotově do desk zemských vložil Vojtěch Tvoch z Nedvídkova, což Vladislav II. r. 1499 stvrdil.††) Okolo r. 1530 koupil tvrz, dvůr i ves Třebotov Václav Bechyně z Lažan. Po něm seděl tam Matouš Hovorčevský, měšťan Nového Města Pražského.†††) Nabyv šlechtictví, psal se dle Kolivé Hory u Třebotova Hovorčevským z Kolivé Hory. Syn jeho Jiří držel Třebotov s manželkou Kateřinou r. 1569.*)

R. 1599 prodal Třebotov s podacím kostelním, dvorem poplužním a příslušenstvím Matouši st. Hovorčevskému, měšťanu Berounskému.**) Od něho koupil zboží to Jan st. Ledčanský z Popic, kterému zabaven Třebotov r. 1622, že s veřejnou hotovostí stavů vypravil svůj lid k Vídni.

Od královské komory získal Třebotov Dr. Vencelius z Fliesenbachu za 5000 kop,***) r. 1630 opat Jiří Urat za 8000 kop. Tvrz připojená k panství klášternímu později zašla.†)

*) Tomek: Děj. Pr. II., 427, 450.
**) Pozůst. desk. zm. II., 44.
***) Desky Zm. III, D. 16.
†) Lib. conf.
††) Desky Dv. 15 a 16 fol. 381 a 105.
†††) Tamže.
*) Tamže.
**) Arch. Č. II., 512. — IV., 254.
***) Tamže.
†) Tomek: Děj. Pr. IV., 378.
††) Arch. Č. VI., 581.
†††) Desky Zm. I., G. 1. — 16. L. 6.
*) Tamže.
**) Desky Zem. 189. A., 13.
***) Dsky Zem. 141. D. 15.
†) Pam. arch. I., 118.

Kostel sv. Martina v Třebotově, o němž první zmínka při r. 1352, byl již tehda farním; dle silných zdí a pravoúhlého presbytáře před zbořením r. 1865 soudíme, že vystavěn ve slohu romanském.

Malý kostelík nevyhovoval potřebám rozsáhlé osady; proto zbořen r. 1865 a na jeho místě snažným přičiněním tehdejšího faráře, Františka Kellnera, postaven r. 1867 prostorný chrám novým slohem romanským; týmž farářem benedikován. Vnitřní úprava úhledná.

Hlavní oltář zasvěcen sv. Martinu a Čtrnácti sv. Pomocníkům. Oltářní obraz maloval 1865—7 akad. malíř Jan Hercog z Plzně. Sochy sv. Pomocníků jsou pěkné řezby, které i s oltářem přeneseny z velechrámu Svatovítského v Praze.

Z vedlejších oltářů býval oltář Bolestné P. Marie hlavním oltářem ve starém kostele, druhý sv. Anny stával tam také.

Kamenná křtitelnice, velmi vkusná práce z novější doby, vyrobena v továrně patrona chrámu, knížete z Oettingen-Wallersteinu ve Zbraslavi, a kostelu darována.

Varhany postaveny r. 1871 varhanářem Vocilkou z Prahy.

V předsíni chrámové zazděn náhrobní kámen se štítem, na němž spatřiti rámě vztýčené s mečem a s nápisem: »L. P. 1607 umřel v Kosoři, v památný svátek Panny Doroty, Jan Kalenda ze Statenic a v tomto místě očekává z mrtvých vstání.« Nad znakem: »Všickni, již tudy jdete, v hrob mi k sobě hledíte, že jsem živ byl, o tom víte. Protož se rozpomínejte, že i vy umřít musíte a mně též rovni budete.«

Ve věži tři zvony. Nejmenší, sv. Martinu zasvěcený, má latinský nápis; věnován opatem kláštera Zbraslavského, Lochnerem, za administratora P. Jakuba r. 1708

Na druhé straně obraz sv. Bernarda, pod ním: »Ave Maria«, naproti obraz Panny Marie se slovy: »Salve, Bernarde!«

Prostřední zvon s obrazem Panny Marie a heslem: Sancta Dei Mater, nobis succurre lubenter! má latinský nápis. Zasvěcen P. Marii Pomocné a Čtrnácti sv. Pomocníkům r. 1867.

Největší zvon, sv. Františku zasvěcený, s latinským heslem, chronogramem a případným věnováním má obraz téhož světce

Heslo a věnování jest tohoto obsahu: »Svátky Boží oslavuji, napomínám, povzbuzuji, slavím, rozněcuji, do nebeských příbytků zvu. František Serafinský — Ku větší cti a slávě Boží, sv. Františka Seraf., kostelu Třebotovskému jeho farář na svůj náklad uliti dal u Bellmana v Praze r. 1869.« — »Že tento zvon předepsaným obřadem jest posvěcen, dosvědčuje Jan Jaresch, inful. prob. z Prahy, 5. dubna 1870.«

Ve věži zřízeny nákladem občanů hodiny za 900 zl. Dva menší zvonky ve vížce jsou bez nápisů.

K farnímu kostelu Třebotovskému přiděleny tyto filialní kostely: v Radotíně, Černošicích, Chotči a veřejná kaple v Kosoři.

Fara náležela r. 1352 k dekanatu Ořechovskému, nyní přikázána k vikariatu Zbraslavskému; papežského desátku platil farář r. 1352 devět grošů.

Před r. 1361 byl farářem Bohumil, po jeho smrti téhož roku uveden farářem Ořechovským kněz Bohunek. S farářem Buškem směnil Václav, oltářník sv. Jana Křtitele na Vyšehradě. Václav však do Třebotova nešel*). Směnil proto Bušek podruhé r. 1372 s Jiříkem za oltářnictví P. Marie v klášteře sv. Ducha v Praze.

Před r. 1380 zastával faráře Jindřicha vikář Kuneš.**)

R. 1380 byl farářem Jílek z Podbih, r. 1385 Martin, na němž se kramáři Pražští domáhali zaplacení jakéhosi dluhu.***)

R. 1395 byl Mareš, panoše z Ořecha, povinen kostelu a faráři desátek odváděti.†)

R. 1418 směnil farář Mikuláš s farářem Matyášem za Smět v Čáslavsku; Matyáš odebral se r. 1419 na faru k sv. Janu do Prahy v Podskalí, odkud přešel Václav ze Vrůtek do Třebotova.††) Ještě r. 1429 uváděl katolický farář z Třebotova faráře na Mořinu †††)

Kdo spravovali faru Třebotovskou za dob kališnických, dosud neznámo. Po r. 1630, když za opata Jiřího Urata klášter Zbraslavský nabyl koupí Třebotova, administrovali faru Cisterciačtí kněží klášterní.

Po zrušení kláštera r. 1785 stal se administrator, P. Jan Nejedlý, saekularisovaný Cisterciak, prvním světským farářem v Třebotově.

Tuchoměřice, ves 16 km severně od Smíchova, při okresní silnici v kotlině, odevšad mírnými pahorky obklíčené, jíž půvabu dodává rozsáhlý les a četné zahrady. Na »Zámeckém vrchu« stojí mimo kostel sv. Víta pěkný zámek ze 17. stol., bývalé sídlo Jesuitů. Místní i katastr. obec s velkostatkem, pivovarem, čtyřmi mlýny, z nichž jeden parní, s cihelnou a dvěma lomy na opuku. V 85 domech 600 obyv., zemědělců, malorolníků a dělníků v místních závodech.

Fara, 3tř. škola, stanice železniční v místě, pošta ve Středoklukách. Samoty: Pastviště a Koníček. Na blízku víska Pazdernas 11 domky a 64 obyv., po většině dělníky.

V Tuchoměřicích narodil se r. 1798 Filip Čermák, kněz a štědrý mecenáš, který mimo jiné vlastenecké odkazy založil nadaci 10.000 zl., z jejíž úroků odměňuje Svatobor vynikající spisy všech odvětví literatury.

Nejstarší zprávu o Tuchoměřicích čteme z r. 1301, kdy Heliáš, majetník tamější tvrze, najal sobě a Markétě, manželce své, od kláštera Plaského les Choteč, aby si tam nový dvůr postavil.*) R. 1318 vládli v Tuchoměřicích Pavel a Jan z Tuchoměřic, později s právem podacím Václav, syn Budka, měšťana Pražského; r. 1356 prodal je Jakši Bavorovu, kupci Pražskému. Z Jakšových pěti synů dědil Tuchoměřice nejstarší, od něho je koupil

*) Libri conf.
**) Borový: Akta kons. II., 57.
***) Tadra: Soud. akt. kons. II., 327,
†) Lib. erect. II.
††) Tomek: D. Pr. IV., 378.
†††) Libri conf.
*) Reg. II., 809.

Václav Šraňk; sirotkům jeho zůstaly do r. 1404. Další majetník, Čeněk z Valdštejna, pojistiv r. 1410 věno své manželky, které na Tuchoměřicích měla, na statcích jiných, prodal Tuchoměřice Habartovi z Nedvídkova.*)

Držitel Zbyněk z Hazmburka marně se soudil r. 1432 s Barborou, dcerou Mikuláše Gelbigera, o dědictví 30 kop ročního platu na statku Tu-

Zámek a kostel v Tuchoměřicích.

choměřickém. Král Jiří dal jí r. 1461 za právo. Po Zbyňkovi vládl Hynek Pihelský z Hazmburka s manželkou Ofkou z Klinštejna; zemřeli oba r. 1483.**)

Bernart Glac ze St. Dvora měl Tuchoměřice r. 1512; po něm připomíná se Baltazar Peřina ze Sloupna, od něhož zámek, dvůr i ves koupil r. 1520 Jan Sluzský z Chlumu. Po smrti jeho r. 1561 dědil Tuchoměřice Ctibor, nejstarší ze synů; přikoupiv statky, značně je rozšířil.***) Nástupce

*) Zoubek: Šk. zp. Sm. z r. 1876. Rel. tab. III., 74—6. 84.
**) D. Dv., 17 fol. 49. 21 str. 265.
***) D. Zm. 9. D, 20.

jeho, Jindřich Sluzský z Chlumu, zemřel bez dědiců; Tuchoměřice spadly na jeho krevní strýce.

R. 1593 ujal je Zikmund Sluzský z Chlumu; zemřel r. 1606,*) odkázav Tuchoměřice jediné dceři Marii, provdané za Valkouna z Adlaru. Avšak hned po smrti otcově postoupila je Marie strýci svému, Janu Benj. Sluzskému z Chlumu.**)

Vnitřek kostela v Tuchoměřicích.

Od Jana koupil r. 1615 Otta Jindřich z Vartenberka zámek Tuchoměřice s dvorem poplužním, ovčínem, pivovarem, chmelnicí, vinicemi a lesem, se dvěma mlýny i s podacím kostelním;***) r. 1621 prodal vše Jesuitům u sv. Klimenta, o čemž zápis pro nepokojné časy až r. 1630 do desk zemských vložen.†)

*) Akta o sněmu III., 250.
**) D. Zm. 236. V. 13.
***) D. Zm 189. E, 19.
†) D. Zm. 621 N, 14.

Jesuité získali k tomu mnoho statků; utvořivše panství Tuchoměřické, upravili panské stavby v Tuchoměřicích týmž způsobem, jak je dosud spatřiti. Když r. 1773 řád zrušen, dány Tuchoměřice konviktu Novoměstskému v Praze; tehda měli tam Jesuité čtyři kněží.*) V novější době stal se držitelem c. k. studijní fond.

Kostel sv. Linharta býval v Tuchoměřicích dle zpráv o farářích ze druhé polovice 14. století; o jeho podobě se nic nezachovalo. Po válkách husitských byl asi valně poškozen a delší dobu zpustlý, až se ho ujali Čeští bratři, zřídivše z něho sbor (modlitebnici).

Jesuité jako držitelé Tuchoměřic od r. 1621 dali tam vystavěti r. 1668 po způsobu kostela sv. Klimenta v Praze pěkný, renaissanční kostel sv. Víta se zámkem od Krištofa Dienzenhofera; freskové malby jsou od Josefa Kramolina z Nymburka; vstoupil r. 1758 do řádu Jesuitů a maloval mnoho pěkných obrazů do chrámů jejich. Obraz na hlavním oltáři pochází od Jana Jiřího Heintsche, který jako zámečník v Praze malířství tak si obliboval, že Škrétu převýšiti chtěje Škréty nedospěl, a přeplňuje obrazy své figurami, přílišným hromaděním jednotnému dojmu celkovému ubližoval.**)

Kromě hlavního oltáře sv. Víta jsou čtyry vedlejší: Narození Páně, sv. Háty, sv. Linharta a sv. Klimenta.

Náhrobní kámen z r. 1618 přenesen ze starého kostela. Na něm již málo zřetelný nápis: »L. P. 1618 po Obracenj Sv. Pawla umřel Urozený a Statečný Pán, Zikmund M. Sluzski z Chlumu, maje věku svého 56 leth, a tuto tělo jeho slavného vzkříssení očekává.«

Na cínové křtitelnici z r. 1636 nápis: »Jesus Maria. Tato krztitelnice náleží do chrámu Panie k sv. Vítu do Tuchoměřic ke cti a chvále Boží. Nákladem Šimona Plzeňskýho.«

Pěkné varhany postaveny r. 1755 od Antonína Beera.

Ze čtyř zvonů největší zasvěcen sv. Rosalii s nápisem: »Sancta Rosalia, ora pro nobis. Anno Domini 1691.« Ulit v Mladé Boleslavi.

Zvon se znakem sv. Jana Křtitele a umíráček bez nápisu ulit r. 1814 F. J. Kühnerem v Praze, zvon sv. Vítu zasvěcený přelit r. 1863.

Pěkná hřbitovní kaple sv. Rosalie na jižní straně Tuchoměřic vystavěna ve slohu kostela sv. Víta od Jesuitů r. 1673. Vížka z r. 1676 chová v báni skřínku s ostatky neznámými, španělský křížek (z Compostelly), groše Leopoldovy z r. 1670 a obraz na kůži malovaný (M. amabilis) s udáním, kdy kaple založena, vystavěna a posvěcena.

Sádrové sochy sv. Vendelína a Isidora po stranách oltáře sv. Rosalie zhotovil sochař Süssmayer r. 1760 pro chrám v Tuchoměřicích; do kaple přeneseny r. 1768.

V okolí Tuchoměřickém jest několik pěkných a památných soch: socha sv. Juliany z r. 1679, sv. Salvatora, jeskyně se sochou sv. Františka,

*) Pam. arch. X., 541.
**) Zoubek: Šk. Sm. 1876.

na břehu mořském umírajícího, socha sv. Václava u Kopaniny a P. Marie u Pazderny. Postaviti je dal v r. 1711—1712 umění milovný převor Jesuitů, P. Rudolf Budhovský.

Před kostelem kříž missionářský z r. 1770, »na Pastvišti« kříž z r. 1699, na cestě k Číčovicům z r. 1773.

Starý hřbitov rozkládal se kolem farního kostela na místě, kde nyní zámek.

Farní budovy v Tuchoměřicích není; farář bydlí v zámku.

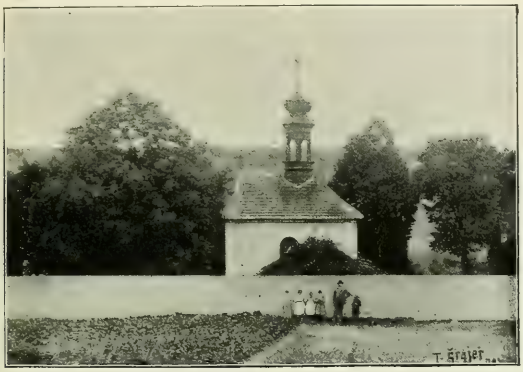

Kaple sv. Rosalie v Tuchoměřicích.

Fara byla v Tuchoměřicích již v dobách předhusitských; náležela k dekanatu Ořechovskému a platila ročně 30 grošů desátku.

Prvním plebanem, o němž zprávu máme, byl r. 1361 Matěj; směnil téhož roku faru za úřad scholastika v St. Boleslavi, odkudž scholastik Petr plebanem z Kopaniny na faru do Tuchoměřic uveden*). Pobyl tam řadu let. Při visitaci udal, že chce do Prahy, ale k žádosti osadníků slíbil, že na své faře zůstane**). R. 1399 byl farářem Boreš, po jeho smrti r. 1401 Matěj Kirchov, kněz z Magdeburka, po něm téhož roku kněz Duchek ze Semic. Po smrti plebana Martina z Humpolce podal r. 1432 pan Zbyněk z Hasenburka k faře Tuchoměřické Mikuláše, kněze z Benešova***).

Počátkem 16. století staly se Tuchoměřice útulkem stihaných vyznavačů jednoty bratrské.

Ač r. 1567 z rozkazu úředníků zemských zavřen bratrský sbor v Tuchoměřicích†), přece bratrství tam neutuchlo. R. 1585 pochován u kostelíka na

*) Libri conf.

**) Akta kons. I., 74. — II. 292.

***) Libri conf.

†) Borový: Brus z Moh. 201.

hřbitově br. Václav Hebr, farář u Viléma Malovce na Zbraslavicích, který v Praze na léčení skonal a tajně do Tuchoměřic přivezen. U bratra Jana Efraima dlel tam na odpočinutí kněz Martin Mach; zemřel r. 1599. Po nějaký čas byl správcem sboru br. Šebestian Biereus Erfordský; skonal r. 1604*). Jesuité, koupivše r. 1621 Tuchoměřice, měli tam kollej o čtyřech kněžích, kteří v okolí dílo reformace podnikali**). Správcem kolleje a spolu farářem Tuchoměřickým i Kopaninským byl r. 1651 P. Jan Celar***). Po zrušení řádu Jesuitského v říjnu r. 1773 vedl duchovní správu lokalie do konce roku farář z Noutonic. Lokalie, opatřená od r. 1774 vlastním knězem, povýšena r. 1855 na faru.

Jeskyně sv. Františka u Tuchoměřic.

Tursko, ves 21·5 km severně od Smíchova, v široké otevřené planině prostřed velmi úrodných polí při potoce Turském, po obou stranách říšské silnice Velvarsko-Teplické. Místní i katastralní obec se zámkem a poplužním dvorem; v 66 domech přes 650 obyv., většinou rolníků. Fara, 3třídní škola s pokračovacím kursem hospodářským, okr. stravovna a hlavn sklad tabáku pro okolí v místě, pošta v Libšicích. Samota **Těšina** as 1 km vzdálena.

V dějinách dočítáme se o bitvě na poli Turském†). V 11. nebo ve 12. století daroval župan Svojště z Turska tři lány pozemků klášteru Ostrovskému††).

Klášteru křižovnickému připadlo Tursko r. 1237 z odkazu Bohuslavy, vdovy Zvěstovy, se svolením jejího syna, ryt. Sulislava†††); odtud zůstalo klášteru do r. 1619.

*) Pam. arch. IX., 363.
**) Tamže VII., 302. — X., 541. — XIII., 326.
***) Tamže.
†) Pram. děj. Čes.
††) Pam. arch. IV., 172.
†††) Reg. 610.

Dle urbáře z r. 1610 bylo tam 16 osedlých a nápravník, který měl povinnost vojenskou; tři krčmy musily brátí pivo z křižovnického pivovaru*).

R. 1619 odňali direktoři klášteru ves Tursko a dali Jindřichu z Bílé, na to Vilému st. z Lobkovic. Po bitvě Bělohorské vrácena však klášteru**).

Za vpádu Saského vypálena ves r. 1632; teprve r. 1649 osedli tam lidé znovu a počali r. 1654 pole obdělávati. Křižovníci vystavěli znova r. 1661 dvůr před tím vypálený, r. 1664 panskou hospodu***).

Chrám sv. Martina v Tursku, původně v Černuci, založen snad již před tím, než Tursko přešlo darem v majetek řádu Křižovnického. R. 1352 uvádí se poprvé jako farní. Starý kostelík slohu gotického vypálilo

Tursko.

r. 1632 vojsko saského kurfirsta; po té se zemí srovnán, a nový kostel jinde postaven, ale ne na dlouho. Po ohni r. 1698 stržen a na jeho místě založen r. 1700 nynější kostel o jedné lodi; posvěcen až r. 1706†). Střecha chrámová snesena r. 1826 a novou nahrazena. R. 1894 věž značně zvýšena; při tom kostel vně i vnitř vkusně upraven. Má nyní tři oltáře slohu romanského. Hlavní oltář sv. Martina ozdoben obrazem téhož biskupa, levý postranní oltář sv. Kříže zdobí velký, uměle řezaný Kristus na kříži; na oltáři v pravo socha sv. Barbory. Votivní mramorová deska s nápisem o založení kostela generál. velmistrem Pospíchalem zasazena po levé straně v lodi chrámové. Ze starého kostela zachovala se řemeslně řezaná křtitelnice se znakem ryt. řádu Křižovnického. Varhany starší soustavy nedávno obnoveny nákladem 500 zl.

Z úborů bohoslužebných vzácné jest mešní roucho, uměle a bohatě vyšívané; v národopisné výstavě vyznamenáno. Oceněno na 2000 zl.

*) Pam. arch. XIV., 133—4.
**) Bílek: Děje konf. I.
***) Pam. arch. XIV., 133—4.
†) Pam. arch. VII., 419, XIV., 133—4.

Na hřbitově u kostela náhrobky farářů: P. Jana Otticha † r. 1680, s latinským nápisem, P. Ignáce Christena z r. 1737 a P. Václava Webra z r. 1788.

Ve věži čtyři zvony, z nichž největší, sv. Janu Nep. zasvěcený, ulit r. 1675 Mikulášem Löwem v Praze; na druhém reliefy sv. Floriana a sv. Václava s letopočtem 1777 i znakem křižovnickým; na hlavici rok 1806. Zvon přelit r. 1871 a sv. Florianu zasvěcen. Na třetím zvonu sv. P. Barbory jen inicialka V. Umíráček v r. 1743 za faráře P. Schönpfluga pořízený ulit Zachariášem Dietrichem.

Samota Těšina u Turska.

Na rozcestích za obcí postaveny kříže nákladem řádu, místních duchovních i rodiny Ryšánkovy. O zbytcích kamenného kříže za Těšinou na malém kopci dí lidová pověst, že jsou mohylou Čestmírovou. Na kraji obce při silnici říšské malá kaplička Nejsv. Trojice asi ze 17. století.

Fara náležela r. 1352 k dekanatu Řípskému; nyní přidělena k vikariatu Budyňskému.

Z kněží známi: Perold, který směnil r. 1357 faru s Jindřichem, plebanem v Prachově; uváděl jej pleban ze Svrkyně. R. 1362 odešel (z Černuce) pleban Jindřich do Mirošovic a Michael, pleban Mirošovický, podán generalním velmistrem Křižovnickým do Černuce. Michael směnil r. 1375 s Adamem za Knoviz, Adam již r. 1376 s Mauriciem za Hloupětín. Po Mauriciovi podán k faře Černucké pleban Jan z Poděbrad kolem r. 1380, který snad i v Turska zemřel. Po něm nastoupil r. 1412 Jan, dříve oltářník u sv. Doroty v kostele sv. Petra na Poříčí; potvrzen velmistrem Janem. Po smrti Janově ustanoven r. 1422 — pořád ještě v Černuci — Jiřík, kněz z Mělníka, jenž dlel tou dobou u konsistoře v Žitavě, nemaje pro válečné doby přístupu k faře.*)

Z doby kališnické nemáme o Turska zpráv. Za času katolické reformace ku konci století šestnáctého obsazovali zajisté Křižovníci faru příslušníky svého řádu. Pamětní kniha fary Turské má posloupnost farářů od r. 1680.

*) Libri conf.

Úholičky s částí **Moráně**, ves 19 km severně od Smíchova při okresní silnici; místní i katastr. obec se zámečkem a poplužním dvorem; ve 45 domech 387 obyv. rolníků. Farou i školou náleží osada do Únětic, poštou do Velkých Přílep.

Úholičky dříve sluly Hoholice; byly ve 14. stol. majetkem kapituly Pražské u sv. Víta.*)

Cís. Zikmund zapsal je po zabrání statků kněžských r. 1420 Václavu z Valovic.**) Zápis přešel dobrou volí na zemany: Vaňka ze Skuhrova, Jana

Kříž u Turska.

z Choltic a Tomáše z Lukého, kteří »svědomím jsouce hnuti a lítostí jati nad nedostatky kapituly,« postoupili zápis na 20 kop gr. ve vsi Hoholicích kapitule zdarma.***) Zdá se, že část statku Hoholského náležela také purkrabství Pražskému, neboť r. 1449 přeli se Zdeněk Konopišťský s Oldřichem z Hradce o Stodůlky a Hoholice, vsi purkrabství Pražského.†) R. 1460 seděl tam Václav, man Její M. králové, jemuž purkrabí škodil na dědinách.

Kapitula nabyla zase jmění svého v Hoholicích dle urbáře před r. 1600. Držela tam tři grunty a chalupu;††) ale dvůr, mlýn a krčma, jmění dříve kapitulní, náleželo v té době se statkem Suchdolským k panství Tucho-

*) Tomek: Děj. Pr.
**) Arch. Č. I., 546.
***) Tomek: Děj. Pr. VI., 194.
†) Arch. Č. IV., 28.
††) Urb. kap. fol. 211.

měřickému. Zikmund Sluzský z Chlumu odkázal Hoholický statek r. 1606 své dceři, Marii Anně, provdané za Valkouna z Adlaru.*) R. 1616 nabyl statku toho Václav Trmal z Toušic; r. 1620 pro vzpouru mu konfiskován ke komoře královské; od ní koupil jej za 7950 zl. cizozemec, Jan Kristof Han.**)

Na to přešly Úholičky v majetek knížete Karla z Lichtenstejna, cís. místodržícího, který je s Roztoky spojil. R. 1803 prodány Roztoky Josefu Madrovi a Dru Löhnerovi. Löhner, stav se r. 1807 sám vlastníkem statku Roztockého, odprodal Úholičky pražskému měšťanu, Martinu Novákovi, který r. 1825 zemřel. Statek dědil po něm syn, Martin Novák, který jej měl ještě r. 1845.***)

Nyní náleží velkostatek hraběti Valdštejnovi.

Únětice a **Černý Vůl** (část), ves 16 km severně od Smíchova při okresní silnici v údolí potoka Únětického, na svahu k jihu obráceném. Místní i katastr. obec se zámečkem, poplužním dvorem, pivovarem a sladovnou, třemi mlýny a lomy na štěrk má v 62 domech 505* obyv. zemědělců. Fara i 5třídní škola s pobočkou v místě, pošta v Roztokách.

Blízko Únětic vedla r. 1132 velká cesta přes potok Stativnici a přes pole Turské od Prahy k Levému Hradci.†)

Za starodávna byly Únětice majetkem knížat Pražských, ale již r. 1132 náležely knězi Zbyhněvu, kanovníku u Panny Marie, který v Únéticích za těch dob kostel založil.††) Hospodářství se tam dařilo; mimo pole, luka, háje a lesy připomínají se zahrady a hojnost všeho dobytka, ano i pávi. Zbyhněv učinil tam nadání dvěma kanovníkům kapituly Pražské. Ostatní část vsi náležela k obediencím kapituly a vysazována právem zákupním měšťanům Pražským†††) R. 1357 měl obedienci Hynek z Malovar,*) po něm Štěpán z Tetína. Také kapitula sv. Apollinařiše držela ode dávna v Únéticích dvůr poplužní s chmelnicí. Před r. 1420 měl jej emfyteuticky Petr Mezifičský; na dvoře kapituly Pražské seděl tehda Mikuláš Domažlický.

R. 1421 pobrali Pražané Mezifičskému jmění proboštské sv. Apollinařiše a dědiny kapituly Pražské Mikuláši Domažlickému kromě jednoho člověka poplatného, který tam kapitule zůstal.**)

Pražanům potvrdil oboje zboží cís. Zikmund r. 1437 jako zástavné; zápis potvrdil r. 1459 král Jiří a r. 1472 Vladislav II.***)

*) D. Z. 133. E, 5—9.
**) D. Z. 153. G, 21.
***) Sommer XIII.
†) Tomek: Děj. Pr. I., 155.
††) Reg. I., 98., 219.
†††) Pam. arch. II., 313.
*) Tomek: Děj. Pr. V., 121.
*) Sněmy II., 442.
***) Tomek: Děj. Pr. IV., 173.

Pro vzpouru proti Ferdinandu I. konfiskován městům Pražským všechen dosavadní majetek v Úněticích r. 1547; od té doby náleží kapitule u sv. Víta *)

Dle urbáře z r. 1610 bylo v Úněticích před válkou třicetiletou osm gruntů, dvě krčmy výsadní, dva mlýny a kovárna. Jeden poddaný náležel panu děkanovi s gruntem v ceně 1000 kop. **)

Kostel založil r. 1132 v Úněticích Zbyhněv, syn Bohuna a Boženy, kněz a kanovník Panny Marie; ustanovil při něm dva kanovníky, Rasa a Bezděda. K výživě dal jim i budoucím správcům kostela dědictví své v Úněticích: les Roveň s polem, Huatym s polem, až k velké cestě, která vede ku Praze, Kaliště, skálu Břidce, les Sčepeně s polem, les Skálu s polem; na Levém Hradci, kde náboženství křesťanské začalo, pozemek o jednom popluží; v Úněticích tři rodiny: Radetu se ženou, třemi syny: Milhostem, Bohdanem, Radošem a s dcerou Bratromilou; Jana Synka se ženou a dcerou, Modliše Milchnu se ženou a dcerou. Služebníka Neškodu určil ke studiím; vyučí-li se, že bude svobodným, pak-li ne, zůstane služebníkem. V zakládací listině vymínil si zároveň, aby pohřben byl v kostele Únětickém vedle jámy, do níž křestní voda se lije. ***)

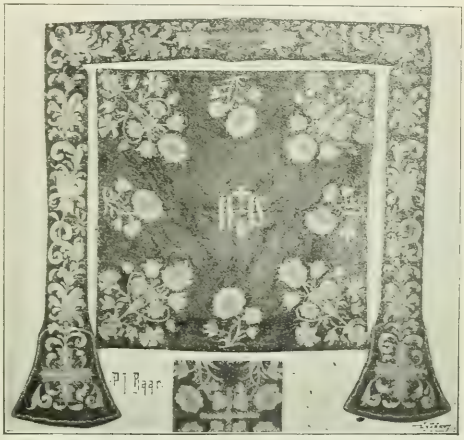

Vyšívané velum a štola z Únětic.

Nadání potvrzeno od krále Přemysla Otakara I. i Václava I., jenž k němu přidal jakýsi pozemek a odevzdal ves, kostel i s podacím kapitule Pražské u sv. Víta r. 1233.

Kostel Nanebevzetí P. Marie v Úněticích připomíná se r. 1352 mezi farními dekanátu Řípského se 24 groši pololetního desátku papežského. Původní kostel vystavěn, soudě dle zbytků staré stavby, ve slohu románském

*) Pam. arch. X., 455—6.
**) Urb. fol. 202.
***) Erb. Reg. I. 98, 377.

Byly v něm čtyři oltáře: P. Marie na nebe vzaté, sv. Václava, sv. Jana Nep. a sv. Kříže. R. 1753 pro chatrnost kostela věž snesena. Od r. 1766—1770 od základů přestavěn ve slohu renaissančním poněkud do kříže; v průčelí opatřen velkou věží s malou vížkou na střeše. Vnitřní úprava je vkusná.

Obraz Nanebevzetí P. Marie na hlavním oltáři od Raaba z r. 1749 přenesen ze starého kostela, odkud asi také pěkná soška Madonny na postranním oltáři. Postranní oltáře slohu baročního z počátku nynějšího století zasvěceny sv. Vojtěchu a sv. Barboře.

Část kasule z Únětic.

Ve věži dva zvony; větší z r. 1710, sv. Václavu zasvěcený, přelit r. 1892, menší se znakem kanovnickým ulit byl r. 1653 od zvonaře Pražského, Mikuláše Löwa.

Hřbitov býval až do r. 1749 kolem kostela. Odtamtud přeložen na jihovýchodní konec obce, ku kapli sv. Patronů proti morové ráně, která se také jmenuje kaplí sv. Josefa; stála již r. 1737. Jmění její bylo větší, než kostela. Od r. 1808 zřízena na hřbitově hrobka kanovníků; pochovávalo se tam však krátkou dobu. Kaple zděná s malou lucernou ve střeše na západním konci obce za školou jest původu staršího; před ní sloup se sochou sv. Jana Nep. s letopočtem 1699.

Fara náležela ve 14. stol. k dekanatu Řípskému.

Plebany byli: R. 1356 pleban jména neznámého; uváděl téhož roku plebana Bohunka na Levý Hradec. R. 1357 Šebestian, uvedený mansionářem Paškem. Po jeho smrti r. 1371 ustanoven Martin z Višňové*); byl svědkem ve při u konsistoře r. 1379**) a uváděl r. 1408 plebana Jakuba na Levý Hradec. Nejmenovaný pleban uváděl r. 1412 Jana, plebana v Črnici (Cernomici), r. 1415 plebana Vintíře na Levý Hradec. R. 1432 ve válkách husitských podán po smrti Martina k faře Únětické kněz Martin z Českého Brodu.***)

*) Lib. conf.
**) Tadra: Soud. akta kons. I., 347.
***) Libri conf.

Z kališnických farářů znám r. 1534 kněz Duchek, pro neplacení dluhů před konsistoř volaný *), r. 1543 farář Ondřej, jejž odstupující administrator a faráři podobojí navrhli pro příští období za konsistoriana **). Po válce třicetileté ustanoven opět farář katolický, jehož správě duchovní mimo farnost domácí: Únětice, Černý Vůl, Horoměřice, Ouholičky, Velké Přílepy, Moráň a Sukdol přidělena také nynější farnost Noutonická (s Noutonicemi, Lichocevsí a Statenicemi, k nimž náležely jako panství jeptišek Svatojiřských: Rež, Husinec, Žalov a Levý Hradec), — Roztocká a Nebušická. Noutonice vyfařeny r. 1701, Roztoky r. 1764.

Veleslavín a Bořivojka, ves 7·7 km severozáp. od Smíchova při okresní silnici na pravém břehu potoka Šáreckého; místní a katastr. obec se zámečkem a dvorem; v 66 domech 830 obyv., malorolníků a dělníků v blízkých průmyslových závodech, v místních cihelnách a lomech. Stanice Buštěhradské dráhy a úřad telegrafní v místě, fara v Liboci, škola ve Vokovicích, pošta v Tejnce. —

Madonna z Únětického kostela.

Dvůr ve Veleslavíně náležel od založení kláštera Břevnovského ke zboží jeho***). Ve válkách husitských zabaven od Pražanů a spravován úřadem šestipanským; později postoupen purkrabství Pražskému, pokud v držení jeho byla obec Staroměstská, †) se dvorem, »Platovský« řečeným, který později navrácen klášteru; prodán opatem Jakubem r. 1535.††) Druhý dvůr, řečený Haškovský, zprvu manský, později dědičný purkrabství Pražského dostal v užívání r. 1593 Ferdinand Šlik, hrabě z Pazounu.†††)

Vokovice, ves 7·5 km severozáp. od Smíchova, po obou stranách potoka Šáreckého, v rovině i po návrších rozložená; místní i katastr. obec se 48 domy, 725 obyv., malorolníky a dělníky, zaměstknanými v továrně na šamotové zboží a v okolních cihelnách. Fara v Liboci, pošta v Tejnce, trojtřídní škola v místě.

Osada je starobylá. Svědčí o tom hojné nálezy předhistorické. Zmínku o ní nacházíme však až ve století čtrnáctém, pomíjíme-li zpráv o Ojkovicích.

*) Borový: Akta kons. utraq. I. 93.
**) Sněmy II., 403.
***) Erb. Regesta I., 33.
†) Tomek: Děj. Pr. VIII., 207.
††) Urb. Břevn. fol. 4.
†††) Pam. arch. VIII., 193.

Kostelu Pražskému náležel r. 1370 dvůr v Okovicích; kolem r. 1419 připomínají se tam již dva dvory svobodné; dvůr manstvím neboli nápravnictvím arcibiskupův držel zeman Petr z Úpolněšic,*) druhý postoupil na čtyři léta arcibiskup Konrád r. 1423 Markétě,**) manželce Bedřicha z Ředhoště, seděním na Buštěvsi. Po Petrovi z Úpolněšic držel manský dvůr arcibiskupův nápravník Arnošt; druhý zastaven od arcib. Konráda a později

Sloup se sv. Janem v Uněticích.

zapsán od císaře Zikmunda Martinu Kačerovi z Podolšan, měšťanu Menšího Města Pražského.***) R. 1456 vyplatila kapitula dvůr od Kačera v padesáti kopách zapsaný. Z lesa nad Okovicemi, řečeného Vinec, vysadila r. 1473 tři korce na vinice.†)

Od Arnošta, nápravníka arcibiskupova, koupil r. 1462 měšťan Pražský, Jan Manda ze Zbislavic, dvůr manský a dostal později za 200 kop zápis na celou ves od krále Jiříka. Prodal vše, co v Okovicích měl, Kateřině z Pakoměřic, manželce Jana Spána z Barnstejna; r. 1492 postoupila statek Jiříku a Janu ze Svojevic; držela jej však zase až do r. 1509. Jiřík Štěpán ze Svojevic sídlel tam od r. 1509 do r. 1519.††) Také Jan Hindrák z Hrabova měl v Okovicích výplatu na dvou lidech kostela Pražského po roce 1500.†††)

*) Tomek: Děj. Pr. VIII., 207.
**) Pam. arch. XI., 211.
***) Tomek: Děj. Pr. VIII., 207.
†) Tomek: Děj. Pr. III., 208.
††) Tamže: Doplňky a opravy VIII. 377.
†††) Arch. Č. VI., 573.

R. 1546 náleželi oni dva lidé Humprechtovi Černínovi z Hrádku,*) který je bez náhrady kapitule postoupil. Od té doby měla kapitula nepřetržité držení Vokovic. R. 1612 byla tam krčma výsadní, dvůr kapitulní, ceněný od kapituly za 2000 kop, za dvorem louka veliká, již páni prelati koupili od záduší sv. Vojtěcha v Jirchářích za 180 kop a za 30 kop ročního nájmu třem sousedům Vokovickým přenechávali. Z lesů prodávalo se ročně po 15 provazcích dříví, hajným za hlídání a kácení lesa jednou ve třech letech dáváno po půl provazci dříví. Z vinic vycházelo ročně při sv. Martině 19 kop

Zámek Veleslavínský.

gr. platu. Hojné vinice byly dílem majetkem kapituly, většinou však usedlíků Vokovických i Pražských měšťanů.**) R. 1718 měly Vokovice 13 usedlých.

Nynější samoty: Salátka, Travnička, Vyšinka a část lesa Slachova byly někdy vinicemi. R. 1633—1638 měl tam vinice Jakub Trávníček, r. 1630 připomíná se vinice Salátka, r. 1697 velká vinice Václava Rudolfa Vyšína z Klarenburku, radního písaře St. M. Pražského; po něm ji držel r. 1729 syn, Josef Vyšín z Klarenburku.***)

Vonoklasy, ves 23 km jihozáp. od Smíchova, 8·5 km západně od Zbraslavi, po návrší při potoku Karlickém, nyní Stříbrném; místní i katastr. obec se zámkem, v kterém kaple, se dvorem poplužním, mlýnem a bývalým pivovarem. V 56 domech přes 370 obyv., rolníků, dělníků v lomech a okolních průmyslových závodech. Farou, školou i poštou náleží osada do Dobřichovic.

*) Sněmy Č., 522.
**) Urb. kap. Svatovítské fol. 222.
***) Purkrechtní kniha Vokovic z r. 1627.

Únětklasy říkalo se osadě za starodávna. R. 1227 měla tam kaple sv. Václava ve chrámě sv. Víta dvůr s 18 jitry a zahradou.*) R. 1380 žalován panoše, Jenec z Únětklas, farářem Třebotovským pro lichvu.**) Manský dvůr Karlštejnský v Únětklasích koupil r. 1417 Zikmund z Kněžic a z Korna.***) R. 1449 seděl na dvoře Jan z Únětklas, man Karlštejnský, který později jménem Jana z Veltěže a Únětklas se vyskytuje.†) R. 1587 dovídáme se o Adamu Ottovi z Losu a na Vonoklasích, o jichž prodej té doby jednáno. V držení Fridricha Smolíka ze Slavic nacházíme je r. 1610,

Salon v zámku Veleslavínském.

ne však na dlouho. Hned potom uvádí se majetníkem Jiří Albr. Bryknar z Brukštejna; r. 1622 postoupil Vonoklasy nejbližšímu příbuznému svému, Vilému Vřesovcovi hraběti z Vřesovic.††)

Části Vonoklas nabyl později koupí klášter Zbraslavský; ostatní majetek rozdělen; r. 1650 náleželi k Dobřichovicům dva usedlí, jeden s koňmi, druhý chalupník; dva chalupníci a krčma k Mokropsům, man ke Karlštejnu. Kolem r. 1760 bylo tam 17 domů ke Zbraslavi, 10 k Dobřichovicům, man ke Karlštejnu. Poměr ten potrval s malými změnami až do zrušení poddanství.†††)

*) Tomek: Děj. Pr. I., 374.
**) Libri visit.
***) Arch. Č. III., 542.
†) Desky Zm. 117, A 25.
††) Tamže 140, G 27, — 145, F. 3.
†††) Sedláček: Slovn. topogr.

Vrané, ves 17·3 km jižně od Smíchova, 4 km od Zbraslavi, na pravém břehu Vltavy, v údolí a na svahu, jenž povlovně vystupuje až k vrchu Zvolskému; obcí protéká potůček Zvolský; vlévá se u přívozu do Vltavy. Místní i katastr. obec má 48 domů s 560 obyv., malorolníky a továrními dělníky, kteří zaměstknáni v rozsáhlé papírně, nejstarším závodě toho druhu. V bývalé strojovně zřízeny byty dělnické. Fara, trojtřídní škola, stanice dráhy Modřansko-Dobříšské, pošta i přístav parníků v místě.

Vrané zve se v zakládací listině kláštera Břevnovského dědina s kostelem, k němuž měl opat kláštera právo podací.*) R. 1335 přel se klášter Břevnovský o břehy Vltavské s klášterem Zbraslavským. Ještě r. 1398 náležela dědina Břevnovu, ale r. 1410 se již neuvádí v urbáři Břevnovském.**) Dostala se nejspíše směnou za jiné statky klášteru Zbraslavskému. Když po r. 1420 statky kláštera rozchváceny, zabráno i Vrané. R. 1476 prodal pan opat Zbraslavský důl k Vranému, řečený »Kaliště«, Benedovi z Nečtin a na Březanech; toho času měl ves opět klášter.***) Prodejem nebo jinak pozbyl kiášter vsi, která se Skochovicemi náležela z části ke Komořanům. Po konfiskacích r. 1622 koupil Vrané od královské komory opat Zbraslavský, Jiří Urat.†) Od té doby zůstala ves klášteru až do jeho zrušení, načež spojena s panstvím Zbraslavským.

Kostélík Vranský sv. Jiří jest starobylý. Již r. 993 děje se o něm zmínka v zakládací listině kláštera Břevnovského; mimo desátek ze dvora svého Radotína daroval Boleslav II. klášteru také kostel na Vraném. Byl asi jen dřevěný, jaké toho času se stavěly; teprve později za vlády kláštérníků Břevnovských zbudován zděný kostel slohem romanským; na naše časy z něho zachována jen apsida a východní část lodi, ku které přiléhá věž. Apsida i loď mají strop stejně vysoký ††)

Směnou za jiné dědiny dostala se osada kolem r. 1416 i s podacím kostelním klášteru Zbraslavskému, v 17. století ke Komořanům; měla proto stálého správce duchovního, dosazovaného opaty kláštera Zbraslavského. Kostel přestavován ku konci 17. století a zachoval podobu z té doby na naše časy.

Úhledná svatyně, shlížející s návrší dosti příkrého přes ohradu hřbitovní do úzkého údolí, jímž vine se řeka Vltava, není sice prostorná, ale vnitřní úpravu má slušnou. Hlavní oltář zasvěcen sv. Jiří, postranní P. Marii Zbraslavské; na straně epištolní proti němu na stěně pěkné dřevěné sousoší Krista na kříži, pod nímž P. Maria a sv. Jan. Na kůru s postranní galerií nad vchodem ze sakristie jsou varhany z r. 1853. Sakristie přistavěna

*) Regesta I., 31. č. 78.
**) Tomek: Děj. Pr. II., 87.
***) Desky Zm. III., C., 5·
†) Pam. arch. I., 118.
††) Method z r. 1890.

v době pozdější k severní části kostela proti hřbitovní kapli. Ve věži s cibulovitou bání čtyři zvony. Dva s latinskými nápisy věnovacími ulil r. 1683 Fridr. Schönfeldt v Praze; na jednom relief sv. Jiří, na druhém sv. Markéty. Ostatní dva zvony ulil r. 1888 Josef Diepold v Praze v klášteře sv. Anežky, jak svědčí nápis na zvonu, zasvěceném Nejsv. Trojici. Mimo latinské věno-

Malby jehlou na kasuli Vranské.

vání v koruně zvonu česky napsáno: »Kde sv. Anežka vařívala, tam mne mysl zbožná utvořila.« — Na zvonu sv. Františka s letopočtem 1888 relief téhož světce.

Plebanie Vranská náležela r. 1352 k dekanatu Říčanskému, nyní přidělena k vikariatu Zbraslavskému.

Nejstarším známým správcem duchovním byl Theodor z kláštera Břevnovského, po němž r. 1360 ustanovil opat Předboj Eliáše, syna Hankova, klerika z Menšího M. Pražského; uváděl jej farář Zlatnický. Po Eliáši byl

plebanem až do r. 1397 Vojslav, po něm kněz Martin, na nějž arcijahnovi r. 1380 od osadníků žalováno, že prohrával v kostkách čtvrt kopy grošů, půl i více.*)

Po Martinovi následoval kněz Václav; směnil r. 1401 faru s povolením pana opata Břevnovského Diviše s Janem, dříve větším mansionářem choru P. Marie v hlavním chrámu Pražském; uváděl jej farář Trnovský. R. 1416 směnil Jan již se svolením opata Zbraslavského s Mikulášem z Jílového; ten za rok opět směnil s Křížem z Otic.**)

Odtud nemáme zpráv až do r. 1539, kdy kněz Bartoš od sv. Štěpána dán k žádosti opata Zbraslavského za faráře (ovšem utraquistického) do Vraného a rozkázáno mu, aby se pěkně choval, do krčem nechodil, ale doma raději posedával.***)

Po r. 1620 zastávali duchovní správu na Vraném klášterníci Zbraslavští; po zrušení kláštera r. 1785 působili z nich ještě P. Gabriel Ettl, P. Karel Waczeš, P. Karel Fautár a P. Emanuel Christen. Prvním světským knězem byl Antonín Hillige, lokalista. R. 1855 povýšena lokalie na faru.

Všenory a Nový Dvůr, ves 23 km jihozáp. od Smíchova, 11·5 km od Zbraslavi v údolí potoka Všenorského, sevřeného příkrými, lesnatými stráněmi, kudy vedla druhdy stará zemská cesta z Prahy do Bechyňska, od přívozu přes Berounku až k výšině Jiloviští.

Údolí otvírá se při ústí potoka po pravém břehu Berounky v úrodnou rovinu. V utěšené krajině, jejíž půvab zvyšují četné villy, vkusně vystavěné i vyzdobené, hledá v letní době útulku hojná společnost Pražská. Letní osadníci za pobytu svého přispěli v značné míře ku zvelebení krajiny vysazováním strání a úpravou cest, že chudá druhdy víska stala se nyní velmi oblíbeným letním sídlem. V 55 domech 356 obyv.; počet ten ovšem v létě se zdvojnásobní; místní i katastr. obec Černolice. Ve vsi poplužní dvůr s panským sídlem, někdy snad tvrzí, již také Palacký v popisu svém uvádí; název skupiny domů »Pod hradem« na ni dosud upomíná, ač o tvrzi památky písemné se nezachovaly. Na lesnatém chlumu, který celé krajině vévodí, postavil majetník velkostatku pro svou rodinu hrobku v podobě kostelíka se štíhlou vížkou. Zastávka dráhy v místě, fara i škola v Horních Mokropsích, pošta v Dobřichovicích.

Za času Přemysla Ot. II. obdaroval Pavel, praděd Klímaty ze Všenor, muž velikého jména, klášter Ostrovský.†) Jan Kluk Bolec ze Všenor byl r. 1372—1379 hofmistrem arcibiskupovým††) a vedl správu proboštství Pražského. Vdova po něm, Markéta ze Všenor, měla r. 1384 při s opatem Břevnovským.†††) R. 1403 byl Petr Kvas ze Všenor hejtmanem bratrstva obruče a kladiva, jinak bratrstva Božího Těla.*)

*) Libri visitationum.
**) Lib. conf.
***) Borový: Akta kons. utraq. I., 137.
†) Regesta I., 222. Pam. Arch. IV., 11).
††) Tomek: Děj. Pr. III., 48., 167.
†††) Akta kons. II., 84.
*) Tomek: Děj. Pr. III., 203.

Byla-li tam tvrz, zanikla jistě ve válkách husitských. R. 1456 soudil se Sezema ze Všenor o dědiny v Černolicích s Jakoubkem ze Ritky.*)

Ku konci 16. stol. vyňat dvůr Všenorský z listiny dvorů svobodných; po smrti Ludmily ze Všenor přešel v majetek kapituly Svatovítské. Manžel dcery Ludmiliny, Petr Zeman, měl r. 1615 dvůr kapitulní ve 2500 kopách se $2^1/_2$ lány dědin, mlýncem a lesy za 6 lečí. Koupil ke své ruce grunt v Černolicích r. 1626 za 440 kop a chalupu za 40 kop; dědiny ty byly asi počátkem Nového Dvora u Černolic, dosud statku Všenorskému náležejícího.**)

O dalších zákupních držitelích Všenor nemáme bezpečných zpráv, ani kdy kapitula Všenory prodala.

R. 1734 měl statek Všenorský Václav rytíř Goltz, pak hraběnka Fregoriova de Ek, po ní r. 1768 Jan N. Pillat, Filip Jakub Eyben***) a do r. 1837 Josef Christen, syn jeho i vnuk. R. 1837 stal se majetníkem Všenor Čeněk Nolč, v jehož rodině statek dosud trvá, znamenitě zveleben synem Janem.

Záběhlice, ves 13 km jižně od Smíchova, 1 km od Zbraslavi při okresní silnici na levém břehu Vltavy.

Místní a katastr. obec s 87 domy a 728* obyv., rolníky a dělníky. V blízké samotě Strnadech rozsáhlá cihelna a továrna na kamenné zboží z ohnivzdorné hlíny. Fara, škola i pošta na Zbraslavi.

S blízkou Zbraslaví náležely Záběhlice r. 1115 klášteru Kladrubskému,†) od něhož je král Přemysl Ot. II. směnil a ke svému loveckému zámku na Zbraslavi připojil.††) Darovány r. 1304 klášteru Zbraslavskému, zůstaly při něm s nejbližším okolím v nejkrutších dobách do jeho zrušení; od toho času připojeny k panství Zbraslavskému.†††)

Zájezd, ves 23·5 km severozáp. od Smíchova, při okresní silnici na rovině nepříliš zvlněné; katastr. obec s 20 domy a 190* obyv., rolníky a dělníky v blízkých uhelných dolech. Místní obec Libochovičky, fara ve Vřetovicích, 2třídní škola v místě, pošta na Buštěhradě (hejtm. Kladenské).

Od r. 1412, kdy o Zájezdě první zmínka, až do r. 1467 uvádí se v listinných památkách nejvíce jen člověk poddaný, krejčí v Zájezdě.*) R. 1412 náležel krejčí klášteru řádu německých rytířů u sv. Benedikta ve St. Městě. Petr Mezihrický zmocnil se ho, ale Pražané zabrali a s jiným zbožím postoupili jej r. 1421 Jaroši a Hynku z Chlumu.**) Petru z Libo-

*) Arch. Č. IV., 359.
**) Urb. kapit. fol. 213.
***) Matrika fary Lišnické.
†) Regesta I., 87.
††) Pam. arch. IV., 172. — I., 77.
†††) Tamtéž.
*) Tomek: Děj. Pr. III., 114.
**) Tomek: Děj. Pr. VIII., 333.

chovíček upsal cís. Zikmund r. 1436 listem s menší pečetí mimo jiné statky i poddaného krejčího v Zájezdě; zápis potvrdil r. 1467 král Jiří Janu Mrázovi z Hlazovic.*)

Pražané postoupili některé platy na Zájezdě r. 1448 Jindřichu z Pakoměřic,**) který je r. 1455 prodal Anně ze Švarcenberka.***) R. 1500 byli vlastníky platů na Zájezdě Jeronym ze Skuhrova a Václav Hyndrák z Hrabova.†) Od té doby držán Zájezd k Středoklukám kromě jediného člověka, který r. 1602 prodán od Vojtěcha Václava Kaplíře ze Sulevic Jindřichu a Křišťanu Kapounovi ze Svojkova.††) Sidonii Kaplířové ze Sulevic, manželce Abdona Bezdružického z Kolovrat, náležel v Zájezdě r. 1613 poplužní dvůr, z lásky od manžela jí postoupený.†††) R. 1623 propadl Abdon všecky statky; ztratil i Zájezd*) a Středokluky.**)

Zakolany, ves 25 km severně od Smíchova v údolí potoka při okresní silnici; po stráních na pole zdělaných vysázeno ovocné stromoví, na planině jsou úrodná pole. Místní i katastr. obec Trněný Újezd. V 54 domech přes 490 obyv., rolníků a továrních dělníků v místním cukrovaru, ve čtyřech mlýnech a dvou cihelnách. V místě 3třídní škola, pošta a stanice dráhy Buštěhradské; fara v Kovarech.

Ves původně náležela k nadání kostela v Budči. R. 1282 přiděleny tam nějaké dědiny k obediencím kapituly Vyšehradské; Karel IV. je r. 1336 stvrdil.***)

R. 1376 pozbyla jich kapitula neznámým způsobem.†)

R. 1409 věnoval Humprecht ze Zvoleňovsi dědiny v Zakolanech k nadání oltáře u sv. Hedviky v kostele Pražském.††)

R. 1532 odkázala Ofka z Reinsteina, manželka Zikmunda Chvatěrubského z Leštkova, část vsi kostelu sv. Mikuláše na St. M. Pražském. Po smrti manželů připadla i druhá část odkazem témuž kostelu,†††) později kostelu M. Boží na Louži a po rozdělení fary Sv. Mikulášské r. 1653 kostelu Týnskému.*)

Zbraslav, městys a sídlo soudního okresu, 12 km jižně od Smíchova při říšské silnici, v krajině hojnými krásami přírodními ode dávna slynoucí,

*) Arch. Č. II., 176.
**) Pam. arch. X., 702.
***) D. Dv. XXI., 108.
†) Arch. Č. VI., 583.
††) Pam. arch. IX., 787.
†††) D. Z. 136. O, 2.
*) Bílek: Děj. konf. I., 282.
**) Viz tyto.
***) Tomek: Děj. Pr. III., 70.
†) Tamže str. 74.
††) D. Z. III., B, 6.
†††) D. Z. E. I., C. 10.
*) Pam. arch. I., 57.

na levém břehu Vltavy, která zbavena tam s jedné strany mocných hřbetů skalních, břehy její svírajících, rozlévá se širokým proudem v úrodnou kotlinu Zbraslavskou. Na straně jihozáp. vypíná se zalesněný vrch Havlín, dříve Osek; pod ním skrývá v houští starých stromů tiché vody svoje mrtvé rameno Berounky, v jehož klidné hladině stíny své tesknĕ stápějí mohutné budovy knížecího zámku, někdy nádherného kláštera.

Až do roku 1829 bylo mrtvé rameno, jemuž »Krňov« říkají a přes něž vede vysoký, dřevěný most, řečištěm Berounky; vtékala přímo pod Zbraslaví do Vltavy. R. 1829 však svedena řeka v nynější řečiště, dřívější rameno, a vylévá vody své do sesterské Vltavy mezi Lahovicemi a Lahovičkami. Vzornou pečlivostí upravený městys, jemuž zámek s rozlehlými budovami a pěkným parkem nemalou jest ozdobou, má prostranné náměstí; do roka koná se na něm několik hlučných trhů.

Znak města Zbraslavi.

S protější Závistí jest Zbraslav velmi oblíbeným letním bydlištěm i výletním místem Pražanů. Městys má ve 173 domech 1680 obyv., je sídlem okresního zastupitelstva, c. k. okresního soudu, c. k. berního úřadu, kníž. arcib. vikariatního úřadu, c. k. notáře, dvou advokátů, obvodního lékaře, okr. zvěrolékaře, hospodářských i lesních úřadů velkostatku knížecího; zřízena tam okresní hospodářská záložna, okresní stravovna, c. k. stanice četnická a finanční stráže. V místě fara, 5třídní škola se 3 pobočkami, pokračovací škola průmyslová, c. k. košíkářská škola, soukromá škola náboženské obce israelitské, poštovní a telegrafní úřad, přístaviště parníků, rozsáhlý knížecí pivovar, lékárna, hlavní sklad tabáku, obchody, různá řemesla i četné živnosti.

V náklích u Berounky i Vltavy pěstují se rozmanité druhy proutí. Mimo to poskytuje obyvatelstvu výživy polní hospodářství, sadařství, zelinářství a okolní průmyslové závody. Živnosti, řemesla i obchod osvěžují spolky živnostenské, společenský život spolky vlastenecké a podpůrné. Z městyse rozvětvují se okresní silnice všemi směry. Železný most přes Vltavu nedávno vystavěný spojuje Zbraslav se stanicí dráhy Modřansko-Dobříšské a se Závistí, oblíbeným místem výletním, která jest částí obce Zbraslavské. Líbeznému jejímu údolí dodávají půvabu úhledné letohrádky a vkusné vystavěná restaurace. V klidném zátiší lesním, oživeném šumivým potokem, olšemi vroubeným, rád prodléval básník Hálek, kterému tam studentstvo památník postavilo. Ve strmé skalní stráni údolí zasazena pamětní deska chvalně známého přírodozpytce Dra Nickerla.

Královská Zbraslav, skvostná druhdy perlička v diadému koruny České na zlaté nitce dějin navlečená, vynikala od nepaměti krásnou polohou.

Dle pověsti stával tam pod horou Osekem dvůr Izboslava, syna Cheboslava z rodu Bivojova. Sídle na Kazíně oblíbil prý si místo při ústí Berounky a dvůr tam vystavěl, kde se usadil.

Dřevěný most přes mrtvé rameno Berounky (Krňov) u Zbraslavi.

První historická zmínka o Zbraslavi děje se v zakládací listině kláštera Kladrubského za krále Vladislava I. r. 1115, kde se jmenuje i ves Zbraslav se dvorem Lubnem na Újezdě (v Praze), s lesem a dílem řeky*). Vladislav I. zřizoval tam před r. 1115 nějaká stavení k svému přebývání, ale nedokončil jich a daroval zmíněnému klášteru. Od té doby přebývali obyčejně dva neb tři mniši Kladrubští ve Zbraslavi; také opat měl tam obydlí k pobytu na čas**).

*) Erb. Reg. 89.
**) Tomek: D. Pr. I., 37.

Od Benediktinů Kladrubských koupil Zbraslav se vším příslušenstvím biskup Pražský, Jan III.; dal jim za ni jiné statky svého biskupství*). Král Přemysl Ot. II., zalíbiv si krajinu Zbraslavskou, lovu velice příhodnou, směnil ji r. 1268 s biskupem za statky královské a vystavěl na Zbraslavi krásný zámek lovecký s věžemi a zdmi silnými; zvelebil také hospodářsky celé okolí.

Král Václav II. rovněž si zamiloval Zbraslav, kam často na lov vyjížděl. R. 1290 učinil slib, snad aby ulevil svědomí svému za Záviše, že vystaví ku cti Boží a blahoslavené Panny Marie klášter pro řád Cisterciacký.

Zbraslav od jihovýchodu.

Smluviv se s opatem kláštera Sedleckého, chtěl přeměniti klášter Benediktinů Ostrovských na Vltavě v Cisterciacký, ale upustil od toho, když opatové na zpáteční plavbě prohlédli krajinu a uznali Zbraslav za nejpříhodnější místo k založení kláštera, jemuž r. 1304 byla darována od krále Václava; slula od té doby městečkem. Název kláštera »Aula regia« na ně přenesen a osudy obou těsně sdruženy.

Z pozdějších pamětí městečka uvádíme, že před válkou třicetiletou bylo tam 13 gruntů a čtyři poplatné chalupy mimo stavení řemeslníků a stavení panská.

R. 1639 dne 24. října dal Banner, vojevůdce Švédský, Zbraslav na několika místech zapáliti. Zničena tak, že sotva pouhé jméno po ní zůstalo. Po válkách Švédských byly tam jen tři grunty a čtyři chalupy; vše ostatní zpustlo.

Po míru Vestfalském bedlivě starali se opatové, aby stopy hrůz válečných brzy byly zahlazeny. Osadili městečko znova a pomáhali ze všech sil k jeho zvelebení.

*) Tomek Děj. Pr. I., 361.

Z urbářních knih kláštera té doby se dovídáme, že tam bylo pro potřebu kláštera hojně řemeslníků*) a několik šenkovních domů, ježto Zbraslav při živé říšské silnici ležela. Živnosti se množily, hospodářství zkvétalo. R. 1764 vystavěn péčí opata Desideria Andresa pivovar. Po zrušení kláštera vzal konec tehdejší klidný způsob života; teprve v době novější, kdy zřízeny zeměpanské úřady a Zbraslav povýšena na město okresní, pozorovati nenáhlý její vývoj k nynějšímu netušenému rozkvětu.

Zámek Zbraslavský, zbytek zachovaných staveb někdy klášterních, jest jednopatrová, obdélná budova nad mrtvým ramenem Berounky. Průčelí, tak zv. stará prelatura, obráceno k severu.

Zámek Zbraslavský. (V popředí bývalá prelatura, za ní konvent.)

Druhá část zámku, bývalá budova konventní, utvořena mohutnou skupinou tří křídel, v pravém úhlu k sobě postavených, jež uzavírají čtverhranné nádvoří k jihu volné, jen zdí a domkem vrátného uzavřené. Střední část konventu jako ostatní vystavěna v těžkém barokním slohu s mansardovou střechou, prejzy krytou, se štíty vikýřů a s tympanonem obráceným k severu. Nad ním ční kamenná barokní socha krále Václava II., pod ní nápis: »Wenceslaus, Pius Bohemiae rex, fundator Auloregiae«

V prvním patře veliká síň královská s pobočními síněmi menšími; refektář v přízemí. Všecky tyto jindy skvostně vyzdobené síně jsou v žalostném stavu. Na stěnách pokrytých velikými freskovými obrazy i na stropě bohatě okrášleném až příliš patrně znáti, že místností užito před lety k účelům továrním.

Vysoká síň královská přetvořena tehda ve varnu i sušírnu cukru; rozdělena trámy na tři patra. Do stěn vydlabány otvory beze zření ku

*) Viz zřízení cechovní.

okrasám a článkování architektonickému; do otvorů vsunuty trámy, na ně položena prkna, u stěn zřízeny schody do všech pater.

Po zrušení továrny vybráno všecko dříví a jinak zpracováno; podlaha vytrhána. Teprve pak objevila se královská síň v bývalé nádheře, ale již zničené. Na stropě jejím představuje veliká malba fresková založení kláštera. Ozdoby v okenních výstupcích i na stropě dobře ještě zachovány. Na stropě vedlejší menší síně Saturnus a jiné allegorické postavy v reliefu.

Křídla východní i západní byla obydlím řeholníků; nyní upravena pro knížecí úřednictvo. Refektář pod velkou síní královskou přeměněn v senník.

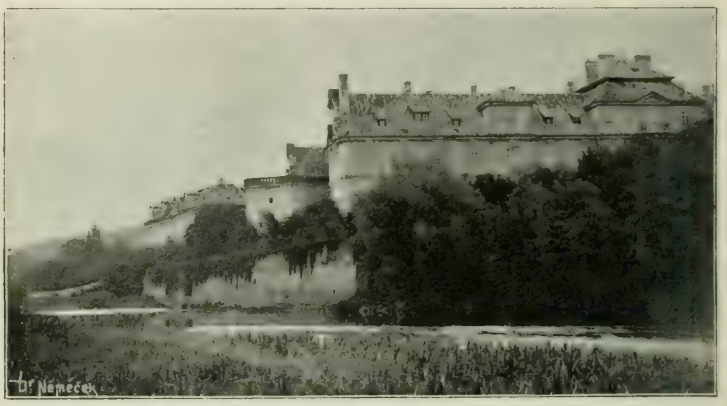

Bývalý konvent Zbraslavský.

V prvním patře bývalé prelatury, r. 1739 dostavěné, zřídí na stropech obydlí někdy opatského malby freskové. r. 1867 vkusně opravené. Představují jednak sceny ze života krále Václava II. se zřením ku klášteru Zbraslavskému, jednak výjevy při návštěvě císařovny Marie Terezie, která od korunovační slavnosti z Prahy se vracejíc, klášter navštívila; slavně uvítána a pohostěna podivovala se nádherné úpravě staveb tehda právě dokončených.

Toto místo jediné svědčí o bývalém bohatství klášterním a jemném vkusu opatů. Po zrušení kláštera r. 1785 vzaty budovy ve správu královské komory k rukám fondu náboženského; v prelatuře ubytován farář a vrchní úřad.

Konvent prodán r. 1787 Josefu šlechtici ze Souvaigne, Belgičanu, který tam zřídil akciovou raffinerii cukru kolonialního. R. 1812 dostal se

majetek ten za 20.000 zl. stříbra Ant. Richtrovi. R. 1825 nabyl koupí panství Zbraslavského Bavorský kníže, Bedřich z Oettingen-Wallersteinu, jenž stal se později také vlastníkem raffinerie.

V nádvoří, které částečně v sad nyní upraveno, jsou tři znaky bývalých asi opatů.

Klášter Zbraslavský založen, jak svrchu uvedeno, na splnění slibu, jejž král Václav II. r. 1290 učinil. R. 1291 uložil opatu Sedleckému, Waldsaskému v Bavořích i Konrádu, převoru Sedleckému, aby v okolí Pražském vhodné místo pro nový klášter Cisterciacký vyhlédli. S nimi plavil se po Vltavě až ke klášteru Benediktinů na Ostrově, maje v úmyslu v Cisterciacký jej přeměniti; avšak opati neschválili toho, ani založení kláštera v Radotíně, jak je král doporučoval; po třídenním uvažování vyvolili Zbraslav.

Dvořané sice krále sráželi, aby krásné krajiny mnichům nedával, nýbrž ku své zábavě ponechal, ale král, poradiv se s biskupem Tobiášem, setrval ve svém úmyslu. R. 1292 uvedl slavnostně z kláštera Sedleckého dvanáct bratří s Konrádem, kterého si bratří za opata zvolili, na Zbraslav, kde zatím lovecký jeho zámek pro konvent upraven. Před r. 1296 vystavěl opatský dvůr, po své korunovaci položil dne 3. června 1297 slavně základní kámen pro chrám i klášter u přítomnosti arcibiskupa Magdeburského a sedmi biskupů.*) Zároveň udělil 240 pánům a šlechticům pás rytířský. Nový klášter měl býti dle úmyslu králova pohřebním místem pro královský rod Český. Tam hodlal se sám Václav II. uchýliti, až postoupí vládu synu svému.

Na utvrzení toho dal skrze Petra, biskupa Basilejského, probošta Vyšehradského, jako kancléře království Českého sepsati zakládací listinu ze dne 21. května r. 1304, jíž se dostalo klášteru mnoho statků nejen v okolí jeho, nýbrž i v různých končinách Čech; poddaní kláštera vyňati z obecného práva zemského.

Dokončené stavby však se Václav II. nedočkal. Zemřel r. 1305, odkázav před tím klášteru mnoho svých klenotů. Pochován slavně na Zbraslavi; na hrobku položen kámen s uměle vytesanou sochou jeho.

Václav III. vypůjčil si mnohé skvosty klášterní před výpravou do Polska. Mimo vzácný kříž nebyl žádný ze skvostů těch klášteru vrácen. Po zavraždění Václava III. dala Eliška, sestra jeho, teprve r. 1326 mrtvolu převézti na Zbraslav. Když jako královna novou královskou hrobku zřídila, vyměněna kamenná socha na náhrobku Václava II. za ulitou od mistra Jana z Brabantu.

R. 1307 poplenil zle Zajíc z Valdeka s vojskem Rudolfovým zboží klášterní.**)

Za Jindřicha Korutanského drancovány statky kláštera ve východních Čechách, že je klášter raději Jindřichu z Lipé za polovici užitku zastavil.

*) Tomek: Děj. Pr. I., 249—252.

**) Chron. Aulae Regiae p. 167.

R. 1309 leželo mezi Zbraslaví a Chuchlí 300 žoldnéřů Bavorských, kteří statky a vsi klášterní zpustošili. Mniši před nimi utekli do Slap, ale i tam vnikli za nimi Bavoři.*) Rok na to plenili statky kláštera Míšňané.**) Opat Konrad, působě pro krále i královnu v záležitostech politických, složil svou hodnost. Zvolen Otto, po jehož smrti r. 1314 Konrád opět opatoval, až k radě královny r. 1316 vzdal se hodnosti podruhé. Nástupcem stal se Petr ze Žitavy, letopisec; vládl do r. 1338.

Královna Eliška byla velkou dobroditelkou kláštera. Statky jeho rozmnožila a r. 1329 dala dostavěti velký chrám Marianský, na němž se již od 22 let nepracovalo. O hrobce královské svrchu zmínka učiněna. R. 1330 uložena do ní také Eliška.

Král Jan utiskoval klášter neustále, že měl r. 1336 již 1000 hřiven stříbra dluhu a skoro všecky statky v zástavě.

Za vlády císaře Karla IV. zkvetl opět klášter a bylo v něm 300 bratří. Aeneáš Sylvius, velmi znamenitý muž i spisovatel 15. stol., dí o něm, že mezi ostatními kláštery neobyčejně vynikal (. . . fuit inter cetera monasterium Aulae regiae singularis excellentiae) a byl zjevem podivuhodným (omnium coenobiorum miraculum). Stavba velkolepá měla skvostné ložnice i ostatní komnaty; křížová chodba obkličovala nemalou zahradu; na zdech křížové chodby vypsán na velikých kamenných deskách starý i nový zákon od počátku knihy Genesis až k Apokalypsi sv. Jana velikým písmem, čím výše tím větším, že s hůry až dolů od každého čteno býti mohlo.

Opat Petr Žitavský zřídil pro klášter nákladný vodovod.

(Zajímavé dva obrazy: klášterního půdorysu s nápisem: »Species fundamentorum Monasterii veteris Auloregiensis« a velikého Marianského chrámu s titulem: »Antiqua ecclesia Auloregiensis«, jak bylo prý obojí před válkou husitskou, nalezeny r. 1732 při opravě věže kostela v Horních Mokropsích. Ač zhotoveny rukou neumělou a opatřeny nevkusnými ozdobami pozdějšího věku, přece lze souditi, že původce jejich měl nějaký starší, nám neznámý vzor před očima.

Chrám Panny Marie naznačen jako stavení nádherné v gotickém slohu, s křížovými rameny příčními o čtyřech lodích.

V plánu stavby poznati podobu s chrámem Sedleckým; chybí jen, nepovědomo z jakých příčin, druhá levá pobočná loď.

Nejneobyčejnější jest ukončení presbytáře dle konstrukce čtvercové, v kterém dvě vnitřní pobočné lodi ochoz tvoří a deset kaplí se směstnává. Podobným způsobem stavěn biskupský chrám v Krakově ze 14. století.

Dle půdorysu oddělovaly 33 volně stojící sloupy hlavní loď od lodí pobočních, kromě toho ještě 12 sloupů po pravé straně první pobočná loď ode druhé mnohem nižší. Severní příční rameno chrámu bylo delší než jižní, za ním umístěna sakristie a kaple sv. Bernarda. Veliké věže nebylo; také se mluví několikráte jen o dvou zvonech.***)

*) Tomek: Děj. Pr. I., 477. Viz Slapy.
**) Tamže 484.
***) Pam. arch. I.

Mimo členy královské rodiny, o nichž svrchu jsme se již zmínili, pochováni v hrobce královské: Jitka a Jan, nemluvné děti Václava II. († r. 1294 a 1296), srdce Anežky, vdovy Rudolfovy, sestry Václ. II. († 1296), Přemysl Otakar, dvouletý syn krále Jana († r. 1320), Markéta, dcera Václava II. († r. 1322 s novorozencem Mikulášem), Alžběta, dcera Jana Lucemb. († r. 1324),*) Markéta, dcera Janova, manž. vévody Bavorského († r. 1341), Johanna, královna Česká, manž. Václ. IV. († r. 1386) a konečně Václav IV. († r. 1418), jehož mrtvola, původně pochovaná v kapli sv. Václava v chrámě Svatovítském, vyzdvižena a na Zbraslav přenesena.

Po Petrovi zvolili bratří opatem Kristiana z Lamberku; zemřel za 9 měsíců.

Po něm opatoval Jan I. z Frankenštejna; r. 1348 vzdal se hodnosti opatské a zvolen Michal; vzdal se rovněž r. 1354; po něm vládl Jan II.; za něho prodány se svolením arcibiskupovým i císaře Karla IV. některé statky ve vých. Čechách a srovnány hranice v Brdech mezi královským majetkem a panstvím kláštera r. 1356.**)

Po smrti Janově r. 1368 vládl opat Heřman do r. 1380, Jan III. od r. 1380—1400, Fridrich okolo r. 1400—1416. Za opata Jana IV. stihla klášter zkáza a pohroma.

Bouře husitské učinily konec slávě kláštera. V den sv. Vavřince, v sobotu dne 10. srpna r. 1420, vyřítil se z Prahy divý zástup, vedený Korandou; přitáhnuv na Zbraslav zpustošil i vydrancoval nejprve špižírny a sklepy kláštera. Na to dal se spitý lid v hanebné pustošení. V chrámě rozbito vše, co jen lidská síla zmoci mohla; rouhavé ruce znesvětily též ostatky královské. Klášter zapálen; kaziči oblékše roucha mnišská, vraceli se s potupnými popěvky o králi a mnších do Prahy.

Tělo krále Václava IV. zachránil od uhoření rybář Moucha; pochoval je ve své vinici pod velikým kamenem.

Když se r. 1423 páni Čeští po něm sháněli, nalezeno a pochováno ve slavném průvodu po boku císaře Karla IV. Rybáři dostalo se za čin jeho 20 zlatých peněz.

Po zkáze kláštera vrátil se opat Jan IV. s bratřími, kteří před lupiči uprchli, do zřícenin a zřídil si tam nuzný příbytek. Hojně klenotů klášterních a drahých rouch ukryto r. 1419 před bouřemi husitskými na Karlštejně; ale vše tam přišlo na zmar.***) Potřebovalť Zikmund peněz a tu neušetřil ani věcí posvátných.

R. 1423 za příkladem Zikmundovým rozbil purkrabí Karlštejnský, Zdislav Truksa z Buřenic, za účasti děkana kapituly Karlštejnské mnoho klenotů z nedostatku peněz a po částkách prodal.†)

*) Tomek: Děj. Pr. 517, 526.

**) Palacký: Formelb. I. 244.

***) Rukop. kapit. 1. 1447. 18/9.

†) Sedláček: Hrady a zám. VI. 80.

Boží muka ve Zbraslavi.
(u silnice k Banim.)

Ticho i pusto bylo na Zbraslavi po 100 let. V opuštěném klášteře hospodařili nuzně mniši, zastavujíce zbylé statky okolním dědinníkům, aby měli na výživu. Po Janu IV. opatoval Jan V. a VI.

Nástupcem opata Havla byl Jan VII., ctilačný a hodokvasný, jak letopisec o něm dí. Zemřel r. 1502. Václav, nástupce jeho, zaznamenal některé klenoty a ostatky, které na Zbraslavi zbyly. Mimo chrám Marianský ve zříceninách byly tam tehda dvě zvláštní kaple: nejstarší vedle vrat klášterních a sv. Jana Křt. při klášterní nemocnici.

Teprve za opata Jana VIII. nastaly klášteru lepší časy. Král Ludvík I. k prosbám jeho nařídil, aby některé statky byly opatovi vráceny. Při smrti Janově r. 1536 dlelo jen pět bratří v klášteře, kteří zvolili opatem Jakuba I. O něm známo, že zastavil tvrz Neumětely v Podbrdsku r. 1539 Oldřichu z Prostiboře a na Lochovicích.*)

R. 1552 vyskytuje se opat Antonín I., před tím opat Sedlecký.

R. 1564 za opata Volfganga I., dříve opata Plaského, muže v řádu veleváženého, začal se trvale polepšovati stav kláštera. Z té doby pochází oltář renaissanční, druhdy ozdoba kostela sv. Jakuba, nyní u sv. Havla.

R. 1572 nastoupil po Volfgangovi I. Ondřej I. Widmann, po něm r. 1589 Jakub II., r. 1599 Antonín II. Flaming. Prospěl mnoho klášteru u Rudolfa II., jehož přízni se těšil. Byl toho času inkvisičním visitatorem knih kacířských. R. 1608 odstoupil a za vpádu Pasovských zemřel.

*) Gub. arch. Kopiář 27

R. 1609 zvolen Adam I. Urat, před tím opat Plaský. Za něho počala se nová doba pohrom. R. 1611 vydrancovali klášter Pasovští, r. 1612 vojsko Uherské, Matiášem do země uvedené.

Za znamenitého opata Jiřího I. Urata, jenž byl před tím opatem Plaským a zároveň opatem Oseckým, pobrány r. 1618 statky kláštera od direktorů a větším dílem Matiáši hr. Thurnovi darovány. Po bitvě Bělohorské však na rozkaz Ferdinanda II. klášteru vráceny.

Sasové, obsadivše r. 1631 Prahu, upevňovali se také na Zbraslavi a skoro celý klášter zase sbořili. K tomu vzbouřili se sedláci kláštera poddaní, vpadli se sousedním lidem selským do kláštera, vyloupili jej a poplenili. Opat Jiří hleděl nejen škody tyto nahraditi, nýbrž i znamenitě rozmnožil statky klášterní. Po velké konfiskaci statků r. 1622 koupil od král. komory Komořany, Modřany, Točnou, Vrané a Skochovice, r. 1630 Třebotov. Záslužný život skončil 17. prosince r. 1633; pochován v konventě, kde dosud jeho náhrobek. Za opata Jana IX. Greifenfelsa z Pilsenburku přestál klášter poslední pohromy.

Vojsko císařské, zahnavši Bannera a spojené s ním Sasy, vpadlo r. 1634 samo do kláštera; jeho vsi jako nepřítel drancovalo a plenilo. R. 1638 přikoupen levně statek Mokropsy. Když se Banner opět o Prahu pokoušel, položil se r. 1639 císařský vůdce Hatzfeld v ohradě klášterní táborem, v němž od konce května až do 23. září t. r. proti nepříteli stál.

Téhož roku přišel arcikníže Leopold, bratr císaře Ferd. III., na Zbraslav a 6. října tam přenocoval. Na to stihla klášter dne 24. října r. 1639 největší pohroma; Banner dal totiž Zbraslav na několika místech zapáliti. Klášterní budova sice zachráněna, ale stavení hospodářská, okolní vsi s městysem Zbraslaví tak vypáleny, že ze Zbraslavi zůstalo sotva pouhé jméno.

Stavby kláštera po zkáze husitské zbylé utrpěly r. 1645 od vojska císařského, které se vracelo pod jeneralem Götzem z nešťastné bitvy od Jankova.

Klášter poctěn i vznešenými návštěvami. Ferdinand III., ubíraje se ke korunovaci do Prahy, přenocoval tam se synem svým Ferdinandem dne 29. července r. 1646. Po korunovaci, jedouce dne 10. srpna zpět do Vídně, přes noc tam pobyli. Rok na to na cestě z Plzně do Prahy v klášteře obědvali.

Když r. 1648 Švédové Prahy dobývali, vzal klášter velikou škodu. Pak teprve nastala doba pokoje. Za opata Jakuba III. Martiniho z Brábku (1650—1654) přestavěna dosavadní kaple sv. Jakuba a proměněna v kostel klášterní. Opat Jiří II. Junker (1654—1684) přikoupil ke Slapům statek Korkyni. Jan X. Hellmann opatoval jen několik měsíců. Opat Volfgang II. Lochner (1684—1716) začal stavěti konvent; nástupce jeho, Tomáš Budecius (1716—1738), jej dokončil.

R. 1732 v památný výroční den založení kláštera uvedeni slavnostně mniši do nové budovy. Budecius zřídil kostel sv. Jana v Chuchli, kostel sv. Václava v Mokropsích a kostel Lišnický; přestavoval kostel v Modřanech.

Theodor ze Schönfeldu, Pražan (1738—1743), vystavěl r. 1739 prelaturu, v konventě veliký refektář vedle kostela při zemi a nad ním královský sál, v němž se uhostila brzy po dokončení císařovna Marie Teresie, jedouc přes Zbraslav r. 1743.

Opat Adam II. Aysl z Berouna (1743—1756) okrášlil kostel klášterní mramorovými oltáři a novými kněžskými stolicemi; opravil i zvelebil kostel v Modřanech.

Desider Duchoslav Andres, Pražan (r. 1757—1770), stavěl mnoho na statcích klášterních; zřídil i klášterní pivovar. Klášteru zjednal hojně vzácných potřeb kostelních, obrazy od Brandla a Škréty.

Poslední opat kláštera, Coelestin Stoy (1770—1785), byl muž opatrný a učený. Po jeho smrti r. 1785 nastaly hádky a nevole mezi bratřími pro volbu nového opata. Když o tom císař Josef II. uslyšel, zrušil dne 2. prosince r. 1785 klášter; statky jeho přivtělil náboženskému fondu. Klášterní kostel sv. Jana Křt. po poslední mši sv. dne 18. dubna r. 1786 odsvěcen a k světským potřebám odevzdán. Obraz sv. Jana dostal se do Mníška, varhany do Slap. Ze 34 řeholníků dostal každý 40 kr. denně výživného. Vystěhovavše se 1. května r. 1786 z kláštera, rozdělili se o správu duchovní na statcích někdy klášterních. Ve Zbraslavi zůstal farářem Bedřich Vačeš.

Kostelní klenoty, zlato a stříbro, obrazy, klenoty a nádobí opatů sepsáno, odhadnuto a ve veřejné dražbě prodáno.

Skvostnou stříbrnou monstranci, paramenty, pontifikální roucha dostala nově založená kapitula Budějovická. Knihovna odvezena do Prahy s archivem klášterním, též stříbro a věci, které se při dražbě neprodaly.

Konvent prodán r. 1787 po nejvyšš. rozhodnutí za 1250 zl. šlechtici Bedřichu Souvaignemu, který tam zřídil raffinerii cukru kolonialního.

Panství Zbraslavské, které dle účtů jedinou jen grešli vynášelo, prodáno 30. května r. 1825 za 286.050 zl. stříbra knížeti Bedřichu Oettingenovi z Wallersteinu. (6800 obyv. na dvou čtverečných mílích, dva městyse a 25 vsí.) Statek Slapský klášteru náležející spojen se statky kl. Ostrovského a prodán téhož roku.

Hodnost král. almužníka, kterou opati Zbraslavští od založení kláštera zastávali, jsouce zároveň infulovanými prelaty království Českého, přenesena pak na opaty Strahovské.

Chrám sv. Jakuba, původně snad hradní kaple v loveckém zámku Přemysla Ot. II., která po založení kláštera dána mnichům a později přeměněna v kostel. Za opata Martiniho z Brábku (1650—1654) stal se chrám v nynější podobě konventním. Původního slohu a rozměrů nelze již pozorovati; pro časté i důkladné opravy bylo asi těžko poslednímu jeho staviteli všecky přístavky a přestavby jedním slohem vyjádřiti.*)

*) Arch. Pam. I. 71.

Půdorys kostela je kříž; hlavní jeho rameno zakončeno tam, kde presbyterium, úhly tupými místo pravých.

Délka kostela 37·09 m, šířka 7·20 m; obdélníkový prostor mezi lodí hlavní a levou lodí příční vyplněn kaplí t. zv. Marianskou. Nízká tato část

Levá loď příční Zbraslavského chrámu.

činí dojem přístavby, která po posledních opravách chrámu před rokem 1745 pořízena.

Nedostatek architektury při stavbě kostela nahradili umění milovní opatové skvostnými oltáři, nábytkem kostelním i výzdobou stěn, která se slohem kostela nikterak se nesrovnává.

Oratorium, postavené r. 1762 dle inicialek F. D. A. A AR za opata Desideria Andresa, vniká jen málo do prostoru chrámového jako trojboký arkýř dřevěný nad vchodem do sakristie. Dřevěná jeho část vkusně řezána ve slohu barokním. Mimo tuto část jsou ještě dvě místnosti ku presbytáři

Vnitřek kostela Zbraslavského.

přilehlé s okny k hlavnímu oltáři. V přední tmavé místnosti klekátko s křídlovým, starobylým oltářikem. Oratorium spojeno s bývalou prelaturou chodbou.

Hlavní oltář s kněžským kurem r. 1744 z mramoru Radotínského a Sliveneckého ozdoben uměle provedeným obrazem Nanebevzetí P. M. od Piazettiho. Darován klášteru za pohostinství, prokázané lordu anglickému v čas povodně.

Oltář P. Marie jako hlavní oltář ve slohu barokním, z mramoru se zlacenými ozdobami.

Na něm obraz daleko široko známé Madonny Zbraslavské, který náleží k nejstarším památkám domácí středověké malby. Dle pověsti daroval jej klášteru Václav II., jak prý svědčil nápis na zadní straně obrazu: »Dum Wenceslaus Regalem conderet Aulam, hanc posuit Divae Virginis effigiem (Václav, zakládaje královské sídlo, tento obraz P. Marie pořídíti dal.) O nápise není však na zadní straně obrazu památky.

Obraz na dřevěné desce malovaný objeven prý dvě stě let po zpustošení kláštera za bouří husitských v ssutinách klášterních, z nichž pták stužku stkvostnou odnášel; později bratrem klášterním Schwabem, který byl obratným malířem, na tré rozštípnut, pokud možno narovnán, opraven a slavným způsobem na důstojné místo pozdvižen. Záře (gloriola) Madonny i spona pláště posázena velikými drahokamy z majetku tehdejšího opata Junkera. Kopie obrazu jest ve všech kostelích bývalého klášterního panství.

Madonna Zbraslavská.

Obraz ctěn jako zázračný; zřízena pro něj i zvláštní kaple, o níž svrchu zmínka učiněna.

Třetí oltář v severním křížovém rameni lodi je dřevěný s mramorovým podstolím (soklem); proveden ve slohu obou již uvedených oltářů. Zasvěcen sv. Bernardu; obraz světce maloval Karel Škréta. Na všech oltářích umístěny sedící postavy světců a andílků od Ignáce Platzra, dvorního řezbáře cís. Marie Teresie.

Mimo tyto oltáře jest v chrámě oltář sv. Jana Nep., dřevěný, barokní, s obrazem světce od některého žáka Brandlova a malý, dřevěný oltář zlacený, s mramorovým stolem oltářním v rokokovém slohu. V oblouci zdi hlavní lodi a kaple Marianské spatřiti dva oltáříky s obrazem sv. Antonína Pad. a kopií Madonny Klatovské od neznámého mistra z r. 1778.

Ze dvou bývalých oltářů v příční lodi chrámové, kde se nyní do konventních lavic vchází, zbyly překrásné obrazy Narození Páně a sv. Tří Králů od Brandla.

Pod kruchtou je na plátně malované epitafium (náhrobek) králů Václava II. a III., kopie staršího epitafia, které visívalo v hovorně klášterní. Na něm vyobrazen kříž, pod nohama Spasitele ve štítku Český lev. Pod křížem klečí dvě osoby mužské v kroji ze 16. věku, které, ač zobrazovati mají oba výše zmíněné krále, postavami ani oděvem na ně nepřipomínají. Na epitafiu pochvalný nápis latinský.

Freskové malby na stěně hlavní lodi v r. 1875 z rozkazu faráře Tränklera zabíleny. Baroční kazatelna, stkvostně z domácího mramoru provedená, i Prokovovy sochy sv. Kateřiny a sv. Barbory jsou chrámu zvláštní ozdobou.

Starobylá tumba na ostatky Přemyslovců.

V kůru dvě řady lavic konventních z roku 1744 s monogramem A. D. — E. A. (Andres Desirius — Eysl Adam).

Z ostatního kostelního nářadí povšimnutí zasluhují: dva veliké renaissanční svícny bronzové na trojbokých, dřevěných podstavcích s intarsiemi z r. 1659, dva cínové svícny s podobnými podstavci, stříbrná lampa rokoková z roku 1763, práce tepaná, a rokokové rameno kované k visuté lampě. Starobylá tumba (skleněná rakev) asi ze 17. stol., v níž se chovaly do r. 1875 ostatky dětských kostí z rodu Přemyslovců, lebky Václava II., III. a Elišky Přemyslovny, byla již valně sešlá; proto přeneseny ostatky do jiné skříňky.

Z bohoslužebných úborů zachovaly se z doby kláštera červenozlaté paramenty; ostatní jsou původu novějšího.

Z klenotů kostelních zbyly na naše doby dva stříbrné, pozlacené pacifikaly rokokové, monstrance s baroční, stříbrnou ornamentikou ve středu a kalich.

Varhany na kůru s 22 rejstříky zhotoveny dle německého nápisu uvnitř r. 1776 Antonínem Reissem, varhanářem z Prahy; r. 1816 Josefem Gartnerem z Klatov opraveny.

Při vchodu do presbytáře na bývalé hrobce klášterníků náhrobek s nápisem valně již otřelým: »Morte aeqamur omnes«. (Smrtí srovnáni bývame všichni.) A. D. 1743.

V Marianské kapli na jižní straně jsou pamětní kameny členů knížecí rodiny Oettingen-Wallersteinské.

V kostele na podlaze náhrobní kámen řezbáře Fr. Daniela Kitzingra († 1648), z r. 1645 náhrobek šlechtice Fr. Schode-ho, rytmistra vojska císařského, který nejspíše na pochodu zemřel a v kostele pochován. V okolí oltáře Panny Marie hrobka Jakuba Sibřinského ze Zlaté Skály, hejtmana klášt. panství z r. 1667, a dva obyčejné náhrobky.

Nejstarší řemeslnou památkou Zbraslavskou jest mramorová deska náhrobní, zasazená nyní ve zdi domku vrátného v parku před kostelem sv. Jakuba s nápisem: »Anno Domini millesimo quadringentesimo obiit dominus Johannes de Cimburk, dictus Dyvocky, in vigilia sancti Anthonii; hic sepultus est; o(ra)te Deum pro anima eius.« (R. 1400 zemřel pan Jan z Cimburka, řečený Divůček, ve svátek sv. Antonína; zde pohřben; modlete se k Bohu za duši jeho).

Ostatky posledních Přemyslovců.

Prostřed mramorové desky vyryt jednoduchý znak se dvěma pásy na způsob zubořezů.

Ve spodní části věže opodál kostela sv. Jakuba je brána, kterou se do zámku vjíždí, ve věži mistrné hodiny, klášterníkem zhotovené r. 1703 za opata Lochnera, a tři zvony: velký s reliefy sv. Václava a sv. Víta má latinský nápis, prostřední s postavami sv. Tomáše ap. a sv. Jana Nep. má nápis český, na nejmenším (umíráčku) jsou postavy sv. Barbory a Mikuláše bisk. s jménem slévače, Zachariaše Dittricha z Prahy r. 1749.

Na kostele sv. Jakuba v malé vížce též tři zvony s nápisy latinskými.

Hřbitov zřízen u kostela sv. Havla.

Osada Zbraslavská náležela k farnímu kostelu sv. Havla na vrchu Havlíně, kde také plebani až do husitských válek uvedeni.

Od té doby není ve spisech konsistoře katolické a utraquistické zpráv o farním kostele Zbraslavském. Opat Zbraslavský byl podacím pánem farního kostela; pro nedostatek kněží světských obsazováno bylo asi farní beneficium řeholníky z kláštera jeho.

Když se r. 1784 stal kostel sv. Jakuba farním pro Zbraslav, přenesena tam křtitelnice z kostela sv. Havla. Byl-li r. 1786 zrušený kostel sv. Jana Křtitele při klášteře farním, není známo.

V matrikách do r. 1656 podepisováni při jednotlivých výkonech klášterníci bez titule farářů; teprve v r. 1728 čte se: P. Eugenius Radl, převor a farář domácí. Duchovní správu obstarávali kněží řádoví až do zrušení kláštera. Poslední administrator fary, Bedřich Vačeš, stal se r. 1785 prvním světským farářem na Zbraslavi.

Náhrobek Jana Cimburka ve Zbraslavském parku.

Kostel sv. Havla. Na vrchu Oseku (nyní Havlíně) nad Zbraslaví připomíná se r. 1115 kaple sv. Havla*). Vladislav I. daroval ji tehda klášteru Kladrubskému s pěti hlídači v Draheličích a s dušníkem Těnem v Lipanech.**) Farním sluje kostel sv. Havla r. 1532. Pány podacími byli opati Zbraslavští. Půdorys kostela je kříž, jehož ramena později přistavěna. Opravami pozměněn původně romanský sloh kostela k nepoznání; zachována z něho jen loď a průčelní věž. Východní zakončení jest polygonalní.***)

Hlavní oltář pochází asi z první polovice 16. stol. Je to oltář přenosný dle latinského nápisu: »A. D. 1720 die 20. Novemb. Reverendissimus ac amplissimus Abbas Auloreg. Thomas Budecius portatile hoc consecravit.«

Zdá se, že pracován dle obrazu na počátku evangelia sv. Matouše v bibli Melantrichově. Představuje rodokmen Krista Pána od Abrahama, který odpočívá na spodině výklenku, bohatě řezbou zdobeného. Z prsou mu vyrůstá peň, jeho větve prostírají se po obou krajích oltáře mezi dvěma sloupky s krásnými andělíčky. Nad Abrahamem visí hrozny, symbol Melchisedechovy oběti. Na ratolestech kmene vynikají z kalichů květných poprsí biblických patriarchů; každý z nich má napjatý ukazováček (symbol přísahy). Kmeny nad nimi se pnoucí drží v listových kalíškách polousošky Josefa i Marie.

*) Prameny děj. Č. II., 8., 41.
**) Erben: Reg. I., 202 II., 8.), 177.
***) Method. z r. 1890 str. 103.

Ve středu oltáře socha P. Marie s Ježíškem v jedné, se žezlem v druhé ruce, na pravo sv. Jan, na levo sv. apoštol Jakub. V nízkém oddělení nad sochami Bůh Otec, Bůh Syn na kříži a dvě vedlejší sošky; v hořejším

Oltář u sv. Havla nad Zbraslaví.

užším oddělení znaky čtyř evangelistův, v oblouku ještě výše socha vítězného Krista. Kolem patriarchů vinou se pásky s nápisy jmen. U jména Ioram (v pravo) monogram hotovitele (asi Adama Kitzingra, řezbáře, který

v chrámu sv. Jakuba pochován*). Mimo to v ornamentice různí andělíčkové a jiné allegorické postavy, z nichž každá něco značí. Symbolika oltáře vůbec je významná. Všecky zátočky i rozviliny vyřezávány velmi jemně.

Až do r. 1744 stál oltář v kostele sv. Jakuba při klášteře. Tehdejšímu vkusu však nehověl, proto ustoupil nynějšímu bohatému oltáři mramorovému. Byl rozebrán a dlouhý čas na půdě složen, později Zachariášem Schwabem, klášterním malířem, u sv. Havla postaven, na to r. 1840 a 1852 hrubě pomalován i natřen. Teprve r. 1869—1870 nákladem Svatoboru sochařem Ed. Veselým obnoven a slušně polychromován, že ve své kráse řádně může býti oceněn.

Boží muka v háji pod Havlínem.

V příční lodi v pravo postaven oltář sv. Havla s obrazem světce, u jehož nohou leží medvěd. V hořejší části obraz sv. Antonína. Na oltáři nápis: »A. D. 1683 hoc altare in honorem S. Galli Abbatis erectum est.«

V levo novější oltář P. Marie, zřízený r. 1852 farářem Tränklerem na místě oltáře P. Marie Bolestné, který měl nápis: »A. D. 1682 in honorem abdormientis B. V. M. hoc altare restauratum est.« Na dřevěné kazatelně slohu baročního obrazy čtyř evangelistů.

Pod okny kostelními na západní straně jsou dva obrazy: Křest P. Ježíše a postava svatého, neznámého jména, v jehož čele vězí křivá šavle. Na kruchtě staré, barokní varhany, vně příklopu pomalované národopisně zajímavou ornamentikou; vnitř pultu malované obrazy sv. Cecilie a Davida. Při poslední opravě kostela objeveny nad chorem krásné malby freskové, bohatě zlacené, které však zabíleny.

Ve věži dva zvony: větší z r. 1528 s obrazem sv. Václava a latinským nápisem.

Kostel sv. Havla jest nyní hřbitovním kostelem pro farní osadu Zbraslavskou; kolem něho založen na temeni vrchu Havlína od nepaměti hřbitov, při něm osmihranná kaple. Nade dveřmi chronogram: »Smrt Dokonaná Časná Šťastné Co jest? jest tWé panoWání na nebI jIstě.«

S místa toho, jehož okolí proměněno v příjemný sad, překrásná vyhlídka v údolí Vltavy i do Brdských lesů, v půvabný úval, jímž jako stříbrný pás Berounka se vine.

*) Method z r. 1871.

Sv. Havel býval kostelem farním; r. 1352 platil 24 groše pololetního desátku. Z farářů známi: Valentin, jenž r. 1383 směnil faru s Václavem ve Wyntschendorfu; po faráři Václavovi nastoupil Jakub; r. 1391 směnil faru s Kunešem, farářem v Raděšicích. Kuneš šel r. 1400 za oltářníka k sv. Mikuláši v St. M. Pražském, odtamtud Pavel oltářník k sv. Havlu, ale na krátko; za 10 dní směnil s Janem Nasem, farářem kostela P. Marie v Kroměříži, diecése Olomoucké. Jak dlouho Jan farářoval, není známo; r. 1417 ustanoven Prokop, farář u sv. Havla, farářem v Nepomyšli v Žatecku.*)

Kostel sv. Havla zůstal, jak se zdá, i po válkách husitských farním pro osadu Zbraslavskou až do r. 1784, kdy křtitelnice z něho do kostela sv. Jakuba přenesena. Nadace Alberika Wisingra, kněze klášterního, již při všech kostelích bývalého klášterního panství založil asi r. 1770, svědčí kostelu sv. Havla, nikoli nynějšímu farnímu kostelu sv. Jakuba; z toho soudíme, že kostel sv. Havla byl té doby ještě farním.

Zbuzany, ves 11·5 km jihozáp. od Smíchova při potoce Dalejském a okresní silnici, v krajině rovinaté, úrodné; místní i katastr. obec s prostrannou návsí, 28 domy a 239 obyv. rolníky. Fara i škola v Ořechu, pošta v Řeporyjích.

Polovice Zbuzan náležela ve 13. století ke statkům biskupství Pražského, druhá polovice již dříve klášteru Břevnovskému, v jehož urbáři se uvádí r. 1406 jako dávný jeho majetek.**) Pražané, zmocnivše se r. 1421 statků klášterních, dali si od Zikmunda mezi 35 vsemi zapsati i Zbuzany; zápis potvrdil r. 1459 král Jiří, r. 1472 král Vladislav II.***)

Při konfiskacích pro vzpouru byla r. 1548 ves Novému M. Pražskému zabrána a postoupena doživotně král. komorou Martinu Smilovi ze Stoješic, měšťanu Staroměstskému, †) jenž odkázal statek svůj dceři Martě, provdané za Fridricha Ottu z Dalmanhorstu a na Zbuzanech. Od ní koupil Zbuzany r. 1569 Petr Chotek z Vojnína, ale prodal brzy na to Nikodému Magrlovi ze Sobíšku. ††) Po něm dědil je syn, jejž sedláci Zbuzanští r. 1609 o posvícení zabili.†††) Jiřímu Magrlovi ze Sobíšku konfiskovány r. 1622 a postoupeny rok na to od král. komory kapitule u Všech Svatých na hradě Pražském.*)

Zlejčín, ves 10 km záp. od Smíchova na pláni vrchy vroubené; místní i katastr. obec se 35 domy a 382 obyv. rolníky. Farou náleží k Liboci, školou do Řep, poštou do Hostivic. Na blízku královská studánka a samota Radost.

R. 1045 daroval kníže Břetislav I. klášteru Břevnovskému ve vsi Zlýčině člověka Keyna k šibenici odsouzeného, jenž však na živu ponechán

*) Libri visit.
**) Tomek: Děj. Prahy III., 31., 83. VIII., 335.
***) Tamže.
†) Sněmy II., 440.
††) Bílek: Děj. konf. I., 407.
†††) Winter: Kult. obr. česk. měst. II
*) Bílek: Děj. konf. II.

se vším potomstvem, a k tomu roli potřebnou.*) Beh ze Zlejčiny měl r. 1319 soud s pány ze Dříně.**) Klášter Břevnovský prodal ves pod právem zákupním r. 1404 Mauriciu Kačerovi, místopisaři desk zemských, za 98 kop grošů; měl tam kromě toho 23 kopy platu jako pitancii (přilepšení) pro svou nemocnici.***)

Syn Maříka Kačera, Petr ze Zlejčína, místopisař desk, dal r. 1427 svolení ku prodeji vsi Fráňovi z Ejzíře,†) jehož syn, Jan Fráňa z Ejzíře a Zlejčína, koupil od Kateřiny Zárovské Marše, člověka dědičného, úročního.††) R. 1511 měla Zlejčín Anežka Lešanská z Čečelic.†††) R. 1622 náležel Zlejčín s Řepy rodu hrabat Ždárských*) a zůstal pak spojen se statkem Řepským.**)

Zlíchov, ves 3 km jižně od Smíchova při říšské silnici, na levém břehu Vltavy, v rovině a na úpatí Dívčích Hradů; na straně západní ohraničena sráznými stěnami vápencovými. Katastr. obec se 68 domy a 2000 obyv., většinou dělníky v místních průmyslových závodech: ve sklárně, vápenici, lihovaru, parní pile a blízkých lomech; z Vltavy těží se písek. Fara, 5tř. škola s pobočkou a přístav parolodí v místě; pošta v Hlubočepích, jež jsou i místní obcí. Nedaleko Červený mlýn, skupina domků na místě mlýna, před 30 lety zrušeného. Zbytky bašty vojenské »u Dědků« a skladiště prachu z r. 1742, kapličce podobné, při říšské silnici.

V sousedství báječného hradu Děvína, o němž se Kosmas v 11. stol. jako zbořeném a jen v paměti lidu žijícím zmiňuje, náležela kaple na kopci sv. Štěpána na Zléchově r. 1257 z daru Přemysla Ot. I. kustodu kostela Vyšehradského; r. 1264 připojena k důchodům kaple sv. Jana na Vyšehradě s užitky ze vsi Zléchova.***)

Sakristové Vyšehradští byli od té doby pány vsi i podacími kostelíka Zléchovského. R. 1319 obsazoval tamější faru Fridlin, po něm Štěpán z Tetína, písař zemský. Po Štěpánovi držel ves Zléchov syn jeho Štěpán, kanovník a písař zemský r. 1348—1382, s bratrem svým Ješkem. Od obou bratří koupil r. 1353 konšel Starého M. Pražského, Seidl z Písku, 20 hřiven platu a r. 1356 opět 20 hřiven.†)

Klášter Kartouzský měl od r. 1342 u Zlíchova vinici (Konvářku), blízko ní dvůr.††)

*) Regesta I., 44. — Pam. arch. II., 313.
**) Pam. arch. X., 514.
***) Tomek: Děj. Pr. III., 84. a 96.
†) Arch. Č. III., 498.
††) Pam. arch. X., 619.
†††) Arch. Č. XIII., 534.
*) Desky Zm. D, 10.
**) Viz Řepy.
***) Tomek: Děj. Pr. I., 65., 80., 155., 411.
†) Tamže II., 473., III., 171.
††) Tamže.

Nějaký plat měl tam Šimon od bílého lva z Prahy; odkázal jej r. 1417 obci Staroměstské.*)

R. 1420 vypálil Zikmund Zlíchov i okolní vsi s lisy ve vinicích, dávaje tím znamení posádce Vyšehradské, od Pražanů sevřené. Zničen též dvůr kláštera Kartouzského, k němuž náležely tři vinice: na Kozím hřbetě, druhá proti kostelíku Zlíchovskému, třetí proti lesu, řečenému Habrová (nynější Slovanka-Muškatelka nad cestou.)**)

Pražané zabavili r. 1421 dvůr kláštera Kartouzského a dali jej výsluhou Prokopovi ze Stříbra, měšťanu Pražskému. Po něm jej měl zápisem císaře

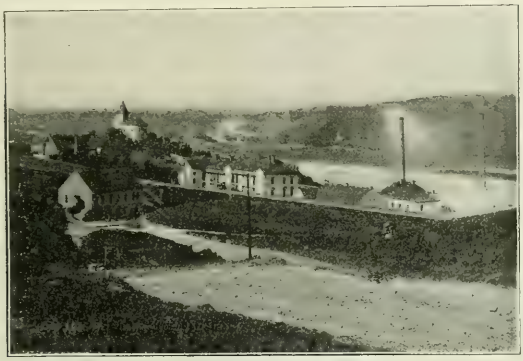

Zlíchov od jihozápadu.

Zikmunda šlechtic Vaněk z Lamberka;***) postoupil dvůr a dědiny na Zlíchově Zdeňku Konopištskému, s nímž se Pražané dohodli o splacení zápisu.

R. 1450 vznikla mezi městy Pražskými o dvůr rozepře, jež od krále Jiřího rozsouzena, aby les Habrová zůstal Staroměstským na opravu mostu, o ostatní aby se rozdělili rovným dílem.†)

Dvůr vysazovali Pražané r. 1476—1490 a r. 1503 právem zákupním usedlíkům Zlíchovským.

Vinici proti kostelu zastavil cís. Zikmund měšťanu Pražskému, Vavřinci Tonišovi, r. 1437. R. 1454 drželi vinici Pavel a Bohuslav, synové Vavřincovi, po nich potomci jejich do r. 1517.††)

*) Tomek: Děj. Pr. VIII., 444., 233., 234.
**) Tamže.
***) Tamže.
†) Tamže.
††) Arch. Č. II., 184.

Z vinice někdy Jiřího z Poděbrad, později Erazimovské, vycházel r. 1486 kostelu Zlíchovskému roční plat 24 grošů a věrtel vína.*)

Staroměstským odňat dvůr Zlíchovský r. 1438 ke komoře královské. Od ní koupil jej r. 1551 Petr Chotek z Vojnína a na Vraném (dvory kmetcí, podací kostelní a krčmu, pusté dvořiště Bitije, poplatné dědiny v Záhoří s potůčkem, luka a stráně, řečené Habrová, až po grunty Chuchelské s hájem a skalou vápenou, viničky po gruntech zádušních nad Podevsí) za 93 kopy 20 gr. česk.**)

Chotek postoupil Zlíchov s příslušenstvím v dluhu půl čtrnácta sta kop gr. č. Janu Kutovci z Úrazu r. 1570. Po něm držel zboží to Benjamin Kutovec ještě r. 1599.***) Na to spojen Zlíchov s Hlubočepy; náležel do r. 1669 rodu hrabat Michnů z Vacínova. R. 1669 koupila vesnici Zlíchov kollej Jesuitská u sv. Klimenta od Václava Michny z Vacínova; dvůr s polnostmi koupila táž kollej r. 1673 od sirotků po Aleši Ferdin. Vratislavu hraběti z Mitrovic.†)

Statek připojen k panství Tuchoměřickému. Po zrušení řádu Jesuitského r. 1773 připadl Zlíchov Českému studijnímu fondu, po té fondu náboženskému; záhy na to přešel dvůr Zlíchovský v soukromý majetek.††)

Kaple sv. Štěpána ve slohu romanském stála před r. 1257 na osamělém vršku blíže levého břehu Vltavy proti památnému Děvínu. Zbyla z ní jen apsida nynějšího kostela; loď s věží nad presbytářem vystavěna v dosavadní podobě r. 1713—14 od Jesuitů na základech staré kaple, z níž zachovala se jen krásná řezba renaissanční stol. 16., relief Krista, vysvobozujícího rytíře z rukou smrti.

Vnitřní úprava nynějšího kostela pochází z doby novější. Oltářů pět, hlavní ve slohu barokním, zasvěcen sv. Filipu a Jakubu; na straně epištolní oltář sv. Anny a sv. Ludmily, na straně evangelia oltář sv. Josefa a sv. Václava.

V předu lodi chrámové umístěna socha Panny Marie, vroubená tmavočerveným baldachinem; upravena r. 1896 Benediktiny z Emaus.

Varhany jsou z r. 1883.

Ve věži nad presbytářem tři zvony; největší z r. 1838 zasvěcen sv. Filipu a Jakubu; na něm věnovací nápis osadníků Zlíchovských a Hlubočepských; v témž roce pořízen druhý zvon ke cti sv. Jana Křtitele s příslušným nápisem věnovacím; nejstarší zvon sv. Františka Xav. z r. 1697 jest bez nápisu.

Na vršku před kostelem, kolem něhož do nedávna i hřbitov se rozkládal, socha sv. Jana Nepomuckého, prostřed osady socha P. Marie, upravená péčí obce v době novější.

*) Tomek: Děj. Pr. XIII., 235.
**) Pam. arch. X, 472.
***) Sedláček: Hrady a zámky.
†) Bílek: Jmění koll. Jesuits. 40, 44.
††) Sommer XIII.

Do válek husitských byl kostel farním. Ve 14. stol. náležel k dekanatu Ořechovskému; desátku platila fara pololetně 6 grošů; bohatá dle toho nebyla.*)

Před r. 1257, v němž kostelík odevzdán kanovníkům Vyšehradským, byl při něm již pleban jména neznámého.

Kolem r. 1264 konali služby Boží faráři z Chuchle, majíce za to slušnou náhradu ze dvora Zlíchovského.**)

Z dalších správců duchovních znám Vaněk, jenž se stal r. 1319 vikářem děkana Pražského, po něm kněz Gottfrid; o jeho jmenování vznikl spor mezi pány podacími.

R. 1359 byl plebanem Jakub, s nímž směnil faru Ondřej, farář z Heřmanic; r. 1360 vzdal se fary. Nástupce jeho, Zachariáše z Prahy, uváděl farář Chuchelský.

Za rok směnil Zachariáš faru s Mikulášem z Dobrovíta, Mikuláš r. 1379 s Bartolomějem, farářem z Horek.

R. 1380 vypomáhal při Bartoloměji vikář Mikuláš Vrabec, jsa na čtvrtý rok na Zlíchově náměstkem farářovým (conventor).***)

Po r. 1380 byl farářem kněz Jiří, †) r. 1399 kněz Jindřich.††)

Po r. 1419 zmocnili se kostelíka i fary kněží pod obojí do r. 1622. Když Jesuité nabyli Hlubočep, obstarávali od roku 1624 až do zrušení řádu roku 1773 správu duchovní na Zlíchově, ač kostel s osadou přikázán jako filialní kostelu sv. Jakuba na Smíchově již r. 1749. Od r. 1872 zřízena opět na Zlíchově samostatná fara.

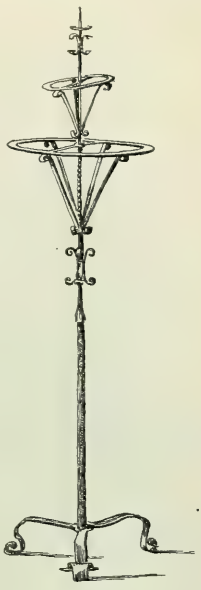

Kovaný svícen ze Zlíchovského kostela.

Zmrzlíky (Zmrzlík), víska 15 km jihozáp. od Smíchova v úzkém úvalu, který vybíhá z údolí Radotínského; katastr. obec Zadní Kopanina, místní obec Ořech; v 6 domech na 50* obyv. zemědělců. Fara i škola v Ořechu, pošta v Řeporyjích.

Dle místního podání stávala prý v místě tvrz a do nedávna zbytky zdí. Dle jiných bylo tam rodové sídlo pánů Zmrzlíků ze Svojšína; ani jedno ani druhé není doloženo.

Žabovřesky, ves 14 km od Smíchova, 2·5 km od Zbraslavi při vyschlém rameni Berounky; místní i katastr. obec Záběhlice, fara, škola

*) Lib. visit.

**) Emler: Reg. II. 171., čís. 411.

***) Conventor byl smlouvou získaný zástupce farářův, když tento pro jakoukoli příčinu kostela byl vzdálen. (Lib. conf. 32 b.)

†) Lib. conf. Tadra: Soud. akt. kons. II. 46.

††) Lib. conf.

i pošta na Zbraslavi. Při vsi dvůr Peluněk, u Berounky hájovna »Buda« s hospodářskými budovami k Peluňku náležejícími. Ve 24 domech 215 obyv., zaměstnaných při dvorech a v továrnách.

Od nepaměti zajisté rozlévala se Berounka při povodních celou širou rovinou, při čemž zbylo po březích v rokytích a mělčinách hojně žab, dle jichž skřeku dán vsi tam rozložené příslotek Žabovřesky. R. 1186 náležel tam kravař Kanoš s rolí svou službou klášteru Kladrubskému.*) O sto let

Ulice v Žabovřeskách.

později byla ves majetkem biskupství Pražského, od něhož ji král Přemysl Otakar II. vyměnil a ku Zbraslavi připojil. R. 1304 darována klášteru Zbraslavskému.**) R. 1373 byl odtamtud Řehoř písařem akt konsistorních.***) Když rozchváceny r. 1420 statky kláštera, zmocnil se Žabovřesk Petřík Předbor z Radešína, jemuž je s jinými statky kláštera zapsal cís. Zikmund r. 1436.†) Zápis ten vrátil r. 1455 klášteru dědic Předborův, Jan Krský z Nasetic, z králova poručení za nějakou náhradu.††) Při klášteře zůstala ves až do jeho zrušení r. 1785; na to spojena s panstvím Zbraslavským.

*) Jireček: Ant. Boh. Top. Hist. p. 175.
**) Chron. Aulo-Reg. p. 83.
***) Akta konsist. I., 18.
†) Arch. Č. I., 508.
††) Arch. Č. VII., 656.

Žalov s Levým Hradcem, ves 14 km severně od Smíchova na levém břehu Vltavy, jednak v údolí při potoce, jednak na svahu strání k Vltavskému břehu přiléhajících; místní i katastr. obec s 54 domy a 403* obyv., většinou rolníky; část obyvatel pracuje v okolních průmyslových závodech a při místním velkostatku Fara, škola i pošta v Roztokách.

Dějiny obce jménem svým již starobylé jsou úzce spojeny s dějinami Levého Hradce, o němž poprve se dovídáme ze zprávy o bitvě mezi Neklanem a Vlastislavem.*) Jako prvotní sídlo knížat českých pozbyl Levý

Levý Hradec u Žalova.

Hradec důležitosti své po založení hradu Pražského, neboť již r. 1132 praví se v listině Zbyhněva Únětického, že prostřed starého sídla toho rostlo obilí. Zbyhněv, založiv kostel v Únětících, daroval k němu dušníka Ostoje a úrok 12 denárů na dědinách v L. Hradci.**) Za nejstaršího rozdělení župního byl Levý Hradec župním hradem župy Řípské.

Ve 13. století náležel s podacím kostelním jeptiškám Svatojiřským; nyní jest částí obce Žalova.

Kostel sv. Klimenta na Levém Hradci původně byzantský, později romanský, ve 13. stol. ve slohu gotickém, r. 1684 v dosavadní

*) Kosmas p. 24.
**) Erben: Reg. I. 98. — Kosm. p. 982.

podobě přestavěný a rozšířený, jest nyní jedinou památkou znamenitých kdysi staveb v nádvoří hradu knížat Českých, kteří hrad postavili na strmém návrší nad levým břehem Vltavy dílem na obranu proti Lučanům, dílem pro svou zábavu.*)

Kostelík pokládá se za nejstarší křesťanskou svatyni v Čechách.**) Vypravuje se, že Bořivoj, byv na Moravě s družinou svou pokřtěn, vzal s sebou do Čech kněze Pavla Kajchu. Přišed do vlasti, založil na Levém Hradci chrám ke cti sv. Klimenta, papeže a mučeníka; knězem ustanovil Kajchu.

Z původní byzantské svatyně Bořivojovy nezbylo památky. R. 1040 spálil ji německý císař Jindřich, vraceje se z válečného tažení od Prahy. Hned na to postaven nový kostelík ve slohu romanském, jenž jako farní nedostačoval později místem; rozšířen proto ve 13. stol. o presbytář. Z té doby zachoval žebrovitou klenbu v přestavěném presbyteriu.

V podobě té viděl jej prostřed zřícenin hradu ještě před r. 1680 Tomáš Pešina z Čechorodu.***) Ale již r. 1684 dala kněžna abatyše jeptišek Svatojiřských, jimž Levý Hradec před r. 1228 náležel, památný kostelík původní částečně strhnouti a na jeho místě dosavadní kostel slohu obyčejného postaviti.

V kostele nyní tři oltáře; hlavní s obrazem sv. Klimenta pochází z doby poslední přestavby chrámu. Oltářní obraz obnoven r. 1837 Janem Grussem st. z Litoměřic. V horní části zasazeny dva menší obrazy sv. Kosmy a Damiana. Postranní dva oltáře z doby novější ozdobeny obrazy sv. Vavřince a sv. Štěpána.

Cenný jest obraz sv. Šebestiana znázorňující světce, jak proklán šípy pro víru za času císaře Diokletiana.

Stěny ozdobeny byly freskovými obrazy ze 13. století sv. církevních otců: Jeronýma, Ambrože, Řehoře a Augustina. Obrazy, ježto prý na opravu peněz nebylo, r. 1882 zabíleny. Umělé z kovu vytepaný věšák na věčné světlo zbyl snad z původního kostela.

Staré varhany z r. 1769 sešly; nynější přeneseny z kostela Roztockého, jemuž darovány r. 1866 z Pražského bohosloveckého semináře. Kostel býval oblíbeným pohřebním místem dřívějších držitelů Roztok. Náhrobní desky, které původně položeny na hrobkách v podlaze kostela, zasazeny nyní ve zdech: v sínci náhrobní deska pí. Žofie, manž. Václava Boryně ze Lhoty, s nápisem a znakem Benedů z Nečtin, pod kůrem náhrobek pí. Ludmily z Říčan s nápisem.

Na desce vedle tohoto náhrobku zazděné vytesána prostovlasá ženská postava, znak pánů z Říčan, trojlist, a pánů z Klinštejna, dvě ostrve

*) Kosmas: I, 24.—27.

**) Erben: Reg. I. 98: »In Lewo Gradech, ubi christianitas incepta est.«

***) Pešina: Phosp. septicor. 110.

(osekané kmeny) křížem přeložené. Na protější straně náhrobní deska pánů Budovců z Budova s obrněným rytířem a letopočtem 1544. Mimo to v podlaze kostela několik menších náhrobků, nejspíše dětských, z nichž na jednom před stupněm do presbytáře letopočet 1733.

Kolem kostela hřbitov od nepaměti. Levý Hradec jest vůbec s okolím svým velkým pohřebištěm. Jména Moráň a Žalov jsou doklady pradávného pohřbívání na těch místech.

Náhrobní desky z Levého Hradce.

K jižní stěně kostela přistavěna věž r. 1684. V ní zavěšen zvon, ulitý Mikulášem Löwem v Praze 1660; na něm mimo latinské heslo český nápis: »Za panow: oswic: panny V. Katerziny z Ssmidau: kniezny abat: klasst. sv. Girzi ten zvon slity gesti k zadussi: Hradeckému: pod tit: sv. Klimenta: Leta 1660.«

Na Levý Hradec konávají se průvody poutní z Prahy v den sv. Ludmily.

Kostel sv. Klimenta býval za starodávna farním a náležel k dekanatu Řípskému, odváděje desátku papežského pololetně 15 gr. Z plebanů známi: R. 1356 Bohuněk, jenž s povolením abatyše Anežky u sv. Jiří směnil s Jiřím, plebanem v Mokropsích; Jiří odešel r. 1368 ke kostelu sv. Jakuba na Újezdě v Praze, odkudž pleban Ždán na L. Hradec se odebral. Nějaký čas potom byl plebanem Lidéř; r. 1408 směnil s Bedou (Jakubem), plebanem v Dobřichovicích; uváděl jej pleban z Únětic.

Po Jakubovi farářoval Petr; se svolením abatyše Anny odešel r. 1412 do Prahy a k plebanii podán kněz Tomáš, menší mansionář choru P. Marie v kostele Pražském.

R. 1415 vzdal se Tomáš; faru dostal po něm Vintíř, větší mansionář choru P. Marie.*)

Rameno k lampě z L. Hradce.

Z pozdějších dob nemáme o faře na L. Hradci zpráv. Kostel stal se po obnově r. 1684 filialním kostela Únětického, r. 1707 přifařen k Noutonicům, od r. 1786 náleží k farnosti Roztocké.

Josef Košťálek.

*) Libri conf

Národopis.

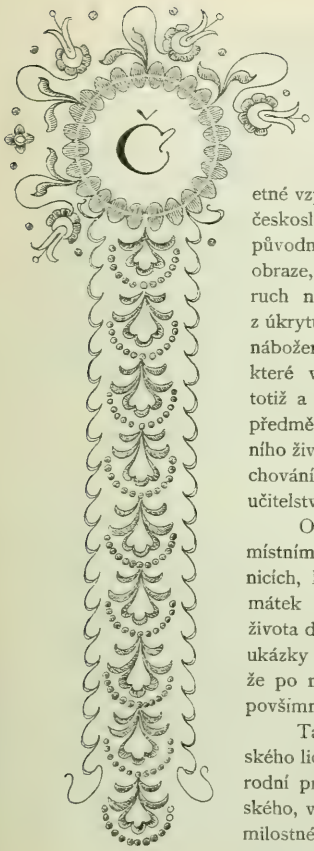

etné vzpomínky budí v nás dosud národopisná výstava československá z r. 1895, která zachytivši zbylé rysy původní podoby našeho lidu a předvedši je v celkovém obraze, roznítila i v širokých vrstvách lidových živý ruch národopisný. Jí vyneseny neocenitelné poklady z úkrytů, kde chovány jako drahocenné památky života náboženského, rodinného i společenského. Již přípravy, které výstavu jako na zkoušku předcházely, místní totiž a okresní výstavky, honosily se v okresích našich předměty, porušenými sice tu a tam blízkostí moderního života, přece však národopisně zajímavými. O zachování památných předmětů těch přičinilo se zvláště učitelstvo.

Okresní národopisnou výstavou na Zbraslavi, místními výstavkami ve Velkých Čičovicích, Noutonicích, Ruzíni a Únětičích, v nichž sneseno hojně památek z lidu, podán sice dosti přehledný obraz života domácího i vespolného, předvedeny velmi cenné ukázky lidové práce, zároveň však nabylo se zkušenosti, že po našem venkově skryto ještě mnoho pokladů nepovšimnutých a neoceněných.

Také dosud známé a sebrané názory venkovského lidu v okresích našich, zvyky a obyčeje, prostonárodní pranostiky, pověry druhu bájeslovného, náboženského, vychovatelského, lékařského, přírodovědeckého, milostného a věštebného, zaříkávadla nebo lékovadla odchylují se často od obecných, všemu národu společných.

Počínaje od narození až do hrobu má lid náš své zvláštní zvyky doma i na poli, při lidech i zvířatech, při práci, veselí i smutku. Jedny jsou domácí (rodinné), jiné veřejné (obecné); jedny se objevují v denním styku, jiné jen v určitých dobách.

Důležitý také jest pojem lidu o právu, názory o rodině a jednotlivých její členech, o dědictví synů a dcer, o výměnku, o prodeji a kupu, v čem záleželo právo a čest hospodářů, mládenců a panen v obci, v kostele i jinde, jak o provinilých se smýšlí a jim se přezdívá. Zajímavy jsou i přezdívky (příslotky) rodinné a místní, názvy polí, lesů, tratí, samot a j., at

Statek v Kovarech.

již původu místopisného dle podoby, povahy a úrodnosti půdy nebo z jiných příčin povstalé. K těmto jménům, názorům a zvykům zření obrátiti, je srovnati a zvláště zajímavé vybírati vděčným bylo by úkolem.

Tímto vylíčením okresů našich po stránce národopisné nevystihujeme ovšem nikterak plného a jasného jejich obrazu; ještě mnoho zbývá vykonati; chováme však naději, že najdeme následovníky, kteří bádáním národopisným se zabývajíce a zbylých pokladů z oboru toho vyhledávajíce, naučí lid náš vážiti si starých památek po otcích a oceniti ušlechtilou národní svéráznost.

Přihlédněme nejprve ku stavbám a obydlím v okresích našich. Neliší se ani rázem ani provedením od staveb a obydlí venkovských ve středních Čechách vůbec. Na Smichovsku a na severu Zbraslavska jsou mimo malé výjimky stavby kamenné, v jižní části Zbraslavska stavby většinou dřevěné.

V severní části Smíchovska bývají budovy z opuky neomítnuty. Zděné stavby moderní provádí stavitel »až na klíč«. Ve štítu mívají po starém zvyku kapličku, v níž umístí se obraz některého svatého; štít označí se počátečními písmeny majetníků a letopočtem stavby. Někde podržely stavby kamenné dle starých staveb dřevěných »besídku« pod svislem a »zápraží«, zvýšený chodník kolem »ostávacího«.

Z pranostik o stěhování uvádíme tyto:

Kdo se do nového stěhuje, ať to učiní, když jde měsíc nahoru; do stavení ať vstoupí s křížem, v obydlí ať chová pár hrdliček. Při prvním vstupu do stavení nechť si dá podati chleba a soli, aby tam byl šťasten.

Neomítnutá stavba ve Středoklukách.

Vnitřek stavení s nábytkem přizpůsoben nynějšímu duchu času. Ze starého zachovaného nábytku na Smíchovsku a na severu Zbraslavska najdeme skříně, truhly, židle vyřezávané, vykládané věnečky i ptáčky ozdobené; na jihu Zbraslavska jest nábytek malovaný. Žel, že těchto cenných památek po většině se užívá jako moučnic a schránek na koňské postroje. Také tu a tam vyskytnou se ještě staré obrazy, malované na skle; bývají vždy v rohu jizby; před nimi hořívá lampička, máslem zásobovaná.

Jak uvnitř zařízena stavení našich předků, o tom dovídáme se z inventárních popisů knih sirotčích a urbářních, z knih kšaftovních a zápisů postupních na grunt.

V manualníku osady sv. Mikuláše v Praze zapsán r. 1593 inventář Zakolanského mlynáře, Václava Hrabala.*) Ponechávajíce popis mlýnských věcí na konec, projdeme z mlýnice přes sínec do velké světnice. Tam stá-

*) Dr. Zikm. Winter: Z českých chaloupek (v Zl. Praze 1887.)

valy dva stoly a židle; v kamnech byly dva měděné hrnce. V koutě jednom postavena almara veliká, na zdi přibita police nebo misník na talíře, kolem světnice zřízena lavice. Ve čtyřech oknech byla dobrá skla »kromě čtyř koleček.

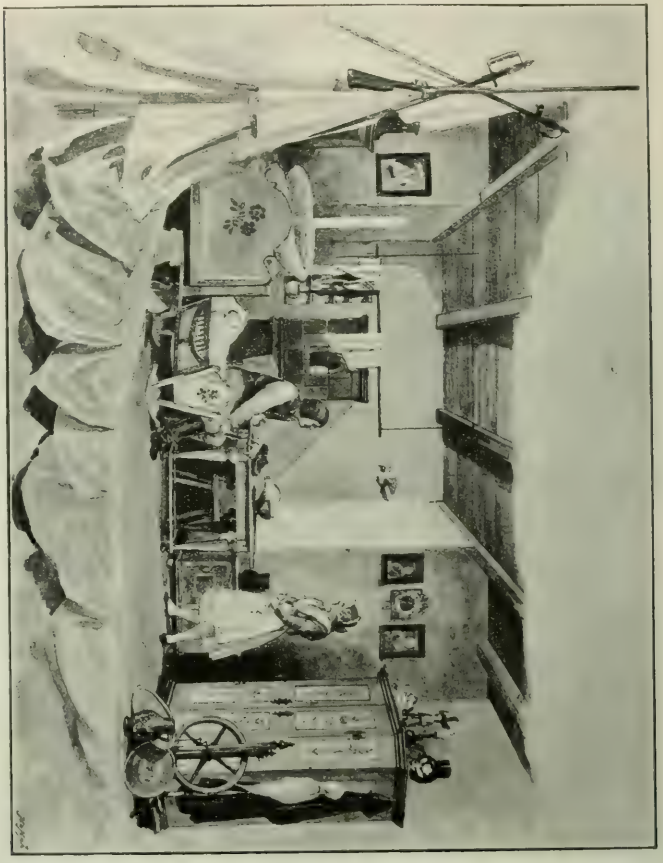

Vnitřek světnice z jižní části Zbraslavska. (Z národopisné okr. výstavy na Zbraslavi r. 1895.)

Vedle světnice v komoře se našly »dížky k chleba pečení, škopky, sýrníky, v nichž sejry posyřují, a másnice, v níž se máslo tluče«.

Na pavlači do dvora byl ve dvou komorách ječmen dobrý i zkažený a sýr; ve třetí v almaře a v truhlách složena všecka paráda i bohatstvo

Řezaný relief ze Zlíchovského kostela. (Ku str. 450.)

mlynářovy rodiny. Mimo šatstvo chodicí i pernaté, o němž se jinde zmiňujeme, složeny tam v truhlách cejnové talíře (10), konve velké i menší (8), mísy (6), z nich dvě na vomáčku, dvě medenice, 17 loket plátna, 5 cejch. V téže komoře spávali. Na posteli ustláno šest peřin, na postýlce tři. Tam také visívala ručnice; dvě míval mlynář na mlejnici. Každý mlýn býval tehda malou pevnůstkou, poněvadž lotři na mlýny stranou stojící mívali zvláštní zálusk a vybíjeli je.

Vykládaná truhla a různé předměty z Chotče.

Komora »pod krovem« naplněna byla prosem, u něhož stál »kotel prací«; při zemi a pod zemí měli sklep s pivem, při něm 7 hrnců másla přepouštěného a nepřepouštěného; »nade sklepem v chlívci uložena skřínka k vydělávání vína, v lochu podzemním smetana a mléko.«

Mlýn měl tři kola mouční a jedno stupní. Obilí mlelo se »do tří truhel« třemi kameny. Mouku shromažďoval mlynář do velké truhly, t. zv. »kašny«. Ke kamenům, k mouce a k jiným mlýnským potřebám míval Zakolanský mlynář kleště, jimiž se kámen zdvihá, tři voškrdy, jimiž se kámen teše, dvě pemrlice, železný sochor, železnou palici, sekeru k tesání dříví, sekeru kládní a s krátkým topořištěm, dva nebozezy »šnejdéře«, jiný nebozez »pernař«, tesnici, dláto, nosatec; luby, koše, nádoby vřtelné, násypku, říčici struněnou, tři prosté říčice, jiné dvě, »leytčík a zeybřík«, jako se na nich krupice přehání, říčici dlouhou, velikou, drátěnou k přehánění obilí; tři pytlíky, přes které se mouka dělá.«

Toť obraz mlýna a stavení, v němž lidé pod krovem obývali. Před mlýnem pod kolnou vedle stodoly byl »štok« (špalek) a prkna; ve chlévě 5 krav, voleček, 2 telata, tři ovce, 8 sviní, 6 prasátek«; po dvoře pobíhalo 16 hus, 30 slepic s dvěma kohouty a 11 kuřaty, 12 »kačí«. V stodole měl mlynář 9 »vrstev« ječmene, 12 mandelů pšenice, na sejpce 10 strychů žita.

Z nářadí hospodářského uvádějí se vozy, plouh se železy, brány s hřeby železnými, váhy zadní a přední, kolečka plužná, táhlo, skopavač, kosy trávní, srpy, brus točicí, vidly, kracičky a kopáče.

Ve knize poddaných panství »Vysoce Důstojné Slavné a vždy věrné kapituly u sv. Víta na hradě Pražském,« počínající zápisy r. 1731 a končící se datem 31. Octobris 1761, uvádí se obyčejně ve statku selském tento inventář pozůstalých věcí: V »sednici« bývala postel pod nebesy, malá postel, okrouhlý stoleček z měkkého dřeva; dlouhý stůl, červený, dubový, čtyrhranný; stůl bílý, lipový; šest židlic barevných, zelených, bílé čtyři, almary ve zdi a venku, almara na spisy, almara na způsob misníku černá, truhla zelená se dvěma zámky a truhla dubová, hodiny bicí s futrálem, dřevěné bez futrálu, police pro zavěšování zámků a papírové obrazy. Ve »velké sednici« mívali mimo stůl, lavice kolem zdí a kolébku ještě toto nádobí a nářadí: kotel na ryby, kotel měděný, plechové pekáče, plechy na vdolky, dřevěné talíře a lepší cínové, lžíce též takové, cínové slánky a svícny, díže a váhy na chléb, korbel na pivo, konve na vodu, střepy, škopky a lucerny; u kamen byly kleště železné a kozlíky; v nejedné sednici uveden i hospodářův karabáč!

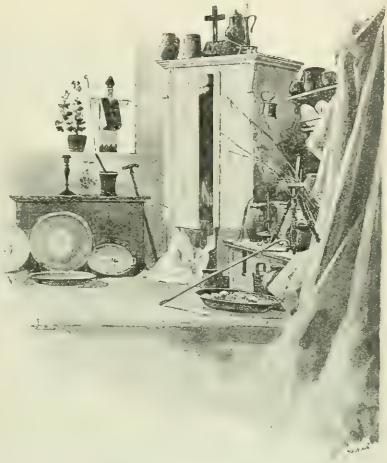

Vnitřek čeledníku z okr. národop. výstavy na Zbraslavi r. 1893.

V komoře, kde vládla hospodyně, našla se velká truhla na mouku, almara »zavřitá« na omastek, misník, truhla plátenická, kbelík s přepouštěným máslem, štandlík na kyselé zelí, půlvědro na mladinu, otevřená putna na mouku, bečka na tlučení másla, šroub na tlučení koření, strych okovaný, věrtele a čtvrce, prací necky, struhadlo a kružidlo na zelí, lopaty vějičné, vidle, podávky, kopáče zásobní a hák lední. Na špýchaře bylo »koňské nádobí forotní«: pobočnice, ohlavce, pohřbetníky, otěže a sedlo; z potravin: suché švestky, hrušky, sůl, oves a otruby; z nástrojů: nebozezy, pila a kladní sekery, sekery jednoručky a malé, vosný nůž, řetězy na tahání dříví, páky tesařské, silné kleště i zapadité zámky visuté. Ve stodole v oplotni a na hůře bylo obilí a hrách, na mlatě stolice řezací, srpy, kosy,

nůše, cepy, řešeta, říčice, oubrabečnice, vozy, plouhy s radlicemi a krojidly, brány s bidélcem k nim, řebříny letní, váhy, líšně, rozporky, závěrky, chomouty, šlehy na koně a jiné různé nádobí.

Na dvoře a při stáji stály džbery na vodu, dížky k dojení, násypky, motyky, krace, lopaty železné, vozy hnojné, kolečka, trakaře a řebříky ku stavení; kde měli zahrádky, tam byly i včelníky.

Ohlédneme-li se po nynějším hospodářství, znamenáme patrný rozdíl. Mnohá věc z doby starší vymizela z inventáře hospodářova, jiná ustoupila věci nové, časové potřebě spíše hovící.

Čistění neb úklid ve stavení koná se téhodně, hlavní úprava celého obydlí před velkými svátky, před poutí, před posvícením, někde i před

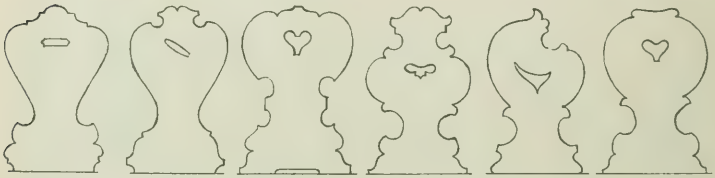

Lenochy židlic ze Zbraslavska a Smichovska.

Božím Tělem. Hospodáři při tom rádi utíkají ze stavení před horlivými hospodyněmi; také mládež mužská straní se myček, neboť neožení se, koho při metení podmetou. Která dívka odchází od nedometené podlahy nebo od rozmytého nádobí, té se chuděrce rozejdou námluvy.

Budovy vesnické stojí kolem návsi nebo podél silnice; v každé osadě staršího rázu založen prostřed návsi rybník (nadymač). Náves bývá posázena stromy; ve stínu lip postaven někde kříž s ohrádkou, zvonička neb kaplička, jinde socha světce, při cestách do obce někde kříž, jinde Boží muka; na stromě při rozcestí neb vedle cesty visívá obrázek.

Kroj. Národní kroj vytvořil týž tvůrčí duch národní, jako národní píseň, pohádky, obyčeje a národní řeč.

Čím hlouběji vniká obecná vzdělanost do širších vrstev lidu, tím více mizí svérázné národní uvědomění i poetická stránka národního života. Zanikají pěkné obyčeje, umlká krásná píseň národní, hyne malebný národní kroj. Zvláště u nás pro přímý styk s hlavním městem vzal za své rázovitý kroj venkovský; ustoupil »poloměstskému«, koupenému jednak za laciný peníz v městě neb na jarmarcích, jednak urobenému neumělou rukou venkovského krejčíře. Mimo několik dědečků, jichž modré, několika varhánkovými límci opatřené pláště vydávají svědectví o svědomitosti dřívějších soukeníků a důkladnosti výrobců, nespatříme nikde již starého kroje mužského.

Zbytky ženského kroje najdeme ještě tu a tam u některé stařenky neb v rodinách jako památku na pramáti.

Bývají to pravé skvosty lidového umění: krásné žurové holubinky, pravé divy práce, se kterými se srovnává kresba, vzor a technika vyšívání na plachetkách, zástěrách a bílých sukních.*) Zlaté vyšívání na aksamitových šněrovačkách má svůj ráz, ač není zvláštností tohoto kraje.**)

O bohatosti kroje selského v dobách starších, zvláště ve století šestnáctém, svědčí výčet »šatů chodicích« ve vzpomenutém již inventáři majetku mlynáře Zakolanského.***) Podáváme jej přátelům těch věcí pro názvy

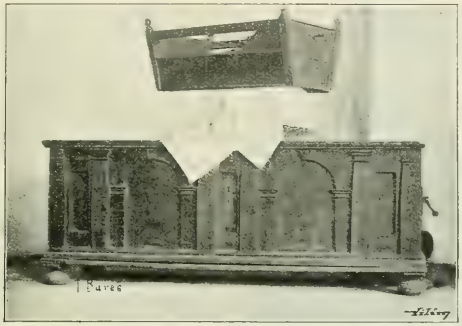

Vykládaná truhla a různé předměty z V. Číčovic.

v něm obsažené. Ve velké truhle na komoře složen »živůtek tamínový a kolárek s rukávy, čechlík, mužský fěrtuch plátěný, tři košile, nový šorcpelz sprátkový.« V krabici měla mlynářka »bílý čepec zlatý za osm kop, čepici popeličí a vrkoče bourové«. V žluté almaře bylo »futro králičí, mandlík (plášť) feřtatový, králíky podšitý, s laloky napřed, druhý mandlík nepodšitý, plášť harasový, šorc muchejrový, žlutý, barchanka s kolárem tamínovým, barvy fialové; ženský kožich černý, barchanový kabát a šest loket sukna rudýho.«

Jak chudičká proti tomu byla zásoba šatů, jež zdědil po svém otci, Dominiku Bouškovi, syn Dominik, krčmář v Lišnici r. 1671!

»Plášť tuplbarchanový chatrný, kožich beraní, valně potrhaný, kulich kuní, oblezlý, boty dvoje: jedny wassertychtové, rybnikářské, druhé sváteční, kozlovice, poctivice dvoje, kabát dobrý soukenný a nic více.

*) R. Tyršová.
**) Český Lid, r. I.
***) Dr. Zikm. Winter v Zlaté Praze 1887.

V světnici šenkovní něco málo nádob cejnovaných, stůl o dubovém trnoži s těžkou tabulí, stůl nálevní, ve sklepě nic. Bylo-li v krčmě ještě něco jiného, nestálo pánům nepochybně ani za zápis.

Kterak se šatívali před sto lety a v prvé polovici tohoto století v okresích našich, dostatečně nás poučuje zmíněná již kniha zápisův. Mužští oblékali spodky zvířecí neb »koženky« do bot, vestu černou, soukennou, kožich soukenný neb »kondrášový«. Hlavu kryli čepicí, černou aksamítovou »trucovkou«, též beranicí, v městech a městečkách i vysokým cilindrem. Na zimu měli dlouhý, řasnatý plášť s několika límci z těžké soukenné látky, barvy temně modré neb šedé. Ženské nosívaly střevíce, punčochy červené nebo bílé, sukně z bělavé šerky, mezulánové, barchanové neb žluté merinové, v neděli hedvábné, nejvíce s bílými, žlutými i červenými růžemi a s pentlovým lemováním různých barev, nejčastěji zeleným. Šněrovačky »prokátové« byly zlatými neb stříbrnými prýmky pošity, vzadu třapci ozdobeny; aksamítové šněrovačky tmavých barev měly zlatem nebo stříbrem vyšité klasy, tulipány a karafiáty. Kolem pasu na šněrovačku uvazovaly si »buřty«, aby mohly na sebe vzíti hodně sukní.

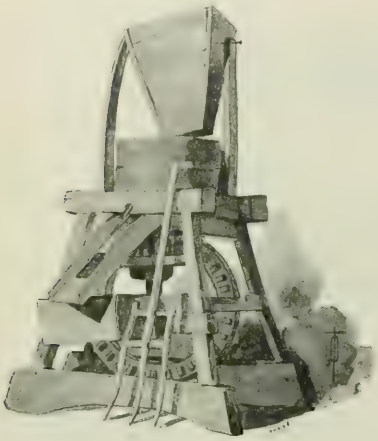

Ruční mlýnek a vidle ze Záběhlic.

Hedvábné neb vyšívané široké fěrtochy byly nezbytnou a okrasnou částí ženského úboru. Okolo krku křížem přes prsa nosily se trojhranné šátky hedvábné neb bílé, zvláště pěkně na zadním cípu vyšívané; přední cípy zastrkovaly se za šněrovačku. Také se nosily »špensry« s krátkým šůskem a s nadouvanými rukávci. Hlavu pokrýval bílý čepec »holubinka« nebo bílý šátek »plachetka«; všedního dne spokojily se také šátkem tureckým neb kosmonoským, ovšem hodně pestrým. Šátky vázaly si »na babku« s cípy nahoru.

Kdo po prvé nové šaty oblékne, toho štípnou nebo za ucho zatahají, přejíce mu, aby »zdráv roztrhal«. Kdo u šatů kapsy žehlí, tomu se rozkutálejí peníze. Oblékne-li kdo některou část oděvu obrácenou, bude šťasten. Rozváže-li se dívce zástěra, touží po ní jinoch. Kdo novou obuv na stůl staví, toho v ní budou boleti nohy.

Chloubou selek bývalo vinutí a plátno v truhlách, peřiny v komorách, podušky, prachovým peřím nacpané, tři až deset loket dlouhé. Podnes ještě chlubívá se hospodyně peřinami »až do stropu«, chtíc ukázati svoji zámožnost.

Zvláštních jídel a nápojů v okresích našich neznají. Selská kuchyně a »strůje« dřívější různila se od jídel nyní obvyklých jen nepatrně; kávy a bramborů jindy neznali; nyní bývají nejčastějším jídlem v selských domácnostech. »Po domácku strojiti« dovede každá hospodyně; ale o svatbách, křtinách, o sejpce a jiných slavných příležitostech pozvou některou »vyhlášenou kuchařku«, často dosti z daleka. Ta má nerada, když se jí »kouká do rukou«; nechce, aby se jí odkoukalo umění často v rodinách dědičné neb dlouholetou zkušeností získané.

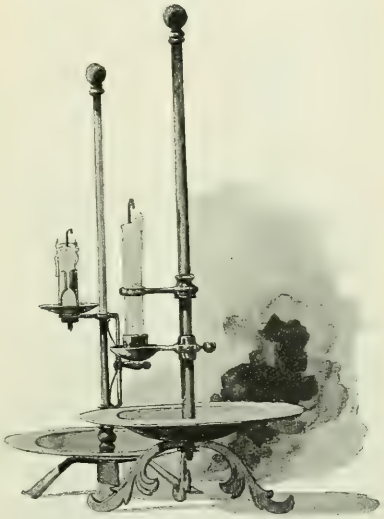

Kované svícny ze Zbraslavska.

Zvyky, názory a obyčeje. Život lidský od narození až ke hrobu podává svou rozmanitostí našemu lidu příležitost, aby srovnal bytí lidské s přírodou, pronášel případné názory a přičiňoval různé pověry k jednotlivým dobám životním, k nimž odnášejí se pořekadla a písně o radostech, práci a povinnostech, o lásce, bolu a strasti. Vždyť celá příroda provanuta jest tajnou spojitostí se životem lidským.

Poměr našeho lidu k přírodě obráží se nejen v bájích, v písních, pohádkách, pořekadlech a názorech, nýbrž jest zároveň odleskem vnímavé jeho povahy a útulné oddanosti dítěte k dobré matce, u níž hledá rady a pomoci ve všech potřebách života. Dávné báje, které původ mají v mlhavém dávnověku, dochovaly se lidovým podáním až na naše dny. Lid vidí cosi tajemného v úkazech přírodních, kterých si často vyložiti nedovede; proto je odívá kouzelným rouchem. V domácnosti své ví o hospodáříčkovi neb skřítkovi, v lesích a hájích o vílách, divých ženách, polednicích a rusalkách, v hlubinách řek a v tůních potoků o vodníkovi, v bažinách a močálech o světélkách, v povětří o meluzíně. Divých žen, sudiček a polednic jest se nejvíce chrániti matce novorozeného dítka, o jehož budoucím osudu z různých úkazů se soudí.

Na Zbraslavsku kladou novorozeně pod stůl, aby bylo chytré, oblékají je ve starou košilku, aby bylo šetrné. Když je ke křtu nesou, ukryjí mu obličej, aby nemělo chtivých očí. Do vínku dávají se dítěti mimo křestní peníze (obyčejné staré tolary neb dukáty, dle zámožnosti kmotrů) také svaté obrázky. Roznemůže-li se potom dítko psotníkem, spálí se obrázek na popel, jehož se dává dítku užívati se svěcenou vodou z kropenky kostelní, »kam sahá mnoho lidí«. Děcku navlékají se černé korálky proti psotníku, červené proti uhranutí, proti kterému červená barva vůbec se doporučuje.

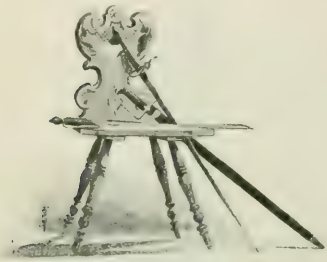

Vyřezávaná židle a zbraň z okr. národopisné výstavy na Zbraslavi z r. 1893.

Když dítko od křtu přinesou, klade je babička na stůl, k němu na volbu« růženec neb obrázek, knihu, karty a peníz, někde také hlínu. Po čem dítko nejprvé sáhne nebo aspoň očkem šilhá, značí budoucí jeho stav: kněze neb učence, karbaníka neb lakomce; hlína znamená někde dělníka, někde věstí, že dítko zemře.

Vlasů dítku nestříhají do roka; ustřihli by mu věk, někde štěstí; z téže příčiny také matka nehty mu jen ukusuje.

Z ryby nesmí nemluvné dítko ani nejmenšího kousku dostati, nemluvilo by dlouho. Kterému dítku matka nožky líbá, to dlouho neběhá. Umře-li nekřtěňátko, stane se dušička jeho bludičkou (světélkem). Matka v šestinedělí zemřelá vychází z hrobu děťátka navštěvovat. Matka zemřelého děťátka nesmí jísti ovoce, neboť Panna Maria, rozdávajíc dušičkám dětským v nebi ovoce, řekne děťátku takové mlsné matky: »Máma ti to snědla!«

K mládí dětskému víží se vzpomínky na poetické koledy vánoční, na veselou pomlázku, škádlivý masopust, na milé dětské hry, říkadla a počítadla. Pohádky, jež při draní peří jenom naše České babičky tak poutavě vyprávěti dovedou, strašidelné pověsti o světélkách, vodníkovi, o bezhlavém jezdci, o vysvobozování zakletých dušiček, o dobývání skrytých pokladů pamatují a vyprávějí se v rodině od pokolení do pokolení.

Také mnohý vychovatelský moment ukryt v pověrách dětských. Kdo se nesrovnává s chlebem, nesrovnává se s lidmi. Chodí-li dítě po zpátku, zavádí rodiče do pekla, děvče-li píská, pláče Panna Maria. Prstem na hvězdičku ukazovati se nesmí, hvězdička by spadla (Pán Bůh by urazil prstíček).

Věk jinošský a dívčí má jiné slasti, jiné půvaby. Panenský věk obestřen zvláštním kouzlem, které se jeví v písních, v tajemných zkazkách a věštebných sudbách. Jinoch v bujaré, nezkrocené síle pomýšlí i v náruči lásky na obranu vlasti, ve tklivých zvucích písně hledá a nabývá útěchy v rozloučení s milou, od níž si při rozchodu vyžádá slibu« nebo »zařeknutí«, že mu věrnou zůstane.

A když dočkají se oba šťastného dne, kdy jim kněz »štolou ruce sváže«, musí o jejich štěstí zvěděti všecko přátelstvo a celá dědina. Na ohlášky nechodívají snoubenci, aby v manželství svárů nebylo; nevěsta posýlá jen matku, aby se jí v novém hospodářství drůbež dařila. Při svatbách na jihu Zbraslavska, z části i na Smíchovsku je nezbytnou osobou řečník (smlouvčí), zároveň dohazovač ženichů a nevěst, průvodce při námluvách (záselkách), bodrá osobička, plna vtipu a zdvořilosti.

Kroj z Velkých Číčovic.

Před svatbou na několik dní, někde hned při druhé ohlášce zve smlouvčí sousedstvo a přízeň. Pozvaní jsou povinni přispěti »na pomoc« něčím do kuchyně. Hostí, kteří nejvíce dali, všímá si družba i příbuzenstvo nevěstino. Známo na Zbraslavsku o matce nevěstině, která štědrou tetu při stole přede všemi pobízela: »Teto, jezte, vy jste nejvíc dala!« —

Mládenci a družičky vybírají se z nejbližšího přátelstva neb z nejváženějších synků a děvčat v dědině. Písně, promluvy a řeči svatební na naše časy zachované mají mnoho něžného citu, mnoho pravé poesie, vtipu i humoru v nich uloženo. V těchto obřadech a promluvách pozorovati vybranou zdvořilost; nemálo zajisté potu i píle stálo mnohou družku a mládence, aby se zhostili bez zajíkání úkolu, často třeba dvanáctkrát obšírně a ve verších promluviti k účastníkům svatby. Párky vzájemně se milující nebývají však za družku a mládence zvány, nedostali prý by se za sebe.

Nejkrásnější prut rozmarinový náleží při svatbě panu páterovi, jemuž také někde nevěsta za oddavky dává hedvábný šátek. Nevěsta nechť šlápne ženichovi při oddavkách na nohu, bude míti muže ve své moci. Běda ženichovi, klekne-li si na levou stranu, dobře však nevěstě, klekne-li ženichovi na levý šos: bude paní v domě; dá-li svou ruku na vrch, bude vždy po jejím. Při oběře vypůjčí si nevěsta od ženicha peníz, aby nebyl lakomým

(aby v hospodářství penězi vládla), neb mu vezme peníz z kapsy, aby měli stále peníze. Vypůjčený peníz při oběře se obětuje, aby nebyli žádostivi peněz. Také dává nevěsta nepozorovaně ženichovi do kapsy kousek chleba, aby měli vždy dostatek.

Promluví-li nevěsta u oltáře na družičku, vdá se do roka. Vínky s hlav snoubenců má v příhodné chvíli uchopiti družička; vezme-li je mládenec, musí je družka draze vyplatiti.

Hodí-li zavržená milenka tajně mezi snoubence při oddavkách hrst hlíny ze hřbitova, veta po jejich štěstí a věrnosti.

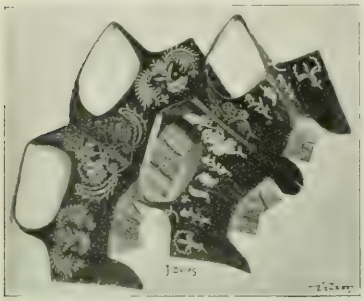

Šněrovačky z Řeporyj.

Při svatební hostině posadí se nevěsta do rohu světnice pod svaté obrazy mezi družičky; před jídlem dostane bochník chleba a tupý nůž, aby ukrojila skývu, kterou za sebe hodí. Ukrojí-li malou, je skoupá, velkou-li zakrojí, bude štědrá. Ukrojí-li skývu se spodní kůrkou, bude míti dříve holku, vrchní kůrka ukazuje na chlapce.

Při hostině »slouží« smlouvčí a koření jídla zděděnými vtipy, jež zpívavým hlasem pronáší. Po každém jeho proslovu, po řečech družiček a mládenců zahrají vždy hudebníci »tuš«. Po jídle zpívají mladí i staří příležité kolozpěvy nebo písně národní.

Čepení nevěsty koná se při muzice v hospodě. Vůbec provází hudba náš lid nejen při svatbách, nýbrž i při každé příležitosti poněkud jen významné.

Muziky bývají na venkově mimo masopust o májích, douškách a dožínkách, o poutích, o posvíceních. Moderním »věnečkům« a »tanečním zábavám« ustoupily již starodávné muziky, při nichž venkovští hudci, nemajíce často ani tušení, co jsou noty, co harmonie, zahráli národní píseň nebo některou »nejnovější«, kterou jim předzpěvoval tanečník, stoje před muzikantskou kruchtou, »šprlením« nebo »brdlinkami« uzavřenou. Měli to »v prstech« ti staří muzikanti. Překrásné tance našich dědečků a babiček rovněž vešly v zapomenutí; dívky také již nedávají o zlaté hodince hochům »hnětynek«. Moderní tance značně otřelé vnikly na náš venkov; místo dávných tanečních her »na prstýnek« a »na šáteček« pořádají se nyní tomboly s dárky často pochybného obsahu.

Ku krásným zvykům lidu našeho náležela a dosud náleží staročeské pohostinství. Každému, kdo za jakoukoli příčinou do stavení přijde, podají chléb a vybídnou: »Ukrojte si u nás«. Žebrák a vandrovní zřídka odejde

bez dárku; není-li chleba, darují mu aspoň několik bramborů. Jen v čas největší nouze odbudou ho slovy: »Naděl vás Pán Bůh, sami nemáme.« Noclehu ve stodole, na půdě nebo ve stáji neodepře hospodář žádnému příchozímu; zvláště rád bývá vídán chudý syn Slovače, jemuž hospodyňky vždy »něčeho teplého od oběda« poskytnou. Srdečné a upřímné pohostinství jeví se zvláště o posvícení, na něž pozván bývá, kde kdo z přízně; rád jest viděn. Však to vzájem oplatí. Vzájemnou »poctou« uctívají se též sousedé v hostinci; hospodyně posýlají o zabijačce přátelům ovar a jaternice, očekávajíce ovšem, že poctěný při stejné příležitosti oplatí. Také o křtinách a pohřbech scházívá se přízeň i hosté ku společným hodům. Mnohá dědina zvláště rázu rolnického všecka je pošvakřena a pokmotřena; Bůh milý sám ví, do kolikátého kolena si vzájem kmotrují a strýčkují. »Strýčku« a »teto« říkávají na venkově děti všem osobám dospělým.

Šestinedělce nosívají do »kouta« ze všech spřízněných rodin; na kmotřence pamatují o poutích vždy nějakým dárkem.

O Martině slavívá se na vsi »býčí svatba« nebo »sýpka«. V ten den sype se totiž pastýři a zároveň poselákovi obecnímu za celoroční pastvu z každého čísla po určité míře žita; každý hospodář přiměří tu o něco více, než je povinen sypati; přebytek takto získaný se prodá, za vytěžené peníze nakoupí masa ke společné hostině, k níž dávají hostinští určitou dávku piva, že dovoleno jim sekati led na obecním rybníce. Při Berounce a Vltavě sypou také sousedé přívozníkovi za celoroční převážení.

Po jídle a pití při obecních hodech Martinských, jichž ovšem jsou účastni jen hospodáři, vybírá se jako o svatbách, »na kuchařku«. »Řečník«, obyčejně nejmladší člen výboru, maje na talíři věchýtek slámy a opálenou, zlomenou vařečku, vstoupí v průvodu kuchařky do hodovní síně. Zjednav si ticho obvyklým: »Málo, málo, maloučko, ať se stane pomlčeníčko«, — vyvolává dále zpěvavým hlasem: »Počestní páni sousedi, tato poctivá paní kuchařka, než ten oběd uvařila, devět vařeček polámala, devět zástěr popálila; za vařečku po dobráčku, za zástěru po tolaru!« —

Na Zbraslavsku, kde v několika městysech se konají jarmarky, počítá se také jarmark k polovičním svátkům.

Na něj, zvláště v létě, těšívají se malí i dospělí. Hospodyně opatřují si domácí potřeby, kuchyňské nádobí i nářadí, oděv i obuv pro sebe a pro děti; mládež, zvláště ženská, kupuje různé ozdoby; pantátové, prodavše nebo zakoupivše na jarmarce po dlouhém smlouvání a handrkování dobytek, opatřují se obuví, důkladnými výrobky umění ševcovského, které druhdy dědíval syn po tatíkovi; nyní ovšem bývá to nezřídka pravé »jarmareční zboží«. S nakoupenými věcmi zajdou do hostince na jelítko a sklenici piva, aby se tam shledali a porokovali se známými a přátely. Na jarmarcích zapřádají mladí lidé »známosti«; »vzkazují si«, že někdy taková známost se utvrdí o nejbližší pouti nebo posvícení a ku svatbě vede. Drobná mládež, kterou rodiče na jarmark vzali neb doma nechali, těší se z přinesených hraček a cukrovinek; večer

Holubinky ze Smichovska a Zbraslavska.

bývá dědina plna hřmotu a přepodivných zvuků, jež se ozývají z rozmanitých trubek, bubínků a dětských píšťal.

Klidný život venkovský, čistý vzduch, ustavičná práce ve volné přírodě působí i na zdraví lidu. Nemocí, mimo epidemické, mnoho nebývá, k lehčím ani lékaře nevolají.

V každé téměř dědině jsou tak zvaní »pomahači«, moudří nebo chytří lidé, již se obírají léčením, zažehnáváním a zaříkáváním rozličných nemocí a neduhů. Při lékovad'ech užívá se mnohých obřadů a znamení.

Zvlášť lékuje se na návní kost, na střile (rheuma), růži a nátku, bradavice, na škrkavky, na živý vlas neb ječné zrno v oku, neštovice na oku, na lišej, škytavku, na různé druhy zimnice, úbytě, na žloutenku, na ourok, oufk neb uhranutí, při čemž z uhlíků na Jidáše uchovaných strojí se »uhrančivá voda«.

Sem také náležejí různá čarování, ku př. dobytku, aby hodně dojil, vůbec nedojil, nebo dojil krev, aby schnul a jinak chudnul. (Provazem od zvonu lze dojiti krávy tak daleko z okolí, až kam hlas zvonu zaznívá.)

Mnohá zaříkačka dovede též uhodnouti zloděje; při tom »točí řešátkem«, do jehož lubu zaraženy jsou otevřené nůžky, nebo vloží klíč do modliteb k evangeliu Kilianskému. Při kterém jméně se řešátko otočí neb klíč pohne, ta osoba je zlodějem. Také dovedou zaříkávači zloděje »přimraziti«. Druhdy i mračna zaříkávali a zvoněním zaháněli; kroupy sváděli na draha, do lesů a na místa, kde by nc-škodily. Při dobývání pokladů jsou různá »citování«, při nichž užívá se klokočového proutku, svěcené vody k vykropení a též takové křídy k dělání čarodějného kola.

Lékovadla počínají modlitbou. Zaříkač učiní zaříkávanému tři kříže na čele; při zaříkávání klade mu také ruce na hlavu. Údy potírají se buď hromovým kamenem, alabastrovou kuličkou nebo kůrkou chlebovou; také se omývá připravovanou vodou, napřed po pravé, potom po levé straně tělo neb choré údy. Ourok zažehnává se modlitbou:

»Zažehnávám tě, neduhu, jenž oslepil jsi Jidáše na zrazení Ježíše«; boule formulí: »Nerosť, nerosť, znamení, jako nerostlo kamení od Kristova zrození«. Stříle zažehnávají se jménem Nejsv. Trojice, souchotě jménem sv. Jana, jiné neduhy jménem Panny Marie a svatých. Neduhy posýlají se na vrchy a skály, do lesů a pouští, na trní a na zelenou louku.

K lékování třeba se připraviti modlitbou; lékuje se před východem slunce ve středu a v pátek kdy červi a škrkavky se bouřívají, někdy též v pondělí. Souchotiny lze hojiti jen odpoledne »při požehnání«. Zaříkačka, oubytě zaříkávající, smáčí ruku ve třech lžicích vody, již do hrnku odměřila; jí potírá ruce a nohy. Dle množství vody soudí se na nemoc: větší znamená smrt, menší jen malou churavost bez příznaku souchotin.

Lid má za to, že je devatero druhů nemocí; proto zaříkač počítá od devíti k osmi, od osmi k sedmi . . . od dvou k jedné, od jedné k žádné.

Kdo je stížen žloutenkou nebo zimnicí, ať se modlí devět Otčenášů na devíti mezích. Také se dává užívati devatero koření. Bradavice se hojí, když hrana zvoní, zaříkáváním: »Zvoní hrana, nevím komu, bradavice, jděte dolů!« —

Chce-li se pomahač dověděti, zda nemocný zemře, tře mu čelo kůrkou chleba, kterou pak hodí psu; shltne-li pes chléb, pozdraví se nemocný, nechá-li jej ležeti, zemře. Jde-li kouř ze svíce při zaopatřování ze dveří, zemře nemocný, jde-li nahoru, uzdraví se. Sýčkův hlas zvěstuje smrt. Také je pro nemocného znamením smrti, spadne-li svatý obraz se zdi neb okno bez příčiny zařinčí.

Mrtvého kladou na prkno na dvou stolicích položené. Má-li umrlý jedno oko pootevřené, říkají, že si jím »vyhlídne« někoho z přátel. Oblékají-li mrtvého do truhly, stále jej volají jménem, aby tělo povolilo. Na rubáši nedělají uzlíků, aby mrtvého netlačily; do rakve nemá nikdo dávati nic »se sebe«; churaví pak tak dlouho, dokud ona věc nespráchniví. Má-li mrtvola pod hlavou peřinku, nastane sucho a potrvá, až peří shnije. Do rakve slza

Holubinky ze Smichovska a Zbraslavska.

padnouti nemá; pálí a tíží mrtvého. Stolice, na nichž rakev s mrtvolou ležela, obracejí vzhůru nohama. Když mrtvolu z domu vynášejí, spouští se rakev třikrát nad každým prahem na rozloučenou ; také se třikráte mezi vraty couvá, vezou-li hospodáře z domu na voze. Mrtví mívají v chrámě služby Boží až do kuropění. Nově přibylý mrtvý musí hřbitov tak dlouho hlídati, dokud není nová mrtvola pohřbena.

Se zemřelými je rodina v stálém duchovním spojení vzpomínkami a rozhovory; v den úmrtní hoří za ně světlo, dávají na modlení a na mše.

Vyšívky a nádoby z Kněževsi.

Též o nebi a o pekle má náš lid určité pojmy, tu i tam v příslovích a pořekadlech trefně vyjádřené. Na dušičky v očistci pamatuje matka již dítko, jež spáti nemůže, aby se pomodlilo za dušičky Otčenášek. Píská-li v kamnech nebo na ohništi (v nístěji), říkají, že pláčí dušičky, a házejí do ohně drobečky chleba. Při modlitbách v kostele slýcháme často modlitbu za dušičky, »na které nikdo nepamatuje«. A tak ze všech těchto zvyků lidových jasně září pevná víra, že zemřelý není nám smrtí odcizen, že sice od nás »odchází«, ale žije i za hrobem. K víře té nabádá lid také příroda, slavíc každoročně své vzkříšení.

Lid náš zná šťastné i nešťastné dny. Pátek je den nešťastný, neboť »v pátek jde vše nazpátek«; kdo se v ten den narodí, jest nešťasten a bojí se strašidel; co se v pátek zdá, nevyplní se. Kdo se v pátek směje, v neděli pláče.

Neděle — nedělej a Bohu služ; kdo v neděli pracuje, tomu budou v očistci hořeti prsty. Kdo se narodil na Hromnice, toho hrom zabije. Nešťastné »planety« jsou na den 1. srpna, kdy byl Lucifer s nebe svržen, 30. září, kdy se propadly Sodoma a Gomorrha.

Sny vykládati jest uměním, v němž se mnohé babičky výborně znají, jako pravé Sibylly a Josefové Egyptští. Jako »herbáře«, tak uchovaly se mezi lidem psané »snáře«, výklady snů a znamení. Sny, které se zdají v neděli a v pátek, nevyplní se nikdy; nejšťastnější jsou sny, které se zdají k ránu.

Nádoby a roub ze Zbuzan.

Šťastným dnem je sobota, den Marianský: tu musí slunéčko zasvítiti byť se jen cípkem ukázalo.

Dle církevního roku rozděluje si lid náš svůj prostonárodní kalendář; dle něho spravuje svůj rodinný i občanský život, rozděluje práce polní i domácí, řídí se ve svých názorech a pranostikách, založených na dlouholeté zkušenosti.

V adventě, v době krátkých, pošmourných dnů, dlouhých nocí a tmavých večerů dere se ve staveních peří. Když je dodráno, vystrojí hospodyně dračkám »dodernou«, pohoští je při tom kávou, buchtami, rosolkou a v nejnovější době do mody padlým čajem. Kdo vstoupí do místnosti, kde se dere, má několik pírek sedrati, aby nedostal umouněnou a ospalou ženu. —

Večer před svátkem sv. Ondřeje postívají se dívky, aby se jim zjevil budoucí manžel. Větvička třešňová, uříznutá před sv. Barborou a ve chlévě

chovaná, rozkvete o vánocích. (Zbraslavsko.) Večer před sv. Barborou chodívají »barborky«, pak přichází nadělovat Mikuláš, někde slavně (Smíchovsko); na den sv. Lucie, která noci upije, obcházejí »lucinky«. (Zbraslavsko.)

Rouby ze Smíchovska.

Blížící se vánoční svátky působí hospodyním dosti starostí, aby se jim housky povedly a ryby dobře uvařily. Ryby prý nejlépe na svatého Tomáše vařiti; jsou-li dobře uvařeny, chutnají nejlépe o Sylvestru, kdy se dojídají.

Štědrý den jest pravým »tajemným svátkem«, plným pověr, kouzel a věšteb. Co tu touhy poznati neznámou budoucnost, co tu snahy vyzpytovati zlo rodinám hrozící?

Dítě se postí, aby spatřilo »zlaté prasátko«, dívky pátrají po svém budoucím osudu, pohlížejíce do vody, ku které si zjednaly přístup vysekáním ledu; po večeři vycházejí na zvědy, naslouchají větrům a štěkotu psímu, třesou plotem, maně vyhazují střevíček, aby se dověděly, zda-li a odkud ženich přijde, chodívají budit slepic, aby, ozve-li se kohout, doufati mohly, že se ten rok ještě vdají. Obecný jest zvyk předložiti psu šištičky z chleba uhnětené a česnekem potřené; čí šištičku pes nejdříve lapne, ta dívka se nejdříve vdá. Pod tři hrnky dává se chléb, peníz a hřeben. Kdo odkryje chléb, bude šťasten, kdo peníz, bohat, kdo hřeben, buď brzy umře neb nouzi bude tříti.

Na Zbraslavsku třese o Štědrém večeru hospodář stromy, aby ze spaní se probudily, hospodyně zakopává pod ně kosti od večeře, aby hodně ovoce nesly.

Drůbeži dávají »do obruče«, aby se pohromadě držela, kohoutovi hodí hospodyně kousek česneku, aby byl bujný. Také dobytku dávají zbytky od večeře, do vody je sypou, aby zdravá byla, do země zakopávají, aby rodila. Při večeři znamená lichý počet smrt někoho ze stolujících, hvězda rozkrojeného jablka, jádro z ořechu ukazuje na zdraví neb nemoc. Ze třpytu hvězd soudí se o úrodě a počasí budoucího roku.

Kromě ryb, jichž si jen bohatší dopřáti mohou, je nezbytným jídlem štědrovečerním kuba, kaše z krupek a hub, pak hrách a vdolečky. Také mnozí si na tom zakládají, aby na stůl štědrovečerní přišlo dvanáct jídel, housku, ořechy, jablka a muziku (sušené a vařené ovoce) v to počítaje. O Hodě

Božím předkládá se kromě jiných jídel při obědě krupičná kaše; zbytky jejími namaží skývy chleba a předkládají dobytku, aby byl statným. O sv. Štěpánu chodí mládež koledou. Na Sylvestra pekou pro chasu rohlíky, jako druhdy o Martině.

O Nový rok chasa opouští starou službu a v týdnu na to nastupuje na službu novou, čemuž se říká, že chasa »martinkuje«.

Před svátkem sv. Tří králů světí se voda, sůl, křída a bobek. Stavení večer vykropují a nad vchody napisují tři kříže, aby čarodějnice do vnitř nemohly. Druhdy znamenali »Tři krále« učitelé za koledu; někde při tom vykuřoval kostelník stavení a dostával rovněž peněžitý dárek. Hospodyně však za tepla křížky mazávala, aby slípky hodně nesly.

V pověrách lidu oblíbená trojka osvědčuje svoji platnost i tuto. Proutek na Kašpara, Melichara a Baltazara posvěcený pomáhá při dobývání pokladů. Hospodář vodou tříkrálovou vykropuje osetá pole, aby dala hojnou úrodu. Zbylé svěcené vody od loňska nalévají dobytku, aby nestonal. Večer lije se olovo, ze slitků věští se budoucnost. Někde se tak děje o Nový rok. Tři králové chodívají také po vsi.

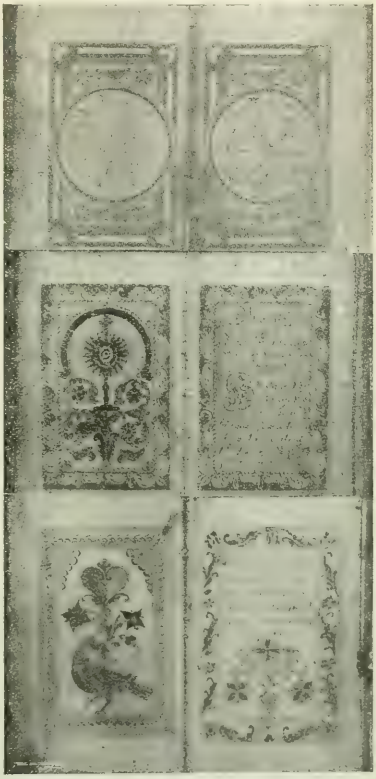

Ukázky listů ze psaných knížek modlicích Jana Verbíře z Nebušic z r. 1792.

Pořekadlem: »Na Jména Ježíš, ke kamnům nejblíž,« vzpomíná se tuhé zimy, blížícími se Hromnicemi ubývajících zásob; »na Hromnice, půl krajíce, půl píce.« O Hromnicích světí se v kostele svíčky-hromničky; rozsvěcují je při bouři a nemocného jimi obnášejí. Taje-li na Hromnice tolik, co by se skřivánek z koleje napil, bude úrodný rok. »Na Hromnice musí skřivánek vrznout, byť měl i zmrznout.« Druhý den po Hromnicích dává se v kostele hromničkami »Blažeje« proti nemocem v krku.

Při zimní pohodě uběhne i veselý masopust, s ním doba přátelských návštěv »na zabíjení.« Nastanou »ostatky,« kdy vdavek chtivé ulehčují si slovy: Už je toho masopustu na mále, to už my se staré panny nevdáme!« Jindy slavil se čtvrtek před masopustní nedělí hojným obědem, hudbou a plesem; slul vším právem »tučným.«

V bláznivé dni vodívá se po vsi »medvěd,« hrachovinou obtočený. Za veselé hudby provázejí ho různé maškary, které ve stavení ženským připíjejí a s nimi zatančí, začež bývají uctívány penězi, šiškami a Božími milostmi odměněny. Hospodyně hledí při tom utrhnouti s medvěda kousek hrachoviny husám do hnízda, aby dobře seděly.

V úterý masopustní se nikde nepracuje, nýbrž v hostinci při hudbě tančí, aby byl dlouhý ječmen a hojně zemčat; půlnocí končí veselý rej a nastává přísná doba postní.

Fouká-li na popeleční středu vítr, bude úroda, ne-li, neúroda. Také dle počasí posledních dnů masopustních soudí se o úrodě; pěkná neděle svědčí senu a otavě, pondělí žitu, úterý pšenici. Svatý Matěj seká ledy a chrání ovoce. Na svatého Matěje vycházejí děti i dospělí do zahrady, kde třesou stromy a volají: Dnes je sv. Matěje, kam ten hlas obejde, ať obilíčko ani ovoce nezmrzne. Vodou svěcenou na sv. Hátu kropí světnice, říkajíce při tom: Svatá Háto sem, čtyři hadi ven!« Kdo se této vody napije, tomu hadi neuškodí. (Zbraslavsko).

Březnem nastávají zase polní práce. Bedliví hospodáři zaznamenávají pilně březnové mlhy, aby z nich poznali po stu dnech červnové bouřky. Březnovým sněhem umývají se dívky, aby byly bílé a pih neměly. K setí strojí se obilí tak, že se zastrčí do hromady nahoře hromnička, okolo ní svěcený věneček od posledního svátku Božího Těla, načež se vykropí za modlitby evangelia svatojanského obilí svěcenou vodou.

Když jdou nebo vyjíždějí poprvé na pole, polévají se navzájem vodou, aby byli hbití a čilí. Opožděné hospodáře v polní práci zlobívají pořekadlem: »Na svatého Řehoře žába hubu otevře, každý sedlák šelma, který neoře.« Připadne-li sv. Josefa na neděli, bude úrodný rok. Mrazy po svátku Panny Marie nicému již neuškodí, byť sebe tužší byly. (Smíchovsko).

V pilné jarní práci nadejdou »červené svátky,« kterým předchází pašijový týden, kdy nemá hospodyně nasazovati vajec, poněvadž by se drůbež špatně líhla. Kočičky na květnou neděli žehnané chrání oči od nemocí, polknuté od zimnice. Také se dávají za trámy na půdě, zapichují do polí a vyhání se jimi dobytek na pastvu.

V pašijový týden poklady hoří, voda dodává krásy a zdraví. Na zelený čtvrtek seje se hrách, aby se vydařil. Svěceným klokočovým prutem od květné neděle vyhánějí blechy ze stavení říkajíce: »Ven hosti bez kostí!«

Na velký pátek vycházejí lidé před východem slunce se modlit k potokům, do zahrad a do polí. Proti proudu nabraná voda chrání od nemocí.

Trnkový prut, na ten den uříznutý, vyhání čarodějnice, osykový krtky. Prší-li na velký pátek, bude žíznivý rok. Také se nemá dopoledne v ten den hýbati zemí. (Zbraslavsko).

Na bílou sobotu, když se opět zvoní, třesou stromy, aby bodně ovoce nesly. Pokud jsou zvony v Římě, oznamují hoši klapačkami i řehtačkami doby denní a čas služeb Božích. Uhlíky z Jidáše zastrkují se pod krovy, aby blesk do stavení neudeřil. Uhlí toto i popel ze spáleného Jidáše pomáhá při nemocech dobytka. Pro děti pekou Jidášky s medem

K červeným svátkům pekou se bochánky a strojí se nezbytné, chutné jídlo, »nádivka.« Skořápky z vajec o Boží hod svěcených zakopávají se pod stromy, aby byla hojná úroda. V prostřední svátek je »pomlázka;« děti obcházejíce ves s proutky vrbovými, pěkně spletenými a klůcky různých

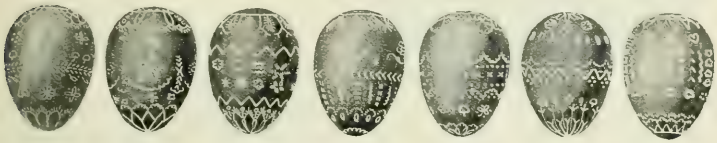

Malovaná vajíčka ze Smíchovska.

barev ozdobenými, jimž »dynovačky« říkají, prozpěvují: »Hody, hody, do provody, dejte vajíčka červený!« Která dívka dostala o vánocích koledu, splácí pomlázkou. »S provoda« počínají opět ženiši a smlouvčí choditi na »vejhledy«, mládež těší se na jarní pouti, kde dostávají nevěsty »cedulky« na vdávání.

Do sv. Jiří nejsou hadi jedovatí. Světec tento otvírá zemi; co se do sv. Jiří zazelená, ztratí se po něm. Jdou-li na den sv. Marka při processí muži vzadu, bude drahota.

Večer posledního dubna pálivají čarodějnice, které dříve práskáním ze vsi vyhnali; na hnůj zastrkávají trnkové pruty, před chlévy kladou trávník, prahy sypou pískem, jejž čarodějnice spočísti musí, než vstoupí do chléva.

V máji nemá pastýři ani hůl oschnouti. Pankrác, Servác, Bonifác jsou ledoví muži, Žofie jejich kuchařka; odtud již studeno neškodí.

Koncem května a v červnu pořádá mužská mládež »máje,« dívky strojívají »doušky.«

V červnu slaví se svátek Božího Těla neb oltáře. Utíkají-li lidé od oltářů, budou ženci utíkati s pole, t. j. bude ve žních často pršeti. Svěcené věnečky chrání od bouřky; užívá se jich také v prostonárodním léčení. Žehnané »koření« jest lékem proti nemocem zvířat domácích, větévkami z májí od oltářů vyhání se obtížný hmyz ze stavení, zejména mouchy, kterých Duch sv. pytel rozsypal.

V červnu také třeba pěkného počasí ku sklizni sena. Obavu působí, když na sv. Medarda prší, neboť »Medardová krápě čtyřicet dní kape«. Na svatého Víta po celou noc svítá.

Před svátkem sv. Jana Křtitele pálívají se večer letní ohně. Dívky uvíjí vínek z devatera koření, jejž potom u potoka na vrby házívají, aby se dověděly, vdají-li se ten rok či zemřou. Toho dne kvete kapradí zlatým květem.

Když o senách první vůz vrchem naložený do dědiny vjíždí, hledí svobodné dívky uzmouti kousek sena, jež si potom dají do postele pod hlavu, aby ve snách spatřily svého budoucího manžela.

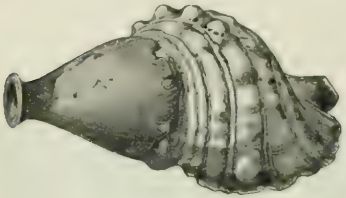

»Hlemýždí skořípka«
ze Zbraslavi jako trouba upravená, kterou se troubilo proti kruponosným mrakům.

Na sv. Prokopa musí prý se aspoň sedm lidí utopiti; od toho dne také přestává růsti obilí, neboť »sv. Prokop — kořen rozkop!«

O sv. Jakubě chlebodárci stěhují se od nás bouřky. O žních jest ruka Páně otevřena, klíče od špýcharů leží na mezi. Rolník sklízí Boží požehnání, na které byl celý rok čekal; proto dopřeje chase i dělnictvu hlučného veselí a vystrojí »starýho«, když poslední snop domů s pole vezou. Celá obec slaví pak ukončení žní »obžinkami.«

Po žních slavívalo se druhdy ve většině našich obcí posvícení způsobem hlučným s pěknou neb zlatou hodinkou; někde si ještě v úterý sousedskou přidali; nyní, kdy hojně řepy se pěstuje, jejíž sklizeň právě v dobu venkovských posvícení spadá, posvícení se buď odkládá neb ledabyle odbude, čímž ovšem pozbývá dřívější pověsti a nenucené jindy veselosti.

Nastanou veselé a jasné noci září jové, doba společného vaření povidel a sušení švestek. Tichou nocí rozléhá se zpěv a skotačivé žerty mládeže, častující se vzájem prvními »pečárkami«. Ve dne planou na nivách, po nichž podzimní osev již ukončen, veselé ohně; nastaly totiž bramborové žně.

Na Šimona Judy paste dítky všudy (počátek zimy)! Sv. Martin jezdí na bílém koni, ale s tím je zle, kdo se má jako hus o Martině.

Svatá Kateřina uzavře všecky venkovské zábavy, hudebníkům »struny trhá a nástroje láme.« Kdo v tom roce se neoženil, musí sv. Kateřině odevzdati cedulku, kterou na jarní pouti obdržel, jak neprovdaným na Smíchovsku se vysmívají; ale na Zbraslavsku odevzdali ji ubozí již Všem Svatým.

Pouti tyto, ku kterým se zástupy mládeže z dalekého okolí scházívají, zachovaly dosud dávnou svoji slavnou pověst. První jarní pouť je u sv. Matěje v Šárce, po ní »Slamník« v Bubenči, Svatojanská pouť v Chuchli, Filipo-Jakubská na Smíchově, Prokopská v Dalejích, Markétská neb Hvězda, poutní slavnosti na Bílé Hoře, u sv. Kiliana blíže Davle, na Skalce u Mníška

a na Rovinku u Slap. Lid náš hojně putuje na Sv. Horu, do Hájku, do St. Boleslavi, k Sv. Janu pod Skalou; na pouť sv. Janskou do Prahy těší-vají se mladí i staří. K pouti této družily se před nedávnými ještě časy slavnosti, které budily a sílily v lidu národní uvědomění; připomínajíce mu slavnou jeho minulost, přispěly u veliké míře k národnímu probuzení.

Na bohatýrskou minulost národa upomínají také mnohé krásné pověsti a zkazky, které původ svůj mají v okresích našich a staly se odtud majetkem celého národa. Jsou to pověsti a báje o staroslavné Budči, o Levém Hradci, o bitvě na Tursku, o Ctiradovi, o Šárce, o dívčím boji a o báječném Kazíně.

Lid si vypravuje zachované tyto skvosty národní poesie, rád čítá také za zimních večerů »Kroniky«, kalendáře i novější knihy, které se dům od domu půjčují. Pravé kulturní poslání ve směru tom konají na venkově našem žákovské knihovny, vedle nich místní knihovny obecní neb různých spolků.

V okresích našich mluví se pro blízkost hlavního města, na něž lid prací, výdělkem i obchodem jest odkázán, tak zvanou »pražskou češtinou«. V mluvě užívá se vedle chybných tvarů slovných velmi mnoho znetvořených slov cizích, hlavně z jazyka německého.

Názvosloví řemeslnické jest vůbec porušeno.

Mravní cit lidu a vrozený cit pro právo jeví se v mluvě lidové, jednak v uctivém způsobu proslovení mladších ku starším, jednak také ve vážnosti, již lid chová k duchovním a učitelům, k úřadům a vrchnostem. V novější době z různých příčin obecně známých porušil se sice, zvláště v nejbližším sousedství města, dávný tento ušlechtilý mrav, avšak zdravé, silné jádro lidu odolá bohdá ve své ryzí neporušenosti nepovolaným škůdcům mravního, hmotného i národního bytí.

V pověstné, svérázné neústupnosti a nepřístupnosti našeho lidu, zvláště selského, vězí pravá síla a uvědomělost národní, již neporušenu uchovati a neúnavným připomínáním slavné minulosti v jaré paměti lidu udržovati náleží k předním povinnostem každého, kdo národ svůj miluje, neboť jen v té síle a v pravém národním uvědomění je pevný základ i naděje naše v šťastnou budoucnost drahého národa Českého.

Josef Cyterák.

Mísa ze Zbraslavska.

Školství,

jeho rozvoj historický a stav přítomný.

Ačkoli o tom, jak na území, které zaujímá nynější školní okres Smíchovský, postaráno bývalo o vyučování a vedení mládeže, zejména z dob starších zachovaly se zprávy jen nahodilé a velice kusé, přece právem tvrditi můžeme, že okres ten téměř ve všech obdobích, v něž se dělí dějiny rozvoje škol a vyučování v Čechách vůbec, svými zřízeními školními nejen čestně byl zastoupen, ale že také nejednou v téže příčině nad jiné kraje vlasti naší vynikl.*)

I.

První stopy činnosti vyučovatelské v obvodu dnešního Smíchovska objevují se hned v oněch dávných dobách, kdy se počalo u nás šířiti a ujímati učení víry křesťanské. Vypravuje ť starobylá legenda slovanská i nejedna legenda latinská, že sv. Václav, vyučen byv dle přání báby své sv. Lidmily (snad od slovanského kněze na Tetíně) »knihám slovanským«, dle opatření otce svého, knížete Vratislava († kolem r. 920), za něhož vyskytovala se v Čechách vedle liturgie slovanské také již liturgie latinská, učil se

*) K sepsání přítomné stati bylo užito kromě pramenů na svém místě uvedených hlavně výpisů ze školních a farních knih pamětních, které zaslaly správy škol a někteří učitelé, našich děl encyklopaedických, historických spisů a rozprav od Tomka, Zoubka, Dvorského, Wintra, Kaliny, Šafránka, Kliky a mn. j., jakož i monografií od Böhma Holuba, Paulyho atd.

písmům latinským od latinského kněze, který bydlel na Budči při kapli sv. Petra (viz str. 260.), a »maje rozum bystrou chápavostí Bohem nadaný, krátkým učením knize žalmů i ostatním mnohým knihám božským porozuměl dobře a vše pevně u vnitřní paměť si vštípil.« Z toho vznikla později pověst, že na Budči hned za dob pohanských bývala slavná škola, v níž prý se vyučovalo literám, kouzlům a věštbám; do ní prý chodili Přemysl a Libuše a tam vlastně se seznámili; původně slovanská škola tato proměněna prý za dob, kdy do Čech přišlo křesťanství, ve školu latinskou.

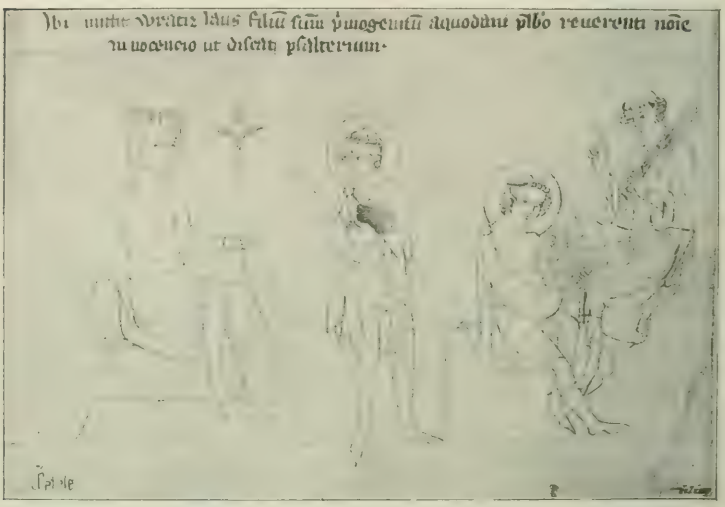

Snímek z bible Velislavovy.

Avšak, že by na Budči bylo bývalo »učeliště národní nebo lyceum«, tedy vůbec jakás škola způsobu pozdějšího, naskrze příčí se tehdejším poměrům časovým, a jest tvrzení takové přičísti nedosti kritickému směru kronikářů století šestnáctého.*)

V illustrované bibli Velislavově, jež se chová v knihovně kn. Jiřího Lobkovice v Praze a jejíž původ kladou znalci do XII. — XIV. století, spatřuje se na obrázku sv. Václav, an jako mládeneček s knihou v ruce stojí před svým otcem, jenž ho posílá ke knězi Innocenci (v legendě z X. století sluje Venno neb Ueno), aby se tam učil čtení žalmů. V pravo sedí sv. Václav, uče se na Budči, a říká si na knize; před ním stojí učitel mnich s rukou

*) Srovn. Zoubkovy rozpravy o Budči v Bes. učit. 1870, str. 279, v Encykl. paedag. str. 793, též v poznámce k vydání řádu Codicillova na str. 33. a j.

pozdviženou na znamení výkladu a hrozby, s notnou metlou v ruce levé na důkaz učitelské důstojnosti a přísnosti, — nejstarší obrázek učitele v illustrovaných rukopisech Českých.*)

Za prvního zakladatele škol v Čechách slušno míti řád sv. Benedikta (nar. 480), nejstarší a nejznamenitější řeholi v VI. – IX. století na západě. Zabývalit se mniši řádu toho, který šetřil i na onen čas vzácných pravidel o vychovávání a kázni, již velmi záhy vyučováním s úspěchem takovým, že v západní a střední Evropě v oné době, jež v dějinách kulturních sluje Benediktinskou, vůbec pokládáni za přední šiřitele vzdělanosti. V klášteřích Benediktinských zakládány první středověké školy klášterní, jež dělily se na vnitřní (scholae claustrales), kde vychováváni obětovanci nebo zaslíbenci (pueri oblati = poslušní hoši), budoucí mniši, a na vnější (scholae exteriores), které bývaly vně klausury a v nichž cvičeni chovanci po většině stavu urozeného, kteří se chtěli věnovati povolání světskému. Vyučování zahrnovalo sedmero svobodných umění (artes liberales), jež dělila se v trivium (grammatiku, rhetoriku a dialektiku; artes sermonicales) a v quadrivium (geometrii, arithmetiku, musiku a astronomii; artes reales). Kromě toho přihlíženo poněkud i k přírodním vědám, lékařství, zeměpisu a dějepisu; se zdarem pěstováno řezbářství a malířství. Za největšího rozkvětu svého v IX. a X. století soustřeďovali Benediktini v klášterních školách svých nejen školy vysoké a střední, nýbrž opatové a mniši jejich pečovali v sousedství klášterů též o školy elementárné a o děti chudobné. U vyučování postupováno progressivně, t. j. žáci učili se po delší čas předmětu jednomu, po té teprve druhému. Latina jako jazyk učenců a vzdělanců byla osou a středem všeho vyučování; jí také věnováno nejvíce času. K trvalému pamatování pomáhaly, protože tištěných knih nebylo, memorialní verše, hojná cvičení, písemná sjednání, řeči a disputace. Žáci starší pomáhali cvičiti mladší. Vzdělávajíce svěřence své mnichové obraceli zřetel k jejich povaze osobní.

Do Čech dostali se Benediktini zároveň se založením Pražského biskupství (973); byl† první biskup Pražský Dětmar učený mnich Benediktinský z kláštera sv. Jana Křtitele v Děvíně. Druhý biskup, sv. Vojtěch, seznav již ve škole Děvínské blahodárné působení řádu toho i rozličná jeho zařízení, a vstoupiv r. 989 v Římě v klášteře na Aventině do řehole té, pojal úmysl založiti také ve velmi rozsáhlé diecesi své ústav k vychovávání důstojných kněží a v pravdě apoštolských missionářů, kteří by mu v těžkém jeho úřadě pastýřském pomáhali v boji proti pohanství, nevěře a nevzdělanosti. Proto vraceje se do vlasti, aby znova na sebe vzal břímě úřadu biskupského, vyprosil si dvanácte bratří Benediktinů z jmenovaného kláštera Římského, které pak usadil nejprve v Kostelci u Plzně, potom v klášteře Břevnovském v nynějším Smíchovsku. (Viz str. 172.) S úkoly čistě církevními připadlo tomuto prvnímu mužskému klášteru v Čechách také veliké poslání kulturní,

*) Dle výkladu Zoubkova.

jemuž, jakmile v zemi zdomácněl, dostál plnou měrou tím, že působiv ze sídla svého až do bouří husitských ve všech odvětvích duševního života národa našeho, získal si u nás o tehdejší křesťanskou vzdělanost vůbec zásluhy jako velké monastýry Benediktinské v Německu, ve Švýcarsku, ve Francii a v Anglii.

Působení opatství Břevnovského v příčině náboženské jevilo se hlavně přísným zachováváním kázně, jíž knížata a králové Čeští té doby vydávají svědectví nejlepší, jakož i vysíláním kazatelů a poustevníků do krajů Českých, Moravských i Slezských, ba i do vzdáleného Polska, kam Břevnovské missionáře povolala Dúbravka, choť knížete Mečislava. Požehnaná byla též činnost jeho v oboru řemesel, jež v klášteře provozována a jimž tam učeno, jakož i činnost zemědělská a národohospodářská; jí proměněna půda dosud neplodná v úrodné lány, zakládány nové osady, cesty a silnice. Zvláště pak horlivá byla jeho činnost vědecká, jíž děkují Čechy za základy latinského písemnictví vůbec. Předními representanty jejími stali se opat Menhard, jejž nazývá Kosmas nejvýznamnějším mužem své doby, opat Klement, za něhož slul Břevnov sídlem učenosti a svatosti, opat Diviš, jehož učeným hovorům sám Karel IV. s velikou zálibou naslouchal, Jan z Holešova, odpůrce Husův, a mnozí jiní. Nemenší byl i věhlas otců Břevnovských, který osvědčili v umění stavitelském a v uměních vůbec. K lidumilným opatřením jejich přičísti sluší zařízení lázní v Praze na Poříčí, které zdarma přístupny byly chudým. Pocestní nebo nemocní nalezli u nich také přístřeší. Těchto věcí jen jaksi mimochodem zde se dotýkajíce,*) všimneme si zevrubněji činnosti bratří Břevnovských, pokud se týkala vyučování.

Dokud nebylo knih tištěných, zanášeli se mnichové hlavně opisováním knih k účelům bohoslužebným a školním. Za tou příčinou také v klášteře Břevnovském záhy zřízena škola písařská, v níž pilný opisovatel knih, probošt Děthard, se vyučil a jako pozdější opat na Sázavě podobnou školu zřídil.**) O mravenčí píli Českého řádu Benediktinského nejlepší svědectví dává již na str. 175. jmenovaný Codex giganteus, o němž praví Dudík, že jest jediným obrovským dílem na světě. Codex tento, obsahuje prvotně na 319 listech pergamenových velikosti 96 × 53 cm, drobným písmem popsaných, vedle starého i nového zákona mnohá díla jiná, byl svou dobou hlavní ozdobou knihovny Břevnovské, od r. 1648 však chová se ve Štokholmu, kde jest dle svědectví Pečírkova parádním kusem tamější knihovny královské.

Konaje vždy nádherně služby Boží, klášter Břevnovský nemohl se obejíti beze zpěvu posvátného. Proto již ode dávna měli tam své kantory neb učitele a správce zpěvu kostelního z členů řádu. Dle jména známi jsou Jan kantor (1348—98), Jan subkantor (1385), Jindřich kantor (1397 až

*) O působení kláštera Břevnovského na vzdělanost a osvětu obšírně pojednávají Dr. Krásl a prof. Ježek v obsáhlém díle »Sv. Vojtěch« (v Praze 1898), jehož také tuto užito.

**) Dr. Krásl a prof. Ježek: Sv. Vojtěch, str. 392.

1419) a Petr kantor (1420).*) Úkolem jejich bylo cvičiti chlapce desíti až patnáctileté, tak zvané bonifanty (boni pueri = dobré hochy) zpěvu, jež ovšem dříve musili učiti čtení. Chlapci pak zpívali v kůru, říkali žalmy, hlídali svátosti a konali služby jiné.**) Jak pilná péče věnována byla zpěvu kostelnímu, dokazují také klášterní hymnaria. V rukopise, který se chová v c. k. universitní knihovně Pražské, zachoval se nám nejstarší nápěv a text »písně sv. Vojtěcha«; vepsal jej do něho dle Dobrovského r. 1397 Břevnovský mnich Jan z Holešova.

Ježto pak nelze si mysliti Benediktinského kláštera Břevnovského bez vyučování literního, tvrdí Dr. Krásl a prof. Ježek***), že tam byla zřízena i škola dle vzoru Děvínského; soudíce, že byla asi vnější a vnitřní, vypisují způsob vyučování v ní a působení její takto: »Ve vnější škole učily se dítky čísti a psáti v jazyku mateřském, pak latině, při které byl žaltář čítankou. Bylo-li přání rodičů, aby se dále ještě vzdělávaly, četly rozličné průpovídky a bajky dle Aesopa a Aviana, církevní Otce a bibli, při čemž však nebylo zapomínáno průpovídek a básniček Českých. Po této přípravě vstoupili žáci do trivia (viz str. 489.) a pak do quadrivia. Škole vnitřní náleželi ti, kdo měli v úmyslu vstoupiti do řádu. Učili se v ní askesi, řeholi sv. Benedikta, bohoslovným vědám, zvláště kanonickému právu, a od času opata Klementa I., jenž v cizině sám filosofického vzdělání nabyl, také filosofii. Vedle biskupské školy u sv. Víta na hradě Pražském byla škola Břevnovská nejčetněji navštěvována v celé zemi.†) Z Břevnovské školy vysíláni pak učitelé do proboštských a farních škol, jež od arcistýře na panstvích byly zřizovány; z nich na př. Broumovská, do níž chodil také Arnošt z Pardubic, podobala se gymnasiu.«††)

Soudíce dle obyčeje řádu Benediktinského, jehož předním úkolem bylo vyučovati děti i dospělé, máme za to, že ani Benediktinský klášter na Ostrově v dnešním Zbraslavsku (viz str. 201) nebyl bez jakéhos vyučování

*) Tomek: Děj. Prahy V., 204.

**) R. 1255 stěžoval si Martin, opat Břevnovský, papeži Alexandru IV. do bonifantů Pražských, že přicházejíce v den Mladátek s velikým průvodem do kláštera, tropili všeliké šašky a nesmyslnosti, toho svátku znesvěcujíce a klid klášterní rušíce I uvolil se r. 1267 opat Břevnovský dozorci mladátek (episcopus innocentum), jak bonifantům Pražským také říkali, nebo mistru pacholat (magister puerorum) raději dávati před svátky čtvrt hřivny stříbra, aby hodní ti hoši s tovaryši svými (socii) budoucně doma zůstávali. (Emler, Regesta 22 čís. 54, 222 č. 579.) Nejspíše dozorci a cvičiteli i dvanácti bonifantům, tedy třinácti chudým žákům sv. Víta, zavázal se r. 1388 klášter Břevnovský dávati vyčastování v den paměti Vojtěcha Rankova, mistra i rektora učení Pařížského, scholastika Pražského, jenž za živa hojnou svou knihovnu klášteru odkázal a za to v témž klášteře byl pochován. (Tadra, Č. Č. M., 1879, 548).

***) »Sv. Vojtěch«, str. 387.

†) Rovněž Ziegelbauer ve svém díle »Epitomae hist. monast. Brzevnoviensis« z r. 1740 na str. 158. uváděje, že ve škole Břevnovské stále působilo na šedesát doktorů a lektorů, soudí z toho na veliký počet žáků řeholních i externistů.

††) Nynější gymnasium Broumovské založeno r. 1642.

po způsobu tehdejším, a že tam rovněž pěstována hlavně latina, potřebná jak těm, kdo se chtěli státi duchovními, tak i těm, kdo mínili jíti do služby veřejné, ježto nejen vyjednávání se sousedními knížaty dálo se jazykem latinským, nýbrž i v záležitostech vnitřních důležité listiny jazykem tím sepisovány.*) Když zrušena slovanská liturgie ve staroslavném klášteře Sázavském, poskytnuto přístřeší v klášteře Ostrovském některým mnichům slovanským, kteří se tam učili latině, jak o jednom přímou máme zprávu.**) Že také v klášteře tom velice si zakládali na ušlechtilém zpěvu bohoslužebném, vzdělavací moc jeho na posluchače uznávajíce, toho nepřímý důkaz spatřujeme v latinském rukopise Českého, dle jména neznámého mnicha kláštera Ostrovského ze století XV., v němž poučuje řeholnice kláštera u sv. Jiří na hradě Pražském, tenkráte velmi bohatého a většinou šlechtičnami osazeného, o slušném zpěvu v kůru.***)

Jako o Benediktinech tvrdí se též o mniších Cistercienských, haluzi velkého řádu sv. Benedikta, že velmi záhy věnovali se cvičení mládeže, zakládajíce na svých statcích všude vedle chrámů také školy, v klášteřích samých pak vyšší studia formou tenkráte obvyklou pěstujíce.†) Avšak jaká byla v tomto směru činnost mnichů Cistercienských, usazených v krásném a bohatě nadaném klášteře na Zbraslavi (viz str. 433), jehož opat Petr Žitavský (1316—38) proslul svou kronikou kláštera toho, o tom nenašli jsme zpráv. Jisto jest i tu jen tolik, že také tam měli své řeholní učitele a správce zpěvu kostelního, jakým byl r. 1523 kantor Valentin.††)

Velikou učeností vynikli Kartusiané, z jejichž kláštera na Smíchově původ vzalo nejedno literární dílo, jako roku 1381 spis převora Michala »O vládě panovníků.« Pro mnohé vědomosti a život asketický byli u panstva i u lidu ve veliké vážnosti, dokud se nevmísili do náboženských rozbrojů v zemi, davše při tom příliš na jevo své nečeské smýšlení i ve věcech národních.†††)

Vedle škol klášterních, škol kollegiatních při kapitulách a kromě školy kathedralní při velechrámu Pražském, které především pro potřeby církevní určeny, zakládány v období tomto ponenáhlu také školy při farních kostelích,

*) Ungar: Gedanken von dem Zustande der Schulen u. der lateinischen Literatur in Böhmen vor Errichtung der Hohen-Schule in Prag, 1784.

**) Dr. Krásl: Sv. Prokop, str. 195—196.

***) Praví, že mají k němu vybrány býti sestry lépe zpívající, »quia nonnullae habent voces dissonas et discordantes yako nenamazany voz, aliquae raucas yako chrusty, aliquae asperitate terribiles, nemotorne yako kola mlynna nebo yako koczky, kdyz na ssyc wrczyc, aliquae depressas, chrapave yako rozbyty zwon ssypawe, sicut habuit panna Bycska Suchdolsska. Et tales non aedificant audientes, sed ad risum movent plus et ad cachinnum.« (Paběrky z rukopisů Klementinských. Podává Jos. Truhlář. Věstník České akademie, ročn. 1898, str. 210.)

†) Welzer u. Welte: Kirchenlexikon, 1887.

††) Arch. Čes. VIII, 563.

†††) Viz šíře v »Čes. dív. šk. Sm.« 1875.

přístupné mládeži kruhů širších. Správcem školy farní byl rector, pomocníkem jeho succentor, žáci sluli scholares (tirones). Pánem školy byl farář a dosazoval na ni učitele, kteří většinou byli stavu duchovního (clericus, acolutus, diaconus), někdy pak i lidé světští, zvláště když duchovní vstoupili do služby kostelní. Ale ani v Praze nebylo školy při každém farním kostele, na venkově pak toliko v městech a ve větších osadách bývalo hojnější vyučování. Ve XIV. století náležely v nynějším Smíchovsku a Zbraslavsku jediné k dekanátu Ořešskému 34 fary. Byla-li však také při některé z nich, zvláště pak při oněch, které náležely řádům duchovním, škola nebo vyučování jakés, o tom se nám zprávy nedochovaly.

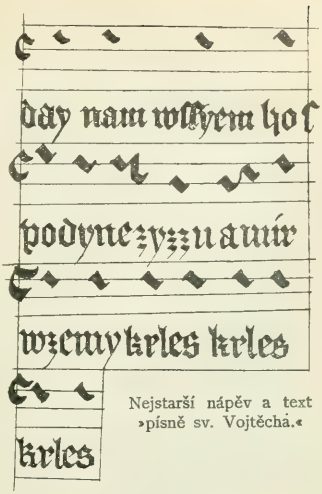

Nejstarší nápěv a text »písně sv. Vojtěchá.«

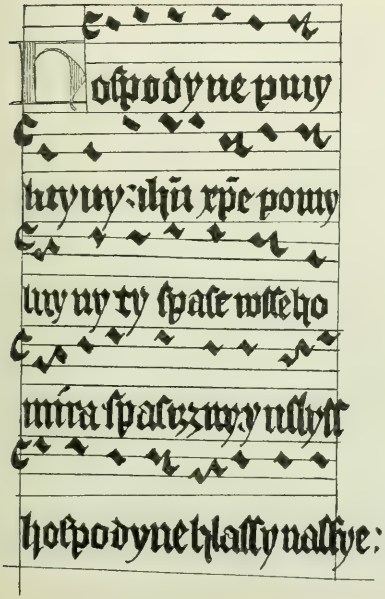

II.

V bouřích husitských (1419 až 1436) zpustošeny kláštery a fary; s bývalými školami klášterními zanikly potom na mnohých místech v Čechách i školy farní, které po roce 1348 byly pod dozorem a řízením vysokého učení Pražského, Karlem IV. slavné paměti založeného. Za náboženského různověrství v XV. a XVI. století odpadla pak od university utrakvistické i města katolická i školy Českých bratří.

Čeští bratří majíce větší péči o dobré mravy a vroucí nábožnost, než o výbornou známost svobodných umění, vzdělávali se způsobem svým, hledíce si při tom co nejpilněji jazyka Českého, jehož při svých

službách Božích výhradně užívali. Že pak v Jednotě jejich vždy pilně se dbalo vyučování lidu i mládeže, bývalo při každém sboru nějaké učení. Bratrský sbor v Tuchoměřicích, kde stíhaní vyznavači učení jeho nalezli tajný útulek, tvořil hned na počátku XVI. století velikou kolonii. R. 1524, kdy král Ludvík všechny Pikharty, jak bratřím přezdíváno, ze země vypověděl, vykoupili si bohatí z bratří podporou Havla Cahery, faráře Týnského a administratora strany kališníků, ochranu u královského místodržícího Karla, vévody Minstrberského, a otevřeli v Tuchoměřicích školu pro vyznavače svého učení.

Křeslo Českobratrského sboru v Tuchoměřicích.

Dle ústního podání stávala Tuchoměřická škola bratrská »na Bělohradě«, t. j. na stráni, táhnoucí se nad školou nynější. Dle Schmidla (Hist. soc. Jezu III, 298) bylo to »gymnasium (škola latinská způsobu tehdejšího) slavné a hojně navštěvované, v němž synové mnohých pánů a rytířů k vyšším studiím se vzdělávali.« R. 1567 zavřela sice zemská vláda bratrský sbor v Tuchoměřicích, avšak přes to mnozí bratří podtají v obci zůstali. Ještě r. 1585 pochován tam farář bratr Václav Hebr, jehož mrtvola z Prahy tajně do Tuchoměřic převezena; r. 1599 zemřel tam kněz, br. Martin Mach. Po nějaký čas byl správcem bratrského sboru Tuchoměřického rodilý Němec, br. Šebestian Biereus Erfordský († 1604.)*)

Na školy katolické, jichž byla v zemi menšina, dohlíželi faráři. Vyšší dozor svěřoval se kanovníku scholastikovi při metropolitním chrámu sv. Víta, kdežto vrchní dozor příslušel vždy arcibiskupovi. Nezřídka vyučoval farář schopného chlapce z osady, který, jakmile měl dostatečné vědomosti, dal se zkoušeti scholastikovi, načež nastoupil na úřad učitelský při některé škole venkovské**).

O poměru mezi kněžstvem a učiteli se praví, že v dobách před válkami husitskými býval »tytýž přátelský a utvrzoval se společným obcováním, hrou a pitkami«.

Naproti tomu bývaly ve století XVI. a XVII. časté sváry mezi duchovními a učiteli nemalým křížem těm, kdo je měli rovnati. V nynějším Zbraslavsku byly to Dobřichovice, tenkráte ves řádu Křižovníků s červenou hvězdou, kde se farář a učitel často neshodli, jak o tom smutné vydávají

*) Schaller: Topographie 1785, I. 229; — Časop. pro katol. duchovenstvo 1829, 250. — Winter: Život církevní str. 114 a 182. — Zoubek: Čes. šk. Smichovské 1876, str. 28. — Bílek: Reformace katol., str. 8.

**) Dr. Krásl: Arn. hr. Harrach, 435.

svědectví dva žalobné listy*) svědčící Pražským arcibiskupům**). V prvním listě, datovaném dne 6. března 1598, stěžuje si Dobřichovický učitel, Václav Nejser, arcibiskupu Zbyňku Berkovi z Dubé (1592—1606), že byl od Řevnického faráře, jemuž podřízen, nevinně zbit, a líčí nechutný ten výjev takto:

»Milostivý kníže! Vaší knížecí Milosti poníženě oznamuji, kterak já chudý mládenec a sirotek, jsouce dožádán i zjednán od sousedů, abych v obci jich Dobřichovické dítky jejich učil umění liternímu, což jsem k sobě s pomocí Boží přijal, a jsouce tam toliko pět dní, kněz Václav Egerus, farář Hřevčický, ve čtvrtek nyní pominulý mimo všecku mou naději, jemuž sem ani žádnému jinému nikda nic neublížil ani jeho neznal, z Hřevčic na mne do Dobřichovic jako vzteklý přiběhl, vzav z práva rychtáři Hřevčickému žílu, v škole mne hledal a nenalezše mne tu, do dvoru starého rychtáře přiběhl, tou žilou mne beze všeho mého provinění, o čemž sousedé dobře vědí, nenáležitě, nekněžsky a nekřesťansky pod řádem a právem vejtržně zbil a zranil, na tré hlavu hanebně zprorážel a mordoval, ruku pravou i bok ztloukl, a ještě na tom nemaje dosti, po vsi za mnou běhaje, tou žilou bil a na zem porazil a za mrtvého mne maje odešel, an by se mnohý zákeřník na silnici nade mnou spíše než on, jsouce osoba duchovní, podle mé neviny slitoval, ježto já snad dokud živ zase zdráv nebudu, a odkud pak chudý člověk lékařův platiti musím. V. kn. M. poníženě pro Boha prosím, že nade mnou ubohým lítost křesťanskou míti a mně to při témž knězi Václavovi takové hanebné zranění k slušné nápravě přivésti V. kn. M. poručiti ráčíte. V. kn. M. všeho dobrého na pánu Bohu žádající Václav Nejser, poddaný J. M. pána z Hradce.«

Čtrnácte let po tom zase Dobřichovický rektor, Řehoř Kuklička z Tejna Horšova, žaluje arcibiskupu Loheliovi (1612—1622), že se mu farář plete do vyučování, uváděje toto:

Vaší Milosti knížecí v známost uvésti pominouti nemohu, co jest mi se od kněze Jana Jindřicha Popeliusa, na ten čas faráře Hřevnického, stalo. Když jest na Dobřichovice do zámku přijel, já jak sem se dověděl, k němu sem do zámku šel a jeho sem přivítal; on mi řekl: Co jsi ty zdejší rektor? Já mu zase řekl: Pane otče, sem. On mi zase řekl: Mám o tobě takovou zprávu, že jsi ty znamenitá, račte odpustiti, šelma, že jsi o ouřednících a kněžích suplikací nedůvodní spisoval; kdyby ty mně to učinil, já bych tě před J. M. kn. stloukl tak, že by ty dokud živ na mně pamatovati musil. Já mu zase řekl: že sem já o kněžích nic nepsal, strany ouředníkův že jest ta věc spokojena. On mi zase řekl: co jest tobě bylo po ouřednících, nechť by oni spravovali svou věc jak by chtěli, kradlili by oni, krad bych taky s nimi, jak jest kníže bohatý, a měl by se s nimi dobře; potom mi řekl: musíš mi doběhnouti na Nížburk pro staré pivo. Já mu zase řekl: že sem tam nikdá nebyl, že nevím tam kudy jíti; tu mi zase řekl: že má od V. M. kn. dovoleno, nebuduli ho chtíti poslouchati, aby mi dal odpuštění, chcili s ním spokojen býti, abych

*) Dvorský: Paměti str. 29 a 397.

**) Dobřichovičtí učitelé proto se obraceli se stížnostmi svými přímo k nejvyššímu duchovnímu hodnostáři v zemi, ježto arcibiskupové po obnovení Pražského arcibiskupství za Ferdinanda I. bývali za příčinou dotace zároveň velmistry řádu Křižovníků s červenou hvězdou, tím i patrony školy a duchovní správy v Dobřichovicích, kde mívali též letní své sídlo.

mu radší šel, že mi tam dohodí službu, abych byl za písaře; i učinil jsem tak, že jsem mu tam k vůli došel, pán mně za rektora přijal, ale jemu sem nic zjednati nemohl. A pravil to pan Jindřich Šanovec, že se nemůže tomu vynadiviti, že ste ráčili takového kněze do tak velké osady dáti, že dokonce nic neumí kázati, že víceji v kostele smíchu načiní, nežli co dobrého a spasitedlného způsobí. A musil sem na tom Nížburce od pátku až do pondělka na odpověď čekati a na své peníze živ býti. A jak jest se kněz Jan Popelius do Dobřichovic dostal od toho času skrze něho nemohu dítek učiti; vždycky praví, že bych je již měl německy a latině čísti, psáti a figurative zpívati učiti; já mu zase pravil: že jsou mi to sedláci nejednou než množstvíkráte poroučeli, abych jim jejich dítek latinsky neučil, jen česky čísti, psáti, počítati a některé sprosté písničky abych je naučil zpívati, že jim oni nedadí vandrovati.*) Ale on na to nechtěl nic dbáti, než vždycky je sám chtěl lépeji nežli já učiti a vždycky mne mezi sedláky haněl, že neumím dobře dítek učiti, a když jest je sám přeslýchal a ony nemohly mu něco trefiti, tak je dobře za uši tahal, div veliký, že jim uší nepotrhal, a musili mu na proutí choditi a když jsou je přinesli, musili mu je strouhati a on potom z toho proutí v zámku do oken jako do nějaké pastušinky mříží nadělal. A tak sem jemu dáleji nemohl to trpěti, když jest mně on nechtěl dítek s pokojem nechati a chtěl mne za svého posla jmíti, pravil sem mu: poněvadž mně sousedi domlouvají, že se tak dítky jako prvé neučí, že se musím o to k V. M. kn. utéci, tak mi se on velel hned stěhovati, a nebuduli chtíti se vystěhovati, že mne dá vyházeti. A já mu zase řekl: že sem toho ještě nezasloužil, že sem žádnému nic neukradl ani žádného nezabil, učiníli mi to, že budu na něho V. M. kn. žalovati, tak že se on potomně musí za to postyděti. On mi zase řekl: Pročbych se, račte odpustiti, šelmo styděl, chci to hned věděti; tak sem já mu zase řekl z hněvu a lítosti: proto, když já J. M. kn. oznámím, že sou vás na Nížburce nechtěli trpěti a že sou vás pro vaše nestydaté a nemravné řeči museli vyhnati; tak on: jestli že to na něj neprokáži, že mne nechce, račte odpustiti, než za šelmu jmíti; tak sem já mu připověděl, když bude po božích hodech, že to chci na něj s boží pomocí prokázati; tak on: že mne chce do toho času s pokojem nechati. Až opět tuto minulou třetí neděli adventní rozhněval se na mne, že sou s námi nechtěli sedláci pacholat do hřevnického kostela odpustiti, aby nám pomohli zpívati. Sedláci se vymlouvali, že nemají v čem tak daleko jejich synové jíti. On pravil: že já to sám vedu i vzpomenul sobě to, kázal mi do komory podušky nositi a potom zamk světniční dvéře a hned na mne s hurtem: proč sem mu to vyčítal, že sou ho na Nížburce vyhnali, dal mi pohlavek a chtěl mne práti; pán Bůh mi pomohl, že sem sobě spěšně dvéře odemkl a utekl sem mu. Tak on na mne zase volá: nepřinesuli mu toho psaní do těchto nejprve příštích božích hod, abych mu radší na oči nechodil a že mně mé věci ze školy vyhází; i učinil sem tak. Šel sem tam na ten Nížburk a přinesl sem mu ten kunšaft, který sem panu děkanu Karlštejnskému i osadním Dobřichovským přečísti dal. Všichni nemohli se mu nadiviti. Hned osadní Dobřichovští poručili mi, abych ho do školy nepouštěl a že sobě dadí z jedné vůle k V. kn. M. suplikací sepsati a že ho za faráře nechtí jmíti, protože jsou ještě nikdy takových tlampání a nemravných v kostele

*) Naráží se tu na »věčné studenty« dob tehdejších, kteří po školách se potloukali, jen aby se přiživili jako zhýralí tovaryši řemeslní, kteří nikde nemohli dostati práce, protože pracovati nechtěli.

žvaní, i časův nočních takových povykův a hlásání od žádných kněží neslýchali, jako od něho přeslýchati musejí. A dnešního dne, když jsem ho do školy pustiti nesměl, on na mne dvéře vyrazil a chtěl mne hrubou holí bíti, kdybych se mu nebránil a jiní lidé kdyby mne nebránili, byl by mne snad zabil; když sem mu jeho hůl svým kordem zastavil, on ke mně přistoupil, hned mne porazil, klekl na mne, jednou rukou mne škrtil, že sem křičeti nemohl a když mi kord vytrhl, chtěl mne sekati. Tehdy k němu Vít Hryz krejčí přiskočil a za ruku ho chytil, nedal mne více i mordovati; tak kněz Jan vyběhl za mnou ven s tím kordem, chtěl-li sem při hrdle zachován býti, musil sem před ním ujíti. V kteréžto příčině k V. M. kn. se utíkajíc žalostivě i slzavě pro Boha prosím, že mne jakožto poníženého a chudého člověka ochrániti a zastati ráčíte, a poněvadž pak boží hody před rukami sou, V. M. kn. poníženě žádám, že nám den se svrchu psaným knězem Janem Jindřichem, jak nejspíšeji po božích hodech bude, k stání před V. kn. M. uložiti ráčíte. Jakou tu ztížnost v tomto psaní činím, chci mu to všechno vůči před V. M. kn. mluviti, též že mu ráčíte skrze psaní poručiti, aby mi do dalšího vyslyšení před V. M. kn. ve všem pokoj dal. — Za milostivou a laskavou odpověď s vykonáním žádosti mé poníženě a pokorně prosím. Actum 19. Decembris 1612.

V. M. kn. věrný a poslušný Řehoř Kuklička, na ten čas rektor Dobřichovský.

Před válkou třicetiletou bylo nejvíce škol utrakvistických a evangelických, které podléhaly moci vysokého učení, stavům pod obojí a jich defensorům pod správu vydaného. Sluly trivialními neboli partikularními a dělily se ve vyšší (superiores) o čtyřech i pěti třídách, a nižší (minores, inferiores) o dvou i třech třídách (classes). Universita na školy dosazovala bakaláře, kteří, dokud zachovávali coelibat, buď zůstávali učiteli povždy, při tom »dle starobylého zvyku péro městské držíce a řídíce«, buď novými zkouškami ucházeli se o hodnost mistra svobodného umění, nebo z pravidla výhodně se oženivše, přijímali práva sousedská a stávali se nejschopnějšími údy rad městských.

O školách strany pod obojí zachovaly se nám vzácné zprávy přičiněním slovutného Mistra Martina Bacháčka z Nauměřic (1539—1612), jenž za svého rektorství upravil školství; zejména pečoval o dosazování řádných učitelů a získal si tak zásluhy nezměrné. Vysoce učený muž ten prodléval nejen často sám jako host na Mníšku, nýbrž byl ve příčině školy a učitelů také v písemném styku s pánem Mníšeckým, rytířem Vratislavem z Mitrovic. Listem ze 16. dubna r. 1604*) přimlouvá se u jmenovaného pána za Tobiáše Fabricia, poddaného z Mníška, aby zůstati mohl při škole v Příbrami, nebo »porozumívám, že synáček V. M.**) ještě není v těch letech, by některého podstatnějšího vyučování potřeboval, a by i to tak bylo, tehdy chci a zakazuji se k němu aneb do školy Vaší Milosti toho mládence šikovati, s kterým ráčíte dobře spokojen býti.« Aby pán spíše přívětivou dal odpověď, poslal mu Bacháček zároveň »pěknou effigiem« krále Ludvíka. Když pak se dověděl, že »páni vyslaní z města Příbramě hor stříbrných« toho úmyslu jsou, dáti se s Vratislavem z Mitrovic v jednání, aby jmeno-

*) Dvorský: Paměti, 213.

**) Míněn tu jedináček pana Vratislava, Jan Zdeněk.

vaný již Fabricius propuštěn byl z poddanství, Bacháček listem z 30. října r. 1604 požádal kněze Jana Rosacia*), toho času správce církevního na Mníšku, aby se u kollatora svého za Fabricia přimluvil a vyslaným pánům radou byl; sám pak druhým listem z téhož dne píše Vratislavu z Mitrovic**):

Službu svou vzkazuji, urozený pane etc. Předešlých dnův preceptora Němce k V. M. jsem odeslal a od té chvíle věděti nemohu, zdali při V. M. a dítkách zůstává, anebo, nemoha snad povolání svému zadosti učiniti, zdali se jinam obrátil. Pokud by to tak bylo, toliko račte vzkázati, na jeho místo jiného chci šikovati. Nebo já na jiném nejsem, než kde bych mohl pro ta pohodlí, která jsem na Mníšku míval, bývaje s panem Jiřím Zeidlicem, dobré paměti, začasto na Mníšku, abych všecko rád udělal, co bych toliko věděl, že by mohlo některou líbeznost V. M. přinésti. Jináčeji o tom nesmýšlím, než že také pán Bůh za tou příčinou V. M. žehnati a hojného Božského požehnání příti a poddané lidi od některých zlých a nešťastných příhod ochraňovati ráčí, že lidem poddaným V. M. toho laskavě příti ráčíte, aby v svobodných uměních prospívali a městům J. M. C., jakožto králi Českému, platně sloužili, buďto při vyučování dítek, kteráž jsou semena budoucí církve také obce anebo při obecním dobrém. A praveno bylo, že to lidé poddaní jsou J. M. pana Vratislava z Mitrovic a na Mníšku, anebo že již pán ráčil jim té milosti příti a je osvoboditi, a tak, jak předešle, tak posavád k V. M. se přimlouvaje, žádám, abyste spolu s J. M. paní manželkou V. M. Tobiášovi Fabriciu, poddanému V. M., toho příti ráčili, aby i on podle jiných poddaných toho V. M. vinšoval (čímž bez toho povinnovat jest), aby pán Bůh všechněm předsevzetím J. M. žehnati a šťastných prospěchův propujčovati ráčil, a jemu toho z přirozené dobroty uděliti ráčili, aby dnem i nocí s těmi malými dítkami J. M. rodu i dvoru šťastných věcí a božského požehnání plných vinšoval. Té celé důvěrnosti jsem k V. M., že této mé opravdivé přímluvy Tobiášovi užiti dáti ráčíte. A já zase s kollegy mými, kde bychom mohli, V. M. líbezné služby prokázati, učiníme vždycky rádi. S tím etc. Dán v strhané kolleji krále Václava v Starém městě Pražském v sobotu po památce sv. Šimona a Judy léta 1604.

Z těchto dopisů zjevno, že ve Mníšku byla škola ne-li dříve, tedy jistě již za správy university utrakvistické; zároveň poznáváme, v jak tuhé osobní i právní nevolnosti bývali za těch dob i ti poddaní, kteří »v svobodném umění literním prospívali«, a jakou druhdy stálo práci, aby z poddanství byli propuštěni.***) Jinak pouhá náhoda dopomohla tomu, kdo se narodil ve

*) Rosacius Jan Hořovský, učený spisovatel, potěšoval r. 1621 v červnu na smrt odsouzené pány, rytíře a měšťany a na poslední cestě je doprovázel.

**) Dvorský: Paměti, 229—231.

***) »Dle práva poddanského«, píše Zoubek v Bes. Učit. 1876, str. 610, »co na panství bylo, mělo pánu sloužiti, tělem i duchem, byl-li kdo ducha lepšího. Nižší vzdělání nebylo nikomu odpíráno, zvláště z příčin náboženských, — a uměl lid náš Český více, nežli současníci v jiných zemích nebo lid Český v XVII. a XVIII. století, — avšak na vzdělání učenější, latinské, pouštěn býval ze vsi jenom hošík bystřejšího vtipu, aby pak pánu svému konati mohl služby důležitější; kdo jinak studií užiti chtěl, měl od pána nesnáze nebo nevolnost, jak bylo kterého pána srdce ušlechtilé.« Ušlechtilost takovou, ale i zároveň ducha praktického na jevo dal Zbyhněv, kněz a kanovník Panny Marie, jenž (viz Holubovy »Odkryté poklady«, str. 121) r. 1132 v dědičné vsi své Únětičích určil k studiím služebníka Naskeru, ustanoviv toto: »Doučí-li se, bude svobodníkem, nedoučí-li se, zůstane služebníkem.« Z těch, kdo narodivše se v některé obci nynějšího Smíchovska, tou dobou jinde působili, znám ještě Prassinus Zelenka Jan z Břevnova, v l. 1604—5 správce školy u sv. Haštala v Praze.

škole, která mezovala s farou,*) že nebyl člověkem poddaným, nýbrž svobodníkem. Tím způsobem prosil Jiří Link, kostelník a učitel v Liboci, faráře Liebedického a Dolanského, Martina Glauschia, za přímluvu, aby dcera jeho, narodivši se ve škole sousedící s farou, nebyla považována za poddanou, nýbrž za svobodnou, jakož i syn jeho, který se narodil v téže světnici, vždy pokládán byl za svobodného pro nedotknutelnost místa rodného. Žádosti jeho vyhověno listem arcibiskupského tajemníka, Kramuele z Lobkovic, k okresnímu vikáři r. 1654.**)

V období, o němž právě jednáme, přijímáni učitelé od obcí na pololetní výpověď s obou stran, o sv. Jiří a o sv. Havle. Stálého platu měli velmi málo, za to dávány jim deputáty, dary peněžité a od rodičů časté pomazanky. Děti přinášely do školy kromě dříví k vytápění každou sobotu po penízi bílém***) (sobotáles), někdy na křídu (kretáles), jindy po groši na svíčky (kandeláles) a časem příspěvky jiné, jako jarmarkáles, dušičkáles atd. Za služby kostelní býval stálý plat větší nebo menší dle místních poměrů. Když r. 1604 abatyše Marie Žofie Albinka Helfenburská, jež se r. 1602 ujala pustého kostelíku Noutonického, při ročních počtech na sousedech v Noutonicích žádala »specificírování výdajů kostelních«, uvedli v účtech položku: »kantorovi na hotovosti — 5 grošů«.†) Vedlejší příjmy mívali učitelé ze sedmerých koled, při nichž se žáci všelijak přistrojovali, za napisování modliteb, za minuce (malované kalendáře), za písaření, za pohřby, které trvaly celé půldny, atd. Vedlejšími funkcemi často zameškáváno vyučování, jež v nižších třídách začínalo abecedou, načež mimo čtení, psaní a počítáni učilo se též mluvnici a jazyku latinskému, jak toho žádal tehdejší směr humanistický, lpějící více na stránce slovné než věcné.

III.

Po katastrofě Bělohorské nastala v Čechách reformace, která se nesla k tomu, aby zjednána byla víře katolické zase ona platnost, jakou měla za dob před válkami husitskými. Hlavní úkol v té příčině připadl řádu tovaryšstva Ježíšova, jemuž r. 1622 odevzdána v jedno sloučená akademie Karlo-Ferdinandská a tím i vrchní správa školství vůbec. Zároveň přiřčena Jesu-

*) Školy dle tehdejšího obyčeje přistavěny bývaly k farám nebo měly s nimi dokonce společné střechy, nebyla-li škola v samém domě farním.

**) Archiv. arcib. list z 2. listopadu r. 1652. a 10. ledna r. 1653.

***) Za Václava II. od r. 1300 platila kopa Českých grošů tolik neb více než bývalých 20 zl. stříbra. Avšak Českému groši ubývalo pořád hodnoty. V XVI. století počítalo se na Český groš 18 penízů bílých, osmnáct penízků těch rovnalo se 3 krejcarům rýnským. Dostával-li tedy rektor od obce na př. tehdáž za rekordace (jakž slul peněžitý důchod, jejž žáci po domích vybírali,) 7 grošů, měl 21 krejcar, za něž si mohl tenkráte koupiti $10^1/_2$ lib. hovězího masa. (Zoubek, O platech učit. v XVI. stol., Bes. Učit. 1878.)

†) Kniha všelikých Nařízení a Pamieti k vykonání na panství kapit. Praž. z r. 1718.

itům censura všech knih, v zemi i v cizině tiskem vydaných. Když přičiněním papežského legáta Caraffy vypuzeni najednou z vlasti všichni kazatelé nekatoličtí a za nimi do vyhnanství posláni mistři a učitelé nekatoličtí, odevzdány utrakvistické fary a kostely kněžstvu katolickému, zvláště rozličným řeholím, a nařízeno, aby se užívalo při službách Božích jediné jazyka latinského. V obcích, v nichž nebylo cvičení v náboženství katolickém, jako ve Stodulkách a v Liboci, kde dle zprávy P. Maxm. Sylvana z r. 1689 i služby Boží velmi zřídka se konaly, nebo v Butovicích, kde po dlouhá léta náboženské vedení se vůbec nekonalo, naléháno missionáři, aby tam dosazeni byli faráři a přikázány jim též okolní vesnice.*) Dokud kněze katolického nebylo, vykonávali povinnosti farářské missionáři sami, zejména také nemocným přisluhovali, jako na př. na vinicích kolem Prahy v čas moru r. 1680. Jakmile někde dosazen kněz, vázáni obyvatelé pod tresty a pokutami na služby Boží choditi a dítky ke cvičením náboženským posílati.**) Kde byly školy, nařízeno kn. Lichtenštejnem: Rodičové katoličtí nechať posílají dítky své do škol katolických; jinověrec, který by vyučoval děti soukromí, ztratí všechen majetek.***) Spatřujíce ve školách mocný prostředek, aby celý národ zpět uveden byl do lůna církve katolické, přičinili se zajisté Jesuité, aby mnohé školy dílem obnovili, dílem znova zřídili. S jakým úspěchem se činnost jejich potkala, zřejmo ku př. v Tuchoměřicích, jež r. 1621 koupila staroměstská kollej Jesuitská; tam tak rychle obráceny zbytky Českých bratří na víru katolickou, že dle zpráv z r. 1651—4 nebylo více koho obraceti. V tu dobu však ani v jiných obcích okresu našeho zjevných heretiků již mnoho se nevyskytlo. R. 1687 nenalezl missionář Jeremiáš Wellezký v Podbrdsku mezi usedlými žádného; r. 1689 uvádí missionář P. Maxm. Sylvan v Košířích tři kacíře tajné, v Podbabě uprchla manželka rychtáře pro víru do Drážďan.

Z doby, kdy Jesuitům v moc dány školy (1622), až do zrušení řádu toho (1773) vyskytují se o školách v nynějším Smíchovsku a Zbraslavsku již hojnější zprávy. Hned r. 1623 v Únětících, náležejících kapitule Pražské, dostala Kateřina Panoška zaplaceno 50 kop grošů za chalupu, která pak »obrácena jest k obecnému dobrému, aby v ní kantor bydlel a dítky tam učil«.†) V Mníšku sledovati lze od r. 1653 až na naše časy nepřetržitý postup učitelů.††) Z r. 1664 znám z farní matriky první učitel v Tuchoměřicích, kde Jesuité, majíce residenci pro čtyři členy, zajisté již před tím založili školu, umístěnou původně v zámku.

*) Dr. Podlaha: Katol. missie 1670—1700.

**) Bílek: Reformace katol.

***) Krásl: Arn. hr. Harrach, 30.

†) Urb. kn. kap. sv. Vítské fol. 202.

††) Pro zajímavost jmen uvedeni budtež Jan Petr Romanus Lounský († 1674), Mathes Grunus (1674—80), Vojtěch Václav Žďárský (1680—93), Adam Arietini (1694, † 1705), Karel Ignác Arietini (do 1713), Karel Nayman (1717—54), Václav Hahn († 1765), Jakub Bouček († 1771).

R. 1669 uvádí se ve Slapech kantor Jakub Jelínek z Vodňan, r. 1675 jmenují se tamtéž kantoři Franc a Jan.*) R. 1680 zbořena v Ořechu původní škola vedle kostela, a vyučováno v panském dvoře do r. 1751, kdy vystavěna škola druhá. Od r. 1696 sledovati lze také ve farních matrikách Lišnických postup učitelů tamějších až na naše dny. Dne 20. února roku 1697 zemřel v Mokropsích učitel Pavel Dušek a r. 1729 padesátiletý učitel Jan Dobrohruška; ježto kolem r. 1670 v Mokropsích místní kostel chatrně znova zřízen, postavena při něm zajisté také škola, která tam pak zůstala nepřetržitě. R. 1702 založena a vystavěna škola v Tursku rytířským řádem Křižovníků s červenou hvězdou jako patronem. R. 1709 připomíná se učitel v Třebotově; od r. 1713 uvádějí se v křestních matrikách Noutonických učitelé s různými starobylými názvy jako: cantor, ludi magister, cantor loci ludi rector. V Butovicích zřízena škola nejspíše r. 1714 zároveň s farou soudíc dle toho, že tam r. 1739 zemřel učitel Jakub Beneš, maje věku 80 let. Od r. 1715 jmenují se ve farní matrice Třebotovské Radotínští kantoři Martin Tichý (1715—20), Jan Hráza (1720—48), Jiří Jůra (1748—51) atd. V Trnové znám od r. 1749 první učitel, po němž r. 1750 nastoupil Václav Sosna, avšak v řadě jejich nástupců četné jsou mezery. Ve Slivenci bylo jakés vyučování v chalupě u kostela již před r. 1750, kdy tam zřízena škola. Na Zbraslavi, kde prý mívala mládež vyučování v místním klášteře mnichů Cistercienských, vystavěna r. 1758 malá budova (nynější zahradnický domek č. p. 6.), v níž zřízena škola o jedné třídě. Při r. 1764 připomíná se ve farní knize pamětní po prvé jednotřídní škola v Roztokách, z r. 1765 máme zprávu o škole v Kovarech, jež stávala vedle farní budovy, avšak velice jsouc sešlá, téhož roku znova vystavěna od základů.

Jakými vyučovacími místnostmi musili se učitelé i mládež tenkráte spokojiti, o tom svědčí tyto doklady: Škola v Tursku, r. 1702 vystavěná, byla skrovná nízká chalupa s malými okrouhlými okny; učebna, majíc podlahu cihlovou, byla $1^1/_2{}^0$ vysoká, 3^0 dlouhá a 3^0 široká. V Třebotově bylo původní stavení školní dřevěné; r. 1778 vystavěna škola nová. V Butovicích r. 1738 učitel bydlil a vyučoval v hospodě; teprve po roce tehdejším patronem, Josefem Adamem ze Švarcenberka, škola vystavěna a slušně nadána. V Noutonicích pomohli si kolem r. 1769 ke školní budově, přepaživše starou stodolu. V Lišnici, kde škola spojena s farou, vyučováno po zrušení kláštera Zbraslavského, k němuž Lišnice náležela, v domech soukromých, zejména v č. p. 55; tam dosud říkají »u kantůrků«. Za to vystavěna v Únětičích r. 1760 nová škola z pozůstalosti místního faráře Václava Nespěšného († 1759), jenž značné jmění své odkázal kostelu.**)

*) Jiný zápis praví, »že r. 1687 dne 31. Martij Okržetiena Ludmylla, cera slovutnýho Muže Pana Girzího Suchowskýho, miestienina Noweho Miesta Prazskyho, a Paní Materze Alžbiety řádných a pocztiwich rodiczuw, w službie kantorské zustawagjczích na Slapech.«

**) Holub: Odkr. pokl., str. 126.

Kterak užíváno škol k tomu, aby jinověrectví z kořen bylo vypleněno a k povznesení náboženství katolického nové položeny základy, které práce učitelům byly ukládány a jakých odměn se jim za přičiněnÍ jejich dostávalo, o všem tom zevrubné poučení podává »sponcedule«*) kantora Slapského; zachovala se ve farní pamětní knize na Zbraslavi a jest tohoto obsahu:

Léta Páně anno 1754 dne 1. Februari.

Přijat jest za kantora při chrámu Páně svatých apoštolů Petra a Pavla v Slapech František Hesch, kteryžto povinnost jeho bude:

1.mo ctný a příkladný život vésti. Obzvláště cnost střídmost zachovávati.

2.do dítky předně k bázni Boží cvičiti a vyučovati je v čtení, psaní, počtech a v musice pilným se proukazovati; též (bez) důležité příčiny v čas učení od nich neodcházeti; ve škole žádných schuzek k neobyčejnému pití netrpěti; ani žádnému darebnému tlachání (ani) nectným písničkám jak od domácích, tak příchozích místa nedati; též také se jemu přikazuje, aby ani vlastních ani jiných dítek do hlavy netloukl, za uši, též za vlasy netahal, neb skrze takové trestání mnozí o zdraví přišli a mrzáci učiněny jsou. Metly však nemá šanovati a též ohledu provinění jednoho každého mírně bez prchlivosti potrestati.

za 3.ti Poněvadž kantor stejný odpovídání má před Pánem Bohem za duše jako farář a maličkým naučení křesťanská neb catechismus tak potřebný k spasení jako chleb tělu obživení, povinnost bude:

každý tejden v catechismusu je vyučovati, při tom má každý školák ranní a večerní modlitby, též před jídlem a po jídle, také modlení na klekání, když hodiny biji, k tomu tajemství svatého ružence se nazpamět modlit uméti.

4. Vedle patentů císařských a královských v české zemi prošlých má pilně pozorovati, aby žádný kacířský knihy na osadě farní donášeny nebyli a protož má moc kaničkářum a jiným podobným handlířum jejich nosící věci přehledávat; též kdybykoliv nějakou chybnou knihu spatřil, aneb o ní se dověděl má bezevšeho ohledu takovou vzíci, aneb u Pána faráře ohlásiti; i takové podezřelé osoby pro jakoukoliv slyšenou poznalou neb dumělou věc kacířskou oznámiti.

5.té Celoroční nedělní neb svátečny den při Ranní mši svaté růženec se modliti, při velky mši svaté bud Choraliter aneb figuraliter zpívati, času postního obyčejný Salve vykonávati má.

6. Poněvadž Milostivá Vrchnost větším dílem kantora vychovává (= vydržuje), s tím zavázán bude, ve všem věrným se proukazovati a co škodné Vrchnosti státi by se mohlo, to předejíti a nedopouštěti, a všeliké škody a škůdce představené Milostivé Vrchnosti časně oznámiti.

Na to míti má:

Ročně peněz hotových (které se jemu za pomůcku Vrchnosti patřící passíruji) od poddaných Quartaliter složené býti má 20 zl. id est dvacet zlatých.

Piva starého . . .	2 sudy	Gečmene	7 » 2 máz.
Na sv. Petra a Pavla		Másla	13 liber
pro muzikanty . .	1 vědro	segra	10 »
Žita	7 str.	soly	40 žejdlíků
Pšenice	1 »	Z každý várky patok .	1 vědro.

*) Již v XVI. věku nebylo do žádného úřadu nebo povinnosti vstupováno bez závazného slibu nebo bez přísahy; tuto uvedená sponcedule (spondere = slibovati) jest z četných formulí slibů, jež pro rozličná zaměstknání z dob minulých se nám dochovaly.

Příminky: 6 za rok po $^1/_2$ měřici mouky a po $^1/_4$ lib. masa, též k sv. Martinu 1 husu.

Posnopnýho dle starého poznamenání má dát sedlák 4 snopi, chalupník 2 snopi. Nyní ale skládaj sedláci po $1^1/_2$ měřici žita a chalupníci po 1 měřici.

Od pašije farníci dávají vajec . . . . . 1 kopu.
Záduší též od pašije dává . . . . . 1 zl. 10 kr.
Na sv. Petra a Pavla též . . . . . 1 » 10 »
Na pouť Zbraslavskou Narození Panny Marie . . . . 1 » — »
K vánočním svátkům dříví . . . . . 2 sáhy.
Při ohlášení mše sv. za zpěv kdo žádá . . . . . 6 kr.
od zápisu do matriky křestní a oddavky . . . . po 6 kr.

Na svadbách a posvícení, o masopustě a festiwaci, též celoročně v hospodách bez dovolení školního mistra neb správce žádný jiný Musiku dělati nemá; též také kmotrovské cedulky a Memorialy psáti patřejí.

P. Amadeus Foltin,
administrator a kurator tamtéž.

K objasnění hmotného postavení učitelů doby tehdejší uvedeme ještě některé zprávy drobnější. Když r. 1623 v Úněticích koupena chalupa k účelům školním (viz str. 500.), k vyživení kantora »puštěno kopa záhonů a zahrádka«. V Mníšku bral školní mistr posnopného od osadníků 12 korců a 3 věrtele žita, místo školného od vrchnosti na měsíc 2 zl. a z výkonů kostelních sešlo se mu r. 1712 úhrnem 9 zl. 38 kr.*); dle relace, podané r. 1713 Mníšeckým farářem, Prokopem Smrkovským,**) »školní mistr přijímá za měsíc od vrchnosti 2 zl., od 12 školních dětí (však se neví, jak dlouho tak bude) $12^3/_4$ korce posnopného (za 9 zl. 39).« Zvláštní remunerace dostalo se r. 1740 »supplirujícímu« kantoru Únětickému, jemuž »z důchodu našeho obilního kapitularního panství Chrášťanského od zvonění proti mračnům, že jest vždy bedliv byl«, dal se 1 strych pšenice a 2 strychy žita předního***). Kniha zádušní chrámu Páně sv. Jana a Pavla, Mučedníků Božích na Krtni, založená r. 1768, uvádí ve výročních účtech téhož roku mezi vydáními: »Cantorovi« — rozuměj Ořešskému — »od pozytivu a spievu celoročně 6 zl. stříbra« — témuž toho r. 1768 »od Spivání passie 1 zl. 10.« Ze zpráv těch jde na jevo, že, jakkoli ještě r. 1723 mohlo se nakoupiti za 1 zl. stejné množství nejdůležitějších potřeb životních jako r. 1895 za 7 zl. 40 kr., měli učitelé hmotné opatření tenkráte přece jen po většině velmi nedostatečné, a byli zajisté kantor Karel Černý, který si r. 1750 ve Slivenci koupil chalupu, i jeho nástupce, Jan Novák, jenž si tamtéž koupil statek, mezi tehdejšími učiteli pravými Kroesy.

V témž duchu, jako dříve uvedený slib služební, sepsána jest formule přísahy školního mistra, r. 1760 do Dobřichovic nastupujícího, jak zachovala se ve farní pamětní knize:

Já N. N. přísahám Pánu Bohu v troji osobách jedinému, blahoslavené Panně Marii, bez poskvrny počaté Rodičce Boží, a všem Božím svatým, že

*) Vávra v Šk. a živ. 1885, str. 76.
**) Archiv zem., kat. Berounska č. 79.
***) Kniha všelikých Nařízení a Paměti k vykonání na panství kapit. Praž. z r. 1718.

„se v mé povinnosti kantorské vždy poctivě a věrně chovati, při službách Božích a jiných církevních ceremoniích vždy pilné, pobožné a bedlivé mou povinnost zastávati, mému představenému duchovnímu správci ve všem řízení školním poslušný býti, dítky mně svěřené jak v literním umění tak v poznání Boha dle pravidla sv. římské katolické církve jakožto v samospasitelném cvičení, v křesťanských cnostech, jakož i v dobrých a pořádných mravích k náboženství křesťanskému příslušejících obojího pohlaví mládež vyučovati, všech kacířských bludů se varovati, neméně na jiných je přetrhovati chci; slovem: ve vší mé povinnosti mou všemožnou opatrnost slibuji. K tomu mi dopomáhej Bůh O., B. Syn, Bůh Duch sv., nerozdílná nejsvětější trojice, Svatá blahoslavená Panna Maria, bez poskvrny počatá Rodička Boží, a všickni svatí. Amen.

Kromě přísahy přijímali faráři od každého nově nastupujícího učitele také vyznání víry.

Připomenutí, která se ve Slapech při slibu služebném činila učiteli v příčině života spořádaného a zacházení se žáky, nejsou v historii školství dob tehdejších zjevem ojedinělým. Jak třeba bylo, aby povinnosti učitele přesně se vymezily, toho přesvědčivým dokladem jsou neutěšené poměry, které svou dobou zavládly v Mníšku mezi farářem s jedné, vrchností a učitelem se strany druhé. R. 1662 dne 11. listopadu smluvil se totiž Servác Engel z Engelflussu, který r. 1655 koupil zpustlé panství Mníšecké, s Janem Václavem Rothlebem ze Žaboklik, že přijal ve Mníšku správu duchovní na tři léta. Dle ustanovení konsistoře byl pánem školy a učitele farář; ale pánovitý pan Engel, bývalý Pražský koželuh, a písař jeho naváděli učitele, Romana Lounského (viz na str. 500), aby faráře neposlouchal a řídil se jimi. I to kollator učiteli nařizoval, aby buď zvolna nebo kratčeji v kostele zpíval. Kdysi poslal farář šestkráte pro učitele, aby přišel na faru, ale když učitel, spoléhaje na ochranu patronovu, nepřicházel, šel farář do školy a káral učitele z neposlušnosti. Učitel osopil se naň s ráznou ženou svou Kateřinou slovy neslušnými a hrozili mu pěstí. Když chtěl farář učitele potrestati, zabránil tomu písař nebo kollator, a farář byl bez vážnosti.*)

Pokud se týče vzdělání učitelů tehdejší doby, svědčí latinské zápisy, ve farních matrikách od učitelu učiněné, že na panstvích klášterních (ve Slapech, v Lišnici, v Mokropsích atd.) vybíráni k učitelství a k funkcím s ním spojeným lidé schopní. V úmrtní matrice Lišnické poznamenal farář r. 1745 o učiteli Laurentinu Zajíčkovi, že byl člověk příkladný, učitel dovedný a dobrý, a že mluvil i psal hbitě latinsky. R. 1765 chválí se na Mníšku zemřelý rektor Václav Hahn jako musikus dokonalý a skladatel hudební.**) V Tuchoměřicích zemřel r. 1772 u věku 42 let ludi magister a zároveň varhaník Karel Loos, z jehož výborných skladeb chrámových přeneseny mnohé od Jesuitů až od Španěl, kde velmi příznivě přijaty.***)

*) Arch. arcib. Pr. Recepta a. 1664.
**) Vávra: Šk. a živ. 1885, str. 76.
***) Dlabač: Kunstlerlexikon 1815, str. 227.

Přední funkcí učitelů tehdejší doby bylo varhanictví, kostelnictví, zvonění, písaření; škola stála teprve v řadě druhé. Jak se jí za takových poměrů dařilo, netřeba teprve doličovati. Avšak ani lid, zakládaje si leda na znalosti hudby, nedbal příliš o vyučování školní. Nešťastnou válkou třicetiletou celé osady lehly popelem. R. 1639 vypálen Mníšek, když tamtudy táhli Švédové pod Bannerem, i se školou. Nejširší vrstvy národa našeho přivedeny tak na mizinu, a lid, nemaje pro klopotné dobývání vezdejšího chleba ani smyslu ani prostředků k pěstování zájmů vyšších, nesmírně sesurověl a zdivočel; hrozná pověrčivost a nevědomost rozhostily se mezi ním. A protože mohl posílati děti do školy jen kdo chtěl, bývaly tou dobou učebny většinou prázdny. Když v Mníšku jmenovaného již roku 1639 škola vyhořela a umístěna v domě panském, v bývalé hospodě, chodilo do ní 12 dětí. V Ořechu měli r. 1680 ve škole zapsáno všeho všudy 25 dítek.

»Ve škole byla«, píše Kindermann, »směsice dětí malých i velkých. Jedny chtěly chleba, druhé máslo, některé nežádaly ničeho. Každé vyšlo ven, kdy se mu zachtělo, a vrátilo se, když se mu venku již nelíbilo. Odříkával-li některý žák na hlas, ostatní hovořili, ten onen bručel si pro sebe, co první odříkával. Učitel, chodě mezi žáky, nedovedl jich udržeti na uzdě. Potrestal-li některého, bývalo zle. Hlavy žáků plnily se slovy, jimž děti nerozuměly, rozum učením se nebystřil, srdce nešlechtilo. Z náboženství učili se žáci všemu nazpamět; odpovídati k daným otázkám slovy knihy byl vrchol učení náboženství. Čtení bylo pouhé bezmyšlenkovité odříkávání. S psaním počínalo se teprve ve třetím, čtvrtém školním roce. Za počty musili ti, kdo se jim chtěli učiti, platiti zvláště. Jediné, o čem s pochvalou zmíniti se lze, bylo, že v mládeži probouzen a probuzený udržován cit náboženský. Nejhodnější žáci považovali za vyznamenání, bylo-li jim dovoleno přisluhovati knězi při oltáři, nebo mohli-li o Božím Těle v přestrojení míti u oltářů chvalořeči ke cti Boží.«

Přes to, že v období tomto vyskytuje se na Smíchovsku a na Zbraslavsku již hojněji škol, bylo jich přece jen na tak rozsáhlém území velice málo. Panstvo ve své výlučnosti drželo si vychovatele soukromé, jakým uvádí se na př. Jan Štifter r. 1743 u hraběnky Fregorové ve Všenorech; v osadách byl pak nedostatek škol příčinou, že tam místy vyučováno pokoutně, jako na př. v Nové Vsi (1689)*), která tenkráte náležela ke Mníšku, na Kajetánce u Břevnova (1782) a j. Než pro doklady v příčině posléze dotčené netřeba choditi ani tak daleko. Neboť také na Smíchově, který ještě prostřed předešlého století přes příznivou polohu svou na prahu samotné Prahy byl osadou sice rozlehlou, avšak přece jen nepatrnou, přestávalo se dlouho na vyučování soukromém. O tom poučují nás zápisky ve farní pamětní knize Smíchovského faráře Jana Konráda, jenž líčí nízký stav školství na Smíchově při svém nastoupení r. 1766 a snahy své o jeho zlepšení takto:**)

*) Šk. a živ. 1885, 76.

**) Viz také Th. C. J. Paulyho: Památník m. Smíchova 1898, str. 98 a sled.

»Školy veřejné, čehož velmi želeti, na Smíchově není; toliko v jistém domě, od farní budovy dosti vzdáleném,*) vyučuje mládež v bytě svém jakýsi Jan Müller, absolvovaný filosof. Přečasto napomínal jsem rodiče, aby své dítky tam posílali. Avšak učitel, jenž jest též hudebníkem, hrává na různých místech v sousedství, aby se obživil, a tudíž často doma nebývaje, dává se zastupovati dcerou svou; pročež mnozí rodiče dítky své raději jinam posílají: někteří do Prahy, jiní do školy u sv. pole na Malé Straně; tak ubohé stádečko se rozptyluje a jednota v učení značně trpí.

Já sám soukromé škole této i učiteli jejímu řád a methodu jsem předepsal a v tato pravidla v jedno sebral:**)

»1. Učitel ať především pečuje o vštípení pravého náboženství. Ničemu jinému, než co katolickým jest, nechť mládež za mého řízení a mého dozoru nevyučuje, řídě se na vlas nařízeními konsistorními.

2. Učení neporušené vykládej dle katechismu, který předepsán est Pražskou konsistoří.

3. Ve škole spravuj se tímto pořádkem: Ve dnech, kdy se bude vyučovati, budiž mládež cvičena dopoledne čtyři hodiny, odpoledne tři hodiny. Dopolední vyučování počínej v zimě o 7., v létě o $^1/_2$7. hodině ráno.

4. První hodinu dopoledne bude se slabikovati a čísti. Vyučování to jest pro žáky, kteří umějí česky, závazné; žáci, kteří jsou mocni toliko jazyka německého, budou při tom seděti a naslouchati; učitel, obcházeje žáky, bude tupějším ve čtení a ve výslovnosti pomáhati. Starší žáky vyslechne sám, mladší však za pomocí pokročilejších, aby se vyslýcháním nemařilo mnoho času.

5. Druhou hodinu bude psaní. Na učiteli jest, aby maje pozor na jednotlivé žáky, učil je, jak při psaní seděti, péra držeti a písmena psáti; k tomu konci nechť užívá předloh, které jsem mu dal. Předpisy ty rozdělí mezi pokročilejší žáky, kteří je opíší a opravené rozdají zase mezi mladší, tak že celá škola ve psaní pokračovati bude ste ně.

6. Třetí hodina rozdělí se ve dvě části.

V první půlhodině bude se učiti počtům česky nebo německy nebo střídavě v obou jazycích. Na velkou tabuli, k tomu konci připravenou, napíše se úkol, na př.: Správce uložil do své pokladny ve 4 dobách: po prvé 2.458 zl., po druhé 5.598 zl., po třetí 1.433 zl. a po čtvrté 518 zl. Tato čísla napíše každý žák také na svou tabulku, načež je všichni jeden po druhém vysloví. Když každé dítě sečetlo čísla tato samo, provede jeden žák úkol na tabuli, načež se výsledek srovná s tím, co vypočítali žáci. Potom se může cvičiti odčítání. Po násobení mohla by dána býti otázka: Co nastřádá jmenovaný správce, bude-li v ukládání pokračovati po 40 let? Po vykonaném násobení přikročí se k dělení, při němž lze zjistiti správnost podílu násobením. Tyto druhy početní nechť se ve škole opakují, děti pak ať se v nich cvičí doma na daných úkolech.

*) Fara, bývalé stavení hospodářské, stávala na jižním nároží nynější třídy Kinského a náměstí Jakubského; r. 1749 koupila ji obec Starého Města Pražského z důchodu mostního na budovu farní a školní zároveň. Domky a chaloupky Smíchovské stály teprve od nynější ulice Komenského po obou stranách staré Zbraslavské silnice, nynější třídy Švarcenberkovy, jak patrno ze starého plánu Smíchova, k dílu tomuto připojeného.

**) Právo k opatření tomu vzal si z toho, že církvi náležel dozor na školství vůbec.

Druhou půlhodinu budu míti dvakrát v témdni katechesi, a to v pondělí a ve čtvrtek; dvakrát v témdni (ve středu a v sobotu) bude konati katechesi učitel, opakuje, čemu jsem já naučil.

7. Čtvrtou hodinu ať učitel cvičí zpěv, načež půjde s dětmi na mši svatou.

8. Mládež, vstoupíc do kostela*), pomodlí se třikráte česky i německy: Pochválena a pozdravena budiž nejsv. svátost oltářní.

9. Při mši sv. bude mládež zpívati do pozdvihování píseň: »Pane, věřím, Pane, doufám«, z lístku, který dětem dám, druhého dne zase německy: »Herr, ich glaube, Herr, ich hoffe«. Po pozdvihování bude se zpívati při české mši: »Svatý, svatý, svatý«, při německé: »Heilig, heilig ist Jesus Christus ohne End' in dem heiligsten Sacrament«. Po té budou zpívány písně ze zpěvníčku Paroubkova, který je český, každý den jiná, při německé mši pak též každý den iná, kterou dětem dám.

10. Budu-li po mši sv. konati nějaké modlení, mládež opakuj: »Pochválena a pozdravena budiž nejsvětější svátost oltářní« a říkej modlitbu za duše v očistci.

11. Když mládež, odcházejíc z kostela, přijde na hřbitov**), bude zpívuti: »Odpočiňte v pokoji« — jednou česky, podruhé německy.

12. O svátcích a nedělích sejdou se dítky ve škole, kde se přečte evangelium, pak půjdou na kázání a budou rodičům doma vypravovati, co si z něho pamatovaly. Při mši budou se modliti z knížky Jiřího Houbka, konsistoří schválené.

13. Odpoledne účastní se dítky katechese a požehnání, načež se bude zpívati. Doma nechť dítky vypravují, co slyšely.

14. Odpoledne ve všední den bude se první hodinu čísti jako ráno, druhou hodinu psáti, třetí věnuje se naučením dobrých mravů, jichž třeba ke slušnému obcování s lidmi.

15. Každého prvního v měsíci, jak budu moci, sám se přesvědčím o tom, jak mládež ve slabikování, čtení, psaní a v počtech pokročila, a prohlédnu písanky, které buďte podepsány a datovány. Každý následující měsíc srovnám prospěch předešlý s přítomným, abych posoudil, zda se mládež polepšila či zhoršila.

Učebné pomůcky této školy jsou: ordinariatní katechismus, návod, kterak připravovati děti k první zpovědi a k prvnímu sv. přijímání, potom rozmluvy německé a české neboli počátky obojího jazyka se způsobem, kterak zbožně a řádně s různými lidmi jednati. Kdyby učitel zemřel aneb odešel, odvedou se knihy tyto faráři, aby mohly býti odevzdány nástupci.«

Na tomto řádě, z něhož patrna snaha, aby zařízeno bylo aspoň tolik, co za daných poměrů vůbec zříditi se dalo, nemálo si zakládal farář Konrád, jenž jsa doktorem theologie a papežským protonotářem, vynikal intelligencí i neoblomnou energií. Zároveň touženě si přál, aby zřízena byla škola na Smíchově, jak na jevo jde z tohoto jeho povzdechu: »Dobrý to řád. Kéž ho mohu zavésti na škole veřejné, při níž by ustanoven byl učitel řádně placený!« Než na ten čas nedošlo splnění přání farářovo, ba, jak se podobá,

*) Míní se tu bývalý kostelíček sv. Filipa a Jakuba na nynějším náměstí Jakubském. (Viz obraz na str. 372.)

**) Při někdejším kostele sv. Filipa a Jakuba býval hřbitov, který r. 1791 zrušen a r. 1831 i s kostnicí úplně odstraněn.

poměry ještě se zhoršily. R. 1776 v soukromé škole Smíchovské nevyučoval již ani filosof, nýbrž prostý švec Wünsch, a od r. 1779 do r. 1786 nevyučováno bezpochyby vůbec.

IV.

Vzhledem k tomu, že zřizovati školy i náklad na ně vésti nechánо jediné na vůli vrchnostem neb obcím, a že děti mohl posílati do školy, kdo chtěl, pokládati jest veškery elementární školy až do těch časů u nás zřízené za soukromé pokusy, poskytnouti nižším vrstvám lidu alespoň jakého takého vzdělání; avšak o školách obecných, jež dle názorů nynějších mají vzdělávati všecku mládež všeho národa v mezích určitého věku a klásti základy vzdělání každému občanu potřebného, aby mohl býti živ, prospívaje sobě i jiným, o obecných školách v tomto smyslu za dob dosud vyličených řeči býti nemůže. Tvůrkyní školy obecné ve smyslu moderním stala se teprve císařovna Marie Teresie (1740—1780). Vznešená panovnice tato, nesouc s nelibostí, že »snad jen proto lid obecný tak nedbale jest vzděláván, protože nevzdělaní poddaní vrchnostem jsou prospěšnější«, první vyřkla zásadu, že »škola jest a zůstane politicum«. Propůjčivši moci státní rozhodné působení na zřizování a vydržování škol i na dozor k nim, provedla přispěním osvícených rádců světských i duchovních organisaci školství nižšího dle ustanovení »Obecného řádu školního pro německé normální, hlavní a trivialní školy v c. k. zemích dědičných«, jenž dne 6. prosince 1774 došel nejvyššího potvrzení a s opravnými nařízeními Josefa II. (1780 až 1790) a Leopolda II. (1790 — 1792) zůstal ve své podstatě v platnosti do r. 1805.

Rok po prohlášení řádu Teresianského zřízena zemská školní kommisse pro království České, jíž bylo školy zřizovati a říditi. Prvním referentem jejím stal se jako vrchní dozorce škol v zemi bývalý Kaplický farář Ferdinand Kindermann, jenž činností svou v tomto směru získal si jméno jako neunavný množitel a oprávce škol, ale i jako školství Českého poněmčovatel.

R. 1786 ustanoveni krajskými školními kommissary zkoušení odborníci, kteří měli pečovati zejména o stavby vhodných budov školních a zlepšení hmotného postavení učitelů. Dle tehdejšího politického rozdělení země náleželo dnešní Smíchovsko do kraje Rakovnického, jenž r. 1714 vznikl spojením bývalých krajů Slanského a Rakovnického v kraj jeden; dnešní Zbraslavsko přiděleno ku kraji Berounskému, který téhož roku utvořen sloučením bývalých krajů Podbrdského a Vltavského. V Rakovnicku stal se prvním školním kommissařem Michael Dorník, v Berounsku František Zenker.

R. 1787 dán vrchní dozor nad školami v zemích do rukou scholastiků při velechrámech, za kterouž příčinou Kindermann, stav se r. 1789 bi-

skupem v Litoměřicích, odevzdal v únoru r. 1790 vrchní správu školství v Čechách kanovníku scholastikovi Václ. Lenhardovi, před tím řediteli školy normální.

Bezprostřední dozor ke škole místní měl farář, vyšší dozor vykonával obvodní dozorce školní nebo vikář. Dle rozdělení okresů vikariatních, které v XVII. století učinil arcibiskup hrabě Harrach (1630—40), náležely tenkráte fary a osady nynějšího Smíchovska a Zbraslavska dílem k vikariatu Slanskému, který obsahoval z veliké části starobylé dekanaty Řipský, Slanský a Ořešský (Roztoky, Tursko, Tuchoměřice, Ořech, Únětice, Liboc a j.), dílem k vikariatu Příbramskému (Mníšek, Dobřichovice, Slapy atd. až po Zbraslav).

Z let 1755 až 1816 známi jsou Slanští vikáři Jan Kayser, Antonín z Blankenfeldu a Jos Havrlík; od r. 1754 do počátku nynějšího století jmenují se Příbramští vikáři: Vojtěch Kraus, Jan Každý, Pavel Trnka, Jan Kayser, Fr. Hoffmann.

Dle zavedeného řádu měly býti zřízeny aspoň ve všech obcích, kde byl farní kostel nebo vzdálená filiálka, školy trivialní, v nichž se vyučovalo náboženství, čtení, psaní písma kurrentního, počtům až po reguli de tri; žactvu dáván návod k rozšafnosti a k dobrému hospodaření. Ustanovení toto změněno za Josefa II. v ten rozum, že škola trivialní měla býti zřízena všude, kde v obvodu na půl hodiny chůze bylo 90 dětí; pro každých dalších 50 dětí pak ustanoven »pomocník«. Vzorem všem školám v zemi byla škola normalní, r. 1775 v Praze v budově bývalého Jesuitského gymnasia na Malé Straně založená, při níž po roce otevřena praeparandie. Kurs ten, jejž noví i starší učitelé navštěvovati musili, trval tři, později šest měsíců. Než přicházeli do praeparandie, praktikovali čekatelé učitelství z pravidla u některého učitele. Tak dosazen konsist. dekretem z 1. září 1788 na Zlíchově za učitele Krištof Šolc, vyučený punčochář, jenž se takovou jednoroční praxí vykázal.

Neobyčejný ruch, roznícený filantropickými ideami paedagogickými, nastal u nás na sklonku sedmé desítky minulého století; byl příčinou, že ještě před vydáním obecného řádu školního mnozí patronové jali se zvelebovati školství na svých panstvích z popudu vlastního. Na Smíchovsku byl to zejména probošt kapituly u sv. Víta, rytíř Strachovský ze Strachovic, který obnoviv r. 1771 v Šárce nynější kostel sv. Matěje, postavil při něm faru a vedle ní školu o jedné světnici a komoře. Pamatoval zároveň také na zlepšení příjmů učitele.

Za to však leckde vázlo zřizování škol, když reformu školství dle nového řádu začali prováděti činitelé v první řadě k tomu povolaní. Vadil tu hlavně nedostatek peněz, který přiměl Josefa II., že r. 1787 dle patronátu kostelního zavedl patronát školní, kterým uloženo zřizovati a vydržovati školy vrchnostem; za to jim zase udělena jistá práva, zejména dosazovati učitele.

Jak těžko bylo druhdy domoci se školy přes daná nařízení, toho výmluvným dokladem jest křížová cesta, kterou zažil jmenovaný již Smíchovský farář Jan Konrád (viz str. 505), než se mu podařilo dodělati se pro Smíchov školy veřejné.

Kolikrát naléhal jsem na to, píše v pamětní knize farní, aby v mé dosti rozsáhlé farnosti zřízen byl učitel, který by mládež, již vyučuji ve víře, také čísti, psáti, počítati a jiným předmětům učil! Kolik kommissí bylo za tou příčinou konáno v mém domě, jichž účastnil se sám nejvyšší školdozorce v zemi, Vyšehradský probošt Kindermann ze Šulštejna! Od r. 1773 domáhal jsem se toho, aby tu zřízen byl učitel. Konečně r. 1774 uvolil se Pražský magistrát na mé prosby přispívati mu 20 zlatými na byt. Dne 22. ledna 1774 zjednal jsem jakéhos Jana Hupáče za učitele. Dne 21. února seznamenal jsem všechny ke škole schopné děti z jurisdikce Švarcenberkské (počtem 120), městské mostecké (80) a Svato-Jiřské (65), rovněž i všechny dítky ze Zlichova, z Radlic a z Hlupočep, které by pravidelně do školy chodily, a požádal jsem o podporu ředitele panství Švarcenberkského, jenž slíbil o žádosti mé zpraviti knížete pána. Žádal jsem také ostatních jurisdikcí*) o pomoc, ale marně. Poněvadž nebylo dostatečných prostředku, učitel Jan Hupáč, nadělav tu z bídy dluhů u pekaře, u kupce a u řezníka, za noci uprchl. Od toho času navrhl jsem konsistoři čtyři učitele — mezi nimi pensionovaného Křižovníka P. Plassa, — ale všichni odmítnuti, nemajíce dostatečné kvalifikace. Nyní hlásí se mi za učitele bohoslovec druhého ročníku, Josef Brunner, ale ani toho navrhnouti nemohu (pro nedostatek prostředků hmotných). Proto opět a opět utíkám se ke konsistoři, aby uvážila veliký počet školních dětí v rozsáhlé farnosti mé, uznala, jak nutno jest tu učitele, a pohnula Pražský magistrát, aby vykázal učiteli dostatečnou sustentaci; jinak budou v mé škole vychováváni jen analfabeti pro stát neužiteční, toliko ve víře vycvičení. Nepochybuji o tom, že konsistoř, když se o věc řádně zasadí, také skutečně ji provede«

K naléhání faráře Konráda, jemuž v příčině péče o zřízení školy náleží všechna čest, svolila konsistoř dne 18. června 1779, aby k 20 zl., jimiž, jak již pověděno, Pražský magistrát přispíval učiteli Smíchovskému na byt, přidáno bylo 12 zl. ze školního fondu. Řádné jednání v příčině zřízení školy počalo se však teprve dne 28. prosince 1785, kdy konsistoř nařídila, aby sepsány byly všechny ke škole schopné děti; zároveň vyzvala všech šest jurisdikcí, k nimž Smíchov náležel, aby povolily příspěvek na školu. V lednu r. 1786 odpověděly sice všechny jurisdikce záporně, a také farář na učiněný dotaz dne 27. února téhož roku oznámil, že pro učitele kromě sobotalesu a zmíněných již příspěvků magistrátu Pražského 20 zl. a 12 zl. ze školního fondu jiných hmotných příspěvků není. Ale přes to vše vydán konsistoří dekret, jímž se na Smíchově zřizuje škola trivialní; zároveň ustanoven první řádný učitel, jehož dekret ustanovovací v doslovném překladě čte se takto:

Knížecí arcibiskupská konsistoř oznamuje tímto Antonínu Václavu Evančickému, že Jeho knížecí Milost arcibiskup Pražský, obdržev zprávu od

*) Za doby patrimonialních úřadů náležel Smíchov k šesti jurisdikcím nebo pravomocem, totiž ku Pražské nebo mostecké, k c. k. fiskalní nebo vinohradské, k Jinonické nebo Švarcenberkské, k jurisdikci tabule zemské, k Sv.-Jiřské a Malo-Bubenské.

slavného Magistrátu v Praze, jemuž dle nynějšího turnu náleží právo uprázdněné místo učitelské při farní škole u sv. Filipa a Jakuba na Smíchově zadávati, že udělena mu způsobilost slavnou kommissí škol normalních, ustanovuje ho učitelem při této škole s tím podotknutím, aby tamější mládež dle předpisů škol normálních vyučoval a úřad svěřený nejsvědomitěji zastávati se snažil.

Na potvrzení toho dán jest tento dekret od knížecí arcibiskupské konsistoře v Praze

dne 31. srpna 1786.

L. S.

Erasmus Krieger, biskup a generální vikář. Josef šlechtic z Brettfeldu, kancléř.

Pro školu vyhlédnuta zatím světnice v západním průčelí domu, který se zachoval pod bývalým kostelíkem sv. Filipa a Jakuba až na naše časy jako zbytek nádherného kdysi letního sídla hrabat Slavatů, časem již valně sešlý. Dům ten, jehož se tehda užívalo již jen za skladiště, spojen r. 1815 v nepravidelný čtverhran budov s východními zbytky bývalého letohrádku při břehu Vltavském, kde dosud spatřuje se portál slohu renaissančního a znak Viléma Slavaty i manželky jeho Kateřiny, roz. hr. z Montfortu. Aron Přibram zřídil tam továrnu na kartouny. Avšak ještě téhož roku, kdy škola v jmenovaném domě umístěna, konáno kommissionelní šetření, jak by se pro ni dalo vystavěti samostatné oddělení při budově farní, která, jak již na str. 506. uvedeno, stávala na jižním nároží nynější třídy Kinského a náměstí Jakubského. Po mnohých průtazích došlo posléze ke stavbě, která r. 1790 dokončena. Dle líčení pamětníků, zejména spisovatele Jakuba Arbesa (nar. na Smíchově 1840,*) stávala první tato školní budova Smíchovská na mírném svahu, který v místě prve řečeném tvořila půda, sklánějíc se od hlavní silnice asi na metr hluboko. Budova sama, jednopatrový domek vzezření pošmurného s průčelím do hlavní třídy a s průčelím postranním, šikmo obráceným k bývalému kostelíku, měla v rohu, jejž tvořila obě průčelí, as půldruhého metru vysokou kapličku v podobě vydutého válce a v ní primitivní, z pískovce vytesanou sochu sv. Jana Nepomuckého. Vchod do oddělení farního, od školy úplně odloučeného, byl z hlavní silnice zbytečně velikými černými vraty s malými dvířkami. Vchod do školy, nevysoké, taktéž černě natřené dvéře, byl prostřed průčelí vedlejšího, obráceného do nynějšího náměstí Jakubského. V přízemí budovy upraveny dvě učebny, malé a nízké světnice. Dvě řady škamen v učebně dělila úzká ulička. Nade dveřmi visel jako jediná ozdoba zčernalý, zaprášený dřevěný krucifix. Tabule bez obvyklých tehda kolíků visela na kladce, majíc vzadu přiměřené závaží, že se mohla jednou rukou zcela pohodlně po stojanu nahoru nebo dolů posunovati. V patře byl pokoj s kuchyní, byt učitelův; k němu vedly od vchodu do budovy na pravo dosti příkré dřevěné schody s hrubým, ale pevným dřevěným zábradlím po

*) Viz téhož romanetto „Ethiopská lilie“, v Praze 1891.

jedné straně, kdežto druhá strana přiléhala ke stěně. Když se do budovy té přestěhovala škola veřejná, umístěna v její bývalé světnici soukromá škola židovská s vyučovacím jazykem německým, která však po čase zase zanikla; místo ní zřízena tam židovská modlitebna.*) R. 1892 zbořena část továrny jindy Příbramovy do Jakubského náměstí sáhající (býv. č. p. 81.), a tím také na vždy s povrchu zmizela místnost, do níž uchýlila se veřejná škola Smíchovská při svém zřízení.

Portál se znakem Slavatovským.

Do nově vystavěné první školní budovy na Smíchově, po níž rovněž není památky, přistěhoval se učitel Bernard Sprotz, rodilý Němec a řemesla svého tkadlec, jenž zastávav úřad svůj po 31 rok, zemřel dne 22. března r. 1821 u věku 71 let. Zároveň s ním působil na škole té od r. 1797 do r. 1816 jako pomocník Josef Stejskal. Sprotz sám byl učitelem slabým; neuměl si zjednati ve škole ani náležité kázně. Tím vysvětluje se tehdejší neblahý stav školy; stěžuje si do něho farář Fr. Crabath, za něhož se konala první veřejná zkouška, řka, že mládež, chodíc málo do školy, místo vyučování po dlažbě se povaluje a tropí neplechy. Jmenovaný správce duchovní, jenž později stal se vikářem venkovského vikariatu Pražského, působil však na Smíchově příliš krátko (1799—1800), než aby byl mohl zjednati ve věcech těch žádoucí nápravu.

Ačkoli se místy zřizování škol potkávalo s velikými obtížemi, přibylo přece také za doby, kdy v platnosti byl řád Teresianský, na Smíchovsku i na Zbraslavsku dosti nových škol a některé školy, které již tam byly, rozšířeny o nové třídy.

Pro mládež Davelskou zřízena škola od neznámých dob střídavě v Davli neb u sv. Kiliana v místnostech fary; r. 1778 byla škola ustálena v Davli pod vedením učitele Kalivody, ale bídně jsouc nadána a jen jednotlivci vydržována,

*) Čes. šk. Sm., 1879.

neměla dlouhého trvání; proto opět zřízena na faře u sv. Kiliana.*) R. 1780 připomíná se škola ve Středoklukách ve dvoře tamějšího velkostatku. Téhož roku rozšířena škola Mníšecká o třídu druhou. R. 1782 začala v Břevnově zatimná škola pro chlapce a dívky, jež stávala blíže vrátnice klášterní. Místnost školní byla vlhká, zimního času studená; proto navrhoval farář Kolumban Veindt, jenž o školu všemožně pečoval, aby se přeložila na Kajetánku, kde byla lepší místnost a kostelík. Než škola zůstala na svém místě a r. 1785 proměněna ve školu normální Přijel téhož roku dne 22. června sám Ferdinand Kindermann do Břevnova, aby vyjednával v příčině přeměny školy té, v níž pak počalo se vyučovati dne 29. srpna t. r. Žáků bylo z počátku 30, prvním učitelem a zároveň klášterním varhaníkem byl Jakub Huber († 1788).**) R. 1786 založena lokalie v Libšicích, r. 1787 ve Stodůlkách; s oběma zároveň také zřízeny školy. Na Zlíchově, před tím ke Smíchovu přiškoleném, darovala r. 1788 obec Pražská pro školu domek č. p. 6., bývalé letní sídlo Jesuitů, jejž potom vydržoval patronátní úřad Tuchoměřický. Od r. 1790 do r. 1848 vyučováno v Řepích a ve Zlejčíně střídavě ob rok měsíčně po číslech exkurrendním podučitelem, který tam docházel ze školy Libocké. R. 1791 děje se první zmínka o škole v Modřanech, která založena zároveň s farou. Když při požáru r. 1802 lehly popelem domky, v nichž umístěny byly fara se školou, vyučováno v chalupě č. p. 29, již k tomu účelu koupil náboženský fond jako patron. R. 1793 zemřel v Zájezdě u věku 62 let prvý známý učitel, jenž tam vyučoval po číslech. R. 1795 zřízena škola v Bubenči, pro niž stavové zemští koupili nízké stavení s podlahou z hlíny upěchovanou a stropem trámovým, které již po čtyřech letech bylo na spadnutí a rovněž i nábytek mělo sešlý a nevhodný. R. 1803 rozšířena škola Ořešská o třídu druhou. Téhož roku zřídili stavové Čeští v Košířích***) pro 60 místních dítek, které před tím chodily do Liboce, filialní školu o jedné třídě nákladem 5143 zl. 16 kr. v t. zv. »lazaretě«; za velkého moru r. 1680 založili jej při řečené usedlosti představení Vlašského špitálu na Malé Straně v Praze. V budově té, v níž po zaniklé epidemii v r. 1771—72 zamýšlela Marie Teresie zříditi vojenskou školu pro syny důstojníků, vyučováno do r. 1833 s krátkou přestávkou r. 1830, kdy »lazaret« pro choleru opět původnímu účelu svému odevzdán.

Povinnost choditi do školy trvala od šestého do dvanáctého roku věku R. 1781 nařízeno farářům a představeným obecním, aby děti ke škole schopné spisovali a na rodiče, kteří liknavě děti do školy posílají, nastupovali tresty a pokutami, t. j. zavedena nucená docházka školní. Účinek nařízení toho objevil se brzy, ježto počet žactva v některých školách značně se zvýšil. V Únětících bylo r. 1790 školních dětí 114, ve Středoklukách měli r. 1802 školních dítek 116, v Kovarech téhož roku 68. Avšak docházka

*) J. Liška: Popis městyse Davle, 1898, str. 10.

**) J. Holub: Paměti farnosti u sv. Markéty, 1890, str. 123.

***) První výroční zpráva ob. škol v Košířích r. 1888

nebyla asi valná. V Břevnově na př. počítalo se r. 1782 dítek vyučování schopných 45, do školy však chodilo přes to, že tam byl učitel statný a zkoušený, toliko 27, a to do prvního oddělení 8, do druhého 11 a do třetího 8. Za takových poměrů šestiletá docházka, při níž nad to na venkově děti od 9. do 12. roku byly v létě od chození do školy osvobozeny, a jen v zimě pilně choditi měly, vůbec nikterak nestačila, aby mládež získala nejnutnější vědomosti pro život; proto r. 1790 za Leopolda II. nařízeny ještě nedělní hodiny opakovací.

Vyučovati náboženství měli duchovní, avšak každému knězi bylo před ordinací se vykázati, že se naučil methodě normální. Aby také u vyučování předmětům literním, při němž na dále neměla býti paměť žáků přetěžována, za to však rozum náležitě bystřen, zjednán byl soulad, vydána r. 1777 po česku Felbigrova »Methodní kniha«, jež doporučuje vyučování hromadné, methodu dotazovací, přehledy literální a tabelární, v příčině kázně pak schvaluje užívati přiměřených trestů, ale též odměn. Téhož roku počal c. k. školní sklad knih v Praze vydávati učebnice dle nově zavedeného zlepšeného vyučování, jsa povinen 25% knih dávati zdarma pro chudé.

Požadavky na učitele se sice zvýšily, avšak odměna jejich zůstávala velmi nuzná přes to, že Josef II. a nástupce jeho, Leopold II., stanovili vyměření nejnižšího platu učitelského (kongruu). Učitelé na dále dostávali hlavně deputaty, na penězích však z pravidla velmi málo. Ve Slivenci obdržel r. 1778 učitel od řádu Křižovníků jako patrona deputátu 3 míry 3 věrtele pšenice, 7 měr 3 věrt. žita, 1 m. 2 věrt. ječmene, 1 m. 1 věrt. hrachu, 15 lib. masa, 6 lib. ryb, 26 žejdlíků soli a 6 sáhů polenového dříví; od přiškolených osadníků 1 m. 2 věrt. 3 mázlíky pšenice, 3 m. 1 věrt. 2 mázl. žita, 1 věrt. 2 m. ječmene a 1 m. 2 věrt. ovsa. V Břevnově měl roku 1795*) učitel ročního platu 10 zl., školné a tento deputat: 2 lib. kaprů, 5 věder piva, měřici a 8 mírek pšenice, 6 měřic žita, měřici a 8 mírek ječmene, měř. a 8 mír. hrachu, 24 lib. másla, 24 lib. sýra, 32 žejdlíky soli, 6 sáhů měkkého dříví, 1 zl. 37½ kr. místo masa a pletence, a na vytápění školní světnice 8 sáhů měkkého dříví. Ve Mníšku dostal učitel r. 1780 kromě těchto naturalií také 6 centů otavy a 25 mandelů posnopného. Po vynesení vrchnostenského úřadu z r. 1803 bral učitel v Košířích na hotovosti 53 zl. v. č., od obce 13 zl. 18 kr., školného od 66 dítek 46 zl. 7 kr., od zemských statků 2 měřice pšenice po 5 zl. = 10 zl. 2 měř. ječmene po 2 zl. = 4 zl., od obce 6 str. žita po 5 zl. 37½ kr. = 33 zl. 45 kr., dohromady 160 zl. 10 kr. víd. čísla. (Professor gymnasialní měl tenkráte 300, rada nebo professor universitní 400 — 600 zl.)

Aby učitelé na příjmech nebyli zkráceni, ponechány jim důchodky za jisté výkony, na př. za vykuřování domů, za vyzvánění na mraky při blížících se bouřkách, za koledy atd.; zároveň dovolil Josef II., aby učitelé pro své hmotné polepšení zastávali kostelnictví.

*) Dr. Krásl: Sv. Prokop, str. 317.

Jak veškery dávky a postranní důchody učitelům bývaly vpočítány, toho příkladem jest položené sem vypsání příjmů.

Vypsání příjmů školy Ořešské v r. 1787.

Učitel školní Vořešský užívá každoročně:

		zl.	kr.
1.	Kus pole na Drsnicích řečené pod 1 strych } pod 3		
2.	» « nad starou cihelnou » 1 » } strychy . .	8·	—
3.	» » od milostivé Wrchnosti 1 » } špatné půdy		
4.	Od milostivé Wrchnosti dva sudy piva z Ounětic à 10 fl. . .	20·	—
5.	» » » { pšenice 1 míru 2 mázlíky à 2 fl.	2·	15
	{ žita 3 » à 1 fl. 20 kr. .	4·	—
	{ ječmene 1 míru 2 mázlíky à 40 kr. .	—·	15
	{ hrachu 1 » 3 » à 2 fl. .	—·	52½
6.	Od obce Wořešské pšenice 3 věrt. 2 čtvrtce à míra 2 fl. . . .	2·	37½
	žita 3 » 2 » 1 fl. 20 kr. }		
7.	» » Kopanské 2 » » » } .	8·	30
8.	» » Řeporské 3 strychy » }		
9.	» » Zbuzanské pšenice 14 snopů — à míra 2 fl.	1·	30
	žita 14 » » » 1 fl. 20 kr. .	1·	04
	ječmene 10 » » » 40 kr. .	1·	—
	ovsa 10 » » » 40 kr. .	1·	—
10.	Od obce Chejnické místo posnopného v penězích	1·	24
11.	» zpívání pašií	1·	10
12.	Za hraní varhan od záduší Wořešského 6 zl. }		
	» » » » Krteňského 6 zl. }	13·	—
	» » » » Řeporyjského 1 zl. }		
13.	Od trojí slavnosti v Řeporyji (o kříž. dnech, o Petru a Pavlu a o Bož. Těle)	—·	31
14.	» jistého peněžitého platu sobotního neboli Sobotalisbus . .	15·	—
15.	Taxa štolae	20·	—
	in Summa .	100·	49

Mimo to, co ve fassí nebylo:

Od mlejna Kopanského	1/16	strychu	bílé mouky
Hořejšího	1/16	»	»
Dolejšího	1/32	»	»
Měchurovského	1/32	»	»
Dubečského	1/32	»	»
Tomanovského	1/16	»	»
Hladkovského a Jelínkovského	1/16	»	»

Pomocník míval na penězích pouze 70 zl., ale za to dávali mu na př. učitelé Mníšečtí stravu, prádlo, topivo a posluhu měsíčně za — 4 zl.

Avšak i učitelům i mládeži našli se v době této, zásadami lidumilenství ovládané, četní příznivci a podporovatelé. Když r. 1771 zřízena v Šárce škola, odevzdal probošt rytíř Strachovský ze Strachovic kostelu u sv. Matěje dluhopis z 500 zl., výslovně určiv, aby úroky z těchto peněz zlepšován byl příjem učitele při řečené škole. Dle výkazu příjmů z r. 1781

dostával Butovický učitel pro svou osobu bez další konsekvence na následníky od vrchnosti jisté dávky. Zvláštními příznivci mládeže osvědčili se hrabě Jos. Unwerth a choť jeho Anna Marie, roz. z Astfeldu a Vydří. Jmenovaný hrabě, ujav kolem r. 1794 panství Mníšecké, otcovsky nachýlil se, sám jsa bezdětný, k tamější mládeži a založil fundaci na ošacení chudých dítek Mníšeckých. V den jeho jmenin vytáhli žáčkové jako vojáci s dětskou zbraní do zámku, kde hrabě, oděn v uniformu císařského komořího, je přivítal, po vojensku cvičil a potom častoval. Hraběnka často přicházela do školy, kde s přespolními dívkami přes poledne pobývala, s nimi se bavila a těšila, při zavřených dveřích jim vlasy česávala a zaplétala.*) R. 1743 založil Rožmitálský děkan Bohumil Stehlík při klášteře Břevnovském nadaci, jež na vydržování čtyř chlapců zpěváků, které jeden kněz vyučovati měl, obrácena byla. Během času připuštěni bývali k tomuto vyučování také jiní chlapci z okolí, což však, ježto škola tato byla soukromá, r. 1875 dle nových zákonů školních přestalo.

Mezi těmi, kdo v období tomto jako zdatní pracovníci na roli školské v okrese našem jméno si získali, zachovala se obšírnější zpráva o Jakubu Rybovi. Byl r. 1786—1788 na Mníšku pomocníkem; stav se správcem školy v Rožmitále, vynikl jako výtečný skladatel hudby kostelní i světské, jako spisovatel paedagogický a básník příležitostný († 1815).

V létech 1803 až 1805 byl v Jinonicích administratorem a spolu učitelem náboženství ve škole Butovické Antonín Puchmayer (*1769, † 1820), zakladatel novodobého básnictví Českého.

Dne 16. března r. 1804 narodil se ve Všenorech Frant. Karel Hillardt, vynálezce methody stigmografické. Dosáhnuv hodnosti doktora filosofie, stal se r. 1854 úředníkem v ministeriu ve Vídni a vydal hojně spisů o kreslení, psaní a praktickém vzdělávání; redigoval zároveň učitelský list »Der österreichische Schulbote«. (Zemřel r. 1871.)

Jako vzdělavatel spisů pro mládež jmenuje se v Jungmannově historii literatury bývalý faktor tiskárny Fetterlové, Tomáš Kubelka, jenž narodiv se na Zbraslavi r. 1768, zemřel v Praze r. 1836.

Než došlo k opravě školství obecného za prvních tří desítiletí vlády Marie Teresie, vzaly působením směru realistického v říši naší počátek školy pro zvláštní stavy, tak řečené školy specialní. Také v dnešním Zbraslavsku na panství Trnovském zřízeno bylo učiliště odborné, jež pokládá spisek r. 1791 o něm vydaný za první hospodářskou školu v Čechách.**)

*) Škola a Život. 1885, str. 79.

**) Plný titul spisu toho zní: Die erste Bauernschule in Böhmen, welche zur Erlernung des Bauernhandwerks auf dem von Schönfeldschen Gute Trnowa im Berauner Kreise bei Prag aus der Ursache angelegt worden ist, damit allda erwachsene Kinder die ganze Landwirthschaft durch sechs Jahre ordentlich erlernen, und diese jungen Leute alsdann entweder ihrer Eltern Wirthschaft selbst führen, oder als brauch-

Tehdejší držitel Trnové, Jan Ferd. rytíř ze Schönfeldů, majetník tiskárny a knihkupectví v Praze, přesvědčen jsa o tom, že zemědělství zvelebí se jen tenkráte, když selští synkové nepřestávajíce na tom, co pochytí od rodičů, kteří mnohdy sami ani polním pracím ani chovu dobytka jak se patří nerozumějí, budou se učiti vedení hospodářství, této »nejpřednější živnosti na Božím světě«, právě tak, jak se učíme živnostem jiným, založil školu řečenou, aby v ní chovanci od 12. roku věku svého po šest let náležitě byli vyučováni »řemeslu rolnickému«. K tomu účelu dal na návsi vystavěti budovu od kamene, v níž kromě místnosti pro školu obecnou a bytu pro učitele byly chlévy, stáj, kůlna, stodola, kurník, holubník a senník, vše s německými a českými nápisy a popisy věcí tam uložených, dále prostranná, všemi potřebnými nástroji opatřená pracovna, v níž nescházela ani kovárna. K budově přidal zakladatel 60 korců půdy různé jakosti, kus louky, pastviny a lesa, rybník, štěpnici, vinici, chmelnici, zahrádku zelinářskou a školku ovocnou. Mimo to bylo k účelům vyučovacím celé vrchnostenské hospodářství, na svou dobu vzorně zařízené. Do učiliště toho se přijímali žáci domácí i cizí, kteří již po šest let do školy chodili. Za denní plat 7 kr. dostávali řádnou selskou stravu a chleba, co snědli. Na noc ubytováni chovanci po chalupách u dobrých lidí, kteří je časně budili a pod trestem vyhostění z obce bděli nad tím, aby neměli u sebe peněz. Aby je v poli hned bylo poznati, nosili stejnokroj: široký černý klobouk, hnědý dlouhý kabát s červeným lemem, modrou vestu, žluté krátké koženky, modré punčochy a šněrovací střevíce. Každý den měli dva z nich hlídku v chlévech. Ostatní chodili se šafářem, se zahradníkem nebo s myslivcem, kteří je o všech věcech ze svého oboru poučovali, všeliké práce, jak po sobě jdou, jim ukazovali a vykládali, činíce zároveň pokusy s různými novotami. Od místních řemeslníků učili se nastávající hospodáři pracím pro ně důležitým, aby jim rozuměli, a bude-li toho potřeba, sami si vypomoci dovedli. Všeliké předměty, které chovanci ze dřeva vyrobili, opatřeny byly lístky se jmény věcí těch v obou zemských jazycích, popis jich výroby, udání, kde nejvýhodněji věci ty získati, atd. Kromě toho učili se chovanci plésti koše a dělati košťata. Některé dny měli učení literní. Pro poučení chovanců bylo ve škole hojně obrazů rostlin a zvířat, vzorků věcí ze dřeva, ze slámy atd., ukázky dřev, sbírky semen, nerostů, hlavně pak knihovna, obsahující vyobrazení a spisy z oboru zemědělství, každému v neděli přístupná. Chovanci, kteří vynikli, vyznamenáváni tím, že jména jejich napsána olejovou barvou na tabulky, které vyvěšeny na stromech v aleji ve velké štěpnici. Takto vyznamenaný žák pozván od vrchnosti k tabuli, kde »jako každý pán z města jídlem a pitím častován, jako by byl vlastním synem majetníka panství« Kdo však nechtěl dělati robotu, oblečen na návsi do šatů, v nichž se do ústavu dostavil, a odveden zámeckým mušketýrem, odkud přišel. Vrchní dozor na učiliště toto

bare Knechte und Schaffer oder als eigene Wirthe die Arbeit mit Nutzen und Freuden, so wie es sich gehört, verrichten können. Gedruckt zu Prag in der ordinären Bauernsprache, damit es alle Leute lesen können, in der von Schönfeldschen k. k. Hofbuchdruckerey im Jahre 1791. (Ke spisku přidán jest obrázek, představující chovance školy řečené v stejnokroji, jejž tuto reprodukujeme). — K tomu dodáváme. že již v r. 1700 až 1738 Břevnovský opat Otmar Daniel Zincke, »sám jsa hospodářem přímo vzorným, v hospodářské škole v Břevnově zřízené odchovával si zkušené hospodáře, do jejichž rukou dával správu statků klášterních, a užívaje také rozličných nových prostředků ke zvelebení hospodářství, rozmnožil znamenitě důchody kláštera«. (Dr. Krásl a professor Ježek: Sv. Vojtěch, str. 473.)

vykonával Berounský školní kommissař, prvním představeným jeho byl správce; farář bděl nad vedením a chováním žáku. Příliš dlouhá doba učebná, po kterou otec rolník měl synka svého doma pohřešovati, neméně však neuvědomělost lidu a jeho nechuť k všelikým novotám v oboru hospodářském byly asi hlavními příčinami, že škola tato tak velkodušně vším potřebným nadaná a značným nákladem zřízená, dle všeho dosti záhy zanikla.

Úbor chovance první České školy rolnické v Trnové (kolem r. 1791).

Za Marie Teresie také po mnohých odkladech, při nichž profesorům botaniky při Pražské universitě ukládáno, aby si rostliny, jichž potřebovali k výkladům, v okolí města sami sbírali, koupena pro vysoké učení tehdejší Jesuitská zahrada na Smíchově a upravena r. 1775 na c. k. zahradu botanickou. R. 1835 přikoupenou sousední zahradou Steftovou, před tím Kounicovou, rozšířena tak, že zabírala plochu 231 aru. Zejména za profesorů Mikana a Kosteleckého zvelebena dle vzoru nejznamenitějších zahrad, letošního roku však přeložena do Slup v Praze.

V.

Teresianský školní řád byl prací bývalého Zahaňského opata Ignata Felbigra, který zasvěcen byv prof. Hähnem v Berlíně, tehda největším znatelem Komenského, do ideí arciučitele toho, mnohé z nich vpravil ve jmenovaný řád i ve své školní knihy, a tak jaksi na zapřenou přivedl slavného exulanta Českého zase do vlasti. Než na velikou škodu neněmeckých národů Rakouských nehleděno právě ku stěžejní zásadě Komenského, že vyučování vésti může k pravé osvětě a k náležitému vzdělání jen tenkráte, děje-li se jazykem mateřským. *) A tak snaha po germanisaci, zejména národů slovanských, projevená novým školním řádem a těmi, kdo jej měli prováděti, spolu s centralisací veškerého školství, kterou Leopold II. r. 1792 dokonal, zřídiv dvorní komisi jako nejvyšší úřad školní, byla příčinou, že přes zavedené opravy není ve školství oné doby znáti ani radostného vzpružení ani opravdového povznesení, jak očekáváno. Zvláště

*) Bohužel ani teď nelze dosti často opakovati (s malou obměnou) slova Komenského: „Proti přírodě děje se, když České mládeži učitele cizí dávají, kteří jim toho, čemu žáci rozuměti mají, povědíti a vysvětliti neumějí, a tak hledí jeden na druhého co zevel a stavějí Babylon; jeden toto praví, druhý ono rozumí; mysl leccos nejistého lapá, když tak jen dovtipkováním s obojí strany proti sobě šermují. Mizerná věc".

Čechové, lpíce na svých tradicích, při vší pokleslosti národního vědomí a zuboženosti literatury i jazyka svého, jenž tenkráte za selský a za neschopný všelikého vzdělání považován, nemohli a také nikdy nespřátelili se s nepřirozenou myšlenkou, že by dorost jejich měl nabývati vzdělání vyššího, jen když se přiučí jazyku zvukem i duchem cizímu. Násilné zavádění němčiny do všech učeliš, jemuž unikly leda nejníže organisované školy v odlehlých vesnicích, stavše se takto posledním útulkem jazyka Českého, bylo úkolem i nového

Dinzenhoferův pavillon v bývalé botanické zahradě na Smíchově.

zákonníku školství obecného, vydaného za vlády Františka I. roku 1805 pod názvem »Politische Verfassung der deutschen Schulen für die k. k. österreichischen Provinzen mit Ausnahme von Ungarn, der Lombardie, Venedig und Dalmatien,« a platného potom téměř půl století. Při této reorganisaci školství hlavně působil kancléř hr. Rottenhann, jenž si umínil, že uvede školy »do pravých mezí«; vešla tu sice v platnost mnohá zařízení prospěšná, avšak podle hesla, že »Rakousko nepotřebuje lidí učených, nýbrž dobrých poddaných«, míra i způsob vyučování obmezeny tak, že politickým zřízením zdárný vývoj školství nemálo byl zadržen a znesnadněn.

Dle nového řádu toho měla v každém kraji zřízena býti aspoň jedna čtyřtřídní škola vzorná. Dosavadní školy trivialní v místech, kde byla fara, sluly na dále školami farními; kde fary nebylo, připouštěla se škola filialní,

když v obvodu na půl hodiny bylo 100 dítek ke škole schopných. Na učitele v jedné učebně nemělo se počítati více než 80 dětí; vzrostl-li počet dětí nad 100, bylo zříditi třídy dvě a přibrati »pomocníka«; při počtu nad 200 měly se otevříti třídy tři a učiteli dáti pomocníci dva atd.

Ustanovení tato, která proti dřívějšímu řádu značila krok k lepšímu, zůstala však, aspoň pokud se týče Smíchova, po dlouhou dobu jen na papíře. Neboť ačkoli tam bylo již r. 1816 třeba, aby se učiteli dal k ruce pomocník druhý, přece zůstalo vše při starém ještě plná 22 léta. R. 1817 opustil školu Smíchovskou pomocník Josef Stejskal (viz str. 512), a místo něho nastoupil František Kudrna, který po smrti Sprotzově (1821) stal se tam učitelem. Jemu přidělen pomocník Antonín Holub; zemřel však brzy na to v největší bídě; pověst docela dí, že zhynul hlady. Když r. 1822 přibylo již školních dětí tolik, že se všechny najednou do školy nevešly, ani tu ještě nevyhověno nařízením shora uvedeným, nýbrž zavedeno v nižší třídě vyučování dvojnásobné v ten způsob, že kandidát učitelství, Josef Věnceslav Vlasák, tenkráte po Holubovi za pomocníka ustanovený, učil nejmenší dítky zvlášť od 10 do 12 hodin dopoledne a od 4 do 6 hodin odpoledne! R. 1829 stal se Kudrna učitelem v Praze a na místo učitelské na Smíchově dosazen Frant. Studený, před tím pomocník v Praze u sv. Jindřicha. Ačkoli však byly r. 1830 do školy zapsány 283 dítky, jak svědčí nejstarší katalog na Smíchově zachovaný, r. 1831 docela 360 dítek (188 chlapců a 172 dívky), měl i tento učitel jen pomocníka jednoho, Josefa Filipa. Konec křiklavým těm poměrům učiněn teprve r. 1838, kdy Smíchov nejvyšším reskriptem císaře a krále Ferdinanda V. povýšen za předměstí. Roku toho zřízena konečně při škole Smíchovské, čítající 336 dětí, třída

Zahradní pavillonek od Kil. Ign. Dinzenhofera v bývalé botanické zahradě na Smíchově.

třetí a ustanoven druhý pomocník, Radlický rodák Jan Hlásek. Hned následujícího r. 1839, kdy měla škola 352 děti, zřízen pro další novou třídu pomocník třetí, Josef Krátký, jehož nástupci byli potom r. 1841 Karel Mareš, r. 1842 Frant. Sojka, r. 1847 Ant. Novák a r. 1848 Václ. Zapadlo. Zatím r. 1846 přišel po Fr. Studeném na školu Smíchovskou za učitele Jan Sigmund, jenž tam setrval, až bývalá škola farní proměněna ve školu hlavní.

Lépe než na Smíchově prospívalo na počátku období toho školství v jiných obcích na Smíchovsku a na Zbraslavsku, kde postupem času přibylo opět několik škol nových; některé starší o třídy rozšířeny.

R. 1814 zřídili si školu Nebušičtí, jichž dítky chodily před tím do školy Libocké, na vinici Puchmance; k ní přiškoleny později také Střešovice, odkud již před r. 1785 chodily děti do Pražské školy na Pohořelec. R. 1815 zřízena a po roce vystavěna škola v Malé Chuchli. R. 1816 přeložena škola od sv. Kiliana do Davle, kde pro ni vystavěna budova o jedné třídě. R. 1818 postavili si občané ze Zájezda a Libochoviček školu v Zájezdě; byla to škola exponovaná, v níž vyučoval pomocník školy Lidické. R. 1819 zřízena nákladem patrona Zbraslavského jednotřídní škola ve Vraném. Téhož roku zřízena v Horoměřicích pomocnická stanice; když r. 1825 obec ta od Únětic odškolena, stal se administratorem školy dosavadní pomocník, Václav Černoch, který tam učil do r. 1838, kdy Horoměřice opět k Únětickým přiškoleny. Již před r. 1820 byla v Číčovicích exponovaná stanice, v níž obstarávali vyučování pomocníci učitele Středokluckého; roku jmenovaného ustanoven tam trvale učitel Frant. Ženíšek. Vyučováno bylo v najaté budově v č. p. 22, školní budova postavena teprve r. 1873. R. 1821 rozšířena farní škola Únětická, r. 1826 škola Šárecká a r. 1830 škola Zbraslavská o třídu druhou; škola Únětická měla od r. 1838 třídu třetí. R. 1838 ustanoven trvale učitel také v Čísovicích, kde před tím pro velkou vzdálenost školy Mníšecké přes zákaz tamějšího rektora vyučoval pokoutně mládež některý řemeslník; zedník Josef Pelikán, vykonav u vikariatního úřadu na Zbraslavi zkoušku, učil tam po 30 let dílem v místnostech najatých dílem ve vlastní chalupě. R. 1839 proměněna dosavadní jednotřídní škola Břevnovská ve školu dvoutřídní. Rovněž rozšířena r. 1843 škola v Třebotově o třídu druhou.

Při tom byly však školy přece jen příliš daleko od sebe; školní děti, zvláště v zimě a na jaře, zůstávaly pro neschůdnost cesty doma, kde mívaly vyučování pokoutní, jako na př. v Kozinci u Turska od r. 1805 do r. 1820, ve Vraném do r. 1819 atd.

Dle řádu tou dobou platného mělo každé školní stavení míti prostornou učebnu (pro 50 žáků 7 m dlouhou, 6 m širokou a 3 m vysokou), a od ní oddělený byt pro učitele. Stavivo dodala vrchnost, patronu náleželo vypláceti práci řemeslnickou, obci přispěti ruční a tažní robotou. Staveniště dávala vrchnost i obec zdarma. Na vytápění vykázala vrchnost ve svém lese dříví,

které patron koupil za poloviční cenu místní, načež je obec dala vykáceti, rozřezati a do budovy školní dopraviti.

Nařízení o úpravě školních budov, pro jichž stavbu vydány i vzorné nárysy, mělo účinek, že v mnohých obcích staré školní stavby nahrazeny novými. První obcí takovou v našem okresu byly Stodůlky, kde r. 1816 vystavěna od základů nová školní budova, nákladná sice, ale ještě šindelem krytá. R. 1817 postavena v Šárce místo staré školy nová, již zahrádkou opatřená, ačkoli teprve r. 1835 úřady naléhány na to, aby při školách byly také školky ovocné. V Radotíně rozšířena r. 1820 dosavadní zádušní chalupa, v níž ještě tou dobou bylo vyučováno, aspoň o byt učitelův. Za to r. 1821 metropolitní kapitolou postavená nová školní budova v Ořechu se dvěma světlými učebnami v 1. patře, se třemi pokoji pro učitele a jedním pro »školního adjunkta« v přízemí, byla tenkráte nejvýstavnější v celém okresu. R. 1822 vystavěna v Roztokách na místě původní budovy školní nová, která r. 1847 zbořena, ježto místem, kde stála, vedena traf státní dráhy a po plných osm let učeno po domech v místnostech najatých. R. 1823 zbořena v Liboci škola stará a místo ní vystavěna nová rovněž jednopatrová se dvěma třídami. R. 1827 postavena ve Slivenci nová školní budova. Po té dostaly r. 1832 školní budovu Štěchovice; před tím mívala mládež tamější vyučování ve škole u sv. Kiliana, později v místě samém v chalupě č. p. 82. R. 1835 obdrželo novou školní budovu Tursko, r. 1836 zbudována opět v Noutonicích nová škola. Téhož r. 1836 postavena v Butovicích na místě původního, chatrného stavení školního budova nová; tak stalo se i r. 1837 v Bubenči. R. 1838 postavena v Únětičích opět škola nová; pro 252 školní dítky dáni k ní dva pomocníci. Posléze v Tuchoměřicích, kde byla škola v zámku, vystavěna r. 1843 škola dvoutřídní.

Ale ti, jimž náleželo školní budovy zřizovati, nejevili k tomu vždy náležité ochoty. Z nemilých zjevů v této příčině zaznamenáváme výjev z r. 1822, kdy Zbraslavský podkrajský dal v Řevnicích, kde dosud vyučováno bylo v malé přízemní chalupě, proti vůli a přes odpor sousedů za assistence vojenské, uprostřed náměstí zatlouci kolíky a prováděti na útraty obce stavbu školní budovy, která však později uznána za nevhodnou; proto zbořena a na místě, kde stávala, zřízen park. Za takových poměrů nelze se diviti, když také v tomto období se shledáváme se školami, jakou byla škola v Libšicích, umístěná spolu s bytem pro učitele v přízemku farní budovy. Pamětní kniha z r. 1817 líčí ji takto: »Škola podobala se vězení, ježto učilo se pouze v postranní komůrce vedle pokoje učitelova, v níž byly dvě ztrouchnivělé lavice.« A po 30 letech v téže knize čte se: »Školní síň, zřízena jsouc toliko z nouze ze skladiště místního duchovního, jest tmavá, vlhká a nízká místnost, která podobna spíše brlohu než učebně.« Stav ten trval do r. 1878! K málo šťastným školám náležela jindy také škola Košířská. Když totiž Čeští stavové vystavěli r. 1832 v Košířích na místě bývalého »lazaretu«, kde škola umístěna, nynější pivovar, zřídili za školu t. zv. »židovnu«

(č. p. 29). Budova ta tehdejším krajským úřadem Rakovnickým přijata sice jen zatímně za školu, avšak přes naléhání jmenovaného úřadu protáhlo se provisorium toto až do r. 1856, kdy budova hrozila již sesutím; proto posléze pro školu najat dům č. p. 39, náležející nyní obci. Když v Únětičích před r. 1839 již nestačila jediná učebna ve staré kostelní věži, vyhlídli si sakristii, kde vyučováno; za letních měsíců byla učební síní — kostnice. Ale ani na Smíchově, ač tam zřízena zvláštní budova školní, nebylo mnohem lépe o mládež postaráno. Když r. 1838 otevřeno při první třídě oddělení

Bývalá stará škola v Nebušicích. (V pravém křídle byt učitelův.)

druhé, umístěno v pokoji, v němž před tím obýval učitel. Když pak ani toto opatření nestačilo, přeměněna r. 1839 ve »třídu« i bývalá kuchyně učitelova, která v celé budově školní byla ještě prázdna. Nábytek záležel z několika nízoučkých dlouhých laviček a ze staré tabule; — pro stolek a židli nebylo tam již místa. Ani dítky, jimž se v »kuchyňce«, jak lid třídu tu jmenoval, toliko na jaře a v létě dostávalo jen jakés průpravy k vyučování, nevešly se všechny do ní a sedávaly proto i mezi dveřmi, jež byly vysazeny, a na schodech vedoucích na půdu, kde měla sklad stará hrnčířka. Když ji napadlo, docházela i mezi vyučováním přes hlavy žáčků pro zboží. Napsala sice císařovna Marie Teresie, když se jednalo o zřízení gymnasia v Klatovech: »Die ersten besten fünf Zimmer, und das Gymnasium ist fertig«. Avšak na Smíchově vzata zásada tato přece jen — příliš doslovně.

Že r. 1832 v Štěchovicích učili učitel a pomocník v téže světnici zároveň, že r. 1837 měli v Bubenči lavice přelámané a cihlami podložené atd., nejsou v době té zjevy vzácné.

Abychom si učinili obraz, jak tehda vyhlížela škola na svou dobu dobře spořádaná, nastiňme v duchu školu v Úněticích, r. 1838 dostavěnou. Při její svěcení dne 25. října téhož roku učinil v místním chrámu Páně výtečné kázání Minický farář, Jan Val. Jirsík, později proslulý apoštol vlastenec na biskupském prestolu Budějovickém; kladl rodičům na srdce, aby podporovali školu v její snahách vyučovatelských, vedouce doma život příkladný. Ve školní knize pamětní se zachoval r. 1841 sepsaný inventář tak zevrubný, že v něm neschází žádná petlice, žádné prkénko.

Od kostela jakož i z fary počítá se ke škole 190 kroků. Jednopatrová budova její, pořízená nákladem 11.566 zl. 48 kr., vystavěna z kamene a vápna; kryt má taškový. Do vnitř vedou černě natřené dvoukřídlové dvéře z měkkého dřeva, nad nimiž jest okénko o čtyřech skleněných tabulích. V chodbě cihlami vydlážděné a železky k otírání obuvi opatřené spatřujeme na jih jedno, pod schody dvě jednoduchá okna, nad sklepem dřevěné dvéře. Na západ jsou černě natřené dvéře, vedoucí na dvoreček kamením dlážděný, kde stojí chlév a stodola. Byt učitelův v přízemí záleží ze dvou pokojů. Oba mají po dvou oknech a vytápějí se jedněmi kachlovými kamny. Podlaha jest prkenná. V kuchyni s dvěma okny jest dlažba cihlová, a neschází v ní chlebová pec, jejíž blahodárné teplo vniká i do pokoje učitelova. Spíže má jedno okno a podlahu cihlovou, učebna tři okna a podlahu z prken. Barva velkých černých kachlových kamen souhlasí s barvou černého chatrného stolu se zásuvkou bez zámku, dvou černých židlí a černé tabule na podstavci. Na stěně visí obraz Ukřižovaného. V pravo stojí 8, v levo 7 velikých lavic, ze staré školy tam přenesených, mimo to je tam 6 starých laviček pro děti menší. Nábytek doplňuje rovněž černě natřený stojan na knihy s třemi příhrádkami. Oba záchody mají dlažbu cihlovou. Po 24 dřevěných schodech přijdeme do prvního patra. Chodbu rovněž cihlovou osvětlují tři okna. V učebně třídy 1. je týž nábytek, jako v učebně přízemní, jenom počet lavic je menší (17). Na stěně visí bez rámce a nezasklen řád školní, pak tabella s abecedou. Třída druhá s 19 lavicemi má řád školní již zasklený a černou skříň na úřední spisy, opatřenou dveřmi a zámkem. Obě třídy v prvním patře vytápějí se jedněmi kamny. V patře tom bydlí oba pomocníci. První má pokoj o dvou oknech, druhý jen o jednom okně. Druhý má ještě nepříjemnost, že v jeho pokoji jsou dvířka do komína. V archivu není tištěných ustanovení zákonitých. Za to najdeš tam: psanou sbírku kurrend a dekretu (2 svazky), pamětní knihu od r. 1820, roční soupisy ke škole schopných dětí počínajíc r. 1821, výkazy o docházce školní a katalogy nedělních hodin opakovacích od r. 1821, zkušební extrakty, zkušební předpisy od r. 1840, knihu cti a hanby od r. 1821, knihu protokolu od r. 1841, fasse školní od r. 1820. Ptáš se snad také po knihovně. Inventář odpovídá: Knihovny při škole není.

Povinnost choditi do školy trvala na dále od 6. do 12. roku věku. Ale dětí přibývalo do škol jen ponenáhlu. V Ořechu bylo r. 1806 školních dětí 60, v Dobřichovicích r. 1813 jen 45, v Chuchli r. 1816 pouze 33, v Radotíně r. 1820 mezi 15 a 20, v Bubenči r. 1821 toliko 76, v Liboci měli r. 1823 již 151, v Středoklukách 160, ve Vraném r. 1824 však jen

42, na Zbraslavi r. 1828 231, v Únětících téhož roku 240, v Nebušicích r. 1831 109, v Zakolanech od r. 1836 do r. 1848 průměrně 132 děti, r. 1839 v Břevnově 180, r. 1840 ve Štěchovicích 198, r. 1848 tamtéž jen 174, v Čísovicích od r. 1838 bylo průměrně 136 dětí. Stále žactvem přeplněna bývala škola Smíchovská, kde od r. 1831 do r. 1847 bylo průměrně rok co rok 326 dětí. Jak místy dětí přibývalo, o tom svědčí zprávy ze školy Ořešské. R. 1806 tam bylo dětí 60, r. 1812 již 90, r. 1813 dokonce 158; z těch však chodilo stále jen 80, někdy přišly 64, ze vzdálenějších míst přišlo někdy pouze 14. Ve školním roce 1813—14 »vždy a někdy« chodily 103, nikdy nepřišly 62, ze vzdálených obcí přicházelo 25, dohromady 190.

Z čísel tuto podaných zároveň zjevno, že docházky školní bývalo velice zanedbáváno. Když r. 1816 na Smíchově nastoupil na úřad farář Reichel, poznamenal do pamětní knihy, že shledal ve škole tak málo dětí, že se to až stydí napsati. Rovněž seznal krajský úřad Berounský, že jsou děti, které po 150 až 200 dní školu obmeškaly, a proto nařídil r. 1828, aby výkazy o nedbalé docházce podávány byly úřadům měsíčně. Zanedbávání školy pokutováno dvojnásobným školným. Proto při udávání, jež činilo se »slavným panským úřadům proti recepisu«, připojena zároveň »prosba o vymožení nezaplaceného sobotalesu a jiných dávek nezaplacených«; výsledek řízení toho pak dle nařízení vikariatního z r. 1828 měl se poznamenati »v knize příběhů školních«. Pro udávání nedbalců předepsán byl tento vzorec:

Consignace

neboli poznamenání školních dítek, které v tom onom měsíci nebo třeba v celém zimním nebo letním běhu do školy nepřišly.

Jméno obce	Číslo domu	Jméno otce a jeho stav	Jméno dítěte	Jeho věk	Jak dlouho do školy nechodil	Týdenní školné kr.	Výnos na penězích za ten čas zl.	kr.	Pokuta zl.	kr.	Dohromady zl.	kr.	Připamatování
Lišnice	3	Jan Novotný rolník	František	9 let	3 neděle	6	—	18	—	18	—	36	Vymlouvá se, že skrze oděv nemohl jíti.
					20 neděl	4	1	20	1	20	2	40	Vymlouvá se, že byl nemocen.

V Lišnici dne . . . . . .

N. N., pan farář. N. N., školní dohlížitel. N. N., učitel.

Aby docházka školní se mohla zvelebovati, nedovoleno dětem školním v čas vyučování dobytek pásti, v zahradních hostincích kuželky stavěti atd., zejména pak účinkováno také proti zaměstknávání dětí v továrnách. Kde dětem přece v továrnách snadné práce dovoleny, tam továrník byl vázán zříditi pro ně na svůj náklad večerní nebo nedělní vyučování. Na Smíchově, kde již na počátku nynějšího století založeny továrny velmi rozsáhlé, zřídili majetníci obou místních kartounek školu pro chlapce jedenácti až čtrnáctileté, kteří zaměstknáni jsouce v tiskárnách na kartouny, dělníkům při práci natírali formy; od toho nazváni dle německého »Streichbuben« zkomoleným jménem »štrajchpudlíky«.*) Chlapcům těm, které si dělníci sami vybírali a kteří pro svou nezbednost byli pověstnými, dostávalo se vyučování ve dvou odděleních po 70—80 v tehdejší školní budově vedle bývalé fary. Vyučování dálo se večer při velmi nedostatečném osvětlení; obstarávali je místní učitelští pomocníci za roční odměnu 35 zl. konv. m. Remunerace tato se jim vyplácela ve lhůtách čtvrtletních; ač velice skrovná, byla přece vítaným příspěvkem pro učitelského pomocníka, který za své působení ve škole denní neměl nic než obědy u učitele. Ký div tedy, že jeden z nich, aby se mu posluchači nerozprchli a tím jediného stálého peněžitého příjmu nepozbyl, připadl na myšlenku, že kupoval jablka, poděloval jimi večer své posluchače a takto do školy je vábil. Od r. 1844 zaváděny v jmenovaných továrnách stroje, čímž ponenáhlu vytlačeni z nich nedospělí pomocní pracovníci. Tím také i večerní škole ubývalo žáků. Když farní škola Smíchovská přeložena ze staré budovy vedle fary do úpravnějšího útulku v Přívozní (nynější Komenského) ulici, přestalo vyučování pro ně vůbec.

Poněvadž přikázaný počet roků školních k náležitému vzdělání mládeže nestačil, bylo již r. 1753 duchovním správcům a učitelům škol trivialních uloženo, vyučovati mládež škole odrostlou v neděle a svátky zdarma. Toto vyučování učiněno r. 1816 povinným; chlapci i dívky stejně vázáni obcovati vyučování tomu do dokonaného 15. roku věku. Jak přísně naléháno na to, aby opakovací hodiny nebyly obmeškávány, zřejmo z ustanovení, že cech pod pokutou 50 říšských tolarů nesměl dáti učni za vyučenou, nevykázal-li se vysvědčením, že pilně chodil do hodin opakovacích. V hodinách těch nejen opakováno učivo školy obecné, nýbrž i »Knihou ke čtění pro opakovací školy aneb obsahu nejpotřebnějšího, co každý oud občanské společnosti věděti má,« **) vědomosti dítek rozhojňovány; zejména probírány návody k písemnostem pro život občanský. V počtech pracovány příklady se zřením k zaměstknání chlapců i dívek. Po vyučování vedena bývala mládež na požehnání, při němž na základě epištol a evangelií na neděli právě připadajících doplňoval místní duchovní nauku náboženskou. Dokud se konalo křesťan-

*) Jakub Arbes vydal r. 1882 stejnojmenný román.

**) Vydána v Praze r. 1827 c. k. skladem knih. Cena 28 kr. stříbra nebo 1 zl. 10 kr. víd. čísla.

ské cvičení, nebylo dle nařízení z r. 1769 dovoleno ani schůze obecní konati ani dobytek na pastvu hnáti.

S opakovacími hodinami bývala nemalá potíž. Počet těch, kteří k nim docházeli, byl místy velmi značný. V Liboci měli r. 1835 neméně než 171 opakovance. V Trnové, v Noutonicích a vůbec všude, kde byl toliko jeden učitel a jedna učebna, vyučováni chlapci a dívky střídavě. Hlavní závadou

Výučný list mlynářského cechu na Zbraslavi.

byla však přerůzná předprava žactva. Při tom stydívaly se děti rodičů zámožnějších choditi do hodin těch; ony chudé děti, které přece přicházely, těžko se udržely na uzdě přes to, že býval přítomen i místní dohližitel. Učitel neměl za nemilou a obtížnou práci tu ničeho, leda naději na přídavek 25 až 30 zl., bude-li uznáno, že vyučování toho zvláště a s výborným prospěchem se ujímá; přenechával ji proto rád svému pomocníku. Za takového stavu věcí nebylo valného prospěchu z opakovacích hodin nikde.

Zřízením školním cís. Františka I. připočten stav učitelský ke stavům vzdělaným, jak tenkráte říkali, k »honoraci«. Učitelé vřaděni mezi státní

úředníky a dovoleno jim také nositi uniformu; byli též zproštěni povinnosti vojenské, pomocníci pak považováni jako na čas od služby vojenské osvobození. Na učiteli se vyhledávalo, aby byl tělesně bezvadný, povahou rozšafný a mravně neúhonný. Z náboženství měl míti vědomostí tolik, kolik bylo třeba k vzornému, bohulibému životu a ku podpoře vyučování nábo-

Blanket »fedrovního listu« *) mistrů Zbraslavských z předešlého století.

ženského ve škole, ježto měl učivo katechetou vyložené s dětmi opakovati, ku předepsaným úkonům bohosluženým je připravovati a při výkonech těch k nim dozírati. Rovněž na něm žádáno dle dvorního dekretu z 5. dubna 1790 znalosti jazyka německého. Pro dokonalejší předpravu prodloužen r. 1822 paedagogický kurs pro učitele škol trivialních na šest měsíců.

Na učitelství chodívalo se ještě v těch dobách způsobem prapodivným. Pan kantor otázal se žáků: »Kdo chcete jíti ke škole?« Kdo se na toto vyzvání přihlásil, jako svou dobou Štrebl v Ořechu, cvičil se u učitele ve hře na varhany a na rozličné jiné nástroje, opisoval noty, pomáhal hráti v hospodách; když učitel jinak byl zaneprázdněn, zastupoval ho ve škole.

*) Doporučovací listy takové vydávány tovarišům, aby se jim v místech, kde nenašli práce, dostalo noclehu a stravy.

Po této »praxi« šel kandidát do praeparandie, ze Smíchovska a Zbraslavska obyčejně k sv. Jindřichu v Praze, načež podjav se zkoušky, obdržel vysvědčení; na jeho základě mohl býti ustanoven pomocníkem. Zvláštní druh učitelů byli tenkráte vysloužilí vojíni, kteří z pravidla naučili se čísti, psáti a počítati ve školách plukovních, již za Marie Teresie zřízených; tam se jim

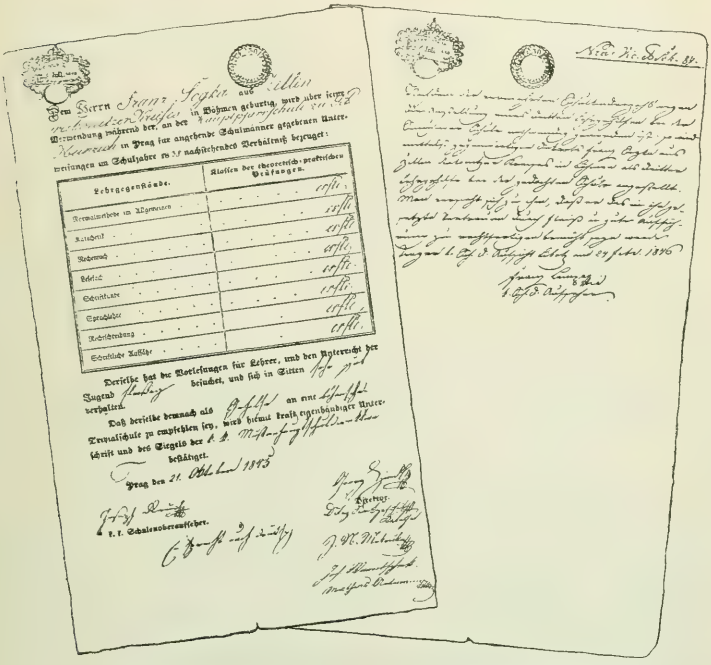

Vysvědčení z praeparandie u sv. Jindřicha v Praze.

Ustanovovací dekret pomocníka učitelského na Smíchově.

dostalo, pokud byli poddůstojníky, i některých vědomostí z dějepisu, měřictví a mechaniky. Mezi učitele z řad vysloužilých vojínů vyšlé náležel mimo jiné Filip Větrovský, svého řemesla zedník; vyučoval v Chejni, od r. 1814 v nově zřízené škole na Puchmance v Nebušicích s takovým úspěchem, že obdržel stříbrný záslužný kříž.

Presentační právo na uprázdněné místo při škole farní nebo filialní náleželo někde zemské vládě, jinde vrchnosti, faráři neb obci, jinde vykonávali je farář a obce zároveň. Dosazovací dekret vydala konsistoř.

O služném platilo ustanovení dvorního dekretu ze dne 16. května r. 1816, dle něhož učitelům škol trivialních, kteří měli jen služné, placeno býti mělo ročně 250 zl. Za čištění světnice, v níž vyučováno bylo přes 50 dětí, bral učitel 12 zl. ročně, za menší světnici 10 zl. Školné vyměřeno r. 1826 dle poměrů místních z každého dítěte za týden na 1, 1½ a 2 kr. stříbra, jež si učitel sám vybíral. Při tom počítáno 47 neděl na školní rok; ze 100 dítek školou povinných odečetlo se 10, o nichž se myslilo, že nepřijdou do školy pro nemoc nebo překážky jiné a proto školné nezaplatí. Chudí osvobozeni od placení školného, též rodiče, kteří za tři dítky současně školné platili.

O všech vpočitatelných dávkách pro učitele, o naturáliích a dotacích jemu náležejících zdělána fasse. Úplné fasse zachovaly se ve mnohých školách na Smíchovsku a na Zbraslavsku. Na ukázku klademe sem v překladě fassi školy na Vraném z r. 1833, z níž zřejma základní forma právních listin těch, která byla stále táž.

Kraj Berounský. Panství Zbraslavské.
Vikariat Pražský. Škola na Vraném.

Fasse

neboli pravdivé udání počtu dětí a přiznání důchodů školy ve Vraném na panství Jho Jasn. knížete Öttingena z Wallerštejna.

Dětí ke škole schopných jest	Dle fasse základní			V době přítomné			Poznamenání
	chlapců	dívek	dohromady	chlapců	dívek	dohromady	
v místě školy	16	12	28	8	4	12	
v přiškolené obci Skochovicích . . .	19	13	32	18	14	32	
Mezi těmi je dítek chudých, které zdarma vyučovati jest	4	6	10	8	11	19	
a těch, které školné platiti mohou .	31	19	50	18	7	25	
Od toho počtu dle § 10. pol. zř. škol. odečísti jest dětí, které pro nemoc nebo jiné podstatné překážky nepřítomny býti mohou	.	.	.	1	1	2	
Jest tudíž dětí, dle nichž se počítá školné	.	.	.	17	6	23	

Číslo řadné	Příjmy učitelovy	Příjmy dle fasse původní		Platí se nyní nebo má peněžitou hodnotu				Poznamenání
				Víd. č.		Conv. M.		
		zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.	
I.	Z pozemků.							
	A. Užitky z pole zádušního vým. 3 měř. 1 mázl. a zádušní louky po 10 mázliků	.	.	.	.	8	—	
	B. Ze Zahrady	—	—			—	—	
II.	Z jistin.	—	—			—	—	
III	Z různých důchodků na penězích nebo naturaliích.							
	A. Od kostela:							
	a) za školní a kostelní službu hudební	1	10			—	28	
	b) z jmění konkretalního	.	.	.	.	4	31½	Gub. nař.
	c) za službu kostelnickou	3	10					z 17. června
	d) z nadací	—	—			—	—	1833 č. 10.204
	B. Od vrchnosti:							
	a) platu na hotovosti	30	—			30	—	
	b) obilí	—	—			—	—	
	c) mouky, krup, luštěnin a jiných potřeb pro domácnost	—	—			—	—	
	Dříví:							
	4 sáhy tvrdého dříví větvového místo 4 kop otýpek							Dříví to je pouze pro školu.
	1 sáh tvrdého dříví polenového .							
	4 sáhy měkkého dříví polenového							
	d) piva	—	—			—	—	
	C. Z normalního fondu školního	70	58			28	2 ½	
	Z fondu náboženského .	—	—			—	—	
	Od místní obce	—	—			—	—	
	Od obce přiškolené	—	—			—	—	
	D. a) Z pokladny obecní . . .	—	—			—	—	
	b) Štola vynáší	3	—			4	58	
	c) Desátku na hotovosti . .	—	—			—	—	
	d) Za zvonění proti mračnům	—	—			—	—	
	e) Těhodní školné							
	od 18 dětí po 1 kr. . . 18 kr.							
	» 2 » » 1½ » . . 3 »							
	» 3 » » 2 » . . 6 »							
	úhrnem . . 27 kr.,							
	což činí za rok (47 neděl) . . .	.	.	.	.	21	9	
	původně však činilo . .	17	15					
	f) Dříví							
	g) Příspěvky z domů:							
	novoročné ze 106 domů po 3 kr.	4	27			2	7	
	o svátcích vánočních z každého domu koláčů	—	—			—	—	
	vajec o pomlázce	—	—			—	—	
	úhrnem . .	130	—			99	37	
	Od toho sráží se za čištění 1 učebny					12	—	
	Činí tedy čistý příjem učitelův	.	.	.	.	87	37	
	Příjmů pomocníka není, protože škola pomocníka nemá*).							

	Dolnorak. sáhů	
Vytápění : učebny pro 1. a 2. třídu.	jednotlivě	úhrnem
Vrchnost dodává	6	
místní obec	—	
přiškolená obec Skochovice . . .	—	
Pro opakovací hodiny dodává vrchnost dříví tvrdého	1	7

V této fassi spravedlivě uvedeny veškery příjmy, nechť docházeji pod jakýmkoli jménem, a nebyly zamlčeny ani důchodky nejmenší.

Jestliže bychom při šetření na místě, pokud by se snad konalo, usvědčeni byli z úskoku nebo že jsme něco zamlčeli, podvolujeme se trestu za to zaslouženému.

Na důkaz toho náš dole položený podpis.

Tak se stalo: 16. října 1833.

Julius Korner,
kn. Pražský okresní školní dozorce, kons. rada, okrs. vikar, kanovník, generální podtajemník a farář.

Josef Rákosník,
školní dozorce.

Josef Czafaurek,
učitel.

Pečeť

František Kellner,
místní správce duchovní

Upraveno na jedno sto dva zlaté 51 1/5 kr. konv. měny.

Pečeť.

Josef Blažina,
vrchní.

Z c. k. státní účtárny v Praze
dne 29. dubna 1834.

Beck. Klepsch, účetní rada.

Měl-li učitel za to, že mu důchody nesprávně vpočítány, podal »proti obdrženému vejpisu z originalu své fasse«, druhdy i »proti jedné každé liteře« (položce) v něm námitky ve formě »vyjádření«.

*) Ve fassi školy Únětické z r. 1838, dle níž činil důchod učitelův (počítajíc v to školné od 69 školních dětí) 146 zl. 12 kr, uvedeny příjmy pomocníků takto:

Příjem prvního pomocníka. Týž bere školné od 60 školních dětí, podle staré fasse přibylých, dle stupňů po 1, 1 1/2 a 2 kr. téhodně a to od

od 20 dítek po 1 kr. . . . . 20 kr.
» 20 » » 1 1/2 » . . . . . 30 »
» 20 » » 2 » . . . . . 40 »
1 zl. 30 kr.
což za celý rok (47 neděl) činí . . . . . 70 zl. 30 kr.

Příjem druhého pomocníka. Ten vybírá si školné od 37 školních dítek kterých podle staré základní fasse přibylo, postupně po 1, 1 1/2 a 2 kr. týdně a to

od 15 dítek po 1 kr. . . . . 15 kr.
» 12 » » 1 1/2 » . . . . . 18 »
» 10 » » 2 » . . . . . 20 »
dohromady 53 kr.,
což mu za rok o 47 nedělích vynáší . . . . . 41 zl. 31 kr.

V odvolání takovém z r. 1823—24 uvádí učitel v Lišnici mimo jiné toto: Částky 1 zl. 10 kr., které se mu ve fassi vpočítávají za služby mešní, ani nedostává, nýbrž hrobník od »zvedání« měchů. Proti mračnům nezvoní, protože to naprosto zapověděno, ale obilí za výkon ten určené dostává dosud, a to při sv. Martině; protože loni v řečenou dobu byla měřice žita za 3 zl. 24 kr. víd. č., sluší letos (1823) za 5 měř. 2 mázl. počítati jen 17 zl. 25 kr. »Sobotares« náleží mu sice od 90 dítek, avšak přes to nemůže se výnos jeho počítati výše než na 51 zl. 45 kr., které přiznal, neboť skoro po celou zimu jen málo šesti- a sedmiletých dítek chodí do školy, ježto obce, ze kterých dítky do školy přicházejí, vzdáleny skoro půl hodiny cesty od Lišnice, mnozí rodiče pak mají takovou bídu, že nejsou s to, aby dítky své na cestu v zimě oděli a dobře obuli. Čísel domovních není v celé Lišnické osadě více než 215 (v Lišnici 63, na Řídce 42, v Klinci 45, v Černolicích 35, v Jilovišti 30), a nevynáší tedy koleda více než 10 zl. 45 kr. Nad to přivlastnil si Jilovištskou obec, pokud koledy se týče, učitel v Mokropsích, a plat ten si vybírá, neboť ústní námitky pisatele rekursu, u slavného vrchnostenského úřadu na Zbraslavi proti tomu učiněné, neměly výsledku a vše zůstalo při starém. Otýpky jsou letos (1824) v slavném důchodě Zbraslavském po 4 zl. 30 kr.; i dotýká se rekurrenta velmi těžce, že se mu jako deputátníku tak draze počítají, kdežto se deputátníkům ostatním přepouštějí v domácí ceně po 45 kr. Ke konci rekapituluje výnos celé fasse dle svého výpočtu takto:

Za školní a kostelní muziku	zl.	19·—
ze slavného důchodu	»	29·49
ze slavného důchodu zuschus	»	44·43
ze zádušní pokladny	»	5·—
štola		5·—
žito	»	17·25
sobotares	»	51·45
koleda	»	10·45
otýpky		36·—
Úhrnem . . . r. č. zl.		219·27
Dle toho nedostává se na zl. 250·— . r. č. zl.		30·33

Kromě příjmů, v uvedených listinách vytčených, mívali učitelé ještě různé důchodky jiné. V Středoklukách na př. dostával učitel za zvonění na klekání 5 zl. 30 kr. konv. m. R. 1841 obdržel učitel v Ořechu za pečení hostií 1 zl. konv. m., později bral za obstarávání jich ročně 1 zl. 10 kr. V Úněticích přinášívaly děti zámožnějších rodičů každé pondělí po krajíci chleba, ve středu hrách a čočku »na putičku« (pro slepice); k tomu připravena již ve škole ošitka. Ze statků dostávalo se učiteli od každého pečení chleba po bochníčku.

Dosti hojné bývaly též nadace a odkazy zbožných mužů, pamětlivých spasení duše své a dobra pěstitelů mládeže. R. 1811 založil Pražský měšťan a sládek, Antonín Ulrich, jenž v létě dlíval v lázních Chuchelských, nadání 1500 zl. na 5% uložených pro budoucí školu v témž místě a pro učitele, který měl za to na konec každé modlitby s dítkami připojiti prosbu: »Všemohoucí Bože, budiž Antonínu Augustu Ulrichovi, zakladateli této školy a dobrodinci našemu, milostiv a odměň ho!« V Trnové měl učitel značnou přilepšenou z nadání obchodníka Jos. Strašila (1200 zl.) a faráře Matěje Mast-

ného (1600 zl.). Strašil založil nadaci svou kolem r. 1809 »k nadání učitelů,« Mastný r. 1813 »pro školu, učitele a ludi magistra«. Úroky z fundace Strašilovy činily r. 1860 dle fasse 128 zl. 10 kr. Za tento příspěvek měl se učitel denně s dítkami při mši sv. nebo po skončeném vyučování pomodliti pět Otčenášů a Zdrávasů, tolikéž Vyznání víry, což se dělo do r. 1869. Fundace přešla později do správy c. k. okresní školní rady; modlení za šlechetného testatora přestalo. V poslední vůli z r. 1813 ustanovil Jan ze Schöpplů, c. k. dvorní rada nejvyššího soudu, aby 2% úroky z domestikalní obligace moravských stavů, vydané na 10.000 zl. víd. č., dostával učitel na Smíchově, jemuž za to bylo vyučovati chudé dítky školní zdarma. Nadace tato byla pod jménem »památka« prvotně u Pražského magistrátu, později u normálního školního fondu spravována, konečně r. 1875 odevzdána do správy české místní školní rady na Smíchově.

Méně důstojny byly dle našich názorů důchodky a dávky, které si učitelé tehdejší doby sami vybírali, chodíce dům od domu.

Pochůzka taková v den sv. Řehoře spojena s dětskou slavností, již vylíčil vlastenecký kněz, Václav Beneš Třebízský, světě památník Štreblův na hřbitově Únětickém, těmito slovy:*) »Řehoře« si vybral pan kantor z nejhodnějších, ustanoviv »officíra«, »kaprála«, praporečníka, bubeníka, pokladníka, a rozdal jim říkání delší neb kratší, zcela dle schopností a paměti. Potom pustil školáky na půdu, aby si vybrali pušky, arciť jen dřevěné, a dovolil jim pro výcvik vytáhnouti do pole a šermovati. »Řehořů« bývalo obyčejně šestnáct. Říkání míval pan kantor několikero, aby nebylo každým rokem stejné, někdy ve verších, jindy zase »jen tak«. »Řehoři« prošli po osadě všecky vesnice. Ve statcích se usadili za stoly. Na stole byl bochník chleba, talíř sádla. »Řehoři« opakovali často svá říkání, pantáta se dal vždycky do smíchu, zaluskl si rukou a velice případným výrazem je pochválil. Za nimi chodila žena s nůší, v níž bylo hrachu, čočky, vajec, že někdy dále nemohla a musila složiti. Když přišli »Řehoři« do vsi, všecko vyběhlo přede dvířka, přede vrata; někde také arciť před nimi zavřeli. Potraviny vybrané odevzdávali »Řehoři« učiteli, dary peněžité ponechávali sobě.« Když toto obcházení po obcích přestalo, přinášívaly školní děti na sv. Řehoře (12. března) učiteli do školy různé naturalie (hrách, čočku, mák, sušené švestky) a přinášejí dosud na př. v Lišnici vajíčka.

Kromě toho chodíval učitel po koledách, což dle vypsání pamětníka, Lišnického učitele Frant. Suka, jenž v řečené osadě působil od r. 1816, dálo se takto: »Po koledě chodil učitel hned odpoledne po svěcení vody před Třemi králi a odpoledne v týž svátek dům od domu; psal všude své-

*) „V upomínku na odhalení pomníku pana Jana Štrebla, velezasloužilého učitele v Únětících, dne 14. května 1883. na tamějším hřbitově", napsal Václav Beneš Třebízský. V Praze 1883, nákl. pořadatelů slavnosti.

cenou křídou ozdobným písmem začáteční písmena sv. Tří králů *K. M. B.* a zpíval se dvěma školáky zpěváky:

Nový rok se iž přiblížil,
Spasitel světa se snížil.
Radujme se v tomto roce,
chvalmež při tom Boha Otce,
že dal Syna Svého
na svět pro člověka hříšného.

Vinšujeme v tomto roce
obilí, také ovoce,
by se hojně urodilo,
šťastně do stodol sklidilo,
bychom toho zboží
užili ke cti, chvále Boží.

Po té obdržel učitel i chlapci peněžitý dárek.

Na příchod koledníků v každém domě již se těšili a příbytek proto čistili; zle se hněval soused, k němuž by učitel nebyl zavítal. Jen některé pověrčivé stařenky rychle smazaly po odchodu učitelově »tři krále« na dveřích, aby prý jim slepice hojně nesly, kdežto jinde teprve při příchodu učitele staré písmo utřeli, aby tam mohl napsati začáteční písmena sv. Tří králů znova.

O posvícení chodil učitel nebo jeho zástupce dům od domu po koláčích, zpívaje ve světnici s chlapci píseň:

Staň se v tomto domě nyní Boží požehnání,
pokoj budiž s Vámi všemi v tomto ctném shledání.

Přátelé milí, pozvaní, v ctném, šlechetném posezení se radujte a veselte a to v bázni Boží: neb nevíme jistě toho, by jeden druhého přes rok mohl uhlídati a s ním hodovati.

Posvětiž Vás zde Kristus Pán,
jako v Jeruzalemě chrám
posvětil Pán Bůh sám.

Pak položil chlapec knihu na stůl a říkal:

»Jakou radost okusil Zacheus, když Kristus do jeho domu vstoupiti ráčil! Tak i my navštěvujeme tento příbytek a vinšujeme, aby zde všickni vespolek se radovali, s Kristem Pánem v nebesích jednou se shledali i se všemi vzácnými pány hosty.«

Na to dali hospodář i hosté dárky na knihu, hospodyně několik koláčů, někdy i kus pečeně do koše služce učitelově v síni čekající, a po přátelské rozmluvě ubíral se učitel dále.

Mimo to chodíval učitel na jaře po cedulkách zpovědních, přehlížeje zároveň seznam obyvatelů, je-li správný. Věřící odevzdávali zpovědní lístky, které od kněží při velikonoční zpovědi kajicníci dostali; zároveň dávali chlapci nebo dívce, kteří učitele provázeli, několik vajec do koše.«

Avšak ani vybírání školného, jež platilo se těhodně, nepřispívalo valně ku povznesení stavu učitelského u občanstva. Rolníci dávali někde, jako na př. v Lišnici, učiteli místo sobotalesu kousek pole, jejž mu zase někdy jiný soused potahem svým zdarma zdělal. Podobně neplatili chudší penězi, nýbrž tím, co měli. Tak přinášely děti z Bojov, k Lišnici přiškolených, v sobotu do školy místo tehdejších šajnů nejvíce — koštata. Naproti tomu zadržovali někteří rodiče školné učiteli, pokládajíce je za dávku dobrovolnou, jiní vyhýbali se placení tak, že posílali děti do školy jen první dni v témdni, v poslední dni však, kdy se vybíralo školné, nechávali je doma, jiní posléze, aby se zbavili sobotalesu nadobro, neposílali dětí do školy vůbec. Pro takové nenáležitosti nařízeno r. 1817 oběžníkem ze dne 11. července po § 39. politického zřízení, aby školné a dávky naturální měsíčně nebo čtvrtletně od rodičů školních dětí vybírali rychtáři na kvitanci učitelem předloženou a vybrané odvedli učiteli, který teprve potom kvitanci podepsal. Dne 24. ledna r. 1826 nařídil Rakovnický krajský úřad, aby obecní představení, nikoli učitelé, také novoročné a koledy vybírali, protože se tím zanedbává vyučování a učitel jen se snižuje. R. 1828 vůbec zakázáno učitelům choditi »o tři krále.«

Učiteli, který se pro nemoc nebo sešlost věkem stal školní služby neschopným, dopouštělo se dle dvorního dekretu ze 4. března 1837, aby ku prospěchu školy i svému dobrovolně se vzdal služby a požitků s ní spojených až na třetinu. Staří a slabí učitelé spíše pak nechávali služby školní, aby zaopatřili syny své, které obyčejně zase dávali na učitelství. Tak měli školu ve Slapech po 120 let tři Stryalové, z nichž poslední zemřel r. 1871. V Noutonicích nastoupil r. 1750 učitel Václav Procházka, jenž slouživ 66 let, skonal r. 1830 ve věku 100 let. R. 1816 odevzdal školu synu Antonínu Procházkovi, po něm nastoupil r. 1859 opět syn Josef Procházka, jenž tam působil do r. 1871. Byla tudíž jmenovaná škola v držení téže rodiny přes 120 let. V Mníšku stal se r. 1788 pomocníkem, r. 1810 rektorem Josef Přibík, po němž r. 1849 posléze řečený úřad zdědil syn jeho František a spravoval jej do r. 1889; působili tudíž oba Přibíkové při škole Mníšecké v nepřetržité řadě 101 rok. V Ořechu stal se r. 1806 učitelem Matěj Jirotka, jemuž r. 1842 přidán k ruce syn, Tomáš Jirotka, který školu po něm obdržel; otec a syn působili v obci jmenované 94 léta. V Třebotově odevzdal dokonce r. 1801 učitel Petr Baier, působiv tam od r. 1794, místo své synovi a přijal učitelské místo ve svém rodišti Modřanech.

Zemřel-li učitel v činné službě, svěřena škola provisorovi, který se dohodl o plat s vdovou, jíž ostatní požitky místa náležely do konce roku. Po té měla díl z podpory, udílené ústavem chudých v obci. Sloužil-li muž více než 10 let, brala vdova »celou porci«, t. j. denně osm krejcarů; sloužil-li méně než 10 let a více než 3 léta, měla nárok na »$^3/_4$ porce«, t. j. na denní podporu šesti krejcarů. Aby v pravdě nuzácké opatření vdov po učitelích bylo zlepšeno, zřízen r. 1811 pensijní fond, který však, soudíc dle toho, že

ještě r. 1821 vikář důtklivě vybízeti musil učitele, aby k ústavu tomu přistoupili všickni, v okresu našem z počátku netěšil se přízni zajisté zasloužené.

Pomocníka opatřoval si učitel sám, byla-li mládež četná a dostatek učeben, byl-li stár a sláb, nebo když se mu lépe líbilo písaření u vrchnosti (jako svou dobou v Tursku) a pod. Dle oběžníku Pražského vikariatu ze dne 13. dubna r. 1821 nesměl však pomocníka přijmouti, dokud ho nepředstavil vikáři, jenž mu vydal dekret. O plat měli se oba smluviti, a na čem se sjednotili, oznámili faráři. Měniti pomocníka dovoleno bylo jen po době pololetní a po šestiměsíční výpovědi. Přijímání dálo se z pravidla na základě smluv, z nichž tuto uvádíme v původním obsahu:

Contract

nebo Smluwa mezy Joſefem Weſelým, Učitelem ſkoly Wořechſké, a Matěgem Girotkau, Pomocnjkem geho.

Mocý přjtomné Smluwy zawazuge ſe dobrowolně

a/ Joſef Weſelý Učitel ſwému pomocnjkowi Matěgowi Girotkowi

1ni wſſecka poručenj z ohledu ſkolnjch powinnoſtj laſkawě, a wſſecka napomjnánj otcowſky udělowati.

2hé wſſecky mrzutoſti a zlehčowánj, která by ſe koli od domácjch pomocnjku ſkolnjmu státi mohla, zamezyti, a wſſecko wdjráni ſe do ſkolnjch wěcý domácým zabawiti.

3tj celoročnj ſtrawou, ſnjdanj, totižto, oběd a wečeři dáwati a w Bázni Božj s pomocnjkem ſwým požjwati.

4té každoročně 50 ſl. wjdenſké Ceny — Padeſáte zlatých prawjm — dáwati.

5té Plat od učenj Muzyky, kterýžto gmenem Conditionis ſe rozumj, bude patřiti tomu, kdo djtky muzyce wčj. †

6té Plat od Figuralnj Muzyky koſtelnj, gelikož gsou Requiem a neb gaké koli Figurálnj Muzyky koſtelnj, patřj pomocnjkowi z toho ohledu, poněwadž on potřebné ſtruny a Muzykalie, gakož y potřebné Muzykanty na ſwé outraty ſobě zaopatřiti powinnen bude; genom ſ tjm doloženjm, že Joſef Weſelý Učitel pro ſwou oſobu gako Muzykant díl geden platu wymiňuge.

b/ Naproti tomu zawazuge ſe Matěg Girotka Pomocnjk k následugjcjm powinnoſtem, a ſyce ſwému panu Principalowi Joſefowi Weſelému:

1nj ſlibuge wſſecku poſlušſnoſt, kterábý proti Nařjzenjm Cýſařo-králowſkým z ohledu ſkoly necylila; od něhožto a žádného giného, krom wyſſjch Předſtawených přigjmá wſſecka napomjnánj a domlauwánj gak z ohledu mrawů, tak y z ohledů ſkolnjch powinnoſtj.

2hé ſlibuge celou ſkolu, to geſt celé wyučowánj ſkolnj, gak Cýſařo-králowſké Patenty znj, mjſto ſwého P. Principala držeti, zaſtáwati a wedſti.

3tj učiti zpěw, to geſt, připrawowati Spěwáky pro Chor, gakož y Muzyku na Choru wedſti.

† Tento 5tý článek nebyl z cele tak připuſtěn, gakoſj weyš znj; nobrž uzawřeno bylo aby Učitel polowic, a Pomocnjk druhou polowici od učenj Muzyky brał, za to pak aby Pomocnjkowi bjlé prádlo dowolił.

4té z ohledu nějaké náhrady Funusy w čas potřeby k ruce swého P. Principala odbýwati.

5té zawazuge se swornost s domácjmi zachowati, gim slussnost, uctiwost nikdy neodepřjti.

Kdyby gedna nebo druhá strana některý Punkt přjtomné Smluwy přestoupila, má wždy stranu potlačený powoleno býti proti utlačugjcj straně dále stěžowati.

K auplné platnosti tento Contract neb Smluwu ne genom wlastnoručnjm podpisem obě strany potwrzugj; nobrž y k Vidimacý představeným swým ponjženě předložiti se opowažugem.

Genž se stalo w Wořesse dne 18. Juli 1813.

Josef Weselý m. p.
Učitel.

Mateg Girotka m. p.
Pomocnjk.

Jak ze smlouvy zřejmo, závisel »učitelský mládenec« ve všem na svém »principálovi«. Ba společenské postavení pomocníků za těchto dob bylo tak nízké, že učitel svého pomocníka, jehož užíval druhdy i k vykonávání různých prací v domě, neoslovoval jinak, než křestním jménem. Když svou dobou učil se mladý Štrebl u jmenovaného již pomocníka, Matěje Jirotky v Ořechu, altu z jakési mše, nešlo mu to; starý učitel usmáv se, řekl pomocníkovi: »Mates, z velkého Štrebla nebude nic, je již tuze přerostlý.« Předpověď ta však se nesplnila. Jan Štrebl tak se v hudbě zdokonalil za půl roku, že ho pomocník za odměnu bral — do hospody, kde mohl hráti »sekund« housle a troubiti »Cornu«; stav se r. 1821 učitelem v Úněticích, působil tam přese všechny svízele tehdejších dob tak blahodárně, že r. 1872 obdržel stříbrný záslužný kříž.*)

Rovněž tak nebývalo závidění hodno postavení pomocníků na štacích exponovaných. V Číčovicích vyučovali do r. 1820 pomocníci, nejstarší učitelé, kteří se v obci té připomínají jménem (Kerles a Kváč), za 10 zl. ročně, které jim vyplácel učitel Středoklucký, vybíraje si v Číčovicích sobotales sám; stravu měli »po třídě.«

Nedostatek místností nebo dotace pro pomocníka bývaly příčinou různých opatření výpomocných. R. 1822 zavedeno na Smíchově, jak jsme již pověděli, vyučování dvojnásobné. V Lišnici vyučováno po nařízení ze dne 14. února 1828 tehdejších 118 školou povinných dětí polodenně.

Úřad světských dozorců školních za cís. Františka I. zrušen a »Politickým zřízením« postaveny školy úplně pod dozor kněží.

Přímý dozor ke škole trivialní vykonával místní správce duchovní. Dle oběžníku Pražského vikariatu ze dne 13. dubna r. 1821 byli »učitelé povinni faráři poslušností, úctou a důvěrou; neměli bez jeho vědomí a do-

*) Této episody dotekl se Beneš Třebízský, vysvěcuje r. 1883 památník Štreblův na hřbitově Únětickém (viz str. 534.)

volení ze školy se vzdáliti, dětem rekreací a prázdniny bez vědomí svých představených dávati.« Farář vyučuje náboženství, přesvědčoval se zároveň o veškerém vyučování, o methodické dovednosti učitelově, o jeho přičinlivosti, životě mravním a bděl nad kázní i docházkou školní.

Školním dozorcem v okresu byl vikář, jemuž náleželo bdíti, zda duchovní správce řádně vyučuje náboženství a o školu náležitou má péči, zda učitel a jeho pomocníci plně se řídí danými nařízeními, jakou dovednost jeví u vyučování a vedou-li život neúhonný; bylo mu dohlížeti, zda děti pilně chodí do školy, jak se chovají, prospívají-li v předepsaných vědomostech, dbají-li čistoty, zevnějšku a ušlechtilých způsobů. Rovněž bylo mu zkoumati, dostávají-li učitelé správně ujednané dávky, jak se rodiče k učitelům chovají; posléze bylo mu též přihlížeti, v jakém stavu jsou školní budovy.

Pro usnadnění dozoru učiněna v rozdělení vikariatů, o němž promluveno na str 509, velice podstatná změna tím, že v Praze v Týně zřízen zvláštní knížecí arcibiskupský vikariat venkovského okresu Pražského (vicariatus foraneus Pragensis), ve vikariatních kurrendách též »školní tah blíže Prahy« zvaný; jemu podřízeny byly až do r. 1852 všechny školy na míli cesty kolem Prahy, vyjímajíc školu Smíchovskou, která stále zůstávala při generalním vikariatě Pražském. Mezi vikáři, jichž dozoru podřízeny tenkráte školy na Smíchovsku a na Zbraslavsku, vynikli dle zpráv na nás došlých činností pronikavější právě knížecí arcibiskupští vikáři a c. k. školdozorci venkovského střídnictví Pražského: od r. 1806—14 Rudolf Fischer, farář u sv. Mikuláše, od r. 1815—26 fil. doktor a th. licentiatus, děkan fakulty theologické, arcib. notář František Crabath, rodilý Pražan, nejprve kaplan a katecheta v Tejně, od r. 1799 farář na Smíchově a od r. 1800 hlavní farář u sv. Jindřicha v Praze; od r. 1825—27 Zbraslavský děkan Matěj Šimák, narozený u Bílého Beránka pod Bílou Horou, který pro zásluhy v duchovní správě ve válečných letech 1813—14 Františkem I. vyznamenán a dle Jungmannovy historie literatury také mezi České literaty náležel;*) od r. 1828 do r. 1834 Julius Körner, farář u sv. Jindřicha v Praze; od r. 1834 do r. 1852 František Lampa, před tím od r. 1824 farář v Liboci, po r. 1851 sídelní kanovník v Hradci Králové († 1859). Na školu Smíchovskou vykonával dozor v zastoupení preláta scholastika v letech 1831 metropolitní kanovník a konsistorialní rada Václavíček, v potomních letech shora jmenovaný Fr. Lampa.

*) Na bývalém hřbitově kolem kostela Stodůleckého jest ve zdi náhrobek s nápisem: Zde odpočívá Wysoce Důstojný Pán Pan Matěj Šimák, kněz cyrkevnj, kandidat doktorství theologického, bývalý děkan w Slaným, na Smečně a na Zbraslavě jakož i okrchsku Panského a pražského Vikář a dozorce škol, v r. 1813 od Jeho Milosti Cýsaře a Krále Františka I. welikým zlatým věnzem pro zásluhy duchownj obdarován, schromažďující aud národnjho českého Muzeum, český spisovatel, kosistorialnj rada, čestný kanovník v staré Boleslavj a farář pražský v domu kázně u Sw. Wáclava. Narozen dne 2ho Ledna R. 1777. Usnul v Pánu dne 26. Května r. 1830.

Aby učitelé záležitosti své a přání svá mohli přednésti, ustanovil vikář k řízením takovým jisté dny. Tak určil oběžníkem ze dne 13. dubna r. 1831 vikář Crabath pro školy venkovského okresu Pražského každý první čtvrtek v měsíci od 8 do 12 hod. jako dobu k ústnímu řízení s učiteli, vyslovil však zároveň, že ochoten jest ve věcech nutných také v každý jiný čas radou přispěti. Na den 24. listopadu r. 1825 sezval vikář k úřednímu jednání do školy u sv. Tomáše v Praze učitele zvláště vyjmenované, jimž bylo přinésti dle nynějšího názvosloví seznam žactva, soupis chudých dětí, výkaz docházky žáků školy ve dni všední a v hodinách opakovacích, rozvrh hodin a mimo to předplatné na »Přítele mládeže«. Zároveň kárá vikář všeobecně dva učitele, že sobě první svazek jmenovaného listu učitelského ještě nevyzvedli.

Jak se dálo řízení písemné, poučuje nás oběžník Pražského střídnictví ze dne 11. února r. 1826, v němž ustanovuje vikář Matěj Šimák takto: »Dopisy . . . , budou-li důležity, pošlou se mi na Zbraslav poslem schvalním; budou-li obyčejné, mohou se zapečetěny odevzdati v Praze na Malé Straně před mostem »u černého mouřenína« v č. 282 u pana kupce, kamž i já nejdéle v osmi dnech odpověď odešlu,*) bude-li potřebna nebo žádána, v případech však důležitých a peněžních vypravím i já posla schvalního s určením, co se mu dáti má od cesty, aby ničeho přepínáno nebylo.« Zároveň projevuje řečený vikář přání, aby se v dopisech k němu »všem přepjatým názvům neb titulům vyhnulo« a užívalo se toliko oslovení: »Admodum Reverendo Domino, Důstojně Velebnému Pánu.«

Oznámení a nařízení vikariatní posílána psaná a svědčila z pravidla »velebným Pánům Pastýřům Duchovním a milým Pánům Učitelům,« někdy však měla také jen prostě oslovení: „Milj Páni sskolnj Včitelowé tahu wenkowského Pražského!“ Aby »čistěji a čerstvěji oběhl,« poslán oběžník již prve jmenovaný hned na tři strany a uloženo v něm, že má býti od duchovního a učitele podepsán, den i hodina obdržení na něm naznačena; z fary nebo ze školy dále odeslán rychle vlastním jistým poslem zaobalený a zapečetěný.

Veškera nařízení u věcech škol se týkajících bylo vepsati do »Knihy patentní«; předkládala se o visitaci vikáři, jenž se do ní podepsal; scházel-li v ní opis některého oběžníku, vytkl to na místě písemně s doložením, aby vepsán byl dodatečně. Že úkolu tomu nebylo vždy snadno dostáti, zřejmo z posledního zápisu patentní knihy Lišnické, v němž původní text německý náhle jest přerušen a přičiněna poznámka: »Poněvadž Czirkularz, který jsme od slavné (!) konsistoře dne 30. máje 1829 (obdrželi), nikterak k přectění

*) U téhož kupce bylo vyzvednouti dle oběžníku ze dne 9. srpna r. 1825 také časopis »Přítel mládeže« učitelům z Butovic, Slivence, Ořecha, Stodůlek, Liboce, Břevnova, Šárky, Nebušic, Horoměřic, Únětic, Roztok, kdežto pro ostatní připraven ve škole na Zbraslavi.

nebyl, tehdy sobě učitel jen vejtah z něho učinil a to aby« (následuje stručně nařízení, že při veřejných zkouškách předkládati jest také zpovědní lístky učitelů.)

Staré knihy patentů se zajímavými příspěvky k historii školství dřevního zachovaly se v našem školním okrese v mnohých školách, zejména v Ořechu, kde založena r. 1812 a obsahuje »Protocollum Nejvyšších nařízení školních od r. 1770 vydaných«, v Lišnici, založená r. 1818 zasloužilým učitelem Fr. Sukem, v Úněticích od r. 1820 s historickými zápiskami učitele Jana Štrebla, na Zbraslavi a jinde.

Aby vikář mohl vykonati pozorování, o nichž předkládal tabellární zprávu jednak krajskému úřadu, pokud týkala se dávek a staveb školních budov, jednak konsistoři, pokud šlo o vychovávání i vyučování dětí a mravné chování učitelů, prohlédl střídavě jednu polovinu škol svého dohlédacího okresu na konci běhu zimního, druhou na konci běhu letního. Visitace, s níž spojena byla z pravidla veřejná zkouška, ohlášena řádně, někdy již i na osm neděl napřed; k ní přizváni vrchnostenští úředníci, obecní výbor, školní dozorce; kde nebylo patrona v místě, přizván i jeho zástupce, na Smíchově na př. zástupce Pražského magistratu, v Tursku člen konventu Křižovníků s červenou hvězdou v Praze a pod. Dostaviti se byli povinni, jinak pokutováni desíti dukáty. Často bývaly při zkoušce osoby vynikající. Zkouškám na Smíchově dne 26. října r. 1824 a 2. května 1825 konaným obcoval sám scholastikus, r. 1823 ředitel Pražské vzorné školy Senf atd. Úplný seznam hostí při zkoušce r. 1842 v Únětících konané uveden v tamější knize pamětní: »Milost Pán Jos. Rauch a Milost Pán Werner jako patron, Milost Pán Petr Krejčí, konsistorialní rada a Pan krajský komisař, dva Páni ceremoniáři, Velební Páni N. Janovský, farář z Noutonic, Jar. Wotýpka, farář z Tuchoměřic, Jan Nep. Konopa, lokalista z Roztok, Wocel, farář z Turska, J. Valerian Jirsík, farář z Minic, Krch, lokalista z Modřan, Důstojní Páni Vikáři: místní Pan Frant. Lampa a Bezděka z Lidic ze Slanského dozorství, Páni Úředníci: Pan Jan Šruth, direktor z Chrašťan, Gütter, správce z Tuchoměřic, Černý, vrchní ze Statenic, Frant. Brückel, direktor z Horoměřic.« Konalo-li se v místě biřmování, byl při zkoušce též arcibiskup, jako dne 25. června 1841 na Zbraslavi. Zkouška taková slula generalní.

Ke zkouškám dostavovala se mládež v rouše svátečním. Učitelstvu přísně nařízeno kurrendou z r. 1821, aby se ke zkoušce dostavily děti všechny, a hrozeno, že se na omluvy v této příčině nedá, nýbrž že bude učitel pro nedbalost v té věci stihán, právě jako zase naopak o pilných učitelích (jako dosud se dálo) na patřičném místě učiněna bude zmínka. Ze škol filialních vodili učitelé žáky ke zkouškám do škol farních na př. ze Zájezda do Lidic.

Učitel připravil nařízené výkazy; zejména měly dle Únětické patentní knihy (1821) »před rukama býti«: »Poznamenání dětí ke škole schopných, mezi nimi zdarma učených; poznamenání knih jim darovaných a almužny

na ně vynaložené; Výtah poslednějšího veřejného zkoušení; každodenní Catalog s výtahem nedbanlivě neb docela do školy nechodících s Recepisem na poslední udání takových nepořádných rodičů u slovutných Vrchnostenských Úřadu; Catalog opakujících školní zástoje; předpisy kraso-písebnosti a příklady diktovaných dobropisebností ke každodenní potřebě (= práce slohové); shromáždění (sbírka) Písní českých, Nábožnosti, učení a dobré mravy rozmnožujících; Poznamenání, čemu se minulý půl roku učilo; Protokol školních nařízení; poznamenání písebné učitelovo, má-li nějakou ztížnost nebo důležitost.« K úředním spisům těmto přibyl po nařízení Pražského vikariatu ze dne 13. dubna r. 1821 výkaz prospěchu žactva dle oddělení (Extrakt), zlatá a černá kniha (kniha cti a hanby), dle kurrendy ze dne 28. dubna r. 1837 kromě výkazu o stavu školy ve všech rubrikách vyplněného (protože učitelé někteří nevyplňujíce náležitě rubriky nebo neodesílajíce výkazu těch v čas, vikářum nemalé nesnáze způsobovali) ještě také zpovědní cedulky učitelů a jich pomocníků.

Nastala tím učiteli před zkouškou nemalá práce. Žáci přinášeli krejcary na velké čtvrtky, na něž psány »foršrifty«; učitel je srovnal tak, aby nejlepší byly na vrch (nejhorším vůbec dal zmizeti), načež všecky sešil a pestrým hřbetem opatřil. Sbírky »předpisů« zachovaly se v některých školách až na dnešní časy. Rovněž přinášely děti po groši na úkoly slohové a na výtahy z evangelií, které taktéž ke zkoušce zvláště se opisovaly.

Den před zkouškou přijel vikář v klerice a cylindru, kolem něhož táhla se dvojatá zlatá šňůrka s třapcem, uvítán zvoněním a hudbou, načež v den zkoušky z fary doprovoděn byl žactvem s korouhvemi v čele nejprve do kostela. Po mši sv. konával se na př. v Mokropsích také ještě průvod po hřbitově s modlitbami za zemřelé.

Dle nařízení vikariatního z r. 1821 přivítán byl visitátor ve škole oslovením, které někde říkali chlapci, jinde věnečky ozdobené dívky. Po prohlídce předložených spisů počala se zkouška modlitbou.*) Zkoušeno oddělení první dle předmětů řadou, náboženství na místě prvním. Žáků se tázati, je volati mohl vikář dle libosti i hosté; při tom však dle vikariatního nařízení ze dne 13. dubna r. 1821 nebylo dovoleno učitelům »rameny nebo hlavou znamení dávati«. Zkouška s oddělením druhým měla ukázati, kterak žáci umějí prakticky užiti všeho, čemu se učili. Ku konci přečetl vikář jména premiantů a veřejně je pochválil, po případě i odměnu (obrázek některého svatého, postillu, modlitbičku, knihu nebo stříbrný peníz) přidávaje. »Premie« na školách trivialních nesměly býti opatřovány ze školních fondů dle nejvyššího rozhodnutí ze dne 26. prosince r. 1825, nýbrž jen z nadání k tomu určených. Zkouška zakončena modlitbou. Vikariatním oběžníkem ze dne 8. listopadu r. 1830 nařízeno, aby na konec veřejné zkoušky zpívána byla národní hymna, již Pražský gymnasialní professor Janda přečeštil

*) Srovn.: Šafránek, Vývoj soustavy obecn. školství 1897, str. 61.

a výtěžek z odprodeje jejího věnoval nově zřízenému ústavu chudinskému v Praze. Když se dítky vzdálily, nešetřil vikář chvály, shledal-li pilnou docházku, prospěch mravní i naukový; kde však tomu tak nebylo, vybízel, aby dítky nebyly olupovány o dobrodiní školy, ukládal faráři a vrchnostenským úředníkům, aby škole pomáhali a liknavých povzbuzovali, po pří-

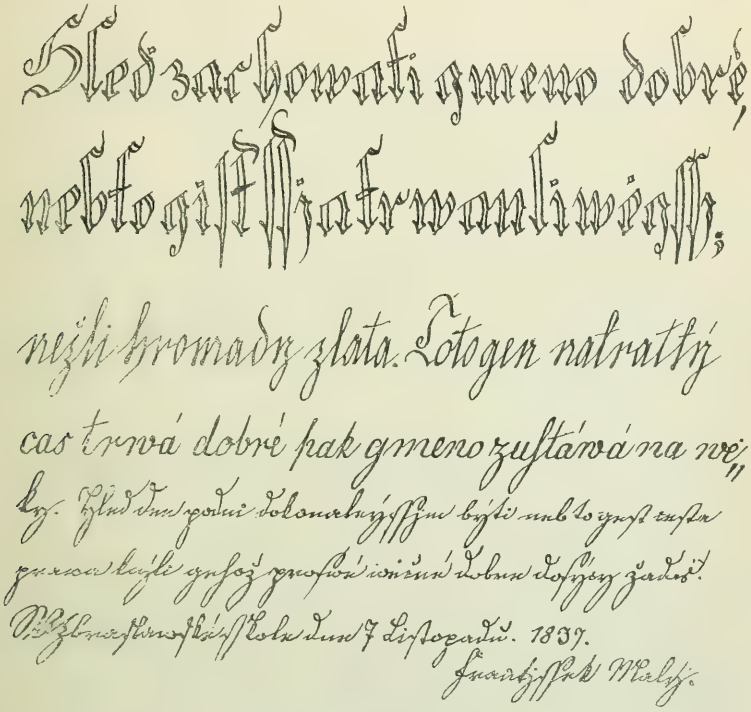

Zkušební předpis.

padě pokutami donucovali. Pojednav s učitelem a pomocníky o výsledcích vyučovacích, vyrovnal spory a stížnosti, byly-li jaké.

Při zkoušce za vikáře Fr. Lampy (1834—1851) v Břevnově přítomen byl jako host také Domažlický děkan a vikář, Jan Faster, který dle zápisu ve farní knize pamětní vydal velice lichotivé svědectví, řka: »Mně podřízeno jest 26 škol, mezi nimi i škola hlavní; avšak prospěchu takového, jako zde u sv. Markéty, nedocílí u nás žádný učitel, ani mládež školní«.

Poznavše vnější poměry školní za doby Politického zřízení, všimněme si vnitřního, ničím nerušeného života školního ve farní škole vesnické, jak se jevil ještě kolem r. 1840.*)

V zimě v létě putuje ráno něco školní mládeže do kostela se svým učitelem, jenž na varhanech doprovází píseň při mši svaté. Po službách Božích ubírá se žactvo do školy. Před vyučováním ráno i odpoledne, ba i mezi vyučováním opravuje učitel žákům péra (husí brky), linkuje jim na osmerku na krasopis a »napočíná« počty, jaké ten neb onen žák právě dělá. Když je s touto prací hotov, modlí se žáci a hned po modlitbě společné odříkávají násobenku. Po té se počítá z paměti nebo na tabuli, načež následuje čtení z prvního dílu neboli z »Malé knihy ke čtení pro žáky obecných škol v cís. král. zemích« (vyd. r. 1837). Po té doptává se učitel, čemu se žáci naučili nazpamět. Rozuměli-li čtenému, o to se nikdo nestará, jen když na danou otázku dovedou hbitě a jako stroj odpovědíti, je vše dobře. Dopoledne cvičívají se žáci též v numeraci. Na tabuli se napíše řada cifer, jež se rozdělí po třech na třídy. U tisíců se udělá tečka, u millionů čárka, u billionů dvě čárky atd. Kdo dovede vysloviti bez chyby kvintilliony a kvadrilliony, považován v počtech za chlapíka. I prvopočátečné počty, jako sečítání, odčítání atd. děly se hned v millionech a billionech; trojčlenka, počty spolkové a j. řešeny různými »kliči« dosti dovedně. Z paměti počítávalo se hbitě a správně. Míry a váhy znali žáci dle jmen, ale ve skutečnosti se jim neukázalo ničeho.

Náboženství učilo se pouze z paměti. Katechismus a biblická dějeprava byly pouhou čítankou; tu a tam učily se děti některým kusům z paměti bez výkladu a tedy i bez porozumění. Evangelium čítávalo se v sobotu; z něho napsal někdy učitel na tabuli výtah s naučením víry a mravů, jež pak se psala do zvláštních sešitů.

Psaní učilo se, jako všemu ostatnímu, mechanicky. Psávalo se obyčejně odpoledne, při čemž opisovali žáci s plátěné tabule předpis třeba měsíc, dva, až jej uměli z paměti. Když bylo na tabuli prachu na prst, oprášil ji učitel kosinkou, utřel utírkou a šátkem docela očistil. Na to motouzem nalinkovav, napsal nahoře dvě linky frakturou, pod tím tři linky písmem běžným nebo kurrentním, pak cifry od 1 do 10 a pode vše datum. Pokroku domáháno se nařízením vikariatním z r. 1821, aby »aspoň každotejdně dítky jiný a jiný saty (věty) dostaly z přísloví Šalamounových,« rovněž doporučováním předloh kolem r. 1826 ve Vídni vydaných. Péra brková opravoval učitel, inkoust přinášeli si žáci v láhvičkách na provázku na knoflíku u kabátu. Výsledky vyučování toho byly takové, že žák, vyšed ze školy, zapomněl i jméno své řádně napsati. Tak se stalo, že na př. v Lišnici ani rychtář nedovedl se podepsati a že v matrikách z té doby místo podpisů hemží se křížky jako na hřbitově.

*) Sledujeme tu hlavně líčení Gabrielových „Obrázků ze školství českého a rakouského z uplynulých století“, doplňujíce je nařízeními pro školy okresu našeho zvláště vydanými.

Při učení jazykovém odříkávaly se definice druhů slov a určoval se rod, číslo, pád, čas atd. na větách nacvičených. Pravopis, k jehož vyučování vynesením dvorské komisse ze dne 31. srpna r. 1822 doporučena Pařízkova knížka České dobropísemnosti, odbýval se celý čtyřmi, pěti pravidly. Roku 1842 zaveden do škol Českých pravopis analogický.

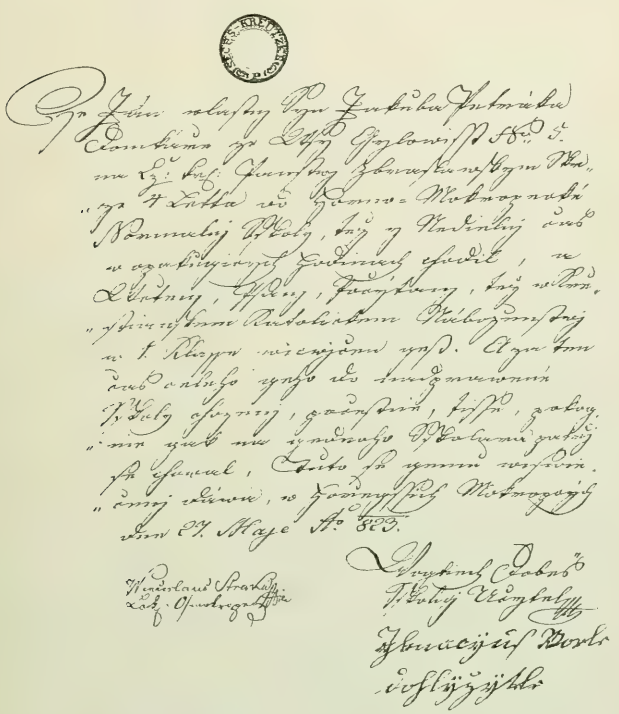

Vysvědčení na propuštěnou ze školy.

Ze slohu učeno některým jednacím písemnostem (výtažkům), jichž přepisy o zkoušce předkládány.

Ač bylo již oběžníkem ze dne 13. dubna r. 1821 naléháno na to, aby učitel »jeden klas po druhém něčím zaměstnával a něčemu vyučoval, aby nezahálel,« bývali »písmenkáři« a »slabikanti« po celé dopoledne odsouzeni k nečinnosti. Teprve odpoledne každý přišel s »kohoutkem« nebo se slabikářem ke stolku, kde s ním učitel uloženou část odříkal. O psaní v prvním a druhém školním roce nebylo ani památky.

Velikým pokrokem u vyučování dívek bylo, když na Smíchově po gubernialním nařízení od 3. června r. 1824 č. 91.453 magistrátem Pražským ustanovena Anna Kudrnová, choť tehdejšího učitele Fr. Kudrny, učitelkou industrialní a vyměřen jí plat 50 zl. ročně ze školního fondu.

Vysvědčení vydávala se za jistou taxu z prvu jen tehdy, odcházel-li žák na řemeslo neb na jiný ústav; později i tehda, když žák postupoval do třídy vyšší. Na ukázku klademe sem vysvědčení na str. 545. a toto vysvědčení na postoupenou do vyšší třídy.

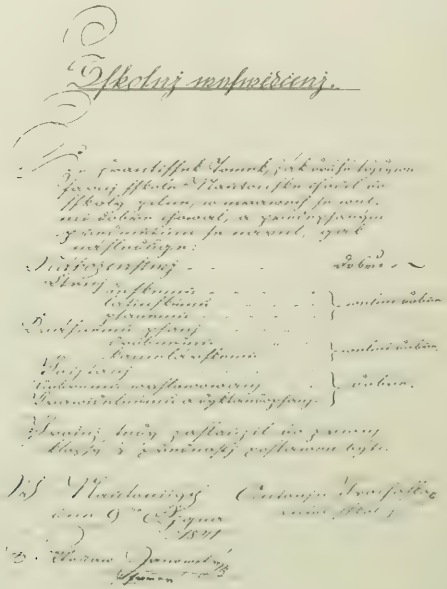

Obecná škola, jsouc dle tehdejšího zřízení hlavně školou pro chudé měla též povinnost, býti jim nápomocnou. O nejchudší pečováno tím, že prostřednictvím vikariatů dostávali z c. k. skladu knih zdarma učebnice, jakož i peněžitými sbírkami, které ve prospěch jejich byly konány. Oběžníkem ze dne 11. února r. 1826 nařídil vikář, aby se, jak již před tím zavedeno, v pondělí velikonoční při službách Božích »předsevzaly sbírky almužny pro chudé dítky« a na jich ošacení obrátily s poznamenáním toho do knihy příběhů školních. Pražská konsistoř oběžníkem ze dne 7. ledna r. 1830 nařídila, aby sbírky takové konaly se též na začátku školního roku za přítomnosti místního duchovního mezi dětmi do školy nastupujícími i mezi

těmi, které ze školy vystupují, když se jim vydává vysvědčení. Sbírka na druhý svátek velikonoční r. 1824 vykonaná vynesla na Smíchově 19 zl., na Zlíchově 1 zl. 49 kr.; r. 1825 vybráno v týž svátek na Smíchově 9 zl. 9 kr., na Zlíchově 4 zl. 25 kr.; když později místní kaplan po domech sebral ostatek do 80 zl., opatřeno z těch peněz pro chudé školní děti 12 párů střevíců za 35 zl. 29 kr., 9 párů spodků za 29 zl. 36 kr., sukní za 3 zl. 24 kr., 6 šátků za 3 zl. 35 kr., 13 párů punčoch za 6 zl. 38 kr. a čepec za 1 zl. 6 kr. R. 1848 vynesla v Úněticích sbírka kostelní 25 zl. v. č., na besedě se sešlo 45 zl. r. č., z fundace činil úrok 20 zl. 9 kr., místní duchovní darovali 21 zl. 21 kr. Z těchto 111 zl. 30 kr. bylo vydáno za učení chudých děvčat v šití a »roubení« 15 zl., za bavlnu k roubení punčoch pro děvčata 4 zl., za látky na kalhoty a od šití 26 zl. 30 kr., za kanafas na 10 sukní 20 zl. 10 kr., za kazajku 3 zl. 45 kr., za podšití bot a 19 párů střevíců 42 zl. 5 kr. Kromě toho pamatováno na chudou mládež také nadáními. V Únětických uvádí se při r. 1836 nadace Dobšovská k podělování chudých dítek šatstvem a obuví. Ve Stodůlkách založil nadaci 50 zl. vysloužilý vojín Frant. Kejha, jenž tam svou dobou v domku č. 24 učiteloval; úroků z ní podnes užívá se na kupování učebných pomůcek pro chudé. Tklivou péči o děti přespolní dávali na jevo svou dobou sousedé Lišničtí. Za nepříznivého počasí přiváželi hospodáři z přiškolených obcí mládež na vozích do školy a opět pro ni přijížděli. Když však nastala vánice taková, že přespolní dítky nemohly býti domů poslány ani převezeny, rozdělil je učitel po stavení, kde všude ochotně a laskavě byly přijímány a někdy i po několik dní od lidumilných sousedů hostěny.

V období tomto vešlo ve známost již několik učitelů, kteří v oboru svém vynikli. Mezi ně náleží zejména Josef Přibík, od r. 1810 do r. 1842 rektor školy Mníšecké, i syn jeho František. Než při obou těchto učitelích, právě jako při Stodůleckém učiteli Josefu Baušovi (1821), jenž vyučoval hře na všechny hudební nástroje a zanechal mnoho opisů mší, vložek a písní pohřebních, — při bývalém učiteli v Řevnicích K. Boršickém (* 1789, † 1861), jenž jsa později po 30 let správcem školy ve Slivenci, proslul jako skladatel mší figuralních a offertorií, která kolovala po okrese, — při Vranských učitelích A. Fialovi (nar. 1811) a Jos. Cafourkovi (1828), po němž se zachoval pěkně psaný kostelní zpěvník, klade se hlavní váha na umění jejich hudební. Kdo byl dobrým hudebníkem, byl také dle tehdejších názorů dobrým učitelem. — Ve vlastním oboru vyučovatelském získal si trvalé jméno přede všemi Josef Věnceslav Vlasák (nar. 1802, † 1871). Ustanoven r. 1822 na Smíchově pomocníkem, vzdělal se výborně v jazyce svém mateřském za dvanáctiletého působení na tomto místě. Seznámiv se s Jungmannem, Čelakovským, Chmelenským, Hankou, Vinařickým, Tylem, Zapem, Tomíčkem a jinými muži vynikajícími, stal se za těch dob, kdy působení literární vyžadovalo na každém, ovšem pak na málo placeném učiteli jen obětí a sebezapření tak horlivým pracovníkem na poli písem-

nictví, že právě jako Mníšecký rodák, Jan Pravoslav Přibík (nar. 1811), posléze řídící učitel ve Vysočanech, připočten mezi národní naše buditele. Čestné zmínky zasluhuje též Jan Lebeda (nar. 1810), jenž od r. 1832 vypomáhal stařičkému otci svému v Liboci při vyučování; jako učitel v Praze vyznamenán r. 1881 zlatým záslužným křížem. Rovněž František Kudrna, od r. 1829 učitel na Smíchově, později v Praze, obdržel záslužný kříž. František Studený, jenž r. 1829 po Kudrnovi na Smíchově byl ustanoven, napsal navedení ke čtení a složil nápěvy k písním školním. — Václav Krátký (nar. 1818), pobyv na Smíchově od r. 1839 do r. 1841 jako pomocník a stav se posléze učitelem v Táboře, rozvinul již r. 1847 velice horlivou činnost literární.*) Z kněží známi jsou jako literáti: Gothard Holubář (nar. 1803), r. 1837 lokalista u sv. Jana Nep. v Šárce-Nebušicích, a Jos. Václ. Zimmermann (nar. 1804), od r. 1838 lokalista ve Stodůlkách. Než většina učitelů i kněží, kteří již tenkráte blahodárně působili, nevešla v obecnější známost: nevystupovali veřejně, aby nebyli podezíráni ze snah státu nebezpečných. Bylo tenkráte i katechetům ze strachu před »neblahým rationalismem« zapovídáno slova a věci dětem důkladněji vysvětlovati, a dovolil-li, jak píše Prousek, některý představený školy učitelům, aby vykládali také něco ze zeměpisu nebo snad z přírodopisu, byl již pokládán za příliš — svobodomyslného.

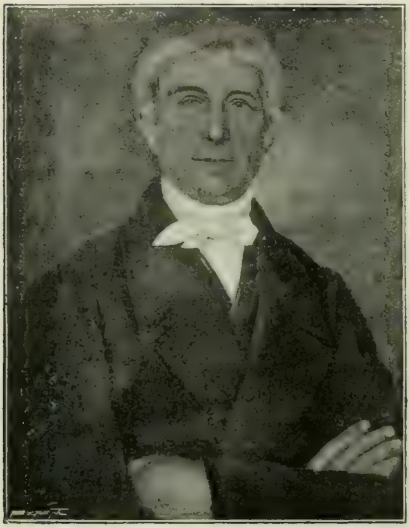

Josef Přibík, rektor školy Mníšecké (* 1763 — † 1842.)
(Fotografie dle malby Govičovy.)

Za takového stavu věcí není divu, že přednější rodiny hleděly dítkám svým zjednati prvopočátečné vzdělání cestou jinou, než prostřednictvím školy veřejné, a že zejména hojně bylo informatorů i ústavů soukromých. V Dejvicích byl r. 1823 u ředitele panství Procházky domácím

*) Širší zprávy o učitelích tuto jmenovaných obsahuje Kryšpinův »Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let«, vydaný v Praze roku 1885.

učitelem Jiří K. Herloš (Herlozsohn), známý spisovatel česko-německý, který tam pobyl dvě léta studuje soukromě práva a skládaje básně, načež tajně ujel do Lipska. Na Zbraslavi zřídili si úředníci pro své dítky školu soukromou, na níž působil od r. 1846 do 1850 jako učitel Fr. Hauser, potomní majetník vyučovacího ústavu v Praze.

Vedle neutěšených zjevů těchto tím ostřeji vynikají objevující se červánky lepší budoucnosti. Nový ruch, vzniklý ku konci XVIII. století vybavením duševních sil z dosavadní otupělosti a probuzením dřímajícího vědomí národního, vedl v první řadě k usilovné snaze, obecné vzdělání povznésti a přirozeným právům jazyka mateřského zjednati ve školách průchod. Kdežto učenci usilovali řeč a literaturu Českou vzkřísiti (1774—1820) a vzkříšenou obnoviti (1820—1850), připadlo vlasteneckému duchovenstvu, jemuž v zájmu ohroženého náboženství a mravnosti záležeti musilo na odstranění poněmčovací soustavy ve školách, jakož i učitelstvu, které se r. 1823 bylo zmohlo také na vlastní svůj orgán »Přítele mládeže«, ve vikariatních kurrendách v okresu našem vřele podporovaný, aby prací drobnou, zejména buzením chuti ke čtení mezi lidem napomáhali velkému dílu obrození národa. Kněží a učitelé, zakládajíce při školách knihovny často s nemalými obětmi vlastními, šířili jimi užitečné vědomosti, budili mezi osadníky cit národní a důvěry u nich získané užívali k všestrannému působení na ně ve prospěch dobré věci.*) Ve Mníšku byl to kněz vlastenec Fr. Doucha, který r. 1846, jsa v městě tom zámeckým kaplanem v rodině hr. Pachty, spolu s místním pomocníkem Františkem Přibíkem založil knihovnu školní. V Jinonicích založil školní knihovnu správce statku, František Špatný, známý lexikograf a spisovatel z oboru nauk hospodářských, aby přispěl k lepšímu vzdělání lidu obecného.

K nápravě od kořene směřovaly snahy dra. K. Amerlinga po odchování učitelů »pravonárodních«, za kterýmž účelem založil kolem r. 1840 v Praze svou »Budeč«. Ústav ten sice nepřízní doby zase zanikl, avšak učitelské porady Budečské, Amerlingem řízené, dokonale vyplnily úkol svůj, mocně působivše v probuzení učitelstva z tehdejší vlažnosti a lhostejnosti. Ve volných poradách těch připravovali se účastníci na dobu národu našemu a školství jeho příznivější; od 14. června r. 1847 dály se s povolením úředním, a mívali v nich účastenství také učitelé z venkova. V době od r. 1848 do r. 1852 zapsáni jsou také jako účastníci v praesenčních listinách porad Budečských mnozí učitelé z okresu našeho: na prvním místě Jan Štrebl a Jan Klíma z Únětic, Frant. Skřivánek z Modřan, Ferd. Ransdorf z Ovence (Bubenče), Jan Siegmund ze Smíchova, v dalších V. Cainer ze Slivence, Jos. Kytka z Roztok, Frant. Herrfort, učitel v Dobřichovicích, a Václav Sixta, podučitel tamtéž, Josef Gruber**) a Jakub Hrdina od sv. Markéty, Jos. Cafourek z Vra-

*) Malý: Naše znovuzrození, I. 30 a sled.

**) Byl učitelem v Šárce.

ného, Jan Ott z Únětic a Jos. Trautsch z Tuchoměřic. S poradami Budečskými byly ve spojení i mnohé porady venkovské, které tam zasílaly své návrhy. Ve schůzi dne 4. prosince 1848 sděleno, že »Porada od sv. Markéty žádá Slovanskou Lípu, aby učinila provolání učitelstva Českého k obcím Českým, jak by se v těchto těžkých časech k učitelstvu zachovati měly, a aby sama je vytisknouti dala, protože takto více váhy míti bude.« Dr.

Náhrobek Amerlingův na hřbitově Budečském.

Amerling, stav se r. 1848 ředitelem první České vzorné školy v Praze a dán byv r. 1868 na bezděčný odpočinek, po mnohé usilovné práci a nejednom trpkém zklamání došel i s chotí svou Svatavou klidu na hřbitově Budečském u Kovar.

Značného úspěchu dosáhlo hnutí vlastenecké a společenské tím, že k národu našemu a snahám jeho vzdělavatelným přiklonili se mužové vynikajícího postavení, čímž již za vlády krále Ferdinanda Dobrotivého poněmčovací tlak se strany vlády poulevil.

Mezi velké příznivce, kteří ne snad pro zvláštní lásku k národu našemu, nýbrž pro vysoce humanní smýšlení k lidu, v jehož kraji žili, získali si vděk náš, náleží v neposlední řadě bývalý majetník panství Zbraslavského, rodilý Bavor, kníže Bedřich z Öttingen-Wallerštejna, z Hohenbaldernu a Socternu, skutečný rada kr. bavorského, dědičný člen komory stavovské v kr. würtemberském, c. k. rakouský komoří a plukovník v armádě, velkokřížník kr. würtemberského velikého řádu zlatého orla, rytíř kr. francouzského řádu čestné legie, spolureditel jednoty k podporování prů-

Budova první České školy průmyslové zal. na Zbraslavi r. 1835.

myslu v království Českém, člen mnoha učených společností atd. atd., který zřídiv na svém panství u nás dosud nebývalé závody, zejména z oboru cukrovarnictví, r. 1835 založil na Zbraslavi první řemeslnickou školu v Čechách vůbec s vyučovacím jazykem Českým, na niž až do své smrti vedl veškerý náklad.

Škola umístěna byla původně v domě, kde dosud říkají »ve staré škole.« Budovu zdobil knížecí erb, pod ním umístěn německý nápis: »Škola kreslířská.« Po čase přeložena škola do části knížecího zámku, kde nyní stojí kostelní věž. Dle vypravování posledního žáka této školy, dosud dobrému zdraví se těšícího p. Václava Malého, mistra truhlářského, na odpočinku na Zbraslavi žijícího, vyučováno po celý rok pravidelně vždy v neděli od 8 do 10 hodin počtům a měřictví, od 10 do 12 rýsování a kreslení. Pokročilejší učňové a tovaryši přicházeli však i v neděli odpůldne do školy a cvičili se tam sami bez dozoru učitele v kreslení. Prvním učitelem, kterého kníže ustanovil, byl Fr. Kukla, jenž vyučoval dle knihy, již sám za tím účelem sepsal.

Charakteristická na svou dobu jest dedikace, kterou připsána kniha urozenému zakladateli učiliště toho. Praví se v ní do slova: »Nepřestávajíce

všemu dobrému a prospěšnému podpory poskytovati, podali jste, Osvícenosti, nový důkaz, jak velice Vašnosti blaho vlasti naší na srdci leží, an jste ráčili zříditi ústav, jenž každého milovníka vlasti dvojnásobně k vděčnosti vzbuzuje; myslím totiž školu pro řemeslníky na Zbraslavi. Již hlavní účel ústavu toho, technická umění řemeslníkovi tak přednášeti, aby jim snadno porozuměl, neujímaje sobě na potřebném čase k výživě, musí v každém dobře smejšlejícím city hluboké úcty a vděčnosti povzbuditi; jak teprv povznešena se cítí každý Čech, vida ve Vaší Osvícenosti také podporovatele jazyka Českého, an zřízením takovým, že se v jazyku tom přednáší, se stává, že i sprostější člověk (!) se seznámí s čistější a správnější mluvou, jazyk pak sám vědeckých vyjádření získá. Aby ale prospěšnost takového čistě vlastenského podniknutí na místnost*) omezena nebyla, anobrž se všude rozšířila, následovníky nacházela a tak průmysl ve vlasti se povzbuzoval, ráčila Vaše Osvícenost naříditi, aby se přednášení, jež jsem až dosud v jmenované škole měl, v takovém uspořádání veřejnosti podaly, jak by je žactvo z trivialních škol vystouplé pochopiti mohlo. I spěchaje poručení Vašeho poslechnouti, kojím se tou sladkou nadějí, že Vaše Osvícenost tento malý spisek přijmouti a dopustiti ráčí, aby se Vaše jméno v čelo postavilo, an tím rozšiřování těchto přednášení mnohem snadší bude, než-li by se stalo pod jménem ještě neznámým.«

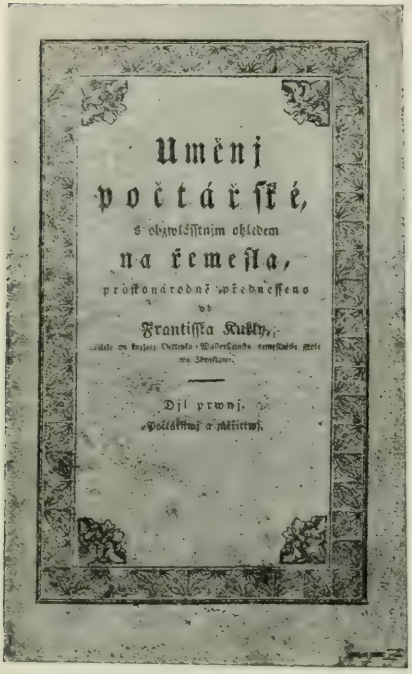
Uměnj
počtářské,
s obzwlásstnjm ohledem
na řemesla,
prostonárodně přednesseno
od
Frantisska Kukly,
Djl prwnj.
Počtářstwj a měřictwj.

Titulní list Kuklova »Umění počtářského« vyd. v Praze 1836 v knih. arcib. knihtiskárně. (Cena 5 zl.)

Po Kuklovi svěřeno vyučování počtům absolventu školy technické, J. Heerleinovi, před tím při Zbraslavském cukrovaru zaměstknanému, jemu potom dáno řízení továren na zboží chamottové. Kreslení vyučoval panský kreslič Chlupatý, po něm knížecí nadlesní, Ant. Fischer. Žáků bylo z počátku 30, 40, později však počet jejich se tenčil, až jich kolem r. 1853 bylo jen pět, šest.

*) T. j. na místo samo.

Úmrtím knížete Öttingena zanikla průmyslová škola na Zbraslavi, avšak přání jeho, aby se našli následovníci jeho příkladu, se vyplnilo. Bylyť později skutečně ku povznesení průmyslu a živností ve vlasti naší založeny podobné školy řemeslnické také na Křivoklátě, v Krásné Lípě a v Praze.

O založení průmyslové školy v Praze jevil se velice živý zájem zejména na Smíchově, odkud došel také na její zřízení značný příspěvek hlavně přičiněním vzpomenutého již Františka Špatného, jenž zatím se stal představeným úřadu, který zřídil tam kníže Švarcenberk pro svou pravomoc na Smíchově. R. 1847 uspořádána v hostinci »na knížecí,« kde bylo sídlo jmenovaného úřadu a kde se scházeli tehdejší horlivější národovci Smíchovští, první stkvělá beseda ve prospěch zřízení České školy průmyslové v Praze. Proslov, od Dra. Pravoslava Trojana složený, přednesl při ní Jan Dvorský, přední občan Smíchovský, který později (1863) založil dvě nadace studentské po 3000 zl. stř. Když v Pražské jednotě průmyslové došlo k jednání o založení školy dotčené, byl to z neblahých událostí r. 1848 známý národovec Petr Fastr, poslední dobou nájemce pivovaru v Břevnově (zemřel tamtéž 1868), který působil ve sporu v té věci tam vzniklém ve směru vlasteneckém.

VI.

Ze strnulosti, v níž uvázlo za reakce po válkách Napoleonských, vytrženo školství naše v bouřlivém roce 1848; od nastoupení na trůn Jeho c. a kr. Apošt. Veličenství císaře a krále Františka Josefa I. (2. prosince 1848) nastal vzhledem k požadavkům nové doby ve zřízení škol i vyučování rozhodný obrat.

V mnohých kusech přežilá Rottenhannova soustava veřejného vyučování z r. 1805 nebyla sice odstraněna hned a najednou, ba konkordátem, uzavřeným r. 1855 s papežskou stolicí, uvedena škola na čas ještě v užší spojení s církví; avšak průběhem doby provedeno ponenáhlu ve školství tolik oprav prospěšných a zvelebeny místy školy tou měrou, zejména po r. 1864, kdy t. zv. zákonem konkurrenčním přestal vrchnostenský patronát školní a přešel do rukou obecních výborů školních, že r. 1868, v němž zasazena bývalému zřízení školnímu rána poslední, byla již valně připravena půda škole nynější, zbudované na základech jiných.

Aby stát nabyl rozhodné působnosti na vzdělávání ve školách, zřízeno r. 1848 ještě před nastoupením císaře Františka Josefa I. ve Vídni zvláštní ministerium pro záležitosti vyučování, jež od r. 1849 po plných dvanáct let po boku hr. Lva Thuna řídil na slovo braný bar. Helfert.

Správa škol v zemích rozšířena r. 1849 zřízením zvláštních zemských úřadů školních, v nichž zasedali mimo jiné školní radové jako odborníci pro záležitosti paedagogické a didaktické; úřady ty však již r. 1854 zrušeny a obor působnosti jejich přikázán opět politickým úřadům zemským. V blahé paměti potrvá působení zemského školního rady Jos. Wenziga, od r. 1850

dozorce nad obecnými a realnými školami v krajinách Českých, jenž r. 1867 jako předseda ankety pro novou organisaci školy na Smíchově platně přispěl k velikému rozkvětu školství v tomto Pražském předměstí. Po něm následoval r. 1861—64 bývalý podkrajský, dr. Jan Čermák, r. 1865—69 Jan Pátek.

Školními dozorci v okresích zůstali na dále vikáři. Jak již pověděno, náležely školy nynějšího školního okresu Smíchovského po většině do venkovského vikariatu Pražského. Než dozírací okres ten byl příliš rozlehlý; r. 1852, kdy kardinálem Bedřichem Švarcenberkem nově upraveny vikariatní okresy v arcidiecesi Pražské, rozdělen ve tři vikariaty: Libocký, Zbraslavský a Prosecký. Smíchov zůstal i při tomto novém rozdělení v generálním vikariatě Pražském. Dle zkušebních extraktů vykonávali nad tamější farní, později hlavní školou u sv. Filipa a Jakuba úřad kn. arcib. škol. dozorců od r. 1852 Alojs Schier (po r. 1853 psal se již Šír), od r. 1856 do zavedení nynějších zákonů školních vikář Jan Klaudis, farář u Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Do nově utvořeného vikariatu Libockého přiděleny školy v Břevnově, Bubenči, Butovicích, Košířích, Liboci, Nebušicích, Noutonicích, Ořechu, Roztokách, Řepích, Stodůlkách, v Šárce u sv. Matěje, Střešovicích, Tuchoměřicích a Úněticích; působili v něm po sobě jako vikáři: od r. 1852 do r. 1859 Pavel Haasz (r. 1817 farář v Hostivici, pak r. 1850 farář v Tachlovicích), od r. 1860 do r. 1866 Antonín Slavíček (od r. 1854 farář v Noutonicích, od r. 1881 probošt ve St. Boleslavi), r. 1867 Ondřej Veselka (farář v Břevnově), od r. 1868 Josef Procházka (farář v Lidicích). Do nově zřízeného vikariatu Zbraslavského přikázány školy Čísovická, Davelská, Dobřichovická, Chuchelská, Lišnická, Mníšecká, Modřanská, Mokropeská, Radotínská, Řevnická, Slapská, Slivenecká, Štěchovická, Trnovská, Třebotovská, Vranská, Zbraslavská a Zlíchovská; dozírali k nim jako vikáři: od r. 1852 do r. 1853 František Kellner, farář v Třebotově, od r. 1853 do r. 1861 Josef Gübitz, farář v Ořechu, od r. 1862 do r. 1868 Fr. Tränkler, farář na Zbraslavi. Ostatní školy zůstaly ve vikariatech, k nimž náležely před rozdělením venkovského vikariatu Pražského: školy v Středoklukách, v Zájezdě, v Zakolanech ve vikariatě Slanském, školy v Libšicích, Tursku a Holubicích ve vikariatě Budyňském.

Přímým dozorcem školy byl farář. Místní duchovní býval pak v městech se školami trojtřídními jmenován také i ředitelem školy, jako se stalo na Smíchově, kde r. 1865 povolán za ředitele školy o třech třídách postupných s pěti pobočkami tehdejší první kaplan a zároveň správce hřbitova Malostranského v Košířích, Vincenc Švehla. Vedle duchovních dohlíželi ke škole místní dozorci, z pravidla mužové v každé příčině spořádaní. V Ořechu na př. působil jako dozorce školní Jakub Kohlík po 40 let, začež mu vikářem Libockým r. 1861 vysloveno uznání.

Reformy školní zakládaly se na Feuchterslebenově »osnově pro opravu školství,« která, ač nebyla provedena v plném rozsahu, přece značně přispěla ku zvelebení školství. Velikým úspěchem bylo tenkráte, že škola obecná prohlášena za školu povinnou a za ústav v podstatě své obecní, že mateřský jazyk dětí ustanoven za jazyk vyučovací, že učitelům ponechána volnost u volbě methody, při čemž toliko doporučováno, aby se drželi method již osvědčených, a že obor předmětů vyučovacích rozšířen o věcné vyučování názorné, o kreslení a zpěv.

Pronikavé změny takové činily ovšem i zvýšené požadavky na učitele. Proto prodlouženy jednoroční kursy učitelské z r. 1848 hned r. 1849 na dvouleté; zejména Česká vzorná škola Pražská, r. 1848 »v Budči« založená, vysílala co rok do krajů Českých nadšené apoštoly v úřadě učitelském, kteří s vlasteneckými kněžími závodili v nejdůležitější práci na národa roli dědičné.

Zakořeněnému mechanismu i školometské dressuře ve školách bráněno poradami učitelskými, již r. 1848 nařízenými a r. 1853 zvláštními předpisy upravenými. Porady takové, jimž předsedali vikáři, vykonány ve šk. r. 1855—56 v jediné arcidiecési Pražské 44, mezi nimi 27 českých. Nařízeným zakládáním školních knihoven také v této příčině nastala činnost velmi čilá. R. 1857 založila knihovnu v Radotíně sama obec, v Třebotově roku 1858 vlastenecký kněz P. Musil, ve Stodůlkách r. 1861 užito k témuž účelu čistého výtěžku besední zábavy atd. Velice horlivým v té věci byl lyrický básník náš, Václav Jaromír Picek, kolem r. 1852 podkrajský kommissař na Smíchově, posléze okresní na Zbraslavi, jehož přičiněním založeny knihovny školní na Zbraslavi (1858), v Řevnicích a j.

O stavu knihoven té doby, s nimiž spojeny bývaly i sbírky pomůcek učebných, poučuje nás knihovní inventář školy Únětické z r. 1865, dle něhož měli tam tato díla:

Název:	Počet kusů:
Přítel mládeže	12
Schulfreund	28
Theologische Wochenschrift	4
Quartalschrift	4
Wochenschrift der Hauslehrer (Stuttgart)	1
Nebe a země klíč	1
Račinka	1
Katechismus	1
Rozličné knihy	47
Obrazy zvířat	30
Vyobrazení rostlin	20
Obrazy nového zákona	30
» starého »	30
Obraz Císaře Pána	1
Diplom dědictví sv. Jana Nep.	1
» » » sv. Karla Borom.	1

Plný zřetel obrácen i zrevidování dosavadních školních knih; pro školy nenčmecké upraveny učebnice nové, z nichž výborné čítanky Vinařického staly se vzorem i čítankám u jiných národů Rakouských.

Šestiletá docházka školní prohlášena r. 1853 za povinnou a obecnou. Tím se vysvětluje, že se v tomto období vývoje školního shledáváme na mnohých místech se školami a třídami mládeží přeplněnými. V některých obcích byl počet žactva sice stále ještě malý (v Chuchli od r. 1861 do 1868 bylo průměrně ročně 69 dětí) a stoupal jen ponenáhlu (v Štěchovicích od r. 1848 do 1868 ze 174 na 250, v Modřanech v téže době ze 108 na 152, v Košířích od r. 1855 do 1867 ze 142 na 173, v Roztokách od roku 1848 do 1855 ze 100 na 137, v Číčovicích od r. 1858 do 1869 dokonce klesl ze 76 na 64). Za to jinde přibývalo žactva s rostoucí lidnatostí velmi náhle. Na Smíchově byly r. 1857 všechny třídy tak přeplněny, že nejnižší oddělení 1. třídy samo mělo 240 dítek! V Střešovicích vzrostl počet žactva v r. 1857—1868 ze 153 na 224. V Lišnici bylo r. 1860 ve škole neméně než 267 dětí, které po tři následující léta vyučovány v jediné světnici!

Když žactva přibývalo a doporučováno tou dobou také níže organisovaným školám trivialním rozdělování mládeže ve třídy, přičinily se mnohé obce, v nichž počal se jeviti již živý zájem pro záležitosti školní, aby buď získaly pro sebe školu vůbec, neb aby škola v místě byla rozšířena, po případě i lepším stavením opatřena.

První v řadě obcí těch byly Roztoky, kde vystavěna r. 1855 školní budova, r. 1897 opět přístavbou rozšířená; rok na to počalo se v ní vyučovati již ve dvou třídách. Téhož r. 1855 zřízena ve Střešovicích, odkud chodila mládež do školy Nebušické, zatím pomocnická stanice, která však již r. 1865 povýšena na dvoutřídní školu farní; vystavěna pro ni zvláštní budova nákladem 6000 zl. R. 1857 zvýšena ve Stodůlkách dosavadní školní budova o patro, škola rozšířena o třídu druhou; téhož roku dostaly Noutonice novou školní budovu (nákladem 5821 zl.) a zároveň třídu druhou. Na Zbraslavi otevřena působením jmenovaného již podkrajského V. J. Picka r. 1858 třída třetí, načež r. 1869 vystavěna nynější školní budova. R. 1859 rozšířena škola Dobřichovická o třídu druhou a r. 1861 opatřena novou budovou. R. 1859 vyučovali v Davli již dva učitelé, ale v jediné světnici. R. 1860 dokončena ve Mníšku stavba nové budovy školní; v Trnové přestavěl sám majetník velkostatku, továrník Daněk, školní budovu, načež ji r. 1867 od nového vlastníka koupil školní výbor za 3000 zl. R. 1861 v Modřanech strženа stará budova školní a vystavěna nová, ale jen o jedné třídě. Za to ještě téhož roku vyučováno v Středoklukách v místnostech najatých, protože prý v budově velkostatku školy nechtěli trpěti. R. 1862 zřízena obcí nová jednotřídní škola v Kněževsi, před tím do Středokluk přiškolené. R. 1863 přeměněna škola Lišnická ve školu dvoutřídní, v Řepích založena škola jednotřídní s vlastní budovou, školy v Bubenči, Davli a ve Slapech rozšířeny na školy dvoutřídní, v Čísovicích nákladem 4800 zl. vystavěna vlastní budova

školní. R. 1864 zřízena nová školní budova v Mokropsích, rok na to v Nebušicích. R. 1868 otevřena v Lipanech, dříve k Zbraslavi přiškolených, škola dvoutřídní a umístěna ve vlastní jednopatrové budově, pořízené nákladem 7800 zl. Téhož r. 1868 rozšířena škola v Košířích o 2. třídu, která umístěna ve dvoře Turbově.

Místy opět jeví se v příčině zřizování škol nemalá obětavost soukromá. V Holubicích, kde pro neschůdnou cestu do školy Minické vyučoval mládež školní s povolením farního úřadu krejčí ve svém domku, pořízena r. 1868 škola jednotřídní sbírkou; přispěli k ní tehdejší farář Minický, Jan Valerian Jirsík, který jako potomní biskup Budějovický stal se apoštolem jihu Českého, a Pražský sládek, Jan Kittl, rodák Holubický, jenž mimo to na svůj náklad opatřil pro školu všechen nábytek. Naproti tomu však i v tomto období vypomáháno si leckde ve příčině škol ještě všelijak. V Bubenči otevřena sice r. 1863 třída druhá, avšak učitel i podučitel učili ve světnici jedné; když aspoň byla přepažena, měly obě učebny — společná kamna. V obcích chudých bylo se spokojiti pomocnickou stanicí, pro niž stačila učebna a pokojík pro podučitele ustanoveného. Na náboženství chodívaly však děti do školy farní; z Velkých Čičovic na př. docházely školní děti dvakrát v témdni na náboženství do Středokluk.

Největšího zvelebení došlo v tomto období školství v samém sídle nynějšího okresu školního na Smíchově. Původní škola trivialní, tou dobou farní, živořic tehda v pouhém přístavku při bývalé farní budově, nevyhovovala se svými dvěma postupnými a dvěma pobočnými, vlastně jen jaksi přípravnými třídami při třídě první, dávno potřebám stále rostoucí obce, která zejména od r. 1841 nabývala již patrnějšího rázu města. Rychle se množící počet školních dětí, jichž r. 1848 bylo 328, r. 1849 však 389, r. 1853 již 403, r. 1855 dokonce 414, vymáhal poráde důtklivěji, aby pro ni aspoň účelnější budova byla pořízena. Potřebu toho uznal sice již r. 1839 sám nejvyšší purkrabí království Českého, hrabě Chotek. Navštíviv tenkráte školu Smíchovskou, viděl děti, any sedíce po zemi a po oknech drží knihy a písanky na kolenou. Slíbil také brzkou nápravu, avšak ve skutečnosti došlo na ni až — za osmnácte let. První podnět k stavbě dali r. 1853 Šalamoun Příbram, majetník továrny na kartouny, pro svou dobročinnost a lidumilnost vůbec chválený, věnovav zdarma místo stavební v ceně 4000 zl. s tou podmínkou, aby se nová budova nazývala »školou Františka Josefa«, pak Pražský velkoobchodník Riedl, šlechtic z Riedenštejna, majetník usedlosti na Smíchově, darovav z vděčnosti k Pánu Bohu za šťastné zachránění života Jeho Ap. Veličenstva císaře a krále Františka Josefa 1000 zl. jako první základ peněžitý*), načež společným nákladem Smíchova

*) Na poděkování za šťastné zachránění J. V. Císaře, když dne 18. února 1853 ve Vídni vražedně byl napaden, slouženy též na Zbraslavi slavné služby Boží, načež mezi úřadnictvem učiněna sbírka peněžitá. Z výtěžku založena r. 1859 nadace 410 zl., z jejíž úroků podělováno šatstvem a obuví ve výroční den jmenované události 12 školních dítek.

Pohled na severní část Smichova v letech šedesátých.

(12.800 zl.), obce Pražské jako patrona (6000 zl.) a přiškolené obce Radlické (1800 zl.) vystavěna r. 1857 budova školní v bývalé ulici Přívozní (nynější ulici Komenského). Tam přeložena tehdejší škola o čtyřech třídách. Než r. 1858 přihlásilo se hned 637 dětí (336 chlapců, 301 dívka), r. 1862 bylo jich již 705, r. 1865 plných 800, r. 1866*) dokonce 893, tak že v těch letech již na trojtřídní školu rozšířená škola trivialní měla i s pobočkami osm tříd.

Tou dobou dospělo vzdělávání mládeže v Čechách tak daleko, že nebylo ani jedné městské obce s více než 10.000 obyvatel, která by nebyla měla jiné, leč školy trivialní, jako Smíchov. Tam sice snažilo se uvědomělé občanstvo hned od r. 1860, aby místní škola přeměněna byla ve školu hlavní, než platnější činnost v tomto směru bylo lze rozvinouti teprve, když v obecním zastupitelstvu, dosud převahou německém, nabyl vrchu živel Český. Když tehdejší vlastenci Smíchovští neunavnou snahou dosáhli, že se Praha vzdala patronatu ke škole, a vymoženo povolení vybírati k účelům školním přirážku z daně nápojové, přeměněna škola trivialní ve školu hlavní, i nastal tu onen škole přející ruch, který získal Smíchovu jméno obce v péči o školství ve vlasti naší nejpokročilejší.

Organisace školy hlavní,**) jejíž zřízení ve srozumění s kn. arcib. konsistoří po dlouhých průtazích konečně zásadně schváleno výnosem místodržitelským ze dne 1. července 1867 č. 31991, byla první toho druhu v celém království. Vypracovala ji zvláštní anketní kommisse, v níž zasedali školní rada Josef Wenzig jako předseda, obecní rada Petr Fischer, vzorný učitel Fr. Tesař, redaktor Št. Bačkora a professor c. k. vyšší reálky, dr. Ant. Majer, jenž sestavil referát dotčené kommisse i plán pro školu průmyslovou. Dle návrhů kommisse, přijatých obecním zastupitelstvem beze změny, zřízen pro školu zvláštní ředitel, aby nejsa přetížen jinými povinnostmi, důkladnou péči míti mohl o správu a řízení celého ústavu; opatřen i samostatný katecheta, což bylo nutným následkem znovuzřízení školy; systemisováno osm míst pouze učitelských (tedy žádné místo podučitelské, ježto »pojmenováním tak nepřiměřeným jen seslabuje se morální vliv učitele«); zřízeno zvláštní ředitelství kůru, školního zpěvu a hudby, aby učitelé mohli se cele věnovati vlastnímu povolání, nejsouce vázáni vedle vyučování také provozovati hudbu; posléze ustanoven též auskultant, aby vypomáhal v četnějších třídách při vyučování psaní a kreslení; v čas potřeby zastupoval učitele ochuravělého. Aby chlapci měli příležitost připraviti se k řemeslům a živnostem, zřízena při škole hlavní zároveň škola průmyslová; pro dívky nově upraveno vyučování industrialní. Ke zvelebení hodin opakovacích, jichž zreformování r. 1865 místodržitelstvím uloženo, zřízeny

*) Za nepřátelské okkupace ve válečném roce tom užito bylo školních budov k rozličným účelům. Škola Smíchovská proměněna v dílnu a nemocnici vojska pruského, škola Bubenečská byla mu — za šatlavu.

**) Škola a Život: Nová organisace obecné školy Smíchovské 1867, str 176.

placené hodiny za vyučování učňů, kteří jsouce povinni choditi do hodin opakovacích jen od 12 do 15 let, dle pokročilosti ve vědomostech rozděleni ve třídy; vyučování rozšířeno a prohloubeno. Na učebné pomůcky určen stálý roční příspěvek 100 zl. Aby konečně domáci stísněnost učitelů neměla ve škole škodlivých následků na duševní vyvinování mládeže samé, opatřeni učitelé hmotně tak, že se povolání svému mohli oddati, nejsouce tíženi starostmi o uhájení živobytí. Obec Smíchovská uznavši, že roční příspěvek Pražského magistratu 45 zl., úroky z nadace Schöpplovy 80 zl., důchod z normalního fondu školního 35 zl. a týdně 1 zl. 50 kr. školného není dostatečnou odměnou nadučiteli, jenž z těchto příjmů ještě platil dvěma podučitelům po 60 zl., kdežto třetí odkázán byl jedině na sobotales ze své třídy, zlepšila kolem r. 1850 trudné postavení učitelů svých tím, že vybírala školné sama a určila učitelům stálé platy. Dle úředních dat z r. 1860*) měl na Smíchově učitel 420, první podučitel 262, druhý podučitel 210, třetí podučitel 185 a čtvrtý podučitel 120 zl., industrialní učitelka 63 zl. ročně. V pravdě štědře však zachoval se Smíchov, ustanoviv pro členy učitelského sboru nově zřízené školy hlavní platy na tehdejší dobu velice slušné, které, služné ředitele nevyjímajíc, byly mnohem vyšší než na c. k. České vzorné hlavní škole v Praze.**) Měl ředitel hlavní školy Smíchovské 800 zl. služného, 120 zl. bytného a 80 zl. stálé remunerace za správu školy průmyslové; katecheta 600 zl. a 100 zl. na byt, průmyslový učitel 700 zl. a 120 zl. na byt, 2 učitelé po 540 zl. a 120 zl. na byt, 2 učitelé po 480 zl. a 120 zl. na byt, 2 učitelé po 420 zl. a 90 zl na byt, 2 učitelé po 360 zl. a 90 zl. na byt, ředitel kůru a zároveň učitel zpěvu 300 zl. a právo na štolu, auskultant 240 zl., industrialní učitelka 180 zl. a 60 zl. na byt, učitelka pomocná 100 zl. ročně. Veškero vydání na školu činilo tou dobou na Smíchově 8640 zl., na jehož uhrazení domáháno se práva vybírati školné až do 6 zl. ročně za dítě.

Za takového stavu věcí není divu, že konkurs na místa při hlavní škole nově zřízená obrátil ke Smíchovu pozornost veškerého učitelstva Českého; pouze o místo ředitele bylo 18,***) o místa učitelská neméně než 163 žadatelé. Kromě čtyř učitelů a auskultanta, kteří převzati ze sboru učitelského bývalé školy trivialní, zvoleni za ředitele Frant. J. Zoubek, mimoř. úd král. České společnosti nauk, člen sboru archeologického při Museu království Českého, redaktor Památek archeologických, čestný měšťan Kostelecký, dříve učitel c. k. čes. realných škol v Praze, který podal žádost, byv

*) Sborník, kalendář učitelský na r. 1862.

**) Nejnižší plat učitelský na Smíchově byl 450 zl., kdežto na c. k. vzorné škole v Praze měli dva učitelé jen po — 315 zl.!!

***) Mezi nimi byli: Dr. Em. Hrys, tenkráte prof. vyšší realné školy v Rakovníku, Bartol. Pavlíček a Leop. Storch, professoři reálky Kutnohorské, dr. Jan Křikava, prof. v Č. Lipě, Josef Veselý, assistent fysiky na polytechn. ústavě v Praze a mn. j.

k tomu členy zastupitelstva vyzván, za katechetu Dobříšský kaplan, Václ. Pechoč († 1885), za učitele školy průmyslové Alois Studnička, úd odboru strojnického v Pražské průmyslové jednotě, nyní ředitel průmysl. školy v Sarajevě, za učitele mimo jiné Jan Lad. Mašek, dříve učitel v Čáslavi, Josef Sokol, učitel v Heřmanově Městci, nynější říšský poslanec, Frant. Streit, učitel v Humpolci, nyní c. k. okresní školní inspektor na Mnichovohradišťsku, Turnovsku a Liberecku, učitelem zpěvu Josef Bergmann, ředitel kůru v Ml. Boleslavi, a dvě industrialní učitelky. Vyučovati počalo se dne 28. října 1867 ve 4 postupných a 1 pobočné třídě chlapecké a ve 4 postupných a 1 pobočné třídě dívčí; k nim přidána 1 pobočná třída smíšená již na jaře r. 1869. Nově ustanovený sbor učitelský zavedl měsíční porady domácí za vzorného a nadšeného řízení Zoubkova, v nichž stanoveno za úkol školy dosažení obecného vzdělání lidského a vytčen účel všech vyučovacích předmětů. Sbor pečoval také o zaopatření vhodných pomůcek učebných, bedlivě přihlížel k šetření zdraví mládeže, zvlášť pilně dohlednost její zkoumaje, pořádal školní slavnosti a hromadné vyjížďky s mládeží školní za přispění tehdejšího purkmistra P. Fischera, staral se o náležitou podporu žáků chudých,*) pořádal výstavy průmyslové a výstavy prací žáků, učinil pokus o zřízení vyšší školy dívčí atd. atd. O činnosti školy vydávalo ředitelství pod heslem »Upřímně a zřejmě« každý rok tištěné zprávy, které svou dobou v kruzích kompetentních vzbudily neobyčejnou pozornost a pro svůj na mnoze vědecký obsah dosud se jí u odborníků těší. Organisací a činností tuto jen povšechně naznačenou předstihla bývalá hlavní škola Smíchovská zajisté o hodný kus dobu svou; působení členů jejího sboru učitelského v oboru literárním a ve spolcích odborných, tenkráte v život uvedených, sahalo daleko přes hranice obce domácí. Zásluhy ředitele i učitelstva došly také již v prvním roce ocenění od kn. arcib. konsistoře i od rady města Smíchova; r. 1869 vysloveny sboru učitelskému za osvědčenou horlivost a dosažené výsledky uznání a pochvala.

Téhož roku, kdy na Smíchově otevřena byla hlavní škola s vyučovacím jazykem Českým, zřízena tam zároveň přispěním několika občanů německých, zvláště továrníků, též soukromá hlavní škola německá s právem veřejnosti, která stala se zárodkem nynějších veřejných škol německých v městě jmenovaném.

Mnohem volněji než na Smíchově lepšily se poměry a postavení učitelstva v osadách venkovských. Právní svazky jeho stále zůstávaly v mezích starého politického zřízení, ba dřívější práva v některých věcech ještě obmezena, na př. v postupování škol osobám jiným. Za to mladší síly učitelské vymaněny poněkud z naprosté odvislosti od svých principálů; guber-

*) Na zakupování školních knih pro chudé a hodné děti založil na Smíchově r. 1858 A. M. Pollák, majetník továrny na sirky, nadaci 200 zl., r. 1865 Mojž. Porges z Portheimu k témuž účelu nadaci 100 zl.

nialním nařízením ze dne 19. října 1848 zrušen také ponižující název »pomocník«, avšak nahrazen zase jen otrockým překladem názvu německého »podučitel«.

Císařským patentem ze dne 7. září r. 1848, jímž zrušeno poddanství, uvedeni místy učitelé v nemalé nesnáze, ježto tehdejší vrchnosti, odvolávajíce se na jmenovaný patent, zdráhaly se odváděti jim deputát, a lid nechtěl platiti školné; proto nařídilo ministerium vyučování vynesením ze dne 19. listopadu r. 1848 č. 7.004, aby se odváděly posavadní dávky a školné učitelům i školám nezkráceně jako dosud. Naturalní dávky byly potom průběhem doby tu a tam vyvazeny. Tak byla r. 1850 na Zbraslavi dávka 4 sáhů tvrdého a 4 sáhů měkkého dříví a 2 sudů piva, jež dostával učitel každý rok, od vrchnosti jako bývalého patrona školy za 950 zl. konv. m. vykoupena; úroky z těchto peněz (49 zl. 87½ kr.) doplněny učiteli jeho příjmy. V Butovicích vykoupila se vrchnost r. 1851 z dávek, jež odváděla učiteli, za 1.110 zl. konv. m. Po většině však zůstalo i dále při starém. V Tursku dostával učitel ještě r. 1854 od řádu Křižovnického deputatem sud piva, 1 strych 2 věrtele pšenice přední, 5 str. 2 věr. žita předního, 1 str. 2 věr. ječmene předního, 2 věrtele hrachu, 6 kop otýpek, 12 str. kamenného uhlí; r. 1858 měl učitel v Liboci od vrchnosti 2 korce žita za zvonění »Ave Maria« (učitel v Středoklukách za touž funkci bral 5 zl. 30 kr.) a 5 zl. za zapisosování křtů; r. 1863 dostával učitel v Ořechu 2 sudy piva a obilí v ceně 23 zl. 19¾ kr. Vedle těchto důchodů objevují se také v tomto období ještě různé jiné sportle (důchody vedlejší), jako výtěžky z koled (r. 1858 v Liboci 3 zl.), novoročné (r. 1859 v Chuchli 2 zl. 80 kr.), různé »pomazanky« (r. 1863 v Ořechu vyceněny na 18 zl.), odměna za pečení hostií (r. 1854 v Ořechu) a pod. R. 1861 založil ředitel »úvěrního ústavu« v Praze, Edvard Seutter z Loetzenu, v Bubenči nadaci, ustanoviv, aby ze státního dlužního úpisu na 950 zl. úroky v částce 39 zl. 91 kr. vypláceny byly místnímu učiteli, který bude žáky vyučovati jazyku německému po tři hodiny v témdni.

Celkové příjmy byly na počátku tohoto období ještě dosti skrovné. V Kovarech na př. měl učitel dle vynesení gubernialního z r. 1848 všeho všudy ročně 130 zl., v Libšicích dle fasse, dne 2. prosince r. 1852 adjustované, 144 zl. 50 kr. R. 1853 upravena kongrua tak, že učitel školy farní měl míti ročně 300 zl., učitel filialní školy 250 zl. a podučitel 100—120 zl., po té r. 1854 zvýšeno také školné, jež vybírati uloženo obecním představeným, na 2, 2½ a 3 kr. stř. téhodně. Učitelé, uvítavše toto ustanovení, jímž se měly příjmy jejich zlepšiti, naléhali, aby zvýšené školné bylo vybíráno všude a hned; avšak na dotaz vikariatního úřadu ze dne 4. prosince r. 1854 č. 406 poučeni notou c. k. okresního hejtmanství na Smíchově ze dne 10. ledna r. 1855, jejíž opis zachoval se v »Protocollum« školy Ořešské, že ministerialního nařízení, o něž jde, nelze vykládati v ten rozum, že by se školné mělo zvýšiti všude bez rozdílu, ať má učitel »slušnou« dotaci čili

nic; proto dovoleno vybírati zvýšené školné bez překážky toliko tam, kde příjmy učitele i s dávkami vpočítatelnými nečinily ročně 200 zl., příjmy podučitele nejméně 100 zl. Skutečně byly příjmy z jednotlivých škol na Smíchovsku a na Zbraslavsku velice nestejné; pokud však zprávy nás došly, vynášela každá časem více, než shora určených 200 zl. Tak zvýšeny příjmy školy Kovarské r. 1858 státní účtárnou v Praze na 259 zl. 47½ kr., v Noutonicích měl učitel r. 1856 ročních 264 zl. 22 kr., v Libšicích roku téhož 368 zl. 42 kr., v Šárce r. 1858 300 zl. C. m. (poduč. 82 zl. 38¼ kr. a od obce 37 zl. 21½ kr.), v Modřanech měl r. 1859 učitel příjmů 318 zl. 35 1/10 kr., v Kněževsi r. 1862 262 zl., v Řepích r. 1863 210 zl., v Ořechu téhož roku 258 zl. 22⅓ kr., v Lišnici 292 zl. 75½ kr., v Radotíně r. 1864 248 zl., ve Střešovicích měl r. 1865 první učitel 365 zl., byt a palivo, druhý učitel 150 zl. a byt, v Čísovicích r. 1867 264 zl., v Tursku r. 1868 měl učitel 324 zl. 71 kr. mimo 18 zl. 99 kr. z kostelní pokladny atd.

Příjmy tyto známy jsou z fassí, které po nařízení z r. 1855 vedeny, aby zřejmy byly požitky učitele pro každou školu ustanoveného; při presentaci nové osoby učitelské pokaždé obnovovány. Fassí takových, které v nejedné příčině do podrobna charakterisují dřívější poměry školské, zachovalo se na Smíchovsku a Zbraslavsku dosti. Zde jako vzor tato fasse z doby nejnovější:

Arcidiecese: Pražská. Kraj: Pražský.
Školní okres: Libocký. Okres: Smíchovský.

Návrh fassí čili přiznací listina

na důchody a vydání služby školní a varhanické v Nebušicích ve farním obvodě sv. Jana v Šárce—Nebušicích.

Druh školy: Farní.

Obec školní záleží z dědiny Nebušic, z připojených osamotnělých čísel 21—24, 41—56, 66—73 a 84, a vinice »Salátky« č. 64, patřící ke katastralní obci Vokovic.

Jméno patrona: Obec Nebušická.

Počet dětí školou povinných: 110 (chlapců 55, děvčat 55), a to v dědině Nebušicích chlapců 39, děvčat 40, na samotách chlapců 16, děvčat 15.

Školní dům jest vlastnictví obce Nebušic.

Místnosti: Počet světnic učebných: dvě. Byt učitelův o dvou, podučitelův o jedné místnosti.

Stav budovy, roku 1866—67 vystavěné, jest příkladný.

Vyučování děje se po 47 neděl v roce jedním učitelem a to po 3 hodiny dopoledne a 2 hodiny odpoledne jazykem českým. Vyučování sv. náboženství zastává velebný pan farář chrámu Páně sv. Jana Nepomuckého v Šárce na Andělce v obci Střešovicích bydlící.

Důchody služby školní:	Rak. č. zl.	kr.
a) Školného, ježto se z předu uvedených dítek po odrážce zákonem vypadajících 10% na chudé vybírá a odvádí tedy pouze z 99 dítek a sice po 2 kr., 2½ a 3 kr. stř. týhodně za 47 týdnů	203	56
b) od obce doplatek	96	44
úhrnem . . .	300	—

c) Užitek zahrádky k školní budově přináležející, kterážto zahrádka obsažně stavební prostory 221□ sáhů obnáší, a poněvadž však ve vzniku pozustává, bez výnosu tenkrát se ponechává. Rak. č. zl. kr.

Duchody služby varhanické:

a) Pozemky a nemovitosti: Ze zádušního pole chrámu Páně sv. Jana Nepomuckého v Šárce parc. č. 333, kteréž v celku 1 jitro 1220.° obnáší a z něhož se dle tvrzení nejd. kn. arcib. Konsistoře ddto 19. června 1867 ponechává učiteli za službu při chrámu Páně konanou 220□° co nájemníku za levnou činži per 50 kr. r. č. a z něhož čistý příjem po srážce té činže per 50 kr. r. č. dle nového katastru obnáší . . . 12 - 64½

b) Štola . . . . . 10 - - -

úhrnem . . . 22 - 64½

Dodávání paliva má obstarávati obec, a sice 6 sáhů dříví. Dle výnosu sl. c. k. místodržitelství od 7. t. m. č. 18022 však následovní změněno totiž: aby se k vytápění školy Nebušické místo 6ti sáhů dříví toliko 3 sáhy dodávaly, a za ostatní tři sáhy osmdesát centů uhlí kamenného, což tedy a sice: 3 sáhy dříví a 80 centnýřů uhlí k dodávání povinnovaného paliva tvoří.

Vydání učitelovo:

Za čištění školy . . . . . 12 zl. 60 kr.

V Nebušicích, dne 20. září 1867.

Dle přípisu důstojného školdozorního úřadu v Lidicích N. Exh. 269 vic. & schol. z rozhodnutí nejd. kn. a. konsistoře sub N. E. 3759 poopraveno a přepsáno.

Na farní škole Nebušické, dne 30. srpna 1868.

(Podepsáni jsou farář, starosta a učitel.)

Fassemi byly příjmy služby školní přesně stanoveny. Avšak vyskytují se časté stesky, že učitelé nedostávali pořádně, co jim náleželo. Dle fasse z r. 1865 měl sice míti učitel na Zbraslavi ročních 529 zl. 79 kr., první podučitel 160 zl., druhý podučitel 140 zl.; avšak platu toho učitel nikdy neobdržel zcela, ježto značná část jeho zůstala pokaždé na nedoplatcích. V Lipanech náleželo učiteli dle fasse na školním platu 301 zl. 74 kr.; z toho dostával sám 210 zl., podučitel 140 zl., za čištění školy počítalo se učiteli 25 zl. 20 kr. Zbývajících 73 zl. 46 kr. školného vybíráno rozvrhem, ale scházelo se tak špatně, že po odražení nedobytného školného připadalo učiteli na den platu 50 kr.*) Jak vymáhány nedoplatky, dokladem jest tento list upomínací:

Rychtáři Velkočičovský! F. . . . . P. . . . . , gruntovník a držitel N. C. . . . . ve Vaší obci, dluhuje p. učiteli Ženíškovi 2 čtvrtce pšenice a 2 čtvrtce žita a není volný tuto povinnost zapraviti; i pročež mu oznámíte, aby, poněvadž tato požádajíčnost pravá jest, neváhal nejdéle v 8 dnech tu samou obilní částku odvésti, poněvadž (by) Úřad přinucen se viděl exekučně tu samou vydobýti. Úřad se domnívá, že F. . . . . P. . . . jakožto soused Velkočičovský na to přijíti nenechá a požádajíčnost p. učitele odvedením obilí upokojí, a to tím více, když tejkající repartyce krajsko-ouředně stvrzena jest. Úřad Tuchoměřic dne 25ho Listopádu 1849. Soukup, představený.

Ještě hůře vedlo se podučitelům. Do opravení příjmů r. 1853 bývali odbýváni všelijak; v Břevnově na př. měl r. 1852 podučitel od učitele stravu, z kláštera dostával ročně 35 zl. Ale ani za správy obecní nebylo místy lépe. V Libšicích musil býti r. 1857 podučitel přesazen, protože od obce slíbených 70 zl. nedostával; pro 155 dětí ve škole tamější zavedlo se vyučování polodenní. Velkým pánem byl dle toho podučitel v Bubenči, který r. 1855 měl ročních 126 zl.

V době té jakýs pokrok znamenati jest v příčině zaopatření vdov po učitelích. Když roku 1866 v Nebušicích zemřel učitel Čmejla, vyplácela obec pozůstalé vdově ročně 50 zl. pense.

František Zoubek.

Mezi těmi, kdo s prospěchem v těchto dobách u nás vzdělávali roli školskou, ještě leckde trním i hložím porostlou, spatřujeme již nejen mnoho zdatných pracovníků, nýbrž s chloubou zříme i jednotlivce, které všechen Český svět peadagogický právem čítal a čítá dosud ke svým předákům.

Na prvním místě stkví se tu muž hlubokého vzdělání vědeckého, charakteru ryzího a nadšení idealního, Smíchovský ředitel František Jan Zoubek (nar. 1832 v Kostelci n. Orl., † 1890). Vykonav podrobná studia historie kulturní, přichýlil se zvláště ke studiu historie školství domácího, jež pak dovršil zkoumáním ideí a snah velikého Komenského; jméno jeho jako badatele po osudech arciučitele toho a vykladatele spisů jeho proniklo daleko za hranice vlasti, k níž lnul celým šlechetným svým srdcem, jejíž službám zasvětil v pravdě genialní své nadání. Co Zoubek na základě svého rozhledu, získaného zejména studiem dějin, v Besedě Učitelské, v programech škol Smíchovských, v Encyklopaedii paedagogické a v jiných četných publikacích pověděl o vychovávání mládeže, naděje národa, a o školách, jimiž se dle jeho mínění rozhodnou nejdůležitější otázky člověčenstva, nad to u nás podnes nikdo nepověděl nic lepšího. Způsob, kterým to napsal, zůstal dosud vzorem nedostiženým.*)

Byl-li Zoubek učencem, který udává směr, dovedl zase Jan Ladislav Mašek (nar. 1828 v Pohorovicích, zemř. 1886) uváděti myšlenky za vhodné uznané v život, zejména jako předseda prvních sjezdů učitelů Českých a sjezdu paedagogů slovanských (ve Vídni r 1873), k jichž vzájemnosti pracoval i vydáváním »Slovanského paedagoga« v různých řečech slovanských. Byl i členem spolků hospodářských, záložeuských atd., ne-

*) Do podrobna vylíčil zásluhy Zoubkovy Vojt. Kryšpín ve spise: „Františka Jana Zoubka život a práce.“ (Tiskem a nákladem V. Neuberta na Smíchově.)

unavným místopředsedou Ústřední matice školské, horlivým pěstitelem písemnictví školského; v té příčině nebylo oboru, z něhož by nebyl vydal děl návodných.

R. 1860 ujal se hospodaření na Fišerce v Šárce Dr. Filip Stanislav Kodym (nar. 1811 na Opočně). Prostonárodními spisy svými z oboru zdravovědy, které obsahují hojné stati vychovatelské, obecně zajímavými publikacemi silozpytnými, které výběrem látky i formou mají podnes znamenitou hodnotu methodickou, byl horlivým vzdělavatelem a osvěcovatelem lidu našeho, pracemi svými z oboru hospodářského neunavným učitelem pokroku milovného rolnictva. Památka muže toho († 1884), jemuž se pro činnost i povahu jeho právem přisuzuje místo v dějinách České paedagogiky, uctěna jest v mnohých školách našich závěsnou tabellí Klikovou, obsahující jeho zdravotní desatero.*)

J. L. Mašek

Stopy činnosti své zůstavil na Smíchovsku také paedagogický spisovatel, Jan Václav Rozum (1824—1858), jenž v roce 1849—1851 působil jako domácí vychovatel v rodině továrníka Hoffmanna v Horoměřicích; tam dokončil r. 1850 překlad Schneidrových bajek a připsal jej blahoslavené památce Bernarda Bolzana.

Mezi vysoce zasloužilé učitele náleží Jan Sigmund (nar. 1799 ve Vinařích u Kadaně, † 1882), od r. 1846 do r. 1867 »nadučitel« na Smíchově, kam se dostal, pomocníkovav před tím při některých školách Pražských. Ač rodem Němec a sám češtině se teprve musil naučiti, ustanovil hned při svém nastoupení češtinu za jazyk vyučovací i ve třídě vyšší, kde České děti měly toliko vyučování německé. Shledav ve škole jen tabuli a čtyři holé stěny, vlastní pílí a dovedností sestrojil a sestavil mnohé učebné pomůcky, začež se mu ve vikariatní poradě r. 1850 dostalo veřejné pochvaly. S Preslem, Opitzem a j. přispěl k zjištění všech variet rodů i druhů květeny České, spořádal úplný herbář a založil na Smíchově první školní zahrádku.**) Pražský spolek ku podporování vdov a sirotků po učitelích má Sigmunda jako svého spoluzakladatele mezi svými čestnými členy.***)

V literarních kruzích učitelských známý redaktor nejpřednějších časopisů pro mládež, Martin Weinfurt (nar. 1832, zemřel v Praze jako ředitel školy), byl od r. 1853 po osm let podučitelem v Ořechu.

*) Struč. slovn. paedagog. str. 589 a sled.

**) Jak jindy též úřadové rozuměli školám, zřejmo z toho, že Sigmundovi ze jmenované botanické zahrádky, již zařídil při škole v nynější Komenského ulici, předepsána byla — gruntovní daň!

***) Viz šíře: Čes. šk. Sm. 1882, st. 5.

Pracemi z dějin methodiky a nově sestavenými pomůckami učebnými obrátil na sebe pozornost Emerich Doležal (1843—1877), někdy učitel v Roztokách a v Třebotově.

Jako dobří hudebníci chválí se: Smíchovský učitel František Sojka, (1818—1879), jenž řídil kůr na Smíchově, po té u Panny Marie Vítězné

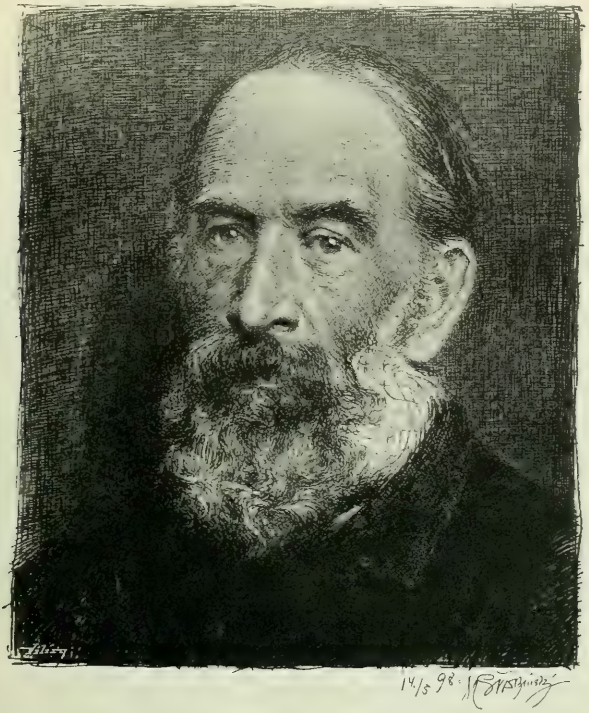

Dr. Fil. Stan. Kodym.

v Praze, Modřanští učitelé Josef Skřivánek (1819—1854) a František Skřivánek, po němž zbylo hojně opisů mší, Slapští Stryalové (poslední, Václav, zemřel r. 1871), Noutoničtí učitelé Antonín Procházka a syn jeho, Josef Procházka, jenž odchoval celé řady hudebníků, a mn. j.

* * *

Základním zákonem státním ze dne 21. prosince r. 1867, jímž nejvyšší dozor nad školami přiznán státu, prohlášena svobodnou věda i učení vědecké

a vyslovena zásada samosprávnosti národní; zákonem ze dne 25. května r. 1868 vymezeno postavení školy k církvi; zákon ze dne 14. května r. 1869 stanoví pravidla vyučování ve školách obecných, jimiž k platnosti přišly mnohé zásady Komenského a jiných reformatorů vychovatelských. Zákony jmenovanými nastala u nás doba přítomného pokroku a proti dřívějším poměrům doba stkvělého rozvoje školství, k němuž dle hesla vzneseného panovníka našeho: »Spojenými silami« v mezích vytčených jednosvorně se přičiňují stát, země i obce.

Usedlost a pokusná zahrada Kodymova v Šárce.

Stát, převzav vrchní řízení školství místo církve, vykonává je skrze zvláštní ministerium. Z řady ministrů vyučování, kteří se prodlením doby vystřídali, uvádíme zvláště Josefa Jirečka, vysoce zasloužilého literáta Českého, jemuž r. 1871 po odstoupení ministerstva Hohenwartova spolu s jinými rádci koruny od obce Smíchovské zaslán vřelý připis uznání, a bar. Pavla Gautsche z Frankenthurnu, který, konaje r. 1885 visitační cestu po Čechách, navštívil také některé školy Smíchovské.

Novými zákony přenesen dozor konsistoře na školství v Čechách na c. k. zemskou školní radu, jíž jako nejvyššímu školnímu úřadu v zemi ponechána působnost dřívější zemské vlády. Předsedou jejím jest správce země nebo jeho zástupce. Jako znalci odborní zasedají v ní c. k. zemští školní inspektoři,

z nichž po sobě na školy v Smíchovsku a na Zbraslavsku dozírali: Jan Pátek (do r. 1872), P. L. Hradil, Dr. Jos. Gall, Dr. František Hejzlar (od r. 1886—1891), od r. 1891 Frant. Wenig.

Úřadům vikariatním ponechán i dále dozor nad vyučováním náboženství; avšak zařizovati, čeho školám dle platných zákonů třeba ve příčině správní i po stránce paedagogické a didaktické, stalo se v každém okrese úkolem c. k. okresní školní rady, v jejíž čele stojí c. k. okresní hejtman. Politický okres bývá z pravidla také okresem školním.

Smíchovský školní okres zaujímal původně soudní okresy Smíchovský, Zbraslavský, Kladenský a Unhoštský; pro velikou rozsáhlost (čítalo se v něm r. 1890 neméně než 96 škol se 411 třídami) rozdělen dne 28. prosince r. 1891 v okresy dva; nyní náleží ke školnímu okresu Smíchovskému Smíchovsko a Zbraslavsko, k nimž připojeny již r. 1887 Libšice ze školního okresu Slanského; za to oddělen r. 1895 Kytín a vřaděn do okresu Příbramského.

C. k. okresní školní rada na Smíchově počala úřadovati v prosinci r. 1869 za předsednictví c. k. okresního hejtmana Frant. Müllera, po němž následovali r. 1870 J. Karásek, r. 1873 Ignác Bohdanecký, r. 1881 K. Herrmann, r. 1889 K. Hotowetz, r. 1890 Bedřich Pietrzikowski, r. 1894 Edmund Liebisch, od r. 1896 Alfred Pokorný.

Státu příslušící dozor ve školním okrese vykonává předem c. k. okresní školní inspektor. Prvními c. k. okresními inspektory v našem školním okrese byli od m. prosince r. 1869 Václav Faltys, c. k. professor při německé realní škole v Praze, a Josef Baudiš, c. k. professor a po té ředitel c. k. akademického gymnasia v Praze. Ve škol. roce 1872—3 stal se místo prof. Faltyse c. k. okresním školním inspektorem Josef Pilař, professor při c. k. ústavu ku vzdělání učitelů v Praze, jenž od r. 1875 do konce škol. roku 1883—4 zastával úřad ten v celém okrese sám. Od 1. srpna 1884 do konce školního roku 1890—91 byl c. k. okresním školním inspektorem gymn. professor Jan Matějček, před tím c. k. školní inspektor na Karlínsku. Od 15. září 1891 zastupoval úřad ten zatimně Josef Kořenský, ředitel měšťanské školy dívčí na Smíchově, načež dnem 15. února 1892 nastoupil nynější c. k. okresní inspektor, František Hansl, professor při c. k. akademickém gymnasii v Praze. C. k. okresními inspektory škol německých ve zdejším okrese stali se Jan Lieblein, prof. Dr. Jos. Muhr, prof. Em. Reinisch.

Členy c. k. okresní školní rady jsou kromě znalců školství (ve zdejším okrese vždy službou nejstarší ředitel školy měšťanské a znalec okresní konferencí učitelskou zvolený) zástupcové obcí a okresních zastupitelstev, k nimž řadí se ještě zástupcové různých vyznání náboženských. Mocný odpor, který v r. 1868 a r. 1869 s České strany zdvižen proti novým zákonům školním, že nešetřeno jimi stanoviska samosprávy zemské, vedl k tomu, že České obce s okresními zastupitelstvy odpíraly volby do c. k. okresních školních

rad i působení v nich. Zejména obec Smíchovská, chtějíc si také do budoucnosti zachovati slušný vliv na školství své, odepřela volbu a domáhala se všemožným způsobem aspoň povolení, aby Smíchov mohl tvořiti samostatný okres školní, jak bylo na př. v Lounech a j. Než trpný odpor proti zákonům školním minul se s účinkem; když se ukázalo, že c. k. okresní školní rady, ač volby do nich odepřeny, přece se ustavují, a že jsouce převahou v rukou německých, pečují v první řadě o povznesení a zvelebení školství německého, — na Smíchově na př. dekretovány r. 1872 najednou dvě veřejné obecné pětitřídní školy německé, chlapecká a dívčí, při níž po dvou letech otevřena první třída školy měšťanské, — upustily také naše České obce od odporu svého a podřídily se novým zákonům školním.

Dle úřední vyhlášky v »Prag. Zeit.« ze dne 6. prosince r. 1869 povoláni prvotně do c. k. okresní školní rady na Smíchově jako předseda tehdejší c. k. okr. hejtman Fr. Müller, za místopředsedu kanovník Fr. Tränkler ze Zbraslavi a mimo oba c. k. okresní školní inspektory, již na str. 569. jmenované, Karel Hofbauer, vrchní správce velkostatku v Jenči, K. Kress, inženýr na Kladně, Rud. Haase, majetník továrny na Vraném, Jan Schlöcht, statkář v Předním Ovenci, Alex. Richter, továrník na Smíchově, Ign. Raubitschek, obchodník na Smíchově, jako zástupce israelitů; z učitelstva Fr. Zoubek ze Smíchova a Fr. Opatrný z Davle. Toto sestavení c. k. okresní školní rady podstatně se změnilo, když do ní vyslaly zástupce naše obce; od toho času mimo členy již jmenované během doby zasedali, po případě dosud zasedají v ní z učitelstva: J. L. Švadlenka a Jos. Kořenský; jako zástupcové obcí: K. Dimmer, P. M. Fischer, JUDr. Jan Fleischmann, Ant. Peluněk, JUDr. Ant. Štěpnička, P. F. Krejčí a Al. Elhenický ze Smíchova, MUDr. Mart. Walter ze Zbraslavi, Jos. Markup a Stan. Kubr z Kněževsi, Jan Zabranský z Noutonic, Fr. Novák z Ruzíně, Jos. Pašek ze Záběhlic a Ad. Rosenbaum ze Zlíchova; jako zástupcové církve katolické: Václ. Kratochvíl, farář v Ořechu, Meinart Dvořák, far. v Břevnově, a kn. arcib. škol. dozorce Vinc. Švehla, farář na Smíchově; za evangelíky jako poradníci Aug. Voříšek a Jos. Vyskočil ze Smíchova, za israelity Leop. Löw a Arn. Wiener ze Smíchova.

Od r. 1877 počala c. k. okresní školní rada oznamovati usnesení a nařízení svá zvláštním »Okružníkem«, nyní činí tak »Úředním listem c. k. okresního hejtmanství a c. k. okresní školní rady na Smíchově.«

Dozor k vyučování náboženství katolickému zůstaven kn. arcib. školnímu inspektoratu. Na Smíchově dozíral ke školám v příčině řečené od r. 1875 Fr. Rezák, farář u sv. Vojtěcha v Praze, od r. 1878 až dosud jest kn. arcib. školdozorcem Vincenc Švehla, kanovník král. kapituly Vyšehradské, tit. konsistorialní rada, majetník rytířského kříže řádu Františka Josefa a farář na Smíchově. Ve vikariatě Libockém, k němuž náleží valná většina škol na Smíchovsku, zastávali úřad vikářů od r. 1867 Ondřej Veselka, farář Břevnovský, od r. 1868 Josef Procházka, farář Lidický, od

r. 1884 Karel Otmann, farář v Ořechu, spisovatel Český, od r. 1897 Fr. Blažko, farář v Noutonicích. Ve vikariatě Zbraslavském, který zabírá hlavně území dnešního Zbraslavska, dozíral k vyučování náboženskému od r. 1869 do r. 1881 sídelní kanovník Vyšehradský, Josef Ehrenberger (1815-1882), vynikající spisovatel, jenž mezi prvními na péči maje, aby Česká literatura pro mládež, záležející v prvních desítiletích našeho věku nejvíce z překladů z němčiny, vymaněna byla ze závislosti cizí, složil také hojně povídek původních, duchem a rázem Českým dle potřeb domácích.*) Po něm následovali r. 1882 František Kočí, r. 1889 Fr. Micka, kanovníci Vyšehradští, r. 1891 Frant. Matošovský, děkan Zbraslavský. Představeným vikariatu Budyňského, k němuž náležejí Holubice, Libšice a Tursko, jest nyní kníž. arcib. notář a farář na Charvátcích, Matěj Dušek, vikariatu Slanského, kam náleží Kněževes, Středokluky, Zájezd a Zakolany, tit. konsistorialní rada a děkan ve Slaném, Josef Kandler.

Josef Ehrenberger.

Od farářů a školních výborů přešel za nynějšího zřízení dozor ke školám na místní školní rady, jimž v první řadě připadá péče o hospodářské záležitosti škol. Tou dobou jest v našem školním okrese 49 místních úřadů školních (na Smíchově dva, český a německý). Předsedou místní školní rady jest starosta obce.

Novým upravením škol přestaly bývalé názvy jejich; obyčejné školy obecné rozeznávají se toliko dle počtu svých tříd. Nejvyšší kategorii tvoří nově přibylé školy měšťanské, jichž příznivější zařízení vnější připouští, aby poskytovaly vzdělání vyššího, než škola obecná. Z ustanovení, že školy obecné jsou zřízeny k tomu, aby dítky v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známostí a sběhlostí, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě potřebí, jim poskytovaly a byly základem, aby se z nich stali hodní lidé a občané,**) zřejmo, že škola nynější proti škole dřívější, která přestávala po většině jen na vpravování jakési summy vědomostí, hlavní zření má ke stránce vychovatelské. Paedagogický účel ten přímo podporují veškery předměty vyučovací, které rozhojněny realiemi, tělocvikem, ručními pracemi pro dívky povinnými, místy i řemeslnými pracemi (modelováním na měšť. škole chlapecké) pro chlapce nepovinnými, na školách měšťanských kromě toho vyučováním jiným jazykům. Rozsah všeho učiva prohlouben, jak toho vyhledávají požadavky časové. Učivo v kruzích soustředných rozvrženo na jednotlivé stupně učebnými osnovami, jichž podrobnému pro-

*) Ottův Slovn. nauč. VIII., str. 434.

**) Říš. zák. ze 14. května 1869 §. 1.

pracování věnována i v okrese našem mnohá píle; publikace v té příčině zde vydané docházejí povšimnutí i v okresích jiných. Vyučování samo podporováno nyní velmi hojnými a účelně sestavenými pomůckami znázorňujícími, jichž výroba stala se zvláštním odborem průmyslu, učebnicemi, hovícími obsahem i vnější úpravou tomu, čeho žádá nová doba i zdravotnictví, knihovnami žákovskými, opatřenými vhodnými spisy pro mládež, zahradami školními, poučnými vycházkami atd. atd.

Kdežto obyčejná škola obecná poskytuje vzdělání potřebného pro život všem občanům bez rozdílu, podává měšťanská škola chlapecká přípravu k ústavům učitelským a ke školám odborným (průmyslovým a hospodářským), které nevyžadují přípravy ze škol středních; měšťanskou školou dívčí dostalo se ženskému dorostu dávno kýženého vyššího ústavu vzdělavacího, jímž přestala potřeba všelikých institutů, v nichž jindy České dívky za trochu vzdělanosti pozbývaly často své národnosti.

Zvýšení úkolu novodobé školy obecné mělo v zápětí i rozšíření povinné docházky školní ze šesti let na osm. Opatření to hlubocc zasáhlo do poměrů rodinných i živnostenských a bylo příčinou, že počet školní mládeže všude rázem se zvětšil. Na Smíchově bylo

koncem r. 1869 obyvatelů 15.328 a 1.123 školních dítek,
» r. 1880 » 24.984 a 2.389 » »

ve školách Českých. Přibylo tudíž za 11 let obyvatelstva 9.656 nebo 38·65%, Českých školních dětí však 1.266 nebo 53%, činil tedy přírůstek školních dětí proti povšechnému přírůstku obyvatelstva vůbec více o 14·35%. Rozdíl mezi přibýváním školních dětí a mezi přibýváním obyvatelstva činil celou čtvrtinu, o niž také zvýšena povinnost školní.*) Jinou příčinou přibývání školní mládeže byla úžasně se zmáhající lidnatost míst průmyslových a osad k nim přiléhajících. Na Smíchově bylo r. 1868 školních dětí 1088, r. 1898 6050 (tedy více o 4962). V Košířích měli roku 1868 jen 252 školní děti, r. 1890 však již 1072, letos 1367. V Břevnově bylo r. 1886 školních dětí kolem 500, nyní 796. Na Zlíchově nemívali více žáků a žaček než 40, dnes je jich tam 336. Dohromady je teď ve všech veřejných Českých školách obecných a měšťanských v okrese našem 19.571 školní dítko, ve školách německých 890, dohromady **20.461**.

Pro stále rostoucí počet žactva nestačily ovšem nikterak dřívější školy; z dalších zákonitých ustanovení, že všude, kde v obvodu jedné míle jest více než 40 školou povinných dětí, které chodí do školy přes půl míle vzdálené, zříditi se má škola, a na třídu že počítati jest toliko 80 dětí, nastala potřeba před tím nebývalého rozhojnění škol a tříd; zákonitá nařízení o úpravě školních místností, při nichž v první řadě hleděno ku zdravotnictví, byla příčinou, že nevšední obětavostí školních obcí bývalé chatrče školní ponenáhlu nahrazeny úhlednými i pohodlně zřízenými školními budovami vznešeného účelu svého důstojnými.

*) Böhm: Monografie Smíchova, 123.

Velice výmluvným dokladem toho jsou školní poměry, jak se v přítomné době utvářily ve středu našeho okresu, na Smíchově. Když dne 28. března 1872 o 11. hod. dopoledne u přítomnosti purkmistra Fischera, obecního tajemníka Böhma, c. k. okres. školního inspektora Faltyse a řed. Fr. Zoubka bývalá hlavní škola Smíchovská odevzdána byla ve správu

Bývalá stará škola ve Vel. Čičovicích a nynější nová škola v Řeporyjích.

c. k. okr. školní rady, při čemž škola průmyslová zůstala ve správě obecní, sotva kdo z členů této kommisse se nadál, jak mohutný rozvoj čeká školství na Smíchově.

Ještě téhož roku koupila obec Smíchovská za 190.000 zl. rozsáhlou dvoupatrovou budovu č. p. 243 při Plzeňské silnici, r. 1845 jako továrnu na vyrábění sirek postavenou, a dala ji nákladem více než 50.000 zl. upraviti k účelům školním. Na to r. 1873 rozdělena dosavadní hlavní škola Smíchovská ve dvě školy měšťanské a ve dvě samostatné pětitřídní školy obecné.

Měšťanská škola chlapecká s obecnou školou spojená (řed. J. L. Švadlenka) umístěna ve školní budově v Plzeňské třídě, r. 1893 však přesídlila do budovy v Smetanově ulici, nákladem 174.571 zl. 52 kr. vystavěné, od počátku letošního roku školního jest v nové budově ve Vltavské ulici. Samostatná pětitřídní obecná škola chlapecká, nynější »první obecná škola chlapecká« (řídil ji J. L. Mašek, od r. 1886 Vojt. Kryšpín), umístěná původně rovněž v budově v Plzeňské třídě, nalezla po několikerém přesídlení opět útulek ve školní budově ve třídě Husově. Měšťanská škola dívčí se školou obecnou spojená (ředitel Fr. Zoubek, od r. 1890 Jos. Kořenský) zůstala v Komenského třídě, přesídlila r. 1883 do nové školní budovy v Husově

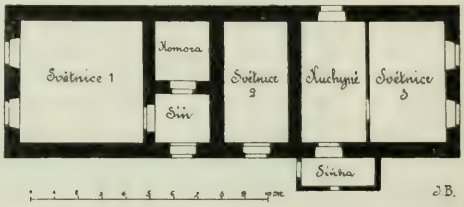

Půdorys bývalé staré školy ve Vel. Číčovicích.

třídě, nákladem 187.530 zl. 28 kr. pořízené; nyní umístěna v budově ve Smetanově ulici. Samostatná obecná škola dívčí, nynější »první obecná škola dívčí« (říd. uč. V. Zapadlo, od r. 1893 Jan Malát), zůstala v budově v Komenského ulici, nyní však umístěna jest v Plzeňské třídě.

K původním těmto čtyřem školám přidružila se za nového zřízení r. 1881 »druhá obecná škola chlapecká« (říd. uč. A. Frána), původně ve školní budově v Plzeňské třídě, od r. 1887 ve vlastní budově ve Vltavské ulici, pořízené nákladem 85.141 zl.; r. 1883 otevřena »druhá obecná škola dívčí« (ředitel Ferd. Drůbek) v Komenského třídě, r. 1893 nynější sedmitřídní »třetí obecná škola chlapecká« (říd. uč. K. Taubenek) v budově v Plzeňské třídě, posléze r. 1897 čtvrtá pětitřídní »obecná škola pro chlapce a pro dívky« (říd. uč. Ed. Militký) ve vlastní budově »na Skalce«, nákladem 99.372 zl. 37 kr. vystavěné; škola ta však již budoucím rokem rozdělena bude ve dvě školy samostatné, chlapeckou a dívčí.

Když r. 1873 rozvedena tenkráte jedinná Česká škola Smíchovská ve čtyři školy, měly všechny dohromady dvě ne zcela vhodné budovy, 19 tříd a 1389 dětí (732 chlapce, 657 dívek); v letošním jubilejním roce má Smíchov sedm Českých škol obecných a dvě školy měšťanské, umístěné v sedmi obecních budovách (z nichž pět nazvati lze školními paláci), v nichž vyučuje 105 učitelských sil (3 ředitelé, 5 říd. učitelů, 7 katechetů, 31 učitel, 23 učitelky, 14 podučitelů, 18 podučitelek a 4 učitelky industri-

alní) v 90 třídách (49 postupných a 41 pobočných) 5160 dětí. Mimo to jsou na Smíchově tři veřejné školy německé: obecná škola chlapecká o 5 třídách postupných s 1 pobočkou, měšťanská škola dívčí o 3 třídách a spojená s ní škola obecná o 5 třídách se 4 pobočkami; ve školách těch působí dohromady 24 síly učitelské (1 ředitel, 1 řídící učitel, 2 katecheti, 5 učitelů, 7 učitelek, 2 podučitelé, 3 podučitelky a 2 učitelky industrialní) a vyučuje se dohromady 890 dětí. Přes to vše chodí ještě ze 77 domů Smíchovských 197 dětí do škol Košířských a ze 6 pop. čísel 23 děti do školy v Břevnově.

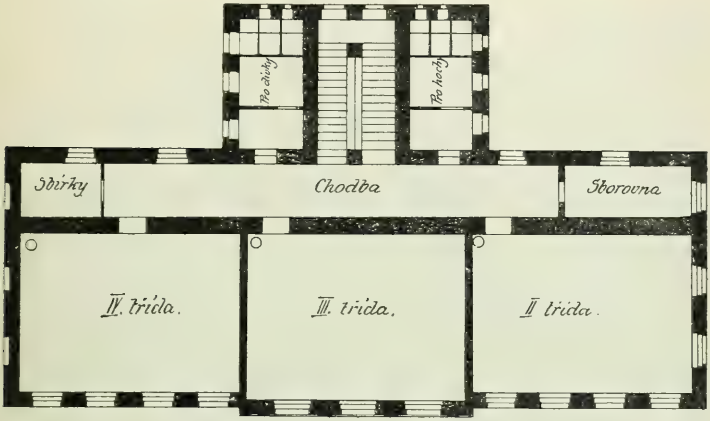

Půdorys 1. patra nynější školy v Řeporyjích.

S rozkvětem školství v sídle okresu postupoval stejným krokem rozvoj škol v kraji. Svědomitou i laskavou péčí úřadů školních, obětavostí občanstva, v němž stále víc a více nabývalo vrchu vědomí, že jediné vzdělání a osvícenost jsou pevným, bezpečným základem občanské svobody a blaha obecného, vznikla řada škol nových, některé školy rozděleny v několik škol, všechny pak až na nepatrné výjimky rozšířeny třídami novými, tak že v okresu zdejším jsou nyní všechny zákonem stanovené kategorie škol obecných.

Nové školy zřízeny zejména r. 1871 v Horoměřicích, jež odškoleny od Únětic, r. 1881 přeložena škola z Kovar do najatých místností v Trněném Újezdě, načež r. 1882 trvale přeložena do nové školní budovy v Zakolanech, roku 1882 zřízena nová škola v Kosoři, r. 1885 ve Vokovicích, r. 1887 v Černolicích, r. 1892 v Řeporyjích, r. 1895 v Hlubočepích.

V Košířích měla místní škola r. 1868 dvě třídy: od r. 1891 zřízeny tam dvě školy, chlapecká a dívčí, každá hned z počátku o 9 třídách; nyní mají 21 třídu. V Břevnově rozšířena škola r. 1873 o třídu třetí; nyní však se tam čítá již tříd 11, umístěných ve velké dvoupatrové budově. Škola Šárecká rozšířila se časem tak, že r. 1887 rozdělena ve školy dvě, z nichž pro jednu postavena nová budova v Dejvicích u Brusky, pro druhou v Dej-

Budova I. obecné školy chlapecké a c. k. Českého realného a vyššího gymnasia na Smíchově v Husově třídě.

V průčelí socha Komenského v nadž. velik., vyobrazená v lince na str. 487.

vicích v Šárce; obě školy mají nyní 13 tříd. Značně rozšířeny také školy v Modřanech (r. 1877 dvoutřídní, nyní 5třídní se 3 pobočkami), v Bubenči (r. 1888 dvoutřídní, nyní pětitřídní s pobočkou), v Únětičích, kde r. 1894 postavena škola o 7 třídách. Jak náhle přibývalo místy tříd, toho dokladem škola na Zlíchově, která od r. 1788 do roku 1874 byla jednotřídní, po té dvoutřídní, r. 1878 stala se trojtřídní, r. 1884 čtyřtřídní, r. 1885 pětitřídní; od r. 1887 otevřena při 5. třídě pobočka. Jak rozšířeny po zavedení nových zákonů školních na Smíchovsku ostatní po většině dvoutřídní, na Zbraslavsku po většině jednotřídní školy, zřejmo z připojeného přehledu na str. 577.—582.

Přehled školství na Smíchovsku a na Zbraslavsku r. 1898.

Číslo řadné	Místo školní	Obce přiškolené	Kdy byla škola zřízena*)	Počet třídních postupných	Počet třídních pobočných	Počet třídních dohromady	Počet žactva	Počet ředitelů	Počet řid. učitelů	Počet učitelů	Počet učitelek	Počet podučitelů	Počet podučitelek	Počet ind. učitelek	Počet Dohromady	Třída platební	Třída školného
	Smichov.	Radlice	Triviální 1786														
	Školy české:		hlavní 1867														
1.	Měšťanská chlapecká		1873	3	4	7	447	1	—	8	—	—	—	—	9	I.	IV.
2.	Měšťanská dívčí .		„	3	5	8	494	1	—	2	7	—	—	3	13	„	„
3.	I. obecná chlapecká		„	5	—	5	297	—	1	4	—	—	—	—	5	„	„
4.	II. „ „		1881	5	5	10	547	—	1	9	—	—	—	—	10	„	„
5.	III. „ „		1893	7	7	14	810	—	1	6	—	7	—	—	14	„	„
6.	IV. obecná pro chlapce a dívky		1897	5 + 5	10	20	1106	—	1	2	3	7	7	—	20	„	„
7.	Obecná dívčí při měšťanské . . .		1873	5	—	5	290	—	—	—	3	—	2	—	5	„	„
8.	I. obecná dívčí . .		„	6	5	11	611	—	1	—	5	—	5	1	12	„	„
9.	II. „ „ . . .		1883	5	5	10	558	1	—	—	5	—	4	—	10	„	„
		Dohromady		49	41	**90**	**5160**	3	5	31	23	14	18	4	**98**		
	Školy německé:																
10.	Měšťanská dívčí .		1874	3	—	3	151	1	—	2	1	—	—	—	4	„	„
11.	Obecná dívčí při měšťanské . . .		1872	5	4	9	427	—	—	—	6	—	3	2	11	„	„
12.	Obecná chlapecká		„	5	1	6	312	—	1	3	—	2	—	—	6	„	„
		Dohromady		13	5	**18**	**890**	1	1	5	7	2	3	2	**21**		
		Úhrnem na Smíchově		62	46	**108**	**6050**	4	6	36	30	16	21	6	**119**		

*) Kde doba založení školy nedala se zjistiti, naznačen v závorkách rok, kdy se děje o vyučování neb učiteli v místě první zmínka v pramenech, které byly po ruce.

Číslo řadné	Místo školy	Obce přiškolené	Kdy byla škola zřízena	Počet tříd postupných	Počet tříd pohoč.	Počet žactva	Počet říd. učitelů	Počet učitelek	Počet podučitelů	Počet podučitelek	Počet ind. učitelek	Počet Dohromady	Třída placební	Třída školního
13.	**Břevnov Velký** . .	Malý Břevnov, Tejnka, Bílá Hora, Motoly, Smíchov (6 čísel)	(1782)	5	6	885	1	3	3	2	2	1 12	III.	IV.
14.	**Bubeneč**	—	1795	5	1	449	1	2	—	2	1	1 7	V.	III.
15.	**Butovice**	Jinonice, Klukovice, Nová Ves, Vysoká	1714	5	—	361	1	2	—	2	—	1 6	V.	IV.
16.	**Čičovice Velké** . .	Čičovice Malé	(1820)	2	—	95	1	1	—	—	—	1 3	V.	III.
17.	**Dejvice u Brusky**	Horní Šárka	1887	5	2	464	1	2	1	2	1	1 8	III.	IV.
18.	**Dejvice v Šárce**	Lysoleje, Podbaba, Dolní Šárka	1771	5	1	384	1	2	—	2	1	1 7	III.	IV.
19.	**Hlubočepy**	—	1895	4		284	1	1	—	2	—	1 5	IV.	IV.
20.	**Holubice**	-	1868	2	-	139	1	1	-		—	1 3	V.	IV.
21.	**Horoměřice** . . .	—	1871	3		225	1	1	-	1	—	1 4	V.	IV.
22.	**Kněževes**	—	1862	1	—	70		1	—	-	—	1 2	V.	IV.

Číslo řadné	Místo školy	Obce přiškolené	Kdy byla škola zřízena	Počet tříd: postupných	Počet tříd: pobočných	Počet žactva	Počet: říd. učitelů	Počet: učitelů	Počet: učitelek	Počet: podučitelů	Počet: podučitelek	Počet: ind. učitelek	Počet: Dohromady	Třída: platební	Třída: školního
23.	**Košíře** (obecná chlapecká)	Smíchov (77 čísel)	1803	6	5	743	1	7	—	3	—	·	11	II.	IV.
24.	**Košíře** (obecná dívčí)	»	1891	6	4	624	1	—	4	—	5	1	11	II.	IV.
25.	**Liboc Horní**	Liboc Dolní, Ruzíň	(1654)	5	1	400	1	2	—	2	1	1	7	V.	IV.
26.	**Libšice**	Chýnov, Letky, Důl	1787	5	—	384	1	2	—	2	—	1	6	V.	III.
27.	**Nebušice**	Jenerálka	1814	3	—	244	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
28.	**Noutonice**	Holy, Kamýk, Lichoceves, Okoř, Vel. Přílepy, Svrkyně,	(1604)	4	—	312	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
29.	**Ořech**	Jinočany, Zadní Kopanina, Zbuzany, Zmrzlíky	(1680)	3	—	169	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
30.	**Roztoky**	Moráň, Žalov	(1764)	4	—	290	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
31.	**Řeporyje**	Malá Ohrada, Velká Ohrada, Samota Opatřilka	1892	4	—	261	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
32.	**Řepy**	Radost, Zlejčín	1863	3	—	182	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.

Číslo řadné	Místo školy	Obce přiškolené	Kdy byla škola zřízena	Počet tříd postupných	Počet tříd pobočných	Počet žactva	Počet — tříd. učitelů	Počet — učitelů	Počet — učitelek	Počet — podučitelů	Počet — podučitelek	Počet — ind. učitelek	Počet — Dohromady	Třída platelní	Třída školného
33.	**Stodůlky**	Chaby, Lužina, Motoly	1787	4	—	253	1	1		2	—	1	5	V.	IV.
34.	**Středokluky** . . .	Běloky, Černovičky, Mlýn Kalingrův, Stanice dráhy »Kněževes-Středokluky«	(1780)	2	—	147	1	1		—	—	1	3	V.	IV.
35.	**Střešovice Velké** .	Střešovice Malé, Břevnov (5 čísel)	1855	5	1	372	1	2	—	2	1	1	7	IV.	IV.
36.	**Tuchoměřice** . . .	Kněžívka, Přední Kopanina, Pazderna	(1664)	3	—	242	1	2	—	—	—	1	4	V.	IV.
37.	**Tursko**	Kozinec	1702	3	—	179	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
38.	**Únětice**	Moráň, Statenice, Sukdol, Úholičky, Černý Vůl	1623	5	1	424	1	2	1	2	—	1	7	V.	IV.
39.	**Vokovice**	Veleslavín, Salátka	1885	3	—	260	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
40.	**Zájezd**	Libochovičky, Buzdař, Bouchalka	(1793)	2	—	89	1	1	—	—	—	1	3	V.	III.
41.	**Zakolany**	Kovary, Trněný Újezd	(1765 v Kovarech 1882	3	—	196	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
42.	**Zlíchov**	—	1788	5	1	336	1	3	—	1	1	1	7	IV.	IV.

Číslo řadné	Místo školy	Obce přiškolené	Kdy byla škola zřízena	Počet tříd: postupných	Počet tříd: pobočných	Počet žactva	Počet: říd. učitelů	Počet: učitelů	Počet: učitelek	Počet: podučitelů	Počet: podučitelek	Počet: ind. učitelek	Počet: Dohromady	Třída: platební	Třída: školného
43.	**Zbraslav** . . .	Banĕ, Labovice, Záběhlice, Žabovřesky	1758	5	3	520	1	3	1	1	2	1	9	V.	III.
44.	**Cernolice**	Nový Dvůr	1887	1	—	73	—	1	—	-	—	1	2	V.	IV.
45.	**Čísovice**	Bojov	1838	2	—	135	1	1	—	—	—	1	3	V.	IV.
46.	**Davle**	Měchenice, Sloup, Sv. Kilian, Hvozdnice, Sázava, Mlýn Maškův	1778	4	—	322	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
47.	**Dobřichovice** . . .	Vonoklasy, Karlík, Rovina, Lety, Brunšov	(1598)	4	—	278	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
48.	**Chuchle Velká** . .	Chuchle Malá	1815	3	—	191	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
49.	**Kosoř**	—	1882	2	—	117	1	1	—	—		1	3	V.	IV.
50.	**Lipany**	Lipenec, Dolní Černošice, Baně	1868	3	—	209	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
51.	**Lišnice**	Klinec, Řidka, Veselka	(1696)	3	—	241	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
52.	**Mnišek**	Lhotka, Skalka, Zahořany, Rymáň, Chouzová	(1604)	5	—	341	1	2	—	2	—	1	6	V.	III.

Číslo řadné	Místo školy	Obce přiškolené	Kdy byla škola zřízena	Počet tříd: postupných	Počet tříd: pobočných	Počet žactva	Počet: říd. učitelů	Počet: učitelů	Počet: učitelek	Počet: podučitelů	Počet: podučitelek	Počet: ind. učitelek	Počet: Dohromady	Třída: platební	Třída: školního
53.	**Modřany**	Hodkovičky, Komořany, Lhotka	(1791)	5	3	518	1	2	1	2	2	1	9	V.	IV.
54.	**Mokropsy Horní** .	Mokropsy Dolní, Všenory	(1697)	3	—	196	1	2	—	—	—	1	4	V.	IV.
55.	**Radotín**	Horní Černošice, Samoty v údolí potoka Radotínského	(1715)	4	—	303	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
56.	**Řevnice**	Zadní Třebáň	1822	3	—	212	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
57.	**Slapy**	Buš, Nové Dvory, Přestavlky	(1669)	4	—	221	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
58.	**Slivenec**	Holín, Lochkov	1750	4	—	323	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
59.	**Štěchovice**	Masečín, Třebenice, Bojanovice	1832	4	—	239	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
60	**Trnová**	Jiviště	(1749)	2	—	79	1	1	—	—	—	1	3	V.	IV.
61.	**Třebotov**	Choteč, Kuchařík, Roblín, Solopisky	(1709)	4	—	255	1	1	—	2	—	1	5	V.	IV.
62.	**Vrané**	Skochovice Samoty: Jarov, Strnady, Vír	1819	3	—	175	1	1	—	1	—	1	4	V.	IV.
	Úhrnem ve všech 62 školách			209	70	20.461	54	109	41	79	38	55	380		
				279			54 učitelů								

Z přehledu toho jde na jevo, že tou dobou jsou ve školním okrese zdejším:

2 školy jednotřídní,
7 škol dvoutřídních,
14 » troj »
12 » čtyř »
20 » pěti »
3 školy šesti »
1 škola sedmitřídní.

3 školy měšťanské (2 české, 1 německá), celkem 62 školy s 279 třídami (209 postupnými a 70 pobočnými), v nichž působí úhrnem 380 osob učitelských, a to 4 ředitelé, 54 řídící učitelé, 109 učitelů, 41 učitelka, 79 podučitelů, 38 podučitelek a 55 učitelek industrialních. Kromě toho působí na Smíchově 7 katechetů, v Košířích dva a při školách Dejvických 1 katecheta, dohromady 10 katechetů.

K těmto školám veřejným druží se různé školy soukromé rázu konfessionalního. Na Smíchově jest od r. 1890 Česká soukromá pětitřídní obecná škola dívčí při klášteře Nejsv. Srdce Ježíšova, která má od šk. r. 1895—6 právo veřejnosti. R. 1897—8 bylo tam 209 žaček. V Bubenči zřízena letos Česká ob. pětitřídní soukromá škola řádu křesťanských školních bratří, při níž bude též soukromý ústav ku vzdělání učitelů pro další školy řádu toho v Čechách. Na Zbraslavi jest německá soukromá jednotřídní škola židovská s právem veřejnosti a s 11 dětmi, ve Mníšku zřízena od r. 1878 německá soukromá škola židovská, do níž chodí 9 žáků.

Zvelebením škol obecných a zřízením škol měšťanských nedošel však pokrok ve školství v okrese zdejším svého vrcholu. Pro přechod ze školy do života praktického po stránce mravů i vědomostí zavedeny místo bývalých hodin opakovacích, novým upravením školství zrušených, školy pokračovací, které dospěly v říši naší již takového zdokonalení, že jsou vzorem podobným školám v zemích sousedních.

Na Smíchově zřízena tak zvaná nedělní škola pro učně hned roku 1867 na základech mnohem lepších než ustanovené hodiny opakovací; toto nedělní vyučování nově organisováno r. 1874 jako nedělní pokračovací vyučování průmyslové a obchodnické a rozvrženo v odbory literní, kreslířský a obchodnický. Jakmile r. 1883 vydáno ministerské nařízení v příčině zřizování škol pokračovacích, ujala se obec rázně věci; nečekajíc zabezpečení všech příspěvků, otevřela dne 4. listopadu 1883 v místnostech měšťanské školy chlapecké pokračovací školu průmyslovou o sedmi odděleních, do níž zapsáno 309 učňů řemeslnických. Za řízení řed. J. Švadlenky, Jana Vildvalda a prof. Jos. Nováka nabyla škola rozsáhlých rozměrů. Ve škol. roce 1897—8 bylo v ní 846 žáků, kteří dle živnosti, jimž se věnovali, roztříděni ve 4 skupiny: a) řemesla stavební, b) strojnická, c) umělá a drobná, d) oděvní; vyučováni jsou v 19 třídách od

44 učitelů po 8 hodin téhodně. Škola má tři ročníky; vyučuje se kromě čtení a psaní v ročníku prvním ve všech ročnících písemnostem, živnostenským počtům a účetnictví, měřictví s rýsováním a kreslení odbornému. Náklad na školu činil roku letošního 9.450 zl. Současně zřízena na Smíchově místo bývalé gremialní nedělní školy obchodní pokračovací škola obchodní. Škola ta, již řídil J. L. Švadlenka a nyní řídí Edv. Militký, měla ve šk. r. 1898 ve dvou ročnících 58 žáků, kteří vyučováni po 6 hodin

Budova měšťanské školy chlapecké a průmyslové školy pokračovací na Smíchově na rohu Vltavské ulice a Královské třídy. V levo budova II. obecné školy chlapecké.

v témdni krasopisu, kupeckému slohu, počtům, účetnictví, nauce obchodní, nauce o zboží a zeměpisu. R. 1898 činil náklad 893 zl. R. 1893 otevřeny průmyslové školy pokračovací také na Zbraslavi a v Modřanech. Zbraslavská, již řídí správce místní školy, R. Burghardt, měla ve šk. r. 1897—8 ve 2 ročnících 54 žáky, jež po 8 hod. téhodně vyučovali 4 učitelé. Subvence činila 600 zl.; kromě toho dostávají všichni žáci potřeby školní zdarma. Modřanská pokračovací škola průmyslová, řízená říd. uč. Ferd. Vackem, skládá se z přípravky a dvou ročníků. V přípravce vyučuje se po 6 hod., v I. a II. ročníku po 7 hod. téhodně. Žáků bylo r. 1893 dohromady 76, letos 88. Roku 1893 zřízena při obecné škole v Tursku pokračovací škola hospodářská. Kurs trvá od měs. listopadu do konce měs. března; vyučuje se po 6 hodin téhodně ve dvou ročnících nauce o hospodářství, pí-

semnostem. počtům a měřictví. Žáků jest ročně průměrem přes 20, s nimiž podnikají se také vycházky do vzorně zařízených velkostatků. Správu školy vede říd. uč. Frant. Koníček. Pokračovací škola průmyslová, roku 1897 v Břevnově zřízená, měla 167 žáků; žáci II. ročníku rozděleni při kreslení ve dvě skupiny: a) řemesla umělá a drobná, b) stavební a strojnická. V každém ročníku vyučováno po 7 hod. téhodně. Podpory dostalo se škole 318 zl. Školu řídí říd. učitel Em. Batěk.

Všechny tyto školy pokračovací, z nichž v nejedné jsou velmi cenné sbírky pomůcek učebných a bohaté knihovny odborné, podléhají dozoru státnímu, jejž vykonává na pokračovací škole průmyslové na Smíchově po † c. k. vládním radovi, Janu Tilleovi, professor c. k. vyšší průmyslové školy v Praze, Ant. Kusý, na pokračovací škole obchodní řed. československé obchodní akademie, Em. Tonner, na pokračovací škole hospodářské v Tursku c. k. okresní školní inspektor, prof. Fr. Hansl, na pokrač. školách průmyslových na Zbraslavi, v Modřanech a v Břevnově c. k. státní kommissař, prof. Václ. Řehořovský.

Školou odbornou jest pletařská státní škola na Zbraslavi, která otevřena r. 1880. Řízena zvláštním kuratoriem tří delegatů vládních a tří delegatů místní obce, dostává státní podpory 240 zl. na vydržování učitelské síly (tou dobou svěřeno vyučování sl. M. Bolartové); kn. Karel z Oettingen-Wallerštejna poskytuje zdarma dílny a skladiště, obec Zbraslavská opatřuje osvětlování, topení a čištění místností. Průměrně má škola 7 mužských a 5 ženských učňů. Vyššího průmyslového vzdělání bude možno nabýti na mistrovské škole s odborem elektrotechnickým, o jejíž zřízení na Smíchově se jedná. K vědeckému studiu připravují dvě c. k. vyšší gymnasia na Smíchově: české od r. 1883 (řed. K. Doucha) a německé od r. 1874 (řed. Fridol. Schimek).

O pokračovací vzdělávání dívek postaráno při České měšťanské dívčí škole na Smíchově vyučováním uměleckým pracem ručním, při německé měšťanské škole dívčí soukromým kursem pokračovacím.

V pensionátě kláštera Nejsv. Srdce Ježíšova, r. 1872 na Smíchově založeném, dostává se chovankám z rodin zámožnějších a šlechtických celého zaopatření a vzdělání v nejrozmanitějších oborech, hlavně v jazyku francouzském a v ručních pracích; k vyučování docházejí tam také četné externistky.

Soukromou záležitostí až dosud jest u nás péče o mládež pro školu ještě nedospělou, o praeventivní opatření pro mravní záchranu dětí rodičů, po celý den mimo dům výživy hledajících, o sprostředkování přechodu ze školy do života, rovněž o zvláštní opatření, pokud se týče dětí zanedbaných a zpustlých. Avšak i v těchto příčinách shledáváme také ve školním okrese našem aspoň slibné počátky.

Jeslím Žofie šl. Lämmlové, na Smíchov r. 1885 z Újezda v Praze přeloženým, svěřiti může matka, jdouc po výživě, dítko své od šesti neděl

do 4 let věku. Za poplatek 3 kr. dostává se dětem, jichž tam bývá až na 40, od 6. hod. ráno do večera dozoru, ošetření, stravy a vrchního šatu. Na oslavu panovnického jubilea J. V. císaře odpuštěn bude matkám, které od 1. ledna r. 1898 dítky své do ústavu toho nosí a po dvě léta nositi budou, poplatek za další dobu ošetřovací. Pro děti od 3 do 6 let vydržuje obec Smíchovská opatrovnu o 4 a mateřskou školu o 3 odděleních, v nichž bylo letos dohromady přes 500 opatrovanců. Budova pro opatrovnu vystavěna r. 1870 zvláštním spolkem z dobrovolných příspěvků nákladem 23.000 zl. a obci ve správu odevzdána. Opatrovnu o jednom oddělení vydržuje též železářská společnost v Libšicích. Na zřízení opatrovny založen byl r. 1868 fond na Zbraslavi, čítající tou dobou 1325 zl.; v Bubenči založil místní děkan, Ant. Malec, ku zřízení opatrovny nadání 520 zl., v Košířích k témuž účelu založen r. 1888 z výtěžku zábavy, učitelstvem a občanstvem uspořádané, fond 200 zl., který od té doby rozmnožen mimo jiné dalšími 200 zl. od dámského komitétu na Smíchově. Na zřízení útulků, kam by se v čase mimoškolním uchýlily děti z rodin, kde otec i matka od rána do večera jdou po živobytí, přes učiněné pokusy se strany dam Smíchovských dosud nedošlo, ač přece zřejmo, že dítě, které ve volných chvílích svých jest odkázáno jedině na ulici, kráčí vstříc jen mravní zkáze.

O založení ženské jednoty sv. Ludmily na Smíchově usilováno již r. 1872; měla se ujímati dívek ze školy propuštěných, nebyla však ve skutek uvedena. Nyní plní úkol její aspoň částečně družina bl. Anežky, pořádajíc pro dívky odrostlejší nedělní besídky. R. 1888 založila obec Smíchovská na oslavu jubilea čtyřicetiletého panování J. V. císaře a krále našeho fond pro zřízení a vydržování obecního sirotčince. Fond ten byl značnou částkou 500 zl., již k němu letos za příčinou jubilea padesátiletého panování císaře a krále Františka Josefa I. přispěl kanovník a farář, Vincenc Švehla, zvýšen ze 13000 zl. na 18000 zl. K témuž účelu daroval stavební pozemek v ceně 18000 zl. ryt. Doubek. Okresní výbor na Smíchově založil na oslavu letošního císařského panovnického jubilea »královský fond ku zřízení okresní vychovatelny pro zpustlou, zanedbanou a opuštěnou mládež«. Základní jistina činí tou dobou 5419 zl. 40 kr. a bude značnými příspěvky doplňována tak, aby zamýšlený blahodárný ústav stal se brzy skutkem.

Obětavost a velice živé účastenství pro záležitosti vychovatelské ve smyslu nejširším jsou u nás také zjevem teprve doby novější. Kdežto jindy pro věci ty bývalo málo smyslu, — nejvýš jen krásná slova, — vidíme nyní na všech stranách závodění v podporování škol a všeho, co s nimi souvisí. Zvláště pokročilé obce se Smíchovem činí pro školy a mládež v mnohých příčinách více, než jim ukládá zákon. Výmluvným toho dokladem jsou v první řadě budovy školní, které na mnohých místech honosí se nebývalou jindy výstavností. Vedle několika nádherných školních budov na Smíchově (viz str. 574.) shledáváme účelně zařízené budovy školní vkusného

zevnějšku také na venkově, zvláště v Břevnově (náklad 38.000 zl.), v Bubenči, Černolicích (nákl. 11000 zl.), v Dejvicích u Brusky a v Dejvicích v Šárce, v Hlubočepích (nákl. 33000 zl.), v Liboci, Libšicích, Roztokách, Řeporyjích (nákl. 22000 zl.), v Řepích (nákl. 18000 zl.), Slapech, Středoklukách, Střešovicích, Tursku, Únětičích, ve Vokovicích (nákl. 13000 zl.), Zakolanech a jinde. Zřizování budov školních náleželo dle zákona z r. 1870 školnímu okresu (rozmnožené okresní školní radě); na základě uvedeného zákona vystavěna poslední škola v Radotíně, kde r. 1872 se počalo se

Budova měšťanské a obecné školy dívčí na Smíchově v Smetanově ulici.

stavbou, na niž náklad 14.600 zl. zapravila okresní školní pokladna. Od r. 1873 však přeneseno zřizování budov školních opět na školní obce. Jaké oběti přinášely a přinášejí dosud obce některé, aby vykázati se mohly pěknou a dokonale zřízenou školou, zřejmo z některých svrchu uvedených čísel, jako i z toho, že ku př. kdysi na Kladně, které dříve do zdejšího školního okresu náleželo, činily školní přirážky plných 800%. Považíme-li dále, že za příkladem Smíchova zrušily mnohé obce v okresu placení školného, že Smíchov co rok najímá hřiště pro mládež školní a platí cvičitele atd., rádi dáme za pravdu těm, kdo tvrdí, že obce naše místy nad síly své podporují školy, spatřujíce v nich záruku lepší budoucnosti národa.

Jako pokročilé obce podporují také obě okresní zastupitelstva naše mnohé účely školní velmi vydatně, zvláště školy pokračovací. Příspěvky okresního zastupitelstva Smíchovského k účelům vyučovacím a vychovatelským činí ročně na 5000 zl. Podobně přispívají školám a spolkům vzděla-

IV. obecná škola pro chlapce a dívky na Smíchově »na Skalce.«

vacím naše peněžní ústavy, z nichž zejména Občanská záložna na Smíchově každý rok věnuje místním školám peněžité dary na učebné pomůcky a podporuje různé podniky škol se týkající (r. 1898 činilo vydání na takové účely 980 zl.).

Ku podporování škol v snahách jejich založeny také zvláštní spolky Velice blahodárně působí na Zbraslavi »spolek krejcarový«, v únoru r. 1897 za spolupůsobení místní školní rady a učitelstva zřízený, který nepřihlíže

k majetkovým poměrům rodičů, všem žákům a žakyním školy místní opatřuje zdarma veškeré školní potřeby.*) Předsedou spolku, jenž má 1 člena čestného, jest JUDr. K. Wellner; 419 členů přispívajících odvádělo téhodně nejméně 1 kr. do spolkové pokladny, 27 členů zakládajících platilo mimo 2 zl. jednou pro vždy téhodní příspěvek. V době svého trvání koupil spolek za 567 zl. 02 kr. školních potřeb a má hotového jmění 363 zl. 81 kr., nastřádaného z milodarů a výtěžků zábav. Krejcarový spolek téhož druhu úředně povolen také pro Davli. Spolek německých přátel školství na Smíchově vytknul si od r. 1875 za úkol, opatřovati německé školy Smíchovské nejhojněji učebnými pomůckami, zaříditi jim objemnou knihovnu učitelskou i žákovskou, podělovati chudé žactvo potřebami školními, buditi vřelou součinnost školy i domova a udržovati stále čilý zájem obyvatelstva pro školství.

Posléze uvésti sluší i přemnohé štědré příznivce, kteří příspěvky i dary rozhojňují kabinety a knihovny školní. Vzácnou obětavost v té příčině projevili zejména cís. rada K. Tichý, věnovav r. 1895 nově zřízené škole v Hlubočepích sbírku učebných pomůcek v ceně 727 zl., a velkoobchodník Arnošt Pick, pořídiv pro ni veškero tělocvičné nářadí nákladem 713 zl. 40 kr.

Značných rozměrů nabyla též péče o děti chudiny. Z čistého výtěžku c. k. skladu školních knih dostává se chudé školní mládeži učebnic, které určují správy školy. (R. 1898 připadlo na školy v Smíchovsku a na Zbraslavsku knih za 621 zl.) Učebné pomůcky, jichž nad to pro chudé se nedostává, značným nákladem opatřují místní školní rady (na Smíchově činilo r. 1898 vydání v té příčině pro školy české 1613 zl., ve šk. r. 1897—8 pro školy německé 242 zl.), pokud nejsou po ruce nadání k tomu účelu založená, jako na Smíchově nadace Pollákova (150 zl.), ve Stodůlkách nadace Kejhova, nebo pokud nekryjí se čistým výtěžkem pořádaných her a zábav.

Sešity a kreslicími potřebami zásobují chudou mládež papírnické firmy Hynka Votočky, Aloise Hynka a Hynka Fuchse v Praze.

O stravování chudé mládeže školní starají se různí dobrodinci. Na Smíchově jediné ve šk. r. 1897—8 rozdal zvláštní komitét dam 24.490 obědů. Místy dostávalo se velikého dobrodiní přespolním dětem školním, které přes poledne zůstávají ve škole: vařeny pro ně polévky.

*) K zařízení takovému, které má výhodu, že všechny děti každou chvíli jsou opatřeny všemi pomůckami, jichž jim třeba, odhodlal se spolek proto, že velmi nesnadno stanoviti, kde nezámožnost začíná; podělují-li se jen děti chudé, těžko někdy pro neznalost rodinných poměrů zjistiti, kdo obdarování potřebuje, kdo ne. Hlavní věcí při tom jest, že děti školní nedostávají do rukou peněz, jichž některé místo na pomůcky užijí na pamlsky, navykajíce tak marnotratnosti a lži. Za tou příčinou i zámožnější rodiče rádi věnují spolku příspěvky aspoň takové, aby jimi uhrazeno bylo vydání na učebné pomůcky, jež dítě jejich do roka spotřebuje.

Oděvem opatřují chudou školní mládež četné dobročinné komitéty, spolky, společnosti i jednotlivci. Na Smíchově koupeno komitétem sv. Mikulášským, při obci zřízeným, jediné r. 1897—8 šatstva za 3000 zl. Četné

Klášter a pensionat Nejsv. Srdce P. Ježíše.

jsou také v novější době založené nadace na ošacování chudé mládeže školní, jako na Smíchově Zoubkův fond (1200 zl.), nadání manželů Peluňkových (1000 zl.), nadace J. Vokouna (1000 zl.), Čeňka Vorlíčka (200 zl.) a nadace Řehořova (500 zl.), na Zbraslavi nadace Kolbova (615 zl.), kníž.

Karla Oettingen-Wallersteina (500 zl.) a Alžběty Mariakové (1050 zl.), v Uněticích děkanem Mik. Tomkem r. 1863 založená nadace (1000 zl.), v Kosoři nadace Skopcova (200 zl.), v Hlubočepích nadace arcivévodkyně Gisely (300 zl.) a nadace Hergetova (400 zl.), v Mníšku nadace Rosalie Nesvadbové (200 zl.) atd.

Četby ceny trvalé dostává se v měs. červnu každého roku chudým a pilným dětem na Smíchově z nadání manželů Peluňkových (500 zl.); několika z nich opatřuje každý rok Pražský spolek pro ferialní osady o prázdninách pobyt na venkově, některým dostává se zdarma vstupenek ke koupelím na plovárně z nadace A. M. Poláka, r. 1858 založené, atd. Jaké dobrodince České mládeži dala doba nová, nejlépe zřejmo z posledního pořízení Bedřicha Schnella (nar. 1806), který stráviv mnoho let v tichém ústraní v Podbabě, před svou smrtí (r. 1897) odkázal 200.000 zl. ve prospěch škol pro děti Českých menšin v německých krajích v Čechách, jež vydržuje Matice školská. Tělesné pozůstatky tohoto mecenáše mládeže České uloženy k věčnému odpočinku na hřbitově Smíchovském.

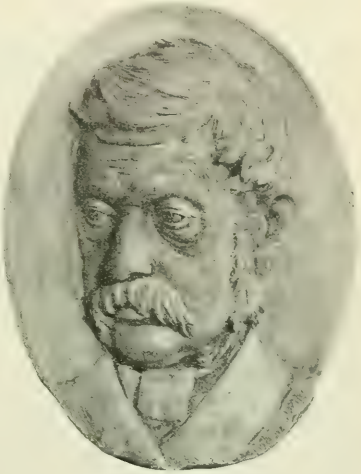

Medaillon Schnellův
na jeho památníku na hřbitově Smíchovském.
Relief od Vil. Amorta.

Většími úkoly škol zvýšila se i míra vzdělání učitelů, kteří nabývajíce nyní po 4 léta průpravy ve zvláštních ústavech, středním školám na roveň postavených, a dalšího odborného vzdělání v různých kursech, k tomu konci zvláště pořádaných, udržujíce se věděním na výši doby konferencemi domácími a okresními,*) užívají zároveň hojně k tomu účelu nově zřízených knihoven okresních a místních.**) Další vědecké i praktické vzdělání učitelstva podporují a zájmů školských i učitelských hájí také jednoty učitelské, za nové doby teprve povstalé. Ve školním okrese našem založena hned r. 1869, kdy spolkový život u nás byl ještě v začátcích, Budeč Hostivická, která po rozdělení

*) První okresní konference na Smíchově konala se za předsednictví c. k. okr. škol. inspektora Josefa Pilaře dne 25. září 1873.

**) Okresní knihovna učitelská na Smíchově má tou dobou 429 děl o 464 svazcích. Všechny knihovny učitelské při jednotlivých školách v okrese vykazují 6179 svazků.

okresu přeměnila se v Budeč Podbělohorskou. Sídlem spolku, jenž má tou dobou 60 členů, jest Liboc; předsedou jeho od prvního začátku jest říd. uč. Frant. Sedláček. R. 1872 založena Budeč Zbraslavská, která však r. 1892 splynula s jednotou učitelskou Komenským« pro Prahu a okolí. Spolek měl 36 členů; předsedy byli Frant. Přibík, Ed. Kovařík, Ferd. Vacek a Bedř. Houda. R. 1889 založen spolek »Komenský« se sídlem v Řevnicích; má nyní 24 členy činné, předsedou jest říd. uč. Fr. Bobek. R. 1880 na Smíchově založená Beseda učitelská Budeč, jejíž starosty byli Fr. Zoubek, J. L. Mašek, V. Kryšpín a J. Poklop, měla již ve druhém roce svého trvání 130 členů; po dvanáctiletém trvání vydala heslo k založení velkého spolku učitelského »Komenského pro Prahu a okolí,« s nímž pak úplně splynula. K rozvoji školství pomáhaly a dosud mocně jej podporují četné časopisy paedagogické; z nich dočekala se letos »Česká Škola,« na Smíchově vycházející, svého XX. a zároveň posledního ročníku.

Všemi činitely těmito odchována časem v učitelstvu intelligence, která na roli vlastního působení pracuje s úspěchem jindy nebývalým, ale i v mnohých oborech jiných vyvíjí činnost velice záslužnou. Tak ve školním okrese našem jest řada učitelů, kteří se zdarem činni byli nebo dosud činnými jsou v písemnictví, rozhojňujíce naši literaturu paedagogickou a didaktickou, vědeckou (přírodopisnou, geologickou, praehistorickou atd.), cestopisnou, belletristickou (jako † Josef Braun, býv. učitel v Mníšku a na Smíchově), hospodářskou († J. K. Řezáč, uč. na Smíchově), kteří vynikají v uměních, zvláště v umění výtvarném a v hudbě, kteří jako amatéři zase dovednost svou obracejí ve prospěch škol a vyučování. Všech těchto zdatných pracovníků v různých oborech ovšem jmenovati nelze v této přehledné rozpravě; působení jejich zajisté ocení budoucnost, až sami náležeti budou historii.

Společenské postavení učitelstva povzneseno přesným upravením právních svazků jeho. Hmotné poměry proti dobám předešlým zlepšeny měrou značnou hned při vydání nynějšího zákona školního. Tak zvýšen tenkráte na př. plat učitele v Radotíně pojednou z 270 zl. na 400 zl., v Modřanech ze 315 zl. dle fasse na 400 zl. služného, 100 zl. přídavku výkonného a 50 zl. kvinkvenálky, ve Střešovicích ze 365 zl. na 500 zl. služného, 200 zl. přídavku výkonného a 50 zl. přídavku služebního, v Čičovicích z 250 zl. na 400 zl. služného a 50 zl. přídavku výkonného, v Lipanech ze 375 zl. na 400 zl. služného a 100 zl. přídavku funkčního. Trpný odpor proti novým zákonům školním byl příčinou, že učitelé na Smíchově, teprve když jim výměrem c. k. okresní školní rady ze dne 15. března r. 1872 č. 648 pohrozeno disciplinárním vyšetřováním, vyzvedli si poprve 1. dubna jmenovaného roku služné u c. k. okresní pokladny. Avšak urychleným prováděním nového zákona nastal v pokladně školní brzo nedostatek peněz, a učitelstvo na venkově po několik měsíců nedostávalo služného. Hostivická Budeč se proto usnesla, aby učitelé v okrese zastavili vyučování; usnesení

to jakýsi horlivý člen z řečeného spolku také ihned uvedl ve skutek. Než získanými zálohami zjednána v té příčině brzo náprava. Od té doby změnami zemského zákona, jednajícího o právních svazcích učitelstva, několikráte změněny byly také platy učitelské. Nyní jsou upraveny tak, že základní roční služné činí dle rozdělení obcí na 5 tříd

	v I. třídě	ve II. tř.	ve III. tř.	ve IV. tř.	v V. třídě
učitelů a učitelek	800	700	600	550	500 zl.
podučitelů a podučitelek	550	500	450	450	400 zl.

na školách měšťanských na Smíchově 900 zl.

K tomu přistupuje vždy po pěti letech zvýšení služného a činí

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	zvýšení,
u učitelů škol obecných	50	100	100	100	50	50	zl.
u učitelů škol měšťanských	80	100	100	100	80	80	zl.

u podučitelů, učitelek a podučitelek na školách obecných vždy 50 zl., na školách měšťanských zvýšení služného učitelek pokaždé 80 zl. Správci škol mají přídavek funkční, který činí u správců škol jednotřídních 80 zl., u řídících učitelů škol dvoutřídních 100 zl., trojtřídních 125 zl., čtyřtřídních 150 zl., na pěti a vícetřídních školách 200 zl., funkční příplatek ředitelů škol měšťanských na Smíchově 300 zl. Dle nynějšího stavu vřaděno v našem školním okrese do první třídy platů 9 škol obecných a 3 školy měšťanské, do druhé třídy 2, do třetí 3, do čtvrté 3 a do páté třídy platů 42 školy obecné.

Od zavedení nových školních zákonů před 30 lety mnoho se změnilo. Změnily se požadavky, které se činí na učitele v příčině společenské i národní, změnily se i ceny nejpotřebnějších věcí k živobytí. A tu vzhledem k tomu, že ze všech 62 škol v zdejším okrese dosud 42 vřaděny jsou do nejnižší páté třídy platů, bohužel nelze tvrditi, že jest už teď všude o učitelstvo postaráno tak, jak toho zřejmě žádá § 55. říšsk. zákona z 14. května 1869. Mnohé obce také plně to uznávajíce poskytují učitelům příbytečným alespoň jakéhos přilepšení. Na Smíchově bude činiti dle nové úpravy příbytečného vydání v této příčině, pokud jde o příspěvky dobrovolné, 17.755 zl. Za takových poměrů sílí ještě každého pracovníka na roli školské při obětavé práci jeho vědomí, že proti dřívějšímu v pravdě bídnému opatření dostává se nyní pozůstalé vdově a sirotkům zákonem přesně stanovených požitků a příspěvků.

A jakých výsledků dosaženo novou organisací škol, nákladem, který se jim věnuje, a blahovůlí, jíž se těší v kruzích úředních i občanských? O tom každý přesvědčiti se může při zkouškách veřejných, které se dosud na některých školách v okresu konají, při výstavkách na konci každého roku školního, také na školách pokračovacích velmi hojných; o tom podán stkvělý důkaz na zemské jubilejní výstavě v Praze r. 1891, kde školní okres náš velice čestně zastoupen byl pracemi žactva i učitelstva, o národopisné vý-

stavě r. 1895, na níž konkretními doklady ukázán veliký rozdíl mezi školou bývalou a nynější, jíž rázem získáno v kruzích nejširších zasloužené uznání a pochvala. —

Těchto podivuhodných úspěchů a utěšeného rozkvětu od začátků před půl stoletím ještě dosti skrovných dospělo školství naše obecné, školami měšťanskými dovršené a školami pokračovacími rozšířené, za otcovské péče a pod mocnou záštitou nejjasnějšího mocnáře našeho, Jeho c. a k. Apoštolského Veličenství císaře a krále Františka Josefa I. Ježto pak právě školou obecnou poskytuje se vzdělání národa vrstvám nejširším a kladou se základy veškerému vzdělání vyššímu, všichni věrní Čechové, vzdávajíce v letošním jubilejním roce nadšený hold nejmilostivějšímu Králi, uznávají vděčně nehynoucí zásluhy požehnané Jeho vlády o zvýšení osvěty právě v národě našem, který sám jsa nečetný, ve veliké rodině národů Rakouských dovede uhájiti vynikajícího postavení jen potud, pokud ze všech sil svých vždy se přičiní, aby v něm stále »uměním a vědou silný duch se zmáhal, jasně stkvěl«!

K. Taubenek.

Statistika.

Obyvatelstvo. Oba naše okresy v první polovici tohoto století převahou zemědělské nabyly prodlením doby rázu průmyslového, zejména Smíchov a obce k hlavnímu městu přilehlé. Obyvatelstvo tím rok od roku značně vzrůstá. (Okres Smíchovský měl r. 1890 84.351 obyv., nyní přibližně 108.812 obyv.) Naopak zase obyvatelstvo nepatrně se množí, ano někde ho ubývá v osadách výhradně zemědělských na severu Smíchovska, na západě a jihu Zbraslavska. (R. 1890 bylo na Zbraslavsku 23.980 obyv., nyní 25.214 obyv.)

Obyvatelstvo obou okresů jest valnou většinou národnosti české a náboženství římsko-katolického.

V r. 1897 bylo na Smíchovsku 1027 sňatků, 3672 narození a 2279 úmrtí, na Zbraslavsku 235 sňatků, 1058 narození a 607 úmrtí.

Průměrná úmrtnost na venkově činí 1·5%, na Smíchově 2·5% ročně.

Na Smíchově dožijí se obyvatelé průměrně 45 let, nejvýše 76 let, na venkově průměrně 50 let, nejvýše 80 let (na Smíchovsku v 36 obcích, na Zbraslavsku v 15 obcích).

Devadesát let přežili na Smíchovsku ve 12 obcích, na Zbraslavsku ve 13 obcích. Stoleté měla v každém okresu jediná obec.

Samospráva. Zrušením svazku poddanského nastala po r. 1848 potřeba nové organisace obcí. Ústavou ze dne 4. března r. 1849 nově zřízeny místní (politické) obce, jichž obvod srovnávati se měl s obvodem dosavadních katastralních obcí, a zaručeno jim právo spravovati samostatně vlastní záležitosti, přijímati nové členy ve svazek obce a voliti svobodně své zástupce. Nemohla-li některá obec dosti učiniti zákonitým ustanovením, spojena s jinou sousední v obec místní; správu svého jmění ovšem vedla sama. V territorialní obvod obcí zahrnuty také velkostatky.

Přehled počtu obyvatel, domů a rodin.

Místní a katastralní obce	Počet obyvatelů r.			Počet			
	1854	1880	1890	domů	rodin	mužů	žen
A. Na Smíchovsku:							
Běloky	188	225	215	32	44	100	115
Břevnov Velký							
Břevnov Malý	1571	3912	5251	325	1050	2520	2731
Tejnka							
Bubeneč	524	1394	1698	155	340	802	896
Čičovice Malé	184	274	300	36	57	132	168
Čičovice Velké	222	209	216	31	52	99	117
Dejvice Šárka Podbaba (část)	1077	2622	4394	236	808	2139	2255
Dobřič	150	255	352	35	73	185	167
Dobroviz	375	468	519	72	92	252	267
Hlubočepy			1360	90	260	694	666
Klukovice	493	2299	130	21	30	62	68
Zlíchov			1651	68	337	845	806
Holubice	491	672	695	82	154	359	336
Horoměřice	722	957	1221	128	281	590	631
Choteč	371	352	427	52	86	207	220
Chýnice	278	290	288	43	71	130	158
Jinonice	669	735	646	46	163	312	334
Butovice	416	490	935	100	214	481	454
Kněževes	293	423	446	62	96	201	245
Kněživka	364	390	407	60	91	202	205

Místní a katastralní obce	Počet obyvatelů r.			Počet			
	1854	1880	1890	domů	rodin	mužů	žen
Kopanina Přední	264	334	357	51	70	166	191
Košíře	425	2840	5126	159	1238	2524	2603
Kozinec	224	253	219	35	56	95	124
Letky	160	111	744	58	181	373	371
Chýnov	70	655	142	16	34	70	72
Liboc Dolní	418	637	1081	120	248	520	561
Liboc Horní							
Libochovičky	119	136	137	22	27	66	71
Zájezd	205	194	190	29	38	89	101
Libšice	225	346	538	61	132	255	283
Lysoleje	339	522	636	48	123	310	326
Sedlec		510	362	28	73	165	197
Podbaba (část)			316	33	63	154	162
Motoly	278	263	310	21	62	149	161
Nebušice	651	920	1157	126	232	564	593
Noutonice	161	225	287	35	57	134	153
Lichoceves	189	252	200	35	41	90	110
Okoř	164	213	182	25	36	92	90
Ořech	292	389	452	49	91	227	225
Kopanina Zadní	187	166	151	20	30	79	72
Zmrzlíky	28	37	46	6	9	23	23
Přílepy Velké	259	362	265	37	53	140	125
Kamýk	280	281	372	49	74	186	186
Radlice	238	736	1763	79	352	904	859
Roztoky	680	685	964	111	201	477	487
Ruzíň	334	975	1093	56	221	534	559

Místní a katastralní obce	Počet obyvatelů r.			Počet			
	1854	1880	1890	domů	rodin	mužů	žen
Řeporyje	413	682	899	98	181	444	455
Řepy	312	1185	1033	68	208	311	722
Smichov	2608	24984	32646	981	7121	15364	17282
Statenice	479	603	528	66	105	263	265
Černý vůl (část II.)	81	104	130	11	26	64	66
Stodůlky	641	830	1017	121	201	506	511
Středokluky	569	754	628	85	105	292	336
Černovičky			53	9	9	25	28
Střešovice	1068	2262	2551	124	518	1219	1332
Sukdol	370	426	518	61	106	238	280
Svrkyně	231	113	333	38	67	153	180
Holy	94	294	104	18	21	47	57
Třebonice	260	298	346	30	68	161	185
Tuchoměřice	604	612	646	85	117	303	343
Pazderna			64	11	13	26	38
Tursko	654	567	624	65	105	298	326
Úholičky	254	349	382	45	78	182	200
Moráň (část)							
Újezd Trněný	324	362	352	57	71	178	174
Kovary	178	161	184	29	37	88	96
Zakolany	199	438	493	55	78	85	94
Únětice	532	425	402	50	81	198	204
Černý vůl (I. část)	78	91	103	12	22	54	49
Veleslavín	146	398	550	64	110	281	269
Vokovice	183	470	563	46	114	279	284
Zbuzany	212	253	234	30	52	115	119

Místní a katastralní obce	Počet obyvatelů r.			Počet			
	1854	1880	1890	domů	rodin	mužů	žen
Zlejčin	208	304	328	35	66	166	162
Chaby	29	51	53	3	10	25	28
Žalov	270	328	403	54	81	184	219
Moráň (část)							
Úhrnem	25138	64975	84351	5593	16832	40390	43961
B. Na Zbraslavsku:							
Bojanovice	254	305	306	53	61	257	266
Bratřínov	185	197	217	34	43	98	119
Černolice	394	401	411	67	82	198	213
Všenory	286	302	330	52	66	151	179
Černošice Dolní	329	129	115	15	23	59	56
Černošice Horní	239	204	217	31	43	100	117
Cisovice	790	639	599	111	125	271	328
Bojovy a část Zahořan	132	161	200	29	35	102	98
Davle	905	640	603	96	120	279	324
Sv. Kilian	121	133	216	32	43	113	103
Měchenice	193	214	117	20	31	56	61
Sloup	188	202	198	33	43	85	113
Dobřichovice	714	699	689	89	165	304	385
Brunšov			178	37	38	82	96
Karlík	127	148	134	19	26	61	73
Hvozdnice	281	308	348	65	70	172	176
Chuchle Velká	393	445	483	50	96	243	240
Chuchle Malá	417	348	436	29	92	227	209

Místní a katastralní obce	Počet obyvatelů r.			Počet			
	1854	1880	1890	domů	rodin	mužů	žen
Jiloviště	216	248	258	38	51	125	133
Trnová	274	233	230	33	46	105	125
Klinec	371	411	398	62	78	192	206
Kosoř	436	416	538	58	107	200	278
Lahovice a Lahovičky	243	352	420	43	85	200	220
Lety	243	287	299	42	58	138	161
Lipany	325	346	396	41	81	195	201
Lipenec	169	548	527	72	106	241	286
Baně	117	156	189	25	38	86	103
Lišnice	457	503	490	82	98	233	257
Řidka a Veselka	357	292	376	58	75	176	190
Lochkov	536	425	508	61	102	237	271
Mnišek a Skalka	1390	1556	1386	209	281	670	716
Modřany	521	1314	1838	213	43	950	888
Mokropsy Horní	265	348	380	49	78	175	205
Mokropsy Dolní a Vráž	325	394	382	57	76	194	188
Radotín	320	628	944	79	201	481	463
Řevnice	566	741	861	117	173	409	452
Skochovice	419	244	264	34	53	121	143
Vrané	403	469	555	45	109	249	306
Slapy	524	670	589	88	118	277	312
Slivenec	393	640	830	67	167	386	444
Holiň	225	249	268	42	54	127	141

Místní a katastralní obce	Počet obyvatelů r.			Počet			
	1854	1880	1890	domů	rodin	mužů	žen
Štěchovice	713	739	736	110	147	349	387
Masečín	208	269	251	41	51	132	119
Třebenice	47	53	51	6	8	28	23
Točná a Komořany	283	295	355	53	71	185	170
Třebotov	787	618	623	82	125	315	308
Solopisky	186	214	232	32	46	111	121
Vonoklasy	475	855	373	56	74	179	194
Roblín	193	178	178	23	35	95	83
Kuchařík	41	69	56	9	9	31	25
Záběhlice	433	518	728	87	145	350	378
Žabovřesky	114	181	215	24	43	101	114
Zbraslav	1255	1598	1643	175	332	787	856
Úhrnem	18.203	22.775	23.986	3.173	4.517	11.904	12.784

Úprava tato byla sice zatimná, platila však s malými změnami až do vydání nynějšího obecního zřízení.

Říšským zákonem ze dne 5. března r. 1862 vytčena základní pravidla obecního zřízení, dle nichž sněm království Českého upravil a vyhlásil dne 16. dubna r. 1864 zákon o zřízení obecním a řád volební v obcích království Českého.

V tomto obecním zřízení, jehož zásady jsou známy, rozeznává se samostatný a přenesený obor působnosti obce. V samostatný obor působnosti spadají záležitosti hospodářské, správa obecního jmění, péče o bezpečnost osob a majetku, policie v příčině zdraví a mravnosti, chudinství, školství a řády stavební. Přenesený obor obsahuje záležitosti státní správy, které obce bezplatně obstarávají: vybírání daní, věci vojenské (soupis branců, ubytování a přípřeže), politické (vyhlašovati zákony, popisovati obyvatelstvo, číslovati domy) a soudní (trestní i občanské), spolupůsobení v zemědělských i hospodářských záležitostech a j.

Řád volební určuje volební práva občanů, počet členů obecního zastupitelstva a výboru (městského zastupitelstva a městské rady).

Péči o zdravotnictví, pokud náleží úřadům politickým a samosprávným, vykonávají lékaři okresní a obvodní.

C. k. okresním zeměpanským lékařem hejtmanství Smíchovského jest MUDr. Michal Horníček; obvodní lékaři na Smíchovsku sídlí v Dejvicích, Hlubočepích, Košířích, Liboci, Ořechu, Roztokách, Tuchoměřicích a v Tursku, na Zbraslavsku v Dobřichovicích, ve Mníšku, v Slapech a na Zbraslavi.

Mimo lékaře obvodní jsou na Smíchově 3 lékaři městští. Lékařskou praxi provozují obecní, tovární a nemocniční lékaři v městech a místech průmyslových. Na Smíchově připadá lékař na 2000 obyvatel, na Smíchovsku rovněž asi na 2000 a na Zbraslavsku na 3000 obyv.

Lékárny jsou na Smíchově dvě, v Košířích, v Dejvicích a na Zbraslavi po jedné. Domácí lékárny mají většinou obvodní a někteří praktičtí lékaři. Nemocnice je v Řepích pro chovanky tamější c. k. trestnice. Skříně s léky a obvazy jsou na všech nádražích a ve větších závodech průmyslových.

Pro nakažlivé nemoci zařízeny jsou nemocnice v Břevnově, Bubenči, Dejvicích, Hlubočepích, Košířích, Liboci (také pro Ruzíň), na Smíchově a v Střešovicích. Isolační místnosti s potřebnými lůžky jsou kromě toho ve většině obcí Smíchovska i Zbraslavska.

R. 1897 vyskytly se na Smíchovsku a Zbraslavsku tyto druhy nemocí: v 37 obcích spalničky, v 10 obcích spála, v 17 obcích plané neštovice, ve 25 obcích záškrt, ve 25 obcích záducha, nakažlivý zánět žláz příušných v 9 obcích, epidemická chřipka v 7 obcích, úplavice ve 2 obcích a v 28 obcích střevní tyf. V některých obcích nebylo po celý rok případu nakažlivých nemocí. Častější onemocnění pozorovati v obcích se závody průmyslovými a v místech, kde jest nedostatek zdravé, pitné vody. Na venkově opatřuje se obyvatelstvo pramenitou, pitnou vodou ze studní, sroubených skoro v každém větším statku. Ve městech a v některých obcích zřízeny obecní studny. Smíchov má pro vodu užitkovou vodárnu, vystavěnou v r. 1872 a opatřenou dvěma parními stroji; dodávala ročně 4·5 milionu hl vody. R. 1886 byl vodovod přestavěn, vodárna rozšířena a vystavěn vodojem na Malvazinkách. Tím usnadněno zaváděti vodu do Košíř, do Radlic a do vinic výše položených. Do Bubenče a do Dejvic dodává vodu obec Pražská za smluvený poplatek. Vodovod zřídily si uvedené obce svým nákladem. Pitná voda čerpá se také na Smíchově z jednotlivých studní.

Čištění ulic provádí se na Smíchově jako v Praze, v městysech a v místech kolem Prahy, pokud mají dlážděné ulice, děje se čištění ob čas.

Smetí a různé odpadky odvážejí se na zvláštních vozech na Smíchově, v Bubenči, v Košířích na obecní smetiště, odkud je rozvážejí rolníci k mrvení polí.

K odvážení výkalů a špinavých vod má Smíchov vůbec, Bubeneč a Dejvice z části zřízenou kanalisaci. Pro kanalisaci města Prahy a obcí předměstských vystavěn pod Vltavou a plání Letenskou tunel s vedlejšími sběrači, jimiž budou odtékati veškeré výkaly, splašky a zbytečná voda. Stavba provádí se na katastru obce Bubenče, kde staví se i jímky čisticí na břehu Vltavy a na severní části Císařského ostrova.

Veřejné sady jsou na Smíchově a v blízkém okolí: před kasárnami Albrechtovými, Doubkovy sady, nádražní park a Královská louka.

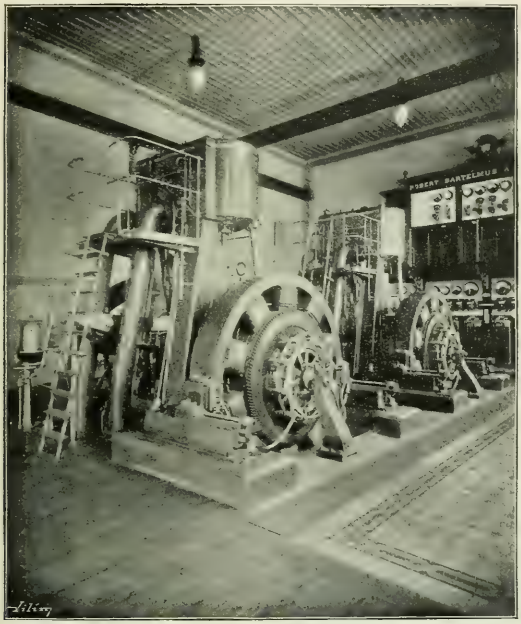

Strojovna městské elektrárny Smíchovské.

Kinského zahrada jest obecenstvu přístupna v určité dny. Na levém břehu Vltavy má Praha sady na Nebozízku, Chotkovy a na Letné. Překrásný zemský sad jest v Bubenči, kde i hojně zahrad ve čtvrti villové a při dvoře. V Košířích upravena v hostinský sad Klamovka. Háj na Cibulce a na Skalce není obecenstvu přístupen. Královská obora Hvězda v Liboci a blízké háje v okolí Pražském těší se hojné návštěvě výletníků.

K osvětlování města Smíchova dodávala plyn od r. 1876 obec Pražská. Také v Košířích zavedeno později plynové osvětlení. Od r. 1897

zařízeno na Smíchově elektrické světlo, jež po prvé zazářilo na den sv. Václava téhož roku. O 1 r. 1897, kdy otevřena elektrická dráha z Plzeňské třídy Smíchovské ke Klamovce do Košíř, zařízeno elektrické osvětlení také v Košířích. V Bubenči osvětlují se ulice i náměstí od r. 1894 plynem Pražským. Před tím byly v Bubenči svítilny petrolejové, jako dosud v mnohých městečkách a větších obcích okresu.

Okresním zastupitelstvům, zřízeným po vyhlášení zemského zákona ze dne 25. července 1864, vyhrazeny jsou záležitosti místní samosprávy; vykonávají dozor k obcím dle obecního zřízení, radí a usnášejí se o společných záležitostech okresu.

Složena jsou dle zásady zastoupení zájmů a záležejí z 18—36 členů volených 1. ze zástupců držitelů statků v zemské desky zapsaných s daní nejméně 100 zl. ročně; 2. ze zástupců průmyslu s daní v téže výši; 3. ze zástupců měst, městysů a míst průmyslových; 4. ze zástupců venkovských obcí. Ze sebe zvolí zastupitelstvo šestičlenný výbor a starostu, z každé skupiny člena a zbytek z plného shromáždění. Zastupitelstvo i výbor volí se na tři léta. Starostu potvrzuje Jeho Veličenstvo císař Pán.

V okresu Smíchovském jest 49 místních obcí. Okresní zastupitelstvo má 36 členů. Působí od 14. října r. 1865; nezdědivši po c. k. okresním úřadu kapitálů ani jiných prostředků, vypůjčilo si 1000 zl. ku svému zařízení. Úhrnný příjem jeho v r. 1897 činil 99.694 zl. 88½ kr., vydání 95.700 zl. 52 kr.

V okresu Zbraslavském jest 31 místní obec. Zastupitelstvo má 24 členy; působí od r. 1866. V r. 1897 přijato celkem 108.352 zl. 43½ kr., vydáno 98.986 zl. 87½ kr.

Nynější rozkvět obou okresů ve všech odvětvích samosprávy a blahodárné zřízení humanitních ústavů jsou zdárné výsledky neunavné práce členů jejich zastupitelstev, mužů obecného dobra nezištně dbalých.

Ústavy dobročinné. Péče o schudlé, sestárlé, nemocí sklíčené občany a chudé vůbec nabývá čím dále, tím více příznivců.

V našich okresích založeny k účelu tomu zvláštní fondy a nadace, zejména na Smíchově (100.000 K) a na Zbraslavi (12.000 K). Ostatní kmenové jistiny fondů chudinských činí

1. na Smíchovsku:

v 46 obcích od 500 K do 2000 K
ve 13 » » 2000 » » 6000 »
v 1 obci více než 7500 K;

2. na Zbraslavsku:

ve 30 obcích od 500 K do 2000 K
1 obec do 6000 K.

Úroky z uvedených kapitálů a jiné příspěvky vydávají se na podporu a ošetřování chudých příslušníků.

Obcím velice ulevily nemocenské pokladny, zejména okresní nemocenská pokladna na Smíchově, o níž jinde se děje zmínka.

Tulákům z řemesla, kteří obtěžovali hlavně náš venkov, učiněna přítrž okresními stravovnami v Kněževsi, v Tursku a na Zbraslavi na základě zemského zákona z r. 1895. Okresní stravovna v Tursku má v najatém domě 10 místností, v nichž jest 20 postelí pro cestující. R. 1897 opatřena práce 415 dělníkům a poskytnuto 919 obědů, 1075 večeří, 1131 snídaně a 1126 noclehů 2096 návštěvníkům.

Na Zbraslavi téhož roku poskytnuto 3433 osobám 11.056 obědů, 2380 večeří, 2396 snídaní a sprostředkováno 512 prací.

V Kněževsi opatřena r. 1897 práce 302 dělníkům a poskytnuto 1820 snídaní, 1382 obědy, 1797 večeří a 1818 noclehů. Návštěv bylo celkem 3175.

Okresní zastupitelstvo založilo r. 1897 na Smíchově »Okresní ústav pro bezplatné sprostředkování práce a služby« osobám nezaměstknaným. Od m. prosince 1897 do konce listopadu r. 1898 hlásilo se o práci v oddělení mužském 2417 dělníků, z nichž práci přijali 1922 dělníci; v oddělení ženském přihlášeny 1803 služebné, z nichž 1098 opatřena služba bezplatně.

O prospěšnosti ústavů jmenovaných svědčí uvedená čísla.

Okresní chorobinec zařízen v Košířích na památku sňatku královice Rudolfa a princezny Štěpánky r. 1891 pro 30 žen a 40 mužů z okresu Smíchovského; za nepatrný poplatek mají v něm obce postaráno o své chudé.

Nedaleko okresního chorobince vystavěla r. 1888 Česká spořitelna na památku čtyřicetiletého panování Jeho Veličenstva velký ústav pro slepce dle nejnovějších výzkumů; zřízen jest pro 86 ošetřovanců.

Městský chudobinec pro nemajetné měšťany Smíchovské vystavěn r. 1884 při cestě k Radlicům. V ústavě opatřeno 30 chovanců.

Továrníci Smíchovští: baron Fr. Ringhoffer, Fr. Richter a akciová společnost jako majetnice Kartounky vystavěli od r. 1870 na Mrázovce nad Smíchovem pro své dělníky 34 jednopatrové domky, každý pro 4 rodiny, se zahrádkami. Rodině vykázán pokoj s kuchyní za mírný poplatek.

Občasného útulku dopřává služby hledajícím starým ženám a dívkám klášter milosrdných sester sv. Karla Boromejského na Smíchově v Husově třídě.

Na Zbraslavi jest městský chorobinec od r. 1876, ve Slapech chudobinec.

Politická správa okresu. Do r. 1862 působili u nás v politické správě pro obvody bývalých 13 krajů úřady krajské, pro obvody jednotlivých okresů úřady okresní (smíšený úřad okresní pro záležitosti soudní i politické) na Smíchově a na Zbraslavi.

V r. 1862 zrušeny krajské úřady, a jejich agenda přidělena úřadům okresním. R. 1868 odděleno soudnictví od správy politické.

Dosavadní obvod soudních okresů zůstal nezměněn; v politické správě sloučeno však několik okresů v okresní hejtmanství, jemuž svěřena péče o zachování zákonitého řádu a pokoje, o záležitosti živnostenské a vojenské (odvod, osvobození a propuštění z vojska), o vybírání daní, o náležitá opatření při nakažlivých nemocech a j.

Nynější politický okres Smíchovský záleží ze soudních okresů Smíchovského a Zbraslavského, které jsou zároveň berními okresy.

V čele politické správy postaven v našem okresu c. k. okresní hejtman, Alfred Pokorný. Zástupcem jeho jest c. k. okresní komisař, Karel Haissinger. Okresnímu hejtmanství přiděleni 2 c. k. místodržitelští koncipisté, 2 c. k. místodrž. konceptní praktikanti a c. k. okresní tajemník.

Zdravotní záležitosti obstarává c. k. okresní zeměpanský lékař a cís. král. okresnímu hejtmanství přidělený c. k. zdravotní assistent, věci příslušníků branné moci c. k. evidenční official zeměbrany.

Referentem pro záležitosti přímých daní při c. k. okresním hejtmanství na Smíchově jest c. k. finanční rada, Hippolyt Dittrich. Vybírání berních poplatků a výplatu peněz státními úřady poukázaných vykonává c. k. hl. berní úřad na Smíchově a c. k. berní úřad na Zbraslavi.

C. k. okresní školní rada pečuje o školství obecné v okresu a jeho zvelebení.

Předsedou jest c. k. okresní hejtman; mimo c. k. okresního školního inspektora pro školy české a pro školy německé, mimo dva znalce školství a dva zástupce společností náboženských má c. k. okresní školní rada na Smíchově 6 členů jako zástupců obcí, k okresu školnímu náležejících, celkem tedy 12 členů.

C. k. okresní soud zřízen byl na Smíchově r. 1850. V čele jeho jest c. k. okresní soudce, t. č. Emanuel Hollitsch, c. k. rada zemského soudu.

C. k. okresním soudcem na Zbraslavi jest t. č. Karel Reichel, c. k. rada zemského soudu.

C. k. policejní okresní komisařství zřízeno bylo na Smíchově r. 1850, Správu jeho vede c. k. vrchní policejní komisař, Rud. Habersberger.

V Bubenči jest c. k. policejní okresní komisařství od r. 1853. Správcem jeho jest c. k. vrchní policejní komisař.

V Košířích umístěna byla r. 1883 stanice c. k. stráže bezpečnosti jako oddíl c. k. policejního okres. komisařství na Smíchově.

K policejnímu obvodu Pražskému náleží ve Smíchovsku Břevnov, Bubeneč, Dejvice, Košíře, část Lysolej a Nebušic, Podbaba, Sedlec (1 číslo), Smíchov, Střešovice, Tejnka.

Mimo policejní obvod vykonává bezpečnostní službu c. k. četnictvo, c. k. okresnímu hejtmanství na Smíchově služebně podřízené.

C. k. notářství jest na Smíchově a na Zbraslavi.

Advokátů jest na Smíchově deset, na Zbraslavi dva.

Obchodní a živnostenské komory přihlížejí k potřebám stavu obchodního i živnostenského a podávají statistické zprávy o výrobních i obchodních poměrech svého obvodu.

Smíchovsko a Zbraslavsko náleží k obchodní a živnostenské komoře Pražské, jež má 13.650·44 km² plochy, 1,813.645 obyv., 33.158 průmyslových závodů a 30.311 obchodních živností.

C. k. živnostenští inspektoři působí na základě ustanovení zákona ze dne 17. června 1883 č. 117. ř. z. Úkolem jejich jest dozírati, aby se vykonávaly zákonné předpisy o opatřeních a zařízeních, která držitelé živností zavázáni jsou učiniti na ochranu života a zdraví dělníků v místnostech pracovních i v příbytcích, o užívání dělníků, o denní době pracovní, o přestávkách v práci, o vedení seznamů dělnických, řádech pracovních, vyplácení mzdy a o živnostenském vzdělání mladistvých dělníků pomocných.

Smíchovsko i Zbraslavsko náleží ku osmému dozorčímu okresu se sídlem v Praze.

Nemocenské pokladny. Účelem jejich jest pojišťovati dělníky pro případ nemoci. Na Smíchovsku a Zbraslavsku působí okresní nemocenská pokladna, nemocenské pokladny závodní, nemocenské pokladny živnostenských společenstev a spolkové pokladny nemocenské.

Okresní nemocenská pokladna na Smíchově ustanovena jest pro veškeré politické obce Smíchovska i Zbraslavska. Členem stává se každý v obvodu jejím po živnostensku zaměstknaný, ku pojištění povinný dělník, pokud není pojištěn u jiné pokladny nemocenské způsobem, jehož zákon žádá.

Člen okresní nemocenské pokladny má právo na podporu pro případ nemoci po dobu 20 neděl v částce 60% průměrné své denní mzdy; lékařského ošetření a léků poskytuje pokladna zdarma. Zemře-li člen, dostane se rodině jako příspěvku na pohřební výlohy dvacetinásobné částky průměrné denní mzdy zemřelého. — Členové platí do pokladny z každého zlatého mzdy 2 krejcary příspěvku, zaměstknavatelé připlácejí polovinu téže částky.

Obvod okresní nemocenské pokladny na Smíchově zahrnuje politické obce Smíchovska a Zbraslavska. Členové volí ze sebe a svých zaměstknavatelů představenstvo, dozorčí výbor a rozhodčí soud.

Okresní nemocenská pokladna měla r. 1897 na 10.000 členů s příspěvkem 43.644 zl. 94 kr.; příspěvky zaměstknavatelů činily 21.764 zl. 67 kr.

Úhrnný příjem r. 1897 byl 71.884 zl. 61 kr., vydání 77.441 zl. 42 kr.; schodek 5.556 zl. 81 kr. přenesen na r. 1898.

Nemocným vyplaceno na podporách 42.953 zl. 59 kr., za léky vydáno 6.478 zl. 69 kr., za ošetřování v nemocnici 3638 zl. 98 kr., lékařům 10.219 zl. 63 kr. a pohřebného nahrazeno 1406 zl.

Kolik bylo nemocných i zemřelých členů a placených dnů onemocnělým v posledních třech letech, uvádí tento přehled:

Roku	Počet onemocnění vyjma porody			Počet nemocenských dnů			Počet porodů	Počet dnů v šestinedělí	Počet dnů nemocenských i s porody	Počet úmrtí		
	mužů	žen	úhrn	mužů	žen	úhrn				mužů	žen	úhrn
1895	4325	1032	5352	64389	14577	78966	276	635	86601	69	11	80
1896	3559	945	4504	54979	14167	69146	276	7728	76874	68	13	81
1897	4063	1112	5175	64786	17787	82573	317	8876	91449	62	26	88

Z naznačených čísel patrno, že humanní účel pokladny zasluhuje hojné podpory, neboť potřebné i nejvýš prospěšné zařízení toto jest pro dělný lid velice výhodným.

Závodních nemocenských pokladen působí v našich okresech celkem 25, na Smíchovsku 21, na Zbraslavsku 4. Pokladny takové zřizují se při závodech, které zaměstnávají nejméně 100 pojištěním povinných dělníků.

Nemocenských pokladen při společenstvech jest na Smíchovsku a Zbraslavsku celkem 12, a to 8 pokladen pomocnických a 4 pokladny učednické. Pokladny pomocnické mají tato společenstva: povozníků na Smíchově, obchodní gremium na Smíchově, společenstvo řezníků a uzenářů na Smíchově, obuvníků na Smíchově a společenstva spojených živností v Dejvicích, Košířích, Ořechu a Tejnce. — Pokladny učednické mají tato společenstva: obchodní gremium na Smíchově a společenstva spojených živností v Dejvicích, Ořechu a Tejnce.

Spolkové pokladny nemocenské má valná část spolků na Smíchovsku i Zbraslavsku buď jako hlavní aneb jako vedlejší účel spolkový. — Některé z nich vykazují značný počet členů i značné podpory nemocenské.

Živnostenská společenstva mají zákonem (novellou k živnostenskému řádu ze dne 23. února 1897. č. 63 ř. z.) stanovený účel, aby pěstovala ducha pospolitého, udržovala a zvelebovala čest stavu mezi členy a příslušníky společenstva, podporovala společné humanitní prospěchy svých členův a příslušníků, zakládajíce pokladny nemocenské a podpůrné nebo podpůrné fondy pro své členy a příslušníky, aby podporovala společné živnostenské prospěchy zřizováním záložen, skladů surovin, tržnic, zaváděním společné práce stroji a jinými způsoby výroby a p.

V politickém okresu Smíchovském mají sídlo své 22 společenstva živnostenská (15 na Smíchovsku, 7 na Zbraslavsku.); z těch jest 10 společenstev odborných: obchodní gremium na Smíchově, společenstvo povozníků na Smíchově, společenstvo řezníků, uzenářů a obchodníků masem na Smí-

chově, společenstvo obuvníků na Smíchově, společenstvo řetězokovářů v Liboci, 5 společenstev živností obchodních, hostinských a výčepních (v Dejvicích, Mníšku, Roztokách, Tejnce a na Zbraslavi) a 12 hromadných společenstev různých živností (v Davli, Dejvicích, Košířích, Mníšku, Modřanech, Ořechu, Roztokách, Štěchovicích, Středoklukách, Tejnce, na Zbraslavi a Zlíchově).

Mimo tato společenstva živnostenská působí v některých částech politického okresu Smíchovského společenstva, jež mají sídlo mimo obvod okresu: Buštěhradské společenstvo různých živností (polit. okres Kladenský) v obcích Trněném Újezdě a Libochovičkách, 32 Pražská společenstva živnostenská pro živnostníky určitých oborů na Smíchově a 27 z posléze jmenovaných také pro živnostníky týchž oborů ve všech ostatních obcích politického okresu Smíchovského, které k policejnímu obvodu Pražskému náležejí.

Spolky. Na Smíchovsku i Zbraslavsku jest život spolkový velmi čilý.

Na Smíchovsku zřízen 41 spolek vzájemně se podporující, 9 spolků dobročinných, 30 spolků čtenářských a vzdělavacích, 39 dělnických vzdělavacích a odborných řemeslných spolků, 10 jednot ochotnických, 14 spolků pro pěstování hudby a zpěvu; 6 spolků sportovních (5 velocipedistských, 1 veslařský) a 4 spolky výherní; dále jest na Smíchovsku 5 spolků okrašlovacích (pokud se týče pro výzdobu kostela neb postavení pomníku), a to v Butovicích, Čičovicích Malých, Dejvicích, Veleslavíně a Zakolanech.

Místní odbory Ústřední Matice školské jsou celkem čtyři: dva na Smíchově, po jednom v Střešovicích a v Tejnce.

Místních odborů Národní Jednoty Pošumavské jest 12 (v Břevnově, Dejvicích, Hlubočepích, Košířích, Libšicích, Radlicích, Roztokách, Řeporyjích, Řepích, na Smíchově (2) a v Středoklukách).

Místní odbory Národní Jednoty Severočeské jsou dva: na Smíchově a v Šárce.

Hospodářských spolků jest celkem 6: v Čičovicích Malých, Kamýku, Libšicích, na Smíchově, v Tuchoměřicích a Zbuzanech.

V Liboci má sídlo jednota učitelská Budeč Podbělohorská.

Spolky vysloužilců, jichž celkem 19, mají obce: Břevnov (2), Bubeneč, Dejvice, Hlubočepy, Horoměřice, Jinonice, Kamýk, Košíře, Nebušice, Podbaba, Radlice, Smíchov, Stodůlky, Střešovice, Šárka, Tuchoměřice, Únětice a Vokovice.

Spolků střeleckých jest 7 (v Břevnově, Hlubočepích, Košířích, Řeporyjích, na Smíchově (2) a v Tuchoměřicích).

Hasičských dobrovolných spolků jest na Smíchovsku, počítajíc i 3 závodní hasičské sbory, celkem 38; v Řeporyjích má sídlo hasičská župa Pobělohorská.

Spolky tělocvičné jsou na Smíchovsku 22, z nich 20 tělocvičných jednot »Sokola« (v Bubenči, Břevnově, Dejvicích, Jinonicích, Kopanině Přední, Košířích, Liboci, Podbabě, Radlicích (2), Řeporyjích, Sedlci, Roztokách, na Smíchově (3), v Středoklukách, Střešovicích, Tuchoměřicích, Zakolanech a na Zlíchově. K nim se druží šest družstev pro vystavění tělocvičen »Sokola« v Dejvicích, Košířích, Liboci, na Smíchově, v Střešovicích a Zakolanech. Na Smíchově má sídlo Sokolská župa Jungmannova.

Spolky politické jsou na Smíchovsku čtyři: hospodářsko-politická beseda v Kamýku, hospodářsko-politický spolek v Libšicích, občanský klub v Radlicích a politický spolek v Zakolanech.

Celkem jest na Smíchovsku 281 spolek.

Na Zbraslavsku jest 13 spolků vzájemně se podporujících, 7 spolků dobročinných, 2 spolky čtenářské, 5 spolků dělnických vzdělavacích, 3 jednoty ochotnické, spolek pěvácký, spolek sportovní (velocipedistský), spolek výherní a 7 spolků okrašlovacích (v Černošicích, Dobřichovicích, Chuchli, Řevnicích, Všenorech, Zátiší a na Zbraslavi).

Místní odbor Ústřední Matice školské jest na Zbraslavi.

Místní odbory Národní jednoty Pošumavské jsou v Chuchli a ve Mníšku.

Místní odbory Národní Jednoty severočeské jsou v Davli a Modřanech.

Hospodářských spolků jest celkem 5: v Černošicích, Davli, Mníšku, Modřanech a Slivenci.

V Řevnicích má sídlo jednota učitelská Komenský.

Spolky vysloužilců mají obce: Holiň, Hvozdnice, Kosoř, Lipany, Mníšek, Modřany a Zbraslav.

Hasičských dobrovolných spolků jest na Zbraslavsku, počítaje i tovární sbor hasičský, celkem 19; na Zbraslavi má sídlo hasičská župa Zbraslavská Kazín.

Tělocvičných spolků jest na Zbraslavsku 6, vesměs tělocvičné jednoty »Sokol«: v Modřanech, Mokropsech Horních, Radotíně, Řevnicích, Slivenci a na Zbraslavi; mimo to zřízeno na Zbraslavi družstvo pro vystavění tělocvičny »Sokolu« Zbraslavskému. Dva spolky politické »Trojan« na Zbraslavi a Katolicko-politický spolek vikariatního okresu Zbraslavského mají sídlo na Zbraslavi.

Celkem jest na Zbraslavsku 87 spolků.

Divadlo. Před r. 1866 hrálo se na Smíchovsku »na Nové« v Košířích a na Smíchově v sále »u anděla« přičiněním »divadelní besedy«, jež za tím účelem zřízena; z ochotníků »u anděla« stali se někteří později členy zemského divadla v Praze.

Neklidná doba války Pruské přerušila další činnost divadelní na Smíchovsku.

Teprve r. 1870 zřídil P. Švanda stálé letní divadlo (arenu) na Smíchově vedle Eggenberka; zimní dobou hrálo se v sále Eggenberka. Když hostinec Eggenberk zrušen a okolí rozděleno na místa stavební, zbořena také arena, a postavena později arena nová u přístaviště parníků na Smíchově, kde se dosud v letní době hraje; zimní dobou jsou divadelní představení v divadle, zřízeném r. 1881 »u Libuše« na Smíchově.

Kromě těchto stálých divadelních podniků pořádá na Smíchovsku divadelní představení 9 ochotnických jednot: »Vzájemně se podporující ochotnická jednota »Veleslavín« v Břevnově, »čtenářsko-ochotnická beseda v Hlubočepích, beseda »Tyl« v Košířích, dobročinný ochotnický spolek »Klicpera« v Libšicích, ochotnická jednota »Ratolest« v Podbabě, čtenářsko-ochotnická jednota »Kolár« v Radlicích, vzájemně se podporující ochotnická jednota »Svornost« v Ruzíni, čtenářsko-ochotnická jednota »Kolár« na Smíchově a vzájemně se podporující ochotnická jednota »Lípa slovanská« v Střešovicích.

Na Zbraslavsku působí tři ochotnické jednoty: »Ochotnické divadlo« ve Mníšku, čtenářsko-ochotnická beseda »Tyl« v Modřanech a jednota »Hálek« na Zbraslavi.

Mimo jmenované jednoty ochotnické pořádají divadelní představení na Smíchovsku i Zbraslavsku mnohé jiné spolky jako vedlejší účel spolkový a četní ochotníci, ve zvláštní spolky nezdružení.

Zpěv a hudbu pěstují ze spolků na Smíchovsku: »Pěvecký spolek »Hálek« v Břevnově, pěvecký spolek »Václav« v Bubenči, pěvecký spolek »Bendl« v Košířích, Ruzíňsko-Libocký zpěváčký spolek »Hvězda« v Liboci, »Zpěváčký spolek osady Libšické« v Libšicích, »Čtenářsko-pěvecká beseda nad Šárkou« v Nebušicích, zpěváčký spolek »Lukes« na Smíchově, »Smíchovský klub citeristů« na Smíchově, zpěváčký spolek »Malát« na Smíchově, »První národní klub tamburašů« na Smíchově, »Deutscher Männer-Gesang-Verein« na Smíchově, »Zpěváčký a literární spolek« v Stodůlkách, zpěváčký spolek »Boleslav« v Šárce a čtenářsko-pěvecko-ochotnická jednota »Tyl« v Únětičích. — Nejstarším ze spolků těchto jest zpěváčký spolek »Lukes« na Smíchově (založen r. 1863).

Na Zbraslavsku pěstuje zpěv po dlouhou řadu let »Zpěváčký spolek »Slavník« na Zbraslavi.

Hasičství. Starost o bezpečnost majetku vlastního i cizího byla podnětem zařízení hasičských sborů ochranných; uspořádání sborů těch stalo se však teprve v posledních 40 letech, zejména po vydání zákona ze dne 25. května 1876, č. 45. zem. zák., jímž upravena policie v příčině ohně, a zákona ze dne 24. prosince 1884, č. 66. zem. zák., jímž stanovena povinnost pojišťoven přispívati k účelům hasičským.

Na Smíchově působí velmi vydatně »Městský hasičský sbor Smíchovský« asi 40 mužů, který se doplňuje jednak hasiči z povolání a z městských zřízenců se stálým platem, jednak z hasičů dobrovolných.

Na Smíchovsku působí 35 dobrovolných sborů hasičských; sbory takové mají obce: Břevnov Malý, Břevnov Velký, Butovice, Čičovice Malé, Dejvice, Dobrovíz, Hlubočepy, Horoměřice, Kněževes, Kopanina Přední, Košíře, Letky, Liboc, Lysoleje, Nebušice, Noutonice, Ořech, Přílepy Velké, Radlice, Roztoky, Řeporyje, Řepy, Statenice, Stodůlky, Středokluky, Střešovice, Sukdol, Třebonice, Tuchoměřice, Tursko, Újezd Trněný, Únětice, Veleslavín, Vokovice a Zájezd.

Tovární hasičské sbory, po způsobu dobrovolných spolků hasičských ustavené, mají továrny; Ringhofferova a Smekalova na Smíchově, Fischlova a Rosenbaumova na Zlíchově. Celkem jest na Smíchovsku 39 sborů hasičských.

V Řeporyjích má sídlo hasičská župa Pobělohorská.

Na Zbraslavsku působí 18 dobrovolných sborů hasičských; sbory takové mají obce: Čisovice, Davle, Dobřichovice, Hvozdnice, Chuchle, Klínec, Kosoř, Lety, Lišnice, Lochkov, Mníšek, Radotín, Řevnice, Slapy, Slivenec, Štěchovice, Třebotov, Zbraslav. Tovární hasičský sbor, po způsobu dobrovolných hasičských spolků ustavený, má továrna Haasova ve Vraném. Celkem jest na Zbraslavsku 19 sborů hasičských.

Na Zbraslavi má sídlo hasičská župa Zbraslavská »Kazín«.

Zemská ústřední hasičská jednota království Českého« založila v domě R. A. Smekala na Smíchově hasičské museum.

Zemědělství převládalo na Smíchovsku i Zbraslavsku od nepaměti; svědčilať mu znamenitě úrodná půda obou okresů. Starodávné trojdílné polaření a úhoření ustoupilo teprve v nedávné době působením řepařství výhodnému střídavému hospodářství.

Změnu v polaření způsobily také hospodářské stroje a racionelní mlékaření, které u nás zkvetlo valnou spotřebou blízkého hlavního města.

O značně pokročilém hospodářství u nás v době poslední svědčí výstavy krajinské na Zbraslavi r. 1871, v Bubenči r. 1874 a 1880. Okresy naše byly zastoupeny na výstavě jubilejní r. 1891 i na výstavě národopisné r. 1895 příčiněním hospodářských spolků. Za vystavené plodiny polní, skot i brav odměněni také naši hospodáři prvními cenami.

Na výstavě národopisné dostalo se 25 hospodářům z okresu čestných odměn.

Ze starších hospodářů sluší uvésti Františka Špatného, vzorného hospodáře při jurisdikci Švarcenberkské na Smíchově. Byl zároveň vynikajícím spisovatelem slovníků pro odbory průmyslové a hospodářské. Sídlil na Smíchově »na Knížecí«. V době nepokojů r. 1848 pomáhal s jinými udržovati pořádek mezi chudým lidem; r. 1849 byl zatčen a uvězněn na Hradčanech. Po krátké vazbě však uznán za nevinna a propuštěn na svobodu.

Nejlepší pozemky jsou v severní části okresu kolem Turska, Holubic, Noutonic, Kněževsi, Liboce, Veleslavína, Dejvic, Bubenče, Lysolej a Sukdola. V jižní části okresu jest nejúrodnější půda kolem Velké Chuchle, Dobřichovic, Lahovic, Lipan, Radotína a Zbraslavi.

Na pozemcích těch daří se všecky druhy obilí a sází se mnoho cukrovky; také zelí, řepka a jetel pěstují se s úspěchem. Méně úrodné jsou pozemky na severu okresu u Roztok, Únětic, Statenic, Noutonic, Okoře, Zájezda, Trněného Újezda, Svrkyně, Stodůlek a Chýnice, v jižní části okresu u Řevnic, Trnové, Bojanovic, Bratřínova, Čísovic, Mníška, Třebotova a Modřan; tam pěstuje se více žito a oves, hlavně na příkrých stráních a skalnatých úbočích.

Větší louky jsou u Mníška, Čísovic, Lišnice, Lipan, Lahovic a Zbraslavi na jihu, u Dejvic, Bubenče, Motola, Stodůlek a Řep na severu okresu.

Z rostlin obchodních pěstuje se u nás řepka a čekanka. Vojtěška a vičenec pěstují se hlavně pro krmení dobytka.

Chov dobytka daří se u nás náležitě. V pěkném koňstvu mají hospodáři naši zalíbení. Za pěkné výsledky ušlechtilého chovu dostalo se jim na zemských i okresních výstavách státních odměn a jiných vyznamenání.

Chovu skotu prospívá úrodná půda, cukrovarnictví a lihovarnictví, jimiž poskytuje se hojně odpadků pro krmení i ke hnojení. Domácí plemeno ušlechťuje se mísením s druhy Hollandskými, Švýcarskými a s plemenem Moravským.

Chov vepřů jest u nás velmi rozsáhlý. Domácí plemeno zušlechťuje se plemenem cizím (Yorkshirským).

Chov ovcí, který byl na Zbraslavsku před málo lety ještě rozšířen, mizí znenáhla, ježto ubývá ovčích pastvin. V severní části Smíchovska chovají se ovce hruborounné, na Zbraslavsku ovce východofrýžské.

Podle sčítání z r. 1890 bylo na Smíchovsku přes 3380 koní, 6260 krav, 3850 ovcí, 2650 koz a 5530 vepřů. Na Zbraslavsku chováno téhož roku 1137 koní, 4046 krav, 2305 ovcí, 1758 koz a 3347 vepřů.

Králíci nepěstují se u nás ještě jako ve Francii a v Německu, kde jsou četné spolky pro chov jejich.

Drůbežnictví nevěnuje se rovněž péče náležitá. Do ciziny zasýlá se za ni ročně mnoho tisíc, které by se u nás mohly stržiti. Tomu hledí pomoci »Spolek pro zvelebení drůbežnictví v království Českém« v Praze, který chce povznésti naše drůbežnictví. U nás rozšířen hlavně chov slepic, kuřat, hus, kachen a holubů; méně chov krocanů, krůt, perliček a pávů.

Včelařství všímali si předkové naši horlivě zvláště pro medovinu, jež byla oblíbeným nápojem Slovanů. O právech medných a o desátku medném, jejž některé děděny z povinnosti odváděly, činí se zmínka v listině kláštera Břevnovského z r. 993. V šestnáctém století byla medovina ještě nápojem obecným.

V jedenáctém století dělilo se včelařství na lesní a domácí. Doma mohl včelařiti každý, včelaři lesní sdružili se ve zvláštní obce, jež se podobaly cechům. Volili si svou správu: lamfojta (starší včelař), purkmistra, čtyři přísežné, vedli »knihu gruntovní« i »registra včelařská«.

Kdo včelíny kazil neb med jinému vybral, toho stihla pokuta peněžitá a vězení. Za odcizený nástroj platil zloděj 2 zl. pokuty a byl 8 dní vězněn. Pokuta bývala jindy větší. R. 1538 bylo včelstvo i s klátem za 3 zl., kráva za 5 zl. Z toho patrno, že ve středověku podporovali včelařství velice, čímž se rozšířilo a vzkvetlo. Časy válečnými však nastal úpadek včelaření. Pivo s kořalkou vytlačilo medovinu.

V Čechách zřízeno bylo za naší doby několik spolků včelařských, z nich první v Chrudimi r. 1864. První časopis odborný »Včelař« vydán r. 1867. »Zemský ústřední spolek včelařský pro království České v Praze« založen r. 1872; v něm zastoupeno bylo r. 1896 celkem 37 spolků včelařských. Do té doby pořádáno 10 sjezdů a několik včelařských kursů, jichž účastnilo se v počtu utěšeném také učitelstvo.

Na Smíchovsku jest ve 30 obcích 548 úlů, na Zbraslavsku ve 26 obcích 550 úlů, celkem 1098 úlů.

Z vynikajících včelařů okresu našeho uvésti sluší Filipa Stanislava Kodyma (viz str. 566.), jenž vydal »Knihu včelařskou« (r. 1857) a »Luběneckého včelaření« (r. 1858), Ferdinanda Lišku, duchovního správce c. k. trestnice v Řepích, jenž vydal spis: »Včela a její chov.«

Horlivým včelařem po celé čtvrtstoletí jest Antonín Malec, k. a. notář a děkan v Bubenči, od svého mládí statkář Vojtěch Novotný v Šárce, jemuž svěřeno zároveň jednatelství ústředního spolku včelařského.

Hedvábnictví. Po válce sedmileté zavedeno u nás pěstování bourců. V příkopech hradebních zdí kolem Prahy dal r. 1749 vysázeti major Karel Cremieri stromy morušové. Z rozkazu cís. Marie Terezie počalo se s pěstováním bourců i ve školách. R. 1814 založena školka morušová v Bubenči k podpoře hedvábnictví. Ještě dříve dal vysázeti opat Zbraslavský stráně u Komořan morušemi, které vzaly za své stavbou dráhy Modřansko-Dobříšské. Něco moruší pěstuje se dosud v okolí Smíchova ojediněle v zahradách.

Zahradnictví, pěstování ovocných stromů a vinné révy. Na Smíchově i v okolních obcích ujalo se zahradnictví pro blízkost hlavního města již v dobách prastarých. Zahrady připomínají se na Smíchově již za králů Českých, kdy založen klášter Plaský r. 1146 a klášter Kartouzský r. 1341 na místě, kde říkalo se mu »Zahrada Marianská«.

Zahradnictví živnostenské zahrnuje v sobě zelinářství, pěstování stromů, květinářství a vazačství.

Zelinářství, hlavně pěstování zeleniny rychlené, vzmohlo se kolem Smíchova a Zbraslavi pro potřebu domácí i okolí.

Po obchodnicku pěstuje se v Bubenči, v Dejvicích, v Košířích, v Modřanech a na Zbraslavi. V poříčí Berounky od Řevnic ke Zbraslavi, odtamtud k Chuchli sází se zelí na vývoz.

Ovocnictví daří se kolem Zbraslavi, v poříčí Berounky u Třebotova, podél Vltavy od Bubenče k Roztokům a k Libšicům. Školky ovocné založeny již skoro při každé škole. Okresní hospodářský spolek na Zbraslavi má rozsáhlou školku u Slivence, kde přes 14.000 stromků.

Vinařství kvetlo v dobách nejdávnějších i na Smíchovsku. O vinicích činí se zmínka r. 993 ve Veleslavíně, r. 1088 u Modřan, r. 1146 na místě nynější zahrady Kinského na Smíchově, roku 1159 v Letkách*).

Za Karla IV. zakládány vinice na příhodných místech po stráních Smíchovských a Košířských k Motolům a ke Stodůlkám, ke Zlíchovu a k Chuchli. Vinařství povzneseno a utuženo zvláštním řádem z r. 1358, t. zv. »Právy viničnými«.

Úřad perkmistrovský (nad vinicemi) byl v té době velmi výnosný; jeho pravomoci podřízeny vinice na míli cesty kolem Prahy; zrušen r. 1851.

Válkou třicetiletou, častou změnou majetníků a nedostatkem sil pracovních vinařství pokleslo.

Ve válce sedmileté r. 1742 zničilo nepřátelské vojsko stromy i vinnou révu na jižní stráni Petřínské na palivo. Planá réva roste jestě na stráních kolem Košíř a jinde. Větší vinice v době naší jsou u Modřan a u Košíř, menší v Dejvicích a v Zakolanech.

Umělé zahradnictví jako obchodní květinářství s vývozem do ciziny pěstuje se hlavně v Košířích v rozsáhlých sklenících Donátových. Umělé vazačství v jeho závodě náleží k nejpřednějším v Rakousku. Závod pro pěstování stromoví ovocného, keřů i květin ozdobných má obchodní firma Valtrova v Chuchli.

Velké skleníky jsou také v Královské Oboře. C. k. botanická zahrada, založená v předešlém století na Smíchově, zrušena roku letošního a nově zřízena v Praze (na Slupi).

Lesnictví a myslivost. Předkové naši, přišedše do nové vlasti, nalezli rozsáhlé pralesy, jež mýtěním a klučením (Klukovice, Středokluky) v ornou půdu upravovali. Ještě ve XII. století pokrýval »černý les« planinu Bělohorskou; odtamtud táhl se údolím Šáreckým k Podbabě. Při Vltavě zachovala se v podobě proměněné část dávného hájemství hradu Pražského, nynější Královská Obora**).

Krajina Zbraslavská chválí se ve století XIII. jako honbě příhodná a lesy bohatá. Lesy tyto, již od X. stol. majetkem knížat země, darovány později klášterům, které ve prospěch svůj staraly se nejen o pěstování jich a šetření, nýbrž i o rozšiřování.

*) Zoubek: O zakládání m st.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 32.

Honba, v dobách prvotních svobodná a spíše k vyhubení dravců konaná, stala se majetkem vlastníka půdy a oblíbenou zábavou velmožů. O bohatství zvěře v krajině Zbraslavské svědčí zpráva, že Přemysl Ot. II. na jediné honbě mezi Zbraslaví a Mníškem ulovil osm medvědů, čtyři vlky, mnoho jelenů a černé zvěře*). Týž král poručil r. 1268 kopati ve všech jámy na vlky; ještě r. 1276 řádili tito dravci v okolí Pražském, zabíhajíce až k branám města**).

Skleníky zahrad Donátových v Košířích.

Náboženské bouře ve století XV., války pozdější, konfiskace statků a častá změna majetku působily zhoubně na hospodářství lesní. Ve válce třicetileté také u nás mnohá dědina zarostla lesem (Dejšina a Korutany u Mníška, ves jména neznámého v lesích za Zbraslaví), a na mnoha místech dosud znáti, že půda, nyní porostlá věkovitým lesem, druhdy rádlem byla brázděna. Také divoká a jiná lesní zvěř se rozplemenila; vycházejíc z lesů, činila škody na pozemcích usedlíků; honiti a stříleti jí nesměli. Byl tehda na pytláctví a pych lesní vůbec ustanoven trest smrti. Sedláci byli povinni lesní robotou: sázeti les a naháněti pánům zvěř při honbě.

*) Slov. Nauč. Čechy str. 130.
**) Pokrač. Kosmův 422.

Císařským patentem ze dne 7. března 1849 zrušeny roboty lesní i honební a povoleno majetníkům souvislých pozemků ve výměře 115 ha provozovati honitbu na vlastní půdě.

Zákonem ze dne 1. června 1886 upraveno právo provozovati myslivost dle časových poměrů.

Nynější lesní hospodářství v našich okresech provozuje se po většině na velkostatcích a udržuje se ovšem na výši doby. Menší lesíky obecní nebo v majetku soukromníků přizpůsobují se sousedním lesům velkostatků.

Nejvíce lesů většinou jehličnatých zachovalo se při velkostatku Zbraslavském, od Baní k Jiloviští, Klinci a Lišnici; ohraničeny jsou na východě Vltavou a divokým, skalnatým údolím potoka Mníšeckého; na západ sahají místy až k Berounce, kde s nimi hraničí les statku Všenorského, lesy velkostatku Křižovnického v Dobřichovicích a lesy obce Řidky, od Černolic příkrým hřebenem lesním oddělené; odtamtud sklánějí se k Berounce lesy Řevnické.

Krajinu Mníšeckou objímají v malebném kruhu pečlivě pěstěné lesy panství Mníšeckého, jimž vévodí v stínu lesní samoty ukrytý klášter na vrchu »Skalce«. Za Mníškem u Čísovic hraničí s lesy Slapskými, kde se střídají příjemné stráně s příkrými úbočími k Vltavě. Zvláště malebný ráz má krajina lesní u Svatojanských proudů.

Na západní straně při levém břehu Berounky obklopeny lesnatými stráněmi oba břehy potoka Radotínského ke Kosoři, Třebotovu a Černošicům.

Výletníkům známý lesík Chuchelský činí rozhraní okresu Zbraslavského a Smíchovského.

Na Smíchovsku jest lesů méně, náležejí většinou velkostatkům. Větší lesy rozkládají se u Chotče, u Roztok, od Libšic k Tursku, ve Statenicích, v Tuchoměřicích, v Trněném Újezdě a v Únětičích; háje jsou u Košíř, Motol, Úholičeka j.

Roku 1897 odstřeleno na Smíchovsku 20 bažantů, 4195 zajíců a 5650 koroptví, na Zbraslavsku 420 bažantů, 160 srnců, 50 tetřívků, 4300 koroptví a 6520 zajíců.

O rybářství za starších časů dovídáme se z listiny kostela Vyšehradského z r. 1088, jemuž tehda náležel díl řeky Berounky v Mokropsech s rybáři, díl Vltavy s rybáři mnohými u Modřan, u Komořan a u Lahovic. Rybáři u Lahovic náleželi r. 999 klášteru Ostrovskému.

Mnoho rybářů bylo v Bubenči (dříve Ovenci), kde lovili ve velikém rybníce a v blízké Vltavě. Poplatky odváděli klášteru sv. Jiří v Praze. Klášter Břevnovský, později i Zbraslavský, měl v Libšicích rybáře, kteří dodávali ryby na stůl opatův.

Na řece Vltavě a Berounce pronajímá se nyní provozování rybářství.

Na Zbraslavsku vyloví se ročně asi 68 q ryb, na Smíchovsku asi 12 q, z rybníka v Král. Oboře 7 q.

O rybnících v našich okresích viz. na str. 83.

Ceny obilí a plodin

za 1 rak. měřici = 61 l v nové měně.

Rok	Pšenice		Žito		Ječmen		Oves		Hrách		Čočka		Brambory	
	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h	K	h
1697	1	74	1	40	1	22	—	—	—	—	—	—	—	—
1797	5	48	4	08	3	20	1	54	2	36	4	48	1	68
1805	7	90	5	76	4	76	2	60	4	32	6	56	2	50
1830	7	12	4	74	4	02	2	40	4	16	5	76	2	05
1855	10	08	7	48	6	08	3	72	8	78	11	82	1	92
1890	10	40	8	66	8	—	4	42	12	30	19	68	2	46
1898	12	96	10	68	10	56	7	92	12	90	24	40	2	44

R. 1791 stál bochník chleba 8 h, 1 libra (50 dg) masa 10 h. R. 1891 byl bochník chleba za 72 h, 1 libra (50 dg) masa 62 h. Chléb tedy jest 9krát, maso 6krát dražší, než před 100 lety.

Trhy jsou na Smíchově denní a téhodní, na Zbraslavsku výroční v Davli (4), ve Mníšku (5), v Řevnicích (3), na Zbraslavi (6).

Velkostatky na Smíchovsku.

Břevnov, majetek kláštera Benediktinů u sv. Markéty v Břevnově. Poplužní dvory v Břevnově ve vlastní správě, Mirešický dvůr u Třebonic pronajat.

Bubeneč, majetník Moric Schlöcht.

Cibulka u Košíř, majetník Dr. Rob. Polák.

Dejvice, majetek proboštství u sv. Víta na hradě Pražském. Poplužní dvůr v Dejvicích ve vlastní správě.

Dobříč, soukromý majetek Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. Dvůr v Dobříči řídí správa císařských velkostatků.

Holubice, majetník J. J. kníže Moric Lobkovic; dvůr pronajat.

Horoměřice, majetek kláštera Praemonstrátů na Strahově. Poplužní dvory v Horoměřicích pronajaty, v Kněžívce a v Nebušicích ve vlastní správě.

Jinonice, majetník J. J. kníže Jan Adolf ze Schwarzenberka. Poplužní dvory v Jinonicích ve vlastní správě, dvůr v Radlicích pronajat.

Motoly, majetek rytířského řádu Maltézského v Praze; poplužní dvůr ve vlastní správě.

Roztoky, majetník Josef Leder; dvůr ve vlastní správě.

Ruzíň, majetek země.

Statenice, majetník svobodný pán Dlouhoveský z Dlouhé Vsi; poplužní dvory v Statenicích a v Kamýku.

Sukdol náleží klášteru Benediktinů v Emauzích; poplužní dvůr pronajat.

Tuchoměřice a Středokluky, majetek c. a k. studijního nadačního fondu; poplužní dvory ve vlastní správě

Tursko náleží ryt. řádu Křižovníků s červenou hvězdou v Praze; poplužní dvůr ve vlastní správě.

Úholičky, majetník Rudolf Procházka s chotí Idou; poplužní dvůr pronajat.

Únětice, majetek vždy věrné metropolitní kapitoly u sv. Víta na hradě Pražském; poplužní dvůr v Únětících ve vlastní správě, dvůr v Ořechu pronajat.

Zbuzany a Choteč, majetek kapitoly u Všech Svatých na hradě Pražském; oba dvory pronajaty.

Obora »Hvězda« náleží c. a k. dvornímu erару, správu má c. a k. zámecké hejtmanství.

Královská Obora se Stromovkou jest majetkem země, jejž spravuje zemský výbor království Českého.

Velkostatky na Zbraslavsku.

Čísovice jsou majetkem baronky Johanny Schäfferové.

Dobřichovice a Slivenec, majetkem ryt. řádu Křižovníků s červenou hvězdou v Praze; oba velkostatky pronajaty.

Komořany, majetník R. Procházka.

Kosoř, majetek král. kollegiatní kapitoly Vyšehradské; poplužní dvůr pronajat.

Lochkov, majetník V. Buldra, architekt v Praze; poplužní dvůr pronajat.

Mníšek, majetník svobodný pán Karel ze Schirndingů; velkostatek ve vlastní správě.

Řídka jest majetkem hraběnky Johanny Brandisové.

Slapy, majetník hrabě Bedřich z Westphalenu; dvůr ve Slapech, v Masečíně a ve Sloupu blíže Davle pronajat.

Trnová, majetník baron Max Scharschmidt z Adlertreu; velkostatek ve vlastní správě.

Všenory, majetek dědiců Nolčových; velkostatek Všenory a Nový Dvůr u Černolic ve vlastní správě.

Zbraslav, majetník J. J. kníže Karel Oettingen-Wallerstein. Dvory na Zbraslavi, v Třebotově, v Mokropsech, v Lahovicích, Lipanech a Peluňku pronajaty.

Katastralní obce Smíchovska a Zbraslavska, jejich výnos, daně a přirážky.

Katastralní obec	Rozloha obcí			Čistý výnos r. 1897		Daň předepsaná		Přirážky: 51% zemská 10% školní 10% okresní	
	h	a	m²	K	h	K	h	K	h
A. Smíchovsko:									
1 Běloky	222	18	85	5881	44	1335	08	947	80
2 Břevnov	419	57	65	17443	18	3959	60	2811	32
3 Bubeneč	421	19	06	26590	42	6036	02	4285	58
4 Čičovice Malé	358	—	70	14817	52	3362	58	2388	14
5 Čičovice Velké	294	99	58	13213	18	2999	40	2129	58
6 Dejvice	589	90	28	20980	64	4762	60	3381	46
7 Dobrovíz	676	96	48	30280	50	6896	38	4896	42
8 Dobříč	348	61	20	11327	58	2571	36	1825	66
9 Hlubočepy	503	63	41	11582	64	2629	26	1866	78
10 Holubice	450	86	96	2681	20	6096	60	4321	48
11 Holy	207	03	35	4752	78	1078	88	766	—
12 Horoměřice	708	67	65	28176	28	6396	02	4541	18
13 Chaby	156	61	05	7361	62	1671	08	1186	46
14 Choteč	370	54	03	5402	94	1226	46	870	78
15 Chýnice	419	63	03	10688	04	2426	18	1722	38
16 Chýnov	142	92	58	3175	36	720	80	511	76
17 Jinonice-Butovice	765	20	73	20793	74	4720	18	3351	32
18 Kamýk	324	39	62	16939	68	3845	30	2730	16
19 Kněževes	599	97	16	31875	84	7235	82	5137	44
20 Kněžívka	353	93	53	16028	38	3638	44	2583	30
21 Kopanina Přední	328	93	96	7968	30	1809	04	1284	40
22 Kopanina Zadní	392	18	30	14864	04	3374	14	2395	64
23 Košíře	230	72	27	6387	96	1450	06	1029	54
24 Kovary	237	54	92	5364	84	1217	82	864	66

	Katastralní obec	Rozloha obcí			Čistý výnos r. 1897		Daň předepsaná		Přirážky: 51% zemská 10% školní 10% okresní	
		h	a	m²	K	h	K	h	K	h
25	Kozinec	351	02	01	14980	02	3400	46	2414	32
26	Letky	305	53	24	9626	96	2185	54	1551	74
27	Lichoceves	250	75	16	17896	56	4062	52	2884	38
28	Liboc	431	60	19	10275	12	2332	46	1656	04
29	Libochovičky	233	58	33	7761	84	1761	94	1250	98
30	Libšice	263	24	20	8912	34	2023	10	1436	40
31	Lysolaje	293	34	31	10713	46	2431	96	1726	70
32	Motol	558	98	72	9029	04	2049	60	1455	22
33	Nebušice	584	99	68	14972	24	3398	70	2413	08
34	Noutonice	266	92	58	11332	70	2572	52	1826	48
35	Okoř	212	99	33	7004	40	1580	—	1128	80
36	Ořech	458	60	86	17800	48	4063	40	2885	02
37	Přílepy Velké	252	28	95	7857	88	1783	74	1266	46
38	Radlice	256	53	88	6842	28	1553	20	1102	78
39	Roztoky	599	33	—	14819	36	3364	02	2388	46
40	Ruzíň	772	59	45	42206	40	9580	86	6802	42
41	Řeporyje	750	33	41	21825	50	4954	40	3517	60
42	Řepy	322	35	08	11818	12	2682	72	1904	74
43	Sedlec	172	05	89	3596	90	816	48	579	70
44	Smíchov	680	19	73	25815	32	5860	08	4160	66
45	Statenice	369	26	18	13101	80	2974	10	2111	62
46	Stodůlky	723	68	08	24591	16	5582	20	3963	36
47	Středokluky	553	19	61	25008	66	5676	96	4030	64
48	Střešovice	197	29	19	6550	92	1487	06	1155	82
49	Sukdol	380	31	26	15095	—	3426	56	2432	86
50	Svrkyně	383	16	07	18430	50	18423	72	2970	44
51	Třebonice	367	77	93	19330	36	2388	—	3115	48
52	Tuchoměřice	560	55	86	20311	06	4610	62	3273	54

	Katastralní obec	Rozloha obcí			Čistý výnos r. 1897		Daň přeslepsaná		Přirážky: 51% zemská 10% školní 10% okresní	
		h	a	m²	K	h	K	h	K	h
53	Tursko	897	14	01	5305	24	12175	20	8644	40
54	Újezd Trněný	330	53	19	10337	42	2346	58	1666	08
55	Úholičky	413	32	67	14371	90	3262	42	2316	32
56	Únětice	322	01	61	10874	92	2 6[illegible]	60	1752	70
57	Veleslavín	143	25	86	5176	70	1175	12	834	34
58	Vokovice	344	19	59	8555	46	1942	08	1378	88
59	Zájezd	190	48	55	9131	08	2072	76	1471	66
60	Zbuzany	503	78	57	17426	44	3975	80	2808	62
61	Zlejčín	269	09	31	10234	48	2323	46	1649	66
62	Žalov	294	21	66	9042	14	2052	56	1457	32
	Úhrnem	24584	73	85	925205	26	210021	60	149115	36
	B. Zbraslavsko:									
1	Bojanovice	311	38	02	3601	64	817	58	719	48
2	Bratřínov	417	64	04	3787	40	859	74	756	58
3	Černolice	436	69	42	6856	82	1556	50	1369	74
4	Černošice Dolní	192	17	53	6794	46	1542	34	1357	26
5	Černošice Horní	285	14	48	3238	20	735	08	646	86
6	Čísovice	1235	57	82	18292	84	4152	48	3654	18
7	Davle	800	97	97	6094	16	1383	38	1217	38
8	Dobřichovice	1274	28	96	33310	84	7561	56	6654	18
9	Hvozdnice	470	40	20	4372	92	992	66	873	54
10	Chuchle Malá a Velká	655	89	02	19112	36	4338	52	3817	90
11	Jiloviště	1365	30	—	10056	34	2282	78	2008	78
12	Trnová	440	91	98	4198	30	953	02	838	66
13	Klínec	516	55	98	5388	22	1223	08	1076	32
14	Kosoř	491	34	21	9167	34	2080	98	1431	26

	Katastralní obec	Rozloha obcí			Čistý výnos r. 1897		Daň předepsaná		Přirážky: 51% zemská 10% školní 10% okresní	
		h	a	m²	K	h	K	h	K	h
15	Lahovice	349	94	80	21785	24	4945	24	4350	82
16	Lety	322	22	23	9187	64	2085	60	1835	32
17	Lipany	508	79	56	28103	98	6379	60	5614	04
18	Lipence	231	25	43	4263	82	967	88	851	74
19	Lišnice	739	10	45	9752	06	2213	72	1948	08
20	Ridka	393	54	37	5539	98	1257	58	1106	68
21	Lochkov	308	20	90	7212	16	1637	16	1440	70
22	Mníšek	2168	25	45	27363	90	6211	60	5466	20
23	Modřany	781	98	31	10243	50	2325	28	2046	24
24	Mokropsy Hor.	209	21	59	8976	64	1129	70	994	14
25	Mokropsy Dol.	543	42	51	10153	98	2304	96	2028	36
26	Radotín	574	75	73	15121	86	3432	66	3020	74
27	Řevnice	1009	22	42	13354	14	3031	38	2667	62
28	Skochovice	386	28	89	4128	08	937	08	824	64
29	Slapy	1542	01	—	16973	60	3853	—	3390	64
30	Slivenec	1002	48	98	33484	70	7601	26	6689	10
31	Štěchovice	804	15	30	8124	22	1844	20	1622	90
32	Masečín	603	58	64	3352	—	760	90	669	60
33	Točná	656	77	48	10563	80	2397	98	2110	22
34	Třebotov	682	94	66	12746	26	2893	40	2546	30
35	Vonoklasy	300	18	56	4773	20	1083	52	953	50
36	Roblín	560	05	45	8433	28	1914	36	1684	64
37	Záběhlice	336	14	14	3678	90	835	12	734	90
38	Žabovřesky	253	83	52	12516	46	2841	24	2460	36
39	Zbraslav	176	43	58	8891	84	2018	44	1776	22
	Úhrnem	24339	73	58	428998	08	97382	56	82175	72

Řemesla a živnosti. Z některých místních názvů dávných osad v okresích našich, jako jsou: Košíře, Radlice, Kovary, Kosoř a j. souditi můžeme, že obyvatelé osad těch zabývali se již v dobách předkřesťanských prací řemeslnou, a to po většině výrobou hospodářských nástrojů ze železa. Potřebného kovu dodávaly jim osady jiné, kde tavila se ruda železná v pecích selských«.*)

V Košířích, Slivenci, Zbuzanech a Krtni pece takové byly objeveny; na blízku jsou posud ložiska rud v ohni snadno tavitelných. Dřevěného uhlí k tomu poskytovaly rozsáhlé lesy, v nichž dříví nejen na stavby káceno, nýbrž i na uhlí páleno. Také vápno k stavbám pálívalo se ve skalách vápenných. Lomy mramorové u Slivence připomínají se již ve 13. století, kdežto o lomech opukových zmínka se děje při stavbě kláštera Břevnovského.

Po rýžování zlata jsou stopy u Jiloviště a v okolí Mníšeckém.

Dřevěné nářadí hospodářské a domácí nádobí vyrábělo se téměř v každé osadě po domácku; také zhotovování oděvu a obuvi náleželo té doby mezi domácí řemesla, jež provozována v každé rodině. Ovšem také děla se po domácku úprava potravin, z polí a lesů získaných.

O řemeslném důvtipu dávných našich předků svědčí přerozmanité nálezy starožitností, zbraní, šperků a zvláště popelnic, dovedně vyrobených i uměle na svou dobu zdobených.

Před zavedením křesťanství usazovali se řemeslníci hlavně v četně obydlených podhradích hradů župních, tehdejšího střediska života pospolitého, v místech trhových, kam se okolní selské obyvatelstvo scházelo, aby potřeb nakoupilo nebo plodiny hospodářské vyměnilo. Tam také cizí kupci přiváželi tovary své na prodej neb výměnu.

Za prvních dob křesťanství provozovala se zejména v klášteřích rozmanitá řemesla, jimž se přiučovalo i okolní obyvatelstvo. Zvláště slynuli Benediktini Břevnovští již v době založení kláštera r. 993 zručností řemeslnou a pěstováním umění.

Zakládáním klášterů zvelebovalo se nejen umění stavitelské, nýbrž i malířství, řezbářství a řemesla, zabývající se výrobou bohoslužebných předmětů a klenotů, na ten čas velice umělých.**)

V dobách těch vyňati byli řemeslníci pro kostel pracující z práva světského a podřízeni soudům církevním.

V listinných památkách z 11. století připomínají se jména živnost a řemesel v zakladacích listinách klášterů. R. 1055 daroval Spytihněv II. klášteru Ostrovskému číšníka, který byl povinen odváděti panu opatovi misky a jiné nádoby třikráte do roka.***) Kapitola Vyšehradská měla od

*) Školy Smích. 1875.
**) Pam. arch. II., 233.
***) Tomek: Děj. Pr. I., 58.

r. 1088 v Dehnicích soustružníky, v Jinonicích a Butovicích číšníky, v Kněževsi pomytce, v Letech zvoníky, v Komořanech a Mokropsech rybáře.*) Břevnovskému klášteru náležela v té době na nynějším Smíchově výtoň dříví po Vltavě plaveného, z něhož se pod Děvínem u Zlíchova clo platilo.** Dříví otesával v ohradě tesař Duchoň. O mlýnech a jezech činí se zmínka v zakladací listině kláštera Břevnovského r. 993.

V listině kláštera Kladrubského r. 1115 připomínají se rybáři v Černošicích a Lahovicích a hlídači kostela sv. Havla.***)

Strahovský klášter měl úročníky hrnčíře v Košířích a Hlubočepích,†) kanovníci Vyšehradští r. 1178 v Modřanech rybáře, chmelaře a zvoníky.††)

Ku zvelebení řemesel a živností přispělo ve 13. století zakládání měst. V privilegiích z té doby mluví se o výhradním právu ku provozování řemesel a živností, jež na počátku 14. století, zejména za panování Karla IV. zvláštními řády upraveny vznik daly zřízení cechovnímu, na naše doby zachovanému. Ve venkovských osadách děje se zmínka o krejčím (r. 1318) na Zbraslavi†††), v Zájezdě r. 1412, o lazebníku, pekaři, řezníku a mlynáři v Řevnicích, vsi trhové (r. 1335),*) na Zlíchově připomíná se polesný, na Zbraslavi švec Hodek, vinař Vavřinec, na Vraném krčmář Lukáš, v Mníšku švec Jakub, uhlíř Jakub Bradáček r. 1380**), v Budči r. 1394 stavitel Václav,***) v Lochkově r. 1399 dvorský tesař krále Václava, v Břevnově v urbáři z r. 1406 tesař Duchoň, chmelař Neustup, zahradník Rak, zahradnice Manda a hajný Duchoň.

Za císaře Karla IV. zvelebeno zemědělství zvláště zakládáním vinic, zahrad a chmelnic na příhodných návrších kolem Prahy; zavedeno i rybnikářství, do té doby neupravené.

Jak té doby kvetlo stavitelství a všecka umění pro výzdobu chrámů, toho stopy shledáváme i v okresu našem.

Cechovní zřízení, opatřené hojnými výsadami, jichž úzkostlivě šetřeno, ustrnulo od věku 14. po mnohá století na témž stupni; nepřálo vynálezům, jež by uvedly práci řemeslnou na pravou cestu.

O řemeslech a řemeslnících na vsi dovídáme se ze starých zápisů v urbářích, později pozemkových knihách; tam se skoro v každé větší vsi jmenuje kovárna, ovšem panská, nějaký příštipkář, jemuž říkali prták, kdežto švec, novou obuv zhotovující, »novák« se jmenoval, krejčí pro nejnutnější

*) Tamže I., 35.
**) Erben 93.
***) Chronicon Aulae Regiae p. 83.
†) Pam. arch. II., 77.
††) Tomek: Děj. Pr. I., 37.
†††) Chron. Aulae Regiae 216
*) Pam. arch. IV., 44.
**) Libri visit.
***) Pam. arch. IX., 224.

správky, snad i kolář po domácku vyučený. V Lipanech dovolila r. 1705 pohodnému Jiřímu Šulcovi obec Nového Města Pražského vystavěti pohodnici.

Přistěhovalými německými a nizozemskými řemeslníky do vlasti naší stala se řemesla s živnostmi, dříve na určitá místa obmezená, svobodnými a družila se, jak již pověděno, v cechy. Nejprve sdružovali se řemeslníci, kteří obec živili a šatili. Nejstarším v našem okolí byl cech mlynářský v Řevnicích; měl své výsady stvrzeny císařem Karlem IV. Též na Zbraslavi postarali se opatové, aby místní řemeslníci, nejvíce ovšem pro klášter pracující, v cechy se sdružili; vymohli jim k tomu na panovnících Českých různé výsady.

Cechovní památky z Mníška.

V rozvoji řemesel utěšeně zkvétajících nastala bouřemi husitskými delší přestávka; měla však výhodu, že se po skončených válkách ujali řemesel Čechové, kteří se s Němci dříve o ně dělili. Ve XIV. st. pozorovati jest na ten čas znamenitě vyvinuté dělení práce v témž řemesle; svědčilo mu velice právo milové, dle něhož nesměli se již od r. 1328 prodávati na míli cesty kolem města určité výrobky.

Století 16. bylo dobou největšího rozkvětu řemesel. Tehda vznikaly cechy, kde jich ještě nebylo. Po bitvě Bělohorské kleslo řemeslo všude; ještě krutější doba nastala všem živnostem ve válce třicetileté, kdy zvláště v okresech našich všecka městečka vypálena, pobořena a vydrancována. Ve vřavě té zajisté i mnohé výsady a památky cechovní ze zlaté doby řemesel vzaly za své. Když městečka za podpory vrchností znova vystavěna a osazována, vrátili se i řemeslníci a družili se v pokojných časech v nové cechy nebo staré a dávné obnovovali, ježto řemeslům i živnostem opět dařiti se počalo. Zachované cechovní památky ve Mníšku jsou z doby této: cínová

konvice, »vilikum« (koflík) cechu obuvnického z roku 1653, artikule na pergameně, knihy mistrovské od r. 1662 a knihy menšího pořádku (tovaryšského) z r. 1691.

Na Zbraslavi chovají se artikule cechovní z r. 1687 se stvrzením opatů z r. 1717, 1743, 1757 a 1771, artikule cechu mlynářského s německým ověřením i podpisem císařovny Marie Teresie r. 1748 a s podpisem i pečetí opata Desideria. Císařská i opatská pečeť a desky jsou dosud pěkně zachovány.

V Řevnicích zachovaly se cechovní artikule pořádku zednického, tesařského a kamenického z r. 1739; v Davli založen byl cech hrnčířů r. 1704 a »rejcech« čili cech obecný r. 1749; v té době asi vznikly také cechy v Štěchovicích. Řemeslníci Břevnovští netvořili cechu samostatného, nýbrž náleželi ku cechu Kladenskému.

Na Zbraslavi zřízeny dle listinných pamětí od času císaře Karla IV. tyto cechy: krejčovský, řeznický, tesařský, zednický, hrnčířský, mlynářský, ševcovský; v pozdější době utvořil se pro ostatní řemesla cech obecný, jemuž se »rejcech« říkalo.

V Mníšku náleželi živnostníci a řemeslníci původně ke čtyřem cechům, které však, když cech mlynářů, nemaje vlastního praporu, k cechu krejčů se přidal, ve tři cechy se sloučily, jež pojmenovány dle různé barvy praporu.

Cechovní prapor Živnostenského spolku ve Zbraslavi
(Z okr. národopisné výstavy na Zbraslavi r. 1893.)

K cechu modrého praporu náleželi truhláři, kováři, koláři, bednáři, tesaři, zámečníci, zedníci a kominíci; k cechu zeleného praporu obuvníci, hrnčíři, pokryvači, k cechu praporu červeného krejčí, později i mlynáři. Všecky tyto tři prapory jsou od r. 1803 dosud pěkně zachovány; užívá jich živnostenský spolek. Také na Zbraslavi zachovalo se osm praporů cechovních z doby císaře Josefa II. V Davli, kde mimo cech hrnčířů byl cech obecný čili rejcech, dosud užívá spolek živnostenský starého cechovního praporu sv. Kryšpína, pod nímž chodívali mistři cechu i rejcechu. Ve Štěchovicích mají dva památné prapory cechovní, jež jsou nyní majetkem živnostenského sdružení. Tkadlci, jichž ve Štěchovicích a na Mníšku bylo několik, i sladovníci Mníšečtí vymizeli ve století minulém.

Druhdy mívaly cechy velikánské korouhve s těžkými žerděmi, které byly za podpory čtyř menších žerdí od pěti, šesti osob řemeslnických nošeny; když je císař Josef II. zakázal, pořízeny menší prapory nynější. V Břevnově mají prapor z novější doby na jedné straně se stříbrným Českým lvem, pod nímž byl nápis později odstraněný: »Roku svobody 1848. Na druhé straně je stříbrný vavřínový věnec, uprostřed dvě ruce v sobě složené, pod nimi ve stříbrné stuze příslušný nápis.

Cechovní prapor Živnostenského spolku a pokladna cechovní z Řevnic. (Z okr. nár. výstavy na Zbraslavi r. 1893.)

Z ostatních památek zachovaly se skoro všude cechovní pokladny, »matky pokladnice« zvané,*) pečeti a odznaky, rekvisity pohřební, někde také ještě pláště, v nichž členové cechu druha svého doprovázeli ke hrobu, knihy všelikých účtů, ferule (právo) a některé jiné drobnosti.

Na Zbraslavi jest plotna měděná z druhé polovice minulého století, original desky k tisknutí listů »za vyučenou«, s obrazem Madonny Zbraslavské a znakem opata Desideria.

Samosprávu řemeslných sdružení valně obmezil Karel VI., zrušiv mnoho výsad cechovních. Za císaře Josefa II. zřizovány průmyslové závody, jimiž konkurrence se počala. Počátkem 19. věku zavedeny parní stroje, které způsobily těžké rány výrobě řemeslné; rozjitření dělníci obávajíce se, aby výživy v budoucnosti nepozbyli, bouřili se proti továrnám r. 1844 i na Smíchově. Svoboda živnosti zákonem r. 1859 prohlášená zahubila mnoho řemesel. Jakousi nápravu zjednal zákon živnostenský z r. 1883.

Na základě zákona toho založena ve všech větších místech okresů našich čilá družstva živnostenská, která podporována většinou nově zříze-

*) Truhly tyto měly ráz své doby; byly nejvíce těžké, dubové, vně i vnitř uměle vykládané a ozdobně kované, »mistrovské« kusy truhlářů i zámečníků.

nými průmyslovými a odbornými školami, starají se o řádnou výchovu dorostu řemeslnického a hledí, aby zdokonalováním řemesel nabylo opět platnosti dávné pořekadlo: »Řemeslo má zlaté dno«.

Práva i povinnosti mistrů, tovaryšů a učňů v řemeslném sdružení poznati lze zvláště ze zachovaných dosud cechovních artikulí pořádku mlynářského na Zbraslavi a Řevnicích.

Starší mistr neb cechmistr, volený z celého cechu, spravoval cech. Volbu jeho potvrzovala vrchnost, na Zbraslavsku pan opat. Tak bylo mimo Zbraslav i v Řevnicích, Davli a Štěchovicích. V Mníšku udílela výsady světská vrchnost, potvrzovala je a měla nad cechem dozor, který také jinde vykonával inspektor, obyčejně první úředník na panství.

Cechmistrovi příslušela předem jurisdikce ve věcech sporných nade všemi členy cechu. Odvolání vyřizoval soud konšelů. Vinník za pokutu dával vosk, několik grošů, někdy i kopu.

Cechovní řády byly tuhé. Prohřešil-li se mistr proti artikulům, trestán i šatlavou a při hrubém přestupku i se řemesla sesazen.

Cechmistr spravoval »matku pokladnici«, v níž uloženy peníze, výsady, spisy a pečeť cechu; při nové volbě stěhovala se »matka pokladnice« u stkvělém průvodu k novému cechmistrovi. Hromady cechovní konány čtvrtletně o suchých dnech; cech se k nim scházíval buď u cechmistra, bylo-li tam místo, neb v hospodě cechovní; jejímu hospodáři říkalo se »pan otec« a »pantatík«. Hromada počala se otevřením pokladny, při čemž přísně dbáno náležité vzájemné uctivosti. Kdo z mistrů přišel po čtení artikulí, které se při každé hromadě konalo, neb když svíce na počátku rozžehnutá dohořela, platil pokutu. Kdo jednání pronesl, mohl býti z cechu vyloučen.

V cechu přísně dbáno počestného života, zbožnosti, uctivosti ke starším, přihlíženo pilně, aby zachováván byl nedělní klid a čest cechu neporušena se udržela.

Cechmistři dozírali na správné dílo, váhu i míru; přestupky neb nedovolené »fortele« oznamovali vrchnosti k potrestání.

Mlynářům na Zbraslavsku dovoleno bylo vzíti od mletí 16tý díl neb ze strychu čtvrtci všeho obilí. Kdo mistrem nebyl, nesměl v celém okolí ani mlýna míti, ani řemesla provozovati.

Pro chudší mistry řemesla krejčovského i ševcovského, tkadlce a mistry jiných drobných řemesel kupovaly se z pokladny zásoby; v nutných případnostech i peníze půjčovány; »matka pokladnice« zastupovala naše záložny.

Přístupné k cechu projednávalo se při valné hromadě. O přijetí mezi mistry rozhodoval celý cech; kdo se o ně ucházel, prokázal, že je poctivých rodičů, mravů bezúhonných a že se řádně řemeslu vyučil. Cech mu uložil mistrovský kus; nebyl-li příslušníkem domácím, opatřil si právo měšťanské.

Aktuarem nebo písařem cechovním býval obyčejně učitel; za výkony své dostával »poctu« neboli peněžitou odměnu.

Mistrovským synkům i tovaryšům, kteří vdovu po mistru za manželku pojali, bylo všelijak mistrovství ulehčováno.

K svátečním průvodům dostavoval se každý cech s korouhví; v kostele vykázáno mu místo a starší bedlivý pozor měli, aby každý mistr, tovaryš i učeň vždy v neděli bohoslužbám byli přítomni. Při pohřbu člena neb někoho z jeho rodiny dostavovali se všichni členové cechu doprovodit nebožtíka ke hrobu. K počestnému průvodu měli korouhve, máry, příkrovy, pláště a svíce. Rekvisity tyto opatroval nejmladší mistr, který byl někde zároveň i cechovním poslem; říkali mu »mladší«.

Poplatky mistrovské byly různé dle místních poměrů neb schválených artikulí: největší při cechu mlynářském na Zbraslavi a v Řevnicích, nejmenší v Břevnově.

Také tovaryši mívali zvláštní cechy, jinak »menší pořádky« zvané; tak bylo v Mníšku a v Břevnově. Cechy takové ovšem podléhaly ve všem dozoru mistrů. Starší tovaryši měli svá práva nad mladšími, všickni nad učni. Mezi sebou měli jako mistři žíti ve svornosti, bez hádek a v cechovní hospodě ke svým stolům sedati; modrý pondělek světiti všude zakazováno. Z díla odejíti nesměli, kdy jim libo, zvláště ne před svátky a před jarmarky; odešel-li, psal po něm cech i do jiných míst. Nuceným »vandrem« nabývali tovaryši zkušeností řemeslných a znalosti ciziny; dojížděním na trhy opět obratnosti v obchodu, kupování a prodeji.

Mzda byla společnou smlouvou stanovena; který mistr mzdy přilepšil, přísně byl pokutován. Též pracovní doba dle smlouvy slušně byla dodržována.

Učně (robence) přijímal mistr v plném cechu. Robenec ukázal listy poctivého lože a přivedl rukojmí, že v řemesle setrvá. Léta učení (2—5) byla u jednotlivých řemesel různá; vše záleželo na společné úmluvě. Za vyučenou dostával robenec v plném cechu, začež zaplatil určitý poplatek, někde větší, jinde menší. Za přijetí do cechu platil »svačinu« učeň tovaryšům, tovaryš a mladší mistr starším mistrům. Poplatky byly dosti značné: mistrům, tovaryšům, aktuarovi, do pokladny a do chudé kasy. Mistrovské diplomy a listy za vyučenou z té doby, často uměle provedené, jsou pravou písařskou zvláštností.

Zaniklými cechy vzaly za své i starobylé řády cechovní, různé výsady a některé často zajímavé zvláštnosti. Místo cechů zavedena jsou v době nejnovější živnostenská společenstva.

Průmysl byl v našich okresích již za doby předhistorické, o čemž svědčí nejnovější nálezy sléváren bronzu v údolí Roztockém, slévárny železa i tavidla skla v Bubenči a u Podbaby (odkryté r. 1846), železné pece v Košířích s množstvím strusek železných (objevené r. 1880) a odpadkové jámy výroby železa v okolí Zadní Kopaniny.

Také v listinných pamětech zachovaly se nám zprávy o průmyslu, na ty časy náležitě vyvinutém.

Listina kláštera Břevnovského z r. 993 zmiňuje se o těžbě kovů a zemin, o kamenných lomech, o vápenicích a cihelnách. Ve 13. století při stavbě špitálu Křižovnického na konci mostu na Starém Městě Pražském uvádějí se mramorové lomy ve Slivenci. Zlato vypíralo se u Jiloviště a v okolí Mníšeckém, kde doluje se nyní pod »Skalkou« na rudu železnou, jíž ročně se dobude 30.000 q. Dováží se ke zpracování do hutí v Dobříši a obsahuje 44—49% železa.

Ve druhé polovici 18. století pálilo se vápno u Trněného Újezda na stavbu pevnosti Terezínské Na uhlí dolováno r. 1765 u Zakolan. Ve vsi Lipencích děje se za té doby zmínka o výrobě salnitru, jíž zaměstnávali se vojáci, vybraní obyčejně z domácích synků, když se tomu dříve přiučili.

U městečka Štěchovic v údolí potoka Kocáby zřízeno ke konci minulého století 12 pracháren, v nichž vyráběn prach hrubý i drobný. Na Zbraslavi zařízena r. 1817 výroba sody, a r. 1824 továrna k výrobě anglické kyseliny sírové.

Cukrovarnictví. První závod toho druhu, raffinerii cukru kolonialního (třtinového), zřídil r. 1787 Belgický šlechtic Souvaigne s akciovou společností v bývalém klášterním konventě na Zbraslavi.

Ze závodu toho vyvinula se časem výroba cukru řepového. Pokusy v tom směru konaly se již r. 1780. R. 1830 činí se zmínka o cukrovaru v Chuchli, jenž byl asi pobočným závodem cukrovaru Zbraslavského. Na Smíchovsku jsou nyní tři cukrovary: v Horoměřicích, v Ruzíni a v Zakolanech, na Zbraslavsku dva: v Modřanech a v Radotíně. Nejstarší jest cukrovar Horoměřický z r. 1847. Později postaveny nové stroje a nalezen nový pramen vody. Majetnicí jest Kamila Bunzlová. Ze 200.000 q řepy vyrobí se asi 24.000 q surového cukru, který z polovice dodává se raffineriím v Rakousku, z polovice vyváží se do Hamburka. Ročně zaměstnáno v něm na 300 dělníků.

Ruzíňský cukrovar založen r. 1837. Majetníkem jest Hugo ze Strasserů. Řepy bývá dodáno ročně 180.000 q, ze které se vyrobí 12% cukru. Při práci zaměstknáno na 320 dělníků.

Zboží surové vyváží se do tuzemských raffinerií, melassa do lihovarů.

Zakolanský cukrovar založen r. 1871. Obyčejně spracuje 400.000 q řepy (asi 5000 q denně) a vyrobí kolem 50.000 q surového cukru. Zaměstknává až 250 dělníků; náleží Karolíně a Josefu Hellerovi.

Modřanský cukrovar založen r. 1861 Ferdinandem Urbánkem a Antonínem Wagnerem; později přeměněn v závod akciový. Nyní jest majetkem »První české akciové společnosti pro raffinování cukru v Praze«, která vydala 10.000 akcií po 160 zl. v částce 1,600.000 zl.

Ročně spracuje se průměrně 450.000 q řepy a vyrobí se více než 100.000 q bílého cukru. Zaměstknává na 600 dělníků.

Radotínský cukrovar zřízen byl společností akciovou r. 1872. Nyní jest majetníkem dr. Artur z Wertherů. Spracuje průměrně 250.000 q řepy a zaměstknává 300 dělníků a dělnic.

Zboží vyváží se do zemí Rakouských i za hranice.

Cukrovary jmenované spracují tedy průměrně za rok 1,000.000 q řepy a zaměstknávají 1800 až 2000 dělníků.

Pivovarnictví ujalo se v našich okresích již v dávných dobách Chmelaři připomínají se v listině kláštera Plaského r. 1146, chmelnice kláštera Kartouzského na místě nynější zahrady Kinského na Smíchově. R. 1628 prodal Fr. Eliáš chmelnici mezi Košířemi a cestami Butovickými za 50 kop míšeňských, chmelnici pod vrchem »Věnečkem« v Košířích postoupila Dorota Kuklová za 300 kop míšeňských Alžbětě Pečkové o několik roků později.

Výroba piva nyní také u nás stále stoupá, ač několik menších pivovarů zaniklo, jako v Břevnově, Jinonicích, Roztokách, Úholičkách, na Řídce, v Trnové, v Davli, v Dobřichovicích, ve Všenorech, v Lochkově a v Kosoři; neměly buď nového zařízení strojního neb dostatek odběratelů

Na Smíchovsku vaří se dosud v 10 pivovarech, na Zbraslavsku ve třech. Největší z nich jest »Akciový pivovar« na Smíchově, po něm Košířský, Únětický a Zbraslavský.

Pivovary mají většinou vlastní sladovny. Velká sladovna M. Reisra a synů zřízena v Podbabě.

Výrobu piva na Smíchovsku a Zbraslavsku v r. 1897 znázorňuje tato přehledná tabulka:

Místo	Majetník	Várka hl.	Roční výroba hl.
Na Smíchovsku:			
Dejvice	proboštství u sv. Víta	40	6840
Hlubočepy	F. a V. Hellmich	75	30000
Košíře	Alex. Lanner	60	46000
Motoly	ryt. řád Maltézů	40	3000
Smíchov	akciový pivovar	100	480875
Smíchov	Jan Stejskal	50	20222
Smíchov	Václav Štěpán	50	10000
Statenice	baronka Dlouhoveská	40	3400
Tuchoměřice	c. k. studijní fond	40	2800
Únětice	kapitola u sv. Víta	75	21600
	Úhrnem		624737
Na Zbraslavsku:			
Mníšek	baron K. Schirnding	50	2700
Slapy	hr. B. Westphalen	20	1500
Zbraslav	kn. K. Öttingen-Wallerstein	75	27000
	Úhrnem		31200

Lihovarnictví. Již r. 1734 zřídil v Trnové vinopalnu israelita Jankél z Polska, který se dal pokřtiti; kmotrem byl mu majetník Trnové, rytíř Běšín. Panské vinopalny byly i jinde. Jediný veliký lihovar na Smíchovsku jest nyní na Zlíchově, kde se vyrábí líh z melassy, dodávané cukrovary. Vedlejším výrobkem jeho jest draslo, které se prodává do skláren. Ročně vyrobí se v něm 30.000 hl líhu. Cena hektolitru líhu nevycleného jest 14 zl., vycleného 50 až 60 zl.; vyváží se do přístavních měst Terstu a Hamburka, odtamtud do osad zámořských. Lihovar zaměstnává 120 dělníků.

Mlynářství obmezovalo se původně na výrobu domácí, k níž užíváno ručních mlýnků. O mlýnech vodních děje se zmínka již v 10. století, kdy darovány klášteru Břevnovskému mlýny na Vltavě.

U vesnice Břevnova připomíná se ještě před založením kláštera (r. 993) jakési rozcestí »Žernovice«, nazvané od žernovů čili mlýnských kamenů, které se tam tesaly.*)

V době pozdější mluví se o mlýnech na Berounce i na Vltavě. Ve 14. století jmenují se přísežní mlynáři, kteří měli dozor nad jezy Vltavskými v Modřanech a na Komořanech.**) Mezi Komořany a Modřany dala královna Eliška Přemyslovna spáliti několik mlýnů, postavených na újmu klášteru Zbraslavskému.

Mlýny selské při potocích uvádějí se v 15. století, ač zajisté dávno před tím již stály.

Větrných starých mlýnů bylo málo; nebylo jich třeba pro dostatek vody.

Po r. 1860 začalo se dařiti mlynářství u nás nevalně pro konkurrenci parních mlýnů Uherských, pro niž zastavilo výrobu mnoho menších mlýnů také v našich okresích. Parní mlýn první České c. k. priv. paromlýnské společnosti na Smíchově, založený r. 1845, v němž semlelo se ročně 100.000 hl obilí, přeměněn v továrnu strojnickou. R. 1866 zřízen na Smíchově umělecký parní mlýn Š. Becka; semlel ročně až 20.000 hl. obilí. Před několika roky zastavil úplně výrobu, nedávno Smíchovské obci prodán a rozbořen.

Na Smíchově jsou nyní 2 umělecké mlýny na levém břehu Vltavy, kromě toho továrna na kroupy, krupici a šrot. Na Radotínském potoce v území Smíchovska jsou 2 mlýny v Chýnicích, 2 v Chotči a 3 v Zadní Kopanině. Dalejský potok pohání mlýn v Řeporyjích, v Hlubočepích a Jinonicích. Na potoce Šáreckém jest v Liboci a v Šárce po 2 mlýnech, v Ruzíni a na přítoku téhož potoka v Lysolejích po jednom mlýně. Potok z Velkých Přílep žene mlýn v Úholičkách, Únětický potok mlýn u Černého Vola, v Kněževsi a v Kněžívce, po dvou mlýnech v Sukdole a v Tuchoměřicích, po třech mlýnech ve Statenicích a v Úněticích. Parní mlýny jsou v Kněžívce, v Tuchoměřicích a v Kamýku.

Zakolanský potok poskytuje vody 18 mlýnům Smíchovska: v Bělokách, ve Vel. Čičovicích, v Dobrovízi (2), v Holech, v Kovarech (umělecký

*) Tomek: Děj. Prahy I.

**) Liber rationum fol. 37. Arch. Pr.

mlýn), v Libochovičkách, v Noutonicích (2), v Okoři (3), ve Středoklukách, v Trněném Újezdě a v Zakolanech (4). Na Smíchovsku máme celkem 53 mlýny.

Na Zbraslavsku jsou mlýny na potoce Kocábě v Bratřínově a u Štěchovic (2), na potoce Mníšeckém ve Mníšku, v Luhu, v Čisovicích, v Bojovech, Spálený mlýn u Lišnice, Masojídkův mlýn v Luhu; na potoce Všenorském a Karlickém jest po 2 mlýnech. Radotínský potok žene mlýny

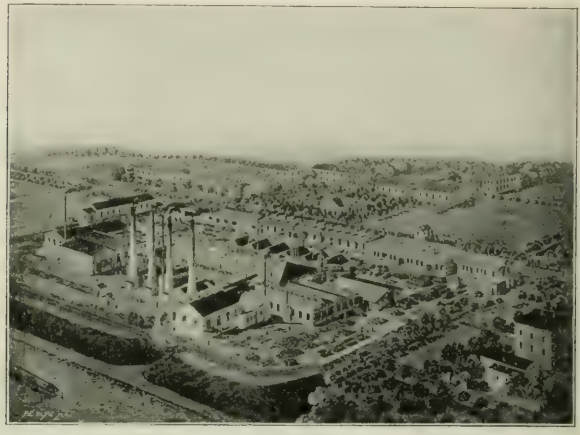

Železárny akciové společnosti v Letkách u Libšic.

v Kosoři (2), v Lochkově, v Radotíně (4) a ve Slivenci, potok Černošický mlýny v Černošicích, v Solopiskách a v Třebotově, potok Libušský mlýn v Modřanech.

Na Berounce jsou mlýny v Řevnicích, v Dobřichovicích, v Mokropsech a na »Bluku« u Černošic, na Vltavě u Trnové umělecký mlýn »Holubov«. V Radotíně spojen parní mlýn s pekařstvím. Celkem jest na Zbraslavsku 30 mlýnů; v některém na př. v Mníšeckém a j. se nyní nemele.

Průmyslové společnosti. Pražsko-Smíchovská továrna na kartouny, založena r. 1872 na Smíchově s akciovým kapitálem tří milionů zlatých v 50.000 akcií po 60 zl. Schodek činil r 1897 přes 180.000 zl. Správní rada, přihlížejíc ke stálým ztrátám, zastavila proto výrobu v továrně.

Akciová společnost železárny v Letkách u Libšic n. Vlt. povstala r. 1892 z dřívějšího Pražského spolku železařského. Akciový kapitál činí 300.000 zl. ve 3000 akc. po 100 zl. Dividenda r. 1896 činila 15%. Zaměstknává 17 úřadníků, 5 mistrů, 361 dělníka a 68 dělnic. Vy-

rábí ze starého železa v pecích pudlařských a svářecích železo nové, kterého, když se vyválí na pruty, užívá se k hotovení šroubů, matic šroubových a nýtů.

Průmysl železářský a strojnický provozuje se v našich okresech v továrnách i dílnách. Z největších závodů toho druhu na Smíchově dlužno jmenovati továrnu barona Františka Ringhoffera (založ. r. 1852), jež zabírá 9·5 ha plochy.

Záleží z vozovky, strojovny a slévárny, K rozšíření závodu přikoupen r. 1897 bývalý parní mlýn a upraven na továrnu. Mimo veliké stroje parní, zařízení pro mlýny a cukrovary dodává továrna daleko široko železniční vozy i celé dvorní vlaky.

Závod zaměstknává 3118 dělníků, přes 270 úředníků a přes 40 sluhů. Má vlastní nemocenskou pokladnu i různé fondy pro vdovy a sirotky.

Strojnická továrna Františka Kohouta (založ. r. 1849) vyráběla hlavně mlýny, stroje parní a velocipedy lepší soustavy, než anglické. R. 1897 koupil ji Smíchovský akciový pivovar pro své potřeby.

Továrna na stroje, kovolitectví a výroba tělocvičného nářadí Josefa Vindyše známa je svou přesností a výrobky nejlepší jakosti.

Slévárny na železo a kovy jsou v Nebušicích, v Noutonicích, v Radlicích, v Ruzíni a na Smíchově.

C. k. priv. továrna na stříkačky, čerpadla, tkalcovna hadic a výroba hasičských potřeb R. A. Smekala jest na Smíchově v Husově třídě, slévárna a továrna na stroje hospodářské ve Středoklukách, továrna na dírkované plechy na Smíchově, výroba bronzů a dva zlatotepci v Podbabě.

Zámečnictví provozuje na Smíchovsku 30 živnostníků, na Zbraslavsku 4 živnostníci, kovářských mistrů je na Smíchovsku 95, na Zbraslavsku 37 se 156 tovaryši a učni.

Parní i vodní pily a ohrady. Parní pila na řezání stavebního dříví zařízena byla na Smíchově r. 1846 Jos. Píseckým. Později postavena na Zlíchově druhá parní pila; dříví přiváží se většinou po Vltavě.

V Modřanech má parní pilu J. J. kníže Karel ze Schwarzenberka od r. 1892. Dříví přiváží se po Vltavě od Vorlíka a upravuje se pro stavby na prkna, bedny a ozdobné lišty pro továrny pozlacovačské. Závod zaměstknává přes 50 dělníků.

Druhá parní pila v Modřanech jest majetkem Lad. Bartla od r. 1896. Zaměstknává 10 dělníků.

Vodní pily jsou v Mníšku a v Řevnicích. Obrábějí ze dříví okolních lesů latě, prkna a dříví stavební. Některé z vodních pil již zanikly neb spojeny jsou s mlýny a pracují jen pro domácí potřebu, jako v Čísovicích, Dobřichovicích, v Dol. Mokropsech a Štěchovicích.

Ohrady na dříví jsou na Smíchově, v Dejvicích a na Zlíchově, na Zbraslavi, v Chuchli, v Letech, v Modřanech, v Mníšku, v Trnové a j.

Výroba nábytku děje se v továrnách v Bubenči a na Smíchově.

Truhlářských mistrů jest na Smíchovsku přes 120, na Zbraslavsku přes 30.

Zpracování surovin a úprava tkaniv na látky oděvní.

Kožešnictví, koželužství i jirchářství ujalo se také v našich okresech ode dávna.

Parní pila kníž. Karla ze Schwarzenberka v Modřanech.

O koželužství a jirchářství ve velkém zmiňují se dějiny panství Mníšeckého ke druhé polovici 17. století. V té době založil majetník panství toho, zbohatlý koželuh Pražský, svobodný pán Engel z Engelflussu při potoce Mníšeckém v Čísovicích velký závod koželužský.

Sedláři a řemenáři zaměstknáni jsou u nás většinou v továrnách.

Brašnáři (do r. 1848 tobolkáři) a kartáčníci zhotovují různé zboží pro potřebu domácí.

Cech tobolkářský připomíná se v Praze již r. 1609.

Kloboučníků jest na Smíchovsku 7 s 9 dělníky a učni.

Obuvníků samostatných usazeno na Smíchovsku a Zbraslavsku na 400, kteří zaměstknávají přes 600 tovaryšů a učňů.

Rukavičkářstvím živí se v okolí Smíchova četní dělníci a dělnice, dodávajíce hotové zboží obchodníkům i velkým závodům, od nichž potřebné přípravy k tomu dostávají.

Vlásenkářstvím, kadeřnictvím a holičstvím zaměstnává se v obou našich okresech na 70 holičů se 40 pomocníky a učni.

Zpracování vlny na látky oděvní obstarávali za dřívějších dob vlnaři, valcháři a soukenníci; řemesla ta přispívala kdysi nemálo k zámožnosti občanské. Předením lnu a konopných vláken zabývaly se naše prababy; přízi setkávali domácí tkadlci; měli ve Mníšku v 17. století i svůj cech. —

V listinných zprávách nacházíme zmínku o tkadlcích koberců, které císař Karel IV. na Kajetánku u Střešovic uvedl, kde jim zříditi dal kapli pro bohoslužbu.

Tovární výroba látek oděvních nastala zavedením strojů. Na Smíchově byly r. 1785 tkalcovny, továrny na barchány (barchenty) a na klobouky, jež měly své barvírny*).

V minulém století tkali bavlnu na ručních stavech. Mimo to kvetlo přadlectví, které hotovilo přízi čís. 12, 16 a nejvíce 20. Mechanické stavy zavedeny teprve v letech padesátých. Tiskařství kartounů a šátků prováděno dříve ručně a zdokonalilo se, když užito tiskacího stroje rotačního v kartounce Smíchovské. Přádelna F. Richtra na Smíchově spracuje přes 1 milion kg příze. Zaměstnává na 400 dělníků a dělnic.

Velká tkalcovna a přádelna v Bubenči (od r. 1868) zaměstnává na 100 dělníků a dělnic. Ve velkém bělidle v Bubenči (od r. 1894) upraví se ročně na 5 milionů m látky; pracuje tam 50 dělníků a dělnic.

Prádlo. Šitím prádla zaměstnává se v našich okresech přes 500 dívek.

Oděv. Živnost krejčovská jest u nás velice rozšířena. Ačkoli se kupuje nyní na Smíchově i v Praze mnoho oděvů hotových, přece mají okresy naše přes 200 samostatných mistrů krejčovských se 400 dělníky a učni.

Výroba náhražek kávových, čokolády a cukrovin. První továrnu na cichorii zřídil v Lochkově r. 1800 Ferdinand Delorme**) se sušírnou na čekanku, mrkev, hrušky, obilní slad a žaludy. Později vznikla tam sladovna.

Velkou továrnu na čokoládu a výrobu cukrovin obyčejných i nejjemnějších zřídil na Smíchově r. 1861 J. Kluge a spol.

Živnost pernikářská měla v dřívějších dobách značné výhody a výsady, kterými ji podporovali panovníci naši před více než 300 lety. Když se později rozmnožili cukráři, kleslo pernikářství.

Cukrářství začalo se vyvinovati asi před sto lety z pernikářství, které v té době i před tím velice kvetlo. Dříve zabývali se cukráři jen řemeslnou výrobou zboží, od r. 1856 děje se to již po továrnicku.

*) Schaller I., 112.
**) Schaller.

Živnost cukrářskou provozuje na Smíchovsku 17 cukrářů, na Zbraslavsku 4 cukráři a 10 pernikářů.

Cihelny. Na Smíchovsku i Zbraslavsku, kde uloženy ohromné vrstvy naplavené hlíny cihlářské, ujala se již v dávných dobách výroba cihel.

V naší době vyrábějí se cihly, tašky, trubice na trativody a jiné stavivo většinou stroji; pro silnější žár výborně se hodí pece, zvané kruhovky, jichž na Smíchovsku přes 20. Na Smíchově zřízena první okružní pec v Čechách, která jest i v celé Evropě z prvních vůbec.

V 56 cihelnách Smíchovska vypálí se ročně na 25 milionů cihel, tašek, dlaždic a zboží jiného druhu. Nejvíce cihel pálí se v Bubenči, v Dejvicích, v Košířích, v Libšicích, v Řeporyjích, na Smíchově, ve Střešovicích a ve

Řeporyje s kruhovou cihelnou Štěpánkovou.

Vokovicích. Kromě toho jsou cihelny v Břevnově, v Malých a Velkých Číčovicích, v Hlubočepích, v Holubicích, v Jinonicích, v Kněževsi, v Liboci, v Nebušicích, v Noutonicích, v Ruzíni, v Řepích, v Statenicích, v Stodůlkách, v Tuchoměřicích, ve Veleslavíně a v Zakolanech. V některých cihelnách se již nepracuje, k. p. v Roztokách a j.

Na Zbraslavsku jest 17 cihelen, ve kterých zhotoví se ročně na 5 milionů cihel, dlaždic, tašek a j. Kruhové pece zřízeny v Davli, ve Všenorech a v Záběhlicích (ve Strnadech). Mimo to jsou cihelny v Bojovech, v Kosoři, v Letech, v Lipanech, ve Mníšku, v Modřanech, v Radotíně, v Řevnicích, ve Slapech a v Točné.

Průměrná cena 1000 cihel s dovozem jest 28 až 32 K, 1000 tašek 34—38 K, 1000 dlaždic 20 až 80 K.

Kamenictví a sochařství dařilo se u nás již ve 12.—16. století. Mramoru Slivenského užívalo se k bohaté výzdobě chrámů a paláců hlavně za Karla IV. a Vladislava II. Na Smíchovsku je nyní 6 sochařů, 9 kamenníků, na Zbraslavsku několik kamenníků ve Slivenci a v okolí.

O pálení vápna a výrobě cementu viz na str. 71. a 72.

Hrnčířství provozuje se v četných dílnách zvláště na Zbraslavsku při Vltavě od Štěchovic k Davli a Zbraslavi.

Výrobou šamotových dlaždic a různého zboží keramického vynikají továrny: Barty a Tichého v Hlubočepích, Dietzova ve Vokovicích, Dvořákova a Fischerova v Libšicích, knížete Oettingen-Wallersteina ve Strnadech u Vraného a v Lahovicích u Zbraslavi. Viz i str. 72. a 73. tohoto spisu.

Porcelán. Třetí továrnou na porcelán v Čechách byla c. k. továrna na porcelán a zboží hliněné na Smíchově (zal. r. 1800), jež minulého roku přenesena do Radlic. Spracuje na 9000 q suroviny a vyrobí za 300.000 K zboží ročně.

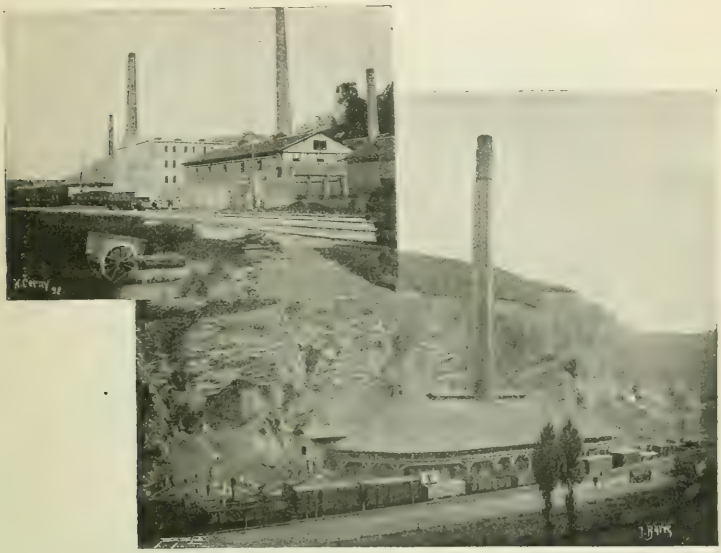

Továrna na keramické výrobky Barty a Tichého v Hlubočepích, vápenice týchž majetníků v Řeporyjích.

Výrobky skleněnými chvalně známa jest na Smíchovsku c. k. priv. továrna na sklo Jos. Innwalda na Zlíchově, která zaměstnává 450 dělníků a dělnic. Zboží vyrobí se ročně za 1 million K.

O lomech viz na str. 70. a 71. tohoto spisu.

Průmysl chemický. Již r. 1824 zřídil Antonín Richter chemickou továrnu na Zbraslavi, v níž hlavně vyráběl anglickou kyselinu sírovou, před tím od r. 1817 jen sodu.

Na Smíchovsku byly tři továrny chemické: u Zlíchova (zal. r. 1844) na lučebnicko-technické a lékárnické výrobky, na Smíchově při silnici

Plzeňské na barviva, ultramarin a inkousty, mimo to ve třídě Švarcenberkově (zal. r. 1860) na vyrábění kyseliny dusičné, soli Glauberovy a skalice. Všecky jmenované závody časem zanikly.

V Bubenči jest chemická továrna na barvy, laky a klih, v Libšicích vyrábí se chemickou cestou siran hlinitý pro papírny a pro lékárny, kamenec, skalice a éther, v Roztokách jest velká chemická továrna na barviva, ve Střešovicích továrna na dehet, kyselinu sírovou, arsenikové vápno a dřevitý ocet. Nová továrna na kapalnou kyselinu uhličitou zřizuje se v Hlubočepích.

Továrna na zboží šamotové ve Vokovicích.

Výroba škrobu děje se na Zbraslavsku v továrně Mníšecké.

Papírna v Bubenči (založ. r. 1829) vyrábí všecky druhy strojního papíru a vyváží jej hlavně do ciziny. V 10 budovách její pracuje 240 dělníků ve dne v noci. Majetníkem jest R. Kubík. V továrně Haasově na Vraném (zal. r. 1835) dělá se jen papír hedvábný.

Bratří Felklové zařídili v Roztokách továrnu na učebné pomůcky, globy, inkousty a barvy.

Fysikální přístroje a pomůcky učebné hotoví továrna Dra. Fr. Houdka v Bubenči na Letné.

V Podbabě jest velká továrna na tapety a svinovací záslony, v Bubenči na Letné výroba různých druhů záslon.

Výroba zboží proutěného rozšířena zvláště na Zbraslavsku v dědinách po obou březích Berounky až do Řevnic. Jemnější druhy zboží toho hotoví se z různého pletiva v odborné škole na Zbraslavi, o níž viz na str. 585.

Průmysl umělecký. Na Smíchově zařízena knihtiskárna r. 1868; k ní přidružily se později dva závody téhož druhu.

Velký závod kamenotiskařský má na Smíchově Leopold Koppe od r. 1877, první rakouský umělecký ústav pro barvotisk a kamenotiskařství Jan Pick a spol. od r. 1878, chvalně známý umělecký závod pro barvotisk, kamenotiskařství a knihtiskárnu V. Neubert.

Na Smíchově začal dělati v letech čtyřicátých prostý dělník J. Maulini obrázky svatých dle svého způsobu: upravil formičky z olova, jimiž tiskl. Výrobky prodávala jeho žena po poutích. Později závod svůj zdokonalil a rozšířil.

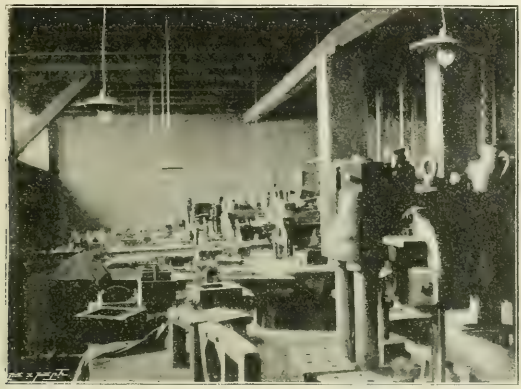

Lisovna továrny na šamotové zboží ve Vokovicích.

Fotografické závody jsou na Smíchově dva.

Obchod. V nejstarších dobách obmezoval se obchod po venkově na místa trhová nebo na podhradí župních hradů.

Ve vsi trhové (villa forensis) Řevnicích povolen zvláštní výsadou nejen prodej výměnný, nýbrž i vyhlašována tam při trzích nařízení knížecí, jako ve všech trhových místech pro hojnou schůzku lidu venkovského.

Také později byly trhy (jarmarky), jež povolovali králové ze zvláštní přízně jednotlivým městečkům, jediným střediskem venkovského obchodu, což trvalo do nedávna. O potulných kramářích, cizích olejičkářích a mastičkářích dějí se ve století XVII. časté zmínky.

V našich okresích byly v různých dobách místy trhovými: Řevnice, Smíchov, Mníšek, Zbraslav, Davle; v novější době přibyly Dobřichovice.

Kdežto dříve na vesnicích o kupcích a kramářích se skoro nevědělo, má jich nyní každá dědina několik. Druhdy nebylo toho třeba pro malou lidnatost a tehdejší způsob života. Naši předkové neznali kávy ani cukru,

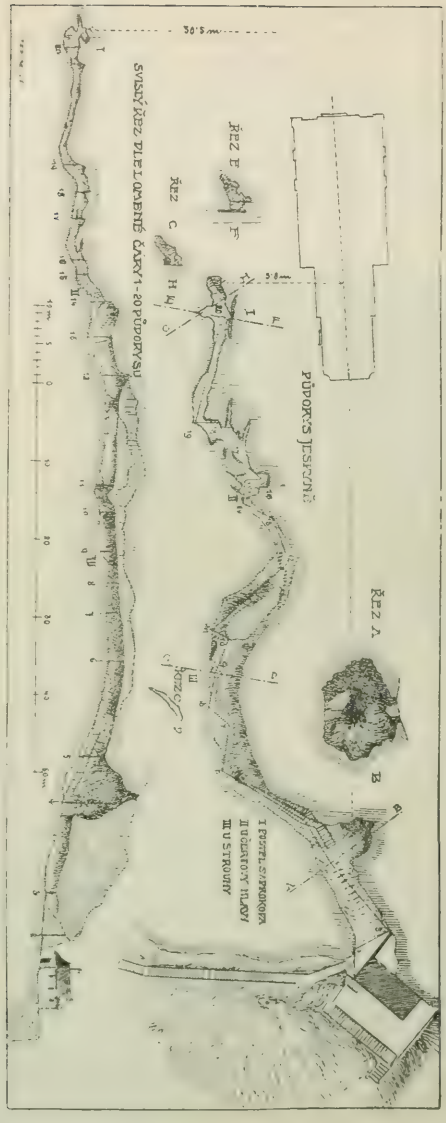

Bývalá Svatoprokopská jeskyně v lomech na vápence v údolí Hlubočepském. (Viz str. 55—60.)

sladíce po většině medem. V městečkách nebo na vsech při silnici byl tu a tam kramář; zásoboval celé okolí nejspíše jen kořením, jehož spotřebovala tehdejší kuchyně veliké množství. Palivem bylo venkovanům dříví, svítivem louč borová, lojovice doma vyráběné, jen při zvláštních příležitostech voskovice, které za vosk na trzích vyměňovali. Místo nynějších sirek užíváno křesadla s troudem nebo hubkou.

Později obecně svítilo se lněným a řepkovým olejem, který vyráběn v olejnách, zřízených někde při mlýnech; dovozem petroleje nahrazen olej úplně.

Jako v kuchyni, tak i v jiných domácích potřebách přestávali předkové naši nejvíce na tom, co dům dal. Obilí zasévalo se zřídka nad potřebu, jiné věci prodejné dováženy nebo donášeny na trhy do městeček, v okolí Pražském do hlavního města, kde zároveň potřeby pro domácnost kupovány.

Hojné byly po venkově krčmy, aby se v nich vypilo pivo, jež

panští majetníci vsí sami vařili. Teprve uvolněným svazkem poddanským a později nastalou svobodou živností ustoupil po venkově patriarchální obchod výměnný nynějšímu živému ruchu obchodnímu, ač dosud ještě na venkově zvykem drobnější věci kupovati »za vajíčka«.

Pošty, telegraf a telefon. Poštovnictví, pomáhajíc k rozkvětu obchodu i průmyslu, rozmohlo i rozšířilo se neobyčejně za panování J. V. císaře a krále Františka Josefa I. V Čechách zřizovány pošty r. 1574; bylo to

Papírna v Bubenči.

původně v celém Rakousku výsadou rodiny svobodných pánů z Paarů. R. 1720 postoupili potomci rodu toho veškeré poštovnictví císařské komoře, čímž bylo sestátněno.

Na Smíchově založena pošta r. 1850; přeměněna ve státní r. 1862; r. 1869 otevřena druhá státní pošta v nádraží c. k. české západní dráhy.

V Bubenči zřízena pošta r. 1854, v Hlubočepích r. 1892, v Košířích r. 1888, v Liboci r. 1887, v Libšicích r. 1854 (zrušena po čtyřech letech a znovu otevřena r. 1867), ve Velkých Přílepech r. 1869, v Podbabě r. 1892, v Roztokách r. 1854, v Řeporyjích r. 1881, ve Středoklukách dědičná pošta r. 1823 (později výsada vrácena a r. 1870 učiněna nová smlouva), v Tejnce r. 1868 a v Zakolanech r. 1873. Na Zbraslavi otevřena pošta r. 1831, v Davli r. 1870, v Dobřichovicích r. 1869, v Malé Chuchli r. 1869, ve Mníšku r. 1825, v Modřanech r. 1891, v Radotíně r. 1869, v Řevnicích r. 1863, ve Slapech r. 1869, ve Štěchovicích r. 1894, na Vraném r. 1898.

Již r. 1642 zřízeno poštovní spojení z Prahy přes Mníšek na Zelenou Horu; v Chuchli a ve Mníšku přepřáhali.

Z některých poštovních úřadů dodávají zvláštní poslové zásylky poštovní do míst, kde pošty není, a sbírají tam zásylky k další dopravě poštovní.

Takové zařízení jest při poště v Bubenči (1885), Podbabě (1893), Košířích (1894), Liboci (1896), Roztokách (1886), na Smíchově (1873), na Zbraslavi (1898) a v Dobřichovicích (1893).

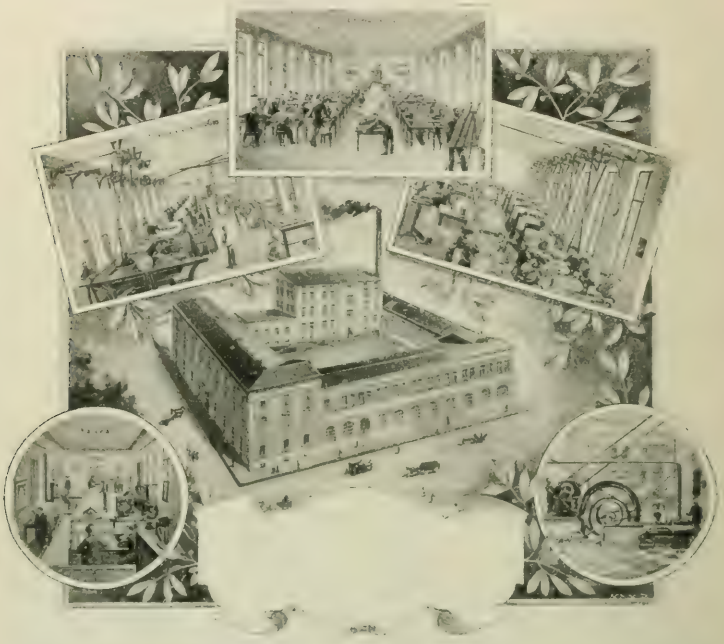

Kamenotiskárna V. Picka na Smíchově.

C. k. poštovní spořitelny byly zřízeny r. 1882 pro přijímání vkladů a výplatu uložených peněz. Nabádají ku spořivosti po haléřích. Kdo předloží na úsporném lístku nalepených známek poštovních za K, stane se majetníkem spořitelní knížky, ve které se mu místo známek zapíše K jako vklad, jejž opět podobným způsobem lze o K rozmnožiti. Hotové peníze úročí se 3%.

Telegraf zaveden byl v Rakousku r. 1849 a nyní hojně rozšířen po všech zemích říše.

V obou okresech našich zřízen byl dříve jen při drahách, nyní spojen i s poštovními úřady. Na Smíchově otevřen telegrafní úřad r. 1868, v Bubenči r. 1891, v Košířích r. 1896, v Liboci r. 1898, v Roztokách r. 1876, v Zakolanech r. 1892, na Zbraslavi r. 1877, v Davli r. 1898, v Dobřichovicích r. 1898, v Mníšku r. 1876, v Radotíně r. 1891 a ve Štěchovicích r. 1898. Mimo to jsou telegrafní stanice na Smíchovsku v Hlubočepích, Libšicích a Řeporyjích, na Zbraslavsku v Modřanech a Řevnicích.

Pro pohodlí výletního obecenstva zařízena v době letní telegrafní stanice v Chuchli a na Závisti.

Státní telefon veden jest v okresech našich několika směry, jež připojeny jsou ku státní síti telefonové v Praze třemi ústředními stanicemi v Praze a ústředními stanicemi v Roztokách a Kralupech.

Ústřední stanice Pražská č. I. určena jest pro spojení s ústředními stanicemi mimo Prahu. K ní připojeno jest ústřední stanicí v Roztokách 9 abonentních stanic (v Letkách 1, v Roztokách 8) a ústřední stanicí v Kralupech 2 stanice abonentní (v Libšicích a v Zakolanech).

K ústřední stanici Pražské č. II. (pro abonenty od č. 1.—1000.) a ústřední stanici Pražské č. III. (pro abonenty od č. 1000. výše) připojeny jsou na Smíchovsku celkem 174 abonentní stanice: v Bubenči (17), v Dejvicích (5), v Hlubočepích (2), v Horoměřicích, v Jinonicích (2), v Kněževsi, v Košířích (6), v Nebušicích, v Podbabě (2) v Radlicích (2), v Ruzíni, v Řeporyjích (4), na Smíchově (119), v Střešovicích (4), v Tursku, ve Vokovicích a na Zlíchově (5); na Zbraslavsku 4 abonentní stanice: v Modřanech (2), v Radotíně a v Zátiší u Modřan.

Kromě těchto abonentních stanic jednotlivých účastníků zařízeny jsou hovorny veřejné, jichž použiti může kdokoli za stanovený poplatek. Na Smíchovsku jsou čtyři hovorny veřejné: na Smíchově dvě (při c. k. poštovním a telegrafním úřadě na Václavském náměstí a c. k. poštovním úřadě na západním nádraží) a po jedné při c. k. poštovních a telegrafních úřadech v Liboci-Hvězdě a v Roztokách.

Záložny a spořitelny. R. 1860 zřízena »Občanská záložna« na Smíchově za poměrů nevalně příznivých. Obezřelým i správným vedením získala si však důvěru občanstva a vykonala již na poli hospodářském i vlasteneckém práci velikou.

Na konci roku 1897 měla 561 člena se 2422 podíly v částce 51.260 zl. Půjčky toho roku činily 2,189.048 zl. 91 kr., vklady 2,204.939 zl. 02 kr., fondy reservní a jiné 234.793 zl. 73 kr.

Zastavárna »Občanské záložny« půjčila na skvosty, cenné papíry a na jiné věci 66.981 zl. 91 kr. Čistý výtěžek záložny byl 25.379 zl. 61 kr., zastavárny 2.202 zl. 77 kr. Z výtěžku věnuje se každoročně značná částka účelům vlasteneckým a dobročinným.

Okresní hospodářská záložna na Smíchově působí od r. 1882, kdy přestala činnost kontribučenských záložen, vzniklých z kon-

tribučenských sýpek doby Josefinské v Břevnově, Horoměřicích, Chotči, Jinonicích, Radlicích, Roztokách, Ruzíni, Statenicích, Středoklukách, Sukdole, Tuchoměřicích, Tursku, Úholičkách a Trněném Újezdě.

Nová záložna hospodářská převzala 646 účastníků z okresu Smíchovského se jměním 161.372 zl. Vklady činily r. 1897 uhrnem 1,024.624 zl. 92 kr., půjčky 1,151.312 zl. 82 kr., zisk 13.916 zl. 76 kr.

Záložna v Tejnce jest od r. 1892; má 329 členů s 1010 podíly v úhrnné částce 36.941 zl. 77 kr. R. 1897 půjčeno na směnky a hypotheky 135.874 zl. s výtěžkem 901 zl. 76 kr. Fond reservní vzrostl na 3000 zl.

Filiálka »První Pražské zastavárny« na Smíchově půjčila r. 1897 na skvosty a cenné papíry 133.023 zl. Zisk činil 8.854 zl. 39 kr.

»Občanská záložna« na Zbraslavi založena r. 1869 ku povznesení a zvelebení stavu živnostenského vzájemnou podporou 42 členů, jimž povoleny peněžité půjčky. R. 1897 půjčeno 2771 zl. 69 kr., uloženo 190 zl. 15 kr.; u jiných záložen pojištěno 1571 zl. 77 kr. Všeho jmění jest 4737 zl. 64 kr.

»Okresní hospodářská záložna na Zbraslavi« vznikla r. 1882 jako »Okresní hospodářská záložna« na Smíchově z dřívějších kontribučenských záložen v Černolicích, v Dobřichovicích, v Kosoři, v Lochkově, ve Mníšku, ve Slivenci a na Zbraslavi. R. 1883 činil obrat peněžní 163.183 zl. 81½ kr., r. 1897 vzrostl již na 738.248 zl. 04 kr., kmenové jmění a fondy na 59.149 zl. 22 kr., vklady na 190.808 zl. 98½ kr., půjčky na dluhopisy a směnky na 259.618 zl. 39 kr., uložené peníze a hotovost na 12.335 zl. 90 kr. a čistý zisk na 2434 zl. 54 kr.

Záložna dle soustavy Raiffeisenovy ve Slivenci, zapsané společenstvo s neobmezeným ručením působí od r. 1896. Záložny toho druhu pomáhají rolníkům i řemeslníkům v okamžité tísni; půjčky povoluje představenstvo, úroky platí se po půl roce.

Vkládati peníze do nich může každý, půjčky povolují se jen členům. Dalším úkolem záložen těch jest společný nákup (strojů, semen, plachet na obilí atd.) a společný prodej.

Záložna Slivenecká měla koncem r. 1897 33 členy s 83 podíly po 5 zl., vkladů 2954 zl. 21 kr., půjček 2420 zl., zisku 162 zl. 66½ kr. Peněžní obrat činil 14.417 zl. 30 kr.

Záložna Raiffeisenova v Davli zřízena od r. 1897 s 52 členy a 53 vkladately, kteří uložili 3184 zl. 50 kr.; půjčeny byly 3333 zl., vyzískáno 159 zl. 40 kr.

»První Český spořitelní a záloženský spolek« na Smíchově dle soustavy Raiffeisenovy založen r. 1896. R. 1897 vloženo 10.869 zl. 68 kr., půjčeno 15.008 zl., čistého zisku 72 zl. 11 kr. Peněžní obrat téhož roku 54.493 zl. 13 kr.

Cesty a dopravní prostředky. V okresech našich, přiléhajících ku Praze, která byla již v X. stol. hlavním zřídlem života obchodního a jako sídlo

panovnické téměř jediným středem obchodu s cizinou, upraveny ode dávna cesty zemské, obchodní a vodní. V XI. století připomíná se hlavní obchodní cesta z Prahy do Bavor přes Slivenec a Radotín, kde byl přívoz přes Berounku,*) k Mokropsům, průsmykem Všenorským k Jilovištím, ke Mníšku, Dobříši, Příbrami, Písku, Prachaticům a »zlatou stezkou« do Bavor; po ní se vozila do Čech sůl.

Jiná »dlouhá cesta« (via magna) z Prahy od říšské (Strahovské) brány přes Dejvice, Lysoleje a Únětice na Levý Hradec, odtamtud přes Kralupy uvádí se r. 1130.**)

Při cestách těchto vybíráno clo z cizích výrobků do Prahy dovážených.

Jiná cesta, zvláště po do dostavění Karlštejna velice oživená, vedla bývalou branou Újezdskou po nynějším Smíchově ke Košířům.

Zvláště důležitou cestou obchodní byla řeka Vltava, po níž se plavilo dříví stavební a palivové, později také sůl; z dovezeného zboží vybíralo se clo (ze dříví pod Děvínem r. 1088,***) ve stol. XIV. u Modřan.†) Po Berounce plavilo se dříví, z Berouna hliněné hrnce, z nichž u Dobřichovic Křižovníci vybírali z vozu tři denáry cla.††)

Důležitost vodních cest uznávána i později, kdy splavnosti Vltavy pomáháno uměle r. 1643 v proudech kdysi Třebenických, nyní Svatojanských, prolámáním skal; u Modřan zřízeno r. 1729 na podporu plavby komorní plavidlo, které po povodni r. 1772 znova postaveno, po r. 1810 zaniklo. R. 1763 zřízena navigační kommisse pro Vltavu, která měla odstraňovati překážky při plavbě vorů.

Dřívější cesta Bavorská, později silnicí Pasovskou zvaná, která nyní vede od Smíchova k Chuchli a přes Zbraslav ke Mníšku, zřízena byla r. 1742 od Francouzů, kteří skalnatý břeh u Zlíchova prachem vylámali a cestu místo k Slivenci přímo ke Zbraslavi svedli; u Lahovic postavili most přes Berounku, druhý most zřídili u Zbraslavi nad mrtvým ramenem Berounky, jemuž se »Krňov« říká.

Erární silnice jsou nyní v našich okresech tyto:

1. Berounsko-Haselbašská od bývalé Újezdské brány Plzeňskou třídou na Smíchově přes Motoly na hranice okresu směrem k Chrášťanům (hejtm. Kladenské) . . . . . 10·081 km
2. Dobříšsko-Vimperská ze Smíchova ke Zbraslavi a Mníšku na hranice okresu u »Malé Sv. Hory« . . . . . 31·6 »
3. Karlovarská od říšské (Strahovské) brány přes Břevnov a »Dlouhou míli« na hranice okresu za Středokluky . . . 15·708 »

*) Regesta při r. 1159.
**) Tomek: Děj. Pr. I., 66.
***) Regesta I., 79.
†) Rukopis Budišínský.
††) Pam. arch. XIV., 83.

4. Pražská spojovací od Stromovky do Bubenče, mimo Bruskou bránu ku bráně říšské; od Bílého beránka na Bílou Horu, od »Výpichu« ku Hvězdě (vydržuje okres) . 14·806 km
5. Velvarsko-Teplická od Bruské brány přes Horoměřice, Černý Vůl a Velké Přílepy na hranice okresu za Turskem 19·6 »

Úhrnem . . . 91·795 km

Roční náklad na tyto silnice činí skoro 70.000 zl.

Okres Smíchovský má nyní ve své správě 50 silničních tratí v délce přes 184 km, na něž se ročně vydá přes 54.000 zl., Zbraslavský okres 34 silniční trati v délce přes 100 km, na něž činí roční náklad přes 50.000 zl.

Silniční trati na Smíchovsku:

1. Jinonicko-Kuchařská od Nového Smíchova při nádraží Buštěhradském přes Radlice, Jinonice, Řeporyje, Ořech a Chýnici na okresní hranice . . . . . 16·1180 km
2. Řeporyjsko-Stodůlecká od Řeporyj do Stodůlek a k »Bílému beránku« na erární silnici Berounské . . . . 3·6570 »
3. Řeporyjsko-Kopaninská od kostela v Řeporyjích pod viadukt Pražsko-Duchcovské dráhy a přes Zmrzlík do Zadní Kopaniny . . . . . 3·355 »
4. Ořešsko-Slivenecká z Ořecha k Slivenci na okresní hranice . . . . . 2·133 »
5. Ořešsko-Zbuzanská z Ořecha do Zbuzan . . . . . 0·814 »
6. Zbuzansko-Dobříčská od Zbuzan přes Dobříč k Tachlovicům na hranice okresní . . . . . 3·273 »
7. Chrášťansko-Chotečská od erární silnice Berounské u Chrášťan mimo Třebonice, Jinočany přes Mirešice a Zbuzany do Chotče . . . . . 8·460 »
8. Odbočka-Jinočanská z Jinočan na okresní silnici Chrášťansko-Chotečskou . . . . . 0·587 »
9. Zlíchovsko-Lochkovská od erární silnice na Zlíchově přes Hlubočepy k Lochkovu na hranice okresu . . . . 4·450 »
10. Zlejčínsko-Sobíňská od »Radosti« na erární silnici Berounské přes Zlejčín k Sobínu na hranice okresu . . . 1·652 »
11. Zlejčínsko-Řepská od Zlejčína k Řepům . . . . . 2·241 »
12. Třebonicko-Řeporyjská od okresní silnice Chrášťansko-Chotečské přes Třebonice k Řeporyjím, odtamtud až pod kostel na Krtni . . . . . 1·037 »
13. Běloborská od erární silnice Berounské v Košířích u Klamovky na erární silnici Karlovarskou, odtamtud ku Hvězdě 4·265 »
14. Libocká od mýtnice na okresní silnici Dejvicko-Vokovické přes Dolní Liboc do Horní Liboce ku Hvězdě . . . . . 1·475 »

15. Dejvicko-Vokovická od erární silnice za Dejvicemi přes Veleslavín a Vokovice k erární silnici na »Dlouhé míli« . 5·558 km
16. Podbabská od »Růžku« za Bruskou branou na erární silnici Velvarské přes Podbabu, Sukdol k Černému Volu, kde připojení opět k silnici Velvarské . . . . . 8·460 »
17. Roztocká od okresní silnice Podbabské za Podbabou přes Sedlec do Roztok k viaduktu rakousko-uherské státní dráhy . . . . . 3·945 »
18. Z Černého-Vola k Číčovicům od erární silnice Velvarské přes Statenice, Lichoceves, Malé a Velké Číčovice na hranice okresu . . . . . 8·906 »
19. Statenicko-Tuchoměřická ode dvora Statenického do Tuchoměřic . . . . . 3·528 »
20. Z Jenerálky k Lichocevsi od erární silnice Velvarské přes Nebušice, Přední Kopaninu, Tuchoměřice k Lichocevsi 10·400 »
21. Ruzíňsko-Horoměřická od erární silnice na »Dlouhé míli« u Ruzíně mimo Nebušice do Horoměřic na erární silnici Velvarskou . . . . . 5·162 »
22. Tuchoměřicko-Hostivická z Tuchoměřic přes Kněžívku, Kněževes k Hostivicům na hranice okresu . . . . 4·250 »
23. Dobrovízsko-Hostouňská od erární silnice Karlovarské blíže Kněževsi, přes Dobrovíz k Hostouni . . . . . 3·895 »
24. Dobrovízsko-Jenečská od Dobrovíze k Jenči na hranice okresu . . . . . 1·790 »
25. Tuchoměřicko-Středoklucká z Tuchoměřic do Středokluk . . . . . 2·910 »
26. Z Velkých Číčovic přes Středokluky k erární silnici Karlovarské . . . . . 3·047 »
27. Bělocká od erární silnice Karlovarské za Středokluky přes Běloky za »Žákův mlýn« na hranice okresu . . . . 1·802 «
28. Lichocevesko-Okořská od okresní silnice z Černého Vola k Číčovicům u Lichocevsi do Okoře . . . . . 1·720 »
29. Lichocevesko-Svrkyňská od Lichocevsi přes Noutonice, Svrkyni na okresní silnici od Velkých Přílep ke Kolči . . . . . 3·163 »
30. Lichocevesko-Kamýcká od okresní silnice z Černého Vola k Číčovicům u Lichocevsi na erární silnici Velvarskou ve Velkých Přílepech . . . . . 2·119 «
31. Kamýcko-Noutonická od synagogy v Kamýce do Noutonic . . . . . 1·795 »
32. Z Velkých Přílep ke Kolči od erární silnice Velvarské přes Trněný Újezd a Zakolany na okresní hranice . . . 7·420 »
33. Holubicko-Votvovická od okresní silnice Přílepsko-Kolečské mimo Holubice na hranice okresní u Votvovic . 1·435 »

34. Zakolansko-Libochovičská ze Zakolan přes Kovary a Libochovičky mimo Zájezd na hranice okresu . . . . 6·107 km
35. Zájezdská odbočka od Zakolansko-Libochovičské okresní silnice do Zájezda . . . . . 0·546 »
36. Kozinecko-Debrnská od okresní silnice Přílepsko-Kolečské přes Kozinec k Debrnu na hranice okresu . . 3·736 »
37. Holubická odbočka od okresní silnice Kozinecko-Debrnské přes Holubice na okresní silnici Holubicko-Votvovickou . . . . . 1·382 »
38. Tursko-Letecká od erární silnice u mýta v Tursku do Letek . . . . . 4·191 »
39. Noutonicko-Okořská z Noutonic přes Okoř na hranice katastru Okořského . . . . . 2·070
40. Z Roztok k Velkým Přílepům mimo Žalov, Únětice, Úholičky do Velkých Přílep na erární silnici Velvarskou 7·030 »
41. Horoměřicko-Únětická od okresní silnice Podbabské blíže Horoměřic přes Únětice na okresní silnici Roztocko-Přílepskou . . . . . 2·818 »
42. Hlubočepsko-Holiňská od okresní silnice Hlubočepsko-Lochkovské nad Hlubočepy k Holini na okresní hranice . 1·609
43. Košířsko-Butovicko-Jinonická od erární silnice Berounské v Košířích mimo vinici Šmukýřku a Bulovku k nádraží Buštěhradskému přes silnici Jinonicko-Kuchařskou do Butovic, odtamtud k Jinonicům na okresní silnici Jinonicko-Kuchařskou . . . . . 3·755 »
44. Z Malých Číčovic k Libochovičkám . . . . . 1·042 »
45. Z Libšic k Velkým Přílepům od okresní silnice Libšicko-Letecké u evangelického kostela v Libšicích přes Chýnov k okresní silnici Tursko-Letecké do Úholiček a Velkých Přílep na okresní silnici Roztocko-Přílepskou . 6·648 »
46. Libšicko-Letecká od nádraží v Libšicích mimo evangelický kostel do Letek na silnici Tursko-Leteckou . . . 1·442 »
47. Tursko-Kozinecká od erární silnice Velvarské v Tursku do Kozince na okresní silnici Kozinecko-Debrnskou . . . 2·310 »
48. Chýnicko-Třebotovská nad Chýnicemi na okresní silnici Jinonicko-Kuchařské směrem jižním a jihovýchodním na hranice okresu k Třebotovu . . . . . 2·280 »
49. Smíchovsko-Švédská ze Smíchova v ulici Karlově na západ mimo ústav slepců na okresní silnici Bělohorskou, kde se končí vidlicovitě . . . . . 1·266 »
50. Dobříčsko-Jinočanská za obcí Dobříčskou vidlicovitě na okresní silnici Zbuzansko-Dobříčskou, odtamtud směrem severovýchodním k Jinočanům na hranice okresu . . . . 0·908 »

Úhrnem . 184 km.

Silniční trati na Zbraslavsku:

1. Hlubočepsko-Slivenecká přes Slivenec k zámku Lochkovskému . . . . . 3·878 km
2. Černošicko-Zbraslavsko-Slapská od Dolnočernošického přívozu přes Lipany, Lipenec k Žabovřeskům . . 3·5 »
3. Od Žabovřesk přes Zbraslav k hostinci Paškovu v Záběhlicích . . . . . 3·1 »
4. Od hostince Paškova v Záběhlicích k přívozu na Vraném . 3·1 »
5. Od Vranského přívozu až k hostinci Boudníkovu v Leznici 3·26 »
6. Od hostince Boudníkova v Leznici k pozemku Liškovu u Davle a příjezd ku stanici Měchenicko-Trnovské . . . 3·6 »
7. Od Javorky přes Davli a sv. Kilian na Masečínskou cestu 3·7 »
8. Od Masečínské cesty přes Štěchovice k čís. pop. 78. ve Slapech pod lesem . . . . . 3·8 »
9. Od čís. 78. ve Slapech k Porostlinám v okresu Dobříšském 4· »
10. Jilovišťsko-Všenorsko-Dobřichovická od Dobříšsko-Vimperkské erární silnice u Jilovišť přes Všenory k nádraží v Dobřichovicích . . . . . 5·047 »
11. Řevnicko-Svinařská od mostu přes Nezabudický potok v Řevnicích k Svinařům . . . . . 2·626 »
12. Řevnicko-Třebáňská z Řevnic na hranice okresu Berounského směrem k Zadní Třebáni . . . . . 0·595 »
13. Řevnicko-Vrážsko-Radotínská od Řevnic ku přívozu u Let . . . . . 1·34 »
14. Od přívozu v Letech k Dobřichovicům a až k vrchu u Vráže 3·891 »
15. Přes vrch u Vráže k hostinci »na Slánce« v Hor. Černošicích 2·012 »
16. Od Slánky severovýchodně mezi poli a sady k staré váze blíže náhonu Černošického . . . . . 1·44 »
17. Od náhonu Černošického na hranice Radotínské, přes Radotín na Lochkovskou silnici při potoku Radotínském . . . . 2·619 »
18. Od Let k západu mimo cihelnu k Malé Mořině (okres Berounský . . . . . 2·57 »
19. Lahovicko-Radotínská od erární silnice Dobříšsko-Vimperkské u mostu v Lahovicích na západ k nádraží v Radotíně . . . . . 3·35 »
20. Mníšecko-Kytínská od erární silnice ve Mníšku jihozápadně mimo »Zlatý vršek« na hranice Kytínské (okres Dobříšský) . . . . . 2·5 »
21. Mníšecko-Řevnická od erární silnice »u Božích muk« v Mníšku na západ mimo důl sv. Bartoloměje, lesem na hranice Řevnické k »Strážnému vrchu« . . . . . 4·311 »
22. Od hranic Mníšeckých mimo »Strážný vrch« do Řevnic ku kříži . . . . . 4·127 »

23. Radotínsko-Třebotovská od Radotína »hlinami« vzhůru lesem po území obce Kosořské k odbočce Kosořské »nad hlinami« . . . . . 2·819 km
24. Od Kosořské odbočky k Zálesí přes Třebotov úvozem mimo hřbitov na hranice Smíchovské u Kuchaříka . . . . . 4·004 »
25. Žabovřesko-Radotínská od okresní silnice u »panské stodoly v Peluňku na západ k přívozu přes Berounku a na připojení Lahovicko-Radotínské okresní silnice . . . . . 1·63 »
26. Slivenecko-Ořešská od okresní silnice u »panského dvora« ve Slivenci severozápadně na hranice Smíchovské k Ořechu . . . . . 2·092 »
27. Mníšecko-Novoveská s příjezdem k nádraží od náměstí ve Mníšku na východ ku hranicím obce Mníšecké u Nové Vsi (okres Dobříšský) . . . . . 2·027 »
28. Kosořská odbočka od silnice Radotínsko-Třebotovské »nad hlinami« na sever k hostinci proti panskému dvoru 1·076
29. Radotínsko-Lochkovská od okresní silnice Hlubočepsko-Lochkovské pod zámkem v Lochkově jihozápadně k Maškovu mlýnu . . . . . 1·62
30. Od Maškova mlýna do Radotína na hranice Lahovicko-Radotínské . . . . . 2·372
31. Od Řidky na erární silnici u Veselky jižně k Čísovicům 4·216
32. Lahovicko-Modřansko-Hodkovičská od Lahovického přívozu přes Modřany pod »vinici« a dále na hranice okresu Vinohradského blíže Hodkoviček . . . . 2·95
33. Zraslavsko-Modřanská od stanice Zbraslavské na Závisti severně skalnatou stráni, pak východně pod cihelnu Komořanskou, přes pozemky Komořanské severně na hranice obce Modřanské a po území jejím na připojení silnice Lahovicko-Modřanské . . . . . 3·248
34. Od Zbraslavi k Točné a na hranice obce Březanské (okres Jílovský) . . . . . 3·814 »

Úhrnem . . . 100·234 km.

Přívozy jsou na Smíchovsku v Bubenči, v Podbabě, v Sedlci, v Roztokách, v Letkách, v Libšicích, na Smíchově a na Zlíchově. Na Zbraslavsku přes Vltavu v Štěchovicích, v Davli, v Skochovicích, na Vraném, v Záběhlicích, na Zbraslavi, v Lahovicích, v Modřanech a v Chuchli; přes Berounku v Řevnicích, v Letech, v Dobřichovicích, v Dolních Mokropsech, v Černošicích a v Radotíně. V obcích na Berounce jsou i brody.

Železné dráhy. První vlečná dráha koňská vystavěna u nás r. 1830 z Brusky přes Dejvice a Liboc do Lán v délce 57 km. Dopravovaly se po ní osoby i zboží, zejména uhlí a dříví.

Mechanik Josef Božek (nar. r. 1782, zemř. r. 1835) sestrojil parní vůz, s kterým již dne 17. září 1815 konal veřejné pokusy v Královské Oboře v Bubenči; zdařily se sice, ale Božek nedošel náležité podpory a zastavil proto další práci v oboru tom.

Od let padesátých rozšířila se i v našich okresech síť železných drah, jichž nyní šest probíhá Smíchovskem a Zbraslavskem.

1. Státní dráha Pražsko-Podmokelská založena r. 1850, vine se podél Vltavy 18 km územím Smíchovska. Denně odjíždí z Prahy do Podmokel a přijíždí zpět na 30 vlaků osobních a hojně vlaků nákladních. Nádraží jest v Praze, další stanice v Holešovicích (2 km), v Bubenči (5 km), v Podbabě (7 km), Sedlci (9 km), v Roztokách (12 km), v Žalově (zastávka 14 km), v Letkách (zastávka 19 km) a v Libšicích (21 km), za nimiž jsou hranice okresu.

2. Buštěhradská dráha povolena r. 1827, změněna a rozšířena r. 1855, 1867 a 1873. Smíchovskem probíhá v délce 13 km. Nádraží jest v Praze a za branou Bruskou, další stanice ve Veleslavíně (10 km), v Liboci (11 km) a Ruzíni (13 km). Denně přijíždí a odjíždí 16 vlaků osobních.

Trať Smíchovsko-Hostivická téže dráhy, zvláště pro nákladní vlaky k dovozu uhlí zřízená, má nádraží na Smíchově, stanice na Smíchovsku v Jinonicích (9 km) a v Řepích (16 km).

3. C. k. česká západní dráha povolena byla r. 1859, sestátněna r. 1894. Hlavní nádraží do sestátnění dráhy bylo na Smíchově, nyní přeloženo do Prahy. Podél Vltavy a Berounky probíhá Smíchovskem a Zbraslavskem 24 km.

Stanice vesměs na území Zbraslavska v Chuchli (5 km ze Smíchova), v Radotíně (10 km), v Černošicích (zastávka 15 km), ve Všenorech (zastávka 18 km), v Dobřichovicích (20 km) a v Řevnicích (24 km). Denně, zvláště v době letní, odjíždí a přijíždí přes 20 osobních vlaků mimo hojné vlaky nákladní.

4. Spojovací dráha císaře Františka Josefa založena r. 1866, sestátněna r. 1884. Katastrem Smíchovským probíhá v délce 0·5 km.

5. C. k. rak. státní dráha Pražsko-Duchcovská povolena r. 1870, sestátněna r. 1884. Hlavní nádraží v Praze. Délka trati v území Smíchovska na 30 km. Stanice za Smíchovem: Hlubočepy (4 km), Řeporyje (11 km), Zbuzany (zastávka 14 km), za Dušníky a Litovicemi z okresu Unhošťského Kněževes (28 km), Tuchoměřice (zastávka 30 km), Noutonice (33 km) a Kovary (zastávka 40 km). Denně přijíždí a odjíždí 7—8 vlaků osobních mimo vlaky nákladní, zvláště v době zimní velmi četné pro vozbu uhlí, řepy, cukru, různých potřeb pro cukrovary a odpadků z cukrovarů.

6. Dráha z Prahy přes Modřany do Dobříše rakouské společnosti místních drah vystavěna byla r. 1882 jako obchodní dráha jen z Prahy do Modřan.

Na trati z Modřan do Dobříše otevřena doprava r. 1898. U Modřan vstupuje na území Zbraslavska vine se jmenovaná dráha podél Vltavy, kterou u Trnové opouští a probíhá malebným, dosud však málo známým údolím Bojovským a Čísovickým ke Mníšku, za nímž jsou hranice okresu. Železniční most na šesti pilířích přes Vltavu u Trnové má rozpjetí nad hlavním řečištěm 86·5 m.

Stanice za Modřany vesměs na Zbraslavsku: Zbraslav, Jarov (zastávka), Vrané, Trnová-Měchenice, Bojovy (zastávka), Čísovice a Mníšek.

Železniční most přes Vltavu u Trnové.

Tramway od bývalého řetězového mostu přes Újezd a Smíchov k nádraží Smíchovskému zřízena r. 1878.

První elektrickou dráhu z Letné do Stromovky v Bubenči v délce 2 km vystavěl inženýr František Křižík r. 1891. Dosud jezdí jen od m. dubna do října.

Druhou elektrickou dráhu z Plzeňské třídy na Smíchově do Košíř v délce 2 km zřídil M. Hlaváček r. 1897.

Třetí elektrická dráha král. hl. města Prahy z Josefského náměstí do Královské Obory vedena částečně katastrem obce Bubenče; otevřena r. 1898 místo tramwaye.

Dopravu parníky po řece Vltavě obstarává »Pražská společnost pro paroplavbu na Vltavě a Labi« od r. 1865. Vydáno 400 akcií po 200 zl. První parník, kterým se počala pravidelná jízda r. 1865, nazván »Praha«, druhý »Vyšehrad« zřízen o rok později.

Paroplavbou po Vltavě do Štěchovic otevřena nová příjemná cesta výletníkům z Prahy a okolí.

»Pražská společnost pro paroplavbu« má k dopravě 16 parníků, z nich 8 kolesových, 7 vrtulových a 1 turbinový; 7 zhotoveno v »Pražské akciové strojírně Rustonově, ostatní v Sasku. Nejdelší loď jest 44 m dlouhá a 4·8 m

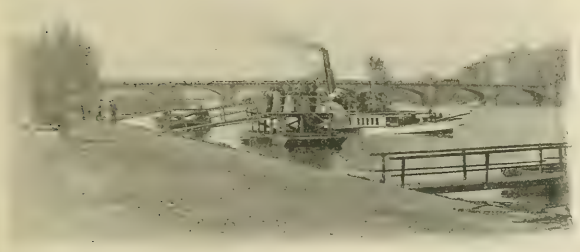

Smíchovský přístav »Pražské společnosti pro paroplavbu na Vltavě a Labi.«

široká. Ponor její činí 0·4 m., při zatížení 800 osobami 0·72 m. Jiné z uvedených parolodí mají 40, 30, 17, 15 m délky s ponorem 0·6—0·8 m při zatížení. Parní stroje mají 140, 120, 75, 56, 30 a 25 koňských sil. Plavba trvala v r. 1897 celkem 300 dnů, při tuhé zimě jest kratší. Parníky vyjíždějí z přístavů v Praze a na Smíchově, menší skoro každé půl hodiny. Přístavy jsou mimo to v Podole (2 km), ve Dvorcích (2·9 km), na Zlíchově (3 km), v Braníku (3·6 km), v Chuchli (5·6 km), v Modřanech (7·8 km), na Zbraslavi a Závisti (11·2 km), na Vraném (15·5 km), v Trnové (18·6 km), v Davli a Sázavě (22·6 km), v Štěchovicích (27·3 km).

Plavba ze Smíchova do Štěchovic trvá 4 hodiny, po vodě zpět 2 hodiny. R. 1897 vykonáno 15·617 jízd v délce 219.863 km. V téže době dopraveno 829.744 osob.

Příjem činil 110.965 zl. 69½ kr., vydání 106.616 zl. 76 kr.

Usplavnění (**kanalisování**) **Vltavy**. Za nižšího stavu vody v letních měsících bývá přerušena veškerá plavba řečištěm Vltavy. Aby tomu bylo

pomoženo, počalo se s kanalisováním Vltavy stavbou zdýmadla u Roztok a Klecan v létě r. 1897. Na nepatrné výjimky provádí se stavba na levém břehu Vltavy v okresu Smíchovském.

Hlavní části zdýmadla jsou:

1. plavební kanál 20 m široký a 1300 m dlouhý,
2. jez hradlový přes celou šířku Vltavy asi 140 m dlouhý,
3. plavidlo komorové a vlakové.

Jez tak zařízen, že kovovou konstrukci možno při velké vodě položiti a tím jí odtok uvolniti. Při nižší vodě postaví se opět konstrukce a jednotlivá pole její vyplní se dřevěnými tyčemi, čímž nadrží se voda v celé délce Vltavy od Roztok až ku zdýmadlu, jež bude u Troje. Tím zvýší se hladina vodní u Roztok o více než 2 metry; tak i při malé vodě budou moci největší lodi kanálem proplouti.

Plavební kanál končí pod Roztoky plavidlem komorovým pro jednotlivé lodi a plavidlem vlakovým k současnému proplutí několika lodí (celého vlaku).

Plavidla možno otvírati a zavírati. Aby voda v nich oživla a sesílila, vystavěny jsou po celé délce jejich kryté, 2 m vysoké kanály, které příčními rourami lze rychle naplniti i vyprázdniti.

Kromě velikého významu ve příčině obchodní přispěje úprava ta k okrase okolí Roztok a pobřeží Vltavského. Prohlubně na pobřeží se vyplní, místa, která při vyšším stavu vody bývala zaplavena a bez užitku zůstávala, budou zvýšena a proměněna v užitečné pozemky.

Josef Teppe.

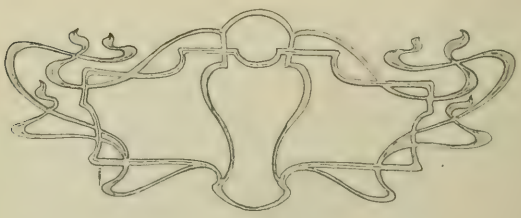

OBSAH.

Strana

Úvod.

Popis přírodní:

I. Zeměpisná poloha, rozloha a hranice 9
II. Horopis 11
III. Geologie 15
1. Útvar prahorní 15
2. Útvar silurský 18
3. Útvar kamenouhelný 42
4. Útvar křídový 44
5. Útvar naplavenin starších 49
Jeskyně Svatoprokopská 55
Jeskyně Řeporyjská 61
Jeskyně v Zadní Kopanině 62
Člověk diluvialní 62
6. Útvar naplavenin mladších 63
IV. Nerostopis 64
V. Vodopis 74
VI. Podnebí 84
VII. Zvířena 87
VIII. Květena 99

Pravěk 107

Vznik, vývoj a povšechné dějiny okresu 125

Poddanství a člověčenství. Poměry vlastnické. 141
Robota 146
Daně 152
Spory a případy trestní 157
Stopy zašlých osad 158

Popis a dějiny míst 163

Baně 165
Běloky 165
Bílá Hora 166
Bojanovice 169
Bojovy 170
Bratřínov 170
Břevnov, Tejnka a klášter Břevnovský 170
Bubeneč a Královská Obora 179

Strana
Butovice, Jinonice a sv. Prokop . . . 185
Černolice . . . 191
Černošice Horní a Dolní . . . 192
Černovičky . . . 195
Čičovice Malé i Velké . . . 197
Čisovice . . . 198
Davle a sv. Kilian . . . 200
Dejvice, Podbaba a Šárka . . . 211
Dobrovíz . . . 216
Dobříč . . . 217
Dobřichovice . . . 217
Hlubočepy . . . 221
Holiň . . . 223
Holubice . . . 224
Holy a Podholy . . . 227
Horoměřice . . . 228
Hvozdnice . . . 229
Chaby a Krteň . . . 229
Choteč . . . 233
Chuchle Malá . . . 234
Chuchle Velká . . . 235
Chýnice . . . 238
Chýnov . . . 239
Jiloviště . . . 239
Kamýk . . . 241
Karlík . . . 241
Klínec . . . 243
Klukovice . . . 244
Kněževes . . . 245
Kněžívka . . . 245
Komořany . . . 247
Kopanina Přední . . . 249
Kopanina Zadní . . . 253
Kosoř . . . 253
Košíře . . . 254
Kovary a Budeč . . . 259
Kozinec . . . 265
Kuchařík . . . 266
Lahovice a Lahovičky . . . 266
Letky . . . 267
Lety . . . 268
Liboc a Hvězda . . . 268
Libochovičky . . . 274
Libšice . . . 274
Lichocevec . . . 278
Lipany . . . 279
Lipence . . . 279
Lišnice . . . 280
Lochkov . . . 282
Lysolaje a Podbaba Lysolejská . . . 283
Masečín . . . 285

Strana
Měchenice . . . 285
Mníšek . . . 286
Modřany . . . 296
Mokropsy Horní . . . 302
Mokropsy Dolní . . . 303
Moráň s Podmorání . . . 306
Motoly . . . 307
Nebušice . . . 308
Noutonice . . . 310
Okoř . . . 312
Ořech . . . 314
Přílepy Velké . . . 320
Radlice . . . 321
Radotín . . . 323
Roblín . . . 326
Roztoky . . . 327
Ruzíň . . . 331
Řeporyje . . . 332
Řepy . . . 335
Řevnice . . . 337
Řidka . . . 341
Sedlec . . . 343
Skochovice . . . 344
Slapy . . . 345
Slivenec . . . 349
Smíchov . . . 355
Solopisky . . . 379
Statenice . . . 380
Stodůlky . . . 382
Středokluky . . . 387
Střešovice Velké a Malé . . . 390
Sukdol . . . 393
Svrkyně . . . 395
Štěchovice . . . 396
Točná . . . 398
Trněný Újezd . . . 399
Trnová . . . 399
Třebenice . . . 402
Třebonice . . . 403
Třebotov . . . 404
Tuchoměřice . . . 407
Tursko . . . 412
Úholičky a Moráň . . . 415
Únětice a Černý Vůl . . . 416
Veleslavín . . . 419
Vokovice . . . 419
Vonoklasy . . . 421
Vrané . . . 423
Všenory . . . 425
Zájezd . . . 426
Zakolany . . . 427

Strana
Zbraslav 427
Zbuzany 447
Zlejčín 447
Zlíchov 448
Zmrzlíky 451
Žabovřesky 451
Žalov s Levým Hradcem 453
Národopis 457
Školství, jeho rozvoj historický a stav přítomný 485
I. Zprávy nejstarší 487
II. Od bouří husitských až do války třicítileté 493
III. Od bitvy Bělohorské do zrušení řádu Jesuitů 499
IV. Řád Teresianský 508
V. Politické zřízení Františka I. 518
VI. Zvelebení školství za vlády Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.:
A) od r. 1848 do 1869 553
B) od r. 1869 do 1898 567
Statistika 595
Obyvatelstvo 597
Samospráva 597
Zdravotnictví 604
Veřejné sady 605
Osvětlování 605
Okresní zastupitelstva 606
Ústavy dobročinné 606
Politická správa 607
Soudní « 608
Policejní « 608
Notářství a advokáti 608
Obchodní a živnostenské komory 609
Živnostenští inspektoři 609
Nemocenské pokladny 609
Živnostenská společenstva 610
Spolky 611
Divadlo 612
Zpěv a hudba 613
Hasičství 613
Zemědělství 614
Drůbežnictví 615
Včelařství 615
Hedvábnictví 616
Zahradnictví, ovocnictví a vinařství 616
Lesnictví a myslivost 617
Rybářství 619
Velkostatky 620
Katastralní obce, jejich výnos, daně a přirážky 622
Řemesla a živnosti 626
Průmysl 632
Cukrovarnictví 633
Pivovarnictví 634

Strana
Lihovarnictví . . . 635
Mlynářství . . . 635
Průmyslové společnosti . . . 636
Průmysl železářský a strojnický . . . 637
Zámečnictví . . . 637
Parní i vodní pily a ohrady . . . 637
Výroba nábytku . . . 638
Zpracování surovin a úprava tkaniv na látky oděvné . . . 638
Výroba náhražek kávových, čokolády a cukrovin . . . 639
Cihelny . . . 640
Kamenictví a sochařství . . . 640
Hrnčířství . . . 640
Výroba zboží keramického . . . 641
Porcelán . . . 641
Výrobky skleněné . . . 641
Průmysl chemický . . . 641
Výroba škrobu . . . 642
Papírny . . . 642
Fysikální přístroje . . . 642
Tapety a záslony . . . 642
Výroba zboží proutěného . . . 642
Průmysl umělecký . . . 643
Fotografické závody . . . 643
Obchod . . . 643
Pošty, telegraf a telefon . . . 645
Záložny a spořitelny . . . 647
Cesty a dopravní prostředky . . . 648
Přívozy . . . 654
Železné dráhy . . . 654
Paroplavba . . . 657
Usplavnění Vltavy . . . 657

Seznam vyobrazení.

Strana
1. Samota Mandát u Davle. Kreslil O. Fiala . . . 16
2. Divoká Šárka. Fotografoval J. Bareš . . . 18
3. Diabasová homole v Karlíku u Dobřichovic. Fotogr. Dr. J. Němeček . . . 19
4. Hlubočepské údolí. Fotogr. K. Černý . . . 22
5. Vybroušená deska silurského vápence hlavonožcového . . . 23
6.—38. Silurské zkameněliny . . . str. 24, 25, 26, 27, 28
39. Diabasové skály u Motol . . . 30
40.—43. Silurské zkameněliny . . . 32, 33
44. Výbrus diabasu 25kráte zvětšený . . . 34
45. J. Barrande . . . 38
46. Barrandova skála u Chuchle. Kreslil O. Fiala . . . 41
47. Zkameněliny pásma Peruckého . . . 46
48. Zkameněliny vrstev Bělohorských . . . 47
49. Skořápky kořenonožců č. foraminifer z útvaru křídového . . . 48
50. Rozličné podoby cicvárů z diluvialních hlin . . . 50
51. Vápencové lomy v údolí Svatoprokopském . . . 56

Strana

52. Lomy na opuku u Strahova. } Fotogr. J. Bareš 59
53. Pískovcové lomy na Vidouli. } 60
54. Vápencové lomy u Radotína. Fotogr. J. Bláha 65
55. Křemencové lomy na dlažební kámen u Dobřichovic. } . . 67
56. Skalní partie u Černolic. } . . 70
57. Ústí Sázavy do Vltavy } Kreslil O. Fiala . . 72
58. Údolí Vltavy a Berounky u Zbraslavi. } . . 75
59. Vltava u Vranče } . . 78
60. Vltava u Záběhlic. } . . 79
61. Rameno Vltavy u Podbaby. Fotogr. J. Čermák 80
62. Plavba vorů na Vltavě. Fotogr. K. Černý 81
63. Studánka Vojtěška v Břevnově. Fotogr. P. Lev Mojžíš 81
64. Partie při Šáreckém potoce. Fotogr. O. Šetele 82
65. Lovci vyder na Berounce. Fotogr. F. Brož 88
66. 1. Plch lískový. 2. Plch zahradní. 3. Plch obecný 89
67. Z jeskyň Kopaniny Zadní. Fotogr. J. Bareš 110
68. Kostěné dláto ze Šárky. } Kreslil J. Bareš 110
69. Ucho měsíčné. } 110
70. Kamenné nástroje. Fotogr. J. Bareš 111
71. Z hradiště Šáreckého. } 111
72. Nůž z V. Čičovic. } Kreslil J. Bareš 112
73. Hlava býčka z Černého Vola. } 112
74. Nádoby z jam na Kotlářce. Kreslil O. Fiala 113
75. Střep s ozdobou motouzkovou. Kreslil J. Bareš 113
76. Střep obdobný s typy nádob z Blat Lublaňských. Kreslil O. Fiala 113
77. Střep z Řeporyj. } 113
78. Nádoba ze Smíchova. } Kreslil J. Bareš 114
79. Typická nádoba skrčenců z Únětic. } 114
80. Jehlice z Únětic. } 114
81. Nádoba z Řeporyj. Fotogr. J. Bareš 116
82. Z hrobů v Černovičkách. Kreslil J. Bareš 116
83. Nádobka z Třebotova. } Kreslil O. Fiala 116
84. Nádoba z Bubenče. } 117
85. Ténská spona. Kreslil J. Bareš 117
86. Z popelnicových hrobů Modřanských. } Kreslil O. Fiala 119
87. Náušnice ze Slivence, L. Hradce a Zakolan } 122
88. Z křesťanských hrobů v Krtni. Kreslil J. Bareš 123
89. Z nálezu Zbraslavského. Kreslil O. Fiala 123
90. Kachlíky ze Zadní Kopaniny. Fotogr. J. Bareš 123
91. Kazín u Černošic } Kreslil O. Fiala 129
92. Kazín u Zbraslavi } 132
93. Statek v Lišnici. Fotogr. J. Bareš 145
94. Bílá Hora od východu 167
95. Kostel P. Marie Vítězné na Bílé Hoře 168
96. Portál Bělohorský. 169
97. Bojiště z r. 1620. 171
98. Lístek profesní sv. Vojtěcha. . . . . Fotogr. P. L. Mojžíš 173
99. Náhrobní kámen bl. Vintíře. 174
100. Reliquiář sv. Markéty. 175
101. Břevnovský chrám. 177
102. Portál Břevnovského kláštera. 178
103. Břevnovský klášter od východu 180

Strana

104. Rybník v Král. Oboře. Fotogr. Jiří Goldberger 181
105. Bubeneč 183
106. Butovice. Fotogr. K. Černý 186
107. Poustevna Svato-Prokopská. Kreslil O. Fiala 190
108. Kostel v Černošicích. Fotogr. J. Bareš 192
109. Mlýn na »Bluku«. Fotogr. O. Šetele 193
110. Kostel v Černovičkách. } Fotogr. T. Šrajer 196
111. Malé Číčovice. . . . . } 198
112. Znak Davle. Kreslil O. Fiala 200
113. Davle. Fotogr. Brunner—Dvořák 201
114. Ostrov se zbytky kláštera. Kreslil O. Fiala 202
115. Obraz Krista. . . } Fotogr. J. Bareš 206
116. Kostel sv. Kiliana. } 207
117. Rameno k visuté lampě u sv. Kiliana. Kreslil O. Fiala 208
118. Osada Svatokilianská. Fotogr. J. Bareš 209
119. Dlaždice romanská u sv. Kiliana. Kreslil O. Fiala 210
120. Kostel sv. Matěje v Šárce. } Fotogr. J. Bareš 214
121. Kříž na hřbitově u sv. Matěje. } 215
122. Dobřichovice 218
123. Farní kostel v Dobřichovicích. Kreslil O. Fiala 220
124. Ulice v Hlubočepích. } 222
125. Erb Michnův. . . . } Fotogr. J. Bareš 223
126. Kříž z Hlubočep. . . } 224
127. Kostel v Holubicích. } Kreslil O. Fiala 226
128. Krteň. . . . . } 230
129. Choteč. Fotogr. P. Jindř. Baar 232
130. Socha sv. Kateřiny v Chotči. Fotogr. J. Bareš 234
131. Kostelík Panny Marie v Chuchli. Fotogr. K. Černý 236
132. Údolí Karlické. Kreslil O. Fiala 242
133. Kostelík Karlický. Kreslil Dr. J. Němeček 243
134. Kované kříže z Karlického hřbitova. Kreslil O. Fiala 244
135. Klukovice. Fotogr. J. Bareš 245
136. Komořany. Fotogr. J. Kolecký 248
137. Přední Kopanina. . . . . } Kreslil O. Fiala 250
138. Kostelík v Přední Kopanině. . } 251
139. 140. Partie z Košíř. Fotogr. Dr. J. Němeček 255
141. Stavby v Kovarech. Fotogr. J. Bareš 260
142. Kostelík sv. Petra a Pavla v Budči 261
143. Kristus z Budče 263
144. Okolí Budče. Fotogr. J. Bareš 264
145. Liboc. Fotogr. P. L. Mojžíš 269
146. Hvězda. (Z Almanachu lázeňských míst a letních sídel 1898.) 270
147. Libšice. Fotogr. Adler. 275
148. Relief Zbraslavské Madonny v kostele Lišnickém. Fotogr. K. Černý 281
149. Údolí Kocáby u Masečína. } 284
150. Mníšek a zámek Mníšecký. } Kreslil O. Fiala 286
151. Mníšek se Skalkou . . . . } 287
152. Náhrobek v kostele Mníšeckém. . . . . } 289
153. Servác Engel z Engelflusu. Obraz K. Škréty. . } Fotogr. J. Bareš 290
154. Kamna z oratoria Mníšeckého kostela. . . . . } 291
155. Stěžej v kostele Mníšeckém. . . . . } Kreslil O. Fiala 292
156. Kovaný kříž na hřbitově Mníšeckém. } 293

Strana

157. Zámecká kaple v Mníšku. } Fotogr. J. Bareš 294
158. Prokovovo sousoší na Skalce. } 295
159. Podobizna hr. Čejkové z Olbramovic na Skalce. Obraz K. Škréty. Fotogr. J. Bareš 296
160. Modřany od Vltavy. Fotogr. J. Kolecký 297
161. Modřany od vinice. . . } Fotogr. J. Bareš 298
162. Modřany od kostela . } 300
163. Východní část Modřan (Kateřinky). Fotogr. J. Kolecký 301
164. Mokropsy Horní a Dolní. . . } Fotogr. K. Černý 303
165. Mokropsy Horní od východu. } 304
166. Podmoráň . . . . . } Fotogr. T. Šrajer 307
167. Kostel v Noutonicích. . } 311
168. Hrad Okoř. Fotogr. Vil. Friebel 313
169. Okoř se strany jihozápadní 314
170. Kostel v Ořechu. . . . } Fotogr. P. J. Baar 315
171. Vnitřek kostela v Ořechu } 317
172. Křtitelnice Ořešská. . . . . } Fotogr. J. Bareš . 318
173. Relief ze zvonu Ořešského a znak Brikciho z Cimberka. } . 319
174. Radotín 322
175. Radotín od severozápadu. Fotogr. J. Bláha 323
176. Údolí Radotínského potoka. Fotogr. K. Černý 324
177. Zámek v Roztokách. Kreslil O. Fiala 328
178. Ruzíň. Fotogr. P. L. Mojžíš 330
179. Mlýn v Ruzíni. Fotogr. J. Bareš 331
180. Řeporyje. . . . . } Fotogr. K. Černý 332
181. Kostel v Řeporyjích. . . } 334
182. Monstrance Řeporyjská. Fotogr. J. Bareš 335
183. Kostel v Řepích. Fotogr. K. Černý 336
184. Řevnice, pohled k jihu. . . . } Z Almanachu lázeňských míst 337
185. Řevnice, pohled k severu . . } a letních sídel 1898. 339
186. Krajina u Sedlce. Kreslil O. Fiala 342
187. Údolí Vltavy u Sedlce. 343
188. Krajina pod vrchem Babou. . } Fotogr. Č. Hora 344
189. Vrch Baba u Sedlce. . . . } 345
190. Slapy, jižní část. 346
191. Slapy, severní část . . } Fotogr. B. Machan 347
192. Kostel ve Slapech. 348
193. Kované rameno k lampě z kostela Slapského } 349
194. Kostel ve Slivenci . . . . . } Kreslil O. Fiala 350
195. Kovaný svícen z kostela ve Slivenci . . . . } 351
196. Okna Slivenecká. Fotogr. J. Bareš 352
197. Severní část Smíchova. Fotogr. K. Černý 356
198. Smíchov. Pohled od mostu Palackého. Fotogr. J. Bareš 357
199. Portheimův dům. Stavěl Dienzenhofer. Kreslil J. Bareš 359
200. Bývalá Malostranská vodárna na Smíchově. Fotogr. J. Bareš 361
201. Smíchov r. 1889 363
202. Znak města Smíchova. Z památníku m. Smíchova, vyd. ThC. J. Pauly 364
203. Sad Smíchovský proti zahradě Kinského. Fotogr. J. Bareš 366
204. Heidelbergrova fontána Smíchovská. Z Památníku m Smíchova. vyd. ThC. Pauly 368
205. Bertramka. Fotogr. K. Černý 369
206. Pracovna Mozartova na Bertramce } Fotogr. J. Bareš 370
207. Pokoj Mozartův na Bertramce . . } 371

Strana

208. Zbořený farní kostelík sv. Filipa a Jakuba na Smíchově 372
209. Basilika sv. Václava . . . . } Z Památníku m. Smíchova, vyd. ThC. J. Pauly 374
210. Vnitřek basiliky sv. Václava } Z Památníku m. Smíchova, vyd. ThC. J. Pauly 376
211. Kostel ve Stodůlkách. Fotogr. J. Bareš. 383
212. Kostel a klášter Benediktinek sv. Gabriela na Smíchově. Z Památníku m. Smíchova, vyd. ThC. J. Pauly . . . . . 384 a 385
213. Kovaný svícen z kostela Stodůleckého. Fotogr. J. Bareš 386
214. Stará brána Strahovská. Fotogr. P. L. Mojžíš. 390
215. Chrám na Andělce ve Střešovicích 392
216. Stará hospoda v Sukdole. Fotogr. P. J. Baar. 394
217. Ulice ve Stěchovicích Fotogr. J. Bareš 397
218. Ulice v Točné. Kreslil O. Fiala. 398
219. Partie z Trnové. Fotogr. J. Bareš 400
220. Hořejší slap Svatojanských proudů. Fotogr. J. Bareš 403
221. Zámek a kostel v Tuchoměřicích. Fotogr. T. Šrajer 408
222. Vnitřek kostela v Tuchoměřicích. Fotogr. T. Šrajer 409
223. Kaple sv. Rosalie v Tuchoměřicích. Fotogr. T. Šrajer 411
224. Jeskyně sv. Františka u Tuchoměřic. Kreslil O. Fiala 412
225. Tursko. Fotogr. K. Černý 413
226. Samota Těšina u Turska } Fotogr. J. Šrajer 414
227. Kříž u Turska . . . . . } Fotogr. J. Šrajer 415
228. Vyšívané velum a štola z Únětic } Fotogr. J. Baar 417
229. Část kasule z Únětic . . . . . } Fotogr. J. Baar 418
230. Madonna z Únětického kostela } Fotogr. J. Bareš 419
231. Sloup se sv. Janem v Únětících } Fotogr. J. Bareš 420
232. Zámek Veleslavínský 421
233. Salon v zámku Veleslavínském 422
234. Malby jehlou na kasuli Vranské 424
235. Znak města Zbraslavi. Kreslil O. Fiala 428
236. Dřevěný most přes mrtvé rameno Berounky (Krňov) u Zbraslavi 429
237. Zbraslav od jihovýchodu. Fotogr. K. Černý 430
238. Zámek Zbraslavský . . . . } Fotogr. J. Bareš 431
239. Bývalý konvent Zbraslavský } Fotogr. J. Bareš 432
240. Boží muka ve Zbraslavi. Kreslil O. Fiala 436
241. Levá příční loď Zbraslavského chrámu } Fotogr. J. Bareš 439
242. Vnitřek kostela Zbraslavského . . . . } Fotogr. J. Bareš 440
243. Madonna Zbraslavská. Fotogr. R. Kozel 441
244. Starobylá tumba na ostatky Přemyslovců Fotogr. J. Bareš 442
245. Ostatky posledních Přemyslovců Fotogr. K. Černý 443
246. Náhrobek Jana Cimburka ve Zbraslavském parku. Kreslil O. Fiala 444
247. Oltář u sv. Havla nad Zbraslaví. Fotogr. J. Bareš 445
248. Boží muka v háji pod Havlínem. Kreslil O. Fiala 446
249. Zlíchov od jihozápadu. Fotogr. K. Černý 449
250. Kovaný svícen ze Zlíchovského kostela. Kreslil O. Fiala 451
251. Relief řezaný ze Zlíchovského kostela. Fotogr. archit. Fanta 463
252. Ulice v Žabovřeskách 452
253. Levý Hradec u Žalova. Kreslil O. Fiala 453
254. Náhrobní desky z Levého Hradce. Fotogr. J. Bareš 455
255. Rameno k lampě z Levého Hradce. Kreslil O. Fiala 456
256. Statek v Kovarech. Fotogr. J. Bareš 460
257. Neomítnutá stavba ve Středoklukách. Fotogr. K. Černý 461

Strana

258. Vnitřek světnice z jižní části Zbraslavska. Kreslil O. Fiala 462
259. Vykládaná truhla a různé předměty z Chotče. Fotogr. J. Bareš 464
260. Vnitřek čeledniku. Kreslil O. Fiala do Světozora r. 1893 465
261. Lenochy židlic ze Zbraslavska a Smíchovska. Kreslil O. Fiala 466
262. Vykládaná truhla a různé předměty z V. Číčovic Fotograf. J. Bareš 467
263. Ruční mlýnek a vidle ze Záběhlic . . . . . Kreslil O. Fiala do Světozora r. 1893. . . 468
264. Kované svícny ze Zbraslavska . . . . . Kreslil O. Fiala do Světozora r. 1893. . . 469
265. Vyřezávaná židle a zbraň z okr. národopisné výstavy na Zbraslavi r. 1893. . . . . Kreslil O. Fiala do Světozora r. 1893. . . 470
266. Kroj z Velkých Číčovic. Fotogr. K. Černý 471
267. Šněrovačky z Řeporyj. Fotogr. J. Bareš 472
268. Holubinky ze Smíchovska a Zbraslavska. Fotogr. J. Bareš 474
269. Holubinky ze Smíchovska a Zbraslavska. Fotogr. J. Bareš 475
270. Výšivky a nádoby z Kněževsi. Fotogr. K. Černý 476
271. Nádoby a roub ze Zbuzan. Fotogr. J. Bareš 477
272. Rouby ze Smíchovska. Kreslil O. Fiala 478
273. Ukázky listů ze psaných knížek modlicích Jana Verbíře z Nebušic z r. 1792. Fotogr. Č. Hora 479
274. Malovaná vajíčka ze Smíchovska . . . . . Kreslil O. Fiala . . 481
275. »Hlemýždí skořípka« ze Zbraslavi jako trouba upravená, kterou se troubilo proti kruponosným mrakům. . . . Kreslil O. Fiala . 482
276. Mísa ze Zbraslavska. . . . . Kreslil O. Fiala . . 483
277. Snímek z bible Velislavovy. Fotogr. O. Šetele 488
278. Nejstarší nápěv a text »písně sv. Vojtěcha« 493
279. Křeslo Českobratrského sboru v Tuchoměřicích. Aquarella H. Brandeisovy . 494
280. Portál se znakem Slavatovským 512
281. Úbor chovance první České školy rolnické v Trnové . . . . Fot. J. Bareš 518
282. Dinzenhoferův pavillon v bývalé botanické zahradě na Smíchově Fot. J. Bareš 519
283. Zahradní pavillonek od Kil. Ign. Dinzenhofera v býv. botanické zahradě na Smíchově. Kreslil O. Fiala 520
284. Bývalá stará škola v Nebušicích. Fotogr. Č. Hora. 523
285. Výučný list mlynářského cechu na Zbraslavi 527
286. Blanket »fedrovního listu« mistrů Zbraslavských z předešlého století 528
287. Vysvědčení z praeparandie u sv. Jindřicha v Praze 529
Ustanovovací dekret pomocníka učitelského na Smíchově 529
288. Zkušební předpis 543
289. Vysvědčení na propuštěnou ze školy 545
290. Vysvědčení na postoupenou do vyšší třídy 546
291. Josef Přibík, rektor školy Mníšecké Dle malby Govičovy fotogr. K. Černý . 548
292. Náhrobek Amerlingův na hřbitově Budečském. Fotogr. J. Bareš 550
293. Budova první České školy průmyslové na Zbraslavi. Kreslil O. Fiala 551
294. Titulní list Kuklova »Umění počtářského« 552
295. Pohled na severní část Smíchova v letech šedesátých 558
296. František Zoubek 565
297. J. L. Mašek 566
298. Dr. Fil. Stan. Kodym. Fotogr. dle kresby M. Švabinského 567
299. Usedlost a pokusná zahrada Kodymova v Šárce 568
300. Josef Ehrenberger 571
301. a 302. Bývalá stará škola ve Vel. Číčovicích a nynější nová v Řeporyjích. Fotogr. K. Černý a kreslil J. Bareš 573

Strana

303. Budova I. ob. školy chlap. a c. kr. real. a vyššího gymnasia na Smíchově 576
304. Budova měšť. školy chlap. a průmyslové školy pokračovací na Smíchově s budovou II. ob. školy chlap. . . . . } Z památníku m. Smíchova, vyd. ThC. J. Pauly 584
305. Budova měšť. a ob. školy dívčí na Smíchově 587
306. IV. obecná škola pro chlapce a dívky na Smíchově »na Skalce« 588
307. Klášter a pensionat Nejsv. Srdce P. Ježíše 590
308. Medaillon Schnellův na hřbitově Smíchovském. Fotogr. J. Bareš 591
309. Strojovna městské elektrárny Smíchovské. (Z Památníku m. Smíchova vyd. ThC. J. Pauly 605
310. Skleníky zahrad Donátových v Košířích 618
311. Cechovní památky z Mníška. Kreslil O. Fiala 628
312. Cechovní prapor Živnostenského spolku ve Zbraslavi } Kreslil O. Fiala do Světozora r. 1893. 629
313. Cechovní prapor Živnostenského spolku ve Zbraslavi a pokladna cechovní z Řevnic . . . . . } 630
314. Železárny akciové společnosti v Letkách u Libšic. Fotogr. K. Černý dle kresby 636
315. Parní pila knížete Karla Schwarzenberka v Modřanech } Fotogr. J. Bareš . 638
316. Řeporyje s kruhovou cihelnou Štěpánkovou. . . . . } 640
317. Továrna na keramické výrobky Barty a Tichého v Hlubočepích a vápenice týchž majetníků v Řeporyjích. Fotogr. J. Bareš a K. Černý 641
318. Továrna na zboží šamotové ve Vokovicích . . . . . } Fotogr. L. P. Dietze . 642
319. Lisovna továrny na zboží šamotové ve Vokovicích . } . 643
320. Papírna v Bubenči. Fotogr. K. Černý 645
321. Kamenotiskárna V. Picka na Smíchově 646
322. Železniční most přes Vltavu u Trnové. Fotogr. J. Bareš 656
323. Smíchovský přístav »Pražské společnosti pro paroplavbu na Vltavě a Labi«. Fotogr. Bedř. Machan 657

Inicialy, úvodní linky a koncové ozdoby.

Kreslil O. Fiala.

1.—2. Iniciala S a Č 9, 459
3.—14. Úvodní linky str. 1, 9, 74, 99, 109, 127, 152, 159, 165, 459, 487, 597.
15.—26. Koncové ozdoby str. 10, 73, 86, 98, 106, 124, 151, 156, 158, 161, 456, 594.

Diagramy, plány a mapy.

Strana

1. Geologický náčrtek okolí Smíchovského 21
2.—3. Průřez silurských vrstev podél silnice ze Smíchova do Hlubočep, odtamtud k Velké Chuchli 35
4. Průřez silurských vrstev v Hlubočepích 36
5. Mapka opukových lomů na Bílé Hoře 44
6. Průřez vrstev u Tejnky 49
7. Plán hradiště u Butovic. Kreslil O. Fiala 120
8. Plán hradiště Budečského. Kreslil inž. Mladějovský 121
9. Půdorys kostela v Holubicích. Dle náčrtu inž. Mladějovského 227
10. Půdorys Budečského kostelíka 262

Strana

11. Půdorys bývalé staré školy ve Vel. Číčovicích } Kreslil J. Bareš. 574
12. Půdorys I. patra nynější školy v Řeporyjích . } 575
13. Bývalá Svatoprokopská jeskyně v lomech na vápenec v údolí Hlubočepském.
Dle vyměření a kresby K. Ebnera a Fr. Špatného z r. 1845. 644

Přílohy.

1. Smíchovsko a Zbraslavsko s okolím.
2. Archaeologická mapa okresu Smíchovského a Zbraslavského. Sestavil E. Neuman, kreslil J. Bareš.
3. Plán Smíchova z r. 1811.—1815.

Dodatek a opravy.

Ke str. 70. jest přičiniti tuto poznámku:

Podrobné roztřídění eruptivních hornin ze Zbraslavska podává prof. Emanuel Bořický ve svých Petrologických studiích porfyrových hornin v Čechách. (Archiv přírod. výzk. Čech. IV. díl, 1880) Nejrozšířenější horninou porfyrovou jest felsitický porfyrit slídnatý; žíly jeho lze sledovati mezi Zbraslaví a Měřínem nad Štěchovicemi. Z tohoto druhu porfyru jsou hlavně zbudovány hráze vodních staveb povltavských.

Na str. 17. řádek 10. shora čti u Točné místo u Točny.
» » 17. » 18. » » Sedlce místo Selce.
» » 44. » 1. » » ve Strnadech místo ve Strnadě.
» » 52. » 10. shora » jsou místo sou.
» » 52. » 16. zdola » zajisté místo za isté.
» » 59. » 8. shora » prostranné místo prostranní.
» » 78. pod obrázkem » Vltava u Vraného místo Vltava u Záběhlic.
» » 79. » » » Vltava u Záběhlic místo Vltava u Vraného.
» » 115. řádek 5. shora čti Únětic místo Unětic.
» » 131. » 9. » » při lovu místo při tom.
» » 147. » 2. » » mimo některé vsi místo některé vsi.
» » 158. » 3. » » V listině místo V jistině.
» » 216. » 14. » » Bzdinkovi místo Brdinkovi.
» » 241. » 11. zdola » domů místo dvorů.
» » 247. » 4. » vynech »i poštou«.
» » 356. » 13. » čti utěšeném místo utišeném.
» » 380. » 13. shora » Cholupického místo Chalupnického
» » 429. » 3. » » Izbaslava místo Izboslava.
» » 504. » 2. zdola » do Španěl místo od Španěl.
» » 517. » 2. » » dobrotu místo robotu.

Ostatní menší nedopatření tisková opraví si laskavě čtenář sám.

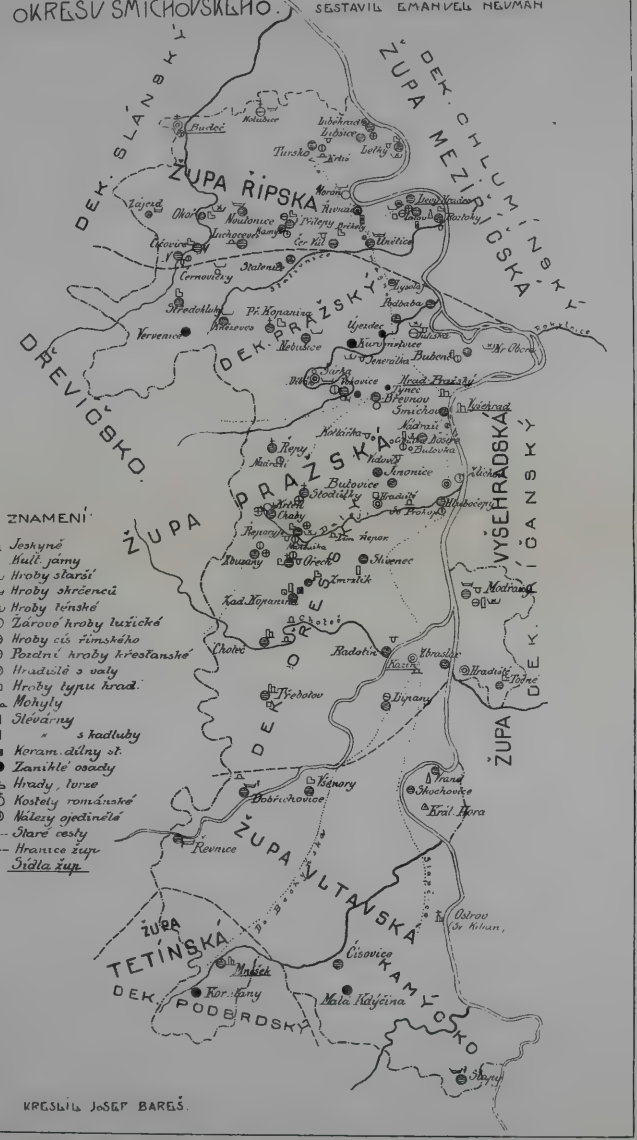

Příloha k dílu „SMÍCHOVSKO A ZBRASLAVSKO."

POLOHOPISNÝ PLÁN
SMÍCHOVA
Z LET 1811-1815.

Příloha k dílu „SMÍCHOVSKO A ZBRASLAVSKO."

Smíchovsko a Zbraslavsko
s okolím.
Měřítko 1 : 150.000.
Kilometrů.
Výška udána jest metry.
PRAHA
SMÍCHOV
ŽIŽKOV
KR. VINOHRADY
VELVARY
SLANÝ
KLADNO
UNHOŠŤ
KOSTELEC
BRANDYS
ŘÍČANY
MNICHOVICE
JÍLOVÉ
PYŠELY
BENEŠOV
Zbraslav
Beroun
Kladenský
Českobrodský
Příbramský
Vysvětlení znamének: Fara, Fil. kostel, Kaple, Vrch, Železnice a stanice, Zámek, Zříceniny, Erární silnice, Obec. cesty, Hranice c. k. okr. hejtmanství.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 11 19 06 018 9